

Д-р Ганчо Ценов

ПРОИЗХОДЪТ НА БЪЛГАРИТЕ

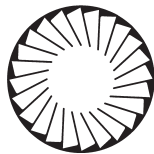
И НАЧАЛОТО НА БЪЛГАРСКАТА ДЪРЖАВА
И БЪЛГАРСКАТА ЦЪРКВА

ХЕЛИОПОЛ

Д-р Ганчо Ценов

ПРОИЗХОДЪТ НА БЪЛГАРИТЕ
И
НАЧАЛОТО НА БЪЛГАРСКАТА ДЪРЖАВА
И БЪЛГАРСКАТА ЦЪРКВА

ХЕЛИОПОЛ

2014

Дай Бог българите да осъзнаят истинската си история, да осъзнаят истинските си корени, древното си минало, и да се сложи край на всички изопачавания в тяхната история. Да разберат най-сетне, че са най-древен народ, че са генетичен носител на свещените познания за човечеството, че не случайно са подложени на толкова изпитания, и се намират от толкова време на изпит. На изпит пред Бог!

Всъщност Азът на българите е генетичен носител на бъдещите промени пред човечеството.

Дай Бог книгата на д-р Ганчо Ценов за Произхода на българите да спомогне за разкриването на подтисканата тема за техният произход като народ. И деца, и възрастни да разберат, че наистина този народ български е най-древен, и е време да поеме съдбата в ръцете си.

**Произходът на българите
и начало на българската държава и българската църква**

Четвърто преработено издание

Първо издание – 1910,

Второ фототипно издание, изд. Народен будител – 2002,

Трето фототипно издание изд. Хелиопол – 2005

© Д-р Ганчо Ценов, автор

© Хелиопол, 2014 г.

Здравко Даскалов, консултант

ISBN 978-954-578-317-3

Книгата се издава с финансовата подкрепа на Волен Николов Сидеров, който като родолюбив българин откликна на нуждата от преиздаване на основната книга на д-р Ганчо Ценов.

Дай Боже повече такива родолюбиви българи, които чрез просветлена политика и икономика да работят за Каузата заради която д-р Ганчо Ценов написа трудовете си в които доказа, че българите са преки наследници на траките, че са живяли по днешните земи много преди Христията, че са християнизирани много преди другите европейски народности, че са дали писменост и вяра на цяла Европа.

Един родолюбив българин като д-р Ценов, втори, който поема щафетата, вече двама родолюбиви българи, а после трима, четирима... и така верига... а след това мрежа от родолюбиви българи! Основи на българизма, българска национална доктрина! А от там идва вече ПРОСВЕТЛЕНАТА политика и икономика!

България заслужава да има едно преработено издание, на съвременен правопис, на основния труд на Ганчо Ценов. Тъй като първите две издания бяха фототипни, се наложи да се пренабере текста.

В настоящето издание са запазени старите надежни форми, оригиналният изказ на д-р Ганчо Ценов, единствените промени са свързани с подобрената читаемост, пояснение на преведените пасажки. Книгата да може да стане читаема не само за специалисти историографи и библиографи, а за всеки един родолюбив българин.

Дай Боже основният труд на д-р Ганчо Ценов да стане настолна книга на всеки български дом, за да могат българите да осъзнаят своя произход, и да си задават въпроса, а коя е мисията ни като народ, след като имаме такава велика и древна история!

СЪДЪРЖАНИЕ

ПОКЛОН ПРЕД ДЕЛОТО НА Д-Р ГАНЧО ЦЕНОВ	5
ПРЕДГОВОР ОТ ИЗДАТЕЛЯ	8
Увод	15
Дял I По-главните скитски племена, които образуваха българския народ	21
1. ГОТИ.	21
2. ХУНИ.	54
3. ХУНИ И ГОТИ	67
4. ЛАНГОБАРДИ	89
5. ВАНДАЛИ	94
6. АВАРИ	99
7. КОЗАРИ	113
8. БЪЛГАРИ	116
9. СЛАВЯНИ	142
10. СЛАВЯНИ И БЪЛГАРИ	154
Дял II Готи и Българи	174
1. Готското нахлуване на юг от Дунава се счита за българско нахлуване.	174
2. Гетските предания са считани за български предания	184
а) Спомени за Траяна	184
б) Крумовите закони	188
в) Приказката за дохождане на Рюрика	195
3. Готското покръстване е сметено за българско покръстване	197
а) Латински известия за покръстване на българите	197
б) Византийски легенди за покръстването на Богориса.	223
4. Разказите за готските събития от четвърти век и легендите за Кирила и Методия	236
а) Улфила и Кирил.	236
б) Търсене на учители. Моравия и България.	256
в) Символът на вярата.	268
5. Културни белези.	294
а) Имената на готските и българските князе.	294
б) Седмичните дни като белег на старо християнство у славяните.	298
в) Поп и владика.	307
Дял III Византия и България	311
Дял IV Преглед на по-главните мнения за чуждия произход на българите	367

ПОКЛОН ПРЕД ДЕЛОТО НА Д-Р ГАНЧО ЦЕНОВ

Българската история има неблагоприятната съдба, да бъде написана от 22 годишния, току що започнал научния си път чешки историк Иречек. Под влиянието на дядо си Павел Шафарик, баща на майка му и предоведрявайки се на византийските хронисти, той представи българите като туранци, късни поселници на Балканския полуостров. Според него те били незначителна орда, дошла начело с кан Аспарух през втората половина на 7 век, а тази орда нямала нищо общо с траките, които преди това били изчезнали от нашата земя. Иречек не съобрази, че хронистите не са професионални историци, а интенданти на византийските военачалници. Затова в хилядолетния двубой между България и Византия, те са били винаги на едната страна на барикадата и заинтересовани от завършека му.

Западните извори за българската история са били винаги по-обективни от византийските, защото са съставени не от нечия страна в този двубой. Така българската история от стародавна и величава, бе представена като незначителна, а старите християни българите за езичници, покръстени едва през 864 година.

Българският историк д-р Ганчо Ценов, който след многогодишни проучвания в западни документохранилища, на първо място в тайния архив на Ватикана и след нов прочит в оригинал на старите историци (д-р Ценов владееше староеврейски, старогръцки, латински, руски и няколко западни езика) установи несъстоятелността на Иречековата „История на българите“ и написа през 1910 година знаменития си труд „Произходът на българите и образуване на българската държава и църква“. С него той доказа, че:

- българите са траки и стари поселници на балканския полуостров
- българите са създали една от най-древните цивилизации, далеч преди елинската
- българите са първите християни в Европа, покръстени от апостолите Павел и Андрей, и през 864 година няма покръстване, а само отказване от българското еретичество и приемане на официалната християнска догматика.
- Св. Св. Кирил и Методий са българи. Те не са съставили глаголицата, която е много по-стара азбука. За нея академик Владимир Георгиев в труда си „Траките и тяхния език“ доказа, че тя е прадревна и е тракийска, а солунските братя са съставили кири-

лицата, която не е славянска азбука, а българска, с нея свещените християнски книги са преведени не на славянски, такъв език въобще няма, а на български. Св. Св. Кирил и Методий са били най-близки съратници на княз Борис I, и с тяхна помощ той е успял да преодолее българското еретичество през 864 год.

С „Произходът на българите и образуване на българската държава и църква“, д-р Ганчо Ценов кандидатства през 1910 година за доцент по българска история в Софийски университет. Кандидатурата му бе провалена от декан проф. Златарски, защото с нея се опровергава учителя му Иречек. Вместо да се спори с него научно, критиците на д-р Ценов го оборваха с обиди и с отрицание, обявявайки го за „антиучен“. Той с болка си спомня: „Критикувах ме не по съдължание, не защото посочените от мен данни са неверни, а защото съм бил патриот.“

Озлоблението срещу него достигна дотам, че беше обявен за „шовинист“ и за „агент на българското военно министерство“. Интересно е тогава, неговите отрицатели на кое друго военно министерство са служили, положително не на българското?

Д-р Ганчо Ценов установи още, че кан Аспарух не е бил туранец, а е предвождал хуни. По-късно, това приеха и Иречек и Златарски.

За трайно наличие на българи преди идването на кан Аспарух на Балканския полуостров, твърди и проф. Марин Дринов. И той като д-р Ганчо Ценов приема за съществуването на две Бългarii по нашите земи – стара със столица Солун на Византия и по-късна Аспарухова и отделно българи под владичество на Византия. И Иван Дуйчев обсъждайки „Именника на българските канове“ приема, че кан Аспарух е дошъл не да създаде нова българска държава, а да разшири съществуващата българска държава в днешна Украйна на югозапад. Трябва да се признае все пак на Иречек едно научно достойнство. След излизането на „Произходът на българите и образуване на българската държава и църква“ на д-р Ценов, той корегира някои от своите позиции. На запитването му от страна на Стоян Аргиров, защо не преиздаде своята „История на българите“, отговорил, че след трудът на д-р Ценов не може да го направи.

След като не бе приет в Софийския университет д-р Ганчо Ценов продължи упорито да работи върху истинската българска история в Берлинския университет. Венец на тези негови усилия бяха „Кроватова България и покръстването на българите“ излязла през 1937 година и „Народността на старите македонци“ от 1938 година, с която установи, че те не са елини, а траки, което означава българи.

Извършените археологически разкопки в нас след 50-те години на

миналия век, особено тези на Петър Детев, както и тези на доцент Георги Китов през последните години в „Долината на царете“, Казанлъшко, на проф. Александър Овчаров в Перперикон, Кърджалийско, всички те доказаха правотата на д-р Ганчо Ценов. Потвърди го по езиков път академик Владимир Георгиев. Той доказа, че тракийският и българският езици са изградени върху една основа – еднаква морфология, фонетика и словообразуване. Член кореспондент проф. Веселин Бешевлиев с труда си „Проучвания върху личните имена на траките“, установи, че формирането на личните имена при траките и българите е едно и също. Професор Евгени Тодоров със своето „Древнотракийско наследство в българския фолклор“ доказа, че душевността, традициите и обичаите на траки и българи, и досега са едни и същи. Същото го потвърдиха и трите книги на Петър Детев и сина му Йордан Детев за „Тракийската Атлантида“, както и следващата книга „Земята на Орфей“. Вижда се от книгата на Владимир Василев „Медицината на траките“, че тракийската медицина и българската народна медицина, са поразително еднакви.

При демокрацията новата вълна български историци отхвърли Иречеко-Златарската догма. Преоткри за българския народ величавостта на историята му. Отдава заслуженото на огромния принос на д-р Ганчо Ценов за установяването ѝ.

В това време на бездуховност, разюздани страсти и духовна нищета, българският народ има нужда от духовна опора чрез която да преодолее трудностите. Ще постигне това, **като опознае своята богата и прадревна история**. Точно това му дават трудовете на д-р Ганчо Ценов, най-вече „Произходът на българите и образуване на българската държава и църква“, „Кроватова България“, „Народността на старите македонци“. Изданието на първата книга от издателство „Народен будител“, Варна, през 2002 година бе посрещнато с изключителен интерес от българската общественост. За младото поколение това стана като настолна книга, което и наложи две поредни издания, които се изчерпаха. Това доведе до настоящото.

Поздравявам издателство „Хелиопол“ за високо родолюбивата инициатива да преиздаде за трети път „Произходът на българите и образуване на българската държава и църква“.

Книгите на д-р Ганчо Ценов трябва да бъдат като настолна книга във всеки български дом, за да черпи българинът упование от тях. Тези книги трябва да бъдат като евангелие на българската история в нашето българско училище.

Здравко Даскалов

ПРЕДГОВОР ОТ ИЗДАТЕЛЯ

НЕПРЕДУБЕДЕНО ЗА Д-Р ГАНЧО ЦЕНОВ КАКТО И ЗА ПРОИЗХОДА НА СЪЗДАДЕНАТА НЕБИВАЛИЦА ЗА КОРЕНИТЕ НА БЪЛГАРИТЕ

Кой е центърът от който се режисира тази небивалица и кой има интерес от това невероятно инкриминиране на книгите на д-р Ганчо Ценов?

Частица от мозайката – срещнато из интернет пространството:

*Когато за първи път срещнах името на д-р Ганчо Ценов (някъде из трудовете на проф. Бешевлиев), ми направи впечатление, че ставаше въпрос за единствения български учен, който твърдял за българите, че имат „тракийски“ произход. Разпитах мои познати историци и археолози, дали знаят нещо за този български историк. От тях не можах да изкопча абсолютно никаква информация. Започнах да търся книгите на Ценов. Повечето открих много трудно. Оказа се, че в Народната Библиотека „Св.Св. Кирил и Методи“, **на мястото на неговите изследвания са поставени рецензии на други учени върху трудовете му.** Най-интересните му книги намерих в частни библиотечни сбирки на мои познати и приятели. Когато се запознах с изследванията на професора, осъзнах, че Ганчо Ценов е заслужено **инкриминиран от „историците“.** Неговите трудове бяха толкова Български, че нито един академичен „учен“ не би допуснал този човек в университетските висши среди. Както е и станало. **Опитите на Ганчо Ценов да защити докторат в Университета и да учи Българската Младеш на Българска История са ударили на камък.** Научната си титла (доктор по история) Ганчо Ценов е получил в Берлинския университет. В своите научни дирения д-р Ценов допуска и не малко грешки. Но пътят към истината е труден и неравен за всеки изследовател, още повече за този, който сам с много труд се бори срещу клишетата в науката.*

Издателят на настоящата книга дълго време прави опит да изясни небивалицата в това поле, толкова важно за българите като българската история. Самият той, е издал и друга една книга „Богомилство, славянство и възраждане“, на базата на концепцията, застъпвана от духовния просветител, учител и мъдрец, за мнозина Миров учител, Петър Дънов, познат като Беинса Дуно.

И така, няма никакви противоречия в това, да се твърди, че българите имат връзка със славяните, и че една част от тях носят в себе си част от славянската кауза. Но славянство и панславизъм, ето това са две различни неща. Изкуствената теза за произхода на българите – „тюркски или славянски“ и прочие бе създадена от същите тези недопечени „майстори глобалисти“. Панславизмът бе създаден за обслужване Плана на Силните на деня, и като част от бъдещия план за Голямата глобализация, с която се целеше да се постави под контрола на новата римска империя цялото човечество. Уви, в главите на някои люде, това присъства, но явно трябва да се узнае: **НЯМА ДА ГО БЪДЕ! Втори Рим няма да има.** Европейският съюз, по плановете на някои самозвани богоизбраници, би трябвало да се превърне в новата Римска империя. **Но благодарение на такива народи като българския, в които изначално е заложен генетичния код за оцеляване на човечество,** поради което и толкова много гонения е понесъл този народ, действително този глобалистски план не ще се състои за ужас на лековерните му привърженици, някои от тях масони и членуващи в не една ложа и тайни общества, ложи и сдружения.

По въпроса за противоречията между понятията за славянство и най-древна българска история:

„Българският народ е приготвяван от 5400 години насам от невидимия свят, за да може в днешния век да изпълни задачата, която му се възлага.“ „Например само в българския език има две понятия за Бога: Бог и Господ. Бог значи Единият, Незнайният, Вечният, Ели. Господ – това са съществата, завършили своята еволюция и станали божества, които управляват цялата Вселена и представляват ложата на Всемирното Бяло Братство в Космоса.“ (В случая Беинса Дуно разбира ролята на Христос като първоосновна сила в тази част на Вселената.)

„В българите има три хубави черти. **Най-първо са живели българите траки, които са наричани „благати хора“ или „благари“. Те са били добри. От тях българите са взели наклонността към мистичното, духовното. После са дошли славяните, заели са Балканския полуостров. От тях българите са приели духа на жертвата и самоотричането. Най-после са дошли и Аспаруховите българи. От тях са приели храбростта.** Старите (най-древните) българи (п्राбългарите), които са живели на Балканския полуостров, са служили на благия Бог. Това е духовното тълкуване на думата „българин“, българин. **Те са били хора на Духа.** Старите българи се различават от тези, които по-късно дойдоха от север, откъм реката Волга и които

не служеха на благия Бог, тъй като нямаха това религиозно чувство.“¹

А сега нека се вгледаме в миналото.

Поели свещения зов в душите си – „Танг – Ра“, българите започват да осъществяват своята отговорна и трудна мисия. Съгласно плана на Мисията, те се разделят на **три клона**, всеки един от тях с определена специфична задача за изпълнение. **Първият клон – благите българи**, българи, траки, (Българите са траки – същото го твърди и Ганчо Ценов) остават по земите на Балканския полуостров. Преди тридесет века тука при тях намира покой Бастет, но също тук и се завръщат по-късно Аспаруховите българи. **Вторият клон – дивите българи**, създават мощни империи – велика хунорска, велика кушанска, велика хунска, и т.н и техните владетели са от един и същ род – Дуло. От там всъщност идват и па-сетнешните български канове. Впрочем тези българи сега имат най-много подражатели в днешно време. На времето те са прилагали своите стихийно разрушителни сили и своята съзидателна енергия. В тази своя дейност те доказват на практика вечната валидност на духовните принципи – **Обединение чрез насилие е невъзможно**. Културата не може да се носи на върха на меча и който използва насилие, от насилие умира. За съжаление и в наши дни проверяваме все още, отново и отново тези принципи, докато се осъзнаят издълбоко от носителите на този вид българщина. Докато последните получат своя урок от историята и се научат на единение и ненасилие. И ето идва ред и на **Третият клон, незабележимите и малко познати българи**, адепти, посветени и учители. Те всъщност пренасят езотеричната школа на земята. Те винаги работят в тишина и не носят титли. Те създават на практика Новото учение, християнско по дух и практика, със специфична българска езотерика и символика, и хилядолетна връзка с тангризма, орфизма и богомилството.

В този смисъл на гореказаното, славянството на Беинса Дуно звучи съвсем не като елементарното твърдение – „българите са славяни“ и от тук да се прави извода, че ако не са такива, значи са тюркоезичен народ. Както виждате, много по-многопластова е картината в понятието за българщина.

Учителят е знаел за най-древните българи, стоящи в основата на па-сетнешните конни българи на Аспарух. и въобще в основата на всички клонове на българщина. Защо не е говорел пространно за тях! То е ясно – защото се е задавал мрачния период на болшеvizма и е виждал бъдещите страдания и насилия.

¹ Бел. от ред. – Тоест старите българи и Аспаруховите българи не са едно и също.

Важното е да разберем, накъде върви светът и защо България е определена за движеща сила в този негов вървеж. Защо тука в тази страна има толкова много духовни школи и духовни пластове? Такова многообразие в историята! В смяната на културите тук наблюдаваме – теза, антитеза и синтеза! Невероятно преплитане на духовни фактори за изграждане на бъдещия човек! И защо това е толкова важно за **бъдещата концепция за човечеството!** А каква ще бъде тази бъдеща концепция за човечеството!

Концепцията за това човечество е накратко следната: Ще го управлява този, който може да му поднесе адекватни ценностни модели на възпитание и образование. Адекватни модели, това са Модели които дават възможност на човечеството да еволюира, а не да затъва в деволуция. Вместо модели на образование, които го съсипват чрез негативни примери и опитности и превръщат в стадо заспали роби, ще му се поднесат модели, които развиват неговите качества и му помагат да направи еволюционен скок в своето развитие. Методи и модели разширяващи неговното съзнание, вместо методи и модели, които превръщат хората в роби и консуматори.

Вижте какво става с медиите, телевизия и радио! Вижте начина по който се съсипва човешкия потенциал. Всички нормални хора, започват да мислят отвъд егоистичните си и имперски амбиции, рано или късно, за своите внуци, деца и потомство и най-вече за онова, истинското, което ще оставят на земята от себе си.

Начинът по който се съсипва сегашното човечество кара майката земя да стене и Тя (да, Тя е жива) е най-големият привърженик на прекратяването на сегашната агония.

Сегашните глобалисти, узнавайки, че няма да я бъде новата Римска империя – Новият Рим, и сбъдването на техния план, гласен от стотици години насам, потръпват. „Но как, защо, как е възможно!.Нали беше казано там според Плана на Архитекта!“ Архитектът – да! Кой обаче Архитект! Това ли е Създателят на човешкия род! Защо това се случва ли?

Благодарение на нещо, което също е сработило във вековете и пак по План, но вече друг, нямащ нищо общо с плановете на всякакви секти, духовни общности, църкви, и глобалистки мечти. Обединена Европа с България не може никога да се превърне във втора Римска империя. **България има мисията, която не може по никакъв начин да бъде обезсилена.** Този народ, колкото и да го мачкат и обработват с всякакви там средства, е жилав и устойчив народ. Относителният дял в него,

винаги ще остане достатъчен за да се даде отпор, макар и мълчалив на богоборческите планове. А от този относителен дял пък зависи и оцеляването на цялото човечество, не случайно е казано, че тука е черният дроб на планета. Загине ли черния дроб, отива си и планетата като организъм. Ясно ли е на всички, и евреи, и мюсюлмани, и китайци, и тибетци, и руси, и европейци, ...на всички онези, които крачат по тази земя, и които няма как да не треперят от всяко едно изригване, наводнение и пр..., които впрочем всички са братя на българите. Да! **Всички те, са едно семейство!** Но не глобалистко по Плана на някой си! А семейство от позицията на душите – същностите, пребиваващи във човеците.

Благодарение работата на такива невероятни изследователи, реални академици в живота като д-р Ганчо Ценов се дава възможност на българите да прозрат собствената си мисия и да разберат, че те не са случайно племе и съвсем не случайно имат такава история, толкова много прикривана и гонена от противниците.

Защо е била цялата тази какафония около цялата тази абсурдна инкриминация на книгите на Ганчо Ценов, ето това е един справедлив въпрос сега. Защо е било оказвано толкова много насилие, само и само да се скрие онова, за което е писал д-р Ценов! Самият факт за това впрочем би трябвало да накара будните българи да се запознаят с неговата теза, нали? Защо даже и в наши дни продължава да тегне това умишлено целенасочено подценяване на трудовете му? Защо толкова други историци са известни, а той не е споменаван в учебниците по история?

Когато Беинса Дуно пребивава в България и изнася своите беседи и лекции в продължение на 50 години, той е искал да насочи вниманието на българите към славянския им корен, но това съвсем не означава, че неговото дело е свързано с славянската линия (както някои наивно си мислят) или пък недай Боже, със самия панславизъм. Самият панславизъм и сектанството около учението на Дънов са всъщност от един корен, но делото и мисията на тази невероятна личност работят за великото бъдеще на човечеството, нямащо нищо общо с глобалисткия панславизъм. Някои заслепени негови последователи тълкуват буквално за съжаление неговите слова. Наистина в делото на Беинса Дуно има заложено доста много, което свидетелства за глобалната насока в която е виждал бъдещето на човечеството и България на този фон. И ако сега Той работи, той естествено би подкрепял осветляването на още по-глобалния участък в историята на българите свързан с траки, хунори, ски-ти, тоест прабългарския период. В периода в който той е действувал в България, обаче е трябвало да се заостри вниманието към славянство-

то и връзката с Русия. И действително линиите на двата народа, като малък и голям брат са паралелни. Кой е по-големият брат, то е ясно за историците. Но какво значение има когато по вътрешна линия има толкова общи моменти в траекториите на двата народа. Единият древен, другият – по-млад и двата обаче с топли сърца. Точно **неразбирането на сърдечната част в развитието на сегашното човечество** се крие близостта между двата народа. Вижте братята руси, как се прегръщат и вижте как също припламва в сърцето на българина подобния жест. А откъде тогава извира противоречията и споровете? Изводът е прост и ясен. **Славянството на българите и прабългарския им корен не са в противоречие, освен в главите на тези, които кроят богоборчески планове и търсят начин как да скарат на междурелигиозен или националистичен принципи отделните народности.**

Докато не се примирят **славянските чистосърдечни настроения** сред тази нация с исконните и **абсолютни верни и точни прабългарски настроения**, впрочем изказани от подобни на д-р Ганчо Ценов учени, над тази нация не ще има разбирателство. **Бог е определил за българите наистина славно бъдеще.** Те ще бъдат наистина център на бъдещата култура. Няма сила която да противостои на това. Българите трябва да знаят, че открай врече чужденци ги управляват, но че ПРИЧИНАТА ЗА ТОВА Е В СНОПА НА КАН КУБРАТ – „ЗАЩОТО СА СЕ РАЗДЕЛИЛИ“. (Виж картината на Д. Гюдженев върху книгата „Кроватова България“, изд. 2004 год.)

Поклон пред делото на академика и в реалния живот, д-р Ганчо Ценов. Безспорно, че идеални академици в живота няма. Допуснал е и грешки и понякога звучи, наистина архаично. Но нека си представим, в това време, когато клишетата на науката са били железни, как е било възможно да се изправиш срещу системата!

Българското училище трябва да познава това велико име на учен и изследовател историк. Сегашните историци трябва да се учат от него на родолюбие и научен подход.

Издателят на настоящата книга би искал да спомогне за изясняването на съществуващата небивалица в полето на историята споделяйки тези свои наблюдения и опитности, и действително счита че с информирането на българската общественост по културен начин за „Произходът на българите“, без да се допускат досегашните нецивилизовани похвати на оценки „този е луд, онзи е дилетант“, а като се даде възможност на всеки един да проучи фактите, по този начин могат да се спрат всякакви излишни дискусии за истинския

произход. В крайна сметка, истината не може да бъде вечно крила. Безспорно в полето на книжовността се умело процедира с метода на размиването на понятията.

Българите рано или късно ще научат за своите корени. Все едно от къде! Дали от настоящата книга! Корени, доказани през призмата на науката, и то от изследовател, пожертвал несметни материални средства за да се добере до архивите. На който впоследствие са били грижливо укривани книгите и подменяни с чужди тенденциозни рецензии.

Време е за българите да се събуждат! Будилникът е навит и няма сила която да попречи на вътрешното позвъняване у всеки!

Хелиопол

15 май 2005

Увод

Настоящата работа е намислена още преди десет години, но понеже проблемата, която се разрешава тук е толкова обширна и толкова сложна, то рекохме предварително само да я повдигнем с по-малки студии и за тая цел обнародвахме две такива:

„Праотечеството и праезикът на българите“, София, 1907 г. и „Българите са по-стари поселници на Тракия и Македония от славяните“, София, 1908 г. С първата студия искахме само да изтъкнем, че българите не са късни пришълци на Балканския полуостров, а с втората да подложим на критика някои от противните мнения и да посочим, че според Теофана и Никифора, от които сега започва българската история, не се разбира, че българите са нахлули като малка орда под водителството на Аспаруха в 679 година и пр. Двете тези студии се приеха извънредно симпатично от българското общество, което ни даде смелост да продължаваме в започнатото направление. Те обаче, както и трябваше да се предполага, не се приеха благоприятно от защитниците на чуждия произход на българите и късното дохождане на славяните. В *Byzantinische Zeitschrift* от 14 Febr. 1908 се появи едно късо съобщение от професора на Виенския университет *К. Иречека*, автора на сега владеещата българска история. Също такава се появи и в руското списание *Журнал Министерства Народнаго Просвещения* 1907 г. Нова серия част IX, стр. 459, без подпис. И двете тези съобщения бяха направени с цел да омаловажат нашата работа. Смисълът на казаните наши студии беше: според Касиодора, Енодия, Йордана, Павла Дякона, Комеса Марцелина, Теофана и пр. се разбира, че българите са стари Дунавски поселници. Второ, че до сега не са намерени никакви исторически данни, че българите са живели по Волга. Тъй че: ако нямаме *исторически* данни, че българите са живели по Волга, а имаме, че са стари жители на Панония, Илирия, Мизия и Тракия, то по само себе си следва, че българите са стари поселници на казаните провинции. Те не са могли да завладяват славяни на Балканския полуостров, защото те се чуват там много преди славяните и пр. *Това е същността на работата.* Ако е вярно, че българите са стари поселници, то е вярно и че Аспар, Виталиан, Белизар и пр. са българи; че Ирнек (Ирнечек), Иречек, Иреникус е едно и също. Тъй че рецензентите щяха да услужат на истината, ако отговореха на горното: вярно ли е то или не. Наместо това, те намерили за по-важно да занимаят читателите си, каква е моята служба, че Asinius е напечатан Asinus и пр. дребнави лични закачки.

Понятието за началото на българите се е развивало у модерните историци по следния начин: Всички модерни учени, които са се занимавали с произхода на българите, считат българите за хуни. Тъй ги обяснява Тунман, Енгел, Цойс, Клапрот, Фреен, Рьослер, Шафарик и пр. Шафарик каза, че след като е очевидно, че българите са сродни с хуните, аварите и козарите, всички онези, които ги считат за славяни, правили това от неразбиране или шовинизъм, понеже той си е мислил, че хуните не са славяни, а някакъв източен народ. Откъде като се установи, че българите са хуни, породи се питане, в кой днешен народ живеят тези хуни. Понеже се вярваше, че хуните са били източен народ, то прадедите на българите захванаха да се търсят между източните народи. Тук мненията се разделиха. Едни (Тунман, Енгел) считат тези хуни за днешните турци или татари, които живеят в източна Европа или западна Азия; други (Рьослер) ги счита за днешните самоеди, финско или чудско племе, което било дошло откъм Азия, а сега живее в Северна Европейска Русия; трети (Куник) за днешните чуваша, които живеят в Русия около Казан; четвърти (Шафарик) за днешните фини или чуди и пр. Въз основа на тези сведения Шафариковият внук по дъщеря, *Иречек*, написа историята на българите, в която той с малки изключения изрази българското начало според схващането на Шафарика. До когато според Шафарика българите са хуни, но тези хуни живеят в днешните фини, Иречек не изтъкна ясно тая мисъл, ами каза само, че според Шафарика българите били фини, т. е. изостави хунството на заден план, ако и понятието фини да е частично понятие на понятието хуни.

Иречек по всяка вероятност ще да се е повлиял в това отношение от Дринова, който в своята критика на Българската история на Кръстевича рязко оспори дохождането на българите от Дон и Волга, а следователно и тяхното хунство, понеже българите се считаха, че са дошли от изток, защото са хуни, за които се мислеше, че са дошли от изток.

Тъй като Дринов оспори дохождането на българите, то не оставаше нищо друго, освен да се приеме, че българите са стари Дунавски поселници, обаче, за да се стигне до там, трябваше още много работи да се уяснят, което е било извън силите на Дринова, затова той каза, да не се разсъждава върху началото на българите, а да се приеме едно начало, каквото и да е. Мислите на Дринова не бяха разбрани. Понеже той е оспорвал хунството на българите, то от това не се разбра, че той е оспорил късното дохождане на българите изобщо, ами че е оспорил хунството на българите в частно, които сега не са вече хуни, а само фини или турци.

След Дринова и Иречека по началото на българите писаха по нещо

Шишманов, Златарски и Баласчев, според които българите не са хуни, а турци, или ако са хуни, то това е, защото са турци. Следствие това те не започват българската история от IV век, от когато до сега започваше хунската история, а започват от седми век, когато според тях се било явило на Дунава тюрското племе българите. Даването на предимство на частичното понятие турци не стана чрез някаква си научна обосновка, а просто с един изкуствен похват, защото горните и тям сродни писатели казват, че в случая изразяват мнението на Тунмана, Енгела, Рьослера, Цойса, Фреена, Шафарика и пр., които, както споменахме, са схващали съвсем другояче тая работа. Тъй че българите не са славяни, защото са хуни, българската истории започва от *хунския* княз Кубрата и разделението на хунските племена и пак българите не са хуни. Има хора, които желаят да бъдат считани за велики поради великите си абсурди що произнасят.

По тоя начин детерминиращата фантазия създаде от частичното понятие „фини, турци“ общо понятие, а общото понятие хуни се изостави надире, додето съвсем изчезне из българската история. Тази логика пълни изобщо началото на българска история. Още един пример: Българите са турци, защото са сродни с аварите, чийто княз е титулуван хаган и които от някои писатели се наричат турци, обаче българите не са авари. Българското начало не е аварско, аварското начало не е българско и пр. След като се изтъче платното, обикновено се ритва кросното. Самият пък турцизъм на аварите почива на същата логика, защото средновековните писатели са викали турци на старите Дунавски жители или на старите скити¹.

Не стига това, дето чрез фантазии комбинации се създават убеждения, но убежденията пък от своя страна се взимаха за правило и според него се преценяваха данните, които се намираха. Тъй напр. понеже се създадо предубеждение, че българите са дошли от Волга турци, то се не обръщаше внимание на старите писатели, като Енодия, Касиодора, Марцелина, Млала, Йордана, Теофилакта, Симоката, Теофана и пр., които сочат, че българите са стари поселници на Тракия, Мизия и Панония, защото техните мнения противоречали на предубеждението, че българите са дошли от Волга.

¹ Маврикий напр. пише: „Скитските племена употребяват тъй да кажем един строй и боев ред. Те нямат много началници, но те са невежи във военното искусство. Само *турските* и *аварските* племена се стараят да установят по-силен, *отколкото у останалите скитски племена*, строй и боев ред и в строй действуват сгъстено“. (Руския превод гл. III) Също и Конст. Порф. и Теофилакт Симоката казват на старите скити турци.

В Британския музей се намери в съчиненията на св. Йеронима една карта, която е съставена от Евсевия (270–338) и в която се споменава България, от което ясно се вижда, че българите са живели тук още в трети век. Издателят ѝ доказва с много положителни данни, че картата е стара, обаче, се пита той, какво търси името България в една толкова стара карта и казва, то ще да е приписано от сетне, защото иначе е необяснимо, как дошлите на Дунава в VII век българи да се споменават в една карта от IV век.

Намерена е една хроника, която според доказателствата на Момзена е написана в 235–238 г. Тая хроника, обяснявайки потеклото на народите, споменава и българите. Там стои: *Ziezi ex quo Vulgares*². Обаче, понеже е необяснимо, какво търси името на дошлите в края на VII век на Дунава турци в една такава стара хроника между другите стари европейски народи, то се каза, че то ще да е приписано от сетне. Тъй се постъпва и със съобщенията на Равенския космограф и пр. и пр. Кое е вярното тогава, което да се вземело под внимание? – Че българите са дошли от Волга турци. Ние видяхме, как се е съставило това убеждение и че то не почива на никакви реални факти, а чисто и просто е създаване на детерминиращата фантазия. По тоя начин една фикс идея, едно предубеждение или „идола фори“, както го казва Бекон, разбиваше всички реални факти и крепеше господството на образите на детерминиращата фантазия.

Също тъй стои работата и при определянето на европейското старинство на славяните.

Понеже най-старите писатели, които споменават името славяни са от шести век, то се казва, че славяните са дошли на Дунава в шести век, като че ли тези писатели описват непосредствено преживени работи, а не сведения, които те са събирали от по-стари писатели, и които могат да се отнасят до събития от шейсет века преди тях. След това волно се идентифицира келтоскитската раса с келтоскитското племе славяни и пр. Въз основа на предположението, че славяните са късни пришълци се създава сравнителна граматика на европейските езици. Опирайки се сега на тая по тоя начин създадена граматика тепърва се определя късното дохождане на славяните. А в същност целият тоя начин на действие е фалшив, защото с една граматика, която почива на предположението, че славяните са късни пришълци, не може тепърва да се определя, дали те са късни пришълци или не, защото това е предрешено от нея. Въз основа на тая граматика сега всяка славянска дума, чийто корен се намира

² *Theodor Mommsen: Ueber den Chronographen vom J. 354. Leipzig 1850, p. 591.*

в езиците гръцки, латински и немски, се считаше за заета. Думата *бук* е заета от немски, защото в немски има дума *бук* (Buche); думата *агне*, *овца*, *кобила*, *десет*, *сто* и пр. са заети от латински, защото в този език се намират подобни думи и пр. Следвайки тоя начин на разсъждение, за славянски език едва ли оставаха думи, а славянската раса се свеждаше до степента на една културноинфериорна (с нисша култура-бел от ред.) раса.

В славянски език има напр. дума *море*, което показва, че славяните са живели до море и следователно не са късни пришълци, обаче тая дума да не се вземала под внимание, защото противоречала на предубеждението, че славяните са късни пришълци. Прокоп споменава цяла редица славянски думи, като *Лавуца*, *Долевин* и пр. Мюченхов казва, че ако и да са славянски, да не се извеждат от славянски език, защото това щяло да ни доведе до несъобразността да считаме славяните стари Дунавски заселници. Наименованието на реката *Черна*, (на границата между Унгария и Румъния) не е славянско, защото в Тракия (Македония) има река със същото име, понеже в такъв случай ще излезе, че и тракийците са били славяни, което а priori (по предубеждение) не може да се приеме и пр. и пр. подобни. Тъй че и тук не данните, а образите на детерминиращата фантазия господствуваха.

Като се изхвърлят из славянски език всички думи, чийто корени се намират и в някои от езиците: гръцки, латински и немски, като не се вземат под внимание думите, против които горното правило не може да се употреби и пр., то славянският език се свежда до език без думи и без понятия и следствие на това славяните стават всичко друго, но не и онова, което са. Тази логика може би е добра за известни политически тежнения, обаче тя не е логиката на науката и истината.

Тъй се е определяло и началото на готите. От един единствен съвсем не сериозен израз се предположило, че готите са излезли от Скандинавия немци и въз основа на това предположение или предубеждение се натъкмява цялата средновековна история. Също тъй създание на детерминиращата фантазия е и началото на хуните, аварите и пр. Тъй се създаде една фалшива наука за някакво си нахлуване на източни народи, която трябваше или цялата да се приеме или цялата да се отхвърли. Последното се налагаше. Обаче обясняването на едно такова обширно и заплетено питане не е така лесна работа. Тук се изисква и много работа, и много знания, и много средства. Това е работа, която изисква всецяло да е предаден човек на нея, но понеже условията, в които се намираме, не винаги ни позволяват това, ние рекохме да я прекъснем наполовина,

като засега разгледаме българските работи главно в четвърти и пети век, а другата част, която щеше да разгледа по-старото време, и то главно от езиково гледище, да я оставим за друг път. От историята на келтите закачихме само онова, което засега е нужно да се възстанови връзката, иначе тая история съставлява основата на въпросите, които разглеждаме и трябваше обстойно да се разгледа. Чувстваме, че това съставлява празнота, защото ще се появят питання, в какво отношение стоят българите, като са стари заселници, към старата култура, обаче въпреки това изложеното образува нещо завършено за себе си.

Основните мисли на изложеното са: а) готите не са немци, а стари келти и даки; б) хуните са сроден с готите стар скитски, келтски народ; в) голямото преселване на народите не е ставало тъй, както се мислеше до сега, т. е. не е имало нахлуване на източни народи, ами движението на народите в IV век не е нищо друго, освен част от започналото няколко века преди Христа движение на келтските народи. Скития не се е намирала по реката Дон и в Азия, а по Дунава. Аварите са сроден с хуните келтски или скитски народ. Българите не са нищо друго освен старите Дунавски келтоскити, у които продължава историята на готите, хуните, аварите или изобщо тая на старите скити и траки. Щом българите са готи, то по само себе си се разбира, че готското покръстване е българско покръстване и че готският превод на библията е български превод на библията. Тъй че с обяснението произхода на българите, обяснява се и началото на българската църква и българската писменост.

Понеже изложението трябваше да се нагоди, за да бъде четено от по-голям кръг читатели, то бяхме принудени да превеждаме на български всички чужди цитати. Там даже, дето се касаеше за общия смисъл, ние и не цитирахме оригинала. При печатането се допуснаха някои печатни грешки, за което молим извинение.

1. II. 1910.

Дял I

ПО-ГЛАВНИТЕ СКИТСКИ ПЛЕМЕНА, КОИТО ОБРАЗУВАХА БЪЛГАРСКИЯ НАРОД

I. Готи.

Готите се считат за германски народ, обаче според най-старите писатели, които ги споменават, те са гети, т. е. стар скитски народ. Тези *гети* според готския историк, писателя от VI век, Йордана, били излезли някога из Скандинавия и се установили на север от Дунава и Черно море. Тук те във втората половина на четвъртия век били нападнати от идещия откъм Азия монголски народ хуните, та минали на юг от Дунава в Римската империя.

По тоя начин се почнало голямото преселване на народите.

Понеже в Скандинавия живеят германски народи, то по-сетнешните писатели, започвайки от Павла Дякона (8 век³), нарекоха готите германски народ. А работата собствено трябваше съвсем другояче да се разбира. Йордан разправя за делата и миналото на стария скитски или келтски народ *гетите*, които той извежда из Скандинавия. Понеже келтската раса се е движила откъм Атлантическия океан към изток, то никак не е за чудо, ако се каже, че някои нейни членове са излезли и из остров Британия, който у Йордана е наречен Скандинавия. Скандинавският изход на готите по всяка вероятност е създание на фантазията. Едни от по-сетнешните разказвачи са разказвали, че келтите са дошли откъм океана, други пък ще да са притурили, че са дошли отвъд океана и пр. Па и да е имало някакво дохождане на народи от Британия (Британия е остров, а не Скандинавия), то се отнася до келтските или скитските народи, каквито са старите гети, които Йордан описва, а не до германските. Обаче немската ученост се улови за израза на Йордана, че готите са излезли из Скандинавия, и ги обяви за германци.

Скандинавското начало на готите не е минало без противници. По-

³ Pauli Historia Langobardorum, 1. 1.

неже се мислеше и вярваше, че е имало нахлуване на източни народи, то се каза, че готите, както и другите варварски народи, са дошли от изток, а като дошли от изток, те не са могли да дойдат от запад (Скандинавия). Поради това Йордан се обяви за романтик, който не говори истината. Други пък си мислеха, че ще решат това питане, ако съединят двете крайности, за да излезе, че са дошли и от изток и от Скандинавия. Сен-Мартин напр. счита готите, които в IV век са живели до Дунава и Днепъра за старите гети, които в старо време тъй също са живели по тези места. Това той казва, защото всички писатели от онова време идентифицирали готите с гетите, тъй че той не виждал никаква разлика между готи, гети и скити. Тези три имена сочили три големи периода от съществуването на готите и ни довеждали до най-отдалечено минало, когато тоя народ бил господар на източна Европа и голяма част от Азия и основавал на далеч многобройни колонии. Тези колонии, бидейки подновявани в разни времена, в едно твърде отдалечено минало покрили цяла Европа, а следователно и Скандинавия. Тъй трябвало да се обясни според него системата, която поставяла началото на готите в източна Европа⁴.

Макар че според рецептата на Сен-Мартена би трябвало и двата лагера да се задоволят, немската ученост си остана да защитава германския произход на готите. Но понеже е невъзможно готите и да са дошли от Скандинавия германци и да са гети, т. е. стар тракийски народ, то, за да се излезе от това очебиещо противоречие и да се спаси германщината на готите, немската ученост излезе с твърдение, че готи и гети са два народа: готите са германци а гетите тракийци. Това деление обаче е изкуствено, само да се защити германщината на готите, защото готи и гети не са два народа, а са две наименования на един народ. Ако е имало излизане из Скандинавия, то гетите са излезли из Скандинавия, на които са викали и готи. Тъй че ние тук нямаме два народа с две истории, а един народ с една история, но разпо нарочан. Това изкуствено деление се видяло невъзможно за най-прочутия германист *Якоба Грима*, затова той излезе с твърдение, че готи и гети е едно и също, т. е. синоними на един народ, *обаче тези готи или гети са германци*.⁵ Грим ще си е мислил,

⁴ Histoire du Bas-Empire par *Lebeau*. Nouvelle édition revue entièrement, corrigée et augmentée d'après les historiens orientaux par *M. de Saint-Martin*. Paris 1825 tome III, p. 324–326.

⁵ *Jacob Grimm: Ueber Jornandes*. Philologische und historische Abhandlung der Königlichen Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Aus dem Jahre 1846, Berlin 1848 ; Geschichte der deutschen Sprache von *Jacob Grimm*, erster Band. Leipzig 1868.

че по този начин ще се задоволят и германските желания и истината, обаче той е бил забравил, че със своята формула той се повръща там, отдето бягат неговите съотечественици. С изключение на Бонския професор по теология *Вилхелм Крафт*⁶, който, ако и по-ясно да бе изложил идентичността на готи и гети, тъй също остана без внимание от германистите, неговите съотечественици не го последваха. Те не можеха да приемат, че готи и гети е едно и също, защото, ако готите са гети, те са тракийски народ, а траките не са били немци, за това те си останаха да защитават тезата, че готи и гети не са два синонима, а два отделни народа.

Сега се започва една препирня, която е важна повече от гледна точка на теорията на познанието отколко от тая на историята: Грим и пр. доказват, че готи и гети е едно и също, а почти всички други негови съотечественици оспорват това и доказват, че готи и гети не са един, а са два народа, от които готите са германци, а гетите тракийци. Но понеже няма два народа, то в случая нито можеше да се докаже, нито пък да се оспори идентичността на тези въображаеми два народа, тъй че спорът си остана чисто диалектически.

Гримовите доказателства, че готите са гети, са исторически и филологически. Историческите му доказателства са непълни, защото той не ни проследява този излязъл из Скандинавия германски народ в разните времена на неговия живот, за да се види, че има непрекъснатата връзка между Дунавските готи и Скандинавските жители, а просто сочи на старите писатели, че считали готите за гети или по-просто, че употребявали две имена за един народ, обаче и от приведените може да се види, че няма разлика между готи и гети. Филологическите му доказателства са без значение. Според тази негова филология датчани и даки или Дания и Дакия са едно и също. От *Davi* или *Daci* било станало *Dani*. Както напр. *Juno* от *Juvino*, *junior* от *juvenior*, *nonus* от *novenus*, *motus* от *movetus*, тъй ще да е произлязло *Dani* от *Davi*, *Dacini*, които стоят към *Davi* както *Gothini* към *Gotti*, *Getini* към *Getae*. Всичко това обаче са предположения, които не могат да ни послужат като сигурна основа, въз която да градим по-нататък.

Нито Грим и Крафт, нито някои от онези, които отказват идентичността на готите с гетите, са привели поне какви да било доказателства, че готите са германци. Това се счита като нещо, което се разбира от само себе си, обаче отде се разбира, не се казва. Трябва да забележим, че когато се защитава германщината на готите, не се сочи даже на Йордана,

⁶ Die Anfänge der Christlichen Kirche bei den Germanischen Völkern von *Wilhelm Krafft*. Erster Band, erste Abteilung, Berlin 1854.

върху чийто думи, че някога готите били излезли из Скандинавия, се гради тая германщина. Макар че е друга работа, дали е прав

Йордан, като извежда гетите из Скандинавия, обаче едно е ясно, че той извежда из Скандинавия *гетите*, на които той вика и готи, затова защитниците на германщината на готите не обичат да го споменават.

Гримовото идентифициране на готи и гети оспори още в същата година фон Сибел⁷. Сибел е чувствал, че, ако готите са гети, те не ще могат да бъдат германци, затова той излезе да доказва, че готите не са гети. Смисълът на неговите възражения ще се разбере от следните по-главни негови твърдения, които ние формулираме въз основа на неговото съчинение:

а) *Готите не са гети, понеже гетите са тракийци*. От това, че гетите са тракийци, не следва, че готите са германци, нито пък, че готи и гети не са синоними. Авторът собствено разглежда произхода на готите и за тях трябваше да разправя, а той оставил готите и ни разправя за гетите.

б) *Гърците и римляните наричали народите според мястото, което са заемали. Тъй напр. готите са наричани скити, хуните масагети, сърбите трибали, отделни сръбски племена далматинци, защото са живели, дето са живели скитите, масагетите, трибалите и пр.* – Понеже старите писатели са наричали готите скити, хуните масагети и пр. следва, че готите са скити, хуните са масагети и пр., *обаче съвсем не следва, че готите са германци*.

в) *Старите писатели: Мела, Страбон, Дион Касиус и Тацит, които са познавали и тракийците и германците делят без всякакво двоумение гетите и даките от германците и ги причисляват към траките*. Това доказва, че гетите и даките не са германци, а не доказва, че готите са германци.⁸

⁷ v. Sybel в Allgemeine Zeitschrift für Geschichte. Herausgegeben von D-r W. Adolf Schmidt Bd. VI. Berlin 1846, стр. 516–536.

⁸ Nichts aber ist den späteren Griechen und Römern geläufiger als diese Gelehrsamkeit, auf die Völker ihrer Zeit den alten Namen der betreffenden Länder zu übertragen. So heissen die Gothen unendlich oft Skythen, weiterhin die Hunnen Massageten, die Serben Triballen, einzelne Serbenstämme Dalmatiner. Ein Sprachgebrauch solcher Art kann demnach wenig Anspruch machen, einem weiteren Beweisverfahren auch nur als Grundlage zu dienen. Andererseits steht der ältere Sprachgebrauch vollkommen fest für die Geten: sie sowohl als die Daken zu den thrakischen Völkerschaften zu zählen, darüber hat kein Grieche oder Römer irgend ein Bedenken. Wenn dies freilich nur in der vorhistorischen Zeit geschähe, so würde es für die von Grimm erörterte Frage sehr wenig austragen. Denn ein Autor, der überhaupt von der Einheit der Germanen keine Vorstellung hat, könnte einen germanischen, aber untern Thrakern angesiedelter Stamm immerhin bezeichnen als einen

г) *В предисторическо време на Дунава се явяват: скити, келти, тракийци, обаче никакви германци*⁹.

Това показва, че в предисторическо време не е имало германци на Дунава, обаче не доказва, че готите са германци.

Ето прочее основните мисли на Сибела против идентичността на готи и гети. Той уж имал за цел да доказва какви са готите, а собствено ни разправя, какви са гетите и пр.; а от това явно изпъква, че „германският“ народ готи са фикция и че Сибел в случая си служи със софизми. Неговите съотечественици обявиха тая негова критика за съсипателна за Грима.

Много по-важни в научно отношение са възраженията против идентичността на готи и гети, които са направени в Мюленхофовите *Altertumskunde*, защото това е труд с рядка научна стойност, който има особено влияние върху учения свят. Пред вид на това ние ще ги приведем буквално:

Auf diese combination getischer und gotischer geschichte hatte begreiflicher weise so gut wie keiner wert gelegt, erst Jacob Grimm war es vorbehalten für sie aufzutreten aber die von ihm behauptete Identität der namen Getae und Goti (Gotones, Gothi) wird hinfällig sobald man sieht dass seine Guthai, Guthös oder Guthans (über Iornandes s. 21 G. D. S. s. 179. 439) nur statt got. Gutös, altn. Gotar oder Gotnar, ags. Gotan, ahd Gozon oder Goza (gramm. I, 86 Haupts, zs. 9, 244) seiner hypothese zu liebe erfunden und seine Gaude nichts sind als eine unbewährte leseart der bisherigen ausgaben des Plinius, s. oben s. 146 anm. räumt man ein dass das getische oder dakische noch nicht die deutsche

Thrakischen, der einige besondere Sitten besitze – wie dies z. B. Herodot in Bezug auf die Geten thut. Anders aber und ungünstiger erscheint das Verhältniss wenn Schriftsteller, die ebensowohl die thrakische als die germanische Eigentümlichkeit kennen, wenn Mela, Strabo, Dio Cassius und Tacitus die Geten oder die Daken ohne irgend ein Bedenker von den Germanen sondern und den Thraken zuweisen. Es giebt ausdrückliche Berichte über positive Thatsachen, bei deren Auffassung eine Täuschung nicht so leicht denkbar ist und welche vor allen Dingen die Ausflucht abschneiden, dass nur die geographische Lage der Wohnsitze den Geten die thrakische Bezeichnung verliehen habe. Dahin gehört vor Allem Strabos Angabe, die Geten und Daken redeten dieselbe Sprache und zwar die Sprache der Thraken. Eine solche Behauptung, deren Richtigkeit die Hypothese Grimms sofort zertrümmert, ist aber nur durch die schlagendsten, zwingendsten und vollständigsten Qegengründe zu beseitigen. Sybel, Schmidts Zeitschrift. Bd VI ctp. 519–520.

⁹ In der vorhistorischen Zeit erscheinen an der Donau neben Skythen, Kelten, etc. nur Thraken und keine Germanen. *Ibid.*, ctp. 535.

Verschiebung der consonanten kannte (G. D. S. s. 436), so muss man auch zugeben Getae, den Wechsel der vocale angenommen, im munde der Goten Kuthai lauten musste: durch anomalien und problematische vergleichungen das beliebte Guihai rechtfertigen wollen, heisst den beweiss aufgeben. Muss man ausser dem mangel der lautverschiebung – d. h. des charakteristischen Zeichens deutscher sprache unter den ihr stammverwandten – auch noch zugestehen, um eine gleichung deutscher und getischer Wörter herauszubringen, dass im getischen schon der Zischlaut entwikelte war, wo im deutschen noch der guttural haftete (s. z. b. monatsberichte der Berliner acad. 1849 s. 131 – kl. sehr. 5, 373), so gibt man offenbar auf, was man beweisen will, die identität der beiden sprachen und Völker und es scheint nur noch eine sonderbare laune das festzuhalten, worauf in nicht eben glücklicher stunde ein einfall zuerst geführt hatte. Zischlaute sind in deutschen sprachen entweder gar nicht oder wie die gramatik und die Sprachdenkmäler selbst lehren, im englischen, friesischen, schwedischen erst sehr spät eingetreten, das thrakische und das mutmasslich damit zunächst verwandte illyrische und dakische standen offenbar in den lautverhältnissen und auch sonst wohl dem slayischen vielfach nahe: der anlaut des dakischen Ortsnamens Λίερνα bei Ptolemaeus Tierna auf der tab. Peut., Tsierna auf einer inschrift (C. I. L. 3 nr 1563) Zerna in den Digesten usw. (vgl. D. A. 2, 378), war ohne zweifei ein tsch, und nennt Herodot den heutigen Serth Τιαραντός (s. Jahns archiv. für phil. 13, 13 f.), Ptolemaeus Τεραρός, Ammian Gerasus, so sind das augenscheinlich ebenso nur verschiedene versuche den laut des frz j (poln. z, böhm z) auszudrücken (oben s. 118 f.); den g bei Ammian steht für j und der Spiritus asper bei Ptolemaeus ist griechische zutat, da der anklang an ἑρός verleitete, ähnlich ist Germigera beim cosm. Ravenn. und auf der tab. Peut. und Ζερμίζιργα bei Ptolemaeus, das ableitende awog-asusin Tlarantus lerasusaber und ebenso die von Κοτήνσιοι Βονριδεήνσιοι Σήνσιοι usw. in Dacien, Οίτήνσιοι Όβουλήνσιοι usw. am Haemus (s. oben s. 146), Ναρήνσιοι in Illyrien bei Ptolemaeus, bei Plinius 3 §143 aber Narensii führt auf nasale q und e wie etwa im polnischen; nasales q bestätigt auch noch der fluss-name Iantrus Iatrus Ietrus Athrys, s. oben s. 126. erwagt man endlich den Ortsnamen Πάρτισκον bei Ptolemaeus an der Teis (D. A. 2, 378) und das schwanken des flussnamens, der bei Iordanes und dem cosmographen von Ravenna Tisia, bei Plinius aber Pathissus oder Ammian Parthiscus heisst – man kann auch noch Patavissa, Paloda und Parolissus in Dacien vergleichen – so kommt man zu der annahme, dass

mindenstens die Daken ähnliche composita wie die Slawen in Porefji Pomori Polabany usw., Podgoritza usw. gehabt haben; auch Napoca ist vielleicht nicht anders als nämesi gebildet, ähnliche Beobachtungen Hessen sich wohl noch sammeln, sie würden aber immer nur beweisen dass wir Deutschen wohl tun wenn wir die Thraker Thraker, die Geten Geten, die Daken Daken sein lassen¹⁰.

Превод

(Върху тази комбинация на готска и гетска история, както би и трябвало да се разбира, почти никой не е давал някакво значение, чак на Якоба Грима било речено да се застъпи за нея. Обаче идентичността между имената гети и готи (Gotones, Gothi), който се твърди от него, пада, щом се види, че неговите Guthai, Guthös или Guthans са изнамерени от любов към своята хипотеза само наместо готския Gutös стар народ. Gotar или Gotnar, англосаксонско Gotan, старогорнонемско Gozon или Gozä и неговите Gaudae не са нищо друго освен недоказан начин на четене на досегашните издания на Плиния. Ако се приеме, че гетският или дакийският език не е знаел още промяната на безгласните, то трябва да се съгласим че Getae, като е приело промяната на гласните, трябваше в устата на готите да звучи Kuthai: чрез аномалии и проблематични сравнения да искаш да оправдаваш любимото Guthai, значи да не доказваш.

Освен отсъствието на звуковите промени, т. е. на характеристикния белег на немския език между племенно сродните му – трябва още да се признае, за да се разбере известно сравнение между немски и гетски думи, че в гетски език шипящият звук б вече развит, където в немски гутуралният още стоеше. Явно е прочее, че се изоставя, каквото се иска да се докаже: идентичността на двата езика и народа, а постоянството на това, върху което в не особен щастлив час някакво скимване е довело човека, се вижда да е особен кеф (разположение).

Шипящи звукове в немските езици или съвсем няма или както учи граматиката и самите езикови паметници в английски, фрийски, шведски са се появили твърде късно. *Тракийският и предполагаемият непосредствено сроден с него илирийски и дакийски език очевидно често стоеше, както що се отнася до своите звукове, тъй и иначе близо до славянски език.* Първият звук в дакийското местно име Δίερνα у Птолемея Tierna на tab. Peut. Tsierna в един надпис Zerna в дигестите и т. н., бе без всякакво съмнение¹¹. Ако Херодот нарича днешната Sereth Τίραυτός

¹⁰ Karl Müllenhoff. Deutsche Altertumskunde Bd. 3 Berlin 1892 S. 162–163

¹¹ Това предложение е вярно, защото Йордан вика на тая река Aqua nigra (Черна

Птолемей. Γερασός Амиян Gerasus, то това са тъй също разни опити да се изрази френския звук j (ж) полския ζ, чешкия, защото г у Амиана стои вместо ж и Spiritus asper у Птолемея е гръцка добавка, понеже първият звук на ἱερός е съблазнил. Също е Germigera у cosm. Ravenn. и в tab. Peut. и Ζερμίζιργα у Птолемея. Обаче окончанието ἀντιός-asus в Tiarautus Jerasus, а също и окончанието на Κοτήνσιοι Βουριόεήνσιοι Σήνσιοι и т. н. в Дакия Οίτήνσιοι Ὀβουλήνσιοι и т. н. до Стара планина Ναρήνσιοι в Илирия у Птолемея, у Плиния 3 §143, но наренизи сочи на носови ж и а, както в полски. Носово *a* потвърждава още и името на Янтра Jantrus Jaterus Jetrus Athrys. Ако се вземе под внимание най-сетне местното име Πάρτισκοῦ Птолемея по Тиса и колебанието на името на реката, което у Йордана и Равенския космограф се казва Tisia, у Плиния обаче Pathissus или Амиан Parthiscus – може да се сравнява още и Patavissa, Paloda и Parolissus в Дакия – то се дохожда до предположение, че даките са имали поне подобни сложни думи както славяните в *поречи, помори, полюбни* и т. н.; *подгорица* и т. н. Подобни наблюдения могат още много да се съберат. Те обаче все ще покажат, че ние немците ще направим добре, ако оставим траките да са траки, гетите да са гети, даките да са даки).

Приведеното възражение на Мюленхофа е доста важно. Той въз основа на резултатите на научната филология доказа, че гетите, даките и траките било по своите шипящи (ж, ч), било по своите носови (ж, а), било по своите предлози по, *ся имали език подобен на славянския и следователно не са германци.*

Върху тези резултати ние ще имаме случай по-нататък да посочваме, а сега нека само кажем, че и Мюленхоф подобно на фон Сибела си мисли, че, както е доказал, че гетите не са германци, е доказал, че готите не са гети. От това, обаче, че гетите не са германци, не следва, че не са готи. И той както и Сибел си зима за вярно онова, което иска да докаже и образува система от своите разсъждения въз фалшива основа.

И тъй нито Сибел, нито Мюленхоф са доказали, че готите са германци от една страна и че не са гети от друга. Напротив прави впечатление, че те са желали да изкарат готите немци, та било право или не право. Немската наука в това си желание е отишла до там, че е обявила едно немско наречие за готски език и сега казва: понеже готският език е немски, то е очевидно, че готите са немци. Това би бил наистина най-силният довод за германщината на готите и ако той да бе верен, требвало

вода). Тъй че това е славянска дума, е свършен факт.

би без всякакво двоумение да се каже, че готите са немци. Но той не е верен, а е волност, която показва, че се е имало голямо желание, да се изкарат готите немци.

Писменият готски език води началото си от готския владика *Улфила*, който в четвърти век е превел Св. Писание от гръцки на готски. Готите, за които Улфила е превел Св. Писание и чийто владика той е бил, са живели в Никопол (днешно Търновско) и след заминаването на Теодориха за Италия. Улфила е умрял в Цариград и е оставил на Балканския Полуостров свои ученици. Освен това готският език е говорен и от гепидите, които са се ползували от Улфиловия превод и които на никъде не са заминали и пр. Та сега се пита, защо остатъци от този готски език да не се намират в отечеството на готите (днешна България и Влашко), където той се появи и разви, ами такива да се намерят в сърцето на Германия, в Вестфалия? Вече само от това се вижда, че тук има нещо не истинно.

Понеже ние тук повдигаме едно доста важно питане, то за по-добро вникване в същността, ще приведем думите на видни германисти по него. Професор *Фогт* в своята история на немската литература по повод на това пише следното:

„Разсъдливата православна партия се погрижила, щото от арианската литература едва ли е дошло нещо до нас и по тоя начин са пропаднали и почти всички Вулфилови съчинения. Обаче от неговото най-важно и най-разпространено съчинение са се запазили значителни откъслещи: от готския превод на библията. Че Вулфила е съставил подобна, ние знаем от свидетели, които не подлежат на съмнение. Тези готски фрагменти, които притежаваме, са писани наистина повече от сто години след смъртта на Вулфила и то не в неговото вестготско или мизийско отечество, а от остготи в горна Италия, *обаче ние трябва да последваме общото предположение, че те произлизат от Вулфиловото съчинение, поне що се отнася до Новия завет*. Съвсем незначителни откъслещи от Стария завет, малки откъслещи от Ездра и Неемия изглеждат, че са от друго“¹².

И тъй непосредствен превод от Улфила не съществува, а само известни фрагменти от немски език, които „според общото предложение“ били сметени, че произлизат от Улфила. Как стои това питане, ще се види най-добре от думите на издателя на тъй нареченото готско евангелие.

Предвид на тяхната важност ние ще ги приведем буквално:

¹² *Friedrich Vogt und Max Koch: Geschichte der deutschen Litteratur. Leipzig und Wien 1897, стр. 10.*

Dass Ulfila die Bibel in seine Muttersprache übersetzt und dadurch seinen Namen unsterblich gemacht hat, ist bekannt, und ganz unbezweifelt gewiss. Ob wir aber noch Bruchstücke von seiner Lieber-setzung im Upsalischen und Wolfenbüttelischen Codex wirklich übrig haben, ist eine andere Frage, die mit der vorigen Thatsache ja nicht verwechselt werden muss. Wenigstens kann man das eine zugeben und das andere leugnen. Es Könnten ja mehrere Gotgen die Bibel übersetzt haben, denn man weiss, das Beispiel eines Mannes wie Ulfila reizt leicht zur Nachfolge, und so könnten wir wirklich die Uebersetzung eines anderen Gothen im C. A. (Codex Argentineus) haben. Mich dünkt aber, diese Vermuthung ist wenigstens sehr entbehrlich, wenn sie nicht unnütz ist. Anfangs muthmasste oder errieth man es freilich nur, dass mann in C. A. Ulfilas Gothische Bibelübersetzung habe, aber jetzt kann man Sagen, es ist so gut als gewiss. Denn 1) Ulfilas hat wirklich die Bibel ins Gothische übersetzt, wie alle alte Schriftsteller, die seiner gedenken, als: Sokrates, Sozomenus, Philostorgius, Isidor, Jornandes und mehrere Andre einstimmig behaupten, siehe Knittel §254 und die andren oben angeführten Zitate. Von einem anderen Gothen hingegen, der die Bibel in seine Muttersprache übersetzt hätte, sagt die Geschichte nichts, und gesetzt das wäre geschehen, so wird dieser später Uebersetzer doch gewiss Ulfilas Uebersetzung, schon aus Ehrfurcht, bei der seinigen zum Grunde gelegt haben, so dass diese mehr eine Uebersetzung der Ulfilanischen, als eine neue Uebersetzung zu nennen wäre. 2) Es ist in Italien wirklich eine Göthische Bibelübersetzung nicht nur vorhanden gewesen, sondern man hat auch ihre Abweichungen von der Lateinischen Uebersetzung bemerkt, wie aus der hernach anzuführenden Stelle aus „Blan-chini Evangeliar quadrupl“ erhellt. Ja es sind auch sonst noch mehrere Urkunden der Gothischen Bibelübersetzung, ausser dem Cod. arg. vorhanden gewesen, wie ich gleichfalls unten ausführlicher zeigen will (Walfried Strabo. Migne 113, 114).

3) Die in Neapel und Arrezo gefundenen Verkaufs Urkunden, über einige Grundstücke, sind gewiss Gothisch, denn sie sind in Ravenna, der Hauptstadt der Gothischen Könige in Italien, ausgestellt, und von Gothischen Priestern eigenhändig unterschrieben. Die Franken aber sind niemals in Italien ansässig gewesen, und haben darin keine Grundstücke besessen, die sie hätten verkaufen können. Da nun die Sprache in diesen Urkunden mit der im Cod. arg. völlig überein stimmt, obgleich die Schriftzüge in beiden von einander abweichen, so muss beides nothwendig Gothisch seyen.

4) Die Sprache im Cod. arg. weicht von der in Schilterischen Schat-

ze eben so weit ab, als von dem Angelsächsischen, und dem Scandinavischen insbesondere. Auch ist die erste Deutsche Uebersetzung der Bibel unter Ludwig dem Frommen gemacht, so dass unter Chilperich keine Fränkische gemacht seyn kann. Dennoch hat sich lange und viel darüber gestritten:

*Ob die Sprache in Cod. Arg. gotthisch sey oder nicht*¹³? Ehe die Gothischen Urkunden in Neapel und Arrezo bekannt wurden, war es kein Wunder, wenn man sich darüber stritt. *Findet man doch in der silbernen Handschrift selbst kein Wort davon, was ist, and woher sie kam, so dass man nur vermuthen musste.* Doch ging im Anfange alles gut, bis die Schwedischen Gelehrten den Handel verwickelten und verdarben. *Man fand hier die Bibel in einer Deutschen Mundart, die sich auf keine der bekannten Mundarten anwenden Hess, und da man aus der Geschichte wusste, dass Ulfilas die Bibel ins Gothische übersetzt hatte, so hielt man die silberne Handschrift für eine Urkunde dieser Uebersetzung und die Sprache derselben für Gothisch oder Ulfianisch.* So urtheilte Morillon, Vulcanius, Mercator, Gruter, Junius, Mareschal, Stiernhielm und Andre bis auf Heupein, deren Zeugnisse man in der Esbergischen Dissertation §13 gesammelt findet, wo man auch sehen kann, was jeder dieser Sprache wieder nach seiner Einsicht für eine Beimischung giebt. Nun kamen aber die Gelehrten in Schweden, welche sich vom Anfange an die silberne Handschrift zueigneten, und gaben ihr Suiogothisch für das einzige wahre Gothische aus, so dass Sie auch auswärtige Gelehrte täuschten. George Hicques, den diese Zweideutigkeit des Wortes Gothisch auch irre gemacht hatte, fand aber, dass die Sprache der silbernen Handschrift mehr vom Suiogothischen abweiche als vom Deutschen, daher hielt er sie für Deutsch und nicht für Gothisch, und meinte, wenn die Uebersetzung nicht Gothisch, sey, so könne auch Ulfilas nicht ihr Verfasser seyn. Man sieht, woher Hicques Irrthum entsprang, und dass er mehr im Namen als in der Sache lag. Dennoch bestritt Hicques die alte Meinung eigentlich nicht, sondern bezweifelte sie nur in seiner Vorrede zur Angelsächsischen und Mösogothischen Gramatik in seinem Thesaur. Tom I. Durch das Beispill dieses grossen Mannes verleitet, trieb aber Mathurin Veyissiere de la Croze die Sache noch weiter und gab die Sprache im C. A. für Fränkisch aus; man sehe seinen Brief an Iohann Chamberlayne, vor dessen Orat. Domin. Amsterdam 1715, und La Croze's thesaur. epistol.

¹³ Wenn man sich jetzt darüber streitet: ob die Sprache im C. A. Gothisch, Germanisch oder Deutsch ist? So streitet man um Worte, die man nicht versteht oder nicht verstehen will. Nur darüber hat man sich sonst gestritten, *Ob die Sprache der Silbernen Handschrift Gotisch oder Suiogotisch oder fränkisch ist?*

Th. 3. Leipzig 1746. S. 78–95. Diese beiden Männer mussten natürlich Aufsehen machen, obgleich La Croze, der zwar ein grosser Kenner der morgenländischen Sprachen, aber ein Fremdling in den altdeutschen Dialekten war, verzeihlicher irrt als Hicke, und so fehlte es an Bestreitern und Vertheidigern dieser Meinung nicht. Da in unsern Tagen wohl schwerlich jemand die Sprache des C. A. für Fränkisch halten wird, wenn er weiss, was Fränkisch ist, und die Urkunden in Neapel und Arrezo gelesen hat, so will ich die Litteraturgeschichte dieses unnützen Streites weiter erzählen. Den Hickes widerlegte Laur. Arnell in seiner Dissert. de praerogativ. linguae suecicae Upsal 1705 cap. 2 §12 und Joh. Fabian Törner in der Dissert. de praestanti veteris linguae Gothicae Upsal. 1707. Man kann aber leicht denken wie, da sie Gothisch und Suiogothisch mit einander verwechselten. Auf La Crozens Seite hingegen trat Bayer im Thes. Lacroz. 1, 49. II, 281. Auch Wetstein und Moschim trat ihm bei, vergleichen Michaelis Einleitung ins N. T. vierte Auflage, Th. 1. S. 498 und 508. 509. David Wilkens dagegen war mit dem La Croze gar nicht zufrieden, vertheidigte, aber schlecht, die alte Meinung, in der Vorrede vor des Chamberlayne orat. Dom. Auch Esberg oder Södermann in seiner Dissert. ist wider La Croze und für die alte Meinung. J. D. Michaelis machte in seiner Einleitung ins N. T. 1750 S. 274 einen Auszug aus diesen Schriften und erklärte sich für La Croze, dem auch Hamberger in den zu verlässigen Nachrichten beitrug. Arnas Magnäus in Benzeis Vorrede S. 7–11 glaubte wieder, die Sprache sey Deutsch und nicht Gothisch, wenigstens komme sie dem Deutschen näher als dem Scandinavischen, und diesen sucht Benzel, der auch Gothisch und Suiogothisch mit einander verwechselte, S. 11. bis 14 zu widerlegen. Wächter in seiner Dissertation de lingua Cod. arg. hält sie für eine Deutsche, von den übrigen Mundarten merklich verschieden, und mit vielen fremden Wörtern vermischte Mundart, die von der Schwedischen Sprache, am meisten abweiche. Ihre, der die gründlichste Dissert. de lingua Cod. arg. geschrieben, und von den meisten Wörtern, die Wächter für fremd hielt, den ächtdeutschen Ursprung erwiesen hat, widerlegt Crozens Meinung am befriedigsten und besten. Schade nur, dass auch er seinen Vorurtheilen opfert, und nicht nur Gothisch und Suiogothisch für einerlei hält, sondern sich von den Scythen eben so schlimme Streiche spielen lässt, als Wächter von den Zelten. Knittel, welcher gleichfalls beweist, dass sie acht Gotchisch sey, bringt im 7-ten und 8-ten Cap. seines Commentars §227 bis 286 nur zu viele Gründe bei, so dass viele davon nichts beweisen können. Nach Erscheinung der Ihrischen und Knittelschen Schritten, welche die vorzüglichsten hirin bleiben,

erklärt sich Michaelis in der dritten Ausgabe der Einleitung ins N. Test. 1774 wieder für die alte Meinung und bestreite den La Croze. Man lese in den 4-ten Ausgabe von 1788 im ersten Theil §84 bis 86 S. 497 bis 510 und vergleiche Marsh Anmerkung da zu in Rosenmüllers Uebersetzung S. 222 bis 225. Herr Adelung, dessen ausführliches Urtheil über die Sprache des C. A. man oben gelesen hat, setzt etwas weiter hin in seiner Handschrift hinzu: Nimmt man alles das zusammen, so ergeibt sich gewiss so viel, dass die Sprache im C. A. eine Mundart der höheren Germanischen Hauptsprache ist, also mit den übrigen höheren Mundarten näher als mit den Mundarten des niederen, folglich auch des Scandinavischen Stammes, verwandt seyn muss.¹⁴

Превод

(Че Улфила е превел библията на свой матерен език и с това е обезсмъртил името си, е известно и извън всякакво съмнение. Дали обаче ние в Упсалския и Волфенбютелския кодекс още притежаваме откъслечи от неговия превод, е друга работа, която с горния факт не би трябвало да се меси. Поне едното може да се поддържа, а другото отрича. Възможно е мнозина готи да са превели библията, понеже се знае, че примерът на един човек като Улфила подбужда към подражание, тъй че е възможно, щото ние в С. А. (Сребърния кодекс) наистина да притежаваме превода на някой друг гот. Струва ми се обаче, че това предположение е поне твърд излишно, ако не безполезно. Отначало наистина се само подозираше или предполагаше, че в С. А. имаме Улфиловия готски превод на библията, а сега може да се каже, че то е вярно. Защото: 1) Улфила е превел наистина библията на готски, както единодушно твърдят всички писатели, които го споменават, като: Сократ, Созомен, Филосторгий, Изидор, Иордан и много други. (Виж Knittel §254 и другите приведени цитати). За друг гот обаче, който да бил превел библията на свой матерен език, историята нищо не казва, па и да е станало такова нещо, то

¹⁴ *Ulfilas* Gothische Bibelübersetzung die älteste Germanische Urkunde nach Ihrens Text, mit einer gramatisch-wörtlichen Lateinischen Uebersetzung zwischen den Zeilen, samt einer Sprachlehre und einem Glossar, ausgearbeitet von *Friedrich Karl Fulda*. Das Glossar umgearbeitet von *W. F. H. Reinvald* und den Text, nach Ihrens genauer Abschrift der silbernen Handschrift in Upsal, sorgfältig berichtet, die Uebersetzung und Sprachlehre verbessert und ergänzt auch mit Ihrens Lateinischen Uebersetzung neben dem Texte und einer vollständigen Kritik und Erläuterung in Anmerkungen unter demselben samt einer historisch kritischer Einleitung versehen und herausgegeben von *Johann Christian Zahn*. Weissenfeis 1805. S. 25–28.

този по-късен преводач без съмнение поне от почит ще да е взел Улфиловия превод за основа, когато е работил своя, тъй че последния би бил по-скоро преработка на Улфиловия отколко нов превод.

2). В Италия, наистина, не само че е съществувал един готски превод на библията, но са забелязани и отклоненията му от латинския превод, както се вижда от мястото из *Blanchini Evangeliar quadrupl*, което ще се приведе по нататък. Освен *Cod. arg.* съществували са прочее още много грамоти на готския превод на библията, както аз по-долу обширно ще посоча;

3) Намерените в Неапол и Арецо продажбени документи относително няколко парчета земя, са сигурно готски, защото са издадени в Равена, главния град на готските крале в Италия и подписани саморъчно от готски свещеници. Франките обаче никога не са живели в Италия и не са притежавали там земя, която да могат да продават. Понеже езикът в тези документи напълно се съгласява с този в *Cod. arg.*, макар че писмото и в двата се отклонява едно от друго, то трябва и двата да са непременно готски.

4) Езикът в *Cod. arg.* тъй също се отклонява от този в Шилтерското съкровище, колкото от англосаксонски, а особено от скандинавски. Първият немски превод на библията прочее е станал по времето на Людовика набожний, тъй че по времето на Хилпериха не е могъл да стане никакъв франкски превод. Въпреки това дълго и много се е спорило върху това:

*Дали езикът в Cod. arg. е готски или не*¹⁵?

Преди да станат известни грамотите в Неапол и Арецо не бе чудно, че се спореше върху това. *Наистина в самия сребърен ръкопис не се намира никаква дума, какъв е (езикът) и от де е дошъл, тъй че трябваше само да се предполага.* Въпреки това отначало вървя всичко добре, до дъто шведските учени уплетоха и развалиха работата. *Тук се намери библията в един немски диалект, който не можеше да се вземе за никой от известните диалекти и понеже от историята се знаеше, че Улфила е превел библията на готски, то се считаше сребърният ръкопис за документ на тоя превод и езикът му за готски или Улфиловски.* Така мислеха Morillon, Вулканиус, Меркатор, Грутер, Юниус, Марешал Щийрнхилм и други чак до Хойпелна, чийто свидетелства се намират събрани в Есбергска-

¹⁵ Ако сега се спори: далн езикът в С. А. е готски, германски или Франкски, то се спори върху думи, които се не разбират или няма желание да се разберат. Само върху това иначе се е спорило, *дали езикът на сребърния ръкопис е готски или свиготски или франкски.*

та Дисертация §12, където може да се види, какъв примес дава, според неговото разбиране, всеки от тези езици. Сега обаче дойдоха учените в Швеция, които още отначало си присвоиха сребърния ръкопис и обявиха своят Свиоготски (шведски) за единствен истински готски език, тъй че те заблудиха и чужди учени. Георг Хикес обаче, когото тази двусмисленост на думата готски тъй също беше заблудила, намери, че езикът на сребърния ръкопис повече се отклонява от свиоготски отколкото от немски, за това той го считаше за немски, а не за готски и мислеше че, ако преводът не е готски, то и Улфила не ще да е негов автор. Вижда се от д произлиза грешката на Хикеса, и че тя повече се състои в името, отколкото в самия предмет. Въпреки това Хикес в същност не оспорва старото мнение, а само изказа съмнение върху него в своя предговор към англосаксонската и мезоготската граматика в своя *Thesaur* том I. Съблазнен от примера на тоя голям човек Матурин Венсиере де ла Крозе отиде още по-нататък и обяви езика в С. А. за франкски. (Виж неговото писмо до Йохан Шамберлен пред негов. *orat. Domin. Amsterdam 1715*, и Лакрозовия *Тесаур epistol Th. 3. Leipzig 1746*. стр. 78–95. Тези двама учени трябва да предизвикат учудване, макар че Лакрозе, който ако и голям познавач на източните езици, обаче чужд за старонъмските диалекти, по-извинително греши отколкото Хикес, тъй че не липсваха противници и защитници на това мнение. Понеже днес едва ли някой ще счита езика на са за франкски, ако знае, Що е франкски и е чел документите в Неапол и Арецо, то искам да разправа по-нататък историята на този безполезен спор. Хикеса опроверга *Laur. Arnell*. в своята дисертация *de praerogativ linguae Suecicae Upsal 1705* г. Cap. 2 §1, 2 loh. *Fabian Törner* в дисертацията *de praestantia veteris linguae Gothicae Upsal 1707*. Лесно може да се разбере как, ако те месеха готски и свиоготски. На страна на Лакроза стъпи Баер в *Thes. La Croz. 1,49. II, 281*. Също и Ветщайн и Мошим се присъединиха към него (сравни въведението на Михаелиса в Н. 3. (Нов Завет) четвърто изд. част I, стр. 498 и 508–509). Давид Викенс бе напротив с Лакрозе и защитава, но лошо, старото мнение в предговора на Шамберленовите *orat/dom*. Също и Есберг или Седерман в своята дисертация е против Лакрозе и за старото мнение. I. Д. Михаелис направи в своето въведение в Н. 3. 1750 г., стр. 274 едно извлечение от тези съчинения и се обяви за Лакрозе, към когото се присъедини и Хамбергер в надеждните известия. Арнас Магнеус в Бенцеловия предговор, стр. 7–11 пък мислеше, че езикът е немски, а не готски, поне по близо стои до немски отколкото до скандинавски. И него се мъчи да опровергае Бенцел, който меси готски и свиоготски, стр. 11–14. Вахтер в своята дисертация

de linguae Cod. arg. го счита за немски, който значително се отличава от другите диалекти, един с много чужди думи примесен диалект, който най-много се отдалечава от шведски език. Иире, който е написал най-основателната дисертация de lingua Cod. arg. и който на повече думи, които Вахтер счита за чужди, е доказал истинско немския им произход, най-задоволително и най-добре оспорва мнението на Лакрозе. Жалко е само, че и той служи на своите предубеждения и не само че счита готски и свиоготски за едно, ами прави глупости със скитите, както Вахтер с келтите. Кнител, който тъй също доказва, че е истински готски в 7-та и 8-та глава на своя коментар §227 до 285 привежда премного основания, много от които нищо не могат да докажат. След излизането на Ииреновите и Кнителовите съчинения, които си остават най-добрите в това отношение, Михаелис се обяви в третото издание на въведението в Н. 3. 1777 пак за старото мнение и оспори Лакрозе. (Чети в 4-то издание от 1788 г. в първата част §84 до 86, стр. 497 до 510 и сравни Марсх забележка към това в превода на Розенмюлера, стр. 222 до 225. Господин Аделунг, чието обширно мнение върху езика на С. А. горе е четено, продължава в това отношение по-нататък в своя ръкопис. Ако сега съберем всичко, то излиза вярно това, че езикът в С. А. е диалект от по-горния главен немски език, т. е. по-близо сроден с останалите по-горни диалекти отколкото с диалектите на по-долния, следователно с този на скандинавското племе“.

Ето как се е мислило върху тъй наречения днес готски език от модерната немска наука. Намерено било в Волфенбютел едно немско евангелие, за което не се знаело от де е и що е. И понеже езикът му не се схождал напълно с никое от немските наречия, то те го взели за език на Улфила или готски. Горното вярвали мнозина, до дето не се явили шведски учени, които обявили, че свиоготския (шведския) език е готски. Други пък учени се противопоставили на това и най-сетне този език на това евангелие бил горнонемски, т. е. немски, а не долнонемски или шведски. Езикът на документите, които са намерени в Италия, е готски, защото не е франкски и пр.

Благодарим за тази логика.

Дали езикът на тези евангелия е долнонемски или горнонемски или франкски, показва само че е такъв или онакъв, а не, че е езикът на Улфила. *И тъй ние в случая имаме един немски диалект, който волно е наречен език на Улфила или на готите и следователно тъй назования днес готски език не е готски.*

С това пада единственото доказателство, че готите са немци.

Какъв е бил езикът на готите, се разбира много добре от изложението на Мюленхофа, което приведохме по-преди: *Той е бил славянски език.*

Сега нека видим, за какви се считат готите от старите писатели.

Всички стари писатели считат готите за стар Дунавски народ, идентичен със старите гети или скити.

* * *

Главни скитски народи според Херодота са: *таури, агатирзи, неури, антропофаги* (човекоядци) *меланхлени* (чернодрешковци) *гелони, будини, сармати.*

Сарматите Херодот идентифицира със скитите изобщо. Затова нека видим, как са се появили сарматите или скитите. За тях Херодот пише:

„За саурматите обаче се разправя следното: Когато елините воюваха против *амазоните*, тогава, тъй е приказката, след като ги победиха в битката до *Термидон*, отплуваха с корабите си, като вземаха със себе си на лодките всички амазони, които бяха хванати живи. Обаче последните сред морето туриха ръка на мъжете и ги погубиха. Те обаче не познаваха никакви кораби и не разбираха нито да управляват кърмата и платното, нито пък да гребат, ами, след като погубиха мъжете, оставиха се да ги карат вятърът и вълните. И тъй стигнаха до Кремне до Меотидското езеро. Това Кремне обаче се намира в земята на свободните скити¹⁶. Там амазоните излязоха из корабите и навлязоха в обитаемата страна. Взеха първата ергела коне, която срещнаха, възседнаха я и плякосваха земята на *скитите*. *Скитите* обаче никак не можаха да разберат тая работа, защото нито разбираха от езика им, нито облеклото и народът им бяха познати, и се чудеха, от де са дошли. Ти си мислеха, че това са само мъже от една възраст и се биеха против тях. Но от боя паднаха в ръцете на *скитите* няколко мъртви и тъй видяха те, че това са жени. Тогава те се посъветваха да не ги убиват по никой начин, ами да изпроводят при тях най-младите от техните хора също такава число, каквото бяха онези. Тези трябвало да се приближат до тях и да правят всичко, каквото биха правили онези, ако бъдат подгонени от тях, да не се бият, ами да бягат и щом престанат да ги гонят, пак да се доближат и да установят своя лагер до тях. *Скитите*¹⁷ решили това с намерение да си отимат от тях деца.

¹⁶ Царските скити.

¹⁷ Заслужва да се обърне внимание на названието скити, което в случая се явява като синоним на названието сармати. Херодот захвана да ни разправя за сарматите,

Изпроводените момчета правели каквото им било поръчано. А когато амазоните забелязали, че те не са дошли с неприятелски намерения, не се пазеха от тях. Лагерите обаче от ден на ден все повече и повече се доближаваха. Скоро скитските момчета, подобно на амазоните, нямали нищо друго, освен оръжието си и конете си, а живеели като онези, от лов и грабеж. Към обед амазоните имали обичай да се разделят. Те тръгнали една по една или две по две и се разпръснали по разни страни да почиват. Скитите видели това и ето що направили: един от тях се присъединил към една, която била съвсем сама и амазоната не се противила, ами се оставила. Да говори тя всъщност не можеше, понеже те не се разбираха един друг, обаче тя му обясни с ръка да дойде идещия ден на същото място и да доведе още едного, като му направи белег да бъдат двама и тя ще доведе още една. Момчето си отиде и разправи работата на другите. И на другия ден то дойде на същото място и доведе още едного и намери там още една амазона, която ги чакаше. Другите момчета, като се научили това, опитомили тъй също другите амазони. След това съединили лагерите си и живели заедно и всеки взе за жена оная, с която той най-напред се съедини“. (Херодот IV, 110–114).

След това се разправя, че жените научили езика на мъжете, че мъжете поискали да се върнат при своите, но жените им казали, че те не ще могат да се разбират с техните жени у дома им, понеже тези знаели да хвъргат стрели и да яздят на кон, а от женска работа не отбирали, а скитските жени работили женска работа, седели при колата и не ходили по лов, ами мъжете да отишли при, своите родители да си вземат дела (наследството) и да дойдат при тях да живеят отделно. Мъжете направили това. Тогава жените им казали, че не ще могат да живеят в тая страна, защото са ги откраднали от бащите им и защото са направили големи пакости на тая страна, ами, казали те, понеже вие ни искате за жени, то да напуснем тая страна и да идем зад *Танаис* (Дон) и там да живеем. След това се казва буквално:

„Момчетата и това послушали. Те преминали Танаис и вървели оттаък Танаис към изток три дни и три дни от Меотидското блато (Азовското море) към север. И, когато стигнали в местността, дете сега живеят, установиха се. И от това жените на *саурматите* имат старите си обичаи,

а в същност ни разправя за скитите. Амазоните дошли в *скитска* земя, младежите, които се събрали с тях са скити и пр., обаче от тях произлезли сармати, защото то е важно за по-нататъшната характеристика на Скития и скитските народи. По-късните писатели Йорран (Гв. V. 44) и Орозий направо считат амазоните за скитски жени.

да отиват на кон по лов, с мъже и без мъже, да ходят на война и да имат същото облекло като мъжете. Езикът на саурматите е скитски, обаче не го говорят чисто още от старо време, защото амазоните не са го научили добре¹⁸.

Очевидно е, че приведенният тук разказ на Херодота не е нищо друго освен създадено от фантазията поетическо творение. Любовно възбуденият поет си е мечтаел един свят от жени и пр. и този женски свят той е намерил в лицето на амазоните. Тази възпроизведена от Херодота чисто поетическа творба се е взела от по-сетнешните писатели за историческа истина, въз основа на която се е твърдяло, че Скития и скитските народи са се намидали отвъд Азовското море и реката Дон. Страбон напр., който е живял дълго време след Херодота, той е писател от първия век преди Христа, поставя скитите и сарматите отвъд Дон. Той по тоя случай пише:

„Когато се дохожда по море, на дясно от европейците непосредствено живеят *скити* и *сармати*, които са отвъд реката Дон и това море. Те повечето са пастири (скитници), за тях разправихме. Наляво са източните скити, тъй също пастири (скитници), които се простират чак до Източното море и Индия. Старите гръцки писатели наричаха всички онези, които живееха на север *скити* или *келто-скити*. По-преди онези, които живееха над Черно море, Дунава и Адрия, се наричаха Ипербореи (северняци), сармати и ариамаспи, а онези зад Каспийското море се казваха ту саки, ту масагети, без обаче да се знае нещо точно за последния народ, защото, ако и всички истории да споменават една война на Кира против масагетите, никоя от тях не я излагаше точно, тъй че трябва да се съгласим, че старата история на Персия, Медия и на Сирия никак не представляше по-голяма сигурност, пред вид на голямата доверчивост на първите историци и голямата им любов към чудното.“¹⁹

Приведеното от Страбона е доста важно за разбиране на Скития и скитските народи. Според него скитите и сарматите живели отвъд реката Дон и „това море“, т. е. Азовското море или там, дето Херодот посели

¹⁸ Herodot. IV, 114–117.

¹⁹ Εἰσπλέοντι δ' ἐν δεξιᾷ μὲν τοῖς Εὐρωπαϊοῖς οὐ συνεχεῖς Σχύθαι, νέμονται καὶ Σαρμάται οἱ μεταξύ τοῦ Τανάιδος καὶ τῆς θαλάττης ταύτης, νομάδες οἱ παλείους, περίων εἰρήκαμεν ἐν ἀριστερά, δ' οἱ πρὸς ἑω Σκύθαι, νομάδες καὶ οὗτοι, μέχρι τῆς ἑώας θαλάττης καὶ τῆς Ἰνδικῆς παρατείνοντες. ἀπαντὰς μὲν δὴ τοὺς προσβόρους κοινῶς οἱ παλαιοὶ τῶν Ἑλλήνων συγγραφεῖς Σκύθας καὶ Κελτοσκύθας ἐκάλουν οἱ δ' ἐτι πρότερον διελόντες τοὺς μὲν ὑπὲρ τοῦ Εὐξείνου καὶ «Ἰστρου, καὶ τοῦ Ἀδρίου κατοικοῦντας Ὑπερβορεοὺς ἔλεγον καὶ Σαυρμάτας καὶ Ἀριμασποὺς, τοὺς δὲ πέραν τῆς Κασπίας θαλάττης τοὺς μὲν Σάκας, τοὺς δὲ Μασσαγέτας ἐκάλουν, οὐκ ἔχοντες ἀκριβῶς λέγειν περὶ αὐτῶν οὐδέν, καίπερ πρὸς Μασσαγέτας τοῦ Κύρον πολεμὸν ἰστοροῦντες. Strabon, XI, VI, 2.

скитите и амазоните. Обаче старите гръцки писатели наричали *скити* или *келтоскити* онези, които живеели над Черно море, Дунава и Адриатическо море. От това ясно се разбира, че докато старите гръцки писатели са викали скити и келти на Дунавските жители и жителите по Адриатическо море, по-новите пренесли тези скити отвъд реката Дон, даже до Индия. Масагетите или саките живели отвъд Каспийското море, което е невероятно, понеже за тях няма положителни сведения у старите историци и защото историците на Персия, Мидия и Сирия били доверчиви и обичали да разправят чудесии.

Тази критика на Страбона е доста важна, понеже баснословните работи на източните писатели и до днес се повтарят от модерни учени.

По-стар гръцки писател е напр. Херодот, затова нека видим, къде той собствено е схващал Скития и скитските народи. От онова, що по-преди приведохме от него, се разбира, че амазоните и скитите са живели първоначално по брега на Черно море и от тук избягват към изток – към реката Дон и пр. На друго място Херодот говори:

„Истерът (Дунавът) според нашите знания е най-голямата река, винаги прилична на себе си и еднакво голяма зиме и лете. Той е първата река към запад в земята на *скитите*. Тя става най-голяма, защото и други реки се изливат в нея и я увеличават. Те са най-напред през земята на *скитите* текат пет: тая, която скитите наричат Пората, а пък елините Пиретос; след това Тиарантос и Арарос и Нанарис и Ордесос. Първата от тези реки е голяма и тече към изток и съединява своята вода с Дунава. Втората, Тиарантос, е по-малка и тече повече към запад. Арарос, Нанарис и Ордесос текат между тези двете и се изливат също в Дунава. Това са *скитските* местни реки, които го увеличават. Откъм *агатирзите* тече *Марис* (Марош) и се съединява с Истера“. (Herodot IV, 48).

След това се разправя за други притоци на Дунава откъм днешна Сърбия, Стара планина и пр., за гетите, траките и най-сетне се казва:

„А сега от Дунава на горе посред самата страна земята на скитите се ограничава най-напред от *агатирзите*, след това от *неурите*, подир това от *антропофагите* и най-сетне от *меланхлените*. (Herodot IV, 100).

И тъй според Херодота скитските народи: *агатирзи*, *неури*, *антропофаги*, *меланхлени* са живели по Дунава в днешно Влашко и Маджарско, защото реката Марис, която е приток на Тиса и извира из Карпатските планини, е извираща из земята на агатирзите, а Ордесос (Арджис) тече посред днешна Румъния и се влива в Дунава. Че Херодот под скити е разбирал Дунавските жители е работа, която не може да подлежи на никакво съмнение (виж Herodot IV, 8–10).

Сега нека видим, къде са живели тези народи според по-новите гръцки писатели.

Амиан Марцелин, който е живял 800 години след Херодота (умрял 390 г. след Хр.) поставя горните скитски народи на изток по реката Дон, от което се вижда, че той е взел разказа на Херодота за съединението на амазоните със скитски момчета и заселването им отвъд реката Дон за действителен. Той пише:

„Подбуждан от инстинкт да граби, този необуздан народ (хуните) дошъл до пределите на аланите, *които са старите масагети*. Понеже се представи случай, добре е да се каже нещо за произхода и географическото положение на този народ. Истерът (Дунавът) се увеличава от много притоци, които текат през земята на сарматите, която се простира чак до Танаис, естествена граница между Европа и Азия. Зад тази река в пространната скитска пустиня живеят *аланите*, които водят името си от планините си, което както персите, чрез победи наложиха на съседните си сродни народи. От тях *неурите* (Neuri), живеят в земя, която е заобиколена от високи планини, които постоянно са изложени на северния вятър и вследствие на това са непристъпни. По-нататък *будините*, *гелоните*, народ див и войнствен, който одира кожата на своя победен неприятел, за да си прави от нея облекло или покривки за коне. *Агатиризите*, съседи на гелоните, които си шарят тялото и косата със син цвят, и то долните хора слабо и рядко, а благородните – широко и гъсто. След тях идат *меланхлените* и *човекоядците*, които се хранят с човешко месо, според както се разправя, отвратителен обичай, който отдалечава всеки съсед и образува пустиня около тях. По тая причина, тази обширна местност, която се простира чак до земята на *серите*, е обширна пустиня²⁰.

²⁰ Hister advenarum magnitudine fluent! Saurmatas praetermeat adusque amnem Tanaim pertinentes, qui Asiam terminat ab Europa. Hoc transito, in immensum extentas Scythiae solitudines Alani inhabitant, ex montium adpellatione, cognominati, paullatimque nationes conterminas crebritate victoriarura attritas ad gentilitatera sui vocabuli traxerunt ut Persae. Inter hos Neuri mediterranea incolunt locai vicini verticibus celsis, quos praeruptos geluque torpentes aquilones adstringunt. Post quos Budini sunt, et Geloni perquam feri, qui detractis peretnptorum hostium cutibus indumenta sibi, equisque tegmina conficiunt, bellatrix gens. Gelonis Agathyrsi collimitant, interstincti colore caeruleo corpora simul et crines: et humiles quidem minutis atque raris, nobiles vero latis, fucatis et densioribus notis. Post hos Melanchlaenas et Antropophagos palari accepimus per diverse, humanis corporibus victitantes: quibus ob haec alimenta nefanda desertis finitimi omnes longa petiere terrarum. Ideoque plaga oranis Orienti aestivo objecta, usque dum venitur ad Seras, inhabitabilis mansit. Ammien Marcellin, Collection des autetires latins publics sous la direction De M. Nisard Стр. 348–9.

И тъй едни и същи народи: неури, будини, гелони, агатирзи, меланхлени, антропофаги, според Амиана Марцелина са живели отвъд Азовското море и реката Дон, а според Херодота – по Дунава и реката Марош в Дакия. Херодотовата Скития прочее е поставена от по-новите писатели отвъд реката Дон. А от това явно се вижда, че Крайазовска и Донска Скития е баснословна.

Модерните историци са взимали посоченото от Амиана Марцелина и други по-нови историци местоположение на скитските народи за вярно и са твърдели, че скитите са живели отвъд реката Дон, когато е очевидно, че Марцелиновата Скития почива на поетическия разказ на Херодота за заселване на скитите и амазоните отвъд Азовското море и реката Дон.

Според Херодота и прочее стари гръцки писатели, както разправя Страбон, скитите са живели по Дунава и Адриатическо море.

От тези скити готският историк Йордан извежда готите. Той най-напред приповтаря Орозия, че Везосис воювал със скитите, които се отбелязват като мъже на амазоните (Jord. Vg. V 44)²¹, след това описва Скития, която според него се е простирила от изворите на Дунава до Черно Море и най-сетне продължава:

„Понеже изложихме нещо за нейните (на Скития) граници, сега нека пак се повърнем към *амазоните*, откъдето започнахме.

„От страх да не би наследниците им все повече да се намалят, те се стремяха да спят при мъжете на съседните народи. Веднъж в годината се събираха и се уговаряха на същия ден идещата година пак да се съберат, за да донесат рожбата на бащата, а, що е женско, майката трябвало да го обучи за военна служба или пък, както някои мислят, когато се роди момче, го убивали с машинска омраза. Те прочее мразеха раждането на момчета, което навсякъде се желае. Тази тяхна свирепост правеше, щото изобщо да се боят от тях. Защото, питам аз, каква надежда има там за заробения, дете нито синът не се пощадява? Срещу тях воюва Херкулес, както се приказва и победи Меланиса (Меланина), обаче повече с хитрост отколкото с храброст. Тезей взе Хиполита плячка, която му роди Хиполита. Също и една царица на име Пентезилия имаха отсетне тези амазони, върху която у Троянската война се намират похвални сви-

²¹ Орозий I, 14: „Везосес, царят на Египтяните, беше първият, който воюва със скитите. У тях имаше два млади княза Плин и Сколофит, които с голямо количество момчета влязоха в бой и бидоха убити от засада. Техните жени след това грабнаха оръжието и се нарекоха амазони“. Според това твърдение на Орозия самите амазони са скиткини.

детелства. Тези жени били държали управлението в ръцете си чак до Александра Велики.

„За да не би да попиташ, защо разказът, който прочее се занимава с мъжете на *готите*, се спира толкова при *техните* жени, то чуй прочее и за отличната и славна храброст на мъжете. *Дио*, историк и твърде основателен археолог, който е озаглавил съчинението си „за *гетите*“, обаче че *гети* е равно на *готи* доказахме по-горе (v. 40). Това споменава и Павел Орозий²². Този Дио след дълго време споменава у тях някой си княз *Телеф*. За да не би някой да възрази, че това име е съвсем чуждо за готски език, то всеки ще да е забелязал, че народите повечето пъти заемат чужди имена, римляните напр. македонски, гърците – римски, сарматите – германски, готите повечето хунски. Този *Телеф*, синът на *Херкулеса* и *Ауге*, мъжът на една *Приамова* сестра, тънък висок, още по-страшен по своята сила, който не отстъпваше на баща си и по своята храброст, бил и по прилика в образа втори *Херкулес*. Нашите бащи наричаха неговото царство *Мизия*²³. Тая провинция граничи откъм изток с устието на *Дунава*, откъм юг с *Македония*, откъм запад с *Истрия*, откъм север с *Дунава*. Този споменат *Телеф* води прочее война с *данайците*, в която той уби *Тесандра*, гръцкия княз. Когато след това нападна и *Аякса* и гони *Уликса*, конят му се спъна о една лоза. Той падна и биде наранен от *Ахилеса* с копие в бедрото, тъй че дълго време не можа да се излекува. Гърците обаче, макар и ранен, той изгони из своята земя. Отвъд смъртта му в управлението го наследи син му *Еврифил*, син на сестрата на *фригския* цар *Приама*. Той биде, когато от любов към *Касандра* и за да помогне на своите роднини и на своя тъст взе участие в *Троянската* война, веднага след пристигането си убит.

След това *Кир*, царят на *персите*, след доста дълго време, именно след 630 години, както свидетелства *Трог Помпей*, предприе срещу царя на *гетите* *Томира* нещастната за него война“. (Iord. VII–XI).

Йордан прочее, който е по-млад с хиляда години от *Херодота*, ни описва *амазоните* малко по-другояче, обаче разказът е един и същи. Важното в това съобщение на *Йордана* е, че *амазоните*, са *готкини* и че *техните* мъже са били тъй също *готи*, т. е. *Йордан* казва на онзи народ *гети*, на който *Херодот* викаше *скити*.

Тези *гети* или *готи* са стари *Дунавски* жители, които са вземали участие в *Троянската* война, сражавали се с *персите*, *Александра Вели-*

²² Orosius I, 16: „Онези гети, които сега се казват готи.“

²³ Подобни известия се намират у *Дикта* (Dictus) от *Крит*, чийто сега изгубен гръцки текст ще да е притежавал *Йордан*.

кий и пр. Телеф е бил син на Херкулеса, а Херкулес според Херодота (IV, 8–10) е родоначалник на скитите. От Херкулеса и един хермафродит се родили: Агатирз, Гелон и Скит, които пък от своя страна са родоначалници на скитските народи. Очевидно е прочее, че Йордан счита готите за стар скитски народ, и този скитски или гетски народ някога бил излязъл из Скандинавия, а не някакъв германски народ в историческо време.

Също за такъв, стар Дунавски скитски народ счита готите и Прокоп, секретарят на Белизаря във войните му против готите. Той, като говори, че варварите нападали на империята, пише:

„По-преди, както и сега, това бяха повече готски племена. Най-големите и най-прочутите бяха *готите*, *вандалите*, *визиготите* и *гепидите*. По-преди те биваха наричани *сармати* и *меланхлени*, а някои ги наричаха и *гети*. Те, както отбелязах, се различават едни от други само по име, иначе по нищо. На всички кожата на тялото е бяла, косата руса, ръстът висок и лицето хубаво. Те се подчиняват на същите закони и изповядват същата вяра, именно арианската. Също имат и един език, готския. Аз вярвам, че първоначално са били един народ, а от сетне са се разделили по имената на своите водители. От старо време те седяха по Дунава. След това гепидите заеха местността около Сингедон (Белград) и Сирмиум (Хърватска Митровица на реката Сава) и от тая и от оная страна на Дунава, дето те още в мое време живеят“ (Procop. Vg. I, 2).

Освен това в съчинението си за готските воители Прокоп пише:

„Отвъд Меотидското езеро и провлака, близко до самия бряг, живеят тъй наречените тетрастински готи, за които тъкмо що говорих, по там *готите*, *визиготите*, *вандалите* и други готски народи. Те всички се наричаха и *скити*, защото всички народи, които живеят по онези места, носят общото име *скити*. Някои от тях се казват *сармати* или *меланхлени* (чернодрешковци) или другояче някак си.“ (Procop. Vg. IV, 5).

Тъй че според Прокопа готите са *скити*, които между другото са се наричали и сармати и меланхлени. Обаче тези скити или сармати или меланхлени не живеят по Дунава, в Тракия и Дакия, както Херодот и Йордан пишат, а живеят зад *Меотидското езеро*. У Прокопа прочее, приказката на Херодота за заселването на скитски момчета и ама зони зад Меотидското езеро и реката Дон е взета за чиста истина.

Писателят от трети век *Дексип*, който в 269 г. отблъснал гетите, които нападали Атина, е озаглавил книгата си върху готските нападения

Σκυθικα, т. е. счита готите за скити.²⁴ *Зосим*, който е бил адвокат на Аркадия Хонория (IV век), знае готите само под името *скити*²⁵.

Скитският характер на готите обаче най-добре ще се разбере пак от Йордана. Йордан като разправя, че излезлите из Скандинавия готи дошли чак до Скития, пише:

„Това свидетелства и Аблавий, който отлично е описал готите в неговата многодостоверна история. В това се съгласяват и някои стари писатели. Защо *Иосиф*, един твърде верен разказвач на събитията, понеже той винаги се ръководи от истината и преследва причините на нещата чак до тяхното начало, не е споменал това, що казахме за началото на готите, не знаем. Той споменава само *Магога* от техния род и казва, че по произход и по име те са се наричали *скити* (haec vero quae diximus de gente Gothorum principia cur omniserit, ignoramus: sed tantu Magog commemorans, Scythas eos et natione et vocabulo asserit appellatos“). Jord. IV. 29).

Този Иосиф, за когото разправя Йордан тук, е юдейски историк, роден в 37 година след Хр., а умрял къде 100 г. Той е от рода на Макавеите и е бил назначен от своите подигнали се срещу римляните съотечественици управител на Галилея. Помирил се от сетне с Веспасиана и Тита, които го довели в Рим, след което той е писал много съчинения. Той пише, че *скитите* произлизали от Магога: Τοὺς μὲν γὰρ νῦν ὑφ’ Ἑλλήνων Γαλατας καυμένους Γομαρεῖς δε λεγομένους, Γομάρης ἐκτίσε, Μαγώγης δευς ἀπ’ αὐτοῦ μαγόγας ὀνομασθεντας ὠκισε, Σκυθας δὲ ὑπ’ τῶν προσαγορευομένων. (Тези, които сега се казват от гърците галати, едно време се казвали гомари, основани от Гомара. От Магога си води името колонията на магогарите, а от тях онези, които се казват *скити*).

Освен Иосифа и свети *Амбросий*, Миланският владика, който е водил ожесточена борба против готската църква, идентифицира готите с Гога: Gog iste Gothus est.²⁶ Той между другото говори за готите:

„Prodire de Arianis nullis audebat; quia nee quisquam de civibus erat pauci de familia regia, nonnulli etiam Gothi. Quibus ut olim plaustra sedes erat, ita nunc plaustrum Ecclesia est“.²⁷

²⁴ Dexipius: De bellis scythicis etc. Bonn. 1829.

²⁵ Zosimus. Bonn. 1837.

²⁶ S. Ambrosii de fide. Lib. II. Cap. XVI (Migne).

²⁷ S. Ambrosii Epistolarum Classis I. Cap. XX.

Освен това в предговора на книга XI *Comentarior in Ezechiel*, s. Doctor, който по всяка вероятност се опира на Амбросия, пише:

„*Illud breviter admoneo, quod vir nostra aetatis haud ignobilis ad Imperalorem scribens, super hae natione dixerit, Gog iste Qothus est, cui qua ratione possint omnia, quae in ea scripta sunt, aptari, non est meum, sed eorum qui hoc putant, disserere*“. (Migne XX, 2, стр. 999). (Онова на късо напомням, че мъж учен, наш съвременник, пишейки върху тоя народ на императора, бил казал, че Гог е Гот. Не е моя работа да разправам за това, по какъв начин е наредено онова, което е писано против тоя народ (готите), а на онези, които вярват това).

Св. Иероним, който е по-млад съвременник на Амбросия (331–420), пише:

„*Et certe Gothos omnes retro erudii magis Getas quam Gog et Magog appellare consueverunt. Hae itaque septem gentes, quas de Japheth venire Stirpe memoravi, aquiliones partem habitant*“.²⁸

Превод

„А в същност всички учени наричат готите повече гети отколко Гог и Магог. Те са седем племена, за които се казва, че са от рода на Яфета, живеят на север“.

Все по това време говори почти същото за готите и *Св. Августин* (род. 354 г., а запопен в 392 година). Той пише:

„*Gentes istae, quas appellat Gog et Magog, поп sic sunt aeeipiendae tanquam sint aliqua parte terrarum barbari constituti, sive quos quidam suspicantur Getas, et Massagetas propter littera horum nominum primas, sive aliquos alios alieni genas, et a Romano jure sejunetos*“. (August, lib. II de civit. Dei. c. 12).

Превод

„Тези племена, които се наричат Гог и Магог, не трябва да се разглеждат като някакви варвари в някоя част на света, или пък ако някои поради първите букви на тяхното име ги считат за гети и масагети, или за някакви други чужденци, отделни от римската власт“.

Свети Августин прочее не е считал потомците на Гога и Магога (готите) за нещо отделно от Римската империя.

²⁸ Migne XXIII, 2; стр. 999.

Също и Доротей, преводач в Абдия, е считал Гога и Магога за скити: "Dictum hoc superficte tenuis est contra Scythas hoc est contra Gog et Magog".²⁹

Съпоставяйки тези данни, явно излиза, че готите не са нищо друго, освен старите скити или гети. Понеже Йордан извежда Магога от готите, то е явно, че под готи той е разбирал старите гети или скити. Неговите думи в случая не са нищо друго освен израз на онова, което са писали по-старите от него писатели, от които той се е ползвал. Тези негови готи, като се споменават още от Аблавия, Иосифа и пр., са старите Дунавски жители, гетите, а не са някакви си в историческо време излезли из Скандинавия „германци“.

Че готите са гети, т. е. стари Дунавски жители, се говори изобщо от всички стари писатели. Йордан, освен че пояснява това на няколко пъти, е и озаглавил съчинението си: *De origine actibusque Getarum* (за произхода и делата на гетите). А Йордан е авторитетен в случая, защото той сам е гот. Дядо му Пария е бил нотариус при Кандака, скитския (готския) княз. При сестриния му син Баца е бил пък сам Йордан нотариус, както той сам разправя. (Йорд. Гв. 265–266). А като свършва своята готска история, Йордан пише, че сам е гот:

„Да не се мисли, че аз за доброто на тоя народ съм притурил нещо, понеже аз сам произлизам от него, освен онова, което съм научил. Аз и тъй не съм взел всичко, каквото се пише и разправя за тях, понеже аз не излагам това нито за тяхна слава, нито за славата на техните победители“. (Йорд. Гв. LX, 315).

Един човек, който е сам гот, чийто дядо още е заемал най-учената длъжност по онова време, нотариус, който, бидейки сам нотариус на готския княз Баца, е могъл да знае, дали готите са гети, т. е. стари Дунавски жители или новодошли германци.

За готи счита гетите и по-старият с около един век от Йордана и твърде авторитетен писател, от когото Йордан се е ползвал, *Касиодор*. Той собствено в известните му до сега съчинения нарича готите готи, обаче на едно място в неговите *Variis* (IX, 31) готският крал *Vitiges* нарича готския народ *geticus populus*, от което излиза, че готски и гетски е все едно за него.

Важен е в това отношение и писателят от IV век Амиан Марцелин, който е един от съвременниците на готско-хунското сблъскване. Марцелин никъде не е споменал името *гети*, когато той редовно споменава

²⁹ Пак там.

главните тракийски племена: скордиски, одриси, беси. Последното показва, че за него тракийските племена не са били изчезнали, а само че той наместо гети е викал готи.³⁰

За гети счита готите и испанеца Paulus Orosius, роден около 390 г., от когото се е ползвал Йордан при съставянето на своето съчинение. Говорейки в своя Epilogus historiae Amazonum за старите гети, той казва, че те сега са готи: *Modo autem Getae illi qui et nunc Gothi*³¹. Сетне гръцкият писател от четвърти век, роден около 364, *Фисторгий*. В извлеченията от неговата история, които е направил Фотий, като се говори за първото преминаване на готите през Дунава, се казва:

Те дойдоха от средата на Скития на север от Дунава. По-преди се наричаха *гети*, обаче сега са известни повече под името *готи*³².

Понеже Филосторгий извежда готите из Скития, то е явно, че той ги счита за скитски народ.

Клаудий Клаудян, който е роден във втората половина на IV век, ни описва нахлуването на *Алариха* в Италия. Според него Аларих е нахлул с *гети*, а за готи нищо не говори. Не само това, но той говори тук за гетите заедно с другите стари Дунавски народи: сармати, даки, масагети, алани, гелони, които се споменават още от Херодота, което показва, че той тук има предвид старите гети, а не някой си в историческо време дошъл народ. Тук посочваме някои редове от неговите съчинения, където се споменават гетите.

Jamque Getas Histrumque movet Scythiamque receptat
 Nam tua cum Geticas stravisset dextra catervas.
 In ducis exitium coniuratosque foveret
 Contra pila Getas, motus rimata latentes,
 Auxilio fovere Getae, venere Geloni.
 Non te terrisonus stridor venientis Alani
 Nee vaga Chunorum feritas nee falce Gelonus,
 Non arcu pepulcre Getae, non Sarmata conto.³³

Готите не са германци, а са гети и според Тацита Страбона, Птоломея. Според Страбона гетите са живели на изток от суевите, които се считат за германци. По тоя случай той казва:

³⁰ Виж: Kraft. Kirchengeschichte, стр. 110.

³¹ Paulus Orosius I, 16. Migne XXXI.

³² Philostorgius. II; 5,

³³ Claudii Claudiani Carmina. Lipsiae 1872, vol I, cap. III, XXI; vol II, cap. XXIX., XV, XXI, III.

„Южната част на Германия, която е отвъд Елба, опира до суевите; след това непосредствено до тях е земята на *гетите*, която в началото е тясна и се простира по Дунава с южната страна, а със задната страна – до полите на Херецинската гора, като обхваща част от самите тези планини, след това се разширява на север чак до тирегетите“.³⁴

На същото това място на изток от суевите в Дакия според Орозия живеят готите. По повод на това у него четем:

Обясниха се най-накъсо азиатските краища: сега ще опиша Европа, доколкото тя е позната на човека. От Рифейските планини, реката Танай и Меотидското блато, които са на изток, по северния бряг на океана чак до Белгийска Галия и реката Рейн, което е на запад, след това чак до Дунава, на който викат Истер и който е на юг, а отправен към изток, е Алания, в средата Дакия, където е *Готия*, отсетне *Германия*. Там най-голяма част заемат суевите, от които има петдесет и четири племена.³⁵

Готия прочее се простира на изток от Германия в Дакия, т. е. там дето според Страбона са живели гетите. Според Тацита Източно от *Суевските* народи марсинги бури са живели готите, т. е. там, където е Орозиевата Готия и където са Страбоновите гети. По тоя случай той пише:

„По-натам, зад гърба на маркоманите: марсинги, *готини*, *ози*, *бури*. От тях марсингите и бурите приличат по език и обичаи на суевите. Галският език на *готините* и панонският на *озите* показва, че те *не са германци*, па и това, че те плащат данък. Една част от тоя данък им е наложен от сарматите, а друга от квадите, като чужденци. За най-голям срам готините са рудокопачи. Всички тези народи живеят малко по полята, а повече по теснотите, сводовете и върховете на планините. Един непрекъснат планински гребен разделя и разкъсва *Суевия*. Зад него живеят много народи, от които най-забележителни са лугите (лужиците), които се делят на много поселища (общини) . . .

Оттатък лугите са *готините*, които се управляват от князе малко

³⁴ Τό δέ νότιον μέρος τῆς Γερμανίας τό πέραν τοῦ Ἀλβίου τό μὲν συνεχές ἀκμὴν ὑπὸ τῶν Σοῦβων κατέχεται εἰτ' εὐθύς ἢ των Γετῶν συνάπτει γῆ, κατ' ἀρχάς μὲν στενή παρατεταμένη τῷ Ἰστροῦ κατὰ τό νότιον μέρος, τι τῶν ὀρών καί αὐτή κατέχουσα, εἶτα πλατύνεται πρὸς τὰς ἀρκτοὺς μέχρι Τουρευετῶν. Strabon. Lib. VII. Cap. III. 1.

³⁵ Expliciti sunt quam brevissime fines Asiae: nunc Europam, in quantum cognitione hominis stylo pervagabor. A monlibus Riphaeis ac flumine Tanai Maeotisque paludibus, quae sunt ad orientem, per littus septentrionalis Oceani usque ad Galliam Belgicam et flumen Rhenum quod est ab occasu, deinde usque ad Danubium quern et Isinim vocant, qui est a meridie ad orientem directus ponto excipitur: ab oriente Alania est, in medio Dacia, ubi et Gothia: deinde Germania est, ubi plerimam partem Suevi tenent: quorum omnium sunt gentes quinquaginta quatuor. Orosius, Migne XXXI.

по-строго от колкото останалите германски племена, обаче свободата не се потъпква³⁶.

Според Страбона прочее оттатък Суевия по течението на Дунава, западно до Херецингската гора са живели *гетите*. Според Тацита на същото място оттатък Суевия са живели *готите*, а според Орозия там била *Готия*. Нещо повече, Тацит, който се счита за специален германски историк, изрично твърди, че готите по език не са германци. Очевидно става прочее, че тук е дума за негерманското племе гети. Последният израз на Тацита:

„Оттатък лугите са *готините*, които се управляват (от княза) малко по-строго отколкото останалите германски племена“, би могъл да даде повод да се мисли, че той счита *готините* за германски народ. Това обаче е невъзможно вследствие на изричното негово твърдение, *че те по език не са германци*. Това питане се уяснява и от друго едно място на Тацитовите Анали, дето той тъй също ги счита за негерманци. Там той говори:

„До когато Германик през лятото често заобикаля провинциите, Друз спечели не малко слава, като прелъстяваше германците към несъгласие и като преследваше победения *Маробод* до унищожаване. У *готините* имаше един млад благороден на име *Катулда*, веднъж избягал от силата на Маробода, поиска сега, в това затруднително положение да си отмъсти. Той навлезе с много войска в земята на *маркоманите*, съединил се с подкупените първенци и нахлул в княжеския лагер и в съседния кастел³⁷.

В своята Германия Тацит ни говори, че зад гърба на *маркоманите* и

³⁶ Rerto Marsigni, *Gothini*, Osi, Buri targa Marcomanorum Quadorum que daudent equibus Marsigni et Buri Sermone Cultuque Suevos referunt. Gothinos Gallica, Osos Pannonica lingua coargui non esse Germanos; et quod tributa patiuntur, partem tributorum Sarmatae, partem Quadi ut alienigenis impommt. Gothini, quo magis pudeat, et ferrum, effodiunt. Omnesque hi populi pauca campestrium, ceterum saltus et vertices montium jugumque insederut, dirimit enim scinditque Sueviam contituum montium jugum ultra quod plurimae gentes agunt: ex quibus latissime patet Lygiorum nomen, in plures civitates diffusum Trans Lygios Gothones regnantur, paulo jam adductius quam ceterae Germanorum gentes, nondum tamen supra libertatum. (Tacitus Germ. 43.)

³⁷ Dum ea aestas Germanico plures per provincias iransigitur haud leve decus Drnsus quaesivit, illiciens Germanos ad discordiss, utque fracto jam Moraboduo usque in cxitum insistereiur erat inter *Gotfiones* nobilis juvenis nomine Catuida. proiugcs olim vi Morohodui et tune dubus urbas es nltionein ausus, is vaiidi manu fines Marcomanorum ingreditur, comusque Timonbus ad sociutalsni irrumpil regiara ;istcllumqur ita siluili. (Tacitus Annales II, 62).

квадите живели: марсинги, *готини*, ози, бури, от които готините и озите по език не са германци. В своите *Анали* той ни говори, че *готините* навлезли в земята на германското племе маркомани, което се е намирало в затруднително положение от Друзовото нападение. Очевидно е, че *готините* в Германия и *готините* в *Аналите* са един и същ съседен на маркоманите негермански народ. Понеже маркоманите са живели в днешна Чехия и Моравия и понеже готините са били рудокопачи, то е явно, че готините са живели на изток от маркоманите в *Галиция* и *Седмоградско*, дето се е копало сол.

Би трябвало да се обърне внимание на Тацитовия израз: „*Галският език на готините и панонският на озите показва, че те не са германци*“ защото той досега не е схващан правилно. Под думата „*галски език*“ се е мислело езикът на някакъв си неизвестен Панонски народ, когато всъщност това не е мислено. Под думата „*галски*“ тук се разбира „панонски“, „дакийски“, защото Панония и Дакия често е наричана от старите писатели Галия. Тъй напр. Созомен (IV век след Хр.) пише, че ставали сражения между Магненция и Констанция в Галия, когато те всъщност са ставали в Панония: „В същото време Магненций сам зае властта на стария Рим и изби много сенатори и народ. Като се научил, че войските на Констанция са били доближили, той се оттегли в *Галия* и тук двете партии имаха чести сблъсквания, в които някой път едната страна побеждаваше, някой път другата. Най-сетне Магненций биде разбит и избяга в *Мурза* – една крепост в *Галия*.“ (Sozomen. IV, 7).

Мурза е крепост в Панония, боевете са ставали в Панония, тъй че Созомен в случая вика на Панония Галия.

Същото се разправя и от Сократа:

„Между това Магненциус зае сам властта над императорския град Рим, и изби мнозина от сенаторите, както и от народа. Но щом военачалниците под Констанция събрали войска от римляни и тръгнаха към него, той оставил Рим и се оттеглил в *Галия*. Там станаха няколко сражения, дето по някой път едната страна побеждаваше, по някой път другата и най-сетне Магненциус бе разбит при *Мурза*, една крепост в *Галия*. (Socrates II, 32).

Панония се е считала за Галия и в други случаи. Созомен разправя, че император Валентиниан, сражавайки се със сарматите, умрял в една крепост в Галия, когато той е умрял в една крепост в Панония:

„Сарматите, след като бяха нахлули в западните провинции на империята, Валентиниан събра войска да им излезе на среща. Щом се на-

учили за числото и силата, вдигната срещу тях, те проводили пратеничество да искат мир. Когато пратениците се явили пред Валентиниана, той ги попитал, дали всичките сармати са като тях. На техния отговор, че първенците от народа били избрани за пратеничеството, императорът извикал с възмущение, че той счита за особено нещастие това, че областите във време на неговото управление трябвало да бъдат изложени на навлизането на един варварски народ като сарматите, които тъкмо що са се осмелили да дигнат оръжие срещу римляните. Той говори известно време с твърде висок глас. Неговото ожесточение бе тъй голямо и тъй безгранично, че най-сетне му се спуска един кръвен съд и една артерия.

Изтече му много кръв и веднага издъхна в една *крепост в Галия*“ (Sozomen VI, 36).

Вече от самия факт, че се е имало работа със сармати се разбира, че тая крепост не е била в днешна Франция, а в Панония и Дакия. Сократ, като описва същия случай, казва, че това е станало в Кастела Bergition (Socr. IV, 31), който е между Панония и Дакия. Амиан Мерцелин пък пише за това умиране:

„Макар че той трябваше там да остане, тръгна пак покрай реката и отвъд като снабди лагера с достатъчен гарнизон и укрепления, дойде в Bregetio, дето съдбата отдавна трябваше да доведе до спокойствие неспокойния владетел, ясен белег му даде за неговия близък край. (Amm. Marcell. XXX, V, 5.)“

Брегетио се е намирал в Панония на Дунава, дето е сега Szony при Коморн (Унгария).

Че Панония се е считала и за Галия, ние тук приведохме само писатели от четвърти век, понеже главно около това време се движи нашето изследване, обаче за подкрепа на тая теза могат да се приведат доказателства и от по-стари писатели, върху които ние не искаме да се спираме, защото в тази си студия нямаме намерение да разглеждаме келтското питане изобщо. За да стане обаче по-ясно, че на Дунавските жители (в Панония, Дакия, Илирия, Тракия) в старо време са викали *келти* или *гали*, нека посочим на Страбона, който (в стр. 21) пише, че старите гърци викали на жителите по Дунава и Адриатическо море *келто-скити*. На друго място същият пише:

„Като се основавам на мненията на старите гърци, които схващат северните народи под едно и също име *скити* или *номади*³⁸, както се на-

³⁸ Ако вземем предвид, че тук думата *номади* е употребена като синоним на думата *скити*, бихме могли да заключим, че думата *скити* е славянска, понеже гръц-

ричаха от Хомера (Омир), а с време, като се изучил севера, захванали да ги казват било просто *келти* (*Κέλται*) и *ибери* (*Ιβηρεῖ*, северняци), било смесено *келтоибери* и *келтоскити* и понеже те от начало от незнание са давали на отделни народи едно и също име: аз мисля, че мога да кажа, че името *Етиопия* също е означавало за тях цялата южна област, която се мие от океана. (Strabon I, II, 27.).

Според Страбона прочее старите гърци, до дете имали по-ограничени понятия за северните народи, ги наричали скити или номади, но когато се запознали с тях по-добре, те взели да ги викат *келти* и *ибери*. И тъй Страбон е ясен, че келти и скити е едно и също. Ето защо Тацит казва, че скитският народ готи е говорил галски.

За Панонските жители Страбон на друго място пише: „Една част от първата местност (Илирия) е опустошена вследствие една война, в която *даките* унищожиха *келтските* народи: *боите* и *тауриските*, които тогава се управляваха от *Критазира*. Даките искаха тая земя като тяхна, макар че бяха отделени от нея с течението на реката *Патуса*³⁹, която извира из планините и се влива в Дунава при *Скордиските гали*. Те прочее живели размесени с илирийски и тракийски народи и макар че даките ги разоряваха, те често са им помагали“. (Strabon. VII, V, 2.).⁴⁰

Според тези думи на Страбона на запад от Тиса, т. е. в цяла Панония, Илирия и част от Дакия са живели галски народи. От това обаче не следва, че и самите даки, които често са подпомагани от скордиските гали, не са галски народ.

Ако съберем всичко казано до тук, ние ще разберем, защо готините са говорили галски: те са говорили галски, защото са стар галски или скитски или по-добре келто-скитски народ. Оттук ще си води и името славянската местност Галиция.

С горния Тацитов израз се установява не само, че готите не са били германци, но и че са стар скитски народ, т. е. старите гети.

И тъй, според свидетелствата на всички стари писатели, готите не са германци, а са стар скитски или Дунавски народ.

Готите са поставяни на изток къде Азовско и Черно море, защото са скитски народ и защото скитите са поставяни там. Но понеже скитите не са живели на изток, следователно и готите не са живели там.

ката дума *νομαδός* значи пастирски, скитнически.

³⁹ Това е славянски израз По-Тиса, който доказва, че славяните са живели тук още по времето на Страбона.

⁴⁰ За галите виж по-нататък в: „Улфила и Кирил“.

2. ХУНИ.

Географът от началото на втория век след Христа *Клаудий Птолемей*, описвайки географското положение на скитските народи, споменава и хуните между тях. Той пише:

„До Вендикския залив по брега на океана живеят велти, над тях *ози*, след тях най-на север карбони, на изток от тях кареоти и *сала*. Под тях *гелони*, и ипоподи (коньокраки) и *меланхлени* (чернодрешковци), под тях *агатирзи*, след тях *аорзи* и пагирити. Под тях савари и боруски до планината Рифеа. След тях акиби и наски, под които уибони и идри. От Уибоните до аланите стурни. Между аланите и амаксобиите кариони и саргати, а при земята, дето се извива реката Дон, офолони и танаити, под тях озили до роксоланите. Между амаксобиите и роксоланите ревканалы и ексобигити и отвъд между певкините и *бастарните карпините*, над които геовини, след това *бодини*. А между бастарни и роксолани хуни и под тяхната планина амадокси и навири (Μεταξύ δέ Βασταρνών καί Ῥωξολανών Χούνοι, καί ὑπό τά ἴδια ὄρη Ἀμάδοκοι καί Ναυαροί⁴¹.)

Птолемей прочее споменава хуните заедно с другите скитски народи: гелони, меланхлени, агазири, алани, бодини, карпи и пр.; заедно със споменавания от Тацита народ *ози*, със салити и пр. стари народи. Според това разпределение на Птолемея хуните са живели отвъд Дунава в Дакия, защото бастарните са живели по западните Карпати, а роксоланите по източните.

Филосторгий (род. 364 г.) идентифицира хуните със стария скитски Херодотов народ *неурите*. По тоя случай той пише:

Вижда се, че хуните са идентични с тези, които в старо време се казваха *неури* (Neuri). Техните селища бяха до полите на Рифейските планини, от дето извира реката Дон и се влива в Азовското море.“ (Philostorgius IX, 17).

И *Зосим*, който е тъй също писател от четвърти век, счита хуните за скити. По тоя случай той пише:

Когато между тях това ставаше, някакъв варварски народ от *скитските народи* отвъд Дунава се подигна. Той по-напред не бе известен, а тогава ненадейно изпъкна. *Хуни* им викаха на тях или пък ги наричаха *Царски скити*, или пък, както Херодот разправя, Дунавски обитатели, хора чипи и слаби, или пък, че преминали от Азия в Европа.⁴²

⁴¹ Ptolem. Geographia I. Parisii, стр. 430–431

⁴² Τούτῳ δέ ὄντων ἐν τούτοις, φύλον τι βαρβαρον τοις ὑπὲρ τὸν Ἰστρον Σκυτικοῖς ἔθνεσιν ἐπανεῖστη, πρότερον μὲν οὐκ ἐγνωσμένον τότε δὲ ἐξαίφνης αναφανεν. Οὐννοὺς

Зосим е важен не само по това, че нарича хуните скити, но и по това, че той казва, че тези скитски хуни са наричани от Херодота Дунавски обитатели, от което ясно изпъква, че той под хуни разбира старите Дунавски жители, които се споменават още от Херодота.

Имайки до тук казаното предвид, ние можем да разберем защо Приск, който е най-авторитетен хунски историк, понеже е ходил при Атила и лично е познавал хуните, нарича хуните обикновено скити.

Той в своето описание на престояването си у хуните едва ли е споменал един или два пъти името хуни, иначе само за *скити* говори. Той разправя, че един поселил се между хуните грък бил приел *скитски живот*. Този грък, когато бил заробен от хуните, бил даден на хунския големец Онегезия, защото имало обичай у *скитите* най-предните след Атила да взимат най-богати пленници. Градът Сирмиум бил обсаждан от хуни, а той казва, че бил обсаждан от *скити* и пр.⁴³ Изобщо Приск не е споменал нито веднъж, че има разлика между хуни и другите местни жители, а счита хуните за старите скити.

Прокоп идентифицира хуните със старите *кимерийци* и със старите *масагети*, които са тъй също *скитски* народи. За тяхното начало в своята готска история той пише:

„В старо време *хуните*, на които тогава викаха *камери*, живееха там (отвъд Азовското море) и всички се повинуваха на един цар. Веднъж имало един такъв, който имал два сина, от които на единия името било *Утургур*, а на другия *Кутургур*. След смъртта на баща си те разделиха бащината си държава и дадоха названията на управляемите от тях, защото според тях и днес една част се казва *Утургури*, а другата – *Кутургури*.“ (Procop Bg. IV, 5)

Прокоп прочее изважда хуните от стария скитски народ кимериите и ги поставя отвъд Азовското Море до готите, защото там се сочи от някои писатели праотечеството на скитите изобщо. Освен това той ги идентифицира и с друг стар скитски народ: масагетите. За него хуни и масагети са тъй идентични, че той употребява ту едното, ту другото име, за да обозначи един и същ народ. В своята история на вандалските войни, като описва военачалниците на Белизаря, споменава и Аигана, който бил от дома на Белизаря и притуря: Аиган обаче произхождаше от масагетите, които сега се казват хуни“ (Bv. I. II.)

δέ τούτους ἑκάλον, εἴτε Βασιλείους αὐτούς ὀνομαζεῖν προσήκει Σκύθας, εἴτε οὐς Ἡροδοτός φησι παροικεῖν τὸν Ἴστρον, σιμούς καὶ ἀσθενέας ἀνθρώπους, εἴτε ἐκ Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην δείβησαν. Zosimus. IV, 20.

⁴³ Priscus. Bonn, XI, p. 186–187.

Според Херодот масагетите са скити. Той пише:

„Когато Кир най-сетне свърши и с тоя народ (вавилоняните), поиска му се да подчини и масагетите. Тези били многоброен и войнствен народ и живеели към изток, отвъд Аракса, срещу изедоните. Някои ги считат и за скитско племе“ (Herodot 1, 201).

Що се отнася до източните селища на масагетите, Страбон, както по-преди посочихме, казва, че почиват на фантазия, иначе и Страбон идентифицира масагетите със скитите. (Strabon, XI, VIII, 2).

Херодотовите масагети Йордан нарича гети. Херодот пише за масагетите:

„Масагетите имаха за царица една жена, чийто мъж бе умрял. Тя се казваше Томира. Кир проводил до нея, че уж я иска за жена. Томира обаче разбра, че той не иска нея, а царството на масагетите, и му запрети да дойде (разправя се на дълго за препирните между Кира и Томира). След това дойдоха персийците и убиха мнозина, още повече обаче хванаха живи, между които бе и синът на Томира, водителят на масагетите на име Спаргапис.“ (Herod. I, 205–216).

А Йордан за готите:

„След това Кир, Персийският цар, след дълго време, именно след 630 години, както свидетелствува Трог Помпей, предприе срещу царицата на гетите Томира злоносната за него война. Станал надменен вследствие своите победи в Азия, поиска да подчини гетите, чиято царица, както се каза, бе Томира. Макар че тя можеше да го спре при преминаването на реката Абракс, остави го да премине, предпочитайки да го победи с оръжие в ръка, отколкото да го държи далеч чрез удобствата на местността. Тъй и стана. Когато Кир дойде, щастието отначало толкова благоприятствало на партите, че те убиха сина на Томира и по-голямата част от нейната войска. Обаче, като се подновило сражението, гетите със своята царица съвършено разбили войската на партите и взели голяма плячка. Тук гетският народ за пръв път видя Сирийски (свилени) палатки. След това царицата Томира, която от тази победа и от многото плячка, която бе събрала, бе станала по-силна, дойде в онази част на Мизия, която сега с изменение на името, съответно на името голяма Скития, се казва малка Скития, и съгради на Мизийския бряг на Черно море на името си града Томис (Кюстенджа). (Йорд. Гв. Х.)“.

Приказката, както виждаме, е една и съща, с тая разлика, че Херодот казва масагети, където Йордан хиляда години след него е написал гети. Ние видяхме, че гетите на Йордана са скити. Същото са прочее и масагетите на Херодота. От тази гледна точка готите и хуните имат едно начало.

В приведения случай Йордан описва само една част от делата на готите, а на следващо място, като говори за началото на хуните, той явно ги извежда из готите:

„Филимер, готският княз, синът на Гадериха Велики, който от излизането на готите из остров Сканза бе пети княз на гетите и който, както по-горе се спомена, навлезе с народа си към Скития, научи се, че в неговия народ има магьосници, които той на бащин език наричаше Алиурумни. Понеже ги подозираше, изгони ги и ги принуди да се скитат далеч от войската му в пустини. Там те, когато се скитаха в пустинята, бидоха съгледани от нечисти духове, които се прегърнаха и съединиха с тях и по тоя начин произлезе тоя див род. Най-напред той живееше между блата, грозен, дребен, едва би могъл да го нарече човек човешки род, нито пък знаещ някакъв език, освен някакъв, за който само може да се предполага, че е човешки. Такъв бе произходът на хуните, които се доближиха до готите. Тази жестока раса, Както разправя историкът Приск, седеше на отвъдния бряг на Меотидското блато, без да знае някакъв занаят, освен лова и това, че когато се увеличи и стана народ, да обезпокоява съседите си с измама и кражба“. (Iord. Vg. XXIV, 121–123).

Според приведеното Йордан направо извежда хуните от готите, защото жените, от които са произлезли хуните, са отделили се от готската армия готкини. Без съмнение е, че той под тези магьосници е разбирал амазоните, и че приведенният разказ е повече фантастичен отколкото реален, който е важен не толкова поради своето съдържание, отколкото поради това, че изразява какво са мислили писателите от шестия век за хуните. Приск не е писал, че хуните са седели отвъд Азовското море, тъй че Йордан му приписва работи, които той не е говорил. Тук за втори път сме длъжни да кажем, че Йордан приписва неверни работи на Приска. Той си разправя басни, че хуните били седели отвъд Азовското море и за да им придаде стойност, казва, че Приск е говорил подобно нещо, а от това може да се види, каква е основата на твърдението, че праотечеството на хуните било отвъд Азовското море. Приск е ходил при хуните в Дакия, по изворите на реката Черна и Жил, които хуни той нарича скити и за тях говори, а не за крайазовски хуни. Йордан ще да му приписва тези мисли, понеже той е считал хуните за скити, а скитите, както вече споменахме, се поставят отвъд Азовското море.

Според Йордана хуните и готите са сродни и по това, че те са имали една и съща история. Тъй напр. за готите той пише:

„За да се върнем към нашата задача в първия период, от който ние излизаме, когато живеяха до Меотиса в Скития, според това, що се знае,

имаха за княз Филимера. Във втория, т. е. когато живееше в Дакия, Тракия и Мизия, много историци споменават у тях Залмокса като човек с особени познания по философията.“ (Гв. V 39). След като разправя за образованието на готите, Йордан казва:

„В третите си селища над Черно море, където те се поочовечили и бяха станали по-образовани, разделиха се в два рода. Везеготите служеха на рода на балтите, а остроготите на прочутите амали“. (V, 42–43).

А за хуните:

„Хунугурите са прочути с търговия на хермелинови кожи. От тях се боят много смели хора. За тях четем, че техните първи селища са били на скитска земя до Меотидското блато, вторите в Мизия, Тракия и Дакия, третите над Черно море, пак в Скития. Обаче нигде не намираме отбелязана подобна приказка, че те били подчинени в Британия или друг някой остров и че били откупени от някого за стойността на един кон. Ако някой вземе да уверява, че те другояче са се появили на света, от както казахме, то ние сме против това, защото предпочитаме да се придържаме за това, що сме чели, отколко за приказките на старите бабички (Iord.V. 38).

И тъй, според Йордана хуни и готи са почти идентичен народ, ако хуните са произлезли от готите, ако готите са излезли из Сканза, а хуните из Британия или друг някой остров, ако хуните са прекарвали същия исторически живот като готите, т. е. живели в Скития до Азовско море, сетне в Тракия, Мизия, Дакия и пак до Черно море.

Агатия (VI век), който се счита за продължител на Прокопа пише за началото на хуните следното:

„Хунският народ в старо време живееше до Азовското море към изток, по на север от реката Танаис (Дон) и подобно на много други варварски народи живееше в Азия по планината Имауа. Всички тези народи се наричаха общо скити и хуни, а частно според рода: котригури, утригури, други ултизури, а други буругунди, други пък другояче се наричаха, според отечеството и обичаите. Много време след това преминали в Европа, било, както се разправя, че някакъв елен ги довел, било друга някоя нужда и преминали блатото, дето то се излива в Черното море“⁴⁴.

⁴⁴ Οί Ούννοι τό γένος, τό μεν παλαιόν κατώκουν τής Μαιώτιδος λίμνης τά πρός άπηλιώτην άνεμον, καί ήσαν του Τανάιδος ποταμου άρктиχώτεροι, καθάπερ καί τά άλλα βάρβαρα έθνη οπόσα έντός Ίμαίου όρους ανά τήν Άσίαν έτυγχανον εδρυμένα, ούτοι δε άπαντες κοινή μεν Σκύθαι καί Ούννοι έπονομάζοντο ιδία δε κατά γένη, τό μεν τι αυτών Κοτρίγουροι, το δε Ούτίγουροι, άλλοι δε Ούλτιζουροι, καί άλλοι Βουρούγουνδοι καί άλλοι ώς άν αυτοίς πάτριόν τε ήν καί είθισμένον, γενεαίς δε πολλαίς ύστερον διέβησαν ές τήν

Според Агатия, прочее хуните са скити и живели на изток: ту до Азовското море и реката Дон, ту до Хималайските планини, т. е. там дето по-старите писатели сочат, че са живели масагети, алани, скити.

Че това източно положение на хуните произлиза от тяхното скитско естество, т. е. защото се е мислило, че *скитите* са живели по тези места, ще се разбере по-добре от онова, що писателят от първи век преди Христа, Диодор, пише за скитите:

„Ние ще говорим сега за *скитите*, които обитават една съседна на *Индия* страна. От начало скитите заемали една твърде малка местност, но увеличавайки се малко по малко благодарение на тяхната сила и на тяхната смелост, те завладели една пространна земя и народът се подигнал до степента на една силна и славна държава. *Скитите* от начало живели в твърде малко число по брега на реката *Аракс* и нямали никакво значение. Но по време на царуването на един от техните стари царе, който бил войнствен и ловък във война, те завладели цялата страна чак до Кавказ и в равнината чак до океана и Меотидските езера, както и цялата местност до реката Дон (Diodor II, 43).“

Очевидно е, че това, що Агатия пише за хуните, не е нищо друго освен онова, що Диодор пише за скитите.

Диодор пък от своя страна предава онова, що Херодот говори за масагетите. *Тъй че в случая ние нямаме работа с отделни, независими разкази, а с един разказ, който от разните писатели разنو е изразяван.*

Праотечеството на хуните се описва и от писателите от IX век *Теофан* и *Никифор*, с тая разлика, че те между другите хунски племена споменават и хунското племе *българите*.

Теофан пише:

„Нужно е да разкажем за старите селища на *оногундурите*, *българите* и *котрагите*. Страната се простира на север от Черно море до тъй нареченото Меотидско езеро (Азовско море), в което се втича голяма река от океана, протичаща през земята на *сарматите*, наричаща се Атал (Волга), в която се втича тъй наречената река Танайс (Дон), която извира из иберийските врата, съставляваща част от кавказките планини. От смесването на Танайс с Атал (над казаното Меотидско езеро се отделя Атал) произлиза тъй наречената река Куфис, която се свършва в края на Черно море, близо до Некропилите, до носа, за който се казва, че изглежда на грива. От казаното прочее езеро се излива

Εὐρώπην, εἴτε ὡς ἀληθῶς ελαφου τινός κατα τοῦτο δὴ τό θρυλλοῦ μενον τα πρώτα ἡγησαμένης, εἴτε καί ἄλλοιά χρησάμενοι τύχη, καί τὴν ἔκροην τῆς λίμνης τὴν ἐς τὸν Εὐξεινον Πόντον φερομένην. Agathias, ed. Bonn. p. 299–300.

море, подобно на река в Евксонския понт през земята на босфорците и кимерийците.⁴⁵

Теофан прочее ни изразява хунските селища на Агатия (Иордана, Прокопа, отвъд Азовското море по реката Дон, обаче в една неясна форма. Тъй напр. Ател (Волга) се е вливала в Азовското море, което не е вярно, защото Волга се влива в Каспийското езеро. Реката Дон се вливала във Волга, което също тъй не е вярно, защото Дон се влива в Азовското море. Най-сетне този Дон бил извираше из Кавказките планини, когато той няма нищо общо с Кавказките планини, а извира от съвсем противоположна посока.

Това забъркано мнение на Теофана за горните селища показва, че неговият труд е компилация от други съчинения, на които той не е разбирал смисъла. Обаче, от това, що може да се разбере, се вижда, че и тук се изразяват старите скитски селища. Тъй напр. Теофан казва, че през земята на *сарматите* текла голяма река, която се втичала в Азовското море. В Азовското море се влива реката Дон, по която, както приведохме, се бяха поселили амазони и скити, от които произлязоха сарматите. Тъй че оногундурите, българите и котрагите се свързват със сарматите, ако се казва, че втичащата се река в Азовското море текла през земята на сарматите, защото тая река е текла собствено през земята на оногундурите, българите и котрагите, която се е намирала отвъд Азовското море и по самата река Дон.

Интересни са освен това и названията на отделните хунски племена, които били живели до това Азовско море. Прокоп казва, че тук са живели хунските племена: *Утургури* и *Кутургури* (в. стр. 39), а Иордан, чийто сведения се виждат за по-късни от тези на Прокопа, счита към хунските племена: *българите*, *алциагите*, *сабирите*, *хунугурите*. По тоя случай Иордан пише:

„Отвъд тези (агазирите) пак над Черно море се простират селищата на *българите*, които са станали прочути поради злините, що ни нанася-

⁴⁵ V Ἀναρχαῖον δὲ εἰπεῖν καὶ περὶ τῆς ἀρχαιότητος τῶν Οὐνόγουδούρων, Βουλγάρων καὶ Κοτράγων, ἐν τοῖς ἀρκτέσι περατικοῖς μέρεσι τοῦ Εὐξείνου πόντου, ἐν τῇ λεγομένῃ Μαιώτιδι λίμνῃ, εἰς εἰσάγετας ποταμὸς μέγιστος ἀπὸ τοῦ ὠκεανοῦ καταφερόμενος διὰ τῆς τῶν Σαρματῶν γῆς, λεγόμενος Ἀτάλ, εἰς ὃν εἰσάγεται ὁ λεγόμενος Ταναῖς ποταμὸς καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῶν Ἰβηρίων πυλῶν ἐξερχόμενος τῶν ἐν τοῖς Καυκασίσι ὄρεσιν, ἀπὸ δὲ τῆς μιξεως τοῦ Ταναῖ καὶ τοῦ Ἀτάλ (ἀνωθεν τῆς προλεχθείσης Μαιώτιδος λίμνης σχιζομένου τοῦ Ἀτάλ) ἔρχεται ὁ λεγόμενος Κούφισ ποταμὸς, καὶ ἀποδίδει εἰς τὸ τέλος τῆς ποντικῆς θαλάσσης πλησίον τῶν Νεκροπυλῶν εἰς τὸ ἀχρῶμα τὸ λεγόμενον Κριοῦ πρόσωπον ἀπὸ δὲ τῆς προσήμανθείσης λίμνης ἴσα ποταμῷ θαλάσσει, καὶ εἰσάγεται εἰς τὴν τοῦ Εὐξείνου πόντου θάλασσαν διὰ τῆς γῆς Βοσπόρου καὶ Κιμμέριου. Theoph. Bonn. I, 544–545.

ха следствие нашите грехове. От тук *хуните*, като силни и многобройни разпространиха в две части яростта си върху народите (скача се от името българин на името хунин, а се мисли един и същ народ). Едни се казваха алциагри, другите сабири, които обитават отделни селища. Алциагрите до *Херсон*, където лакомият азиатски търговец донася стоки. Лете преброждат големи пространства и се спират само там, дето намират паша за стоката. Зиме се прибират до брега на Черно море. Хунигурите обаче са известни с търговия на хермелинови кожи (Иорд. V, 37.).

Агатия пък, който е живял след Йордана, ни споменава тук хунските племена: *котригури*, *утригури*, *ултизури*, *буругунди*. А Теофан, който е живял близо три века след Агатия пък племената: *оногундури*, *българи*, *котраги*.

Теофан прочее ни споменава племето *оногундури*, което се споменава от Йордана под име учигури, сетне племето *котраги*, което се споменава от Агатия под името *котригури* и племето българи, което се споменава още от Йордана. От всичко това се вижда, че ние тук имаме една обща идея, дето едни писатели са изтъквали едни нейни части, а други – други, а нямаме независими разкази и че тази обща идея ни изразява скитското племе хуни.

Скитски народ са и аланите, които често се споменават с хуните. Прокоп ги счита за готски народ:

Ἀλανοῦς γοθικὸν ἔθνος. (Bv. I, 3), а Амиан Марцелин за масагети: *Massagetarum, quos Alanos nunc appellamus* (Amm. Marcell. 23, 5) и *adusque Alanos pervenit veteres Massagetarum* (Marcell. 31. 2).

Аланите прочее са според едни готи, а според други – масагети, т. е. същото както и хуните. По-нататък Марцелин, като идентифицира аланите със *скитите*, пише: „Има и други алани, съседи с *амазоните* откъм изток, разпръснати в многобройни и големи народи, които се простират в Азия чак до там, дето извира *Ганг*, която дели земята на индийците и се излива в морето Аустрал⁴⁶“. Аланите значи са масагети и са живели на изток от амазоните в Азия или там дето според Херодота са живели масагетите, според Агатия хуните, според Диодора скитите, от което се разбира, че и аланите са подобни на хуните и готите скитски народ. Амиан Марцелин ги счита за скитски народ. Той пише, както що приве-

⁴⁶ Parte alia prope Amazonum sedes Alani sunt Orienti acclines, diffusi per populosas gentes et amplas, Asiaticos vergentes in tractus, quas dilatari adusque Gangem accepi fluvium intersecantem terras Indorum mareque inundantem australe. Amm. Marcell. XXXI, 2.

дохме на стр. 23–24 че зад Дон в пространната *Скитска* пустиня живеят *аланите*, след това той изброи поименно аланските народи, които са скитските народи на Херодота: неури, будини, гелони, агатирзи, меланхлени, антропофаги, сери. Освен тези алани имало и други, които живели на изток зад амазоните и до изворите на Ганг (Хималай), т. е. Там, дето Страбон поставя масагетите.⁴⁷

От всичко прочее се вижда, че аланите, ако не са идентичен, то са поне близко сроден с хуните народ.

Праотечеството прочее на хуните е поставяно отвъд Азовското море и реката Дон, защото са скитски народ и защото там е поставяно скитското праотечество, но понеже скитското праотечество не е било там, а по Дунава, следователно и хунското не е било там.

Човешката фантазия не се е задоволила само с поставянето на Дунавските жители отвъд реката Дон. Понеже тези скитски жители отсетне се виждат по реката Дунав, то за да се оправдае това им присъствие, създадена се пък друга басня, че те уж са дошли от Азия в Европа, че били преминали през Азовското море и пр. Ако това и да е свършено непонятно, понеже Азовското море е море, което не може да се прегази, сетне не е имало нужда да се минава Азовското море, защото не може и да се заобиколи. Вече само от това се вижда, че и що се отнася до нахлуването на хуните от изток, ние имаме работа с басня.

Стойността на това преминаване ще се разбере от следното му описание на Созомена, Прокопа и Йордана. Созомен пише:

„Готите, които обитаваха *Дунавските области* и бяха подчинили под властта си разни варварски народности, след като бидоха победени и изпъдени от земята си от хуните, отправиха се за римска територия. Казва се, че до тогава хуните не били известни на живеещите по Дунава траки и на готите, *макар че те обитават една съседна на тях местност*, едно голямо блато ги разделяше едни от други. Жителите от едната страна на блатото си мислеха, че тяхната земя допира до края на земята и че по-нататък има само вода. Обаче случи се, че едно говедо, като било измъчвано от мухи, скочило в блатото. Говедарите тръгнали по него и забелязали, че отвъдният бряг бил поселен, което съобщили на своите съотечественици. Някои въпреки това разправят, че една подгонена от ловци сърна им показала пътя през блатото, като ги превела, дето водата не била дълбока. Като стигнали на противната страна, ловците били замаяни от хубостта ѝ и ясното ѝ небе и съобщили всичко, що видели,

⁴⁷ Strabon XI, VI, 2; XI, VIII, 2, 8.

на своя цар. Хуните се опитали да нападнат готите с малко войска, обаче втори път събрали силна армия, победили готите и завладели тяхната земя. Победеният народ, преследван от неприятелите, избягал към Римската империя⁴⁸.

И тъй, според Созомена готите и хуните са живели *до Дунава*; разделени едни от други с едно голямо блато. Писателите обаче след Созомена са нарекли това блато, което се е преминавало от говедо и говедари, Меотидско блато (Азовско море), което не може да се мине от говедо и говедари. Модерните пък писатели следствие това заключили, че хуните са дошли откъм Азия и Дон през Азовското море. Прокоп, който е около едно столетие по-млад от Созомена, след като разправи, че хуните, на които в старо време викали *камерни*, живели отвъд Азовското море, пише:

„Ако е вярно това, що люди приказват, то известно време след това се случи, че доста голямо число кимерийски момчета, като били на лов, една сърна, която гонили, пред очите им скочила във водата. (Разбира се Азовското море). Момчетата, подбудени било от честолюбие, било от любов към лова или пък от някое божие предопределение, последвали сърната и не я оставили, до дете не стигнали с нея на оная страна на брега. Това, що те преследваха изчезна – кой може да каже, какво бе то! Защото мене се чини, като че ли то се бе появило само за това, за да докара зло на варварите, които живеят по онези места. Момчетата наистина не донесоха у дома си лов, обаче повод за бой и плячка. Щом се върнали в отечеството си, известили на всички кимерийци, че оная вода е проходима. Веднага грабнали оръжие и без много да му мислят, преминали на другия бряг във време, когато вандалите се бяха отправили и установили в Африка, а също тъй и висиготите в Испания. Те нападнали прочее готите, които живеели по онези равнини, избили много от тях, а другите покорили. Онези, които останали живи, станали с жени и деца, напуснали земята на своите деди и навлезли отвъд Дунава в Римската империя!“⁴⁹

Също тъй се изразява горната приказка и от Йордана. Той, след като посочи произхода на хуните от изпъдените от Филимера жени, пише:

„Когато – както обикновено става – хора от тоя народ (хуните) тръгнали по вътрешния(?) бряг не Меотида по лов, ненадейно съгледали появяването на една сърна, която влязла в блатото, походила малко, па се спряла, като по тоя начин им показала пътя. Ловците я последвали и

⁴⁸ Sozomen. XXXVII.

⁴⁹ Прокоп, Bg. IV, 5.

преминали пеша през Меотидското блато, което те досега считали за непроходимо като истинско море(?) Щом скитската земя била съгледана от неведещите, сърната изчезнала. Аз мисля, че това са направили духовете, от които те (хуните) произхождат от злоба срещу Скития. Хуните прочее, които не знаеха, че има и друг свят освен Меотидския, възхитили се от Скития и, остроумни каквито са си, помислили, че някое божие откровение им е показало този до тогава никому неизвестен път. Връщат се при своите, разправят им за станалото, хвалят Скития, убеждават своите и бързо се отправят в Скития по пътя, който им показва сърната. Влизайки в Скития, принесоха в жертва на победата всички, които срещнаха, а другите подчиниха. Защото щом минали онова голямо блато повлекли със себе си, като някоя вихрушка от народи: *алпицуриите* (Момзень: *алцицуриите*) *итимарите*, *тункасите* (Момз. тункарзите) и *боиските* които живееха по брега на океана в оная страна на Скития. Също и аланите, които в бой им са равни, обаче се различават от тях по човещина, начин на живеене и хубост, изморяваха с чести войни и ги подчиниха.“ (Iord, XXIV, 121–127).

Както виждаме между начина на изложението на Созомена и начина на изложението на около един век по-младите от него писатели Йордан и Прокоп има голяма разлика. Созомен казва, че готите и хуните живели до Дунава до едно голямо блато, което веднаж било преминато от пощръкляло говедо и гонещи го говедари, а Прокоп и Йордан, разправяйки тая приказка в свръзка с баснята, че хуните, готите и пр. скитски народи са живели отвъд Азовското море, са дали повод на по-отсетнешните писатели да си помислят, че водата, която е мината, е Азовското море, тъй че хуните и пр. били дошли откъм Азия през Азовското море, макар че Йордан казва, че движението на хуните започва откъм Океана (Атлантика) и че неговото Азовско море, не е било истинско море. Работата се състои в това, че Прокоп и Йордан са съединили безразборно две различни приказки, от които неволно се е получила нова приказка за идването откъм изток, минаването на Азовското море и пр.

Тази очевидно неволно създадена нова приказка, се е зела от Агатия за истина, при която пък той е притурил, че сърната превела хуните *от Азия в Европа* и, за да поправи невъзможността, да се премине Азовското море, той казва, че преминаването станало там, дето се изливало това блато в Черно море (в. стр. 43). Ето как се е създала баснята за идването на хуните от Азия и преминаването им през Азовското море.

Събрани, тези разкази показват, че твърдението че хуните били преминали от Азия в Европа през Азовското море, за да преследват готите,

е басня, която няма нищо общо с истината. Хуните са били живеещ до Дунава сроден на готите скитски народ.

Едни от новите писатели поставиха скитските народи над Азовското море и реката Дон, други в Азия, трети пък отидоха още по-нататък, като поставиха хуните в Монголия и ги обявиха за монголски народ. Нищо смислено няма в това твърдение. Макар че то е господстващо мнение за сега, ние не можахме да намерим поне що-годе основания за него. То почива на чувственото предразположение на някои писатели да разправят чудесни работи, на които обаче Херодот не би обърнал внимание. За да се види характерът на това господстващо твърдение, ние ще приведем нещо от онова, що по тоя случай се пише в *Histoire du Bas-Empire par Lebeau, nouvelle édition revue etc. par M. de Saint Martin. Paris 1824. t. IV. p. 66.*

Lebeau пише, че китайците, които са по-добре осведомени върху историята на тоя народ (хуните) ни учили, че те живели на север от Китай. Откъде китайците са по-добре осведомени върху хуните, е друга работа, обаче по случай на това допълнителят на Лъобо, Сен-Мартен, пише:

„Voici ce que dit M. Abel-Remusant, dans ses Recherches sur les langues Tartares, t. I, p. 327, sur l'étendue de l'ancienne puissance des *Hioung-nou* ou Huns. „Les *Hioung-nou* avaient à l'orient les barbares appelés *Tounghou* ou barbares orientaux; dénomination vague, sous laquelle nous avons vu que probablement les Mongols et les Tongous avaient été confondus. Au sud-est, ils touchaient aux provinces chinoises du *Chan-si* et du *Chen-si*, dans lesquelles beaucoup de leurs tribus se sont répandues plus tard, et ont fondé des principautés. Au sud était établie deux siècles avant notre ère, la nation de *Youeï-chi*, chassée ensuite vers l'occident par les *Hioung-nou*, au sud-ouest, les *Saï*, dont les écrivains chinois font une race distincte, habitant primitivement au nord-est de la mer Caspienne, repoussée par les *Youeï-chi* vers le midi, entre *Khasigar* et *Samarkand*; à l'ouest des *Hioung-nou*, étaient les *Ou-sun*, grande et puissante nation, qui différait, par les traits du visage et par la langue, de tous les autres peuples de la haute Asie. Les hommes étaient remarquables par la couleur bleue de leurs yeux et par leurs cheveux rouges.

C'est d'eux que tirent leur origine tous ceux des Tartares, qui, dans différentes tribus, offrent ces traits caractéristiques. Ils avaient d'abord été soumis aux *Hioung-nou*, mais leur puissance s'étant augmentée, ils devinrent indépendants, et s'emparèrent même du pays des *Saï*, jusqu'aux villes, c'est-à-dire jusqu'à la Boukharie.

Il n'est pas difficile de reconnaître, dans toute cette description, un peuple gothique, opposant, depuis qu'il était devenu indépendant, une limite à l'extension des Turks du côté de l'occident. Plus au nord, étaient les *Tingling*; peuple de même origine que le précédent, et qui vivait mêlé avec les *Kifgis*. Enfin, du côté du septentrion, jusqu' à la mer Glaciale, étaient beaucoup de petites nations, dont le nombre augmenta encore, à mesure que les tribus turks se détachèrent de la monarchie des *Hioung-nou* et prirent des noms particuliers”.

Превод

(„Ето що казва г-н Абелъ-Ремюза в своите издирвания върху татарските езици том I, стр. 127, относно мястото, което е заемала старата държава на *Иунг-ну* или *хуните*. „*Иунг-ну* имаха откъм изток варвари, които се казват *Тунгу* или източните варвари. Несигурно название, под което ние сме видели, че по всяка вероятност монголите и тонгусите са били смесени. Откъм югоизток те се допираха до китайските провинции на *Шан-си* и на *Шен-си* в които много от техните племена са се разпространили по-късно и са основали княжества. Откъм юг два века преди нашето леточисление се установи народът *Иунг-ну*, който отсетне бил пропъден към запад от *Иунг-ну*. Откъм югозапад *Саите*, които китайските писатели сочат като отделна раса, която първоначално е обитавала на северо-изток от Каспийското море, отблъснати от *Иуей-ши-те* към юг между *Касигар* и *Самарканд*. На запад от *Иунг-ну* бяха *У-сиу-те*, голям и силен народ, който се различаваше по чертите на лицето и по езика от всички други народи на горна Азия. Хората бяха забележителни по синия цвят на очите си и по червените си коси.

От тях произлизат всички ония от татарите, които в разни племена показват тези характерни черти. От начало те бяха подчинени на *Иунг-ну*, обаче, след като се увеличи тяхната сила, те станаха независими и даже завладяха страната на *Саите*-чак до градовете, т. е. чак до Бухара.

В цялото това описание никак не е мъчно да се познае един готски народ, противопоставящ, след като бе станал независим, граница на турското разпространение откъм запад. По към север бяха *тинглингите*, народ от същия произход, както приходящия, и който живееше смесено с *киргизите*. Най-сетне откъм север, чак до Ледовития океан, имаше много малки народи, чието число се увеличаваше с толкова, колкото турските племена се отделяха от монархията на *Иунг-ну* и взимаха отделни имена“).

Какво общо имат хуните с азиатския народ *Иунг-ну*, за да се иденти-

фицират? Какво общо има монголският народ Иунг-ну със скитския или дакийския народ, хуните на Птолемея? Тук няма нито идентичност на имена, нито на история. Откъде имаме право да подозираме в горното описание един готски народ?

Най-напред волно се взело някое си азиатско племе за хуни и сега чрез волни комбинации се създава история, която по-скоро е чудовищна отколкото истинска история. Твърдението прочее, че хуните са монголски народ не е научна работа, а изкуствено създадена и поддържана приказка, която няма нищо общо с истината.

Хуните са скитски народ.

3. ХУНИ И ГОТИ

Птолемей поставя хуните между *бастарните* и *роксоланите* (в. стр. 38), а географското положение на бастарните и роксоланите се определя от Страбона по следния начин:

„Над страната, която тъкмо що описахме и която върви от Дунава (Истера) до Бористена (Днепър), земята, която най-напред се вижда е *гетската пустиня*, след това иде местността на тирегетите, които се следват от *сарматите язиги с царските сармати* и ургите, повечето скитнически народи, смесени с малко число земеделски племена, които често се срещат по двата бряга на Дунава. По-напред посред страната се намират *бастарните*, които граничат и с тирегетите, и с *германците*. Бастарните – почти сами германци се делят на разни племена. Такива са например *атмоните, сидоните, певкините*, които живеят на остров Певки в Дунава и *роксоланите*, най-северните от всички, които обитават равнината между Танаис (Дон) и Бористенес (Днепър)⁵⁰.

От това описание на Страбона се разбира, че от германците до река Дон са живели бастарнски народи, от които бастарните са живели до германците, а роксоланите – на изток от Днепър. Понеже хуните според Птолемея са живели между бастарните и роксоланите, то те са тъй също бастарнски народ, който е живял отвъд Дунава в Дакия. На друго място Страбон, като описва траките, говори:

„Към името мизи поетът (Хомер) е притурил и хипомолги (коньодоячи), галактофаги (млекоедци), абийци (пчелари), които не са нищо друго освен *скити* и *сармати* амаксики (които живеят на кола). „И днес

⁵⁰ Strabon. VII. III. 17.

тези хора се намират смесени с траки и *бастарни*, право да речем траките отвъд Дунава⁵¹.

Зосим идентифицира хуните с царските скити (в. стр. 39), а Страбон туря царските сармати (скити) до сарматите язиги, които са живели по реката Тис, тъй че, ако царски скити и хуни са едно и също, то хуните са живели по реката Тис.

Според Прокопа хуните са кимерии, а кимериите според Страбона са живели в Панония и Дакия. За кимериите Страбон пише следното:

Тези неща от писателите Посейдон добре ги оценява и не без право ги осмива, защото (според него, който е по-добре осведомен) кимбрите, бидейки разбойнически и скитнически народ, налетели чак до Меотида (Азовското море). От тях си получи Босфора названието *Кимерийски* т. е. *Кимбрийски*, защото елините нарекоха кимбрите кимерии. Разправя се, че кимбрите нападнали *боите*, които тогава живеели в *Херицингската гора*, но били отблъснати, та отишли на Дунава до *скордиските гали*, отвъд това до теурсите или таурсите, тъй също гали. След това до *хелветите* – хора, които имали много злато и били мирни. Хелветите, като видели, че богатството от разбойничеството надминава тяхното, полъгали се, а най-вече теурсите и таурсите, тъй че заедно (с кимбрите) да нападнат, но всички бяха разбити от римляните, както кимбрите, тъй и техните съналетници (първите, като преминали Алпите, в Италия, а вторите въвн от Алпите).⁵²

Где са били кимбрите според това описание? – В Дакия и Панония. Те най-напред стигнали до Азовското море, поради което Босфорът се нарекъл *Кимерийски*, а след това нападнали боите (бохемците) в Херицингската гора, скордиските гали в горна и долна Мизия, таурсите в горна Панония (днешна Щайермарк) и на хелветите (Швейцарците), с които минали Алпите да плякосват Италия.

Всичко това показва, че кимбрите или пък хуните, както ги нарича Прокоп, са живели в Дакия и Панония. Под кимбри в горния случай Страбон е разбирал дакийските жители изобщо, защото той на друго място ни говори, че даките нападнали галите (панонците), т. е. вършат също онова, което вършат кимбрите. От приведеното прочее се вижда, че хуните са живели в Дакия и Панония.

Сега нека видим, къде са живели готите, с които хуните са имали работи.

Според Прокопа готи, гепиди, вандала, визиготи са готски народи.

⁵¹ Strabon. VII, III. 2.

⁵² Strabon. VII, II. 2.

Отношенията на тези готски народи Йордан описва по следния начин:

„Не трябва да забравяш, че в началото на тази книга аз казах, че готите са излезли със своя цар Берих от остров Сканза. Те бяха пренесени само с три кораба на отсамния бряг на океана. Казва се, че по единия от трите кораба, който вървял по-полека, се нарекъл тоя народ, защото на техен език ленив се казва *geranta*. Следствие това полека-лека с известно изменение това, което бе подигравка, им стана име. *Без съмнение е, че гепидите произхождат от готите*, но понеже, както казах, *geranta* означава нещо лениво и спокойно, името на гепидите се образува от тоя прякор, който не им е без всякакво право, защото те са неподвижни по дух, тежки и лениви по тяло. Тези гепиди обзети от завист и понеже отдавна мразеха провинцията, живееха на един остров, заобиколен с вода на реката Висла, която те на бащин език наричаха *gepidos* Прочее *Фастида*, князът на гепидите, който подбуждаше народа си, разшири с оръжие границите на своето отечество, изстреби почти всичките *бургунди* и смири много други народи. Предизвика без всякакво право *готите*, като най-напред рязко оспори връзките на сродството и занесен тъй от високомерие, понеже народът му се увеличил, поради което трябвало да му се додава земя, той рядко повръщал тая земя на притежателите ѝ. Той проводил пратеници до *Острогота* под чиято власт се намирали и остроготи и висши готи, които са народи от една и съща раса, та се оплакал, че е затворен между гъсти гори и стръмни планини и поиска едно от двете: или война или да му се отпусне известно пространство земя. Тогава *Острогот*, князът на готите, който имаше твърд характер, отговори на пратениците, че той в същност се бои от такава война и че било жално и престъпно да се вдига оръжие срещу близките, обаче земя той не ще отстъпи. С една дума, гепидите се нахвърлиха във война, а той, за да не даде да се мисли, че вярва на тяхното надмощие, отпрати се с войска срещу тях. Сблъскали се до града *Галта*, покрай който тече реката *Aucha*, дето двете части се биха с голяма храброст,⁵³ защото и двете страни имаха същото оръжие и същия начин на биене. Обаче справедливостта и естествената жилавост помогнали на готите. Най-сетне страната на гепидите отстъпила и сражението било веднага решено. Тогава, като напуснал полето, дето неговите бивали съсичани, *Фастида*, князът на гепидите, бързо се повърнал в отечеството си: сега толкова унизен, колкото по-преди бил горд. Готите се върнали победители и живели в мир додето бил жив *Острогот*.

⁵³ Както *Галта*, тъй и *Aucha* се идентифицират с реката *Алута* в Румъния.

„След смъртта на този княз, *Книва*, като разделил войската си на две части, изпроводил войска да съсипят Мизия, знаейки, че поради немарливостта на царете, тя е без защитници.

Той сам със седемдесетхилядна войска отиде чак до Евстесиум (Eustesium, Eusica), т. е. чак до *Нова* (Свищов). Отблъснат от там от Гала (251 г. сл. Хр.), той се доближил до *Никопол*, твърде известен град, лежащ на реката Янтра (Никюп). Едно време, след една победа над сарматите, Траян го построил и нарекъл *град на победата*.⁵⁴ Щом дошъл император *Деций*, Книва си тръгнал в земята на Хемония, която не била далеч. Там той се подготвил и бързо се отправил за *Филипопол*“. (Jord. XVI-XVII).

След това се разправя, че император Деций отишъл в Тракия, да запази града, но паднал в сражението. Него го наследили Гал и Велузиан, които свързали мир с готите. А готите под водителството на своите войводи Респа и Ведуко, Туро и Варо хванали кораби и преминали Хелеспонта. Опустошили голямо число градове, като запалили прочутия храм на Диана в Ефес. Преминали Битиния, разорили Халкедон и след като събрали много плячка, върнали се през Хелеспонта и нападнали града Анхиало, който бил прочут с топлите си бани, нахождащи се 13 мили далеч от града. След това се върнали в собствените си селища. По-нататък Йордан пише:

„По това време (времето на Константина Велики) те цъфтяха под управлението на Арарика и Арорика, техни князе. След като тези умряха, наследил ги в управлението *Геберих*, човек много добродетелен и славен. Той бе син на Хелдериха, внук на *Овида*, правнук на *Книвида*, (според Момзена на Нидада).

Неговите дела не бяха по-малко блестящи от неговия род. Още в началото на своето царуване, той поиска да разпространи владичеството си и към *вандалите* и техния княз Визимар, който бе от рода на астингите. Последните заемат първо място между тях и са според историка Дексипа⁵⁵ най-войнственият народ между тях. Същият съобщава, че те поради голямото разстояние едва в една година дошли от брега на океана. По това време те живееха, където гепидите седят, до реките *Маризия*, *Милиар*, *Гилпил* и *Грисию*, която е най-голямата между споменатите реки. *Откъм изток граничеха с готите, откъм запад с маркоманите, на север с хермандурите, от юг с Истера, който се казва Дунав*. Когато живееха там на Вандалите биде обявена война от готския княз Гебериха на брега

⁵⁴ Никопол – νικη – победа и πολίς – град = Никополис, град на победата.

⁵⁵ Dexippus, който съобщава за победата на Аврелиана (212–275) върху вандалите.

на горекананата река *Маризия*, дете не дълго се сражаваха със същото щастие. Бързо погина вандалският княз Визимар с голяма част от своя народ. А Геберих, отличният предводител на готите, след като победи и пляккоса вандалите, върна се у дома си, отдето бе дошъл. Тогава малкото число вандали, които бяха се спасили, събраха своите, които не бяха годни за оръжие, напуснаха нещастното си отечество и помолиха императора Константина за Панония и, след като се заселиха там, повинуваха се като поданици на заповедите на императора. Много време след това по покана на Магистъра Стиликона, бивш консул и патриций, завзеха галските провинции, дете те, пляккосвайки своите съседи, нямат постоянни селища“. (Jord. XXII).

Според приведените разкази, готите са живели в Дакия. Те са сродни с гепидите и вандалите, които са живели по реката Тис и нейните притоци. Вандалите са живели по реките: Маризия, Милиаре, Гилпил и Грися. От тези реки, Маризия е днешния Марош, а Гилпил днешна Джил, която и днес в най-горното си течение се казва *Gilortu*, Грися е по всяка вероятност Караш. На изток от тях са живели готите.

Сражението между готи и вандали е станало на реката Марош, а сражението между гепиди и готи е станало на реката Алута. Тъй че готите са живели къде Марош и Алута. Имайки това предвид, нам ни става ясно защо, когато те под Книва минали Дунава, нападнали най-напред на Нова (Свищов), който собствено лежи срещу Алута.

Готите прочее са живели в Дакия, където видяхме, че са живели хуните. Тъй че и тук, както и във всяко друго отношение, имаме смесване или идентифициране на готи и хуни. За да изразим по-точно това смесване или идентифициране нека споменем, че според Птолемея хуните са живели между бастарни и роксолани, а според Йордана на това място живеят готи. Той пише:

„Когато и този (Комозик) умря, управлението на готите пое Корил и управлява своя народ в Дакия четиридесет години. Аз казвам стара Дакия, която сега, както е известно, се поселява от гепиди. Тази страна, която е срещу Мизия отвъд Дунава е обкръжена от една планинска верига, има само два входа, един през Бонта, а другия през Таба. Тази *Готия*, която по-преди се казваше Дакия, която сега, както казахме, се казва *Гепидия*, тогава граничеше на изток с *роксолани* (Момз. ароксолани), откъм запад с *язиги* (Nisard: Tamasites), на север със *сармати* и *бастарни*, на юг с Дунава. Язигите са разделени от роксоланите само с реката Алута“. (Йорд. Гв. XII.).

Значи между роксоланите на изток, бастарните на север, язигите на

запад, Дунава на юг, едно време са живели готи, а в Йорданово време гепиди. Готите прочее са живели тъкмо там, дето според Птолемея са живели хуни.

Като имаме това разположение предвид ще можем да разберем по-нататъшните действия между хуни и готи. Между тези готи и хуни около 376 година настанала война.

Амиан Марцелин пише, че в 366 година е имало война в Тракия между готи и ромеи. Причината за тая война била, че готите подпомагали военачалника *Прокопа*, който се бил подигнал срещу императора Валенса, и искал да стане император наместо него, който бил направен такъв в 364 г. Прокоп бил заел Тракия и пр. провинции без никакво съпротивление, но в 365 г. бил разбит от Валенса. В 367 година Валенс по съвета на своя по-стар брат Валентиана, който бил император на западната империя, отворил война на готите в Тракия, заради помощта, що пращали на Прокопа във време на гражданската война. След това Марцелин ни описва тая Тракия, на която главни градове били: Филипопол, Верея, Одрин (*Ускадамус*) Анхиало, Марцианопол (Девня до Варна), който си е получил името от сестрата на императора Траяна, Доростол (Силистра), Никопол, Одесос (Варна). Изобщо взето Марцелин под Тракия е разбирал това, що другите казват Тракия и долна Мизия. Тази негова Тракия станала сега театър на войни между Валенса и готите. Готите били разбити, та трябвало да сключат мир. Последното Марцелин описва тъй:

„Две причини трябваше да доведат войната до край, която трая три години. Първо дългото престояване на императора увеличаваше страха на неприятелите; след това, понеже търговията беше запретена, лишаваше варварите от най-необходимите работи. Те най-сетне се видяха принудени да проводят пратеници да просят мир.

Макар че императорът бе необразован, но схващайки правилно нещата, преди отровата на ласкателството да бе направила неговото царуване тъй нещастно, реши да свърже мир. *Виктор*, а отпосле *Аринте*, кавалерийски и пехотни военачалници, бяха натоварени да преговарят. Понеже тяхното писмо съобщаваше, че готите са съгласни да приемат условията, не оставаше друго освен да се определи удобно място за преговорите. Обаче *Атанарик* приведе едно запрещение на баща си и клетвата, която му бе дал да не стъпва никога на римска земя, от друга страна пък за императора би било унижително да иде при него. На това се намерило прилично разрешение. Срещата се устрои насред реката на кораби, които довел от една страна императорът, от друга *Атанарик*, дето се свърза мир. След като свързва мир и взе заложници Валенс се

върна в Цариград, дето съдбата отпосле доведе Атанарика, бидейки изпъден от родната земя вследствие на едно *въстание* на своите сродни“. (Ubi postea Athanaricus proximorum factione genitalibus terris expulsus, fatali sorte decessit et ambitiosis exsequiis ritu sepultus est nostro.“ Amm. Marcell. XXVII, V, 9). Помощта, която са давали живеещите отвъд Дунава готи на подигналите се под Прокопа живеещи на юг от Дунава траки, може да се обясни обстоятелството, че това е било един и *същ* народ, който си е помагал.

Много важни за нас обаче са последните думи на Марцелина, че Атанарик бил принуден да напусне своята родна земя и да умре в чужбина *поради въстанието на неговите роднини*. Последното бягане на Атанарика е било от въстанието на *хуните*, тъй че от това се разбира, че хуните са сродни на готите и Атанарика.

Това се потвърждава и от онова, що изложихме досега: че хуните се извеждат из готите, че са имали една история, че са живели на едно място и пр. Тъй се схващат отношенията между готи и хуни и от църковния писател *Сократа* (род. 380 г. в Цариград). Той ни описва тези готски крамоли по следния начин:

„Варварите, които се казват готи, живеещи отвъд Дунава, бидейки разделени на две части, едната предводителствувана от *Фритигерна*, а другата от *Атанарика*, бяха се впуснали във война помежду си. Когато последната бе получила надмощие над другата, Фритигерн се обърна към римляните да ги моли за помощ срещу противника. Това, като било съобщено на императора Валенса, той заповяда на войските, които квартируваха в Тракия, да помогнат на тези варвари, които ги молеха против техния по-силен отечественик и посредством тяхната помощ Атанарик бе напълно победен отвъд Дунава, а войските му – окончателно разбити. Причината за това бе, че мнозина от варварите изповядваха Христовата вяра: Фритигерн, за да изрази своите чувства на покорност за това, що получи от императора, прие вярата на своя добродетел и убеди и онези, които бяха под неговата власт, в същата. Поради това немало готи бяха заразени от заблуждението на Арианизма, която ерес те приема заради императора.

Улфила, техният владика по това време, след като изнамери готско писмо и преведе Свещеното Писание на техен език, предприе да обучава тези варвари в Божиите откровения. И понеже Улфила не ограничи своята дейност върху поданиците на Фритигерна, но я разпространи и върху онези, които са под властта на Атанарика, тоя началник, като считаше това нововъведение за докачение на вярата на техните праде-

ди, постъпваше много строго с онези, които изповядваха християнската вяра, тъй че мнозина ариански готи станаха мъченици по това време...⁵⁶

Според Орозия тези религиозни крамоли между готите са ставали в 367 година. Той пише, че в третата година от царуването на Валенса (Валенс започна да царува в 364 г.) готският княз Атанарик захванал да преследва християните, от което много християни били избити, а други избягали в Римската империя⁵⁷. Сократ обаче продължава разказа тъй:

Скоро след това варварите влезнаха в приятелска дружба помежду си и бяха отново победени от други варвари – *техни съсед*, наричани хуни и като бяха изпъдени от собствените си селища, те избягаха на римска територия, като предложиха да бъдат подчинени на императора и да извършват всичко, каквото им заповяда... Следствие на това императорът им даде една част от Тракия за живеене, считайки се особено щастлив, като смятал, че за в бъдеще ще има готова и добре въоръжена армия срещу всички нападатели и се надявал, че варварите ще бъдат много по-страшна стража за границите на империята отколкото самите римляни. По тая причина той занемари събирането на римляни за войската, като презре тези ветерани, чрез чиято храброст той подчини своите неприятели в предишните войни. Той наложи военен данък, който жителите на провинциите обикновено село по село да плащат, като заповяда на събирателите на тоя данък да искат осем златни монети за всеки войник, въпреки това той не облекчи народния товар. Тази промяна бе причина за много нещастия, които отсетне сполетяха Римската империя⁵⁸.

По нататък Сократ пише:

„Действително чрез особено божие предопределение, варварските народи бяха докарани до подчинение и между другите Атанарик, готският княз, му се предаде сам с целия си народ и веднага след това умря в Цариград“⁵⁹.

От приведените разкази се вижда, че главната причина за борбите между готските племена във втората половина на четвъртия век е била религиозни несъгласия, обаче нас най-много ни интересува фактът, че Сократ допълня Марцелина, що се отнася до отношенията между хуни и готи. Според Марцелина Атанарик избягал поради подигането на своите близки, а според Сократа е избягал поради нападането от *съседите*

⁵⁶ Socrates. IV, 33.

⁵⁷ Orosius VII, 32.

⁵⁸ Socrates, IV, 34.

⁵⁹ Socrates V, 10.

хуни. Хуни прочее са бил ближните, от които е бягал Атанарик. Според Марцелина би могло да се мисли, че Атанарик самичък е избягал, Сократ обаче ни казва, че той е избягал при Римския император със своя народ. Ставало е, значи, сражение между две фракции, от които победената е трябвало да бяга.

Орозий, който е съвременник на Марцелина и според когото това събитие е станало в тринадесетата година от царуването на Валенса, те, е. в 377 година, изрично пише, че подигналите се са хуни. Напр.:

„Siquidem gens Hunnorum diu inaccessis seclusa montibus repentina rabiae percita *exarsit* in Gothos: eosque sparsim conturbatos ab antiquis sedibus expulit. Gothi transito Danubio fugientes, a Valente sine ulla foederis pactione suseepit, ne arma quidem, quo tutis barbaris crederetur tradidere Romanis»⁶⁰.

Превод

(Хунският народ, който дълго време бе заобиколен от непристъпни планини, обзет мигновено от ярост, възпламенил се (въстанал) срещу готите и като ги изплашил⁶¹, изпъдил ги от старите селища. Готите, бягайки, преминали Дунава и били приети от Валента без никакъв съюзен договор. Нито оръжието даже, с което варварите се считат по-сигурни, не предадоха на римляните).

Орозий прочее ни казва, че причината за последното бягане на готите е *подигането* на хуните. Той пояснява Сократа и потвърждава Марцелина. Според него хунският народ бил заобиколен от непристъпни планини и, за да си пробие път, подигнал се. От това описание се разбира, че хуните са живели посред готи или че са готски народ.

И тъй според Амиана Марцелина „въстанали роднини“ (proximorum factione); според Орозия заобиколеният от стръмни планини хунски народ „възпламенил се“ (exarsit); според Сократа „съседите“ на готите ги нападнали, а според Зосима: „един от *скитските* народи отвъд Дунава въстанал (επαυεστη) (в. стр. 38–39). Очевидно е, че според всички тези най-стари писатели, що ни говорят за тези събития, се разбира едно и също: *готите и хуните са били две сродни племена и понеже едното било притиснато от другото, то въстанало.*

Тази революция между готските народи е била обхванала почти цяла Скития или Дакия, т. е. почти всички готски народи. По-преди посочи-

⁶⁰ Orosius. Lib. VII, Cap. XXXIII, Migne. XXXI.

⁶¹ Като ги направил да се забъркат.

хме, че готите на запад опирали до маркоманите и квадите, а сега нека споменем, че Амиан Марцелин пише, че пространството от маркоманите и квадите до Черно море е било задръстено от възбунили се хора:

Per omne quidquid ad Pontum a Marcomanis praetendentur et Quadis, multitudinem barbaram abditarum nationem vi subita sedibus pulsam circa flumen Histrum vagari cum carita tibus suis disseminantes⁶². (Цялото пространство от маркоманите и квадите до Черно море било задръстено от множество неизвестни варварски народи, които ненадейно със сила били изпъдени от селищата да се скитат покрай реката Дунав с най-скъпото, що имат).

От тези думи на Марцелина се вижда, че движението е почнало от запад и е вървяло към изток, понеже маркоманите и квадите са живели къде днешна Чехия. Но изследователите на това време са били толкова много обзети от идеята за някакво си източно нахлуване, че са превеждали Фразата: ad Pontum a Marcomanis с „от Черно море до маркоманите“⁶³ вместо „до Черно море от маркоманите“.

Има разлика, дали движението е вървяло към Черно море или иде от Черно море. Следствие тая крива представа за това движение в модерната наука думите на Марцелина, че готите отстъпили чак до *Днестър* са се тълкували, че идейки от изток или от Азия и преследвайки готите, хуните изгонили първите на запад чак до *Днестър*, когато работата е стояла наопаки: бягало се е откъм днешна Чехия към *Днестър*.

На друго място Марцелин разправя за хунското нападение въз готите следното:

„Хуните преминаха областта на съседното на греутонгите аланско племе, което се нарича танаити, мнозина уби и ограби, а остатъка принуди да свърже съюз. Подпомогнати от последните навлязоха с по-голяма смелост в обширната и плодородна земя на Ерманриха, един княз, от когото поради многото му геройски дела се бояха съседите му. Макар че нападането го изненада, той се опита доста дълго време да противостои. Най-сетне, понеже видя, че е невъзможно да се избегне от заплашващата съдба, страхът от която е по-голям във въображението, отколко е в действителност, предпочете да превари със самоволна смърт пропадането на държавата си. След неговата смърт Видимир (Vithimiris) бе избран за княз, който с по-мощта на едно хунско племе, което бе наел, се противи на *халаните*. След много поражения, сражавайки се храбро, изгуби на бойното поле живота си. Опекуни над малкия му син *Видериха* бяха Алтей и

⁶² Amm. Marcel. XXXI, IV, 2.

⁶³ Виж: Die Geschichtschreiber der deutschen Vorzeit Amin. Marcel. Linus. S. 81.

Сафракс, два изпитани военачалника, които скоро разбраха, че следствие неблагоприятните отношения по-нататъшното съпротивление е невъзможно. Следствие това те полека отстъпиха чак до *Днестър*, който тече през богати поля, между Дунава и Днепъра (Amm. Marcell. XXXI, III.).

Това бягство, както посочихме, с станало от запад към изток.

От приведеното обаче се вижда, че Марцелин, който се счита за най-авторитетен писател по появяването на хуните, не е сигурен в тяхното наименование.

Най-напред той започна да разправя, че хуните нападнали аланите, победили ги, свързали съюз с тях и подпомогнати от тях, нападнали на Херманриха. След това казва, че Херманриховия наследник *Видимир* се противил на аланите с наети хуни, но най-сетне отстъпил до *Днестър*. Кой кого е нападал? Както се започна от начало, би трябвало да се разбира, че готите са нападнати от хуните и от тях бягат, обаче краят казва, че готите, защитавани от хуните, бягали от аланите.

Това бъркане на Марцелина между хуни и алани и поставянето хуните ту като нападатели, ту като защитници на готите показва сродния характер на тези племена от една страна и че Марцелин не е имал съвсем ясна представа за събитията от друга.

След това Марцелин пак разправя за хунското нападане въз готите. Следствие това нападане готският княз *Атанарик* заел един лагер до брега на *Днестър*, до *Греутонгската* долина и проводил *Мундери*ха, по-сетнешния *dux limites per Arabiam*, *Лагримана* и няколко благородни, двадесет мили напред да наблюдават неприятеля. Между това той искал спокойно да се подготви за бой. Обаче хуните си предположили, че зад авангарда ще има армия, затова предпазливо ѝ се укрили и по време на ясна месечина през нощта преминали реката на едно плитко място и като се боели да не би *Атанарик* да бъде предупреден, веднага го нападнали. Нападането сполучило и *Атанарик* трябвало да се оттегли с известна загуба в близката планина. Бързото действие на нападателя го накарало да се замисли за бъдещето. Поради това той въздигнал отбранителна стена от брега на *Герас* (Караш) до Дунава през земята на *тайфалите*:

Qua rei novitate majoreque venturi pavore constrictus, a superciliis Gerasi fluminis adusque Danubium Taifalorum terras praestringens, muros altios erigebat⁶⁴.

⁶⁴ Amm. Marcell. XXXI, III, 5, 6, 7.

Защитата се готвила уж на реката Днестър, а собствено е направена на реката Караш (малък приток на Дунава, на изток от Темеш) и земята на Тайфалите, която се е намирала на изток от Тис. Този Днестър бил минат на едно плитко място, от което се разбира, че това е била малка рекичка, която е могла да бъде прегазена, а не реката Днестър. А като не можал да устои, той избягал п близката планина. Планини има до Караш, а по долното течение на Днестър няма планини. Изобщо може да се каже, че у Марцелина се преплитат две основни идеи: От една страна той, както изложихме на стр. 23– 24, опирайки се на баснята на Херодота, поставя Скития и скитските народи по реката Дон, затова нарича аланите *танаити* (Донци), казва, че Атанарик се е сражавал по Днестър и пр.; от друга страна пък скитските народи са живели по Дунава и въз основа на това се казва, че скитското или хунското движение се е почнало от земята на маркоманите и квадите, т. е. от запад към изток, че Атанарик е посрещал хуните в земята на тайфалите, по реката Караш и пр. Това мятане ту тук, ту там показва, че в съчинението на Марцелина са смесени двата разказа в един нов, но безсмислен разказ. Работа прочее на обективния издирвач е да пресее безразборно нахвърляните елементи и да ги систематизира според естеството им.

Че сблъскването на хуните и готите е станало по източните Карпати, главно по реката Караш, се разбира и от Йордана.

Йордан, като говори за готското преминаване в Римската империя, казва „че те с позволение на императора Валенса преминали Дунава и се установили в *Брегова Дакия, Мизия и Тракийските провинции.*“ (Iord. XXX, 133)).

Брегова Дакия е южния бряг на Дунава в днешна Сърбия и част от днешна България, а главно местността на днешния Видински окръг. Мизия е днешна Сърбия и част от днешна България. Тракия е днешна Южна България, Одринско и по-голямата част от днешна северна България. Понеже готите преминали Дунава и се установили в Брегова Дакия, Мизия и Тракия, след което се отправили за Маркианопол (Девня къде Варна), то е явно, че те бягат от запад към изток и че са преминали Дунава главно между реките Караш и Алута, защото това пространство лежи срещу Брегова Дакия.

След сблъскването между готи и хуни една част от готите преминала Дунава и се отправила за Маркианопол, а друга, остроготите, останала в отечеството си под властта на хуните. Интересно е сега да се види, д е било това отечество. Йордан, като описва селищата на готските князе, на тримата братя *Валамира, Теодомира и Видимира*, които се подигнали

срещу Атиловите синове, казва, че Валамир седял между реките Скарни-Унга и Акванигра (Черна), Теодомир до езерото Пелзо, Видимир между двамата (L II). От това съобщение излиза, че Валамир е седял източно до реката Черна (Aqua nigra), която тече из Карпатите или Трансилванските Алпи, дето е днешната граница на Румъния, и Унгария, а брат му Теодомир западно до езерото Пелзо (Plattensee, Балтенско езеро). Това положение заели братята на хунска сметка, след като разбили Атиловите синове, иначе се вижда, че са живели по Карпатските планини, дето посочихме по-преди. Че са били заели западно местността чак до Пелзо, ни се вижда не вероятно, понеже не се споменава, че са минавали Дунава и Тиса. Освен това по реката Дунав и на юг от Дунава по долното течение на реката Сава се настаниха гепидите, а готите са живели източно от гепидите. Понеже те след това напускат отечеството си и молят императора за земя и пр., то е явно, че не са били уголяли своите селища, а са живели главно около Aqua nigra (Черна), дето се споменава, че е живял най-старият брат Валамир.

Като имаме предвид тези готски селища, ние ще можем да разберем техните по-нататъшни действия. Тъй напр. синът на Теодомира, отсетнешният Теодорих Велики, като станал на осемнадесет годишна възраст, тръгнал на война срещу сарматите. Теодорих се е родил във време на революцията след Атиловата смърт, тъй че той е бил тръгнал на война срещу сарматите – нещо в 471 или 472 година. Понеже той в тоя си поход е минал Дунава и е превзел Сингидунум (Белград), то е ясно, че той е дошъл откъм Карпатите или реката Караш. Освен това, когато същият Теодорих в 488 година потегли за Италия, той взе своите готи от околността на Нова (Свищов)⁶⁵, където готите са минавали Дунава още в 251 година. Тези данни най-красноречиво потвърждават горните сведения, че готите, за които тук става дума, са живели главно между Тивискус (Темеш) и Алута. Тук се разбират от друга страна и селищата на хуните според *Приска*. Приск е бил един от пратениците, които са били изпроводени от Византийския император при Атила. Той пише, че пътувайки от Цариград за Атиловото седалище, минали през София и Ниш. Други градове по-нататък не съобщава, а казва, че от Нишките планини взели към Дунава, дето през разни кривини стигнали до едно селище. След това вървели по равни и блатисти места, от което се разбира, че те от Ниш са вървели по коритото на Тимока и са излезли къде Видин, чиято околност е равна и блатиста. Отвъд Дунава били минавали реките: Дрекон, Тис и Темеш:

⁶⁵ Iohann. Antioch. F. 148.

ὄν οἱ μέγιστοι μετα τον Ἰστρον ὁ τε Δρηκων λεγόμενος καί ο Τίγας καί ο Τίφισας ἦν. (Prisc. Bonn. p. 183) (От които най-голямите след Дунава бяха тъй наречената Дрекон, Тис и Тифис).

Най-напред те са минали Дрекон (Drincea), която се влива в Дунава при Четатеа. А това показва, че от Ниш те са били тръгнали към Дунава по коритото на Тимока. Понеже след като минали Дунава най-напред минали реката Дринчеа, а най-после Тίφισας, т. е. Tiviscus (Темеш), то е явно, че Дунавът е минат на изток от Дринчеа, т. е. при *Видин*. Може би че под Тίφισας тук ще трябва да се разбира града Tiviscum на р. Бистрица, приток на Темеш. В такъв случай те са вървели по пътя Зайчар, Кула, Видин и пр. Този път е важен, понеже това са жителите, които са гощавали пратеничеството с мед, хляб от просо и др. Следствие това Атиловото седалище ще да се е намирало в Дакия близо до Трансилванските Алпи или изворите на реките Темеш, Черна и Жиул. Че тъйява е бил центърът на хунската държава, би трябвало би да се разбира и от обстоятелството, че след Атиловата смърт сражението между подигналите се готи, гепиди и пр. против хунската власт е станало до езерото Nedeja или реката Деснациу, която се влива в това езеро. Върху това Йордан говори:

In mutuum igitur armantur exitum, bellumque committitur in Pannonia, juxta flumen cui nomen est Netad (Момзен: Nedao). Illic concursus factus est gentium variarum, quas Attila in sua tenerat ditione (Jord. L). (Сега ставаше взаимнообразно въоръжаване за унищожителна война. Битката стана в Панония до реката Недао. Там се сблъскаха разните народности, които Атила държеше под своята власт).

Едно сражение в началото на хунското появяване между хунския княз *Валамира* и готския *Винидара* (Vinitharius) е станало до реката *Ерак* (Aragus, днешна Олта). Йордан пише, че след смъртта на готския княз *Ерманариха* готите останали да живеят на същото си място под властта на хуните. След това той продължава:

„Обаче *Винидар*, от рода на амалите, си запази белезите на княжеската власт. Той подражаваше на храбростта на своя дядо Вулдулфа и ако и по-малко щастлив от Ерманариха, считаше за тягост, че е под хунско владичество, за това гледаше полека-лека да се освободи от тях. И като искал да покаже своята храброст, навлязъл в земята на антите, но бил победен в първото сражение. След това той действа храбро: разпна техния княз на име Боц (Бокс) със синовете му и седемдесет първенци като пример за страх, тъй че висящите тела да удвоят страха у подчинените. Тъй независимо той управлява едва една година, защото Валамир, хунският княз, не искаше да търпи това повече. Той повика при себе си

Сигизмунда, сина на Великия Хунимунда, който, спомняйки си клетвата си и верността си, стоеше още с голяма част готи под властта на хуните. След като подновил съюза с него, потеглил с войска към Винидара. Във време на дългото сражение, първия и втория път победил Винидар. Мъчно е да се опише, колко много изби той от хуните. Но в третото сражение, когато и двамата бяха дошли против него, Валамир долази до реката Ерак, хвърли стрела против Винидара, удари го в главата и го уби. (*Tertio vero proelio subreptionis auxilio ad fluvium nomine Erac, dum uterque ad se venissent, Balamber sagita missa caput Winitharii saucians interemit.*“ (Jord. X L VIII).

Приведеният разказ освен дето ни сочи, че едно от по-първите готско-хунски сражения е станало на реката Олта и с това ни дава възможност да разберем, къде в общи черти се е намирал центърът на хунската държава, но той ни рисува и готско-хунските отношения по онова време, от което се вижда, че готи и хуни не са били съвсем чужди един на друг народи. Винидар напр. покорил антите, а хунският княз Валамир не искал да търпи това и пр., от което се разбира, че хуните са се грижили за славянското племе антите, че готи, хуни и анти са били съседи и пр.

Сега ще трябва да се обърне внимание на следния Йорданов разказ, който тъй също е важен за разбиране, де е била изходната точка на хунската сила:

„А сега нека се върнем към народа, за който става дума, а именно към остроготите, които живееха в Панония под княза Валемира и братята му Теодемира и Видемира, които, ако и да живееха на разни места, решаваха всичко заедно. Защото Валемир живееше между реките Скарниунга и Аква нигра (Черна), Теодемир до езерото Пелзо, а Видемир между двамата. Случи се, че Атиловите синове дойдоха да искат готите като напуснали тяхното владичество и избягали роби. Без да знаят другите братя, налетели само върху Валемира. Той обаче, макар и с малко, ги посрещна и след дълга борба ги разби, че едва една малка част от неприятеля остана, която, обърната в бягство, се отправи за онези части на Скития, които се мият от реката Дунав и които хуните на свой език наричат Хунивар“.⁶⁶

⁶⁶ Plerique ergo, ut ad gentem imde agitur revertamur, id est Ostrogotharum, qui in Pannonia sub rege Walemir ejusque germanis Theodemir et Widemir morabantur, quamvis divisa loca, consilia tarnen habuere unita. Nam Walemir inter Scarniungam et Aquam nigram fluvios, Theodemir juxta lacum Pelsodis, Widemir inter utrosque manebat. Contigit ergo, ut Attilae filii contra Gothos, quasi desertores dominationis suae, velut fugacia mancipia requirentes venirent; ignarisque aliis fratribus super Walemir solum

Приведеният разказ преди всичко е важен по това, че хуните най-напред нападнали Валемира, който е седял по реката Черна. А това именно показва, че Атиловата държава се е намирала по тези Карпи, които дават водите на Черна или приблизително там, дето е бил центърът на Децебаловата държава. Ние мислим освен това, че наименованието на града Темешвар, което е сложно от думите Темеш (реката) и вар, стои в свръзка с тези хуни, които описва Йордан. Защото, до когато в издадения в Collection Nisard Йордан се казва, че хуните се отправили за онези части на Скития, които на техен език се казвали Хунивар, у издадения от Момзена се казва, че хуните се отправили към онези части на Скития, които те на свой език наричали *вар*, т. е. от хунивар са образувани две думи: хуни и вар. Тъй че е възможно да са се отправили към местността, дето е днес Темешвар, която тогава ще да се казвала само *вар*, но е възможно те да са казвали вар и на други местности. Както и да е, не подлежи на съмнение, че названието Темешвар, което между впрочем е старобългарска крепост, произлиза от езика на тези хуни, които описва Йордан, защото те са имали подобни думи.

За тези хуни, за които ни говори тук Йордан, ни говори и повече от сто години по-късния от него писател Теофилакт Симоката, само че малко в по-друга форма. Теофилакт Симоката, ни описва нахлуването на аварския княз Баяна от горна Панония към изток, който, след като покорил хунските племена около Сирмиум (Утургурите и Кутургурите), превзел Сирмиум и се спуснал към изток, та покорил и хунското племе *огорите*. За тези огори Симоката пише:

„Хаганът тръгна и други да покорява и покори всички *огори*. Този народ бил един от най-силните, било по своята численост, било по своята ловкост, с която употребявал оръжието. Те живеят на изток до реката Тил, която турците обикновено наричат Черна. Старите князе на тоя народ се казваха *Вар* и *Хеун*, според които някой от тези племена се казват *вар* и *хуни*“⁶⁷

irruerent. Quos tarnen ille, quamvis cum paucis, excepit; diuque fatigatos ita prostravit ut vix pars aliqua hostium remaneret, quae in fugam versa, eas partes Scythiae peteret, quas Danubii amnis fluenta praeatermeant, quae lingua sua Hunnivar appellant. Jord. LII. (Nisard).

⁶⁷ επιβαίνει τοίνυν καὶ ἑτέρου εγχειρήσεως ὁ Χαγάνος, καὶ τοὺς Ὀγῶρ εχειρώσατο πάντας. Ἔθνος δε τούτο τῶν ἰσχυροτάτων καθέστηκεν διὰ τε τὴν πολυανδρίαν καὶ τὴν πρὸς τὸν πόλεμον ἐνοπλον ἀσκήσιν. οὗτοι δὴ πρὸς ταῖς ανατολαῖς τὰς οἰκίσεις ποιοῦνται, ἐνθα ὁ Τιλ διαρρεῖ ποταμός, ὃν Μέλανα Τούρκοις ἀποκαλεῖν ἔθος. οἱ δε τούτου τοῦ ἔθνους παλαιότατοι ἔξαρχοι Οὐάρ καὶ Χεουννι ὠνομάζοντο ἐκ τούτων καὶ τινα τῶν ἔθνῶν ἐκείνων τὴν ὀνομασίαν ἐκλήρωσαντο, Οὐάρ καὶ Χουννι ὀνομαζόμενα (Theophil.

Реката Тил тук е реката *Gilria* или днешна Жил, Джиул, която гръкът поради отсъствието на звука „ж“ в неговия език е написал *Тил*. Че това е реката Жил ще трябва да се разбира от самото обстоятелство, че Баян по това време се е движил из тези местности. На тази река турците (както Симоката често нарича скитите) викали Черна (*Melava*). Тук пък се мислят съседните на Жил реки: Черна, приток на Дунава на границата между Румъния и Маджарско и Черна приток на Олта. Праотечеството прочее на хуните според Теофилакта Симоката е било до реката Черна, Жил и пр., дето, както видяхме, се е намирало и според всички други писатели. Очевидно е прочее, че Симоката в случая ни приповтаря в изменена форма разказа на Йордана за хуни, вар, *Aqua nigra* и пр., с тая разлика, че той е притурил думите „изток“ и турци, тъй че според него би могло да се разбира, че става дума за някакви турци в Азия, че реката Черна, Жил и пр. са се намирили в Азия и пр., когато всъщност първоначално е ставало дума за Йордановите хуни, вар, Черна по Карпатите и пр. Тъй пък се е създала баснята, че хуните са турци.

Ние мислим, че хуните са наречени турци, защото са поставяни на изток, защото са скити и защото се е мислило, че скитите са живели на изток и пр. Че Теофилакт Симоката под турци е разбирал скитите или самите Дунавски жители, може да се разбере и от друг един негов разказ. На друго място той разправя, че някой си скитянин на име Боколабр, бил достатъчно смел да спи с една от любовниците на кагана (аварския, Баяна). Понеже се уплашил, че ще бъде открит и наказан, той убедил седем души гепиди да избягат при *хуните*, които живеели на изток до персите и които били известни под името *турци*.⁶⁸ Тези хуни, които са живели на изток където персите са заселили се в третия век преди Христа в Кападокия и пр. Дунавски жители.⁶⁹ Скитянинът прочее е бягал при тях като при съотечественици или като при хора от една раса, с които е могъл да се разбира. А това, както и ако изобщо се обърне внимание на съчинението на Теофилакта, показва, че той е викал турци на самите скити. Може би че затова ще да е наречен аварския княз каган.

От всичко прочее се вижда, че центърът на хунската държава се е намирал главно по реките: Темеш, Черна, Олта, т. е. на същото място, където са живели готите, а столицата на Атила се е намирала близо до или в Сармизегетуза, столицата на Децебала. Като се има предвид това положение на хунската държава, ще могат да се разберат по-сетнешните преселения на

Symoc. VII, 7.).

⁶⁸ Theoph. Symoc. 1, 1, 1.

⁶⁹ Виж по-нататък под заглавие: Улфила и Кирил.

народите, които съставляваха Атиловата държава. Сарматите, цемандрите и част от хуните се поселили в Илирия до града Кастрамартена (*Чичил*, Кулско); скитите, садагрите и аланите в Малка Скития (на изток от Русе); руги и други племена в Бизис (Бизие, недалеч от Цариград?), най-малкият Атилов син в най-отдалечената част на малка Скития, а други по реките Вит, Искър и Лом⁷⁰, от което се разбира, че тези хора по-преди са живели в отсрещната страна на онези места, които те отсетне заемат.

Първото сражение между готи и хуни ще да е станало до Столицата на Децебала *Сармизегетуза*, днешно Varhely, на един от притоците на Стереу, защото Орозий пише, че хуните били заобиколени от непристъпни планини, каквито тук наоколо се намират. От всичко прочее се вижда, че в лицето на хунската държава ние имаме продължаване на Дакийската държава на Децебала, а в лицето на хуните и готите непосредствени потомци на Децебаловите Даки.

Йордан в своето съчинение за готските войни погрешно предава думите на Приска, що се отнася до реките, които са били минати от пратеничеството. Той пише, че са били минати реките: Тесия, Тибизия и Дрика, докато Приск малко по-другояче назовава тези реки. Но той е интересен в това, дето казва, че пратениците стигнали в местността, дето едно време следствие коварството на сарматите, паднал *Вадикул* (Момзен: Видигой), най-храбрият от готите:

*Ingentia siquidem Flumina, id est, Tysiam, Tibisiamque et Dricam transeuntes, venimus in locum illum, ubi dudum Vidicula, Gothorum fortissimus, Sarmatum dolo occubuit.*⁷¹

От тези думи се разбира, че Присковото пратеничество се е движило из готска земя, центърът на хунската държава са е намирал в едновременния център на готската държава, което тъй също показва, че готи и хуни са били един народ. За сармати Йордан счита жителите на Мизия, защото според него Траян в Мизия сармати победил, следствие на което съградил град на победата (*Никополис*). Теодорих Велики със сармати се е сражавал около Белград и пр. На друго място Йордан пише за Видикула:

„Преди това те (готите) славеха с песни и свирене на китара делата на своите прадеди: Етерпамара, Ханала, Фридигерна, *Видикула* и други, които стоят на голяма почит у тоя народ, каквито герои едва ли са славени в старо време“⁷².

⁷⁰ Jord. L.

⁷¹ Iord. XXXIV, 178.

⁷² Ante quos cantu majorum facta modulationibus citharisque canebant, Ethespamarae. Hanalae, Fridigerni, Widiculae et aliorum, quorum in hac gente magna opinio est, quales

Тези готи пеели песни и свирели на китара, за да възвеличават делата на своите герои, а Приск пише, че след като се наобядвали у Атила, влезли два певеца и започнали да пеят съставени от тях песни, в които се възвеличавали делата на Атила, което показва, че обичаите на готите и хуните са били едни и същи. Такива сравнения между готски и хунски обичаи могат още много да се направят. Тъй напр. Приск, като описва обеда, който имал у Атила, казва, че Атила седял на *мек стол*. Виночерпецът подал Атилу вино в *дървена* чаша. Пригответият за тях и за варварските гости обяд бил сервиран в *сребърни* паници, а Атила ял месо в *дървен* пахар. До когато Атила пиел из дървена чаша, на гостите били дадени златни и сребърни чаши⁷³. А Диодор пише, че Тракийският княз *Дромихет*, за да привлече победените от траките македонци, които били хванати роби, дал им едно угощение. За тая цел били пригответени две зали. В едната той поставил за македонския княз *Лизимаха* и неговите придружници царски постели, които са намерени плячка, а в другата за себе си и за своите приятели сламени легла. Също пригответил и два вида гощавки. Едната била пригответена от най-разнообразни и най-добри яденета и била поднесена на робите на *сребърна* трапеза, а другата, която била определена за траките, се състояла от зеленчук с месо, пригответена най-просто, е била сложена на *дървена* трапеза. Робите пиели вино из *златни* и *сребърни* чаши, когато *Дромихет* и другите траки пиели вино „според гетски обичай“ из *дървени* чаши и чаши от рог⁷⁴.

Съпоставени тези два обичая, се вижда, че са едни и същи и *че хунските обичаи са гетски обичаи*, което за пореден път потвърждава мнението, че хуните са гетски народ.

От всички писатели се знае, че хуните са покорили готи, над които останали да властвуват. За тези готи Приск щеше да каже нещо, ако те да са се различавали от хуните. Той обаче нарича жителите изобщо скити, което показва, че в расово отношение той ги е считал за едно. Той е минавал, както Йордан бележи, па и както би трябвало да се разбира само по себе, през отечеството на Видигоя, Фритигерна, Ханала и пр. стари готски герои, ходил след това при Атила и въпреки това не говори за *готи* и *хуни*, а само за *скити*.

Сродството между готи и хуни може би че би трябвало да се разбира и от самия Йорданов опис на рода на готите. Той пише, че първият от тези герои (готските), както се говорило в техните приказки, бил Гант, който

vix heroas fuisse miranda jactat antiquitas. Iord. V. 43.

⁷³ Priscus, Bonn, p. 202.

⁷⁴ Diodor. XXI Excerpt. De Virt. et V. S. p. 539, 560.

родил Хулмула; Хулмул родил Аугис, Аугис обаче оногова, който се казва Амал, от когото си водят началото амалите. Този Амал родил Изарна, Изарн родил Острогота Острогот родил *Хунила* (Момз. Хунфила), Хунил родил Атала, Атал родил Ахиулфа и Одулфа; Ахиулф родил Анзила и Едиулфа, Вулдулфа и Херманриха. Вулдулф обаче родил Валараванса, който родил Винтара; Винтар родил Вандалара, Вандалар родил Теодомира, Валамира и Видимира. Теодомир родил Теодориха и пр. (Йорд. XIV).

Имайки горното родоописание предвид, ние би могли да кажем, че както от Амала са произлезли амалите, тъй и от Хунила са произлезли хуните. Йордан споменава на още едно място готското име *Хунила*. Това е един от готските войводи в 537 година в битката при Перузия.

Като се има горното предвид, разбира се, защо Амиан Марцелин пише, че Атанарик трябвало да бяга вследствие едно въстание на своите близки, защо Орозий казва, че заобиколените от стръмни планини и гъсти гори хуни въстанали против готите и пр.

Събрани приведените данни, показват, че хуните и готите са заемали в Дакия едно място, че те са били две сродни племена от един народ, които отсетне се скарали, че размирицата е станала в Карпатските планини или Трансилванските Алпи около местността, дето е била старата Дакийска столица Сармизегетуза.

Готите и хуните прочее не са нищо друго освен потомци на стария Дакийски род, който тъй храбро се бори против Римското завоюване. Буната, както видяхме, е станала в една извънредно планинска местност, благодарение на която населението ще да е прекарвало мъчен икономически живот, затова ще се е впуснало към полята, да си търси поминъка.

Установяването на мястото на хунската революция е важно само да се знае, от де се е почнала тя, а в народно отношение и жителите на Панония, Мизия, Тракия, Илирия са били хуни или готи, защото и те са от гетски, келтски или тракийски род. По преди посочихме, че Панония е била заета от кимерии, които се идентифицират с хуните, а Йордан, като говори, че хуните били преминали блатото, до което живели, повлекли със себе си народите, които живели в онази част на Скития. Между тези народи се споменават и *боиските*, които са живели в горна Панония (Щаермарк), с които, както посочихме, са имали работа и кимбрите, тъй че хуните в случая се идентифицират с панонските жители кимбрите и действат в Панония още от момента, когато за пръв път се спомена тяхното име в историята. На друго място Йордан пише:

„В дванадесетата година от управлението на Валия, когато хуните *почти* след петдесет години, *откак* *нападнаха* в Панония, бидоха изгонени от

римляни и готи, готският княз видя вандалите в своите области, т. е. в Испания и пр. (Iord. XXXII, 166). Това е било, когато *Хиер* и *Ардабур* са били станали консули, т. е. в 427 година. Ако извадим от 427 почти 50 или 49, ще получим 376, т. е. годината, когато хуните за пръв път се чуват в историята.

Хуните значи се чуват в Панония още от самото си начало.

Прокоп, като описва преминаването на хуните през блатото и нападането им въз готите, казва, че хуните *кутургури* се поселили на местата на изпъдените готи. Тук те били съюзници на римската империя⁷⁵. Кутургурите обикновено след това се споменават в Панония. Тъй напр. когато аварският княз Баян около 558 г. нападнаше към Сирмиум, кутургурите се чуват с него по горното течение на реката Сава. Баян, който се е движил главно по Сава и Драва към Сирмиум, е искал да му се даде Сирмиум и от сега нему да се давали подаръците, които до тогава са се давали на утургурите и кутургурите, защото той ги е подчинил, от което се разбира, че утургурите и кутургурите са живели в Панония до Сирмиум.

На юг от Дунава под господството на Атила е спадала и цяла Мизия. Приск на едно място говори, че Ниш и Свищов са спадали под Атиловата държава:

„Едекон, скит, който бе извършил голями военни дела⁷⁶ пак дойде (в Цариград) пратеник заедно с Ореста, който е от римски род и живее в Пеонската местност, която е до реката Сава. Тая местност се подчини на варварина чрез договор от Аеция, военачалник на западните ромеи. Едекон влезе в палата и даде на императора писмото на Атила, в което той вменяваше във вина на римляните за бежанците, заради които той заплашил с оръжие, ако не се повърнат и ако ромеите започнат да обработват земята, която той с копие е заел. Тая земя се простираше на дължина започвайки от Пеония по течението на Дунава чак до Нова (Свищов) в Тракия, а на ширина беше пет дни ход. И пазарът в Илирия не ставаше на брега на реката Дунав, както някога, но в Ниш, защото бе от него зает, бе границата между *скити* и ромеи.⁷⁷ Той отстои пет дни ход на добър ходач от Дунава. И заповяда (Атила) да му изпратят пратеници, за да преговарят за спорните работи и то не когото и да било, но няког от най-първите консули, които, ако благоволи да ги изпрати, той ще слезе в Сердика (София), за да ги приеме“.⁷⁸

⁷⁵ Просор. Вг. IV, 5.

⁷⁶ Този Едекон, е баща на *Одоакра*, който в 476 година стана господар на Италия.

⁷⁷ Приск прочее сочи границата между *скити* и ромеи, а не тая между някакъв си монголски завоевател и ромеите.

⁷⁸ Prisc. Bonn. p. 146.

Границата между скити и ромеи не ще да е била до Ниш, ако Атила определя София, за място, дето да преговаря с византийските пратеници.

До когато според Приска е ставало препирня между *скити*, т. е. старите Дунавски поселници и ромеи (Римската администрация), други писатели явно викат на тракийските жители хуни и пишат за спор между *хуни* и ромеи. Тъй напр. *Калиник* пише следното за хуните по това време (447 година):

„Варварският народ *хуните*, който беше в Тракия (τό ὄν ἐν τῇ θράκη) тъй нарасте, че зае повече от сто градища и малко остана да се застраши и самия Цариград: мнозина избягаха от него. Те тъй опустошиха Тракия, че тя още не може да се съвземе и още не е станала онова, що бе по-преди“.⁷⁹

Калиник, както виждаме, не казва, че хуните сега дошли в Тракия, ами бидейки в Тракия, увеличили се, та заплашили Цариград, според което би могло да се разбира, че той счита самите тракийци за хуни.

Че хуните по това време ще да са заемали доста голям дял от Тракия, се разбира от друго място у Приска, дето той разправя, че пратеникът *Сенатор* се боял да иде при хуните по сухо, ами отишъл по Черно море. Отиването по Черно море тъй също показва, че центърът на хунската държава е бил в Дакия (днешно Влашко).

Писателите от шестия век *Евагрий* и *Малала* наричат изобщо заселниците на Тракия и Мизия хуни.⁸⁰ За хуни са считани жителите на Тракия и Мизия и от Теофана.⁸¹

Това наричане жителите на Панония, Илирия, Дакия, Тракия, ту скити, ту хуни, ту гети произлиза от обстоятелството, че народът е един и същ, но от разни писатели разпо нарочан.

От всичко до тук казано за готите и хуните прочее се вижда, че готите и хуните са две съседни сродни скитски племена, които са живели главно по изворите на реките Марош, Черна, Жиул, Алута, т. е. там, дето са живели даките на Децебала. Следствие религиозни и икономически причини в 376 г. настанало скарване между тази две племена, подигнала се буна, която е дала повод за раздвижването на скитските народи и нахлуването им в Римската империя.

⁷⁹ Писателят на тези редове, *Калиник*, е бил ученик на св. *Хипатия*, който е умрял около 450 г., тъй че той е бил съвременник на събитията. A. Tougaard. De l'histoire profane. Paris 1874, стр. 67 и 243.

⁸⁰ Evagrius, III, 43; Malays Bonn. 402.

⁸¹ Teoph. Bonn. 242 и 247.

4. ЛАНГОБАРДИ

Страбон споменава лангобардите заедно с хермандурите главно по левия бряг на реката Елба към реката Рейн. Тук той споменава и суевите, следствие което някои историци считат лангобардите за сеулски народ. Но от начина на израза това не може да се каже с положителност. Той по тоя случай пише:

Πλήν τά γε τών Σοήβων, ώς εφην, εθνη τά μέν έντός οίκεϊ. τά δέ άκτός τού δρυμού, όμορα τοΐς Γέταις. μέγιστον μέν οϋν το τών Σοήβων έθνος δΐήκει γάρ από του 'Ρήνον μέχρι του 'Αλβιοΐ μέρος. δέ τι αυτών και πέραν του 'Αλβιος νέμεται, καθάπερ 'Ερμόνδοροι και Λαγκόβαρδοι νυνί δε και τελέως εις τήν περαΐαν οντοΐ γε έκπεπτώκασι φεύγοντες. Strabon. 1. VII, с. I, 3.

Превод

(Освен това от суевите, както се каза, едни живеят в горите, а други извън горите, които граничат с гетите. Твърде голям народ е сеулският, защото се простира от Рейн до Елба. Част от тях живеят отвъд реката Елба, подобно на хермандурите и лангобардите, които, за да бъдат по-насигурно, са избягали на отвъдната страна).

От този израз не следва непременно, че лангобардите са суеви. Тук се само казва, че една част от суевите живяла отвъд Елба подобно хермандурите и лангобардите. Суевите опирали до гетите, тъй че ако вземем хермандурите и лангобардите за не суеви, ще трябва да ги считаме за гети.

Velleius Paterculus, който е тъй също писател от първия век преди Христа (род. 19 г. пр. Хр., умрял 31 г. след Хр.) пише, че император Тиберий победил лангобардите. Понеже Тиберий не е преминавал отвъд Елба, то трябва да се предполага, че лангобардите са живели на запад от Елба. Velleius между впрочем казва:

„Receptae Cauchorum Nationes. . . fracti Langobardi, gens etiam Germana feritate ferocior; denique . . . usque ad flumen Albim . . . Romanus cum signis perduetus exercitus. С това Велеюс оспорва твърдението на Страбона, че лангобардите били се отделили зад Елба. Тацит пише, че изпъденият поради високомерие княз на херуските *Итал* бил повърнат с помощта на лангобардите, което показва, че лангобардите са живели близо до херуските. (Tacit. Ann. XI, 17). На страната на херуските в борбата им против Маробода отишли и *лангобардите* и *семоните* (Tacit. Ann. II, 45). В

своята Германия Тацит след лангобардите споменава много други племена, които са живели отвъд Елба (Tacit. Germ. 40)⁸² Птолемей споменава суеви лангобарди (Σουήβοι Λαγυοβαρδοί) и лангобарди (Λακκοβαρδοί). Последните той поставя след суевите ангивари. Подир тези лангобарди той поставя дулгумни, след които суеви тевтонари и *аварини*⁸³. Цойс мисли, че трябва да се прави разлика между Λαγυο-Ραρδοί и Λακκοβαρδοί, обаче това е пресилено.

Като имаме сега предвид, че лангобардите са живели най-източно от суевските народи, които са опирали до гетите, и че са живели главно по левия бряг на реката Елба, ще трябва да кажем, че отечеството на лангобардите е било предимно на запад от Елба в днешна Чехия. Тези селища на лангобардите се разбират изобщо от целия вървеж на тяхната история.

Прокоп в своята история на готската война пише, че лангобардите били съседни на гепидите, които са живели главно по коритото на река Тис. От тук лангобардите слезли към *Норик*, на юг от Дунава, а от там за Горна Италия. Прокоп в своята история на готските войни пише, че лангобардите слезли на юг по поканата на императора Юстиниана (548 година): Той пише:

„Гепидите заеха Сирмиум и почти всички Дакийски градове. Когато император Юстиниан отне онези местности от готското владичество, гепидите заробиха всички римляни, които живееха там и постоянно налитаха напред, като опустошаваха и плякосваха римската област. Поради това императорът не им плаща вече поддръжките, които те от незапомнени времена получаваха от римляните. На лангобардите император Юстиниан подари града *Норик*, Панонските крепости, както и много други местности и значително количество пари. Поради това лангобардите се дигнаха от тяхното *родово* отечество и се поселиха на отвъдния бряг на реката Дунав, недалеч от местността на гепидите. И сега те плякосваха Далмация и Илирия до Епидамнус и заробваха жителите. ... Други Дакийски градове в областта на Сингедон (Белград) императорът даде на херулите, които и сега живеят там, плякосвайки Илирия и Тракия“. (Ргосор. Vg. III, 33.).

От това описание на Прокопа се вижда, че лангобардите са били западните съседни на гепидите, ако се канят да ги нападат. Предвид на това те са живели в горна Панония или нейде, дето е днес Чехия и Моравия. От Панония лангобардите пак по римска покана заминават за Венеция

⁸² Lebeau: Histoire du Bas-Empire, Paris 1829 t. X, p. 20.; Zeuss: Die rutschen und die Nachbarstämme. S. 109–112.

⁸³ Ptolem. II, XI, 6, 9.

и горна Италия. Лангобардецът Павел Дяконът ако и повече фантазьор отколко обективен, описвайки борбите на Нарзеса в Италия, пише:

„След това той (Нарзес) от яд и страх се прибра в Неапол (в Кампания) и веднага проводи пратеници до народа на лангобардите с покана да оставят своите бедни полета в Панония и да завладеят Италия, която е богата със всички съкровища. В същото време той проводи разни видове овощия и други произведения, с които е богата Италия, за да ги подбуди да дойдат. Лангобардите приеха на драго сърце желаното съобщение и много се зарадваха за бъдещето си. Веднага след това нощем се забелязваха страшни белези в Италия: огнени бойни колони се появиха по небето, като предсказване за многото кръв, която скоро след това биде пролята.

„Когато Албион се готвеше да потегли за Италия, той проводи до своите стари приятели, саксонците за помощ, за да могат в по-голямо число да завладеят Италия. По негово желание при него дойдоха повече от двадесет хиляди саксонски мъже с жени и деца, за да идат с него в Италия. Щом франкските князе *Хлотар* и *Сигиперт* чули това, поселили шваби и други народи в изпразнените от саксите области.

„Сега Албион остави собствената си земя, т. е. Панония, на своите приятели хуните, обаче под условие, че ако някога лангобардите биха били принудени да се завърнат у дома си, да могат да заемат старата си земя. Лангобардите прочее напуснаха Панония и тръгнаха с жени, деца и имот към Италия, да я завладеят. (II 5, 6, 7).

Лангобардите според Павла Дякона са тръгнали за Италия след 42-годишно престояване в Панония или в 568 година. Най-напред те безпрепятствено стигнали до Венеция и завладели града или кулата Фороюл (Цивидал в Фриаул), след което разпространили своето владичество по-нататък в северна Италия. Най-важното обаче от съобщението на Павла Дякона за нас е, че в това си движение Албион се е придружавал и от *българи*, което показва, че българите по онова време са поселявали Панония. Павел Дяконът след като разправя по-нататък, че Албион завладял северната долина на реката *По*, пише:

Certum est autem, tunc Albion multos secum ex diversis, quas vel alii reges vol ipse ceperat, gentibus ad Italiam adduxisse Unde usque hodie eorum in quibus habitant vicos Gepidos, Vulgares, Sarmetes, Pannonis, Suavos, Noricos sive aliis huicemodi nominibus appellamus⁸⁴.

⁸⁴ Pauli Historia Langobardorum. II, 26.

Превод

(Известно е прочее, че Албион тогава доведе със себе си хора от разни родове, които било други князе, било той сам бе покорил. Следствие това ние и до днес наричаме по тях селата, в които живеят: гепидски, *български*, сарматски, панонски, швабски, норички, и т. н.).

Всички тук споменати народи са живели в Панония. Българите и лангобардите са стояли в известни отношения според Павла Дякона още от момента на появяването на лангобардите в историята. Той на друго място пише:

„И тъй след като лангобардите преминали реката,⁸⁵ за която говорихме и стигнали на отвъдната земя, останали там за известно време. След това, понеже нищо противно не се подозирало, били спокойни и безгрижни. Обаче, безгрижността, която често е майка на нещастията и тям донесе голяма пропаст. Нощно време и то, когато по немарливост всички почивали, ненадейно налетели върху тях *българи*, мнозина наранили, мнозина убили и такова клане извършили в техния лагер, щото убили и самия им княз *Агелмунда* и отвели в робство единствената му дъщеря. „Но след като лангобардите се съвзели от тая пакост, поставили си за княз Ламисиона, за когото говорихме по-горе.⁸⁶ *Ламисион*, понеже бил млад и буен, бил винаги готов за бой и като искал да отмъсти за Агелмунда, чийто храненик е бил, тръгнал на бой срещу българите. Обаче още в началото на сражението лангобардите обърнали гръб на неприятеля и избягали в лагера.⁸⁷

От приведеното се вижда, че лангобардите са опирали до българите още в момента на тяхното появяване в историята. Мъчно е да се каже положително, кога са станали горните събития. Според Павла Дякона Албион е бил десети княз на лангобардите.⁸⁸ Той захваща да князува къде 561 година, тъй че Агелмунд ще да е князувал в първия век или в началото на втория век след Христа. За нас обаче най-важното тук е, че Павел Дяконът, който е роден около 720 година, е считал, че българите

⁸⁵ Тук се мисли една баснословна река в едно правреме, когато царували амазоните. Лангобардите победили амазоните, та преминали реката. И тяхната история прочее се свързва с историята на амазоните както и историята на хуните и готите. Това се взима за доказателство, че Павел Дяконът е считал лангобардите за готски народ.

⁸⁶ По-горе той разправя, че княз Агелмунд намерил едно хвърлено дете в яма, взел го, отгледал го и го нарекъл Ламисион.

⁸⁷ *Pauli Historia Langobardorum*. I, 16, 17.

⁸⁸ *Pauli Historia Langobardorum*. I, 27.

те са източни съседи на лангобардите. Няма съмнение, че той затова е имал сведения, понеже той е писал своята история въз основа на по-стари източници. Според други стари писатели източно от лангобардите са живели гети и даки, от което излиза, че името българи е употребено наместо горните имена.

Лангобардите се мислят за германски народ. Причината за това е, че Павел Дяконът пише, че са излезли из Скандинавия. Обаче Павел Дяконът в този случай не е оригинален писател, а предава мнението на Йордана, според когото готите били излезли из Скандинавия. Тъй напр. Павел Дяконът пише:

„Готите, вандалите, ругите, херулите, туруцилингите и други диви варварски племена са дошли от Германия. Също и народът на *винилите* или *лангобардите*, който след това щастливо владее в Италия и произхождащ от германски народи, е дошъл от остров *Скандинавия*, макар други причини да са посочили техния изход. (I, 1).

Лангобардите прочее според Павла Дякона са сроден на готите излязъл из Скандинавия народ. В това отношение той е приповторил Йордана, който казва, че готите били излезли из Скандинавия, а е притурил от себе си определението „германци“, защото в негово време германци са живели в Скандинавия.

По-нататък Павел Дяконът пише:

„*Винилите* излязоха прочее из Скандинавия и под водителството на *Ибора* и *Ая* дойдоха в земята, която се казва *Скоринга* и живяха тук няколко години. По това време *Амбри* и *Аси*, водителите на вандалите, тръгнаха на война срещу всички съседни земи. Станали надменни от многото победи, те проводили пратеници при *винилите* да им кажат, че трябва или да плащат данък на вандалите или да се подготвят за война“. (I, 7). По-нататък се разправя, че *Ибор* и *Айо* по съвета на майка си *Гамбара* предпочели да защищават свободата си с оръжие в ръка отколкото да дават данък и пр.

Същото разправя Йордан за готите. Той пише, че готите след като излезли из Скандинавия, установили се на брега на морето и веднага победили съседите си вандалите, (Iord. IV). И лангобардите според Павла Дякона побеждавали амазони (I, 15), както и скитите или готите според Йордана и други писатели.

Лангобардите прочее са толкова германци, колкото са германци и готите.

Освен това дето лангобардите се турят в сродство с готите, но те са били арианци, т. е. изповядвали са готската вяра, когато германските на-

роди са били по-късно покръстени от Рим и са били римски католици. Това е собствено най-силното доказателство, че те са били сроден с готите народ. Павел Дяконът, доколко нашите сведения са верни, е пръв от по новите стари писатели, който е нарекъл не само лангобардите, но и готите, херулите, вандалите германски народи. Без да се провери този негов израз и се види, че е волен, понеже той не съществува у по-старите писатели, от които се е ползувал, е зет за истина и се приповтаря даже и до днес като такава.

5. ВАНДАЛИ

Вандалите са скитски или готски народ. Прокоп ги споменава заедно с другите готски народи. Като пише за нападението на варварските народи въз Западната римска империя във времето на императора Хонория, той казва, че това били готски племена, най-голямите и най-прочутите от които били: *готите, вандалите, везеготите и гепидите*. Тези народи по-преди се казвали сармати и меланхлени, т. е. скити, а някои ги наричали и гети⁸⁹. Вандалите, според онова, що изложихме по-преди за готите и лангобардите са живели на запад от готите и на изток от лангобардите. Йордан пише (в. стр. 57), че те първоначално живели, дето от сетне гепидите седели т. е. по реката Тис и главно по източните ѝ притоци Кереш и Марош и се сразили с готите на брега на реката Марош. По това време те граничили откъм изток с готите, откъм запад с маркоманите, на север с хермандурите, а на юг с Дунава.

Тези селища на вандалите се потвърждават и от по-старите писатели. Тъй напр. Дион Касиус (род. 155 г.) пише, че реката Елба извира из вандалската планина: *οἱ δὲ (ὁ Ἄλβιος) ἐκ τῶν Οὐανδαλικῶν ὄρων*. (Dio Cass. 55. 1.).

Реката Елба извира из Карпатските планини, тъй че там са живели вандалите. На друго място Дион Касиус пише, че Каракала посеял вражда между вандалите и маркоманите: *ἐμεγαλοφρόνει δὲ ἐπὶ τῷ τοῦς Βανδαλοῦς καὶ τοῦς Μαρκομάνους φίλους ὄντας ἀλλήλοις συγκεκρουκέναι*. Dio Cass 77. От това се разбира, че вандалите са били съседни на маркоманите. *Юлий Капитолин*, писател от III век сл. Хр., пише, че вандалите са били военни съдружници на маркоманите и други Дунавски народи в походите им към Римската империя срещу Марка Антонина:

⁸⁹ Procop. Bello Vand. I, 2. Виж стр. 27

„Panonias ergo et Marcomanis, Sarmatis, *Vandalis* simuletiam Quadis extinctis servitio liberavit (Capitolin M. Antonin. c. 17. (Marcus Antoninus) bellum Marcomanicum confecit, quod cum his Quadi, *Vandali*, Sarmatae Suevi, atque omnis barbaria commoverat. Eutrop. 8, 6.⁹⁰

Вандалите в Tabula Peutingeriana се споменават между маркоманите и Дунава. *Зосим* споменава вандалите – в Панония под името *скити* във време на императора Аврелиана (I 48, 49), с които императорът се е сражавал, обаче свързал мир и се оттеглил в Италия. *Дексип* тъй също споменава действията между Аврелиана и вандалите, считайки вандалите за *скити*. Според него вандалите били победени, та поискали мир.⁹¹

Няколко години след това вандалите се споменават в Дакия в борба с готите и гепидите против императора Проба, който се мъчеше да ги пресели⁹². Също и *Зосим* споменава борбите между Проба и вандалите (I, 68). Понеже ги поставя къде реката Рейн, *Zeuss* мисли, че той няма ясна представа за местността⁹³, обаче това произлиза от естеството на вандалите, като скитски или галски народ. По реката Рейн се споменават и аланите, което също тъй трябва да се разбира.

Йордан, като говори за борбите на готите с вандалите по реката Марош, казва, че вандалите след като били победени, събрали някои от техните, които се били спасили и които не били способни да носят оръжие и напуснали нещастното си отечество. Те помолили императора Константина за Панония, дето шестдесет години се повинували като поданици на заповедите на императора. Оттук по поканата на военачалника Стиликона те заели галските провинции, дето плякосвайки съседите си, нямали постоянни селища. (Iord. XXII).

От Галия вандалите заминали за Испания, а оттам – за Африка.

Там, дето са живели вандалите, се сочат селищата на *вендите* или *венетите*, следствие което Сен-Мартен мисли, че венди и вандали е едно и също. Той по тоя случай пише:

„Почти всички стари жители на земите между Адриатитическия залив и Балтийското море, т. е. жителите на Крайна, Каринтия, Австрия,

⁹⁰ *Zeuss*: Die Deutschen und die Nachbarstämme 443–446.

⁹¹ Excerpta e Dexippo. Bonn. II. p., 19.

⁹² Cum et ex aliis gentibus plerosque pariter transtulisset id est ex Gepides, Grautungis et Vandalis, illi omnes fidem fregerunt, et occupato bellis tyranicis Probo, per totum paene orbem, pedibus et navigando, vagati sunt, nec parum molestiae Romanae gloriae intulerunt quos quidem ille diversis vicibus, variisque victoriis oppressit, paucis domom cum gloria redeuntibus quod Probi evasissent manus. Vopisc. Probus. c. 18 *Zeuss*. 446.

⁹³ Виж бележката на *Zeuss*, стр. 447

Моравия, Бохемия, Шлезия, Лаузиц, марката Бранденбург, Померания, Мекленбург, а също и на Холщайн са известни от дванадесет века, когато се чува под разнописаното име Vend. С малки изключения те днес говорят немски език, обаче това не е било тъй преди много столетия и по много причини в по-старо време. Тогава те употребяваха славянски език. Техният диалект е, който се казва *вендски* (vendique) и който малко се различава от другите клонове на този език, още се употребява в по-голямата част на Каринтия и Крайна, както и в много кантони на Бохемия и Лаузиц, а не преди много време той е съществувал в Померания, Мекленбург и в Пруските провинции по Елба и Одър. Много неславянски народи са продължавали да наричат венди русите и други славянски народи. Вероятно е прочее, че това име е употребявано някога за цялата славянска раса, обаче то особено принадлежи на съседните на северния бряг на Адриатическия залив славяни и на тези, които са заемали належащите се между Елба и Висла местности. Това е било преди осемнадесетото столетие и то от дълго време. По това време и десет столетия по-напред местностите между Еч и Адриатическо море, които дълго време съставляваха главната част на територията на Венецианската република, бяха заети от венетите, които се простираха чак до местностите, дето са сега вендите, които те притежаваха от незапомнени времена. Общите авторитети на Плиния, Тацита и Птолемя показват, че в тяхно време южния бряг на Балтийското море чак до Висла и даже отвъд тая река, се обитаваше от венеци, които ще са дали името венецско море, Venedicus sinus, на една голяма част от Балтийското море. Добре се разбира, че това са прадедите на западните венеци. Името венеци и венети не се различава много от това на вендите, чието пребиваване понастоящем и от дълго време в местностите, които са поселявани от последните, не позволява да има съмнение, че това не са един и същ народ. Йордан, който, пишейки в 6-и век от нашето летоисчисление, вижда се, съединява модерните понятия с тези, които ни е предало миналото, говори за този народ в същия смисъл, наричайки го ту виниди (Winidarum natio), ту венети. Той ги поставя отвъд планините, които ограничават Дакия откъм север, продължаващи се по това направление от изворите на Висла на голямо разстояние. . .

„Щом се признае идентичността на днешните венди със старите венети и венеци и пребиваването им на същите места, не остава друго, освен да се види, дали вандалите, чието име ни представя доста силна аналогия с това на вендите, не идат откъм същите места. Ако се признае този факт, питането е решено. Това ще посочим сега: Плиний е първият,

който говори за вандалите, които той нарича виндили (Vindili), според когото те са една от петте части на германския народ, която той по-нататък дели на бургундиони, варени, карини и гутони. Той казва: „Germanorum genera queque, Vindili, quorum pars Burgundiones, Varini, Carini, Guitones. Тези думи показват, че той е поставял вандалите по Балтийското море и Висла, там, дето са сега западните венеци⁹⁴. Вижда се прочее, че ги различава от венедите, които той туря по-на изток, тъй също покрай Балтийското море, но отвъд Висла. Разликата, както се вижда, между имената на тези два народа е твърде слаба, тъй че в действителност не могат се раздели, па и не трябваше да турят едни между германците, а други – между славяните. Писателите от средните векове, които са говорили върху Балтийските венди, сочат пълна идентичност на тези две деления на един и същ народ. Никой от тях не се двоумил да даде името на вандалите на вендите в Мекленбург и Померания. Името на вандалското море, което те дават на Балтийското море, отговаря напълно на *Venedicus sinus* на Птолемя. За мене е ясно, че тези две имена всъщност не се различават, освен че едното е в единствено число, а другото е в множествено число. Същите писатели доказват и тяхното двойно употребяване; защото Адам от Бремен, Хелмхолд и всички писатели, които са се занимавали с германските славяни, ги наричат не само *венди* (Vendi) и *винити* (Vinithi), но още *Vinuli* и *Winuli*. Аналогията на това име с това на вандалите е очевидна. Qui antiquitus казва Хелмхолд I, II, Wandali, nunc autem Winithi, sive Winuli appellantur. Последното наименование напомня един пасаж от Лангобардската история на Павла Дякона, който казва, че винилите и лангобардите са един и същ народ: Winilorum, hoc est, Langobardorum gens. Като съпоставим този пасаж с този, в който Плиний казва, че бургундите били част от виндилите, убеждаваме се, че последните са същото, каквото и вендите, които се казват още и винули Всичките земи, които се намират на северозапад от земята, която някогаш е притежавана от венетите и от днешните венди, т. е. Бавария, Тирол, Форалберг, и една част от Швабия, бидоха някогаш заети от *винделици*. Това е тъй също името на вандалите или виндилите с умаление. Това бяха прочее малките виндили. Подобни отличия са твърде чести между тези народи. Констанското езеро, което се намираще в земята на виндилите, на което Тиберий спечели една морска победа против тях

⁹⁴ От горната бележка не следва непременно, че вандалите са живели по балтийското море, напротив по-лесно се разбира, че са живели в Панония, ако се споменават с готите от една страна и бургундионите от друга. Бидейки тук, те пак поселявали мястото, което сега се поселява от вендите.

народ, е наречено *Venetus* от Помпония Мела. Много градове на тоя кантон, *Vindodunum*, *Vindonissa* и *Vindobona* (Виена) напомнят имената на вендите. След тези подробности не е мъчно да се знае, какъв е произходът на вандалите. Могло би да се отиде до по-старо време, обаче това е достатъчно за предмета, който предлагаме. Макар че името на старите венеди и виндили, както и това на вандалите, трябва да се причисли към славянската раса, аз съм далеч да претендирам, че между вандалите не са се намирали мнозина, които са принадлежали на *германската* или *готската раса*. Вероятно е, че и тогава както и сега, славянските племена са управлявани от германски князе и че народът, който те управляваха, ще е бил твърде размесен. Това обяснява, защо повечето от вандалските началници носят очевидно германски имена.⁹⁵

Сен Мартен прочее е попаднал много правилно на питането. Според него би трябвало да се счита, че *вандала витла* (лангобарди) и *венди* (славяни) е едно и също. Това предположение в основата си е вярно. Може би че е пресилено, ако вандали, винили (лангобарди), венеди, венди биха се счели само за един народ. От това смесване на имената на тези племена по-лесно е да се предположи, че те са били сродни или че са племена от един народ, напр. венедски отколкото венеди, вандали, венди са синоними на един и същ народ. Бидейки сродни, те често са се взимали едни за други. От изложението обаче на Сен Мартена е най-важно това, че славянския народ венедите, или вендите е един от старите европейски народи, и следователно славяните не са късни пришълци. От тоя славянски народ са и вандалите, та били те само едно племе от венедските народи или целия венедски народ. Най-накрай Сен-Мартен се обърква. Той си мисли, че между вандалите ще да е имало и хора от германска (готска) раса.

Забъркването му произлиза от вярата, че готите са германци и понеже вандалите са вървели с готите, то той си мисли, че вандалите са се състояли от славяни и германци. Сега обаче, когато стана известно, че готите не са германци, забъркаността на Сен-Мартена се оправя. Тъй трябва да се разбира и това, дето се казва, че вандалските князе носили германски имена. Те са носили готски имена и понеже готите са считани за германци, затова се казва, че са носили германски имена.

⁹⁵ Lebeau, tome V, 261, 266. Бележката на Saint-Martin.

6. АВАРИ

И за аварите се учи, че са дошли от изток в VI век, обаче и това твърдение е толкова право, колкото е право и твърдението, че готите и хуните са дошли от изток. Аварите са скитски народ, каквито са готите, гепидите, хуните и пр. скитски народи. Те не идат от изток, а излизат от горна Панония и вървят към изток. *Генезий* казва, че аварите са родоначалници на българите⁹⁶. *Теофилакт Симоката* пише, че аварите са хуни, които живеят до Дунава⁹⁷, а *Теофан* ги извежда от гепидите. Според Теофана готи, ипоготи (визиготи), гепиди и вандали са един народ, говорещ един език, а различаващ се само по име. Този народ, както що изложихме на друго място, преминал Дунава във времето на императорите Аркадия и Хонория. Гепидите, от които се отделили лонгобардите и аварите се заселили в места до Сингедунум (Белград) и Сирмиум⁹⁸.

Бидейки сродни с хуните и гепидите, аварите, разбира се, са живели там, дето са живели тези народи. Птолемей в своята география, като изброява разните сарматски народи, казва, че *аварите* живели по изворите на река Висла, до които живели *омбрите*, т. е. по Карпатите в Дакия и Панония, дето видяхме, че са живели хуните⁹⁹. На друго място Птолемей между панонските народи споменава *арависки*, които ще да са тъй също авари, дето следствие прескачането на звуковете се е получило името *арави*. На юг от тези арависки живеят скордиските, а скордиските са жители на долна Панония, Мизия и Тракия, тъй че арависките са горнопанонски жители¹⁰⁰.

⁹⁶ Ὁ δὲ ἀρχηγὸς Βουλγαρίας (οἷς τὸ γένος ἔξ Ἀβαρων τε καὶ χαζάρων ἀπὸ Βουλγάρου κυρίου ὀνόμαζατος, ὅς παρὰ Ῥωμαίων ἐν κατοικησες Δορυστόλου καὶ τῆς Μυσίας γέγενητο.) Genes. Bonn. Стр. 85 (L4).

⁹⁷ Οὐννοι δὲ οὗτοι προσοικούντες τῷ Ἴστρω, ἀπιωτάτατον ἔθνος καὶ ἀπληστίτατον τῶν νομάδην βιούντων. Понеже тук става дума за авари, които се идентифицират с хуни, то горното предложение е преведено на латински: Abares Hunni origine Istrum aecolunt, gens infidissima et avarissima omnium quotquot vitam pastoritiam agitarunt. (Thophyl. Simocata. Bonn. I, 3 (стр. 38). (Тези хуни (аварите) живеят до Дунава. Те са най-неверен и най-ненаситен народ, който води пастирски живот).

⁹⁸ Γῆπαιδος, ἐξ ὧν ὑστερον διηρέθησαν Λογγαβαρδοὶ καὶ Ἀβαρεῖς τὰ περὶ Σιγγιδονα καὶ Σερμαῖον χωρία ὠκῆσαν. Theoph. Bonn. I, p. 145.

⁹⁹ ὑφ' οὗς φρουγουδίωνες, εἶτα Αὐαρινοὶ παρὰ τὴν κεφαλὴν τοῦ Οὐίσουλα ποταμοῦ ὑφ' οὗς Ὀμβριονες εἶτα Ἀναρτοφρακτοὶ εἶτα Βουργιωνες. Cl. Ptolemaei Geographiae lib. III стр. 5.

¹⁰⁰ ἐν δὲ τοῖς ἀνατολικοῖς ἀρκτικώτατοι μὲν Αραῖσκοι, μεσημβρινωτεροὶ δε Σκορδισκοί. Ptolem. II, 15, 2.

Тези арависки според Тацита били същият народ и говорили същия език, като озите: „Дали прочее *арависките* се отделиха от *озите*, едно германско племе, за да идат в *Панония* или пък *озите* от *арависките*, за да идат в Германия, това, понеже и сега говорят същия език, имат същите закони и обичаи, не е сигурно“. (Tacitus. Germ. 28). По-нататък в глава 43 Тацит казва, че озите не са германци и че говорили панонски език (в. стр. 33). Тук той ги назовава германско племе, защото са живели в Германия, а не защото са по само себе си германци. Следствие на това и арависките са говорили панонски език, още повече че са съседни на скордиските, които изобщо се наричат гали. Арависките се споменават от Плиния и то пак в горна Панония. Той поставя следния ред:

„*Dravus per Serretes, Serrapillos, Jasos, Sandrizetes, Savus per Calapianos, Breucosque. Populorum haec Capita. Praeterea Arivates, Azali, Amantes, Belgites, Catari, Cornacates, Eravisci, Hercuniates, Latovici, Oseriates, Varciani. Mons Claudius, cujus in fronte Scordisci in tergo Taurisci*“. (3, 25). Арависките прочее са живели между скордиските и тауриските, т. е. в долна Панония и Норик. Почти същите народи се споменават в горна и долна Панония и от Птолемя. Според него в горна Панония живели *Азали, Китни (Cytni), Latoboci, Varciani, Boii, Colaetiani, Jassii*¹⁰¹, а в долна Панония: *амантини, херкуниати, андизети бревски, арависки, скордиски*¹⁰².

Че аварите са Панонски народ, ще се види изобщо от това, че те още от началото на своето появяване в историята действуват в Панония. След горните автори заслужава да се спомене *Приск*, който е писател от V век, живял е значи повече от един век преди времето, когато уж било се появило откъм изток турското племе авари. Той описва появяването на хунските народи по следния начин:

„Около това време изпроводиша пратеници до източните ромеи: *саругарите, уругите* и *оногурите*, които народи били изпъдени от собствените си селища, след като се сразили със савирите. Савирите били изпъдени от *аварите*, а аварите от народи, които живеят по брега на океана, но напуснали своите селища, поради големите мъгли, които се образували от изливането на морето и поради появяването на множество грипи, които, така се разправяло, няма да престанат, до дето не изядат човешкия род. Бидейки нападнати от тези нещастия, нахлуха в страната на съседите си и понеже нападателите са били по-силни, а те, като не могли да издържат нападането, преселиха се. Също и саругарите, като били принудени да се изселят, тръгнаха да търсят земя в *хуните аказири*

¹⁰¹ Ptolem. II, 14, 2.

¹⁰² Ptolem. II, 15, 2.

и след като многократно се сражавали и победили племето, дошли чак до римляните, желаейки да се сприятелят с тях“.¹⁰³

Този разказ на Приска ни дава възможност да разберем смисъла на разказите на Йордана и пр. по-късни писатели върху началото на скитските народи. Приск казва, че аварите били изпъдени от своите селища от народи, които живеели до *океана*, а те от своя страна ударили въз савирите, савирите пък въз аказирите и пр. хунски народи. Движението, значи, се е почнало откъм океана. Йордан, който е по-млад от Приска и се е ползувал от него, пък пише, че готите, гепидите и пр. дошли от един остров отвъд океана (Сканза), че хуните били живели на остров Британия и пр. Йордан прочее в това отношение е предавал смисъла на по-старите писатели, които са разказвали, че движението на скитските или келтски народи започва откъм океана, което всъщност тъй е и било, защото се потвърждава от по-стари писатели. Този смисъл на разказите на средновековните писатели не е схващан, а са създадени басни, че келтският народ, аварите, бил някакво си турско племе, което едва в шестия век било нахлуло от Азия в Европа.

Понеже движението се почва откъм океана и се докосват хуните аказири, които са живели по Карпатите, то селищата на горните народи са били в Панония.

Георги от Тур (роден къде 534 или 540 г. и умрял 594 г.) пише, че аварите, които той нарича хуни, нападнали на Галия веднага след смъртта на Хлотара 1, т. е. в 561 година. Синът на Хлотара, *Сигиберт*, княз на Мец и Аустразия, се отправил към тях, победил ги и се сприятелил с техния княз¹⁰⁴. *Павел Дяконът*, говорейки за тая война, казва, че франкският княз победил аварите отвъд Рейн в Турингия, недалеч от бреговете на Елба и ги бил принудил да искат мир.¹⁰⁵

Няколко години след това, според *Георгия от Тур*, аварите пак нападнали *Сигисберта* и се опитали да нахлуят в Галия: *Chuni iterum in Gallias venire conabantur* (IV,29). Франките дошли с голяма войска да ги отблъснат, обаче били замаяни от разните магически изкуства на аварите (хуните) и били победени:

¹⁰³ Priscus: Bonn., стр. 158.

¹⁰⁴ Post mortem Chlothacharii regis Chuni Gallias adpetunt contra quos Sigibertus exercitum dirigit, et gesto contra eos bello, vicit atque fugavit; sed postea rex eorum amicitias cum eodem per legatos meruit. 1. 4, с. 23.

¹⁰⁵ Eo quoque tempore, казва той, comperta Hunni, qui et Avars, morte Chlotarii regis, super Sigisbertum ejus Filium irruunt. Quibus ille in Turingia occurens, eos juxta Albium Fluvium potentissime superavit, eisdemque petentibus pacem dedit. De gest. Lang. II, 10.

Cumque conflagere deberent, isti magicis artibus instructis diversae eis fantasias ostendunt et eos valde superant.

Сигиберт тъкмо що щял да бъде хванат, като бягал, но проводил подаръци на аварския княз и свързал с него постоянен мир:

Datis muneribus, foedus cum rege iniit, ut omnibus diebus vitae suae nulla inter se proelia commoverent.

Също и хунският княз проводил дарове на Сигисберта:

Rex chunorum multa munera regi Sigiberto dedit.¹⁰⁶ За съюза между Сигисберта и аварския княз говори и гръцкият писател от края на VI в. *Менандър*. И според Менандра аварите са сродни с франките, а това хвърля значителна светлина върху тяхната народност. Той пише: „Когато аварите свързали съюз с франките и когато мирът бил най-искрен, *Баян* съобщи на Сигисберта, княза на франките, че неговата войска била измъчвана от глад и че той, който ще бъде цар и като *съотечественик* би трябвало да не изпуска из предвид съюзната войска, като обещал, че ако бъдат доставени на аварите нужните (припаси), не повече от три дни ще остане тук и после ще се отърве. Това щом било съобщено на Сигисберта, той веднага изпроводи на аварите брашно, вариво, овци и волове.

Албион, лангобардският княз, на когото омразата спрямо Кунимунда не се изчерпваше, но мислеше, че трябва по всякакъв начин да се унищожи могъществото на гепидите, проводи пратеници до Баяна, когото помолиха за военен съюз.¹⁰⁷

От това изложение на Менандра се разбира, че аварите са били съседен народ на франките. Тези авари откъм франките се обръщат на юг към източната Римска империя, от която са искали да задоволят своите нужди. Вървейки сега към Сирмиум, столицата на Панония, там им се предлага съюз от лангобардския княз Албиона, който по това време властва в горна Италия (Ломбардия) и горна Панония (Щаермарк).

На друго място Менандър описва по следния начин появяването на аварите:

„Аварите, след като дълго се скитаха, дойдоха при аланите и помолиха *Саорсия*, княза на аланите, да станат чрез него познати на римляните. Той съобщи за аварите на Юстина, Германовия син¹⁰⁸, който в това време командваше войските в Лазика а Юстин – на царя Юстиниана.

„Царят заповяда на военачалника (Юстина) да проводи във Визан-

¹⁰⁶ Виж бележката на Сен-Мартена в Lebeau: Histoire du Bas-Empire 1829 t. X, p. 10.

¹⁰⁷ Menandr. Bonn. 302– 303. (сар. х.)

¹⁰⁸ Германовият син Юстин е бил военачалник на Дунавската област (долна Панония), към която сега аварите налитат, затова се обръщат към него.

тия пратеничеството на народа. И някой си на име Кандих биде избран да говори пръв за аварите. Той каза, че е дошъл от най-големия и силния народ аварите, народ непобедим, който може да му прогони и окончателно унищожи всички неприятели.¹⁰⁹

Както виждаме, аварите се явяват пред Римската империя с молба да ѝ станат срещу известно възнаграждение военни наемници, а не се явяват като някакъв си чужд народ. Важно е в тук приведеното и това, че аварите помолили аланите да ги препоръчат на римляните, от което излиза, че са живели до аланите, защото и за хуните се казва, че по-напред се съединили с аланите, след което нападнали на готите. От тая гледна точка аварите като че ли заемат мястото на хуните.

По-нататък Менандър под г. 558 продължава: че императорът бил стар, у когото спокойствието заменило любовта за войната, та намилил не с война, а другояче да отпъди варварите. „Поради това, казва Менандър, събра свещения сенат, който като похвалил мъдростта и съветничеството на императора, императорът веднага изпроводил дарове: златни напъстрени синджери, меки легла, свилени дрехи и други много, с които се укротяват изпълнените с високомерие. Изпроводи също и пратеник Валентина (той беше един от царските оръженосци), комуто поръча да ги въведе във военно приятелство с римляните и да нападнат противниците, защото умно мисли императорът: или аварите ще победят, или ще бъдат победени. И в двата случая ще има полза за римляните. Когато Валентин отишъл и им предал даровете и изложил поръчката на императора, най-напред били нападнати *утигурите*, после *залите* хунски народ и разбили *савирите*.¹¹⁰

Неприятелите, както виждаме, на римляните, против които се подкупвали аварите, са били *утигурите*, *залите* и *савирите*, т. е. същите хунски народи, които се споменават от Приска, в редицата на които спадат и аварите, с тая разлика, че у Приска се казват оногури, а тук – *утигури*. Това обстоятелство е много важно, защото то показва, че тези според Приска, движещи се народи, към които спадат и аварите, *са били съседни на римляните*, а не идат от някои далечни страни. Освен горните народи аварите нападнали и антите. Менандър по-нататък пише:

„Когато князете на антите лошо прекарвали и били изгубили надежда, аварите разорили страната и опустошили земята им. Тези, като били измъчвани от нападенията, изпроводили пратеничество до аварите, за което бил избран *Мезамир* Идаризов, Келегастовия брат, като

¹⁰⁹ Menandr. Bonn., p. 282.

¹¹⁰ Menandr. Bonn., p. 283–4.

го помолили да откупи взетите от техния народ в плен. Но пратеният Мезамир, човек бърбрия и хвалджия, щом дошъл при аварите, нахвърлил се с думи високомерни и смели. Най-сетне *Котрагиг* (*Κοτραγιγος*), оня *роднината* на аварите, като съветвал неприятелство против антите, понеже Мезамир бил по-високомерен отколко прилича на пратеник, рекъл на Хагана да се убие Мезамир, което те въпреки уважението, което дължали на пратениците, извършили“.

Гореприведеното е важно, не само поради това, че аварите са опирали до славянското племе антите и че са го покорили след това, но и поради това, че се казва, че Котрагите са роднина на аварите, понеже над хунското племе котраги, което има същото име, според приказката на Теофана и Никифора, е бил княз Кубрат, който е бил княз и на българите. По-нататък (под година 562) Менандър пише:

„Юстиниан прие пратеници от аварите, които искаха да им се позволи да разгледат земя, дето техния народ да се установи да живее. Царят, упътен от военачалника Юстина, посъветва да се установи народът в страната на *херулите*, дето по-напред живееха херулите, която се казва втора Панония“.

От гореизложеното се разбира, че аварите идат от запад, защото тям се дават селища в Панония, дето по-напред са живели херулите. Херулите са живели в Панония до лангобардите в горна Панония и гепидите в Дакия и долна Панония. Ако да идеха от изток, те нямаше да ударят най-напред на Панония, а щяха да ударят на Дакия, Мизия и Тракия.

След това Менандър продължава да разправя за съюзяването между лангобарди и авари и че гепидският княз Кунимунд се бил обърнал за помощ към Юстина, като му обещал да му даде Сирмиум и земята, която се намира между Драва, а след това (около година 468) пише:

„В това време Баян, аварският княз, мислейки да обсади Сирмиум, държеше в окови преводача Виталиана и Комита. Тези двама човека бе изпроводил преди император Юстин да го молят да се разговорят върху някои работи, а той въпреки общия обичай за пратеничеството ги тури в окови“.¹¹¹

След това се описва сражението между аварите и римския военачалник Бона (Bonus), както и преговорите за предаването на Сирмиум, който обаче не се превзимал само с преговори, та Баян се разсърдил и заплашил, че ще провodi войска срещу римляните. Военачалникът отговорил на това, че може да направи, каквото ще, обаче нека знае, че няма

¹¹¹ Menandr., стр. 305–306.

да бъде съвсем добре за изпратените. Баян възразил, че такива щял да изпрати, които, ако загинели, нямал да чувства тяхната загуба. „След това, пише Менандър, той заповяда десет хиляди *контрагури*, които се казват *хуни*, да преминат реката Сава и да опустошат *Далмация*. А той премина с всичката си войска Дунава и отиде в земята на гепидите“.¹¹²

С гореприведеното не само се потвърждава, че аварите идат от запад, но се определя по-точно и отде от запад. Както виждаме, те нападат към Сирмиум, вървейки по реката Сава.

Те значи са били на юг от Дунава с център реката Сава, тъй като от тук *контрагурите* се отправили на юг към Далмация, а Баян – на север през Дунава да напада гепидите в Дакия. Друго важно обстоятелство е това, че се споменава хунското племе *контрагури*, и то се споменава по реката Сава. Пак за времето около 568 г. Менандър пише за аварския княз Баян:

„Баян, аварският княз, намислил да прати пратеници до римляните, които да говорят за мир. Тоже поиска от Виталиана да му даде злато, за да не прибегне към плячкосване във време на примирието. *Иовулд*, като взел от управителя на Илирия повече от осемстотин монети, дал ги Баяну. Освен това аварският княз проводи Таргита, които заедно с преводача Виталиана да съобщят на императора, да му даде *Сирмиум* и парите, които *кутургурите* и *утургурите* обикновено взимаха от Юстиниана, защото той е подчинил тези двата народа, както и гепидеца *Уздибада*. Каза още, че всички гепиди нему принадлежат, защото той и тях е покорил. Когато легатите отишли в Цариград и се представили пред императора, Таргит казал:

„О Царю! Пристигнах изпратен от детето ти, защото ти наистина си баща на Баяна, нашия господар. Убеден съм впрочем, че с готовност ще покажеш твоята обич към детето с даването на това, което принадлежи на детето. Щом като се намираме в такива отношения ние или по-добре да кажа ти и ние, зер няма да му направим тези подаръци, защото, тъй да каже няма да предадеш подаръците на някой друг човек или неприятел, нито господството на отстъпените неща ще се промени. То пак ще ти се повърне чрез детето. В случай, че му отстъпиш нещата, за които ида, т. е. град Сирмиум и годишните пари, колкото цар Юстиниан даваше на *кутургурите* и *утургурите*, понеже от днес Баян владее тези два народа, още и гепида *Уздибада* тези, които са около него, защото никой няма да откаже, те не са роби на Баяна.“¹¹³

¹¹² Menandr., стр. 309–310.

¹¹³ Menandr., 385.

Ако съберем сега всичко приведено до тука, ние ще разберем, че аварите са излезли из *горна* Панония, откъм франките и са вървели към *долна* Панония или Сирмиум. Тъй че аварите са вървели от запад към изток а не обратно.

Много е важно обстоятелството, че Баян се нарича дете на Юстиниана и че ако му се дадял Сирмиум, то нямал да отиде в чужди ръце, защото то показва, че аварите не са се чувствали за някакъв чужд народ, а за народ сроден с местните съседни народи, сродни преди всичко със самия император Юстиниан, който е произхождал от Кюстендилско или Нишко.

Утургурите и кутургурите, за които става дума тук, са взимали данък от Римската империя от много старо време. *Агатий* пише, че в 558 година *Заберган*, князът на хуните, които се казват кутургури, преминал замръзналия Дунав с голямо количество конница и нахлул чак до Тракия. Тук той разделил войската на две; едната част изпроводил към Гърция, която опустошила нейните местности, които нямали никаква защита, а другата част изпроводил в тракийския Херсон¹¹⁴. Менандър, който е тъй също писател от VI век, той е продължител на Агатия, ни допълня това събитие тъй:

„Юстиниан, като подозирал, че Забергановите хуни“, които били отблъснати далеч от Римската държава, пак щели да дойдат да измъчват тракийското население, обърнал се към княза на утигурите, когото и друг път чести пратеничества подбуждали за война срещу Забергана

Освен другото императорът обещал на Сандлиха, ако разбие котригурите, нему да се дават годишните пари, *които се даваха* на Забергана. След това Сандлих, макар че мислеше, че е добре, да е с римляните, съобщил на царя, че не ще бъде прилично да унищожи съвсем своите сънародници, защото, каза той, не само че те говорят нашия език, носят нашите носии и живеят като нас, но са и наши сродници, макар че се подчиняват на други князе. Въпреки това, понеже Юстиниан е, който ни заповядва това, веднага ще вземем всичките коне на контригурите и ще ги направим наши, за да няма с какво да се возят и да опустошават ромеите“.¹¹⁵

Политиката на римските императори, както се вижда, е била да насъскват отделните племена едно срещу друго, да се унищожават, а те да си царуват свободно. Думите на Сандлиха обаче са рядък пример на национално съзнание. Той не е искал да унищожи своите съплеменници, а предпочел много хуманната мярка, да им вземе конете и по тоя начин да ги тури в невъзможност да нападнат империята.

¹¹⁴ Agathia V, II (Bonn. стр. 301).

¹¹⁵ Menandr. 345–6.

Политиката на Юстиниан Велики е била да дава подаръци на съседните варварски племена и по тоя начин да ги привързва към себе си, да подбужда едно племе към друго, като плати нещо на едното, за да съсипе другото и пр. По тоя начин той е могъл да запази Римската империя. Неговият наследник обаче не разбирал от това. След смъртта на Юстиниан в 565 г. наследил го братовчед му *Юстин*. Тогава аварите изпроводили в Цариград пратеничество, за да си получат подаръците, които им давал Юстиниан. Тези подаръци са били златни гривни, постели и други хубави работи, които им се давали, за да се държат в приятелство. Аварите сега си помислили да поискат много повече и вярвали, че ще извлекат полза от римската страхливост. Те се явили пред императора и му изложили, че той, като е наследил управлението, ще да е наследил и щедростта на своя предшественик спрямо своите приятели. Това щяло да ги принуди да запазят приятелството, което те са имали към предшественика му или пък да го считат като свой благодетел. Когато те получавали подаръци от неговия предшественик, те се въздържали да правят пакости на неговите земи. Освен това те били пропъдили варварите, които постоянно налитали из Тракия, тъй че сега нямало такива, защото те знаели, че те са негови приятели. Те се надявали, че той няма нищо да измени спрямо тях, а може би, че ще бъде спрямо тях много по-щедър отколко неговия предшественик. В замяна на това те щели да му бъдат най-покорни и най-признателни, каквито досега не са били. Те прочее са готови да получат подаръците, обаче ако императорът ще иска да запази приятелството на техния началник, то подаръците трябва да бъдат тъй големи, щото да му отнемат желанието да прибегва до оръжие.¹¹⁶

На тази молба императорът отговорил доста арогантно, че той няма нужда от тях и че той щял да им дава колкото благоволи, като цена за тяхната свобода или като белег за тяхната покорност. Аварите се върнали, без да получат нищо.¹¹⁷

Това накарало аварите да искат да вземат Сирмиум (568). В същото време и лангобардите нахлули в горна Италия.

Тогава аварският княз изпроводил пратеници до управителя на Сирмиума, Бона, да му кажат да не предизвиква война. Те (римляните) го били изпъдили със сила из една земя, която той бил заел с много ходене и мъка. Те му били взели Уздибада, който бил негов пленник според законите на оръжието. Императорът го бил обсипал с укори, без нито

¹¹⁶ Menandr. Cap. IV, 2.

¹¹⁷ Menandr. Cap. IV.

веднъж да му е дал право. Могъл ли човек да каже, че той не е грабнал оръжието, за да отблъсне насилието? Обаче той пак бил съгласен да се споразумеят, тъй че от римляните зависело да предпочетат мира пред войната.¹¹⁸ Бон обаче му отговорил, че те не са първите, които са дигнали оръжие против аварите. Най-сетне императорът имал намерение да им даде пари или пък може би че е дал на пратениците им, но когато видял, че това служило само да ги направи по-взискателни, той предпочел да си ги задържи. Ако аварите искали да говорят за мир, то да проводили пратеници до императора.

Баян намерил тоя отговор справедлив, въпреки това той изпроводил да кажат Бону:

„Аз се срамувам, ако народите, които ме последваха в тая война, видят, че няма да имат от нея никаква полза. Аз не ви искам прочее освен малки подаръци. Когато тръгнах от *Скития*, аз нищо не взех с мене. Невъзможно ми е да се върна, без предварително да получа известна помощ“.¹¹⁹

Тези искания се видели справедливи Бону и на владиката на града и другите, които били с тях. Всъщност, Баян искал само един пахар пари, малко количество злато и една дреха *скитска* носия. Но понеже се страхували да не разсърдят императора, те му отговорили, че техният император лесно се сърди и че те ще го разсърдят, ако действат против неговото желание. Освен това те нямат пари в лагера. Тук те имали само собственото си облекло, а пръстените не останали вече. Оръжието си те не могли да дадат, защото това би съставлявало безчестие за тях. Всичко, що имало скъпо, било далеч от тук, а ако императорът би благоволил да им подари нещо, те биха се радвали.¹²⁰ Тогава Баян се разсърдил и заплашил, че ще заповяда на войските си да нахлуят в земите на империята. Сега котригурите минават на юг в Далмация, а Баян на север Дунава към гепидите. Таргита пак бил изпроводен пратеник в Цариград при императора. Той искал Сирмиум като възнаграждение, за дето са разбили гепидите, данъка, който се е давал от Юстиниана на хуните, както и да се заплати за миналите години. В такъв случай мирът щял да бъде сигурен и ненарушим. Също искал да му се повърне Уздибад, защото той е техен роб. Императорът обаче отблъснал всички тези искания, а обещал само да изпроводи Генерал Тибера да разследва претенциите. Тибер и Апсих се съветвали заедно и дошли до заключение: римляните

¹¹⁸ Menandr. IX, 4.

¹¹⁹ Menandr. IX, 6.

¹²⁰ Menandr. IX, 7.

да отстъпят местата, дето аварите са живели в минало време, а аварите да дадат заложници децата на своите първенци. Тибер изпроводи тези условия на Юстина, който обаче не ги намерил полезни за своята държава. От друга страна Апсих казал, че мирът няма да се спаси, ако не му се дадат като заложници децата на Тибера, които Тибер не искал да даде. Работата дошла до бой, в който аварите победили и тогава римляните приели да свържат мир с аварите.¹²¹

Понеже славяните опустошавали Гърция, а римляните нямали достатъчно войска да им се съпротивляват, то те изпроводи до Баяна да го подбутнат на война срещу славяните. Баян се съгласил, обаче не изпуснал из предвид намерението си да вземе Сирмиум. Поради последното той скъсал договора с римляните и изпроводи Таргита в Цариград при императора, за да получи осемдесет хиляди монети, които той трябвало годишно да му дава. След това Баян се отправил начело на своята войска към Сирмиум и Сингедон (Белград) и стигнал до брега на реката Сава, през която поискал да построи мост, за да може да обсади Сирмиум. И макар че солдатите от гарнизона в Сингедон (Белград), които имали голяма опитност в управляване на кораби, много му препятствували, той не се отчаял от своето предприятие, а събрал в горна Панония търговски кораби и макар че те не били построени като военни кораби, той пак ги напълнил със солдати и моряци. Тъй той се отправил към Сирмиум. Обаче *Сет*, управителят на Сингедон, му забележил, че се учудва, как е възможно, намирайки се в мир и приятелство с римляните, да се доближава до реката Сава и да иска да я мине? Баян отговорил, че той прави мост за да иде против славяните, а не против римляните и че щом щял да мине реката, той щял да иде в Цариград или пък че най-сетне щял да мине Дунава, за да иде срещу славяните. Той се надявал, че императорът ще му даде кораби за тая цел, понеже той бил предприел тая експедиция за доброто на римляните. Баян се клел след това и по римски и по аварски, че не е нарушил мира. Пращал след това още на два пъти пратеници в Цариград, обаче всичко това и още много други подобни похвати не са били нищо друго освен префинена дипломация, за постигане на своята цел: превземането на Сирмиум. Императорът се оплаквал от Баяна, че го победил със силата на своето оръжие и с голямата си смелост и че той постоянно изнасилвал мира.

„Аз, казал императорът, по-скоро бих му дал една от моите дъщери за жена, отколкото да му дам Сирмиум“.¹²² Затова императорът решил

¹²¹ Menandr. Cap. X, 4, 5, 6, 7.

¹²² Menandr. XXI.

да защитава града с всички сила, но все пак проводил да преговарят за мир.

Теогнис дошъл за тая цел на островите Сасия или Сарбонария, дето дошъл и Баян. Баян слязъл от коня и седнал в един сребърен стол под един балдахин. Пред себе си имал един щит от страх да не би римляните да го наранят. Тези, които придружавали Теогниса, стояли близо до Баяна. Хунските преводачи явно обещали да се запази даденото примирие. Тогава Баян рекъл: *Римляните трябва да отстъпят Сирмиум, понеже те не могат да го запазят, тъй като пътищата му от всички страни са затворени и те няма що да ядат.*¹²³ Теогнис не се съгласил, обаче това не му помогнало. Систематически обграденният град е трябвало най-сетне да стане Баянова собственост. По-нататъшното съпротивление на дезорганизираните ромеи се е оказало без всякакво действие. Тибер се принудил да предаде града и войната се свършила (582 г.). Условиата на предаването са били римляните да отстъпят града на аварите, а аварите позволяват на римляните да вземат целия народ, обаче без да вземат нещо от своя имот. Освен това каганът поискал помощта (данъка) за три години, по хиляда и осемстотин златни монети годишно, който той не бил получил.¹²⁴

Тъй Цариград изгуби Сирмиум.

По това време, когато Сирмиум се завладяваше от аварите, на византийския престол се качва за император *Маврикий*, който продължи борбата против аварите, но без успех. Аварите след превземането на Сирмиум стават господари на Сингедунум (Белград), Нова (Свищов) Маркианопол (Девня), Анхиало и стигат до Византия и Солун.

Отивайки сега от Сирмиум към юг, Баян е имал работа в Дакия с хунското племе огорите, за които стана дума на стр. 71.

След Сирменските операции не се говори за авари, или, ако се говори, съвсем малко. От сега нататък онези, които действуват под заповедта на хагана са *българи* и *славяни*. Аварската държава се замества изобщо от българска държава, която се чува и до днес. Това ще се посочи по-нататък, а сега нека да видим, доколко е право твърдението, че аварите са турски народ.

Мнението, че аварите са турци почива на същите основи, на които почива и мнението, че хуните са турци или монголи, защото и аварите са хуни.

Когато разглеждахме хунската история, ние посочихме, че това мнени-

¹²³ Menandr. XXI.

¹²⁴ Menandr. XXIII.

ние почива на грешка. Твърдението, че хуните са били азиатски народ, е почивало на това, че скитите са се сочили за азиатски народ, тъй че те са толкова азиатски народ, колкото са и скитите. Същото трябва да се каже и за аварите. Това смътно аварско начало ще се види най-добре от Теофилакта Симоката, (570–640), който, в наш свободен превод, говори:

„Понеже споменах за скитите, които живеят къде Кавказ и къде север, трябва да съобщя тук какво се е случило в това време с тоя многоброен народ. При започването на лятото този каган (аварския), *тъй прочут между източните турци*, изпроводи пратеничество до императора Маврикия с писмо, в което той говореше за своите победи във величествени думи. Ето думите на писмото: *Хаганът, великият господар на седем народи или господарят на седем климата на света, до царя на ромеите*. В същност този каган бе победил княза на абделиените или нефталитите и бе завладял неговите държави. Надут от своите успехи, той се присъедини към Стембисхада и подчини аварите (?!).

„Никой да не се лъже, че аварите са европейски народ, които са се били установили в Панония, преди Маврикиевото царуване и да не ме осъжда, че аз се лъжа при обясняването на тая история. Защото тези, които живеят до бреговете на Дунава, несправедливо са взели това име. Ние ще разправим по-долу отде са дошли те.

„След като хаганът разби аварите(?!), една част от тоя народ се оттегли в Таугаста, един прочут град, който някога бил построен от турците на сто и петдесет стадии от Индия, на която жителите са твърде прочути по числото си, смелостта си и делата си. Другата част, унижена от срама на поражението, избяга при мукритите, които са съседни на Таугаста и са твърде войнствени, понеже прекарват целия си живот посредством опасности и в служене с оръжие. Хаганът нападна и *огорите* и ги покори. Този народ беше един от най-силните както по своето число, тъй и по прилежността, с която употребяваше оръжието. Те живееха на изток до реката Тил, която турците наричат Черна. Техните стари князе се казваха Вар и Хеун, от които някои от тези народи са получили названието вар и хуни“¹²⁵

Взети тези думи на Теофилакта Симоката сами за себе си, няма съмнение, че ще накарат човека да си помисли, че аварите са източен народ. Работата обаче е стояла съвсем другояче. Теофилакт най-напред взе да ни разправя за *скитите*, които живеели къде Кавказ и из един път вмъкна аварския хаган, който бил прочут между източните *турци*(?)

¹²⁵ Theophylact. Simocat. VII, 7. (Виж и на стр. 71).

Този Хаган победил *аварите*, които се поселили на сто и петдесет стадии до Индия, а след това подчинил пък хунското племе *огорите*, което е живеело по реката Черна и Тил (Джил) в Дакия(!). Тъй се скача от народност на народност, от местоположение на местоположение, че явно изпъква, че тук имаме работа с безсистемно нахвърлени елементи от разни приказки, които Симоката не е разбирал ясно. За разликуване на тая приказка, ще може да се каже следното: С това, дето се говори за скити (авари, хуни, турци), че живеели къде Кавказ и близо до Индия, се изразява есенцията на онова, що Агатия говори за хуните, а Диодор за скитите (в. стр. 43 и 44). А предвид на това, че във времето на Теофилакта Симоката по тези места са живели турски народи, то той е нарекол скитите (хуните, аварите) турци. И у него, както и у някои писатели преди него, се месят двата принципа: от една страна приказката за източния произход на скитите, а от друга страна историята за Дунавския им произход. Тези два елемента той е събрал в едно. Образува е, значи, една нова приказка, която поради противоречивите си елементи е цяла безсмислица. Дакийските реки Черна и Джил били нейде на изток; на изток бил разбил аварския Хаган *аварите* (!) и пр.

Симоката сам е чувствал, че това, което той говори в случая, е невярно, затова е счел за нужно изрично да поясни, че аварите са източен народ, а Дунавските жители неправилно били взели това име. Кога и от кого са били взели Дунавските жители това име, ако самият аварски хаган, който собствено е завоювал тези страни, е действал нейде на изток къде Кавказ и Индия? Това, дето той поставя дейността на Баяна на Изток, къде Кавказ и Индия, собствено най-много издава невярността на неговия разказ. Може аварите по начало да са каквито щат, обаче несъмнено вярно е, че Баян не е действал в Азия, а в Панония и Дакия. Това ясно се вижда от по-старите от Симоката писатели: Менандър, Георги от Тур и пр. Освен това Баян е покорявал огорите, след като превзел Сирмиум, т. е. по Дунава в Дакия, а Симоката казва, че това е било на изток, или нейде къде Кавказ и Индия. Тези огори се споменават още от Приск под името уроги и пр. Аварите се споменават като скитски народ в Панония още от Птолемея, Приска и пр., тъй че разказът на Теофилакт Симоката, че във времето на Баяна аварите са се намидали в Азия къде Кавказ и Индия, дето Баян покорявал *авари*, огори и пр. е очевидна басня, създадена въз приказката за източните селища на скитите. *Аварите са скитски народ.*

7. КОЗАРИ

Козарите също тъй се считат за някакъв азиатски турски народ. Обаче ние за това не можахме да намерим никакви факти. Историческите сведения, що имаме за козарите, ни говорят, че те са стар скитски народ. Херодот разправя, че Херакъл, като откарвал веднъж говедата на Геридона, дошъл в земята, в която сега живели скити и която била пуста и незаселена. Тук Херакъл бил сполетян от лошо време, та се увил в една лъвска кожа и заспал. Когато се събудил, конете му, които той бил разпрегнал да пасат, ги нямало. Като ги търсил, той открил в една пещера един хермафродит, на който долната част била змия. Този хермафродит обещал да даде конете Хераклу, ако той спи с него. От съединението им хермафродитът родил трима синове: *Агатирз*, *Гелон* и най-младия *Скима* (Херодот IV, 8–10).

Тъй според Херодота произлезли скитските народи. Агатирзите, значи, са стар, основен, скитски народ. Тези агатирзи според Херодота живели по Карпатите, защото той казва, че реката *Maris* (Марош) извира из земята на агатирзите, а реката *Марош* извира из Карпатите и се влива в Тис, която е приток на Дунава¹²⁶. Херодот пише тези агатирзи: *Αγαθύρσοι* (Херодот IV, 48), *Амиан Марцелин*: *Agathyrses*, *Приск Акатѝроѝ*,¹²⁷ а *Йордан*: *Agazzires*. Според *Йордан* агазирите живеели на юг от естите, които опирали до океана. Зад агазирите до Черно море живеели българите. (*Йорд.* V, 30–38). Агазирите прочее и според *Йордана* са живеели по Карпатите, ако са живели между българите, които са живеели до Черно море и естите, които са живеели до Балтийското море. Според *Приск*, агазирите са едно от хунските племена, което е било управлявано от най-стария *Атилов син*. Той нарича агатирзите *хуни*. У писателите от VII, VIII, IX, X век тези агатирзи се казват *хазари*. Тъй напр. анонимният *Равенски козмограф*, който е писател от VII век, схваща хазарите по следния начин:

„В частта, която философите наричаха Европа, се намира отечеството на *Яфета*, *Ноевия син*, т. е. отечество, което се казваше *Скития*, която е пуста. Това отечество се намираще покрай брега на Северния океан до споменатите *Римфейски планини* и било много голямо по дължина и ширина. Също в място равно, твърде обширно по дължина и ширина, се намира тъй наречената *Хазария*, която постоянно се ви-

¹²⁶ Herodot. IV, 48.

¹²⁷ Prisc. Bonn., стр. 181–182.

каше голяма Скития, за която земнописецът Йордан казва, че била с форма на гъба. Тези *хазари* споменатият Йордан нарича *агазири*. През това хазарско отечество текат много реки, от които най-голяма е оная, която се казва *Куфис*.¹²⁸

Същото описание, само че по-ясно изразено, четем и в *Guidones Geographica*¹²⁹.

И тъй според писателите от VII век на скитския народ *агазири*, в тяхно време викали *хазари*. Хазария било значило голяма Скития и пр. Равенският космограф извежда хазарите или скитите от Яфета. От Яфета Св. Иероним извежда готите (в. стр. 29), тъй че готи и хазари имат едно начало. Равенският космограф е важен и по това, че поставя Скития до океана. И в негово време, значи, се е мислило, че скитските или пък келтските народи, както ги нарича Страбон, са дошли откъм океана, а от това излиза, че писателите от средните векове под готско или скитско дохождане са разбирали келтско или галско дохождане. Че *агазири* и *хазари* е едно и също, е несъмнено и от самите имена, защото е очевидно, че етимологически *хазари* е произлязло от *а-газа-ри*. По случай на това заслужава да се обърне внимание на следното: Думата *козари* е славянска, от *коза*, *козари*. Думата *агатирзи* е гръцка и означава същото. Тя е съставена от $\alpha\upsilon$ (*коза*) и $\theta\eta\rho$ (*дивеч, лов*), $\alpha\upsilon\theta\eta\rho\alpha\varsigma$ значи *ловджия на кози*. Към това нека прибавим, че още Приск нарича *агатирзите* и *катцири* ($\kappa\alpha\tau\chi\iota\rho\iota$)¹³⁰ а в новогръцки на коза се казва *касика* (*кацика*). Понеже *агатирзи* е равно на *катцири*, то е несъмнено, че *агатирзи* означава *козари*, а понеже *козарите* са живели по

¹²⁸ In portione autem Iaphet filii Noë, quam philosophi Europam appellaverunt, sistuntur patriae, id est patria quae dicitur Scythia, quae in omnibus cremosa existit. Ponitur ipsa patria litus Oceanum septentrionalem iuxta praefatos montes Rimpheos, quae patria longe lateque spatiosissima esse dinoscitur. Item Ponitur in locis planiciis longe lateque nimis spatiosissima quae dicitur *Chazariae*, et usque maior Scythia appellatur, quam Iordanis Cosmographus in modum Fungi scarifum esse dixit, quos Chazaros supra scriptus Iordanis *Agaziros* vocat per quam Chazarorum patriam plurima transeunt Flumina, inter cetera Fluvius maximus qui dicitur Cuphis. Ravennati Anonymi Cosmographia ed. M. Pinder et G. Parthey. Berolini 1860 p. 158. (IV 1).

¹²⁹ Septentrionales Europae termini sunt Oceanus qui tangit Scithiam heremosam. In primis Scythia quae in omnibus heremosa existit. Ponitur autem per ora litoris Oceani septentrionalis iuxta montes Ripheos, quae etiam longe lateque spatiosissima esse dignoscitur, deinde in planiciis per longa undique spatia patria ponitur Chazaría, quae maior Scythia vocatur, hanc Iordanes Cronographus in modum fungi scariphum esse dixit, ipsosque Chazaros Agazaros nominavit. (M. Pinder et O. Parthey. Berolini 1860 p. 551–2).

¹³⁰ D-r Lubor Niederle: *Slovanské Starozitnosti v Praze* 1902, стр. 264.

склоновете на Карпатите, дето от сетне се чуват *козаки*, то е очевидно, че това е един и същ народ. Тъй че хазарите не са азиатски, а стар европейски скитски народ.

Някои по-късни писатели твърдят, че хазарите са сродни с българите. Тъй напр. според Ибн-Хаукала българите били говорили същия език като хазарите: *the language of Bulgar and of Klozar is the same*¹³¹. Или пък Ибн-Хаукал във Френовите извадки, стр. 27, *lingua Bulgarorum similis est linguae Chazarorum*. (Езикът на българите е подобен на езика на хазарите).

Че има сродство между българи и хазари, се разбира и от славянския летописец, Нестора, който извежда българите от козарите:

„Словенську же іазыку іакоже рекохом, живуцю на Дунаи, придоша от Скуде, рекъше от Козар, рекомии Болгаре, и седоша по Дунаеви, и насильници Словеном быша“.¹³²

Превод

(При словенския народ, който живее по Дунава, както казахме, дойдоха откъм скитите, т. е. откъм козарите, тъй наречените българи и се установиха по Дунава и бяха насилници на словените.)

Извеждането на българите от хазарите е твърде естествено, ако и двата народа са хуни от една страна и скити от друга. Агазириите според Херодота са живели по изворите на реката Марош. Тук по изворите на Марош, както посочихме, се е намирал и центърът на хунската държава. Агатирзите според Приска са хуни и са управлявани от най-стария Атилов син и пр. Понеже българите са хунски народ, то твърдението на Нестора, че българите са дошли откъм *Скития* или откъм козарите, е съвсем справедливо, защото от тук идентичните на българите хуни и готи нахлуха в Римската империя.

Нам ни се ще да вярваме, че старите агазири, хазири, козари днес продължават да живеят повече в лицето на днешните **козаци** отколкото в това на българите, защото ние не виждаме никаква разлика между названията *козар* и *козак*. Може би че това разпокъсване на отначало съставляващите един народ българи и козаци се дължи на нахлуването отсетне в Дакия на чужди народи, като власи, както пише Нестор, сетне маджари, които ще да са претопили една част от хунския (унгарския)

¹³¹ Ouseleys Geograph, The oriental geography of Ebn-Haukal. London 1800 p. 190. Превод от един Персийски превод.

¹³² Miklosich: Chronica Nestoris VIII.

народ, а друга пропъдили и по този начин са образували клин в средата на едновременния хунски народ.

Сродството на българите с хазарите е друго доказателство, че българите са стар скитски народ.

8. БЪЛГАРИ

Писателят от VI век Йордан счита българите за скитски народ. Той в своята готска история ни описва Скития, която е Херодотовата Скития по реката Дунав и ни изброява народите, които живеели в тая Скития. Тези народи са: *гепити, венети, склавени, анти, видивари, ести, аказири, българи*. Българите той счита за хуни, които живели отвъд агазириите над Черно море. Тези българи станали прочути поради греховете на ромеите, т. е. те се явяват като един вид Божие наказание над ромеите, които били грешници. От земята на българите се разпространила яростта на *хуните* върху народите.

(Quibus in austro adsedit gens Agazzirorum fortissima, frugum ignara, quae pecoribus et venationibus victitat. Ultra quos distenduntur supra mare Ponticum Bulgarorum sedes, quos notissimos peccatorum nostrorum mala fecere. Hinc jam Hinni quasi fortissimarum gentium foecundissimus cespes, in bifariam populorum rabiem pullularunt. Nam alii Aulziagri, alii Aviri nuncupantur, qui tarnen sedes habent diversas)¹³³.

Явно е прочее, че Йордан идентифицира българите и хуните, като казва, че *откъм българите* дошла *хунската* ярост върху хората и като поставя българските праселища над Черно море, където изобщо се поставят праселищата на хуните.

Тъй че според Йордана българите са скитски народ, защото живеят в Скития и хунски, защото се бъркат с хуните.

След Йордана заслужава да се обърне внимание на Цариградските владици от IX век Теофана и Никифора, понеже сегашните историци въз основа на тях определят началото на българите.

Теофан, според както приведохме на стр. 44–45 пише: „Нужно е да разкажем за старите селища на *оногундурите, българите и котрагите*.

¹³³ Jord. (Nisard) V.

Страната се простира на север от Черното море до тъй нареченото Меотидско езеро.“

Теофан прочее схваща българите като хуни и ги поставя над Черно море, където ги постави Йордан и където изобщо се поставяха хуните. Също тъй за хунски или скитски народ схваща българите и патриарх Никифор (умрял 828 година). Той пише:

Λεκτέον δέ ἤδη περί της των λεγομένων Οὐννων καί Βουλγαρων αρχής καί καταστάσεως αὐτων. περί τήν Μαιώτιν λίμνην. Καί τον Κώφινα ποταμόν καθισταται ἡ παλαι καλούμενη μεγάλη Βουλγαρία καί οἱ λεγόμενοι Κότραγοι, ὁμόφιλοι αὐτῶν καί οὔτοι τυγχάνοντες. ἐν δέ τοῖς Κωνσταντίνου χρόνοις ὅς κατά την δύσιν ἐτελεύτα, Κουράτος τις τούνομα κύριος γενόμενος τῶν φυλῶν . . .

Превод

(Сега нека разправим за началото (праисторията) на известните хуни и *българи* и за селищата им. Около Меотидското блато и реката Куфина се намира стара известна България и известните *котраги*, техни сродници, и тези, които се намират. Във времената на Константина, който умря на запад, някой си *Курат* на име, родов господар на тези племена. . .)

Тези Никифорови думи са важни от много гледни точки. Най-напред те са важни, защото казват, че голяма България се е намирала около Меотидското блато, защото там се поставяха изобщо селищата на готите и хуните.

След това те съобщават, че България се е намирала около реката Кофина, защото тъкмо там Равенският космограф постави земята на Хазарите. Той казва (в. стр. 107–108), че през хазарската земя текли много реки, от които най-голямата била *Куфис*. Тъй че в това отношение българите се идентифицират с хазарите или агазиците, които, както по-преди посочихме, са един от старите скитски народи. А от всичко това ясно изпъква, че тези разкази на Теофана и Никифора не са нищо друго освен вариант от разказите на по-старите писатели за Крайазовските и Донските селища на скитите и че тук не се разглеждат никакви си в историческо време дошли народи, а старите скитски народи.

За по-голяма ясност, че името хуни е изместено от името българи и че Теофан и Никифор са употребявали името българи наместо името хуни, ще приведем разказа за едно и също събитие на Малала, който е писател от VI век и който употребява името хуни, и на Теофана, който редовно казва българи там, дето Малала казва хуни.

Малала
(хуни)

При същия император (Юстиниана) възбуниха се в Скития и Мизия с голяма войска два хунски военачалника. Срещу тях излезли ромейските военачалници Баударий и Юстин. Сблъскали се и Юстин паднал в сражението. На негово място бил направен военачалник на Мизия Констанциол Флоренцион. А хуните, плячкосвайки, нахлули чак до Тракия. Срещу тях излязоха военачалниците Констанцион и Годила, военачалникът на Илирия Аск, хун, който е приет от свещеното къпане (кръщение) от императора Юстиниана. Хуните били заобиколени и, след като мнозина паднали в сражението, разбягали се. Била им завладяна цялата плячка, като при това им били убити и двата царя. Като се връщали, ударили наново на хунска сила, обаче ромейските войводи били изморени и не били в състояние за ново сражение, затова обърнали гръб. Хуните преследвали бягащите и хванали ромейските войводи с хвърляне на примка. От тях Годила веднага разрязал с меч примката и се измъкнал, а Констанциола, който бил хвърлен от коня, и Аска задържали. За тях Императорът дал 10 хиляди монети. Констанциол се завърнал в Цариград, а хуна Аск с много други пленници отвели в своята земя пленник. След това настанал мир в тракийската страна.*

* Malalas, Bonn. 437–8.

Теофан
(българи)

Тая година (531) се възбуниха в Скития и Мизия българите два царя (Ρηγες) с много българи и друнги. Военачалници бяха на Мизия Юстин, а на Скития Баударий. Те излезли срещу българите, завързали сражение и военачалникът Юстин паднал в боя. Наместо него бил направен военачалник Константин Флоренцион: Българите навлезли чак до Тракия. Срещу тях излезе военачалникът на Илирия Ак, хун, който е приет от свещеното къпане (кръщение) от императора. Ромеите заградили българите и избили много от тях, отнели им всичката плячка и, като убили двамата им царя, нанесли с храбростта си блестящи победи. Когато зарадвани се връщали от сражението, други българи ги посрещнали и уловили с примка. Годила разсякъл примката с меч и избягал, а Константин и Ак били живи заловени. За Константина били дадени хиляда монети, та се завърнал в Цариград. Ак бил заведен в собственото си отечество с други пленници.**

** Theophanes, Bonnae стр. 338–339

Че Теофан е схващал българите като хунски народ, че той е викал българи на онзи народ, на който по-старите писатели са викали хуни, след гореприведеното става очевидно.

Освен горното Теофан и Никифор разправят, че князът на тези племена Кубрат, Курат, Кроват, умрял във време на Константина. След неговата смърт петте му сина си разделили царството и тръгнали на разни страни. Първият син останал в земята на баща си. Вторият преминал реката Танай (Дон) и настанил своите селища срещу своя по-стар брат, а четвъртият и петият минали реката Дунав и отишли в Панония под властта на аварите. Третият, *Аспарух*, преминал Днепър и Днестър и завзел Олга на север от реката Дунав¹³⁴.

Тая приказка за излишен път потвърждава скитския характер на българите. Отвъд реката Дон се е мислело, че са живели скитите, затова там се поставяха селищата на скитския народ хуните, там се поставят сега и тези на също тъй скитския народ българите. Че българите са живели отвъд реката Дон е толкова вярно, колкото е вярно, че там са живели скитите, хуните и готите. Това между другото противоречи и на самите Никифор и Теофан, които казват, че земята на горните народи се намира на *север от Черно Море*, а щом е над Черно море, както бележи и Йордан, то тя не е могла да бъде отвъд Дон.

Освен това според Никифора и Теофана Курат почувствувал, че ще да умре, когато умрял Константин на запад. На запад е умрял в 340 г. в Аквилея, синът на Константина Велики, Константин II, когато се е сражавал против брата си Константа. Тъй че възможно е, че той е мислен или пък Константин Велики, защото по това време готите захванаха да нахлуват на юг от Дунава, а не Константин Погонат, който е царувал във втората половина на седмия век и не е умрял на запад. Понеже горния Константин е турен в свръзка с Константина Погоната, то се е мислило, че българите са дошли откъм Дон в седми век, нещо невъзможно, разбира се, ако още Йордан ги споменава на североизточния бряг на Черно море.

Въпреки очебиешите данни, че българите са хуни и следователно стар скитски народ, модерната българска историография под влиянието на Шафарика определи за българите едно начало, което няма нищо общо с истината. Смисълът на това учение е, че българите са излезли откъм реката Волга фински, чудски, самоедски или турски народ. Една част от този народ под водителството на Аспаруха е основала по-сетнеш-

¹³⁴ Theophan. Bonn. I стр. 546–547; Nicephor. Bonn., стр. 38–39.

ната българска държава на Дунава. По-нататък ще имаме случай да разгледаме стойността на това твърдение, а сега нека кажем, че две главни волности са се позволили при определянето на това начало:

а) Ако българите са хуни, което се признава от всички, то те трябваше да се разглеждат като хуни и нямаше защо за тях да се създава особено начало;

б) Щом тъй нареченият български княз Кубрат е имал пет сина, то естествено е, че съдбата и на петте сина трябваше да се разгледа от българската история, а не само тая на Аспаруха.

Най-важната от волностите обаче е тази, че началото на българската история се започна от *хунския* княз Кубрата и въпреки това българите не се идентифицираха с хуните. Според Теофана Кубрат или Кроват е бил господар на *хунугундури*, *българи* и *котраги*; според Никифора на *хуни*, *българи* и *котраги*; според Никиуския или Етиопския владика *Йоана*, който е бил съвременник на Кубрата, Кубрат е бил началник на *хуни* (Koubratos, chef des Huns, neveu d'Organa. Zotenberg, стр. 460); според друго едно място у патриарха Никифора, Кубрат е бил господар на Уногундурите (Κοῦβρατος ὁ ἀνεψιὸς Ὀργάνα ὁ τῶν Οὐννοῦοῦνδοῦρων κύριος. (Кубрат, братовчедът на Органа, господарят на Уногундурите, стр. 27 Bonn.). Това са всички сведения, които имаме за Кубрата.

Очевидно е прочее, че ако българската история започва от *Кубрата*, то тя е хунска история и трябва да се разглежда като такава. Под Кубратовата власт наистина се споменава от Теофана и Никифора и племето българи, обаче то се споменава като хунско племе. Никифор и Теофан, както посочихме, са викали изобщо на хуните българи. Освен това Кубрат никъде не се споменава само като български княз. Въпреки тази очевидна идентичност между българи и хуни, да се дели българското начало от хунското, да се казва, че Кубрат, Аспарух и пр. са били само *български* князе, значи да не се чувства отговорност за онова, което се твърди.

Българите прочее са поставяни на изток покрай Азовското море и реката Дон, защото са хуни и защото хуните се поставят там. Хуните пък се поставяха там, защото са скити и защото скитите са се поставяли по реката Дон и Азовското море и пр. Обаче ние видяхме, че нито скитите, нито хуните всъщност са живели по реката Дон, следователно и българите не са живели там. Хуните, както видяхме, започнаха своята политическа дейност в Панония и Дакия, а българите, както ще видим по-долу, по на юг в Панония и Илирия.

Хунското племе българи се чува в историята като народ след смъртта на Атила. Тогава за пръв път го споменават латинските писатели от онова време Енодий и Касиодор като народ, който поселява Панония.

Понеже хунското племе българи се чува в историята най-напред след Атиловата смърт, то е нужно да се види, какво става с хуните след смъртта на Атила.

След тая смърт между Атиловите синове се породило несъгласие кой да управлява, вследствие което настанало разпокъсване на Атиловата държава. Йордан ни описва тези работи по следния начин:

„След това (след погребението на Атила) – властолюбието обикновено подбужда младежта – между наследниците на Атила се появи несъгласие относително управляването на държавата и, понеже имаха глупостта да искат всички да управляват, те всички изведнъж изгубиха властта. Тъй че за държавите много наследници е по-опасно, отколкото ако няма никакви. Защото синовете на Атила, които поради неговото безгранично сладострастие, образуваха почти един цял народ, искаха да си разделят народите по равно помежду си, тъй че върху войнствените царе (помощниците на Атила във войните му) и техните народи се хвърляше жребие, като върху роби. Когато чу това, гепидският княз Ардарих пръв се подигна против Атиловите синове, понеже се възмути, че върху съдбата на толкова народи се прави пазар като върху роби, и щастливо отърси позорния ярем на робството. Със своето подигане той освободи не само своя народ, но и другите, които тъй също бяха притеснени, защото всички желяеха онова, което води към общо добро. Сега прочее се въоръжаваха за взаимно унищожаване. Битката стана в Панония до реката *Netad* (Момз. *Nedao*). Тук се удариха разните народи, които Атила владееше. Държавите се разделиха с народите и от едно тяло се образуваха разни членове, които не се въодушевяваха от общи чувства, но след като погина главата, въставаха едни против други. Тези храбри племена, които никога не срещаха равен на себе си противник, освен ако не се биеха помежду си, искаха сега да се унищожат. И действително страшна гледка трябва да се е представлявало, когато се е гледало, как с копие се е сражавал готът, как гепидът беснееше с меч в ръка, как ругецът си чупеше оръжието в техните рани – бързоподвижния суевец – как хунът хвърляше стрелата, – тежко снаряжения алан – как лековъоръженият херул се нареждаше за бой. След дълга ожесточена битка най-сетне се усмихна ненадейна победа на гепидите, понеже триста хиляди хуни и техни съюзници бидоха погубени от заговорния меч на Ардарика. В тая битка падна най-старият Атилов син *Елак*, когото баща му толкова

по-обичал от другите синове, щото желяел него да направи наследник. Обаче съдбата не се съгласила с онова, що бащата желяел. След като избил много неприятели, Елак, сражавайки се, падна тъй храбро, че ако баща му бе жив, би желал сам да падне тъй. След неговата смърт братята му бидоха пропъдени къде бреговете на Черно море, гдето, както по-напред казахме, едно време са живели готите. Тъй бидоха разбити хуните, които според общото очакване трябваше да покорят целия свят. Толкова е лошо несъгласието, защото разделени пропаднаха онези, които съединени бяха страшилище за другите народи. Този успех на гепидския княз Ардарик донесе щастие на разните народи, които неволно служеха на господството на хуните... Мнозина проводиха пратеници в Римската империя и бидоха твърде приятелски приети от тогавашния император Марциан и получиха селища за обработване“ (Jord L. 259–264).

След това Йордан разправя, че гепидите превзели Дакия, готите Панония, сарматите Брегова Дакия: „Гепидите със сила поискаха за себе си *досегашната област на хуните*, настаниха се като победители в цяла Дакия¹³⁵ и си условиха с римляните приятелски договор (мир) и годишни пари (данък) като храбри хора. Императорът се съгласи на драго сърце, тъй че тоя народ и до днес получава от императора обикновения подарък. Но когато готите видяха, че гепидите заеха с победа селищата на хуните, а хуните заеха техните си стари селища, предпочетоха да помолят Римската империя за земя наместо с риск да навлязат в чужда и получиха Панония, една обширна равнина с горна Мизия на изток, Далмация на юг, Норик на запад, Дунава на север, една страна, която е украсена с твърде много градове, от които най-близките са *Сирмис* и *Виндомина* (Виена)“ (Jord. 264).

Кои са били тези стари хунски селища, към които се повръщат хуните? По-нататък Йордан пише:

„Ругите и някои други племена помолеха за позволение да се установят в Бицис¹³⁶ и Аркадиопол. Също и Ернак, един от по-младите синове на Атила си избра за селище на своите най-крайните части на малка Скития. Неговите братовчеди Емнекур и Улцидур заеха в крайбрежна Дакия градовете *Вуд* (Utus), *Искър* (Hiscus) и *Лом* (Almus)¹³⁷. Много хуни се стичаха тук и се подчиняваха, като получаваха селища в Романия“ (Jord. L, 266.).

¹³⁵ От тези думи би трябвало да се разбира, че хуните досега са владели Дакия.

¹³⁶ В Тракия недалеч от Цариград?

¹³⁷ На устиетата на съответните реки.

Хуните продължават да се чуват на юг от Дунава в Тракия и след четвърто и пето столетие. За хуни в Тракия във време на императора Зенона (474) ни говори и черковният писател *Евагрий*¹³⁸, сетне Малала¹³⁹ и Теофан¹⁴⁰.

Според това описание на Йордана гепидите останали да живеят в Дакия, готите в Панония, а хуните *на юг от Дунава* в Илирия, крайбрежна Дакия и малка Скития, т. е. в днешна северна България заедно с Добруджа и Днешна Сърбия, Стара Сърбия и Хърватско. По-нататък Йордан пише, че готските князе, тримата братя Валамир, Теодомир и Видимир заели местността от Aqua nigra (Черна) до езерото Пелзо. Именно Валамир седял между Скарниунга и Aqua nigra, Теодомир до езерото Пелзо, а Видимир между тях. И когато били тук, Атиловите синове тръгнали по тях, *като по отклонили се от тяхното владичество роби* и без да знаят другите братя, нападнали само Валамира, обаче той ги отблъснал¹⁴¹.

Понеже хуните нападнали най-напред Валамира, който е седял до реката Черна, разбира се, че хуните в случая са излизали из местността, дето видяхме, че е живял Атила, т. е. Карпатските планини по реката Черна и пр.

По-нататък Йордан, след като разправя за свързания между готи и римляни мир, пише:

„След като мирът на готите с римляните се осигури, готите видяха, че помощта, която получаваха от императора, не им стига, и като искаха да покажат своята храброст, започнаха да ограбват съседите си. Най-напред нападнаха *сатагите*, които заемаха *вътрешна* Панония. Това *като чу царят на хуните, Атиловият син Динцо (Dinzio)* (Момз. Динцик), събра всички, колко малко и да бяха под властта му, улцингурите (Момз. улцингурите), ангискирите, битугорите (Момз. битугурите), бародорите и дойде при *Басияна*, град в Панония¹⁴², обгради го с вал и колци и започна да плячкосва неговите покрайнини. Тая новина, като стигна до готите, дето те бяха, напуснаха похода, който те готвеха против сатагите и се обърнаха против хуните, които тъй позорно изгониха от своите предели, че оттогава и до днес останалите живи хуни се боят от оръжието на готите. *Когато у хуните владееше мир откъм страна на готите*, су-

¹³⁸ Evagrius III, 43.

¹³⁹ Malalas, Bonn., стр. 402, 431, 432, 437, 438.

¹⁴⁰ Theophanes, Bonn. стр. 242 и 247.

¹⁴¹ Jord. LII

¹⁴² Bassiana е град, който се е намирал между реките Сава и Драва, малко на изток от Сирмиум.

авският войвода излезе да плякосва *Далмация*¹⁴³, като в същото време крадеше стадата на готите, които бяха разпръснати по полята. Суавия е съседна на Далмация и не много далеч от Панония, особено от оная нейна част, дето тогава живееха готите. И, за да бъдем по-къси, когато Хунимунд след опустошаването на Далмация се връщаше със своите суави у дома, Теодомир, братът на готския княз Валамира, който не толкова че му било жал за стадата, отколко че се боял, че ако суавите се оставят ненаказани, те ще си позволят и други работи, внимателно го издебнал, когато минавал и в една бурна нощ, когато те спели, нападнал ги до езерото Пелзодис и тъй ги притиснал, щото хванал и самия им княз Хунимунда, който се подчинил с цялата си войска, колкото се бе избавила от меча на готите. Но, понеже Теодомир бе жалостив, *след като си отмъсти, помилва ги*, помири се със суавите, взе за син хванатия Хунимунд и след това заедно с неговите хора го проводи в Суавия. Обаче Хунимунд забрави бащинското благоволение и след известно време прояви крилото се от дълго време в сърцето му коварство. Той подбуди скирите, които тогава седяха до Дунава и живееха в мир с готите, та те скъсаха съюза с тях и грабнаха заедно с него оръжието и тръгнаха против готите.

„Тогдава ненадейно настана война за готите, които не подозираха нищо лошо, понеже те вярваха на двата съседа като на приятели. Принудени да прибягнат към оръжие, сражаваха се по обичния си начин и си отмъстиха за нанесената им неправда.

Когато във време на тая битка техният княз Валамир бе излязъл с коня си пред фронта да възпламени своите, конят се подплаши, падна и хвърли ездача, който веднага биде прободен от лъковете на неприятеля и убит. Готите обаче поискаха отмъщение за смъртта на княза си, като за тям нанесен укор от подигналите се и тъй се сразили, че от племето на скирите почти никой не останал с изключение на неколцина, които поне името запазиха, и то със срам. Тъй бидоха всички погубени. Тяхното погубване възбуди страх в сърцата на суавските князе Хунимунд и Аларих. Те тъй също потеглиха против готите, като се надяваха на помощта на *сарматите*, които с князете си Беука и *Бабай* им бяха дошли на помощ. Също повикаха при себе си и остатъка от скирите с техните главатарии Едика и Хунвулф, които, както се надаваха, за да си отмъстят, щели да се бият с голямо ожесточение. Освен това имаха при себе си и *гепиди*, както и незначителна подкрепа от *ругите* и други, които, се бяха събрали от всички местности и събраха голямо множество. До реката

¹⁴³ От тези думи се разбира, че суавите, т. е. жителите по реката Сава, са считани за хуни.

Болия в Панония установиха своя лагер.¹⁴⁴ Готите след смъртта на Валамира се прибраха при брата му Теодомира.“ (Jord. LIII – LIV).

След това се разправя, че готите победили и през зимата преминали замръзналия Дунав, но пак се върнали в Панония. Тук Теодомиру се върнал син му Теодорих, който бе даден заложник в Цариград. След това Йордан продължава: „Оттук той се завърна победоносно в своето отечество в Панония и посрещна с голяма радост сина си Теодориха, когото той бе дал като заложник в Цариград и който, богато надарен от императора Лъва, биде повърнат. Този Теодорих, който беше изминал детинската си възраст и бе влязъл в младежката – той имаше 18 години – взе доверени спътници на своя баща, привърженици из народа и придружници около 6000 човека, с които той без знание на баща си премина Дунава. Тук той нападна върху *Бабая*, княза на сарматите, който тогава бе победил римския предводител Кунимунда и надут от високомерие князуваше в своята държава, уби го при нападането, опустоши фамилията му, взема имота му и се завърна с победа при баща си. След това той превзе град Сингидунум (Белград), който бе зает от самите сармати, обаче не го предаде на римляните, а го присъедини към своята държава. (Jord. L V.)

Такива са били отношенията между готи и хуни след Атиловата смърт.

Тук трябва най-напред да се обърне внимание на факта, че според горните разкази на Йордана се разбира, че жителите по реката Сава и Драва са били хуни. Тук е князувал Атиловият син Денцио (Денко) и пр. Освен това жителите по реката Сава и Драва, както и тези от Горна Мизия, които са ту суави, ту скири, ту сармати и пр. действат заедно или представляват една партия, противна на готската. Тези хунски народи са наричани от други писатели българи.

Сега нека споменем, че се вижда, че има връзка между настаналите събития в хунската държава след смъртта на Атила и тези след смъртта на тъй също хунския, но считан и за български княз, Кубрата. Теофан описва крамолите между Кубратовите синове след смъртта на Кубрата по следния начин:

„Малко време след смъртта на баща си петте деца пристъпили към раздяла на царството и решили да се отделят с подчинения под тяхната власт народ. Първо роденият син на *име Батбай*, държейки се за бащи-

¹⁴⁴ Реката Болия ще да е малкият приток на Сава, който се влива в последната не много на запад от Белград, защото тук са ставали събитията изобщо и защото тук наоколо е *Болявец*, чието наименование по всяка вероятност стои във връзка с Болия.

ната си заповед, живее и до днес в земята на своите прадеди. Вторият от братята на име Котраг, като преминал реката *Танай*, настанил своето селище на противната страна на първородния си брат. Четвъртият пък и петият, като преминали реката Истер, а всъщност наричана Дунав, единият отишъл в Аварска Панония и се подчинил на Аварския хаган, за да бъде под властта му, а другият отишъл в Равенския Пентапол и се подчинил под властта на християните. Третият пък брат на име *Аспарух* преминал Днепър и Днестър и завзел Олга на север от реката Дунав. Между него и нея намери място укрепено и непревземаемо от всяка страна. . . Тъй разделени в пет части, те били малки и слаби. Тогава излезе големият хазарски народ от вътрешността на *Берзилия*, т. е. първа *Сарматия* и завладя цялата отвъдна (на Дунава земя чак до Черно море. Първият брат *Батбай*, един от първите архонти на България, трябвало да плаща данък, който данък се плаща и до сега.“¹⁴⁵

Йордан, като описва пропадането на Атиловите синове, казва, че разединени пропаднали онези, които, като били заедно били страшилище за света, а Теофан пише, че разделилите се на пет части Кроватови синове били малки и слаби.

Този Теофанов разказ за раздялата на Кубратовите синове има стар корен. Страбон разправя, че синовете на гетския княз Буревиста или Боербиста (I век преди Христа) са били разделили на пет части, вследствие което били покорени от Цезаря¹⁴⁶. Началото на Теофановата приказка е същото, само че в нея има елементи и от настаналите събития в хунската държава след Атиловата смърт. Тъй напр. „хазарите излезли откъм *Берзилия* и завладели цялата отвъдна (на Дунава) земя чак до Черно море.“ А ние посочихме, че центърът на хунската държава се е намирал главно в Карпатите по изворите на Марош, Берзова, Черна, Жил и пр., и тук, из тези места, до езерото Недея, стана Революцията против Атиловите синове. Първият подигнал се народ са били гепидите, а те, както по-преди посочихме, са живели по реката Тис и нейните притоци като Марош и пр., по реката Темеш и нейните притоци, Берзова, и пр. Тъй че, като се казва че нападането дошло откъм *Берзилия*, много е за вярване, че се мисли гепидското нападане, което е дошло тъй *също* откъм тези места. Освен това има връзка между разказа на Теофана за събитията след Кубратовата смърт и разказа на Йордана за събитията след Атиловата смърт и в това, дето Теофан казва, че най-старият Кроватов син се е казвал *Батбай* и че този Батбай

¹⁴⁵ Theophan. Bonn. I. стр. 546– 547.

¹⁴⁶ Виж по-нататък: „Крумовите закони.“

е бил покорен от дошлите откъм Берзилия хазари, защото то сочи на споменавания от Йордана *Бабай*, който по онова време е бил нападнат и разбит от Теодориха.

Понеже Теодорих в случая е превзел Белград, то той ще да е минал Дунава недалеч от него и следователно ще да е дошъл откъм Карпатите и Березова. Макар че според Йордана *Бабай* е бил сарматски княз, той трябва да се счита за един от Атиловите наследници, които се поселиха по тези места след Атиловата смърт. Под името сармати Йордан разбира Мизийските жители изобщо. Тъй напр. според него Траян в Мизия е разбил сармати и следствие това построил град на победата (Никополис) на реката Янтра (Jord. XVIII). Сетне, когато готите, след разбиването на Атиловите наследници, нахлули на юг, те в горна Мизия са имали работа по реката Сава със сармати и пр. (Jord. LVI, 285). Тъй че сармати, суави, скири и пр. са били хунски племена. Съпоставихме разказа на Теофана и Никифора с този на Йордана и Страбона само за да го характеризираме, обаче какъвто и да е той, не ни прави особен принос за българската история, защото той не разглежда българите в частно, а хуните изобщо.

Разбитият от Теодориха *Бабай* според по-старите от Йордана писатели, Касиодора и Енодия би трябвало да се разбира, че е български княз. Тъй напр. Тицинският владика *Енодий*, роден около 475 г. и следователно е бил свидетел на онова, що пише, в своята похвална реч, която е държал в 505 година в Рим за Теодориха, говори:

„Обаче какво да правя аз, който гледам богатата сеитба на твоите дела, които всички се отличават. Не зная, кои класове да вкарам в хамбара, кои да оставя. Гледам *българския* княз победен вследствие отнетата му от твоята десница свобода. Нито съвсем здрав нито пък ще може да живее с гордост. Той ще бъде домашен свидетел за твоята храброст пред непобедимия народ. Понеже, ако беше получил смъртоносна рана, ти щеше да си победил само едно лице, но като е останал жив, той понижи свойто потекло. Това е народ (*българите*), *на който преди тебе е принадлежало всичко, каквото е поисквал*, у които е стоял на почит онзи, който е купувал достойнството с кръвта на противниците си, у който полесражението е общо родно място: защото чийто оръжия (стрели, копия) във време на сражение повече почервяваха, той е считан без заобикалки за по-възвишен. Този народ преди твоят сражение не му се е случвало да знае що е съпротивление, той дълго време само с военни походи се занимаваше. Тях той продължи въпреки изпречилите се планини, препречилите се реки, лишенията за най-необходимата храна, додето мислят, че за нахранване е достатъчно да се пие конско мляко. Тям по-преди се

виждаше, че могат да ходят, където щат, сега обаче се считат за затворени в такава част земя, каквато ти би пожелал.¹⁴⁷

По-добро свидетелство, че българите са стар паноно-илирийски, идентичен с хуните народ, едва ли би могло да се приведе.

Българският княз, който е бил победен от десницата на Теодориха, друг не ще да е бил освен Бабай, защото Теодорих с друг български княз не се е сражавал, ако изключим Одоакра, разбира се.

Като допълнящи горните думи на Енодия, биха могли се вземат и следните на готския княз *Атанарика* до Римския сенат за готския войвода Талвина, изразени от Касиодора, който е роден около 468 година и е бил министър на Теодориха Велики:

Cuius ut coepit aetas adulescere tenerique anni in robustam gentis audaciam condurari, ad expeditonem directus est Sirmensem: ut quod ab illo martio viro verbis didicerat in camporum libertate monstraret. Egit de Hunnis inter alios triumphum et emeritam laudem primis congressibus auspicatus neci dedit Bulgares toto orbe terribiles.¹⁴⁸

(Щом почнал да става юноша и крехките му години заякнали във войнственост срещу силен народ, бил изпратен в Сирменския поход, та да покаже чрез смелост на бойното поле онова, що бе научил словом от оня войнствен мъж. Между другото триумфирал над хуните и след като му се усмихнала заслужена похвала за първите сблъсквания, обрекъл на избиване *ужасните в целия свят българи*.)

Според тези думи на Касиодора жителите по реката Сава, дето е Сирмиум, са били хуни и българи, над които са триумфирали готите. По същите тези места според Йордана са живели суави, сармати, чийто княз е бил Бабай и пр.

¹⁴⁷ Sed quid faciam, cui fecunda actuum tuorum seges occurrit, ubi universa eligentem superant? Nescio quas aristas horries inferam, quas relinquam, Stat ante oculos meos Bulgarum ductor Libertem dextra tua adserente prostratus, nec extinctus ne periret monumentis; nec intactus, ne viveret arrogantiae: in gente indomita domesticus adstipulator superfuturus roboris tui, qui si sufficiens leto vuinus excepisset, personam viceras: quod in luce substint, submisit originem. Haec est Nacio, cujus ante te fuit omne quod voluit, in qua titulos obtinuit, qui emit adversariorum sanguine dignitatem: apud quam campus est vulgator natalium; nam cujus plus rubuerunt tela luctamine, ille putatus est sine ambage sublimior: quam ante dimicationem tuam non contigit agnovisse resistentem: *quae prolixis temporibus solo bella consummavit excursit*. Hos non montanne strues, non fluminum objectio, non negati egestas alimenti in artum necessitatis ege continuit, dum credunt satis esse ad delicias equini pecoris lac potare... His ante mundus pervius esse credebatur, nunc illam sibi tantum orbis partem interclusam aestimant, quam tueris. Migne LXIII, 171.

¹⁴⁸ Cassiodor: Monumenta Germaniae, стр. 240.

От приведеното до тук се вижда, че Касиодор и Енодий са считали сарматския според Йордана народ и княз за български народ и княз. Освен това според приведеното се разбира, че българите са стар паноноилирийски народ. Обаче думите на Касиодора и Енодия не са били правилно тълкувани от модерните историци. Обладани от предубеждението, че българите са късно дошъл източен народ, модерните историци са представлявали сблъскванията между готи и българи, за които говорят Енодий и Касиодор, като че ли не готите нападат българите, ами като че ли дошлите от изток българи налитали въз готите. Че това не е било тъй, между другото се вижда и от гореприведените думи на Касиодора: *Cuius ut coepit aetas adulescere . . . ad expeditionem directus est Sirmensem* (щом почнал да става юноша . . . бил изпратен в поход към Сирмиум, защото те ясно ни рисуват, къде са били готите и къде българите).

Готите в юношеските години на Теодориха са излизали откъм реката Черна, Березова, Трансилванските Алпи; преминавали са Дунава и са нападали българите – от тая страна по реката Сава в Сирменската област, а в юношеските години на Талвина пък са излизали откъм Италия и са нападали българи пак в същото място. Тъй че българите в случая се схващат като стар паноноилирийски народ. Те прочее са живели по на югозапад от готите.

Като имаме това предвид, ще можем да разберем по-нататъшните български действия. Тъй напр. според Касиодора на друго място готският княз Атанарик говори към сенатора Киприана:

*Vidit te ad hue gentilis Danuvius bellatorem: non te terruit Bulgarum globus qui etiam nostris erat praesumptione certaminis obstaturus.*¹⁴⁹

Превод

(Виждал те е до сега отечественият Дунав да воюваш. Не те уплаши българското множество, което и от нашите е спирано в своите желания да се бие.)

Важни са тук думите – *etiam nostris* (и от нашите), защото те сочат, че българите са били тук и преди тези събития, сетне, че това българско множество е било спирано (*erat obstaturus*)¹⁵⁰ в своите военни желания от готите, което показва, че едно време готи и българи са стояли в известни отношения. Че българите са стари панонски жители се разби-

¹⁴⁹ Cassiodor. Monum. Germ., стр. 252.

¹⁵⁰ Това е бъдеще причастие, обаче то за тая дума се употребява за минало.

ра много добре от приведените по-горе думи на Енодия: *Haec est Natio cuius ante te fuit omne quod voluit.*

От тези стари Панонски жители, според хрониката на Касиодора, Теодорих превзема в 504 година Сирмиум, за да го присъедини към Италия:

*Nos. Cos. virtute D. N. regis Theodorico victus Bulgaribus Syrmium recepit Italia.*¹⁵¹

Превод

(По това време след като чрез храбростта на нашия господар цар Теодорих били победени българите, Италия взе Сирмиум.)

За да се превземе Сирмиум от българите, значи, че българите са се считали негови поселници. Работата тук се е състояла в това, че след падането на римските императори или след завземането на Италия от готите, като започнем от Алариха, централната Римска власт, понеже не е съществувала, не се е разпореждала с провинциите. Сирмиум прочее е бил оставен на самоуправата на своите жители, от които Теодорих сега иска да го повърне към Италия.

Положението на Сирмиум по това време се описва от Енодия в неговата похвална реч по следния начин:

„Сирменската община беше едно време граница на Италия. В нея старите господари пазеха, да не би набралите от оная страна на границата рани от народи да се излеят в римското тяло. Тя от сетне, *понеже управлението ѝ било занемарено*, попадна под юрисдикцията на гепидите. От тук всеки ден се изпращали подигравки и груби пратеници. Измъчвали душата на господарите (императорите) с лъжливи подмазвания и лувкаства. А наоколо по-нататък гепиди, на които е княз Гундерит, неприличният роднина на Тразерика. Ти си мислеше, че е докачение за тебе да се изгуби тя, понеже чрез твоето управление италианското владичество дълго време можеше да се задържи“¹⁵²

¹⁵¹ Cassiodor. Migne LXIX, 1274.

¹⁵² Sirmiensem civitas olim limes Italia fuit: in qua seniores domini excubabant, ne coacervata illinc finitimarum vulnera gentium in Romanum corpus excurrerent. Haec postea per regentium neglectum in Geptharum jura concessit: nine quotidiana insultatio, et incomposita legationum frequentia mittebatur. Urebant animum principis dolosi blandimenta commentis; et circa alios Gepidas, quorum ductor est Gunderith intempestiva Traserici familiaritas. Credebas in tua injuria perire, quia diu licebat Italae possessionem te dominante retineri. Ennod Migne I XIII, 178.

Сирменската област прочее се е била изплъзнала от властта на Италия, защото управлението ѝ е било занемарено, а не, че е била завладяна от някакъв си чужд народ. Разбира се прочее, че местното население се е било почувствало самостоятелно, което Теодорих е искал да разбие, за да повърне Сирмиум към Италия.

По-нататм Енодий пише, че готите станали господари на Сирменската област и въвели ред там, обаче Гърция влязла в сношение с федерата Мундона, взела под покровителство своите българи и по тоя начин посяла разногласие. (Quibus ibi ordinationem moderantibus per federati Mundonis attrectationem Graecia est professa discordiam, secum Bulgares suos in tutela deducendo).

Тези думи на Енодия са много важни. За тяхното разбиране трябва да се има предвид следното: Теодорих отиде в Италия с позволение или по подбуда на Византийския император Зенона. Той трябвало да освободи Италия от Одоакра, разбира се, за да я повърне на Византия. Теодорих обаче не направи това, ами се прокламира за Италиански цар, хвърли народната си носия и облече царска тога. Самото му владение на Италия трябва да се счита за голяма загуба за общата империя, а сега, когато той искаше да простре своята ръка и над Панония, Гърция, няма съмнение, не е могла да се съгласи, а се е старала да му препятства. Тя прочее влязла в сношение с Мунда, и взела под защита своите българи. Вече от самия израз *Bulgares suos* се вижда, че българите са се считали за стар тукашен народ, който по естеството на нещата се е считал принадлежащ към Гърция, т. е. към Римската империя, а не към завоевателя Теодориха. Мундо се титулува федерат (съюзник), от което се разбира, че между него (българите) и Теодориха, ще да е съществувал някакъв договор, въз основа на който Теодорих ще да е мислил, че Сирмиум вече принадлежи към Италия. Сега обаче се явява Византия, която зима тоя съюзник на своя страна. След това Мундо останал от сърце предан на Византийския император. Византийският император го назначил *Magister militum per Ilirien* и пр.¹⁵³ А съюзничеството между Мунда и Теодориха според разказа на Йордана било станало по следния начин:

„(Теодорих) изпроводи своя военачалник *Пеца*, когото той избра измежду първите да завладе Сирмиум. Той завладя града, като му пропъди княза Транзарика, сина на Трасфастила и зароби майка му. След това с две хиляди пехотинци и 500 конника дойде на помощ Мунду срещу Сабина, илирийския военачалник, който тогава се сражавал с Мунда до

¹⁵³ Procop. Vg. I, 5.

града, който се казва Маргоплан¹⁵⁴, който лежи между Дунава и Мартия (Морава) и разби илирийската войска. Този Мундо, *произхождащ от рода на Атила*, бе избягал от гепидите и се скиташе оттатък Дунава в места не обработваеми и не обитаеми, като бе събрал крадци на добитък, разбойници и скитници от разни страни, бе завзел една кула от другата страна на Дунавския бряг, която се казва Херта и тук, като ограбваше околността, се провъзгласи за цар на своите скитници. Нему, който се бе вече отчаял и мислеше да се предаде, дойде Пеца на помощ, избави ги от ръцете на Сабина и от благодарност за това го направи поданик на своя цар Теодориха.“¹⁵⁵

Този Йорданов разказ за Мунда не се схожда напълно с разказите на по-старите писатели, от които Йордан се е ползвал за написване на своето съчинение. Тъй напр. Йордан казва, че Пеца дошъл на помощ Мунду, който бил притиснат от Сабина, избавил го и го направил поданик на Теодориха. Това съобщение се вижда фантастично по само себе си, защото е непонятно, от де на де Пеца да защитава скитник и разбойник против илирийския военачалник Сабина. Причината за лошата характеристика на Мунда от Йордана ще се крие в това, че Мундо се е отклонил от готите, бил е един от най-яроствните им противници чак до края на живота си, а Йордан е хвалител на готите. Мундо според Енодия е бил водителят на българите в Сирменските боеве против готите, а Комес Марцели, който е по-авторитетен от Йордана, защото Йордан се е ползвал от него¹⁵⁶, описва по следния начин сражението между Мунда и Сабина, което било станало в 505 година:

„Сабиниан, синът на Великия Сабин и военачалник, като бил определен срещу гета Мунда, събра войска от 10 хиляди въоръжени, водейки със себе си принадлежности и кола, натоварена с оръжие и продоволствия, пристъпи да се бие. Сражението стана до Хореа-Марга. Много от войниците му бидоха изгубени и избити в реката. Освен това изгуби и колата и избяга с малцина в кастела който се казва Nato. Толкова отпадна надеждата на войниците в тая плачевна битка, колкото едва ли при смъртни някога се случва.“¹⁵⁷

Тъй че според Марцелина, който е по-авторитетен от Йордана, Мун-

¹⁵⁴ Според Комеса Марцелина същото сражение е станало до града Хореа Марга (днешна Кюприя на р. Морава). По всяка вероятност това е един и същ град, но различно наричан.

¹⁵⁵ Jordan. LVIII, 300.

¹⁵⁶ Виж: *Rudolf Kopke, Die Anfänge des Konigthum bei den Gothen.* Berlin 1859.

¹⁵⁷ Marcellini Comitit Chronicon. Migne LI, г. 505.

до не само че не е бил притиснат от Сабина, но напротив, Сабин е бил претърпял поражение, каквото рядко се е случвало.

На същото мнение е и Енодий, който в гореспоменатата си похвална реч, след като описва боевете между Мунда и Пеца, пише:

Quid strages militum revolvam et Sabiniani Ducis abitionem turpissimam?
(Защо да разправам за избиването на войската и защо да се отвращавам от бягството на войводата Сабиниана?)

Явно е прочее, че работата не е стояла тъй, както я описва Йордан. Понеже Мундо се бие ту с илирийците при Кюприя, ту с готите над Сирмиум, то той ще е бил почти независим господар в своето отечество.

За нас обаче в тоя случай е важно да знаем рода на Мунда.

Според Йордана той е от рода на Атила. Самото му име е хунско, сходно с това на бащата на Атила, който се е казвал *Мундцук*. Комес Марцелин го счита за *гет*, а Теофан за *гепид*, син на Гиезима, който след смъртта на баща си отишъл при *Рега*, царя на Сирмиум.¹⁵⁸

Дали Мундо е хун, гет или гепид, малко значи, понеже гети, гепиди и хуни са стари сродни Дунавски жители. Важно е само, че той произхожда от тези народи.

Не само това, че предводителят на българите се е считал ту за хун, ту за гет, ту за гепид, но за такива се считали и самите българи. Енодий, както приведохме започна да ни разправя, че Сирмиум паднал под юрисдикцията на гепидите, от които готите искали да го освободят, обаче когато се водят боевете за това превземане, те не се водят с гепиди, а с *българи*. Енодий прочее е употребил названията гепиди и българи едно наместо друго, а е мислил един и същ народ.

Ако съберем сега казаното по-горе, ние виждаме, че според Йордана след разпадането на Атиловата държава Атиловите синове властват в Панония по реката Сава (Денко), дето се намира Сирменската област. Също според него Мундо, защитникът на Сирмиум против готите – в 504 година, е от рода на Атила. На същите тези хора в същото време по-старите от Йордана писатели, от които той се е ползвал, Касиодор и Енодий, казват българи. Според Енодия Мундо, който е от рода на Атила, е водител на българите при Сирмиум и пр. *А от всичко това става ясно, че непосредствено след Атиловата смърт на народите в Панония по реката Сава, които са били остатък и продължение на хунската държава, някои писатели ся започнали да викат българи.*

¹⁵⁸ Theophanes. Bonn., стр. 330.

Като казваме, че на непосредствените Атилови наследници в Панония някои писатели са викали българи, не трябва да се разбира на хуните, като на отделен народ, а трябва да се разбира на старите жители по реката Сава. Според Йордана тези савци или суавци са хуни, а според Енодия и Касиодора българи, тъй че в същност трябва да се разбира, че на Панонци, започвайки от V век, почнали да викат българи. От тая гледна точка се разбира твърдението на Павла Дякона, че Лангобардите, които са се движили главно по горна Панония, са се сблъскали с българи още във време на княза си Агелмунда, че когато Албион отивал от Горна Панония за Италия, той водел със себе си и българи и пр. (вж. стр. 81–82). Също тъй се разбира и твърдението на Йордана в неговата Римска история, че във времето на императора Юстиниана херули, гепиди, и българи опустошавали Илирия¹⁵⁹, което показва, че българите са панонски народ, който върви заедно с херулите и гепидите. На друго място, пак в същата Римска история, Йордан поставя българите заедно със склавените и антите: *Hi sunt easus Romanae reipublicae preter instantia cotidiana Bulgarum, Antium et Sclavinorum.*¹⁶⁰ (Такива са римските държавни работи освен всекидневните нападения на българи, анти и склавени).

Когато излагахме началото на аварите, ние посочихме, че те са хунски панонски народ, каквито виждаме, че са и българите. Също посочихме, че те са се разпростирали откъм горна Панония към изток и то движейки се по реката Сава. В тези си движения те се придружаваха от *контрагурите*, а контрагурите според легендите на Теофана и Никифора са българи, или поне непосредствено сродни с българите хунско племе, защото те казват, че Кроват е бил господар на *контрагурите*, *българите* и *оногундурите*. Житието пък на св. Димитрия Солунски, описвайки аварските действия, казва, че когато аварите били в Сирменската област, смесили се с българи. Там се казва: „Както знаете христолюбци по-нагоре ние изложихме отчасти това, що се отнася до *славяните*, до тъй назоваемия предводител *Хатцона* и до *аварите*, които, след като опустошиха Илирийската околност, те е. Илирийската област, искам да кажа двете Панонии, също и двете Дакии, Дардания, Мизия, Превала, Родопи и всичките области още и Тракия до

¹⁵⁹ Illiricumque saepe ab Herulis Gipidisque et Bulgaris devastantibus per suos iudices frequenter obstit, viriliterque cecedit. (Мъжествено се противопоставял Юстиниан срещу херули, гепиди и българи, които често опустошавали Илирия и ги разбивал чрез своите управители на провинции – *Iordanis Romana et Getica*), *Monumenta Germaniae*, стр. 47.

¹⁶⁰ Jord, *Monum. Germ.*, стр. 52.

големия зид на Византия и други градове и селища: те взеха целият този народ от една местност където Панония до реката Дунав, на управлението на която едно време беше главен град *Сирмиум*. Там прочее, както се разказва, казаният хаган подчинил целия народ, който след това му станал подвластен. *От това време стана смешение между българи и авари и други народи* и отимаха деца едни от други и станаха най-сетне многочислен и голям народ. Всяко дете получи от своя баща силата на рода според ромейските обичаи. И, както под Фараона в Египет се увеличи родът на евреите, така между тях чрез православната вяра и животворното кръщение се увеличи фамилията на християните. Един на друг си разправяха за бащините си местности, тъй че един на друг подпалеше огън в сърцето за избягване назад¹⁶¹. От тези думи на житието се разбира, защо след шестия век наместо авари се говори само за българи.

По-нататък ще разгледаме значението на това житие, а сега нека само да кажем, че според него старите жители на двете Панонии, двете Дакии, Дардания, Мизия, Превела, Родопи, Тракия до големия зид на Византия са били българи, а особено жителите на Сирменската област, защото тук авари са се смесили с българи. Тъй че житието за излишен път ни изразява мнението на старите писатели, че старите поселници на упоменатите области са били българи.

Сега нека видим, как се схваща началото на българите от *Константина Порфирогенита* (901– 959).

Той е пръв от византийските писатели, които ни описват началото на хърватите и сърбите, а също и отношенията между българи и хървати и сърби. Сърбите и хърватите са дошли в днешното си отечество откъм северозапад, дето те са били съседи на немците, а българите си са Паноноилирийски народ, който е бил под властта на римляните, когато сърбите са дошли в днешните си селища.

За да вникнем по-добре в смисъла на Порфирогенита, ще приведем някои откъслечи от него. За началото на хърватите той пише:

„Като видяха аварите, че тая земя (Далмация) е хубава, поселиха се тук. Тогава хрватите живееха зад Вагивариа, дето са сега белохрватите. От тях се отдели един род, т. е. пет братя: Клука, Ловел, Косентц, Мухло и *Хрват* и две сестри Туга и Буга и отидоха със своя народ в Далмация, дето намериха аварите да поселяват тая земя. Воюваха известно време помежду си, хрватите победиха, като избиха една част от аварите, а другата подчиниха.“¹⁶²

¹⁶¹ Tougard A: De l'histoire profane. Paris 1874, стр. 187–189.

¹⁶² Constantini Porphyrogeniti de administrando Imperio. Bonn, cap 30, стр. 143.

Тази приказка за началото на хърватите, които се извождат от петима братя и две сестри, ще е същата, която по-горе приведохме за хунския княз Кроват, който тъй също е имал пет сина, които след смъртта му си разделили държавата и пр. още повече, че името Кроват и кровати е едно и също.

Белите хровати, Константин Порфиrogenит казва, че живели отатък *турците* до франките. Под турци тук трябва да се разбират Панонските жители аварите или хуните.¹⁶³ Тъй че според това твърдение хърватите първоначално са живели до немците (франките). Тяхното появяване в историята се дължи на политически обстоятелства. Хърватите са били подбутнати от императора Хераклия (610–641) против завладелите цяла Панония, Илирия, Мизия и Тракия и застрашаващите Цариград авари.

Това се разбира от друго едно място у Порфиrogenита, дето той пише:

„Хроватите, които сега обитават част от Далмация, произхождат от непокръстените хровати, които се казват бели и живеят оттам *Турция* до Франция. Съседи са с непокръстените склави, сърбите. Хроватите хортуват славянски език, които славяни заемат голяма земя. Тези хровати избягаха при царя на ромеите *Хераклия*, преди което сърбите бяха избягали при същия император, *във времето когато аварите воюваха срещу ромеите*. Тези ромеи живееха там доведени от Рим от императора Диоклетиана, където се разбират и ромеите, които идваха от Рим и се поселяваха в онези места, т. е. в тъй наречената сега Хроватия и Сърбия. Онези ромеи били изпъдени от аварите във време на същия император Хераклия и тяхната земя била опустошена. Поради това император Хераклий *заповяда на тези хровати да нападнат аварите* и да ги изпъдят от онези места и по заповед на същия император Хераклий се установиха в същите аварски места, в които живеят и сега.“¹⁶⁴

И тъй, хроватите се явяват в историята с това, че по заповед на императора се подигат против аварите (българите).

На друго място Константин Порфиrogenит пише: „Обаче князът на

¹⁶³ Порфиrogenитовите турци обикновено се мислят, че са маджарите, обаче това не може да се каже, защото той казва, че те първоначално живели до хазарите, първият им княз е бил *войвода (Воєводос)*, сетне тази Гурция е съществувала още във времето на Хераклия (610–641), когато маджарите още не са били дошли в днешното си отечество и пр. Това собствено е друго доказателство, че някои гръцки писатели са наричали старите дунавски жители турци. Виж: Const. Porphyrog. Bonn. 68 и пр.

¹⁶⁴ Виж стр. 147–148 (Const. Porf.).

Хроватия още от начало, т. е. още от императора Хераклия, е подчинен на Римския император, а не на българския княз.¹⁶⁵ И никога българинът не ходеше на война против хорватите, освен *Михаил*, българският княз Борис, който отиде да се бие с тях, но нищо не извърши, а свърза мир, като надарил (нагостил) хорватите и бил надарен от хорватите. Нито пък хорватите са давали някога данък на българите, а много пъти са се приятелствували едни други с гощавания.¹⁶⁶

Тези думи на Константина Порфирогенита са много важни не само за отношенията между българи и хровати, но и за характера на българите изобщо. Тук се казва, че хроватските князе още от начало на Хроватско, или от време на Хераклия, *не са били подчинени на българския княз*, а на Римския император, от което може да се извади заключение, че във време на Хераклия (610–641) биха могли да бъдат подчинени и на българите. А това, както и това, че българи и хървати до времето на Михаила често се спохождали и гощавали, е доста важно, защото от него излиза, че българи и хървати са били съседи още от създаването на Хърватско. Този факт красноречиво свидетелства за Панонския характер на българите.

Същото ще се разбере и от онова, що Константин Порфирогенит пише за сърбите. Той извежда сърбите от същото място, от дето и хърватите, па даже и не прави съществена разлика между сърби и хървати. Той казва, че сърбите произхождат от непокръстените сърби, които още се казват и бели и които живеят оттатък *Турция* в място, което е близо до Франция, където е голяма непокръстена Хроватия, която се нарича бяла. Там живеели сърбите от начало.

Сръбската власт била разделена от бащата между два сина. Единият събрал своя народ и отишъл при императора Хераклия.¹⁶⁷ По-нататм Константин Порфирогенит говори буквално:

„Когато България бе под Римска власт, сръбският княз, който избяга при императора, умря. Наследи го син му, а късо след това внук му и тъй онези, които от него произхождаха. След известно време роди се от тях Войстлав, а от него Родослав, а от него Просиг, а от него Властимер. До Властимера между сърбите и българите имаше постоянен мир. Като съсъди и съграничници обичаха се един друг и служейки и бидейки подчинени на римските императори, били благодетелствани от тях.

¹⁶⁵ Тук български е употребено наместо аварски, защото по-горе каза, че хърватите победили аварите.

¹⁶⁶ Const. Porphyrog. Bonn. Стр. 150.

¹⁶⁷ Const. Porphyrog. 125.

Обаче, когато бил княз казания Властимер, нападна на сърбите *Пресиам*, князът на българите, понеже искал да ги подчини. Той след тригодишна война, не само че нищо не извърши, но изгуби повече от своя народ. след смъртта на княза Властимера наследиха го в управлението на Сърбия неговите три сина: Мунтимер, Строимер и Гойник, като си разделили страната. Тях нападна князът на България, Михаил Борисът, защото искал да отмъсти за поражението на Пресиама, своя баща. Като се сражавал, сърбите тъй го нападнали, че завладели сина му Властимера в окови заедно с дванадесет големи машини (Метателни Оръдия).

„Огорчен поради сина си, Борис, макар и против волята си, се помирил със сърбите. Като желал да се завърне в България, побоял се, да не би сърбите да му устроят засада из пътя, та поиска да го запазят синовец на княза: Ворен и Стефан, които го довели чак до границата даже до Раса (Нови Пазар). Заради тая любезност Михаил Борисът им даде големи дарове.

Приведеният разказ е важен, защото въз основа на него се определя сръбското начало изобщо. За нас той е важен главно поради това, дето казва, че България е била под римска власт, когато дошъл първият сръбски княз при императора Хераклия, защото от него се разбра, че българите са били под римска власт преди императора Хераклия. Сетне, че българите и сърбите, когато били под управата на римските императори, били облагодетелствани от тях, което показва, че е било време, когато българите и сърбите са били под римска власт. Най-сетне, че българите и сърбите са били съседи още от времето на Хераклия, което заедно с всичко друго казано показва, че българите са считани за стар паноноилирийски народ.

И за сърбите се казва, че техният княз още от начало е бил под властта на римския император, а не на българския архонт¹⁶⁸. За сърбите прочее се казва същото, както и за хърватите. Константин Порфиrogenит оспорва сръбската и хърватската подчиненост под българите, а твърди за такава под ромеите (Византия).

Няма съмнение, че тук имаме и политически съображения, защото Константин червенородения е преди всичко император, който е трябвало да защитава Византийската кауза.

Събрано всичко дотукказано показва, че българи са наричани старите жители на Панония и Илирия.

Паноноилирийският характер на българите между другото се раз-

¹⁶⁸ Const. Porphyrog., стр.

бира и от някои стари карти на света, от които най-напред заслужава да се спомене картата на св. *Иеронима* (331–420).

Д-р Конрад Милер, професор на реална гимназия в Щудгарт, е имал добрата идея да събере и издаде най-старите карти на света. Между тези карти се намират и две такива на св. *Иеронима*, които Милер е намерил в Британския музей в един ръкопис на съчинения на св. *Иеронима*. Милер доста сполучливо доказва, че тези карти са написани от самия св. *Иероним*. Между многото доказателства за тяхната старост той привежда и думите на св. *Иеронима* в предговора към книгата за мястото (*Liber de locis*):

„Eusebius . . . post decem ecclesiasticae historiae libros, post temporum canones, quos nos latina lingua edidimus, post diversarum vocabula nationum. . . post chorographiam terrae Judaeae et distinctas tribuum sortes, ipsius quoque Ierusalem templique in ea cum brevissima expositione picturam, ad extermum in hoc opusculo laboravit, ut congregaret nobis de sancta scriptura omnium pene urbium, montium, fluminum, viculorum et diversorum locorum vocabula“ (Евсевий . . . след десет книги от църковната история, след законите в разни времена, които ние издадохме (преведохме) на латински език, след разните названия на народи . . . След орографията на юдейските земи и състоянията на разните племена, на края на това малко съчинение той изработи също и Йерусалим и храмовете в него, представени в една малка рисунка, тъй че да ни събере наименованията на почти всички градове, планини, реки, села и разни местности според Свещеното писание.

Тези съчинения св. *Йероним* е превел по ред.

Имайки горното предвид, ясно се разбира, че ако сам св. *Йероним* не е съставил картите, за които тук става дума, то те са *или самите карти на Евсевия, или пък извлечение от тях*, с които, както се вижда, св. *Йероним* е имал работа. Последното е по-вероятното, защото главната карта на *Йеронима* се занимава твърде малко с Европа. От Европа тя е зачала само Балканския полуостров, а иначе картата се занимава само с Азия, която, както се разбира от думите на *Йеронима*, е чертана (рисувана) от *Евсевия*. *Евсевий* (270– 338) е бил владика в Цезарея (Палестина). Той е един от най-знатните църковни историци и се нарича „баща на църковната история“. Живеейки в Азия, той, твърде естествено, е описал повече Азия отколкото Европа. От Европа ще е взел само оная част (Балканския полуостров), която е стояла в непосредствен допир с Азия. А това собствено ни изразява и картата на св. *Йеронима*, от която ние тук прилагаме само европейската част, дето се споменава България:

Европейска част от една карта на св. Йеронима

Въпреки това, че по съдържание картата на св. Йеронима е по-стара от самия него, Милер се вижда в недоумение поради названието България, което се намира в нея, която е карта от IV-ти век, а пък българите са дошли в Мизия едва в 678 година. Следствие това той си мисли, че името „България“ е подправено. По повод на това той говори:

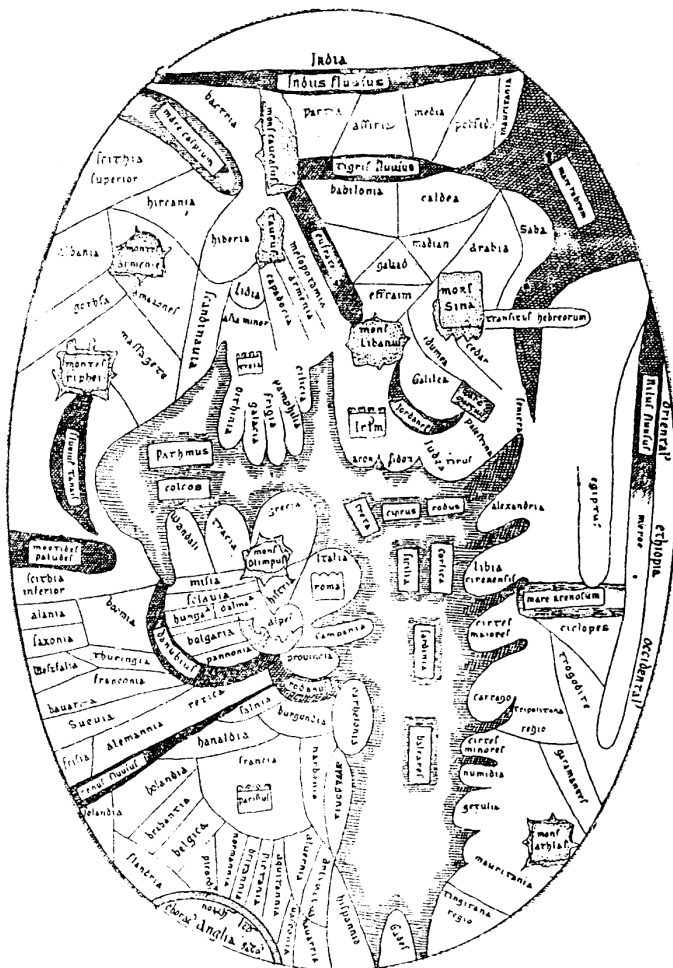
„Nur eine einzige Stelle weist auf eine spätere Zeit, nämlich „Mesia hec et Bulgaria“; die Bulgaren haben sich in Moesien fest niedergelassen seit 678. Der ganze übrige Inhalt der Karten ist alt; der Beisatz „hec et Bulgaria“ kann sehr wohl spätere Interpolation sein.¹⁶⁹ (Само едно единствено място сочи на по-късно време, именно „тук Мизия и България“. Българите се установиха в Мизия след 678 г. Цялото друго съдържание на картите е старо. Притурката „тук България“ ще да е по всяка вероятност отсетнешна подправка).

Мнението на Милера за подправността на името българии по-скоро показва, че предубежденията или *idola fori*, както ги нарича Бекон, са по-силни от реалните факти, отколкото че горното наименование действително е подправено. У Милера се е вкоренило убеждението, че българите са дошли в Мизия в 678 година, а понеже картата, която той разглежда, е от четвърти век, то той казва, че името българии на нея ще да е подправено, без да взима под внимание, че съждението: „понеже българите се споменават в Панония в една карта от четвърти век, следователно българите са били в Панония в четвърти век.“ е по-правилно. Тъй като българите не са дошли в Мизия в 678 г., а са били там много по-рано, то съждението на Милера, че името България е подправено, понеже българите са късни пришълци, става безпредметно. Ние пък ще кажем, че горната карта именно затова е стара, защото в нея се споменават българите в долна Панония. Под Мизия картата разбира горна Мизия или днешна Сърбия, а България е поставена над Мизия, къде Сирмиум, т. е. в Долна Панония, па и в горна Мизия. Ако наименова-

¹⁶⁹ Dr. Konrad Miller: Die ältesten Weltkarten. Stuttgart 1895. III Heft. S. 1–13.

нието България да беше подправено по-късно, то би било турнато на изток към устието на Дунава, където според по-късните писатели се е мислила България. Но понеже България е написана над Мизия, където Сирмиум, където българите се споменават от най-старите писатели, то това показва, че името България е написано в много старо време и следователно, че картата е наистина стара, което иначе Милер много добре е изтъкнал. Ние мислим, че тази карта собствено произхожда от св. Евсевия, понеже в съчиненията на Йеронима не се споменува името българи.

Милер е възпроизвел и други карти, в които се споменава България, от които ние тук ще посочим само на Ранулфовите. Ранулф е английски

Ранулфова карта

монах, умрял в 1363 г. Той е написал на латински една обща история, която се предшества от едно географско описание на земята. От него са останали 8 кодекса с 9 карти. Във всичките тези карти, с изключение на една, се споменава България и Панония. Макар че авторът е живял в 14-то столетие, той в своята история е изразил мнението на старите писатели, от които се е ползвал. За нас той е особено важен поради това, че освен българите, никое друго славянско племе не споменава, с което е изразил смисъла на старите писатели, които освен българите, друго славянско племе не са споменавали. Сетне че тези българи са живели в Панония над Унгария, което тъй също показва старинния характер на неговите сведения, защото, ако сведенията да са му били от четиринадесети век, то той би поставил българите на изток в долна Мизия или Тракия. Тук привеждаме централния кръг от неговата седма карта. Извън този кръг има още един кръг, обаче той съдържа само няколко наименования.¹⁷⁰

9. СЛАВЯНИ

Под славяни в науката се разбира славянската раса изобщо, а не едно отделно племе от скитската или келтска раса, което се е казвало славяни. Тези тъй разбирани славяни преди да се открие сродството на индогерманските езици са считани за някакъв азиатски народ.¹⁷¹

¹⁷⁰ Miller K.: Die ältesten Weltkarten III Heft. S. 98.

¹⁷¹ Сродството на някои от европейските езици се е съзнавало още в 18 столетие. В началото на 19 столетие гениалният филолог Раск съзря сродство между гръцки, латински, германски, литовски и славянски езици. Обаче сродството между тези и други езици се взе за сигурно чак когато учените се запознаха със *санскритския*, т. е. със свещения език на индийците. Още в 1786 година Уилям Джоунс (William Jones), първият председател на основаното в Калкута дружество за изследване на Азия, бе казал, че по корена на глаголите и по граматическите си форми санскритският език стои тъй близо до гръцки и латински, че то не може да се дължи на някаква случайност. Обаче това сродство, което се считаше за сродство само защото тъй се виждаше на поглед, трябваше да се докаже научно, което извърши Франц Бопс (Franz Bopp). В 1833 година Бопс предприе да напише едно съчинение върху корена на нашия език и взе следните езици като сродни: санскритски, зендски, т. е. езикът на свещените книги на Заратустра, гръцки, латински, литовски, готски и немски. Обаче още във втория том на своята сравнителна граматика той взе и славянския език в кръга на сродните. Сродството на ирския език, който още от Жона се считаше, че принадлежи към индогерманския езиков корен, се призна много по-късно и то пак благодарение на работата на Бопса. Арменският език в

Обаче след като стана несъмнено, че славяните са сродни с европейските народи, появили се мнения, че славяните ще да са толкова стари европейски народи, колкото и техните сродници немците, римляните, гърците и пр. На това мнение се възрази, че и да са славяните част от индогерманските народи, те обаче са дошли на Дунава чак след готите и хуните и следователно са нов европейски или дунавски народ. Освен тези две крайни мнения има и такива, които се движат помежду тях, обаче те за нас са без значение. Ние се интересуваме повече да узнаем, дали славяните са стари европейски жители или не са.

Като представител на европейското старожителство на славяните нека посочим Шафарика. Той не е първият и най-крайният, който застъпва този възглед, обаче той е славянският учен, чийто труд, *Slovanke Narodnosti*, е оказал най-голямо влияние, както върху славянската тъй и върху европейската историческа наука изобщо. Неговото мнение за славянското начало ще се разбере най-добре от следните негови думи: „Много нови, а особено инородни писатели, незапознати добре със старата славянска история, са считали славяните за съвсем нов народ, който се е появил в Европа тепърва в V столетие заедно с хуните, аварите и други варвари. По-дълбоко издирване ще отстрани веднага невярността на това мнение. Доказателството за това, че **народите от славянски род от незапомнени времена или, което е все едно, от праисторическо време живеят тук с другите народи от същата раса, именно с келтите, германците, литовците, траките, гърците и латинците**, ще се подпомогне от цялото настояще изследване, понеже не е възможно всичките доказателства, които за заякчаването на тая основна истина се намират, да се изложат в него напълно още тук.“¹⁷²

А на стр. 45 на същото издание Шафарик казва: „Ние смело твърдим, че ако славянските народи да са дошли някога из Азия, това ще да е ставало в онези непроницаеми тъмни правремена, когато другите народи на индогерманската раса, разпростирайки се полека лека от изток към

Мала Азия дълго време се смяташе като принадлежащ към зендския, обаче Хюбшман доказва, че той трябва да се счита за отделен член на нашата езикова фамилия. Сродството на албанския език, който ни се представлява като смесен език е доказано най-после от Густав Майер. Към тая фамилия езици принадлежат: тракийският, фригийският, илирийският и венецкият, които досега се мислеха за изчезнали. Тези едно време съставляващи един народ народи били живели в Азия и от Азия се била преселила в Европа една част от тях. Това преселване сега се оспорва от много учени, защото се мисли, че преселването е ставало от Европа към Азия. (Виж *Herman Hirt: Die Indogermanen Bd. I, S. 74–82*)

¹⁷² Schafarik: *Slavische Altertumer Bd. I Leipzig 1848. S. 48*

запад, поселиха със своя род почти цяла Европа с изключение на най-отдалечените краища.“

По-нататък Шафарик ни привежда доказателства за това свое мнение. Макар че доказателствата му са много, мнението му не е могло да си пробие път между немските учени, които бидоха последвани и почти от всички славянски учени.

Като се излезе от гледището, че е имало голямо преселване на народите от изток към запад, което Шафарик тъй също не отрича, неговите *инородни* противници се явяват по-логични, ако казват, че щом славяните поселяват източна Европа, щом те се чуват по-късно в историята от другите народи на индоевропейската раса, то е естествено, че те са дошли зад другите народи и са се появили на Дунава, когато вървешите пред тях готи и пр. са били вече заминали от там. Шафарик прочее се е сплитал, като ту признава, че е имало нахлуване на източни народи, ту че славяните са стар Дунавски народ, без при това да обясни, в какво отношение са стояли славяните към другите нови народи.

Ние доказахме, че не е имало преселване на източни народи, а следствие това твърдението, че славяните са късни пришълци, губи изобщо своята основа. Щом готите, хуните, аварите, българите са стари Дунавски жители, които не са дошли от никъде, то се разбира, че и славяните не са дошли от никъде, но че и те са стари европейски жители. За да се вникне по-добре в това питане, върху което толкова много се е спорило, без да се дойде до един край, ние ще приведем и разгледаме най-авторитетното мнение на инородните защитници на мнението, че славяните са нови европейски жители, изразено в Мюленхофовите *Altertumskunde*, защото то и до днес служи за основа, когато се определя началото на славяните:

Dass mit der zweiten halfte des sechsten jahrhunderts Slawen als rosmische heerfuhrer vorkommen, a 554 Δαβράγεζάς τε καί Ούσιγραδος, άμφω βαρβάρω τό γένος, a. 555. Δαβράγεζας, Αντης άνήρ bei Agathias p. 150, 186. Bonn., ist nicht zu verwundern, da Slawen nicht nur zu derselben Zeit (Σουαρούνας Σκλάβος άνήρ Agath. p. 249), sondern auch schon fruher, a. 537 unter Belisar in Italien (Prokop. Bg. I. 27.2, 26.3, 22) den Romern dienten die möglichkeit ist daher nicht ausgeschlossen, dass einzelne haufen von ihnen schon in der ersten halfte des jahrhunderts auf der Haemushalbinsel nicht nur bei den streifzugen sitzen blieben, sondern selbst von den Romern dort angesiedelt wurden, ja möglicher weise konnte, dies auch schon fruher geschehen sein, aber dass es wirklich je-

mals geschehen ist, berichtet uns direct niemand und lasst sich indirect durchaus nicht beweisen.

Wenn in den reichen ortverzeichnissen im vierten buche des Prokop. de aedificiis neben vielen lateinischen, griechischen, illyrischen und thrakischen namen auf der halbinsel einzelne begegnen, wie c. 4.

Στρῆδην Δόλεβιν Λάβουτζα κλεσβέσιτα Βράτζιστα Μιλλάρεκα c. 11 Δέβρη u a m., die „deutlich slavisches gepräge tragen“ (Schafarik 2, 160) oder wie slavisch aussehen, so sind wir damit noch nicht berechtigt, sie ohne weiteres hier als slavische in anspruch zu nehmen und von slavischen niederlassungen herzuleiten. Dass die slawen in einigen kastellen die Justinian nachmals wieder-herstellte (de aed. 4, 7 p. 293 Bonn.) an der Donau in Moesien und Kleinscythien (Dobrudza) sich zeitweilig festsetzten und von da aus die gegend beunruhigten, lasst wohl an analoge vorkommnisse im inneren lande denken, gestattet aber noch keine weiter gehende schlusse, am wenigsten die worte Prokops (de aed. 4, 11 p. 304) Philippopolis und Plotinopolis seien, bevor sie wie andre von den slavischen barbaren bedrohte oder eroberte städte vorri Justinian verstärkt oder neu befestigt wurden, ausserst schwach gewesen καίπερ ἔθνεσι γειτονούσαι βαρβαρων πολλοίς, dass sie damals schon von einer slavischen landbevölkerung *umgeben* gewesen seien. die slavische abkunft des kaisers, angeblich durch seinen 534 verstorbenen lehrer Theophilus bezeugt (Schafarik aao) ist ein marchen, schon deshalb weil weder Prokop, obwohl Histor. arcan. c. 6 bemuht, die herkunft und familie Iustins und Iustinians moglichst schlecht zu machen, noch auch Agathias oder sonst einer der alteren irgend etwas davon weiss, und zwar erwiesener massen eine falschung aus dem XV jahrhundert (vgl. Tomaschek Zs. f. d. osterr. gymn. 1874 s. 658 f.) ebenso mislich steht es mit den noch alteren beweisen fur slavische niederlassungen im sttden der Donau. der romische befehlshaber ,Αναγάστης oder ,Αναγάστος, durch den im jahre 468/9 (Marcellin. com. ad. a.) der altere sohn des Attila fiel der sohn des ,Ορνιγίσκος, (F HG 4, 108) oder ,Αναγίσκος (F HG 4, 616 f.) d. i. des Arnigisl, Arnegisclus, Arnegislus beim comes Marcellinus ad a 441. 447 und lord, de regn. succ, war unstreitig ein germanischer Anagast und nicht ein slavischer Onogast, wenn auch der neben ihm commandierende Οστρύες wirklich ein Slawe und nicht bloss ein slavisch – nach ostrou acutus – wie sein gefolgsherr Aspar alanisch benannter Gote (εἰς Γότθος ὄνόματι ,Οστρους Chron, pasch. p, 597, ,Οστρις Theophanes p. 182 Bonn) gewesen sein sollte die freien, herrschenden Sarmatae Arcaragantes, die von ihren horigen knechten vertrieben a. 337 in einer menge von mehr

als 300,000 menschen auf romisches gebiet ubertraten und von Constantin durch die verschiedensten provinzen verteilt wurden (съобщ. в една дълга забележка) waren ohne alien zweifel nachkommen der Sarmatae Jazyges (Zeuss 691) und ihre untertanen die sogenannten Limigantes (D A. 3, 112), in der Teis-ebene und dem gebirge wohl ebenso gewis zum grosten teil ehmalige Daken und Pannonier, die sie dort bei ihrem eindringen vorgefunden hatten (anhang 1. s. 322. 324), und keine Slawen. Die Karpen erklart Schafarik 1, 213 ff. (vgl. 2, 106) aus keinem anderen grunde fur Slawen, als weil er (1, 248. 487 f.) das dem namen zu grunde liegende appellativ und das derivatum Καρπάτης fur das slavische hrib hugel, berg und hrebet rucken, ruckgrat und gebirgsrucken halt, obgleich darnach die slavische spirans und media, wie zum teil Croati fur Horvati Χρωβάτος Χορβάτος (Zeuss 608), consequent von Herodot Κάρπις (oben s. 242) an im munde der fremden als tenues wiedergegeben oder aber die slavischen worte lautgesetzlich, wie Horutana fur Carantani, hursari fur corsare, aus einer fremden sprache entlehnt sein mussten, und obgleich die Karpen bei ihrem ersten geschichtlichen auftreten mit starkem selbstgefuhl sich als κρείτονες der Coten den Romern vorstellen (Exc. legg. p. 125 Bonn.) und die bei ihrem letzten auftauchen bei Zosimus 4, 34 als Καρποδάκαι bezeichnet werden. auch venn namen wie.

Δίερνα (Ptol. 3, 8, 10), Tierna (Tab. Peut.), statio Tsiernens (CIL 3 nr 1568), Zernensium colonia (Ulpian Dig. 50, 15. 1, 8), Transdiernis (No6 tit or. 42, 29, vgl. Zernis 37, Ζέρνης Prokop. de aed. 4, 6) an der heutipgen Cserne (slaw. cerna) bei Orsowa auf der grenze von Ungarn und der Wallachei, Bersobis (Trajan bei Priscian 6, 3), Bersavia (Tab. Peut. cosm. Rav. p. 204, 3) im ma. Berza an der Berzova, einen nebenfluss der Temes, Pathissus (Plin 4 §80), Parthiscus (Amm. Marcell. 17, 13, 4, zweimal, fur Τισας (1. Τισας Priscus p. 183, 6 Bonn.) Tiscia (Jordan. 1) 5 §33. c. 34 §178, cosm. Rav. p. 204, 11), Τισσος (Theophyl. Simoc. 8, 3), Tiza (Ein-harts. Ann. a 796; Τιτζα (Const. Porph. de adm. imp. c. 40) Thyscia Tyscia, in den altessten einheimischen urkunden, slaw. Tisa (Tissa) ungar. Tisza (Tiszsa) mhd. Tise Teis, und Πάρτισκον (Ptol. 3, 7, 2) ein ort am flusse, was slaw. Potisj ware, Bustricius fluss in Pannonien (cosm. Rav. p. 218, 18) slaw. Bystrica, Pelso (Vict. de Caes. 40, 9, Peiso Plin 3. §146), Pelsios (Jordan, c. 52 §268. 274, cosm. Rav. p. 218, 20 ahd. Pelissa, Bilisa seo (Zeuss 245) der Plattensee (slaw. Blatno ungar. Balaton) slaw, pleso see uberhaupt udglm.

Wutden nur dann, Ware zeugnisse fur das altertum der Slawen im westn der Karpaten ablegen“ (Schafarik 1,245 ff. 509), wenn sie nicht

ebenso wie ehedem das heutige Cerna an der Marica (Ζειρηνία Theopomp. bei Steph. Byz.) Zirinis Tab. Peut. 8 B, Zeruis Zeruis. (1. Zernis) It. Ant 322, 6, Zurbis cosm. Rav. p. 185, 1) und andre namen auf der Haemushalbinsel (s 376) viele entschiedn nicht slawische neben sich hatten. diese machen es jedem vorurteilslos und methodisch denkenden doch ratlich, auch die slavisch aussehenden fur echte einheimische Erzeugnisse des bodens, auf dem sie gefunden werden und nicht fur fremde setzlinge Oder schoslinge zu halten, da die annahme vorhistorischer slavischer urbevölkerung in Thracien, Jlyrien, Pannonien und Dacien dieselbe ungereimtheit nur in noch hoherem masse ergibt als die s. 373. erwahnte gelehrte fabel, das die Deutschen im XII und XIII Jahrhundert im osten der Elba neben den Slawen eine alte germanische bevölkerung angetroffen hatten.

Hatten die Slawen von jeher Zu beiden seiten der unteren Donau gesessen oder diese auch nur auf einer seite von jeher beriihrt, wie waren sie wohl dazu gekommen den alten namen "Ιστρος mit Dunavu, Dunaj zu vertauschen und Dunavu, Dunaj nicht von den anwohnenden Romanen sondern erst mittelbar von den Goten zu entlehnen und auch die Romanen mit einem den Germanen enlehnten namen (s, 89. 279) Vlahi zu beennen, von Slawen kann mit recht und sicherheit erst da die Rede sein, wo sie uns mit dem bei den Germanen fur sie ublichen namen, dann mit ihrem eigenen benannt werden.¹⁷³

Превод

(Че във втората половина на шесто столетие славяните се явяват като римски войводи (554 г. Даврагез и Узнгард и двамата от варварски род, 555. Даврагез антец у Агатия, стр. 150, 186 Bonn), не е чудно, понеже славяните не само в това време (Суарин славянин Agath. p. 249), но и по-рано, 537 г., служеха под Белизаря в Италия на римляните (Просор. Vg. I 27. 2. 26, 3, 22). Възможността прочее не е изключена, че в първата половина на столетието отделни тълпи от тях да не са се задоволили само с нахлувания по Балканския полуостров, но и да са били поселени там от римляните, възможно е даже това да е станало по-рано, обаче, че действително е станало, направо никой не ни съобщава, а по околел път съвсем не може да се докаже.

Ако в богатия списък на местни имена в четвъртата книга на Прокопа de aedificiis освен многото латински, гръцки, илирийски и тракийски имена на полуострова се срещат и такива, като гл. 4. *Стреден, Долевин,*

¹⁷³ Deutsche Altertumskunde von *Karl Multenhoff*. Zweiter Band neuer verbesserter Abdruck besorgt durch Max Roediger, Berlin 1906 s. 376–380.

Лавуца, Клесмстита, Врациста, Миларека гл. 11 *Девре* и много други, които носят „ясен славянски отпечатък“ (Шафарик 2, 160) или пък изглеждат като славянски, то ние от това още нямаме право да ги считаме направо за славянски и да ги извеждаме от славянски поселища. Че славяните са се установили в някои кастели до Дунава в Мизия и малка Скития, които Юстиниан след това възстанови (de aedific. 4, 7, 293 Vonn.) и от там са обезпокоявали околността, ни кара да мислим за аналогични явления във вътрешността на страната, обаче това не позволява за по-нататъшни заключения, най-малко пък думите на Прокопа (de aed. 4. 11 p. 304), че Филипопол и Плотинопол преди да бъдат усилены или отново укрепени от Юстиниана, подобно на други заплашвани или завладени от славянските варвари градове, били съвсем слаби (макар да имаха за съседни много варварски народи) – били още тогава заобиколени от славянско население. Славянският произход на императора, който бил засвидетелствуван от неговия учител Теофила (Шафарик) е басня вече поради това, защото нито Прокоп, макар в *Histor. arcan.* гл. 6 и да се мъчи да укори колкото се може повече фамилията на Юстина и Юстиниана, нито Агатия или някой друг от по-старите знае нещо за това, а всъщност, както е доказано, е фалшификация от XV столетие (сравни Томашек *Zs. f. d. osterr. gymn.* 1874 s. 658). Тъй също са несигурни и по-старите славянски поселища на юг от Дунава. Римският военачалник *Анагастес* или *Анагастос*, от когото падна в 468/9 г. (Marcell Com. ad. a.) по-стария Атилов син. Синът на *Орнигисклос* или *Анагисклос*, т. е. Арнигисла, Арнегисклуса, Арнегислуса у Comes Marcellinus към г., 441, 447 и *lord, de regn. succ.*, бе без съмнение германското *Анагаст*, а не ще да е било славянско Оногаст, ако и командващия заедно с него *Остриес*, действително да е бил славянин – остър *acutus* – а не само славянски назван, както неговия началник *Аспар*, когото той придружаваше, алански назван гот. (*един гот на име Остриус Chron. pasch.* p. 597 *Остриус* Теофан p. 182 Vonn.).

Свободните, господстващите сармати аркараганти, които бидоха изпъдени от техните подвластни работници 337 г., преминаха в количество по-голямо от 300,000 човека в римска област и бидоха разделени от Константина из разните провинции, бяха без съмнение наследници на сарматите язиги (Zeuss 691 и сл.) и техните поданици тъй наречените лимиганти (в равнината на Тис и в планината са тъй също без съмнение по-голямата си част някогашни даки и панонци, които са се намерили там във време на нахлуването им, а не славяни. Карпите Шафарик (1, 213 и сл. сравн. 2, 106) обявява за славяни само по тая причина, че той

счита нарицателното име, на което това име се основава и производното *карпатес* за славянско *hrīb* хълм, планина и хребет, гръб, гръбнак и планински гребен, макар че според това славянските *spigans* и *media* както отчасти кроати и вместо хорвати (Χρωβάτος Хорватаς Zeuss 608), последователно от Херодота *карпис.*, в устата на чужденците се предава като *тенуес* или пък звукозаконно славянските думи, като *хорутани* наместо *карантани*, *хурзари* наместо *корзаре* трябва да са заети от някой чужд език и макар карпите, във време на първото си появяване в историята, със силно самочувствие да се представят на римляните като най-силните от готите (Ехс. legg. p-125 Вот.) и при последното си появяване у Зосима 4, 34 се отбелязват като карподаки. Също и ако имена като *Διερνα* (Ptol. 3, 8, 10), *Tierna* (Tab. Peut), *statio Tsiernens* (C I L 3 nr 1568) *Zernensium colonia* (Ulpiana Dig. 50, 15, 1, 8), *Transdiernis* (Notit or. 42, 29, сравн. *Zernis* 37 *Ζερνης* Procop. de aed. 4. 6) до днешна *Черна* при Оршава на границата между Унгария и Влахия, *Bersobis* (Trajan у Priscian 6, 3), *Bersovia* (Tab. Peut. cosm. Rav. p. 204, 3 в ма Berza до Берзава, приток на Темеш, *Pathissus* (Plin. 4 §80) *Parthiscus* (Amm. Marc. 17, 13, 14 два пъти) наместо *Τισας* (чети Тисас Priscus p. 183, 6 Bonn) *Ticia* (Jordan гл. 5 §33, гл. 34 §178, cosm. Rav. p. 204, 11), *Τισσος* (Theophyl. Simoc. 8, 3), *Tiza* (Einhardt Ann. година 796). *Τιτζα* (Constant. Porph. de adm. imp. гл. 40) *Thyscia* *Tyscia*, в най-старите домашни грамоти, славянски *Tisa* (*Tissa*) маджар. *Tisza* (*Tiszszas*) срътшо-горнонемски *Tise* *Teis* и *Πάρτισκον* (Ptol. 3, 7, 2) едно място до реката, което славянски би било Потиси (*Potisi*), *Bustricius* река в Панония (cosm. Rav. p. 218, 18, слав. *Bystrica*.)

Pelso (Vict, de Caes. 40, 9, *Peiso* Plin. §146), *Pelsios* (Jordan, гл. 52 §268, 274, cosm. Rav. p. 218, 20), старо-горно-немски *Pelissa*, *Bilisa seo* (Zeuss 245) *Plattensee* (слав. Блатно, мадж. Балатон) слав. изобщо *pleso* sea и т. н. би съставлявали само тогава „ясни свидетелства за старостта на славяните на запад от Карпатите“. (Шафарик 1, 245 и сл. 509), ако нямаха до себе си както и по-преди Днешната *Черна* на Марица *Ζειρηνια* Theopomp. у Steph Byz.), *Zirinis* (Tab. Peut 8 B), *Zeruis* *Zerius* (чети Зернис) (It. Ant. 326, 6, чак до Cosm. Rav. p. 185, 1) и други имена на Балканския полуостров (стр. 376), много от които сигурно не славянски. Те прочее карат всички без предрасъдъци и методически мислещ човек да счита за чисти домашни произведения на земята, на която се намират, също и онези, които изглеждат като славянски, а не за чужди присадъци и прирастъци, понеже предположението за предисторическо славянско дохождане или пък за славянско пранаселение в Тракия, Илирия, Панония и Дакия дава същата несъобразност и то в по-голяма мяра както споменатата на

стр. 373 учена басня, че немците в XII и XIII столетие на изток от Елба освен славяни са намерили и едно старо германско население.

Ако славяните седят от незапомнени времена от двете страни на долния Дунав или пък, ако са го докосвали само от една страна, как биха могли да заменят старото име *Истрос* с Дунав, Дунай и Дунав и Дунай да не заемат от живещите до него романи, ами чак отсетн по-средствено от готите, като при това и романите да назовават с заетото от германците име *влах*?

За славяни с право и сигурност ще може едва там да става дума, дето те се споменават с името, което за тях е употребяемо у германците и със своето собствено име).

Това е най-ученото и най-системното възражение, което изобщо съществува в науката против европейското старожителство на славяните.

Ако хвърли човек един общ поглед на гореприведеното, ще види, че авторът със своите твърде много хипотетични съждения е искал да употреби всичко само и само да изтъкне, че славяните са късни пришълци. Това негово възражение се състои от също такива неправилно извадени заключения, от каквито се състоеше и защита му, че готите са германци.

Най-напред нека кажем, че горното възражение сега не може да има никаква стойност, защото то е основавано на предположението, че готите са германци и Дунавски пришълци, че българите, аварите, хуните са непринадлежащи към индогерманската раса азиатски народи и пр. Сега обаче, когато се узна, че това не е тъй, целият му начин на разсъждение се явява неверен и следователно и неговите изводи са неверни. Като оставим това на страна, възражението му е съставено от следните по-главни неправилно извадени заключения:

1. Славяните викат Дунав, както готите, а не викат Истрос, както гърците. Те прочее не са стари поселеници, защото в такъв случай те щяха да заемат тая дума от гърците, а не от готите.

– Ако славяните казват на Дунава Дунав подобно на готите или гетите, то показва, че славяните са идентичен с готите или гетите – стар Дунавски народ, а не че са късни пришълци;

2. Старите наименования на реките: Черна, Берзова, Бистрица, на езерото Пелзо и пр. не са славянски, защото подобни наименования има и в Тракия, напр. Черна на Марица (Вардар?) и пр.

– Тази еднаквост обаче показва, че има връзка между именованията в Дакия и тези в Тракия, че населението на тези области е говорило един език, „който изглеждал като славянски“, което методически мислещият човек трябвало да счита за домашно произведение“, което домашно

произведение показва, че жителите, които са ги произвели са славяни и обратно, че славяните са стари жители на тия места;

3. *Сарматите не са славяни, а са без съмнение някогашни даки или панонци.*

– От това не следва, че славяните са късни пришълци.

4. *Карпите не са славяни, понеже Шафарик неправилно съпоставя тяхното име с хриб, хребет.*

– От това, че думата карпи и думата хриб не произлизат от едни корен, не следва, че карпите не са славяни. Това само би показало, че Шафарик криво ги е обяснявал и че не се знае, от кой корен произлиза казаната дума. Понеже карпите в първото си появяване в историята се представят на римляните като κρείττονος на готите, то излиза, че те са готи и следователно славяни.

5. *Ангаст било без всякакво съмнение германско име.*

– От де произлиза тая безсъмненост? От къде са се взели германци във Византия?

6. *Местните имена у Прокопа като: Стреден, Долевин, Лавуца, Кле-светита, Врацита, Миларека, Девре и пр., ако и да изглеждали на славянски, ние не сме имали право да ги извеждаме от славянски език.*

– Защо да нямаме това право? Където има възможност да се състави някакъв софизъм, съставя се такъв, а където няма тая възможност, просто ще се каже да не се считат славянските думи за славянски. Ние благодарим за тая научна обективност. Щом нямаме право да считаме славянските думи за славянски, т. е. да вадим заключение от данните, които намираме, а имаме право да съчиняваме разни волности, тогава можем да изкараме славяните всичко друго, но не и за славяни.

По горния начин прочее не се доказва, че славяните са късни пришълци. Напротив, от посочените по-горе данни се вижда, че славяните са стари Дунавски жители.

Името славяни за пръв път е споменато от Прокопа и Йордана, които са родени около 500 година. И двамата тези писатели схващат славяните като стари Дунавски жители. Йордан ги счита за *скитски* народ и ги туря редом до гепидите, венедите, агазирите, видиварите, българите и пр. скитски народи.¹⁷⁴ Според него готският княз Херманрих е имал работа със славяни преди хунската размирица, Херманрих бил разбил

¹⁷⁴ Iord: V, 30–38.

най-напред херулите, а след това се отправил срещу *венетите*, които победил. За тях Йордан казва:

„Тези, които, както изложихме в началото, т. е. в списъка на народите, са произлезли от един корен, сега имат три имена: *венети*, *анти* и *склавени*. Те сега поради нашите грехове свирепствуват на вси страни, обаче тогава служеха на Херманриха. (Iord. XXIII 119). Славяните прочее са венети, а венетите са стар *галски* народ.

Също за стар скитски народ счита славяните и Прокоп. Той, като описва праселищата на хуните и готите, които, както изложихме, са били в едно правреме, казва, че над утургурите към север живял многобройният народ *антите*.¹⁷⁵ Антите, значи, са хунски и готски съседи от правреме, а хуните и готите са стари скитски народи. На друго място Прокоп казва, че славяните и антите *още от старо време* живели в народовластна държава (*ἀλλ' ἐν δημοκρατία ἐκ παλαιοῦ βιοτεύουσι*), сетне, че *още от старо време* се наричали спори¹⁷⁶ и пр., от което се разбира, че той счита славяните за стари тукашни жители, а не за нови пришълци. Щом стане дума за славянските селища, Прокоп веднага казва, че те живеят до Дунава, обаче нигде не е казал, че славяните са Дунавски пришълци, че са дошли отвъд Карпатите и пр. Твърдението прочее, че славяните били дошли в IV век отвъд Карпатите, е волност, която не почива на факти. Такова едно събитие не би останало незабелязано нито от писателите, нито от преданията. Славянските хронисти като Нестора, схващат славяните като стари Дунавски жители, от дето те са се разпространили към сегашните си селища, а не обратно. Нестор описва началото на славяните по следния начин:

„По мнозех же временех сели соуть Словене по Дунаіеви, къде іесть ныне угорьска земліа и болгарьска.

И от тех Словене разидоша сіа по земли и прозваша сіа имени свои, къде седоше на которемъ месте; іако пришедше седоша на реце именем Морава, и прозваша сіа Морава, а друзии Чеси нарекоша сіа; а се ти же Словени: Хорвате Белии и Сербъ и Хороутане

Волахом бо нашедшем на Словены на Дунайскія, и седшем в них и насилающем им, Словени же ови пришедше седоша на Висле, и прозваша ся Ліахове, а ини от тех Ліахов прозваша сіа Поліане, а Ліахове друзии Лоутичи, ини Мазовашане, ини Поморіане. Тако же и ти Словене пришедше и седоша по Днепроу и нарекоша сіа Поліане, а друзии Дръвліане, за не седоша в лесах; а друзии седоша между Припетію и Двиною и

¹⁷⁵ Просор. Вг. IV, 45.

¹⁷⁶ Просор. Вг. III, 14.

нарекоша сѧ Дреговичи, ини седоша на Двин и нарекоша сѧ Полочане, речьки ради, ѧже течет в Двиноу, именем Полота, от сеѧ прозваша сѧ Полочане. Словени же седоша около ѧезера Ильмерѧ, и прозваша сѧ своимь именемь, и съделаша град, и нарекоша ѧ Нов Град, а друзии седоша по Десне, и по Семи и по Соуле, и нарекоша сѧ Север и тако разиде сѧ Словеньскѧ ѧзык. Темьже и грамота прозва сѧ словеньская¹⁷⁷.

На друго място в тоя летопис се казва за норците (жителите на Норик¹⁷⁸) „Норци еже соуть словене“ Също и Илирийците са словени според тоя летописъ:

„Тоу бо сеть Илюрик еѧгоже доходил апостоль Павел, тоу бо беше Словене первѧе (Нестор. XX.)

Апостол Павел е дохождал при македонците, тѧй че македонците са словени.

Теофилакт Симоката идентифицира славяните с *гетите*, които, както е известно, са стари Дунавски жители: τὸ δὲ Γετικόν, ταύτόν δ' εἰπεῖν αἱ τῶν Σκλαβενῶν ἀγέλαι τὸ περὶ τῶν Θράκην ἕς τὸ καρτερόν ἐλυμαίνετο. (Theophyl. Simos. III, 4). Това са старите исторически сведения за началото на славяните. Тези свѣдения безсъмнено твърдят, че славяните са стар келтски или скитски народ. Йордан казва, че славяните са венети, а Нестор, че норците са славяни. От това излиза, че венетските и норичките гали са били славяни. Освен това Нестор казва, че и илирийците са славяни, а Прокоп твърди, че славяните от старо време живели по Дунава, т. е. там, дето са живели старите гети, затова Теофилакт Симоката идентифицира славяните с гетите. Въпреки това обаче модерните историци твърдят, че славяните не са стари Дунавски жители, а че са дошли на Дунава в историческо време, четвърти или пети век. За да се приеме последното за вярно, трябваше да се приведат исторически доказателства, които да съборят първите, обаче не само че не са приведени исторически доказателства, които да оборят приведените по-горе, но изобщо досега не е намерен поне какъв да е исторически намек, че славяните са дошли в днешните си селища отвъд Карпатите.

Тѧй стои работата с историческите доказателства. А как стои с езиковите, върху това тук не искаме да се спираме, то се разбира от онова, що посочихме по-горе. И там е владело пълно пристрастие. Думата „черна“ напр. не е славянска, защото подобна дума имало в

¹⁷⁷ Miklosich: Chronica Nestoris. III.

¹⁷⁸ Норик (Noricum) е била голяма римска провинция, която е граничила на запад с Реция, на север с Дунава, на изток с Панония, на югоизток с Илирия. Днес тая местност образува част от Бавария, Австрия и Италия.

Тракия и пр. обаче след като Йордан ѝ вика Aqua nigra, че това е славянска дума, става свършен факт. Такива факти има още и то от много по-стари писатели. Тъй напр. Страбон между другите славянски думи, които е споменал, споменава и синонимите: Δηϊοταροϝ и Βουοταροϝ, дето названията Δηϊο (Deus) бог и Βου, се заменят. (Виж по-натат „Улфила и Кирил“).

10. СЛАВЯНИ И БЪЛГАРИ

Българите се чуват най-напред в Панония и Илирия, на юг от Дунава, а славяните по-назапад във Венеция и Норик. Освен това Йордан сочи селищата на венетите и по изворите на Висла.

Това положение на славяните обаче трябва да се разбира в едно време, когато изобщо готските или келтски народи се извоздаха откъм Океана, Галия цисалпина и трансалпина. В историческо време славянските селища се сочат главно в Дакия и Тракия, дето едно време се споменаваха готи и гети. Разположението на скитските народи Йордан описва по следния начин:

„Първият народ в западна Скития са *гепидите*, чиято страна се протича от големи и забележителни реки, защото Тис тече през нея от север към юг. От запад иде самия голям Данубиус, а от изток Таузис (Момз. Флутаузис), който бързотечно се излива в Дунава. По-нататък навътре е Дакия, която е защитена от Стръмни планини, които я обкръжават като венец. Наляво от нея, дето границата върви към север и от изворите на Висла върху големи пространства живее многобройният народ на *венетите* (Winidarum natio populosa consedit). Макар и техните наименования да се променят според техните поколения и седалища, най-главно пак се наричат *склавини* и *анти*. Склавините заемат земята от града *Нова* (Мамз. Novietunum) и от романски славянин (et Sclavino Rumunnensi) и от езерото, което се казва Музиан чак до Днестър и на север чак до Вистула. Техни градове са блатата и горите. А *антите*, които са най-храбрите от тях, живеят по брега на Черно море и се простират от Днестър до Дунава, които реки са отдалечени една от друга на много дни ход. До брега на океана, дето се излива Вистула с три устиета живеят *видварите*, които са събрани от разни родове. Зад тях тъй също до океана живеят *Итеместите* (Момз. естите), един твърде миролюбив народ. На юг от тях живее храбрият народ *агазирите*, който няма понятие от земледелие, а живее от скотовъдство и лов. Зад тях пак над Черно

море се простират селищата на българите, които са известни по злините, що следствие нашите грехове ни нанасяха“.¹⁷⁹

Тук най-напред ще трябва да се отговори в какво отношение си е мислил Йордан, че стоят помежду си горепоменатите народи. Преди всичко те всичките са скитски народи, защото живеят в Скития. След това те повечето са венедски народи. Венедските народи си били *менявали наименованията според поколенията и седалищата*. Като *най-честти* наименования на венедските народи се сочат склавените и антите, от което се разбира, че е имало и други наименования, но те не са били чести. Към тези венедски народи трябва да се считат и останалите от Йордана изброени народи. Например видиварите, итеместите, агазириите, българите, защото той тъй ги споменава, че трябва да се разбира, че това са племена от венедския народ. Ако венетите живеят по Висла, а техния клон антите – от Днестър до Дунава, то е очевидно, че и българите и агазириите, които са живели по Карпатските планини и западния бряг на Черно море, *т. е. между венетите и антите*, са били племена от същия народ. Прокоп, като описва праселищата на хуните, казва, че над утургурите (до Азовско море) живели *антите*, (Procop. Vg. IV. 45). Обаче ние видехме, че хунските селища до Азовското море са баснословни, следователно и селищата на антите, които се поставят там в свръзка с хунските, трябва да се считат за баснословни. Вече от самия факт, че антите ту са венедски народ, ту се поставят на изток, се вижда, че на автора не е му била съвсем ясна материята, която описва и че в неговия разказ е влязла доста голяма доза баснословни елементи. Понеже утургурите не са живели на изток, а главно в Панония, то тук, в Панония и Дакия трябва да се търси и отечеството на антите. Че тяхното отечество е било нягде в Панония, се разбира не само от това, дето те се турят в връзка с венедите, които са обитавали най-западния край на Панония и брега на тъй наречения Венедски залив, но главно от това, че когато аварите налитаха въз Сирмиум, те редом с утургурите и кутургурите са имали тук работа и с антите, които покорили.

Много по-важно е за нас да узнаем къде са живели славяните. Според Йордана славяните били заемали местността от Нова, от езерото Музиана и от Румънски славянин до Днестър. Кой са град Нова или Новидунум, Музианско или Мурзенско езеро и Румънски славянин, не е ясно. Град Нова е имало там, където е днес Свищов, обаче Новидунум се споменава на няколко места. Напр. един Новидунум се споменава на ре-

¹⁷⁹ Jord V (Nisard).

ката Сава, дето е сега Загреб. Ние обаче ще трябва да търсим оня Новидунум, който е до Морзианското езеро, защото те се съпоставят. В старата география ни са известни град *Мурза* на долното течение на реката Драва недалеч от вливането ѝ в Дунава и град (крепост) Мурзела на долното течение на реката Рааб. Според Йордана това Музианско или Морзианско езеро се намирало на запад, *къде изворите на Дунава*, защото като описва Скития, той казва: *Scithia siquidem Germaniae terrae confinis, eotenus ubi Hister oritur amnis, vel stagnum dilatatur Mysianum, tendens usque adilumina Tyram, Danastrum et Vago-solam...* (Понеже Скития граничи с Германия там, дето извира Дунавът или дето се намира Музианското езеро и се простира до реките Тира, Днестър и Вагозола (Буг)... (Jord. V).

В такъв случай за Музианско езеро би трябвало да считаме Женевското езеро, понеже на Женевското езеро е имало град Новидунум и защото Дунавът приблизително оттам извира и защото там е границата на Германия. Това би имало смисъл, ако бихме искали да кажем, че западнославянската раса започва от Женевското езеро, обаче в тоя случай, то не може да ни послужи за ориентир, понеже се казва, че най-западен скитски народ са гепидите, а гепидите са живели по реката Тис. Понеже Йордан казва, че славяните започвали от Новидунум и Морзианското езеро, т. е. тъкмо от там, отдето според него започва и Скития и се простирали до Днестър, т. е. до там, додето според него се простирала Скития, то е явно, че той покрива цяла Скития със славяни. Това би имало значение да ни посочи, че славяните са скити, но не и да ни ориентира, де е живяло скитското племе славяни. Като оставим тези несъобразности настрана, Йордан освен това казва, че най-западен скитски народ били гепидите. Понеже през земята на гепидите текла реката Тис, то славяните, които са били по-източен скитски народ от гепидите, са живели по-наизток от реката Тис или в днешно Влашко. В такъв случай под град Нова може да се разбира града Нова, недалеч от днешния Свищов.

Сега нека видим, де са били славянските селища според Прокопа.

Прокоп ясно казва, че славянските селища са отвъд Дунава. Това той много пъти е споменал в своето съчинение за готските войни, дето той често говори и за славянски действия. Тъй напр. на едно място казва, че Мартин и Валериан били дошли в Италия с 1600 конника, от които повечето били славяни и анти, *които живели отвъд Дунава, недалеч от реката*. (Procop. Vg. I, 27.). На друго място той казва, че херулите били разбити от лангобардите, та били принудени да преминат в Илирия, обаче една част от тях не искала да премине Дунава, а тръгнала през земята на

склавените, после през една пустиня, додето стигнала до варените. (II. 15). Славените прочее според това са живели отвъд Дунава. По-нататък в същата книга (II, 56) той пише, че Валериан обещал да намери човек, който да хване един гот жив, като се затаел зад някоя трънка или камък, защото те (славяните) *до Дунава, дето са техните селища*, често вършели подобно нещо. В кн. III, гл. 14 се казва, че Тракийският военачалник *Хилвуд* често ходел на война срещу склавените и антите *отвъд Дунава*. Изобщо, без да продължаваме, според Прокопа славяните живеят отвъд Дунава, отдето те нападат Римската империя.

Отвъд Дунава разбира славянските селища и *Менандър*. Той пише, че славяните опустошавали Гърция и от ден на ден заплашвали империята. Понеже император Тиберий нямал войска и за най-малко съпротивление, той изпроводил пратеници до *Баяна*, аварския княз, който тогава бил добре разположен към римляните, понеже, откакто Тиберий станал император, той желал да получи длъжности и почести от империята.

Целта на пратеничеството била да го ангажира във война против славяните, щото съсипването на тяхната страна да им отнеме желанието да нападат на римската и наместо да плячкосват римската земя, да са задължени да пазят своята. Баян се съгласил на това. За преминаване отвъд Дунава били пригответени двоекръмни лодки. Щом минали оттатък, изгорили селата на славяните и им ограбили нивята (ἐπειδὴ δε ἐπεραιώθη) ἐς τό κατάντικρυ τοῦ ρείθρου (Ἰστρου), παραχρήμα τάς τε κώμας ἐνεπιπλά τῶν Σκλαβηνῶν καί-ἐσίετο τοὺς ἀγρούς)¹⁸⁰.

Баян бил нападнал на славяните не само защото бил поканен от империята за това, но и да отмъсти за частичните непокорства. Той по-преди бил изпроводил до *Паврента*, княза на славяните и до славянските първенци да го признаят за господар, обаче пратениците били получили за отговоръ: Кой е тоя човек, който щял да победи тяхната сила, де живее той? Те са далеч от мисълта да се подчинят на когото и да било и са в състояние да покорят другиго. Аварите им отговорили със същата надменност, следствие което славяните убили аварските пратеници и пр.¹⁸¹

Тези събития са ставали около 576 година, когато аварският княз разпростирал своята власт към изток. По това време аварите се намираха в Панония с център реката Сава, от дето т нападаха на юго-изток към Тракия и на север отвъд Дунава славяните в Дакия. Дунавът в случая е минаван не далеч от Белград, та излиза, че славяните ще са жи-

¹⁸⁰ Menandr. XX.

¹⁸¹ Menandr. XX.

въли, дето по това време се разбира, че ще да са живели *гепидите*. Гепидите още след разпадането на Атиловата държава владяет местността около Сирмиум и Сингедунум (Белград) на юг от Дунава и по реката Тис на север от Дунава. Както и да е, според свидетелствата на Менандра ще трябва да считаме, че Горна Мизия до края на VI век не е била заселена със славяни. Славяните дотогава са живели главно в Дакия на север от Дунава. От Дакия славяните най-напред взеха да нахлуват в Тракия.

Докато беше жив император Юстин II Баян искаше и взе Сирмиум, сега пък във времето на императора Маврикия той разпространи своята власт към изток. По-нататъшните действия на Баяна са важни поради това, че той не воюва начело на авари, а начело на славяни и българи. Макар че князът, който нахлува сега към изток е аварският княз или хаган, обаче за авари вече или съвсем не става дума или пък твърде рядко. Войската или хората, които сега под водителството на аварския княз нападат Византийската империя са славяни и българи. Славяни и българи тъй се споменават в тоя Баянов поход, че човеку прави впечатление, че те са *аварите*, които сега разсипват гръцката власт над Балканския Полуостров. По-преди ние изложихме, че авари и българи е едно и също, че когато аварите били в Сирменската област се смесили с българи, от което излиза, че Сирменската област е била поселена с българи. Понеже Баян иде от Сирменската област, то се разбира много добре, защо неговите хора от сега нататък са предимно българи.

По време на Тиберия Баян бил в много добри отношения с Византия, от която очаквал чинове и почести. По нейна покана той напада на славяните отвъд Дунава, обаче след смъртта на Тиберия отношенията между Баяна и Тиберовия наследник Маврикия се изострили. Баян започнал нови войни срещу Византия, следствието от които било разбиването на гръцката власт над Балканския полуостров. В житието на св. Димитрия Солунски се говори следното по новото Баяново нападение:

„Казва се, че поради някои работи началникът (игуменът) на аварите намерил за добре да изпроводи пратеници до благочестивото място, до *Маврикия*, който тогава държеше скиптъра на римската власт. Но понеже не получи онова, що искаше, пламна от необуздан яд и като не можеше да направи нищо на оногова, който не искаше да го чуе, той намисли едно средство, чрез което той преди всичко предполагаше, че ще му причини най-голямо зло, което стана точно тъй.

„Като взел пред вид, че измежду всичките тракийски и илирийски градове богуугодната Солунска митрополия бе извънредно богата на разни видове богатства, също и на хора уважаеми и умни и много добри

християни и изобщо да кажем, като знаеше, че казаната митрополия лежи в сърцето на императора, понеже тя блещи на всички страни със своите прерогативи и че, ако тя би пострадала от някакво непредвидено нещастие, онзи, който бе облечен с римската власт, би чувствал болки, както, ако биха се измъчвали неговите деца, той повика при себе си всички хора от *славянска религия* и тяхното диво племе, защото целият тоя народ му бе подчинен и, като им примеси и някои варвари от друга раса, заповяда им да тръгнат на поход към пазения от Бога Солун.¹⁸²

И тъй Баян, за да си отмъсти на императора, заповядал на славяните да нападнат Солун. Славяните прочее са съставлявали хората, с които Баян действа. Но, преди да разгледаме обсадата на Солун, ще трябва да видим, как се е развила аварската власт по-нататък.

След Менандра за по-нататъшните аварски действия ни говори *Теофилакт Симоката* (570–640). Той разправя, че след като аварите взели Сирмиум, те свързали срамен за римляните мир. Римляните трябвало да им плащат в стока и пари осемдесет хиляди монети. Обаче този мир поради високомерието на хагана траял само две години. Аварският княз се научил, че императорът отглеждал множество хубави животни, та го помолил да му ги покаже. Императорът, за да го задължи, проводил един от най-големите слонове, обаче Баян, като го видял, заповядал да го махнат. Императорът освен това му изпроводил една златна постеля, която била изработена от най-добрите майстори в империята, обаче, когато тя била готова, хаганът я отхвърлил с възмущение като нещо, което не е достойно да му бъде поднесено и я повърнал. Той искал да се притурят двадесет хиляди монети към осемдесетте хиляди, които му се плащали. Императорът се докачил от неговите искания, хвърлил клетвата си на въздуха и явно развалал мира.

Следствието от новите неприятелства между Баяна и Маврикия бе, че Баян завзел Виминациум¹⁸³, Аугуста¹⁸⁴ и най-сетне Анхиало. Три месеца след това римляните му изпроводили пратеници да искат мир, като се съгласили да плащат още двадесет хиляди монети въз осемдесетте, които плащали досега.

Този мир се сключвал в Анхиало, когато славяните били напреднали чак до Цариградската стена. Императорът се изплашил от това нападение, та изпроводил срещу тях своята гвардия, която той набързо бил

¹⁸² A Tougard: De l'histoire profane dans les actes grecs des bollandistes. Paris 1874, p. 89–91.

¹⁸³ На Дунава, малко по-наизток, от дето се влива реката Морава в Дунава.

¹⁸⁴ На реката Огоста, дето се влива в Дунава.

образувал. За комендант на тая войска бил назначен Коментиол, който веднага се отправил към Тракия срещу славяните. Той пропъдил славяните и стигнал чак до реката Ергина, където ненадейно ги нападнал и избил мнозина от тях. Заради тоя си успех Коментиол бил отново назначен за настоящ военачалник. Към края на лятото той събрал всички военни сили, които могли да се съберат, и се отправил към Адрианпол, където се срещнал със славянския войвода *Андрагаса*, когото отблъснал¹⁸⁵.

От тези нападения въз славяните се вижда, че византийците не ще да са мислили сериозно да запазят мира, който били сключили с Баяна. Когато след това *Таргата*, довереното лице на Баяна, дошъл в Цариград да прибере даждието, което неговия господар имал да взима, на императора станало много тежко, че се разиграва тъй от един варварин, който ту опустошавал Европа, ту провождал пратеник да иска парите, които му са били обещани заради спазването на мира. Той заточил пратеника на остров Калцитида и насмалко оставало да го погуби. В това време аварският княз заемал разни местности в Мизия и Скития, като Ратария (Арчар), Бонония (Видин) Акис (Acus), Доротиле (Dorithyle)¹⁸⁶, Залдаба, Паназе, Маркианопол и Тропея. Следствие това императорът дал командата на войските на Коментиола и го накарал да тръгне против неприятеля. Коментиол стигнал в *Анхиало*, дето направил преглед на войските си и отделил способните да носят оръжие от неспособните.¹⁸⁷ Той разделил войската си на три, като дал дясното крило на *Мартина*, лявото крило на *Каста*, а центъра запазил за себе си. Тук той имал шест хиляди способни за оръжие, а четири неспособни, които оставил да пазят лагера и багажа. Каст тръгнал с войските си от лява страна, към града Залдаба и Стара планина, където той изненадал варварите, разбил ги и събрал голяма плячка.

Мартин бил тръгнал към града Нова (Свищов), дето от своите шпиони се научил, че се намирали аварите и им устроил засада. Мартин и Каст се съединили, обаче Коментиол не направил нищо от онова, което бил обещал преди няколко дена и не се присъединил към Мартина и Каста, за да направи диверсия или да нападне неприятеля отдире.

¹⁸⁵ Изложението се прави въз основа на Theophylact. Simocat. v. I, 3, 4, 5, 6, 7.

¹⁸⁶ Град Dorticum е имало на устието на Тимока.

¹⁸⁷ От по-нататъшното описание на Теофилакта се разбира, че Коментиол ще да е дошъл във Варна, а не в Анхиало, защото операциите, които се започват сега стават на север от Стара планина около Залдаба (Шуменско), Нова (Свищов) и Маркианопол, където те не биха станали, ако бе излязъл от Анхиало.

Тогава Мартин и Каст се върнали при него в Маркианопол, след което се отправили за през Стара планина. При Стара планина, която била очарователна, главнокомандващият заповядал да спрат за няколко дена.

Тук Мартин трябвало да пази един дървен мост, а Каст да разузнае намеренията и предприятията на неприятеля. Когато Мартин забележил, че неприятелят се готви да премине моста, той уведомил за това Коментиола. Но понеже Каст пръв преминал моста, той бързо нападнал на най-предните части, и ги разбил на части. Този успех го направил тъй тщестлавен, че не можал вече да се владее. От сега нататък той не искал да зависи от Коментиола и гледал да се присъедини към Мартина, но не можал следствие тъмнината, която настанала. Следната нощ той бил изненадан от неприятеля, който бил минал моста.

Следствие тази изненада Каст и войската му се изплашили и избягали като зайци, които се гонят от ловци, Някои войници били хванати и били мъчени дотогава, додето не казали мястото в гората, дето се бил скрил Каст. С падането на Каста, аварският княз заел страната чак до най-южните ѝ точки. Главнокомандващият Коментиол се скрил в гората в Стара планина и събрал своите на съвет. Един трибун се изказал против войната, обаче един старец му възразил и насърчил своите. Мнението на стареца било прието, но то практически не могло да се изпълни. Аварите напреднали. Те завзели Берое (Стара Загора), Диоклетианопол, Филипопол, Астик и се отправили за Одрин¹⁸⁸. Следствие това приближаване на аварите императорът назначил Йоана Мустака за главнокомандващ и му дал за помощник лангобардеца *Дроктона*. Те се отправили към Одрин и благодарение на Дроктона победили, но не искали да преследват неприятеля¹⁸⁹.

След това Теофилакт Симоката разправя за действия между аварския княз Баяна и византийците около Сингидон (Белград). За тези операции от византийска страна бил назначен за главнокомандващ *Приск*, а за негов помощник *Салвиен*, но Приск не успял, та се върнал в Цариград, а на негово място императорът назначил брата си *Петра*. Аварският княз станал толкова високомерен, че казал, че неговата власт се простира върху всички земи и народи, гдето слънцето грее. И в действаята

¹⁸⁸ Теофилакт пише, че във всичките тези места аварите били разбивани, отблъснати и пр., обаче нам е непонятно, защо като са разбивани или отблъсвани напредват и защо римляните, като са победители, отстъпват. Явно е прочее, че работата е стояла наопаки.

¹⁸⁹ Theophyl. Simocat. D, 11–17.

си против Приска аварският княз се е опирал главно на славяни. Те са народът или войската, на която Баян е заповедал да извършва това или онова нападение¹⁹⁰.

Приск минал Перинт и отишъл в Дризипер и Одеса (Варна), дето той съобщил императорската заповед за своето назначение, обаче войниците, като чули това, възбунтували се. От Варна Приск потеглил за *Маркианопол*. От Маркианопол проводил напред хиляда души, които се срещнали с шестотин души *славяни*, които били натоверени с плячка. Славяните, казва Теофилакт, били плячкосали *Залдаба*, *Акис* и Скопис и били напълнили много коли с оплячаното¹⁹¹. Императорът не бил доволен от Петра, затова му написал твърде остро писмо, в което му казвал да не се отдалечава от Тракия, защото се боял да не би варварите да нападнат Цариград. По повод на това Теофилакт Симоката казва буквално:

„Петър, като не могъл да претърпи злословието на самодържавеца, макар силно да бил измъчван от болестта¹⁹², превзел първата ограда и като преминал още четири рова, наскочил на *славянския* лагер. На десетия ден император Маврикий пратил царско писмо на едноутробния си брат да не напуска Тракия, понеже Маврикий бил чул, че *славянските* множества ще нахлуят към Византия. Поради това тоя войвода се отправил за кастела *Писта*, след това пристигнал за *Залдаба*, следният ден дошъл в града *Янтра* (*Иатров*), заминал през укреплението *Латракия* и се установил в *Нова* (*Свищов*¹⁹³).

На третия ден стигнали в *Асима*, а след това се продължава буквално:

„На шестия ден изпроводил хиляда човека за рекогносцировка, които ударили на хиляда *българи*. Понеже имало свързан мир между римляните и хагана, варварите безгрижно си ходели, а римляните със знанието на военачалника употребили стрелите си против тях. *Българите* *проводили* пратеници, които обявили незаконността на битката и съветвали ромеите да не развалят мира. Подвоеначалникът изпроводил пратениците до стратега (главнокомандващия) А Петър, като отхвърлил предложението за мира, заповядал варварите веднага да се унищожат с меч. Обаче *българите* завързали бой, като се опрели геройски и принудили римляните да отстъпят в бягство, но не ги преследвали много Главнокомандващият се разсърдил поради тоя неуспех, като хвър-

¹⁹⁰ Theophyl. Simoc. VI, 4–11.

¹⁹¹ Thophyl. Simocat. VII, 2.

¹⁹² Бил си счупил крак.

¹⁹³ Theophylact. VII. II, 6.

лил вината на командира на хилядата души, та го съблякал и го набил с пръчка.

„Варварите, които били там, разправили на хагана за случилото се, който изпроводил варварин пратеник до Петра и го упрекнал защо е нарушил мира. Петър заблудил пратениците с убедителни думи, като казал, че битката е станала по погрешка и, за да го усмири, проводил му големи подаръци“¹⁹⁴.

От тоя разказ на Теофилакта Симоката, както и от всичко онова, що по него по-горе изложихме, се вижда че народите, начело на които воюва Баян, са славяни и българи. Славяните обикновено се чуват отвъд Дунава, а след това в източна Тракия. Тъй напр. Петър, като излъзъл от Варна, най-напред се сблъскал със славяни, а с българи е имал работа чак като минал Нова (Свищов). Българите си седали безгрижно, защото се уповавали на мира, който Боян бил свързал с римляните, а това доста ясно показва, че те са народът, от името на който Боян е бил свързал с римляните мир. Тъй погледнато на работата излиза, че почти всички Дунавски жители се съединяват под водителството на Баяна и тръгват да турят точка на византийското господство над Балканския полуостров. Това общо подигане на тези народи против Византия най-добре е изразил в своите стихове писателят от онези времена *Георги Писада*, който е живял около 600 година. Той пише в своето описание на аварската война (*Bellum avaricum*) следното:

Ούκ ἦν γάρ ἀπλή, καί μονήρης ἡ μάχη
 ἀλλ' εἰς πολυσχεδεῖς τε καί πολυπλόκους
 ἀρχάς ἀπεσκίρτησε συμπεφυρμένη.
 Σθλάβος γάρ Οὐννω καί Σκύθης τῷ Βουλγάρῳ
 αὐτίς τε Μήδος συμφρονήσας τῷ Σκύθῃ,
 γλωσσῶν ἔχοντες καί τόπων μερίσματα,
 καί χωρίς ὄντες καί μακράν συνημμένοι,
 μίαν καθ' ἡμῶν ἀντεκίνησαν μάχην.

Превод

Войната не бе еднократна и засебна,
 а многостранна и многоуплетена.
 В старо време някога възстанали, събрали се:
 славянин с хун и скит с българин.

¹⁹⁴ Theophyl. VII, 4.

Мид (Мизиец?) със скит едно мислеха.
 Отделен език и отделно място имаха,
 бидейки отделни и отдавна съединени,
 една срещу нас война водеха).¹⁹⁵

И тъй авари, славяни, българи, скити, миди се схващат като близко сродни народи, които най-напред са били заедно, сетне следствие възстание се разпръснали, а сега се събрали. Явно е прочее, че Писада с думите си *ἀρχὰς ἀπεσκήρτησε* изразява гото-гепидските бунувания след Атиловата смърт. Тъй че според него горните действия на авари, славяни, българи, хуни, скити не са нищо друго освен продължение на действията от 454 година. Тогава тези народи следствие вътрешни несъгласия се подигнали едни срещу други *а сега се съединяват*. И действително Баян съедини под една власт всички скитски народи, които съставляваха Атиловата държава, започвайки от горна Панония, та до Византия. На това скитско подигане се приписва от житието на Св. Димитрия Солунски и нападането на Солун. Житието е съединило няколко събития в едно: революцията след Атиловата смърт и нападането на Баяна в VI в. във Византийската империя, и ги изразява тъй, като че ли всички са станали по времето на Баяна. Макар че това житие не описва толкова аварските действия в VI и VII век, колкото готските в V в., което ще видим по-нататък, все пак тук е нужно да се вникне в неговия смисъл. . .

Причината да се нападне Солун е била, според житието на Св. Димитрия, че император Маврикий не е искал да изпълни някои искания на Баяна. Тогава Баян заповядал на славяните да се отправят към Солун. Нужно е сега да видим, де са живели тези славяни, които сега се отправят да нападнат Солун.

От факта, че колкото пъти славяните са нападали Солун, са *дохождали винаги на лодка*, се разбира, че те не са идели от непосредствената му околност, нито пък откъм северозапад, защото те в такъв случай нямаше да се возят на лодки, т. е. да минават по море. Понеже славяните дохождат с лодки, то е явно, че те са ишли откъм източна Тракия, дето изобщо се говори от Теофилакта Симоката за техни действия. В житието на Св. Димитрия Солунски се споменват племената: *дрогубити, сагудати, белезити, беунити, березити*, за които, ако и да не е посочено де са живели, все пак се намират белези за ориентировка. Главна роля в тези събития са играли *стримонци* (струмци) и *ринхинци*, които са наричани

¹⁹⁵ Georgiae Pisidae Bellum avaricum. Bonn. p. 55 (стих 194–210).

тъй според местностите, които са обитавали. Тъй напр. на едно място в житието се казва:

„Известно е, че от всички славянски народи двата дяла на тоя народ, т. е. тези от *Ринхина* и тези от *Стримон* поискаха и пр.¹⁹⁶

Явно е прочее, че, като се казва тези от Ринхина и тези от Стримон, се разбират жителите, които живеят по Стримон и Ринхина. Стримон е известната река Струма а 'Ροϋχίνος е реката Ергина. Страбон нарича реката Ергина Ρίγινα: 'Οτι ό νύν ποταμός 'Ρίγινα εν Θράκη καλούμενος 'Ερίων ήν καλούμενος¹⁹⁷.

От това прочее излиза, че на Солун са нападали жителите от рекити Ергина и Струма.

Това ще са били главните крила от горепоменатите славянски племена. *Дрогувитите* (*Дроγουβιτης*) са живели в северозападна Тракия. Дринов в своето „Заселение Балканскаго Полуострова Славянами“ казва, че спомен от дрогувитите е останал в титлата на Пловдивския митрополит (Екзарх на Драговитска Тракия), който се бил употребявал още по времето на Кодина. В това място сега се намира реката Драговица (*Дроγουβιτης*), която близо до Кричимския манастир се съединява с Карловската река, която се влива в Марица под Татаръ-Пазарджик.¹⁹⁸ Освен тези, Дринов мисли, че е имало и *драговичи* около Солун, обаче за това той не е привел никакви доказателства освен предположението, че се споменват от житието на Св. Димитрия заедно с славяните, които обсаждат Солун и че между епископствата, които са влизали в Солунската епархия се споменва ло в старите списъци и Драговицко епископство (ό Δροϋουβιτίων)¹⁹⁹. Обаче от това, че дрогувитите се споменват в житието на Св. Димитрия Солунски не следва, че са живели до Солун, нито пък от това, че Драговицкото епископство е спадало в Солунската епархия. Драговицкото епископство може да се е намирало в Тракия и да е спадало под Солун, който се е считал за главен град на Илирия и пр. *Сагудатите* ще да са били близки съседи на ринхинци, понеже повече пъти вървят с тях заедно. Тафел, най-авторитетният историк на Солун, посочва, че Иоан Комениат поставя драгубитите и сагудатите между Берое (Стара-Загора) и Солун. *Беуните* се сочат по

¹⁹⁶ καί έγνωκότος τού παντός των Σκλαβινων έθνους, ήτουν άμφω τά μέρη, τούτ' έστιν, των τε από του Ρυχίνου, έτι μήν καί των του Струмώνος... Tougard 67 (стр. 150).

¹⁹⁷ Strabon. VII. 48.

¹⁹⁸ *Дриновъ*: Засел. Балк. Полуостр. Слав. стр. 169.

¹⁹⁹ Също там, стр. 168.

реката Струма.²⁰⁰ За другите племена не могат да се посочат по-определени селища, обаче и те ще да са тракийски народи, като вървят заедно с другите.

И тъй, славянските народи, които са нападали на Солун в края на VI век, са тракийски поселници. Поселявали са местността от реката Ергина, приток на Марица, и коритото на Марица до Струма. Като се има това тяхно положение предвид, може да се разбере, защо те нападат Солун *винаги* на лодки. Те са правили това, защото са излизали откъм източна Тракия из плавателните по онова време реки Марица и Струма и оттам са нападали на Солун. Ако те да са ишли от север или ако да са били непосредствени северни съседи на Солун, не би могло да се разбере защо ще дохождат въз Солун с лодки, дето да ги напускат да обсаждат града. Както и да е, славяните по това време не се чуват по реката Вардар, която собствено тече през Македония, а се чуват в *Дакия*, долна *Мизия* и *Тракия*, т. е. тъкмо там, *дето в старо време са живели гети и траки, които се идентифицират със славяните*.

Тъй че, като се казва, че славините са гети, това между друго произлиза и от самото естество на техните селища. Славяните и гетите са поселявали едни и същи места, затова те поне по място са едни и същи народи.

Трябва да кажем, че историците не са предавали съвсем точно смисъла на житието на св. Димитрия, що се касае до тези нападания от авари и славяни на Солун. Работата се е представяла, като че ли някакви авари и славяни дошли от някъде си да нападат ромеите (гърците) в Солун, като че ли от това време тепърва са се завъдили славяни около Солун и пр. Но, ако вникнем по-внимателно в съдържанието на житието, ще видим, че работата не е била тъкмо тъй. Според житието борбата не се е водила толкова между някакви си сега дошли славяни и авари и гърците в Солун, колкото между тракийските жители, *славяните* и илирийските *българи*. По-напред ние приведохме един откъслек от житието, дето се казва, че когато аварите били в Сирменската област, станало брачно смешение между тях и българите, от което се завъдил нов народ. На този народ станал княз някой си *Кубер*. Този Кубер с този народ се отправя сега към Солун. Хората, значи, които са се отправяли към Солун, произлизат от коренното население на Балканския полуостров. Това коренно население или тези българи искали сега да се върнат в градовете

²⁰⁰ Tougard: De l'histoire profane, p. 258–259.

на своите деди. Кубер отблъснал аварите към север, а сам се установил в Керамизия. Тези керамизийци или хора на Кубера обикновено се спасяват в Солун от славяните. Тъй напр. на едно място в житието, като се говори за дохождането на морския императорски военачалник *Сисиния* в Солун се казва:

(«Ὅπως τοῦ τοιοῦτου στρατοῦ ἐνθάδε τυγχάνοντος, προθυμῶ τέρως τοὺς ἀπὰ τοῦ λεχθέντος Κουβερ ἐνθάδε καταφεύγειν γένηται. Tougard. 196.).

Превод

„Тъй че като се намира тук такава армия да бъде възможно на хората на Кубера да избягат тук по-охотно“.

Императорската войска, значи, е имала за цел да улеснява Куберовите хора. А по-нататък в житието се говори: „След това Мавр (Куберов човек в Солун) с всичките свои хора бил определен от Кубера и от тоя стратег (*Сисиния*) заедно с всички онези от войската, които бяха на корабите да направят окоп на север от града, щото *керамизийците*, които искат да избягат тук *от славяните*, да дохождат без страх и да могат да стоят тук много дни.“²⁰¹

И тъй предводителствуваната от *Сисиния* императорска войска и предводителствуваните от Мавра Куберови хора трябвало да направят окопи на север от Солун, за да могли керамизийците по-охотно да се спасяват там от славяните. Керамизия (Цер в Македония, Крушевско) е местността, дето се установи Кубер със своя народ.

Хората, които са бягали в Солун да се спасяват от славяните, са били заселници на Панония, Дакия,²⁰² Дардания²⁰³.

В житието се разправя, че славяните, след като нападали няколко пъти на Солун и не могли да го превземат, следствие защитата, която му оказвал св. Димитрия, набрало ги яд, та се събрали на съвещание и, след като събрали много подаръци, изпроводили ги с пратеници до аварския хаган, като му обещали, че ще му доставят от Солун много пари и плячка, ако им дойде на помощ. А след това се казва буквално:

„Градът се считаше от него, че лесно ще бъде взет от тях, не само че той е между тях, защото всички градове и провинции, които зависеха

²⁰¹ Tougard., p. 203.

²⁰² Дакия в тоя случай е местността къде Ниш и София.

²⁰³ Кюстендилско и Скопско.

от него, бяха обезлюдени, но, както се каза, той сам стоеше посред тях и приемаше всички бегълци от брега на Дунава, от Панония, от Дакия, от Дардания и други провинции и градове, дето се укрепяваха“.²⁰⁴

Аварският княз събрал множество от българи и славяни и го изпровдил към Солун, а след това се продължава:

„Когато прочее тези от града узнаха, че били заплашени от непредвидено дохождане на варвари за обсада и се намираха в голямо отчаяние, защото им липсвали средства за защита, насърчавали се с думи едни други. Обаче други, които бяха от Ниш и София, (ἕτεροι δὲ τῶν ἀπὸ Ναῖσσοῦ καὶ Σαρδικῆς ὑπαρχόντων) казвали, пъшкайки, понеже вече бяха изпитвали нападане върху укрепление: „Ей, вие там, бежанци, ние дойдохме тук да умрем с вас, защото само едно хвъргане от техните камъни ще счупи вашата стена.“²⁰⁵

И тъй хората в Солун, които са търпели славянските нападания, са били бежанци от брега на Дунава, Панония, Дакия, Дардания и др. провинции и градове като София, Ниш и пр.

Всички тези местности и градове са били заселени с българи. А следствие това борбите, които според житието на св. Димитрия са ставали около Солун, са били борби между тракийците или славяните и панонолирийците или българите.

Това, що дотук изложихме, е външната страна на Солунските събития. Вътре в самия град е имало непримирима вражда между гърци и българи. Господари на положението са били българите, което е предизвиквало ненавист на гърците против тях. Житието рисува с най-лоши епитети Кубера и неговия военачалник *Мавра*, каквито изобщо злобата може да създаде. Кубер се представя като заговорник против Солун, па и против цялата империя изобщо. Той бил имал намерение най-напред да стане господар на Солун, а сетне да завладее околните земи, островите, Мала-Азия и най-сетне Цариград. Тези негови замисли се описват по следния начин:

„Това събитие е известно по техния началник Кубера, както се нарича. Понеже той не можа да скрие вероломството, което таеше в сърцето си, той в своята безбожност се посъветва със своите съветници и тайно взе решение, щото един от неговите военачалници, човек знатен и способен във всичко, знаещ нашия език, т. е. ромейски, славянски и български (καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ἐπιστάμενον γλώσσαν καὶ τὴν Ῥωμᾶϊων, Σκλάβων καὶ Βουλγάρων), с една реч годеен за всичко и изпълнен с всичката хитрост

²⁰⁴ Tougard. 129.

²⁰⁵ Tougard. 131.

на дявола, да се подигне за очи и той както и другите да се доближат до нашия пазен от Бога град, дето щял да се преправи на верен служител на императора и да въведе при нас по-голямата част на своя народ, който би взел участие в неговите отвратителни намерения. Тъй че по тоя начин той би взел града благодарение на вътрешна война. И, след като го вземе, този *Кубер* за очи да се установи там с всичко, що има и другите военачалници. След това, като се укрепи, да нападне народите наоколо, да ги завладее и да нападне островите и Азия, па даже и тогава, който имаше царската власт.²⁰⁶

Това са били намеренията на българския княз Кубера. Той искал с хитрост да стане господар на Солун, като се преправи на верен служител на императора. Вече тези думи показват, че Кубер не се е считал за нещо чуждо в Римската империя, а че е бил вътрешен човек, който е искал да седне на царския стол.

Важни са в гореприведеното думите, че в Солун по онова време (480 година)²⁰⁷ са се говорили езиците ромейски (гръцки) славянски и български. Това етнографическо състояние би трябвало да се разбира и от онова, което изложихме по-горе, че жителите на Панония, Дакия, Дардания и прочее са се били скрили там.

Идеята на Кубера успяла. Той намерил човек, какъвто търсил, в лицето на *Мавра*. По-нататък житието по тая работа пише:

„След това размишление и решение, те, както се вижда, потвърдили с клетва своето решение. Един от тях на име *Мавр* (*Mavros*) дохажда в нашия град като беглец и отначало убеждава онези, които държаха управлението (управителите) със своите отлични, но лъжовни думи и с клетва да съобщят добро и приемливо за него на императора. Последният, бидейки добродетелен във всичко, убеден в това, що му бяха съобщили, веднага изпроводи писмена заповед, като при това изпроводи консулски украшения (мантия) на този Мавра и походно знаме като знак на обич и заповяда всички керамизийци, които бяха избягали далеч от Кубера да бъдат поставени под заповъдничество на самия Мавр. Щом това разпореждане се обяви на всеослушание и се вписа в матричния регистър, всичкия народ, който бе избягал тук, биде даден на същия Мавр и той им стана военачалник (стратер). Но някои хора от ромейска (гръцка) народност знаеха, какво нещо е Мавр и че той никога не е държал

²⁰⁶ Tougard p. 191–193.

²⁰⁷ Под Кубер тук се разбира бащата на Теодориха Велики, а под Куберово подигане против аварите, готското подигане против хуните след Атиловата смърт или след 453 г. и навлизането на готите в Македония около 480 г.

някаква вяра, а че със своята безхарактерност, клетвопрестъпничество, лукавство и безнравственост той бе опустошил много местности и много народи, за това казваха да не му се вярва.“²⁰⁸

Най-важното в тукприведеното е, че императорът дал консулско достойнство и походно знаме Мавру, които са били най-големите отличия по онова време. Това показва, че Мавр и неговите българи не са били чужди за Римската империя по онова време. С тези отличия Мавр се е считал за законен управител на поселилите се в Солун керамизийци. Мавр, както се вижда, се е опирал на българите и славяните, а гърците са таили омраза против неговото господство, което се разбира от думите, че един човек от *гръцка* народност съветвал недоверие към Мавра. Както и да е, Мавр става господар на Солун.

Върху това негово господство над Солун по-нататък в житието се говори:

Другите християни, като не смееха да съобщят за онова, що се крои против града и което те знаеха, пъшкаха за себе си и за града, понеже никой не се осмеляваше да му противостои и освен това онези, които имаха властта, като че се бояха от него. Защото този Мавр беше настанил за кентархи (ротни командири), пентиконтархи (полуротни) и декархи (взводни) хора, които му бяха едномисленици във вероломните намерения. И тези въоръжени хора надзираваха денем и нощем, където имаше хора смели като се продоволстваха за сметка на народа“.²⁰⁹

От приведеното явно изпъква че Мавр е бил истински господар на Солун. Важни са тук думите „другите християни“, под които трябва да се разбират гърците. Християните, значи, са се били разделили на две: едни, българите, за Мавра, а други, гърците, против него. Като противовес на „злите“ намерения на Мавра житието поставя Божията намеса. По Божие вдъхновение императорът заповядал на корабния военачалник *Сисиния*, човек умен и набожен, да дойде в Солун, за да наблюдава Мавра и онези, които били избягали тук с него, тъй че като се намира тук такава армия да бъде възможно на хората на Кубера да избягат тук по-доброволно²¹⁰, което собствено показва, че Сисиния е идел в Солун да помага на Кубера и Мавра, а не да ги наблюдава.

След това се разправя, че Сисиния, като искал да изпълни заповедта на императора, тръгнал от Елада и стигнал до остров Скиатия²¹¹ в неде-

²⁰⁸ Tougard p. 193–195.

²⁰⁹ Tougard, p. 195.

²¹⁰ Tougard, p. 196.

²¹¹ Остров близо до Солун.

лята пред Великден. На този остров той намерил един стар храм, обраснал в гора, та заповядал на солдатите да го очистят и отслужат служба в него. Следващия ден, понеже духал противен вятър, те пак останали тук, като се занимавали с разни работи: едни напр. ловили риба, други вършели друго нещо, без да знаят, какво замисляли Кубер и Мавр и техните хора. След църква обядвали и легнали да почиват. Тогава се явил Св. Димитър на Сисиния и му казал да стане, да не спи, а да опне платната, защото вятърът бил благоприятен. Той разбрал, че това е Боже повеление, та станал и се отправил към Солун, дето стигнал на Велики четвъртък. След това в житието се говори буквално:

„Дето страшно замисляната и приготвявана драма на *вътрешна война* нямала отсега нататък никакво следствие от страна на Мавра и неговите, понеже този Мавр бил обзет от страх и нерешителност и следствие тая нерешителност се разболял от силна треска, от която лежал дълго време. Той даже щеше да умре, ако коменданта, за когото говорихме, човек достоен за всяка похвала, невзимайки предвид това, що той е замислял, не бе го успокоил с думите си и с клетвата си“²¹²

Очевидна е баснословността на приведеното. Мавр не продължил заговора си, защото се разболял от треска, а царският пратеник Сисиния, който бил изпроводен срещу него, дошъл да го успокоява, което по-скоро показва, че между Мавра и Царския пратеник не е имало вражда, отколкото че работата е била тъй, както я излага житието. С присънването на Св. Димитрия на Сисиния и разболяването на Мавра от треска разказвачът е искал да изтъкне, че Божето провидение е било на страна на гърците и че то било попречило на Мавра да изпълни своите намерения. Обаче това е фантазия, която не отговаря на истината. Мавр е бил фактически и юридически господар на Солун, тъй че това, което е желал, е било изпълнено.

Последните думи на житието върху Мавра са следните: „Но след това царска заповед дойде до този набожен военачалник, с корабите, за които се говори и изпроводените за това лодки относително изнасянето на често споменяемите керамизийци. Този Мавр достигна заедно с бягащите до коронованния от Бога император, от когото биде приет и назначен управител. Обаче и в това предвидливостта на вдъхновения от Бога светец не остана в бездействие, но чрез самия син на тоя Мавр му съобщи в набожните уши за кроените планове срещу града от тоя Мавр и от Кубера, като извести за вероломността и престъпния про-

²¹² Tougard, p. 201.

ект на това толкова често споменям Мавр, който даже в *тракийската* област бе решил да изпълни това предателство, което трябваше да се обърне против собствения му живот. Работата се виждаше въроятна, защото имайки предвид това, що било заговорено между тях, честоспоменяемият Кубер не тури ръка на никого от хората на Мавра, нито пък на имотите му, а остави жените му в почестите, които имаха и даже в по-големи. Многонабожният император, който непрестанно предоставяше работите на империята на Бога, от когото той бе получил властта, изостави му и Мавра, не го предаде на смърт, а го отстрани от почестите, държа го с верни хора задържан и го отстрани от военачалството, което заемаше“.²¹³ С това се свършва историята на Мавра и Кубера в житието.

Ако погледнем на съдържанието на житието, ние ще трябва да заключим, че то не е написано от една ръка и в едно време. На него ще са работили мнозина и в разни времена, следствие което то се състои от противоречиви части. Основната идея в него е укор срещу българските князе Кубера и Мавра. Те се представят като заговорници против самата Цариградска власт. От друга страна пък ясно се вижда, че Кубер и Мавр са били в добри отношения с централната власт, от която те са подпомагани, чийто служители те са се считали, и от която Мавр получи консулско достойнство и походно знаме. Като се имат пред вид техните отношения към централната власт, укорите, които се отправят против тях, се явяват като клевета и клюкарство от гръцка страна.

Тези клюки изразяват безсилието на гърците спрямо българите и невъзможността им да си отмъстят по друг начин. Тях ги е било яд, че в Солун са господствали българите, затова се впуснали в разни измислици, като за утеха не пропуснали да вземат на своя страна даже и Божието предопределение. Разрушаването на гръцкото господство над Балканския полуостров от Баяна, както се вижда, не е било минало без да предизвика силно огорчение в гръцка среда.

И тъй, извън Солун е ставала борба между славяни и българи, а в Солун – между българи и гърци.

Ако хвърлим сега един поглед надире върху това, де са се чували българи и де славяни, ние виждаме, че славяните са живели на изток от българите. Те са поселявали Дакия и Тракия, а българите Панония и Илирия, иначе и българите и славяните са племена от скитската или келтска раса. Може би че различието в наименованията на тези еднородни народи да се дължи на разните писатели, които са ги описвали.

²¹³ Tougard, 203–205.

Тъй напр. за *българи* в Панония и Илирия говорят латински писатели: Касиодор, Енодий, Павел Дяконът, Анастасий Библиотекарят, Комес Марцелин, па и Йордан. За славяни ни говорят гръцките писатели: Прокоп, Теофилакт Симоката, Житието на св. Димитрия Солунски, Менандър, Агатия, па и Йордан. Някои от вторите като Прокоп, Менандър, Агатий даже и не споменват българи, също тъй пък повечето от горните латински писатели не ни споменават славяни. Тъй че може да се каже, че българи е латински, а славяни – гръцки израз почти за един и същ народ.

Българите, аварите и хуните са заемали предимно едно място: Панония и Илирия. Славяните пък са заемали същото място, което е заемано от готи и гети. За това народите от тези две групи се идентифицират помежду си.

Народите от тези две групи в VI век се съединяват от Баяна под една власт. След смъртта на Баяна господстващо племе станаха българите. От сега нататък името българи захваща да се чува навсякъде, където по-напред се чуваха скити и гали или скитските народи: хуни, готи, агазири, авари, славяни. Тези народи са живели започвайки от горна Панония, та до устието на Дунава и Византия. По цялото това пространство, от VII век насам, се чуват само българи. Върху това обстоятелство ще се посочи по-нататък, а сега нека видим отношенията между готи, (гети) и българи.

Дял II

ГОТИ И БЪЛГАРИ

1. Готското нахлуване на юг от Дунава се счита за българско нахлуване.

Ако готите и българите са стари скитски народи, които са поселявали едни и същи местности, то е явно, че те са били един народ, но разنو наричан. Това обаче досега не се е схващало тъй, защото се е мислило, че готите са германски народ, който е *дошъл* на Балканския полуостров и бързо след това пак заминал от там. Ние докажахме, че готите не са дохождали в историческо време на Балканския полуостров, сега пък нека посочим, че те не са били напуснали Балканския полуостров и че следователно те продължават да живеят там в лицето на днешните българи.

Прокоп в своето съчинение за готските войни пише, че във време на едно сражение в Италия, Белизар заповядал на своя войвода *Беса*, да се разговаря с варварите (готите, с които водил война) *готски* (Bg. I, 10). По-нататък, като изброява разните Белизарови войводи, споменава и Беса, за когото пише:

*„Този Беса по рождение бе гот от онези, които от старо време живеяха в Тракия и не бяха последвали Теодориха, когато той от тук отведе готския народ в Италия. Той бе смел и добър за война човек“.*²¹⁴

Според Прокопа, прочее, който в случая е много важен свидетел, защото описва видяни работи, за Италия не са били заминали всички готи. Ядрото им е продължавало да си живее в Тракия и Македония. Йордан, като описва какви селища заемат народите, които са съставлявали Атиловата държава след Атиловата смърт, пише, че сарматите, цемандрите и някои хуни получили селища в Илирия до Кастра Мартена. От рода на

²¹⁴ Ο δέ Βεσσας ούτος Γοτθος μέν ήν γένος τών εκ παλαιού εν Θράκη ώκημένον, Θευδερίχω τε ούκ εποσπομένων, ήνίκα εκθενδε ές Ιταλίαν έπηγε τόν Γότθων λεών, δραστήριος δέ καί άγαθος τα πολεμα. (Bg. I. 16)

тези хора бил *Бливила*, дук на Пентаполис²¹⁵, брат му *Фроила* и в Йорданово време патриция *Беса*. (Saurmatae vero, quos Sarmatas diximus, et Cemandri, et quidam ex Hunnis in parte Illyrici ad Castrum Martenam sedes sibi datas coluere. Ex quo genere fuit Blivilas dux Pentapolitanus, eujusque germanus Froilas, et nostri temporis Bessa patricius (Iord. L, 265).

От тези Йорданови думи може да се разбере какъв е бил този Беса, който е говорил готски с готите в Италия. Той собствено е произлизал от днешно Кулско, защото Кастра Мартена, днешен Чичил в Кулско, (или по всяка вероятност самата Кула, понеже там има кула т.е. тя е била кастел) се е намирала в брегова Дакия, и защото Йордан вика на жителите на долна Мизия сармати (Виж Йордан VIII, 101; LIV, 285; LIV 277 и пр.). Тук поменатите народи са съставлявали хунската, Атиловата партия, което за излишен път сочи, че както хуните, тъй и готите са говорили един език.

Също и Йордан пише, че Теодорих е заминал за Италия само с онези готи, които се съгласили да тръгнат с него, а другите си останали:

Igitur egressus urbe regia Theodoricus, et ad suos revertens, omnem gentem Gothorum, quae tarnen ei praebuerat consensum, assumens; Hispernam tendit, rectoque itinere per Sirmas ascendit, vicinas Pannoniae. Iord. LVII. (Теодорих, прочее напуснал Цариград и, след като се върнал при своите, събрал целия готски народ, обаче само онези, които се съгласили с него и се отправил за Италия, като минал право през Сирмиум, който е съседен с Панония). От това, прочее се вижда, че готското ядро си е останало в Македония и Тракия.

Освен това Йордан на друго място пише, че в негово време тъй наречените малки готи, за които Улфила е превел свещеното, писание, живели в Мизия, в областта на Никопол до Стара планина (hodieque sunt in Moesia regione incolentes Nicopolitanam. Ad pedes enim montis... Iord. LI. Виж и по-нататък в „Крумовите закони“).

Никиуският (Етиопският) пък владика Иоан, който е писател от VII век, описвайки войните на Виталиана в 514 година в Мизия противъв Византийския император Анастасия, пише, че Виталиан е воювал начело на *скити* и *готи*.²¹⁶ Виталиан е събирал своите войници в Скития и Мизия, тъй че Никиуският владика е считал жителите на тези провинции във Виталианово време за скити и готи. Същият владика споменава готи тук и във време на императора Юстиниана, около 531 година. Тогава, според него, император Юстиниан тръгнал на война по Черно

²¹⁵ Една провинция в Африка

²¹⁶ Zotenberg, p. 379.

море със *скити* и *готи* против хуните, които убили своя цар, защото се покръстил.²¹⁷

Нека притурим към това, че Улфила, готският владика, не замина на никъде, а умря в Цариград, че той е оставил на Балканския полуостров своя школа ученици, че Гепидите, които са готски народ, не заминаха наникъде, а си останаха в своето отечество чак до VII век, когато тяхното име се замени с българско име и пр. и нам ще стане ясно онава, което трябва да се разбира по само себе си, че готското ядро *не е напуснало Балканския полуостров*. Балканския полуостров са напуснали само някои готски чети, които основаха силни господарства в Мала Азия, Италия и Испания, и които не са били изчерпили готското ядро.

Какво става, прочее с готите по-нататък?

Там, дето едни писатели споменават готи, в същото време други споменават българи, от което се разбира, че готите са продължили своя живот в лицето на днешните българи. Тъй напр. Никиуският владика Иоан пише, че Виталиан в 514 година е воювал начело на скити и готи, а Цариградският Теофан казва, че Виталиан в този случай е стоял начело на *хуни* и *българи*.²¹⁸ Теофан ще да е заел своите сведения от *Малала*, който е писател от VI век и който пише, че Виталиан събрал войска отъ *хуни* и *българи* и завзел Тракия, Скития и Мизия.²¹⁹ Евагрий пък, който тъй също е писател от VI век, пише, че Виталиан е стоял начело на *хуни*.²²⁰ Вижда се, прочее, че скити, готи, хуни, българи се месят едни място други, а се мисли един и същ народ.

Споменатите събития се отнасят към 505–520 година, а под 535 година българите се споменават от Комеса Марцелина в Тракия или долна Мизия по реката Янтра:

Tzita patricius in Mysia cum hoste Bulgarum congregiendi ad jatrum superior invenitor.²²¹

Превод

Патриция Цита, след като се сблъска в Мизия с неприятели *българи*, намери се на горното течение на реката Янтра.

Теофилакт Симоката за година 585 пише (в. стр. 163–164), че бра-

²¹⁷ Zotenberg, p. 391.

²¹⁸ Theoph. I Bonn., p. 247.

²¹⁹ Malalas. Bonn., p. 402.

²²⁰ Evagrius, III, 43.

²²¹ Marcellini Comitum Chronicon, Migne LI.

тът на императора Маврикия, Петър, като отивал на бой срещу аварския княз Баяна, вървейки откъм Варна към Нова (Свищов), щом заминал Нова, сблъскал се с българи. Тъй че и според Симоката долината на реката Янтра е била заселена с българи.

Сега, според Йоана от Антиохия, Теодорих в 488 година тръгнал от Нова със своите готи за Региум, а оттам за Италия²²²; Според Прокопа, Йордана, Йоана от Никиу и пр. готите са живели тук и в VI век. На същите хора, на същото място, в същото време, Теофан, Малала, Комес Марцелин и Теофилакт Симоката викат българи.

Идентичността обаче между готи и българи най-много се изразява в това, че готското нахлуване, както и изобщо готските работи се приписват на българи.

Тъй напр. Йордан пише, че след разпадането на Атиловата държава, готите, под водителството на Теодориховия баща *Теодомира*, преминали на юг от Дунава през реката Сава, взели *Ниш*, *Улпиана*, *Стоби* и завладяли много области в Илирия. Тесалийските градове *Хераклея* и *Лариса* по-напред опленили, а от сетне въз основа на военното право ги завладяли. След това нападнали Солун, който се защищавал от патриция Хеларина. Хеларин, като видял, че не може да противостои, проводил при Теодомира пратеничество, предложил му разни подаръци и по тоя начин го отклонил от разрушаването на града. След това римският военачалник сключил съюз с готите и им отстъпил за живеене градовете *Цер*, *Пела*, *Европа*, *Медина*, *Петина*, *Верея* и едно друго място, което се казва Сиум. Тук готите сложили оръжието си и заживели в мир. Не много след това княз Теодомир се разболял и като почувствал, че ще умира, повикал готите при себе си, определил им за наследник сина си Теодориха, след което умрял. (Iord. LVI. 285–288).

Същото събитие архиепископ Теофилакт приписва на българите. Той пише за тяхното появяване: „След като заминал тоя народ (омбри-те), дошъл друг, най-беззаконен и най-свиреп, по име българи, из пределите на *Скития*, преминал тъй наречената р. Истер (Дунав) като послан от Бога бич на *западните страни*... Когато покорили цялата *Илирийска страна* (*πάσαν τήν Ιλλυρίδα χώραν*) и *Стара Македония* до град *Солун*, част от *Стара Тракия* около града *Верея* и *Филипопол* и по-нагоре (*τά τε άνωτέρα*) завладяли страната като постоянни владетели (*οί κτήτορες βέβαιοι*).“²²³

²²² Johann. Antioch. F 148.

²²³ М. Соколовъ: Изъ древней исторіи Болгаръ. С. Петербургъ, 1879, стр. 243

Очевидно е, че Теофилакт предава в съкратена форма Йордановия разказ за нахлуването на готите. Според него българите дошли из Скития, от дето са дошли и готите и са направили същите завладявания, както и готите. Същото събитие Теофан описва по следния начин: Тази година (494) тъй наречените българи за пръв път нахлуха в Илирия и Тракия²²⁴. А в славянския превод на Манасия се пише:

„При Анастасия цари начеше Българе поимати землю сию. Прешедшу Бъдыне. И прежде начеше поимати Долнею землю Охридскую и по том сию вьсу. От исхода же Вльгаром до июня. От (870) лет.“²²⁵

Този Манасиев превод бил направен по поръка на Ивана Александра (1331–1356)²²⁶, обаче ние не можахме да намерим съответствен гръцки текст. А понеже това съобщение по съдържание се вижда по-старо от същото съобщение на Теофана, то и за вярване е, че то почива на славянски първоизточник, който е стоял близо до времето, което се описва. Ако извадим сега от средно взето 1350 година, когато ще е преписвана тази летопис, 870, ще получим 480, т.е. годината, когато готите под водителството на Теодомира заимаха горните места. Много е важно горното известие и по това, че казва, че българите са минали Дунава къде Видин, защото тъдява са минали наистина Дунава народите на Атиловата държава след неговата смърт. Битката, както сме посочили, на подигналите се народи, е станала до ез. Недея. Центърът на гото-хунската държава се е намирал между реките Жил и Черна, т.е. тъкмо срещу Видинско. Част от народите на Атиловата държава след революцията минаха на юг от Дунава в Кастра Мартена (Кула) в брегова Дакия и пр. Та като се казва, че в 480 г. българите са минали Дунава при Видин, се изразява гото-хунското преминаване на юг от Дунава в 480 г.

Че споменатото готско нахлуване се счита за българско нахлуване най-добре се вижда от Охридската легенда, в която се описва живота на отца архиерея и чудотвореца *Климента*, епископ на България в Охрид. Там се казва:

„Този голям наш баща и светилник на България води своя род от европейските мизи, които обикновено се наричат българи. Те в старо време били преместени чрез ръката и силата на Александра от Олимп до Пруса към северния океан и мъртвото море, а след дълго време преминали с тежка сила Дунава и избрали за живеене *Панония и Дал-*

²²⁴ Theoph. I Vonn., стр. 222.

²²⁵ *Йорданъ Ивановъ*: Български старини изъ Македония. София, 1908, стр. 145

²²⁶ Виж пак там.

мация, Тракия и Илирия и голяма част от Македония и Тесалия.²²⁷

Тук не само че се приповтаря готското нахлуване по тези места още от четвъртия век, но се казва, че тези българи живели едно време до Олимпа, отдето Александър Велики ги преселил към север, т.е. идентифицират се българите със старите жители на Балканския полуостров или със старите гети.

Готското нахлуване се приписва на българите и от Никифора Грегора (1295–1360). Никифор Грегора, като писател от четирнадесетия век, не е свидетел за събитията от четвърти, пети, и шести век, но понеже той с най-старият писател, който пише, че българите са дошли от Волга, което даде повод на някои учени да помислят, че българите първоначално са живели по реката Волга, то нека видим как е схващал той българите и тяхното дохождане. По тоя случай той пише:

„Сега ще обясня от кое място се е получило името на България. Мясното се намира отвъд и на север от Дунава. То се протича от една малка река, която се казва *Булга*. От нея си получиха същите българи името, *макар че по произход са скити*. Те дълго време след това се преселили от там с жени и деца. Когато иконоборската болест обземаше набожниците, преминали в голямо количество Дунава и нахлули в двете до Дунава Мизии и, както се разправя, ограбили добитъка на мизийците и подобно на скакалци и светкавица заели Македония с отсамнашна Илирия, дето много им се харесало.²²⁸

Според Никифора Грегора, както и според всички други писатели,

²²⁷ Ούτος ὁ μέγας πατήρ ἐμῶν καί τῆς Βουλγαρίας φωστήρ ρό μὲν γένος εἶλκεν ἐκ τῶν Εὐρωπαϊῶν Μυσῶν, οὐς καί Βουλγάρυς ὁ πολὺς οἶδεν ἄνθρωπος, πάλαι μὲν ἐκ τοῦ κατὰ Προῦσαν Οὐλύμπου πρὸς τὸν βόρειον ὠκεανόν καί τὴν νεκρὰν θάλασσαν ὑπὸ τῆς Ἀλεξάνδρου χειρὸς καί ἐξουσίας ἐκτοπισθέντων, μετὰ δὲ συχνῶν χρόνων παραδρομὴν δυνάμει βαρεῖα τὸν Ἰστρον περαιωθέντων, μετὰ δὲ ουχνῶν χρόνων παραδομὴν δυνάμει βαρεῖα τὸν Ἰστρον περαιωθέντων καί τα γειτονεύοντα πάντα κληρωσαμένων, Παννονίαν καί Δαλματίαν, Θράκην καί Ἰλλυρικόν, καί πολλά τῆς Μακεδονίας καί Θεσσαλίας. Β.Α. *Булбасовъ*: Кириллъ и Методій. С. Петербург 1868, II, стр.301

²²⁸ „Ὅθεν δὲ τόι τῆς Βουλγαρίας ἐπώνυμον ὁ τόπος κεκλήρωται, δηλώσω ἐρχομαι. Χώρος τίς ἐστὶν ἐς τὰ ἐπεκεινὰ τέ καί βορειτερά του Ἰστρου κείμενος, καί ποταμὸς ρέων οἱ αὐτοῦ οὐ μικρός. Βουλγαν αὐτὸν ὀνομάζουσιν οἱ ἐκχώριοι ἄφ οὐ ὀή καί αὐτοὶ τό τῶν Βούλγάρων μετελιφῆσαν ὄνομα, Σκύθαι τό ἐξ ἀρχῆς ὄντες. ὅψέ δ' ἐκείθεν οὐτοὶ μετανάσαι γενόμενοι τέκνοις ἅμα καί γυναιξίν ὅποτε τό τῆς εἰκονομαχίας νόσημα κατα τῶν εὐσεβουντων ἐπεχωρίαζε διαπεραιούνται τὸν Ἰστρον Μυσίας καί πάντα λειαν Μυσῶν τό θρυλλούμενον ποιούντες τὰ ἐν ποσι καθάπερ ἀκρίς ἡς τις κεραυνὸς αἰθέριος οἰκούνται Μακεδονίαν μετὰ τῆς ἐπέκεινα Ἰλλυριδος ἀρεσθέντες τοῖς ἐκείσε καλοῖς. Niciphori Gregorae Byzantina historia Bonn. 1829 vol.1, стр.26–27.

българите са *скитски* народ. Този скитски народ дълго време живял отвъд Дунава и във време на иконоборството преминал от тая страна на Дунава. Иконоборството се е започнало от владиката на Херапол в Сирия в края на петия век, във времето на императора Зенона, когато готите, след смъртта на Теодомира, под водителството на Теодориха, заплашваха да вземат Цариград. Тъй че под българско преминаване на Дунава Никифор Грегора разбира готското преминаване след революцията в хунската държава. Българите, прочее са скитски народ, каквито са готите и хуните, който е живял отвъд Дунава, от дето в четвърти и пети век нахлул на юг от Дунава и завладял двете Мизии, Македония, Илирия, Тесалия, т.е. направил онова, което са направили готите. Въпреки категоричните изрази на Никифора Грегора, че българите са *скитски* народ, който от старо време живее до Дунава, че неговата Волга е малка рекичка, приток на Дунава, която няма нищо общо с реката Волга, която нито е малка, нито е на север от Дунава, някои учени се уловиха за думата *Βουλύα* и излезоха с твърдение, че българите са дошли откъм реката Волга. Що се отнася до Волга-та на Никифора Грегора, за нея би могло да се каже следното:

Никифор Грегора се е ползвал от писателя от VII век Теофилакта Симоката или някой подобен на него. Теофилакт Симоката, като описва началото на хуните, казва, че те живели до брега на реката *Тил*, която турците (хуните) наричали *Черна*. Ние посочихме вече веднъж (в. стр. 71), че това е реката Жил и Черна, откъм които реки идентичните на българите хуни и готи след революцията в Атиловата държава са нахлули в Римската Империя. Но понеже Волга в старо време се е казвала *Ател*, *Итил*, *Идил*, то или сам Никифор Грегора или някой от по-сетнешните негови преписвачи, са взели реката Тил за *И-тил* (Волга) и са я назовали с новото название Волга, вместо старото Тил или Итил. Оттук произлиза несъобразността у Никифора Грегора да казва, че Волга е малка река, на север от Дунава, каквато Волга в същност не е. Очевидно е, прочее, че е мислена Жил или реката Черна, която е малка река, влива се в Дунава, от дето действително българите са нахлували на юг от Дунава и е наричана от Теофилакта Симоката Тил (Волга?). Ето как се е създала баснята, че българите водят началото си от реката Волга.

Разказът на Никифора Грегора е намерил отзвук в хрониката на един дуклянски свещеник. Макар разказът на Дуклянския свещеник да няма никаква стойност като исторически документ за произхода на българите, той се привежда от привърженика на волжкия произход на българите, Г. Баласчева, за да докаже с него, че българите са дошли от

Волга. За да се разбере стойността на тоя разказ, ние ще го приведем тук буквално:

„Praeterea regnante Bladino, exiit innumerabilis multitudo populorum a magno flumine Volga, a quo et nomen ceperunt, nam a Volga flumine Vulgari usque in presentem diem vocantur. Hi cum uxoribus, et filiis, ac filiabus, atque cum omni pecunia ac substantia magna nimis, venerunt in Sylloduxiam Provinciam. Preerat eis quidam nomine Kris, quem lingua sua Cagan appellabant, quod in lingua nostra resonat imperator, sub quo erant VIII Principes qui regnabant, et iustificabant populum, quo niam multis erat nimis”. Schwandtner, Scriptores rerum Hungaricarum t. III, p. 478.”²²⁹

Превод

(Освен това, когато царувал Балдино, излязло безбройно множество народи от голямата река Волга, от която и името си са получили, защото от реката Волга дори и до днес се наричат Волгари.²³⁰) Те с жените си и дъщерите си и синовете си и с всичкия си имот и всичкото си състояние дошли в провинцията Силодуксия. Началник им бил някой си на име Крис, когото на свой език наричали каган²³¹, което на наш език означава император, под когото имало осем княза, които управлявали и съдели народа, понеже е бил твърде многоброен).

Това, което се приказва тук, е същото, което говори Никифор Грегор. Разликата между тях е само тая, че Никифор Грегор казва, че *Βουλγα* или Булга е малка река на север от Дунава, че българите са дошли от Скития и пр. Когато тук е изпуснато да се каже, че Волга е на север от Дунава, че българите са дошли от Скития и пр., а е казано само, че българите са дошли от Волга, която Волга е взета за днешна руска Волга.

Също тъй трябва да се разбират българите и готите и според много по-стария от Никифора Грегора, анонимен Равенски космограф, който е писател от началото на VII век. Той пише:

„В Тракия или Македония и долна Мизия само българи живеят, които са излезли от горепоменатата голяма Скития, понеже Маркианопол

²²⁹ *Минало*, Българско Македонско научно списание. Редактор Г.Д. Баласчев, София 1909. Книга I стр. 117.

²³⁰ Българите никога не са се наричали Волгари, а винаги *българи*. Волгари са ги писали само гърците, защото нямат буквата Б. Гърците пък по онова време са казвали на реката Волга Ател.

²³¹ А Крис на кой език е?

се намира в долна Мизия, както ми свидетелствува често споменавания космограф Йордан, който разправя, че градът Марцианопол е построен от императора Траяна от любов към сестра си Марция. През средата на тоя Марцианопол тече река, която се казва Потамия.²³²

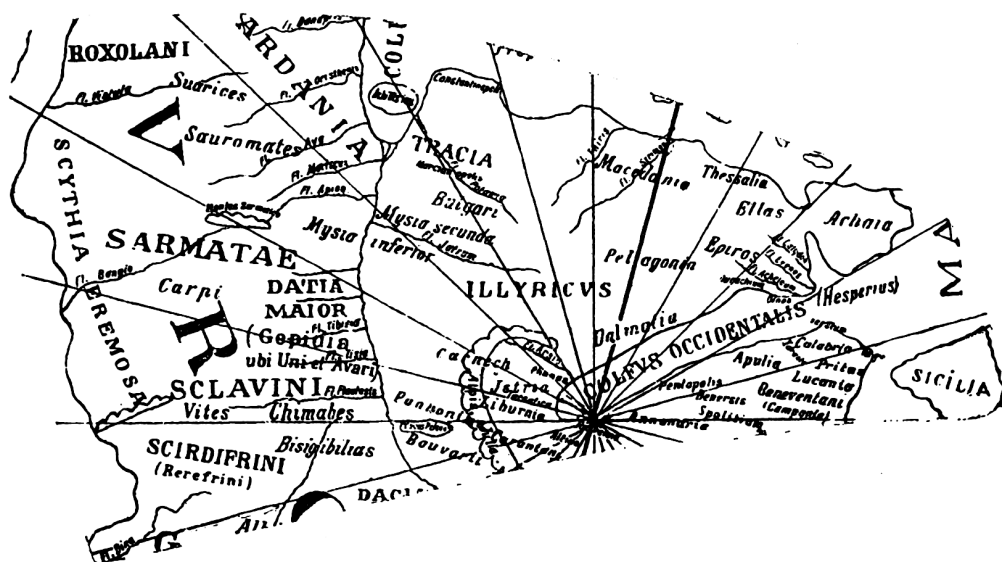
И според анонимния Равенски космограф българите са скити, защото идат от Скития. Те освен това са готи, защото се свързват с Маркианопол, на който удариха в 376 година готите, идейки от Скития. Тракия, Македония и Мизия във време на Равенския космограф (VII в.) са се поселявали от готи, понеже готите в четвърти и пети век станаха господари на тези места, а че преди VII в. българите под името българи са били нахлули или господствували в горните места, нигде не се споменава.

Равенският космограф ни е оставил и карта на света, от която ние тук привеждаме по Милера частта от Балканския полуостров, дето са споменават българите. И тук името *българи* сбърква Милера, както и при картата на св. Йеронима. Въз основа на това, че в тая карта се споменават българи, Милер определя старостта на картата или по-добре на съчинението на Равенския космограф. Понеже българите според Милера са дошли в Мизия в 679 година, то Равенският космограф, като ги споменава тук, не бил написал своето съчинение по-рано от 660–70 година. Тъй че нему не служи Равенският космограф да определи старостта на българите в Мизия, а напротив – българите му служат да определи старостта на космографа. Неговото предубеждение за някакви си късно дошли турски българи тъй е голямо, че даже го подвежда при правилното интерпретиране на думите на Равенския космограф.

Милер казва, че Р. к. бил писал, че между Долна Мизия и Македония и Тракия *сега* българи живеят, които са дошли от голяма Скития (Zwischen Mysia inferior und Macédonien und Thracien wohnen jetzt die Bulgari, welche aus Scythia maior herübergekommen sind²³³) когато Равенският космограф пише, че в Мизия и Македония или Тракия *само* българи живеят, което е изразено и в картата му, защото той там, както се вижда, друг народ освен българите не споменава. Има разлика, дали се казва „сега българи живеят“ или „само българи живеят“. Понеже

²³² Inter vero Traciam vel Macedoniam et Mysiam inferiorem modo Bulgari habitant qui ex supra scripta maiore Scythia egressi sunt. Quia Marcianopolis ex Mysia inferiore pertinet, ut testatur mihi multoties dictus Jordanis cosmographus, asserens quod ipsam Marcianopolim civitatem Traianus imperator pro amore Marciae sororis suae edificasset per quam Marcianopolim medio transit fluvius qui dicitur Potamia. Ravennatis anonymi Cosmographia ed. M. Finder et G. Parthey. Berolini 1860 Crp. 185.

²³³ Miller K.: Die ältesten Weltkarten VI, Stuttgart, 1898, s. 20.

Част от картата на Равенският космограф

Равенският космограф при написването на своето съчинение се е ползвал от Йордана и други стари писатели, то той в случая е изразил мнението на старите писатели, според които и тъй се разбираше, че българите са стари заселници на споменатите местности. Равенският космограф, прочее под българи и българско преминаване от отвъд Дунава е схващал готи и готско преминаване на Дунава. А всичко това показва, че неговото съчинение почива на стари източници, па и че е писано в по-старо време, когато се е чувствала идентичността между готи и българи. Картата и съчинението на Равенския космограф са особено ценни за българската история по това, че той из споменатите местности или на юг от Дунава *освен* българи не е споменал друг народ, което сочи на по-стария исторически характер на българите пред другите славянски племена. На север от Дунава, в Дакия, Равенският космограф сочи *сармати, карпи, склавини, Гепидия*, в която били *хуни и авари* и пр., а на юг от Дунава само българи.

Събрано всичко дотук казано показва, че *готитте са считани за българи и че готското навлизане е считано за българско навлизане*.

2. Гетските предания са считани за български предания

а) Спомени за Траяна

У българите са се запазили спомени за Траяна и за основаването на Маркианопол от Траяна.

Иордан в своята готска история описва това основаване по следния начин:

„Този град (Маркианопол) е основан, както се разправя, от императора Траяна и то по следните причини: Едно момиче на сестра му *Маркиа*, като се къпело в реката Потамус (Камчия), която имала бистра и сладка вода и извираща из сред града, поискало да гребне вода. Обаче случайно златната чаша, която ѝ била донесена, повлечена от тежестта на метала, паднала на дъното на реката. Дълго време след това тя пак излезла на повърхността. Понеже е неестествено празен съд да потъне, а веднъж погълнат от вълните, да бъде изхвърлен от тях на повърхността, то, когато Траян за голямо негово учудване се научил за това, помислил си, че в изворите ще живее някое божество. Затова основал града и го нарекъл на името на сестра си Маркианопол.“²³⁴

Според този разказ Траян се представя като идолопоклонец, като е вярвал, че във водни извори живеят божества и пр. Това основаване на Маркианопол, както и Траяновото езичество, е изразено от една българска народна песен, в която от сетне са се вмъкнали и други елементи, като св. Георгия и пр. Съдържанието на тая песен е следното:

„Бог да биет краля от Трояна!
Ми по собрал Троянци хрияни;
Ел чуете Троянци граждани!
Расипите бога единего,
Напишите бога стробренова».
Написале бога стробренова.

Но сега станало следното чудо:

²³⁴ Jord. XVI.

Що ми текле у Трояна града
Триест и три точки студна вода,
Тамо фати да ми протечиват
Бяло стрebro и свитло-но злато;
То'а за бога молі'а, то'а ми найдо'а.

Понеже сега нямало от где да пият вода, то кралят ги проводил под града, гдето до езерото имало студен бунар, но там имало змия халовита, от която троянци трябвало да откупуват вода сс злато и сребро. По тоя начин се изткъва нищожеството на златото и среброто пред създадената от бога и необходима за живеене вода.

Ним и прати крал Троянски,
Ми и прати под Трояна града,
Под езеро, кей глобок бунар.
Тамо имат тая вода студена;
Тамо имат зміа халовита;
На ден му іе по еден таинъ;
Тамо одат Троянски християни,
Да откупат вода-та со стрebro,
Со стрebro, со жежено злато.

Най-сетне Троян напълнил със злато и сребро джебове и пазвата на най-малката си дъщеря *Мария*, дал ѝ сребърен ибрик и я проводил да донесе студена вода. Момата се прекръстила и тръгнала, обаче из пътя я застига един незнаен делия. Този незнаен делия я запитал где отива, тя му отговорила, че отива под Трояна града да налее студена вода. Той ѝ разправил тогава, че там има змия халовита и че тя ще загине млада и зелена. След това ѝ открил, че той не е незнаен делия, а е свети Георгия. Придружил я до водата, убил със стрелата си змията и по този начин спасил момата. Вързал змията за коня си и се върнал заедно с момата в града. Щом стигнал в града, проводил момата да съобщи на баща си, която се обърнала към него с думите:

„Ал ме чуеш, мои стари татко!
Дойде еден незнаен делиа
И те викат той кай него”.
Па каниса той крал Латин,
Па отиде кай свети Георгия:

„Добре дойде незнаен деліа!“
 „Добре найдох крале Латинине!
 Ако сакаш я да ми ти да’ам
 Да ти да’ам моя мила керка!“
 Изговори свети Георгіа
 На онего краля Латинего.
 Кюти Латин уста да ти капнат,
 Не зборувай ти такви речови!
 Я не сум ти някои деліа
 Туку я сум еден ангел божи
 Ангел божи свети Георгіа.
 Али гледаш хала халетина!
 Да собериш Троянци християни,
 Да разсипиш бога стребренаго,
 Да напишиш бога единаго,
 Оти гледаш страшна халетина
 Ако пуцтам Зміа халетина,
 Три пъти градо ке преопачит,
 Жива душа от вас не остават.” –
 Изговоре той крал Латин:
 „Прости мене свети Георги!“
 Се собраха християни Троянци
 Разсипаха бога стребренаго,
 Напра’иха бога единаго.
 И шо текле Тріесет и три чешми
 Чисто стребро и жежено злато
 Пресекнаха и ми протекоха
 Протекоха тая студна вода.”²³⁵

Важното в тая песен е и това, че Траян се нарича „крал латин“, с което се изтъква чуждия, латински характер на Траяна. Тая песен, както виждаме, не е някоя по-сетнешна комбинация, а има корена си още във времето на Траяна, защото тя не е нищо друго освен вариант на приказката за основаването на града *Маркианопол*, на Девненското Езеро от Траяна.

Песните обикновено са израз на непосредствени преживявания, а не на чужди, недокосващи певеца събития. Тъй че горната песен сви-

²³⁵ Български народни песни, събрани от *Братя Миладиновци*. №38.

детелствува, че българите, които я пеят, са преживевали събитията от Траяново време и следователно са били по онова време в Мизия. В нея се изтъква и борбата, която са имали по онова време християните гети с римляните, което ще посочим по-нататък. Траян според Йордана е покорявал в Мизия сармати, иначе тук са живели гети. Тъй че ние можем да кажем, че гетските традиции са спазени у българите.

За Траяна са се запазили много спомени у славяните. В България много местности носят неговото име, напр. града Троян и пр.²³⁶, но понеже за тях може да се каже, че са преминали у българите посредствено, макар и с посредствеността да се стига пак до Траяна, то ние ще обърнем внимание тук само на „Слово о плъку Игореве“, защото и тук се изразява непосредствено преживяване на разказвача:

О бояне соловію стараго времени, абы ты сіа плъкы ущекотал, скача, славію, по мыслену древу, летая орлом под облака, свивая, славію, оба полы сего времени, рища в тропу Трояню чрес поля на горы.

Были вечи Трояни, минула лета Ярославля; били плъци Олгови, Ольга Святославлича.

Встала обида в силах Дажьбожа внука, вступил девою на землю Трояню.

... Которое бо беше насиліе от земли Половецкыи на седьмом веце Трояни.²³⁷

Важното у това слово е, не само гдето се споменава Траян, от което излиза, че той е стоял в известна връзка със славяните, но че се споменава и Траяновия *трап* (окоп). Дринов мисли, че *тропу Трояну* значи трапу Троянову, което няма съмнение, че не може другояче и да бъде (вж. Заселение, стр. 80). Друго тъй също важно нещо е, гдето се споменава *вечи Трояни*, от което собствено се схваща славянското леточисление. *Вечи Трояни* се схваща в смисъл *вековете* (времето) на Траяна (в. Дринов, Заселение стр. 81): „Били вечи Трояни, минула лета Ярославля, били плъци Олгови, Ольга Святославлича, т.е. бяха Траяновите времена, минаха ярославлевите години, бяха и плъците (плъчищата, войските) на Ольга Святославлича.

Такова голямо и силно възпоминание, що е останало у славяните: руси, българи и сърби за Траяна е несъмнено доказателство, че Траян е воювал с тези народи в своите походи, че той тях е покорявал в Дакия, Мизия и Илирия.

²³⁶ Виж Праотечеството и праезикът на Българите, стр. 120–128.

²³⁷ Приведено по Дринова, Заселение и пр. стр. 78.

б) Крумовите закони

Херодот, като описва обичаите на траките, казва, че те не вярвали, че умират, ами че след смъртта си отивали при Бога *Залмокса*. Всяка година те провождали по одного от тях при *Залмокса* да му излага техните нужди. След това Херодот продължава:

„Както съм слушал от елините, които живеят до Хелоспонта и Понта (Черно море), този *Залмокс* е бил човек и е служил като слуга (роб) в Самос също и при Питагора, Менезарховия син. Тук той станал свободен и си събрал голями богатства, с които се върнал в отечеството си. А понеже траките водели такъв лош и не отделан живот, то този *Залмокс*, който там се бе научил на йонически начин на живеене и на по-добри нрави от тракийските, защото бе заобиколен с елини и с първия мъдрец на елините, с Питагора, построил си една стая, дето той приемаше и гощаваше по първите граждани, като през време на гощаването ги учеше, че нито той, нито неговите гости, нито техните наследници, ще умрат някога във вечността, ами те щели да дойдат на едно място, дето щяло да им бъде винаги и вечно добро. Додето той правеше и хортуваше така, направи си къща под земята и щом къщата му бе готова, той се изгубил из средата на траките и слезе в своето живелище под земята и живял там три години. Те обаче го оплаквали и жалели, като че е умрял. На четвъртата година той пак се появи между траките и тъй те вярвали на това, що им бе казал *Залмокс*“.

Колкото се отнася до Херодота, той мисли, че в това може да има нещо вярно, обаче той напълно не му вярва.

Херодот мисли, че *Залмокс* е живял дълго време преди Питагора.

Това съобщение на Херодота за вярата на гетите в безсмъртността, се явява в много по-разширена форма у по-сетнешните писатели. Страбон, който е писател от първия век преди Христа, пише по тоя случай следното:

„Разправя се за някой си гет на име *Залмокс*, който след като бе роб на Питагора, от когото бе научил нещо за небесните работи, а други пък работи от египтяните, до които чак бе ходил, върнал се у дома си, дето той предсказвал на първенците и народа според небесните знаци и най-сетне убедил царя да го вземе за помощник в управлението, за да предсказва волята на боговете. Най-напред бе поставен за свещеник на най-уважаемия у гетите бог, след това сам биде наречен бог и след като намерил недостъпно място и дълбока пещера, оттеглил се там, от дето много рядко излизал и не се сношавал с никого, освен с царя и слугите

му. Самият цар го подпомагал в това, понеже видял, че хората станали по-покорни отколкото по-преди, като вярвали, че заповедите му ставали според съвета на боговете. Този обичай трая чак до наше време, като винаги се е намирал такъв, който е бил съветник на царя и се е наричал от гетите бог. Планината се считаше за свята и се наричаше тъй: името ѝ е *Когана* (Κωγαίνον), според името на реката, която тече покрай нея. И когато *Биребист* (Βυρεβίστας, Voerbistas) управляваше гетите, срещу когото Цезар богът искаше да се отпави на поход, Декений (Δεκαίνεος Dicensius p. 162) изпълняваше тази почетна длъжност и по тоя начин въведения от Замолкса Питагоров обичай, да не се яде месо (έμφυχος), продължава да съществува.

Освен въздържаността от ядене на месо имало е въздържаност и от пиене на вино. По-нататък Страбон пише, че по заповед на тоя Дикения, гетите изсекли лозята и живели без вино:

„Без много да се спирам върху старата история на гетите, ще премина към събитията в наше време. Гетът *Биребист* (Βοιρβίστας Voerebistes), като стана висш началник (έπιστάς) на своя народ, предприе поправянето на злото, което б причинено на народа от честите войни, с подигане на работливостта (ασκήσις), въздържаността и дисциплината, тъй че в късо време образува голяма държава и подчини под гетите повечето от съседните народи. Даже самите римляни почнаха да се обезпокояват, понеже го видяли, че смело преминал Дунава и стигнал отвъд Тракия чак до Македония и Илирия, като опустошавал келтите, които живели между траките и илирийците, унищожил боите на Кристазира, също и тауриските. За да му бъде народът по-послушен Биребист се подпомагал от Декения, един лъжец, който дълго време бе пътувал в Египет, дето се бе научил на някои белези, с помощта на които той показваше божията воля. След няколко време гетите му бяха дали наименованието бог, за което се спомена по-горе, когато стана дума за Залмокса. Като белег, колко се е слушала неговата дума служи това, че те го послушаха да изсекат лозята си и да живеят без вино. (τής δ' εύπειθείας σημείον έπεισθησαν γάρ έκκόψαι τήν άμπελον και ζήν οίνου χωρίς). Додето римляните да проведат войска срещу Биребиста, той паднал от няколцина, които се били подигнали. Неговите наследници разделили управлението в много части (οί δέ διαδεξάμενοι τήν άρχήν εις πλείω μέρη διέστησαν). И сега, прочее, когато свещеният Цезар (ό Σεβαστός Καϊσαρ) изпроводи войска срещу тях, тя ги намери разделени на пет части. Те бяха разделени на четири части (след смъртта на Биребиста), обаче такива деления в разни времена са разни.“

Очевидно е, че в горния разказ на Страбона се намират корените на

две приказки от Българската история: Крумовата заповед за изкореняване на лозята и раздялата на Кубратовите синове на 5 части. Но нека вървим по ред.

Залмокс ще да е бил много прочут на времето си, защото по-сетнешни биографи на Питатора, за да го прославят, привеждат в кръга на неговите ученици и Залмокса. *Порфирий* мисли, че той първоначално е носил името Талес и е бил почитан от варварите, като *Херкулесъ* Емблихий разправя, че Залмокс с учението в безсмъртността поощрявал гетите към презираща смъртта храброст. Той им бил написал закони и бил почитан от тях, като най-големия от боговете. В надпреварването на императорите за награда на храбростта Юлиан туря в устата на Траяна думите:

„Аз изкорених гетите, които са най-войнствените хора, които някогаш са живели, не само поради силата на тялото, но и поради учението, което те са слушали и приели от Залмокса, че те не умират, а отиват на едно друго място“.

И Йордан, както вече споменахме, ни говори за Залмокса сведенията, за който ще да е зел от Страбона, Диа Хрисостома и други, обаче неговите сведения, що се отнася до времето, са забъркани. Според него готите най-напред имали за княз Филимера, във втория период на техния живот историците споменаваха у тях Залмокса, като човек с особени познания по философията. Преди него имали като мъдрец Цеута, след това Дикения и като трети чак Залмокса. След това Йордан пише, че когато у римляните бил поел властта Сула, над готите князувал Бурвиста. При този Бурвиста в Готия дошъл Дикений, когото Бурвиста приел и му дал почти княжеска власт.

Ако, прочее се земе Цеута за пръв, Дикени за втори, а Залмокс чак за трети мъдрец, то той би трябвало да е съществувал в първия век преди Христа, щом се казва, че Дикений е бил във времето на Сула. Това, прочее не може да се земе за верно, защото Залмокс се споменава от Херодота.

Въздържаността на старите гети от пиене вино, което за сега най-много ни интересува, е съществувала дълго време след Херодота и Страбона и е била нарушена от сетне от римляните, когато станаха господари на гетите. Римският писател Суетон (Suetonius 70–160 ca. Хр.), тъй също говори за отсъствие на вино у гетите. Според него Домициан бил заповядал унищожаването на лозята:

Ad summam quondam ubertatem vini, frumenti vero inopiam, existimans nimio vinearum studio negligi arva, edixit, ne quis in Italia novellaret, utque

in provinciis vineta succiderentur relicta, ubi plurimum, dimidia parte: nec exsequi rem perseveravit. Suetonus, Domitianus, VII.

(Веднъж имало голямо плодородие на вино, а нямало храни. (Домициан) като мислил, че от голямо занимаване с лозята са занемарени нивята, заповядал да не се садят нови лозя в Италия, както и да се изсечат онези в провинцията, от които останало едва половината. За изпълнение на тая заповед той никак не настоявал).

Ние мислим, че Суетон погрешно приписва работи Домициану, които собствено Дикений или Дицений е извършил, защото Дикений е заповядал изкореняването на лозята. Може би повод за тая грешка да е дала не голямата разлика между имената Домциан и Дицений. Както и да е това, то се свидетелствува, че във време на Суетона (II в.) лозята у гетите са се считали за запрети. (Саденето на лозя е позволил или подбудил едва император Проб (232–282). Той позволил на Галия и Панония да имат лозя, като сам със своите войници посадил такива при Сирмиум.

Освен от Суетона, но и от Приска се научаваме, че старите гети не са имали вино. Приск е ходил пратеник при Атила в Панония или по-добре в Дакия, защото Атиловата столица е била отвъд Дунава и пише, че през дето минавали, селените им давали за ядене наместо жито *просо* а наместо *вино* мед (Μέδος). Също и на слугите им давали за ядене просо, а за пиене някакво от ечемик направено питие, което варварите именували *кам* (χαμιν). Обаче когато били на обед у Атила, там им поднасяли вино.

Приск в тоя си път се е движил главно по коритата на реките Марица, Нишава, Тимок и пр. (в. стр. 67–68), чийто заселници и днес викат на приготвения от кукурузно брашно хляб *просеник*. Тъй че жителите на тези местности не са пили вино, а са употребявали наместо виното мед и кам и са приготвявали бира от ечемик. Самата дума *бира* филолозите считат за славянска дума, сродна с думата *пир*, *пиршество*. Правенето на бира е много стар тракийски обичай, понеже се споменава още от Архилоха (712–664 преди Хр.) под названието *βοῦτος*. Хекатей (546 г. пр. Христа) споменава правенето на бира у пеонците.

Амиан Марцелин пише, че когато император Валенс в борбата си с подигналия се срещу него Прокоп, се отправил да земе със сила Халкедон, гражданите го посрещнали от стените на укреплението с псувни и прякора *Sabaia* т.е. бирописец. Този прякор му се давал, защото бил от Панония, дето се пило *Sabaia*, т.е. приготвено от ечемик и други храни питие, което пиели бедните в Илирия. По всяка вероятност това е днешната боза.

Във връзка с това заслужава да се обърне внимание как *Ахмед бен*

Фезлан, пратеникът на Муктедира до княза на славяните (българите), описва посрещането си от последния. Когато се доближил на двадесет и четири часа до тоя княз, излезли да го посрещнат. При посрещането го нагостили с хляб, месо и *просо*. Подир това му поднесли *мед*, който се казвал ел-сиджу (сучавка).

Очевидно е, че обичаят на тези славяни или българи е същият както на скитите или на жителите на Панония във време на Атила.

Любимото славянско питие – медът, ще да се е приготвявал още в едно правреме. Херодот пише, че траките разправяли, че земята отвъд Дунава се е заемала от пчели, от които човек не могъл да иде по-натам. Херодоту обаче това се виждало невероятно, защото пчелите не били могли да търпят студ, а страните на север от Дунава Херодот си е представял за много студени. Херодот ще да е имал голямо мнение за студа отвъд Дунава, защото там виреят пчели. Понеже Медът толкова много се е употребявал тогава, то трябва да се приеме, че по онова време действително ще да е имало много пчели.

Отсъствието на лозя у жителите на Мизия се удостоверява и от Йордана. Той ни пише следното за малките готи:

„Имаше и други готи, тъй наречените малки готи (*Gothi minores*), един многоброен народ. Техен владика и първенец бе Вулфила, за когото казват, че им бил изнамерил писмена. Те са същите, които живеят днес в областта на Никопол до полите на Стара планина, многоброен, но беден и невойнствен народ, който е богат само с разнообразни стада, пащица за добитъка и дърва в гората. Земята има малко жито, обаче богата е с други видове плодове. Що се отнася до лозята, те даже и не знаят, че другаде има, виното си купуват от съседите, защото пият мляко.“

И тъй, във време на Йордана (VI в.) готите в долна Мизия още не са имали лозя. Този факт е между другото и най-доброто свидетелство, че готи и гети е едно и също или че готите са стари дунавски жители, ако гетският обичай продължава да съществува у готите.

Във връзка с това непиене на вино на старите дунавски жители стоят тъй наречените Крумови закони. *Суида* в своя лексикон пише, че, когато веднъж победените от българите авари били запитани от българския княз *Крема* за причините на тяхното пропадане, отговорили, че пиенето на вино и други непрепоръчителни работи ги довели до това. За да оценим по-добре думите на Суида, ние ще ги приведем тук:

„Аварите след като били окончателно унищожени от българите, Крем запитал аварските пленници: как мислите, защо погина вашият архонт (войвода) и целият народ? Те отговорили: защото се увеличиха

клеветничествата един срещу друг и погинаха най-храбрите и най-младите, след това беззаконниците и крадците се сдружиха със съдиите, после пиянството. Понеже виното се увеличи, всички станаха пияници. Сетне зимане (подаръци) подкуп, после търговията, защото всички станаха търговци и се лъжеха един друг, от това пропаднахме ние, отговорили. Той, като изслушал това свикал всички българи и заповедал следните закони: Ако някой обвини другого, предварително да не се слуша, но вързан да се разпита и ако се намери, че е клеветил, да се убие. Също не е позволено да се дава храна на крадците и ако някой си позволи това, да му се конфискува имота. И на крадеца да се счупват краката и всички лозя заповеда да се изсекат. На просяка да не се дава просто, но колко му е нужно, за да не повтаря, който другоячее действа, да му се земе имота.

Очевидно е, че тоя разказ на Суида стои във връзка с неприенето на вино на старите дунавски жители изобщо и особено с разказа на Страбона за запрещаване на виното от Динкения. У гетите е владяло зло, което Дикений премахнал, като въвел *дисциплина, въздържаност и работливост*. Между въздържаността спадало и запрещаването да се пие вино.

На по-стари предания почиват и думите в горния разказ, че аварите се оплаквали от беззаконието, което е владяло в тяхната държава. Приск разправя, че когато бил в Атиловата държава, той се срещнал с един грък от Виминациум на Дунава и между тях се завързал следния разговор:

„Аз го попитах от где е и кога е дошъл в чужда страна и възприел *скитски* живот. Когато той ме запита защо искам да зная това, аз му отговорих, че неговата елинска хората възбуди у мене любопитство. Тогава той се заеме и рече, че е родом грък и е отишъл по търговия във Виминациум на Дунава, гдето стоял дълго време и се оженил за една много богата жена. Но градът бил заробен от варварите и имотът му бил ограбен. И понеже бил богат, при разделянето на плячката бил даден със своите на Онегезия, защото имало обичай у *скитите* най-предните след Атила да вземат най-богатите пленници. После воювал храбро срещу римляните и акатсирите и според *скитския* обичай си откупил свободата от своя господар, като му дал всичко, що спечелил от войната. След това се оженил за една варварка, от която има деца и сега яде на трапезата на Онегезия. Той считаше своя живот между *скитите* за по-добър, отколкото стария си живот между римляните. Защото, каза, „У *скитите* след война човек не се грижи за нищо, наслаждава се на онова, що има, без някой да го закача за нещо. У римляните обаче човек много лесно погива във време на война, понеже те възлагат надеждите на

спасението на други (на наемници) и не се позволява от тираните да се носи оръжие, с което всеки да се защитава. И тези, на които се позволява да го носят, се развалят от техните страхливи военачалници, които са неспособни да предводителствуват във време на война. Обаче поради принудителното събиране на данъците и поради неправдите на безхарактерни хора, следствие което законите не се прилагат към всички еднакво, в мирно време е по-лошо отколкото във време на война. Ако някой престъпник е богат и силен, той не се наказва за своето престъпление, когато, ако някой беден не си разбира длъжността, той се подлага на наказание от законите и то само ако не умре, преди да се свърши делото, следствие дългия му ход и многото пари що трябва по него. Най-лошото е, че трябва да се плати, за да се получи правосъдие. Никому не се отварят вратата на правосъдието, ако не плати известна сума пари на съдиите и техните прислужници.“

Такова е било правосъдието във Виминациум, т.е. в Мизия, дето е живял горния разказвач, преди да бъде заробен от Атиловите войски. Също таково правосъдие ни описват и хванатите уж от Крема авари. Мястото, дето е господствувало това правосъдие, е едно и също, защото аварите са живели в Панония и Мизия. Очевидно е, прочее, че двата случая ни изразяват едно и също състояние на едни и същи хора. Аварите са стар, идентичен с българите дунавски народ. Те са, прочее, старият народ, у които е владяло това правосъдие, което ни описва гръка от Виминациум. Тук пък се изтъква разликата между разлагащата се по онова време Римска империя и възраждаща се скитска или българска държава на Атила.

Освен това дето старите традиции за въздържаност от вино и пр. са се приповторили в по-ново време, за нас е особено важен разказът на Страбона, че Биребист оставил пет наследника, които разделили държавата на пет и понеже били слаби, Цезар ги покорил, защото той дава основата на Кубратовата приказка, дето се разправя, че Кубрат оставил пет сина, които след смъртта на баща си се разделили на пет части и за това подпаднали под чужди народи.

Ако съберем сега посоченото до тук, ние ще видим, че както приказката за раздялата на Кубратовите синове, тъй и приказката за беззаконността у аварската държава и за заповедта на Крума за изкореняване на лозята, не са нищо друго, освен стари гетски предания.

Понеже тези гетски предания се приписват на българите, то е очевидно, че българите са считани за идентичен със старите гети народ.

в) Приказката за дохождане на Рюрика

Днешната руска история учи, че едно време между руските славяни нямало мир и ред, та те най-сетне решили да идат зад морето при варягите да си измолят княз, който да ги владее и съди по закона. Оттам им дошли трима братя, от които най-старият се е казвал Рюрик, другият Синеус, а третият Трувор. Това търсене на княз от русите Нестор описва по следния начин:

„В лето 860, в лето 861, в лето 862 изгнаша Варягы за море, и не даша им дани, и почаша сами в себе владети, и не бе в них правды, и въста род на род, и быша в них оусобица, и воievати почаша сами на сiа и реша сами в себе: поищим себе князiа, иже бы владел нами и соудил по правоу и идоша за море к Варягом к Роуси, сице бо сiа звахоу ти Варязи, Роус iако се друзии зовоут сiа Свиie, друзии же Ноуръмане, Аглиане, друзии Готе, тако и си реша Роуси Чюд, Словени и Кривичи и Вeсь: Землiа наша велика и обильна, а наряда в ней несть; да поидете княжит и владет нами. И избраша сiа г.(з) братиiа с роды своими, и поiаша по себе вьсю Роусь, и придоша, и старейший, Рюрик, седе в Нове Граде, а другый, Синеус, на Беле Iезере, а трети Изборьсте, Трувор. И от тях Варяг прозва сiа роусьскаiа землiа Новоградъци, ти соут людиie Новоградъци от рода варяжьска, прежде беша Словени. По двою же летоу Синеоус оумре и брат iего Трувор и прiа власт Рюрик, и раздаю моужем своим грады, овомоу, Полотьск, овомоу Ростов, другому Бело Iезеро и по тем градом соут находъници Варязи, а первии насельници в Нове Граде Словене, в Полотьсце Кривичи, в Ростове Мерiа, в Беле Iезере Вес, в Моуроме Моурома, и теми вьсеми обладаше Рюрик и биаста оу него два Моужа, не племени iего, не болиарина, и та испросиста сiа к Цесарю Градоу с родом своим и поидоста по Днепроу, и идоуща мимо оузреста на горе градък, и оупрашаста и реста: чий съ градъкъ? они же реша была соуть г(з) братиiа, Кый, Щек, Хоривъ, иже съделаша градъкъ съ, и изгыбоша, и мы седим, род их, съде, платiаще дан Козаром. Осколдъ же и Диръ седоста в граде сем, и многы Варягы съвькоуписта, и начаста владети плоьскою землю, Рюрикоу же кхiажащоу в Нове Граде“.

Прокоп пък пише за херулите:

„Когато херулите бидоха разбити от лангобардите и напуснаха срастите си селища, една част от тях, както що изложих, се посели в Илирия, другата не искаше да премине Дунава, а основа нови селища най-накрай на обитаемия свят. Под водителството на много членове от княжеската фамилия, те потеглиха най-напред през всичките земи на склавените,

след това през една пустиня, додето дохода при *варните* (пишат са и Varini). След това пътуваха през земята на даните. Всички тези диви народи не им правеха нищо. След като стигнали до океана, вкачили се на кораб и отишли в Туле (Исландия), дето се установили“.

Описва се Туле и начина на живота на жителите му, че не пиели вино и пр., а след това се продължава:

„Обаче онези херули, които живееха при римляните и бяха убили своя княз, проводиха няколко благородни на остров Туле, за да вземат оттам човек от княжеско потекло и, ако е възможно, веднага да го доведат. Когато стигнали, намерили мнозина от княжески род, избрали си тогова, които им най-много харесал и заедно с него тръгнали обратно. Човекът обаче умря от една болка, когато се намираще в земята на даните. Херулите се върнали на острова и взели друг на име Тодасий.

„Към него се присъедини и брат му Аорд и двеста младежи от херулите на остров Туле. Но понеже това пътуване трая много време, на херулите, които живеят в областта на Сингедон (Белград) дошло на ум, че не съответства на техните интереси, да искат от Туле владетел, без да питат императора Юстиниана. За това проводили във Византия до императора и си измолили от него един княз, кой го нему да е приятен. Той им изпроводил един херул на име Суартуас, който от дълго време живееше в главния град. Отначало херулите го уважавали и доброволно му се покорявали, понеже той управлявал, както те бяха навикнали. Но след няколко дена дойде известие, че пратеничеството от Туле приближава до отечеството си. Суартуас се приготвил да излезе срещу тях да се бие. Херулите одобрили неговото решение и доброволно последвали неговата заповед. Обаче, когато те доближили на един ден ход до онези, през нощта всички го напуснали и преминали към идещите. Суартуас трябвало съвсем сам да бяга и се върнал във Византия.

„Императорът искал непременно да му повърне достойнството и заради това херулите, които се боели от силата на римляните, се присъединили към гепидите. Тая бе причината за отпадането на херулите“.

Очевидно е, че има сходство между тези два разказа. В Несторовата летопис се казва, че варягите били изгонени зад морето, но не се казва кой ги е изгонил и защо са изгонени, а Прокоп пише, че херулите сами избягали зад морето на остров Исландия. След това в Несторовата летопис се казва, че, понеже нямало ред, то се отишло отвъд морето пак при варягите, да се иска княз.

Прокоп пише, че останалите под римляните херули убили своя княз, след което отишли на остров Туле да търсят у отишлите там херули друг.

След това Прокоп продължава, че додето да се върне пратеничеството от Туле, херулите си поискали княз от Цариград. Този княз излязъл против идещия от Туле, но неговите хора го напуснали, та избегал в Цариград, а Нестор пише, че имало два мъжа от друг род, но боляри, които измолили да идат в Цариград със своя род. По нататък Нестор е неясен, но очевидно е, че идеята е обща. Несторовите варяги са трима братя със своя род, а Прокоповите херули са двама братя с двеста момчета, което е почти същото. Освен това ние мислим, че Прокоповите *варини* (*varini*) са Несторовите *варяги*. Руското я отговаря на *in* (ин) в индоевропейските езици, тъй че наместо *варин-ги*, руснакът ще каже *варя-ги*.

Безсъмнено е, прочее, че горните два разказа стоят във връзка и че и приказката за образуване на руската държава не е нищо друго освен стара традиция на скитските народи, защото и русите се извеждат от задморето, както и готите, лангобардите, хуните, и пр. келтски народи.

3. Готското покръстване е счетено за българско покръстване

а) Латински известия за покръстване на българите

Латинските известия за покръстване на българите, които заслужават особено внимание са: отговорите на папа Николая на българските запитвания. (*Responsa Nicolai ad Consulta Bulgarorum*) и сведенията, що ни дава Анастасий Библиотекаря в описанието на VIII Вселенски събор (четвърти Цариград) и в описанието на живота на римските първосвещеници (*Historia vitis Romanorum Pontificum*).

Отговорите на папа Николая на българските запитвания дават малко материал за нашата теза. Те имат значение повече за установяването на правовите отношения на българите по онова време. Там напр. се е питало и се е отговаряло, как да се постъпва в известни случаи. Напр., да се ходи ли на лов на великите пости; нощем ли или денем да се събира човек с жената си; гологлави ли или с покрити глави да ходят жените в църква; позволено ли е да се работи в събота или в неделя; как да се постъпва, ако се хване свободния човек, който е избягал от отечеството си; как да се постъпва с онези, които отхвърлят християнските закони; как, ако избягалият слуга пак се повърне или ако бъде хванат; как с оне-

зи, които отивайки на бой срещу неприятеля, избягат; как с отце или матреубийците. Понеже имало обичай да се поставят стражари да пазят границата, то се питало, какво мисли папата, като, ако роб или свободен избяга на някъде, наместо него се убивала стражата. Какво да се прави с тези, които убивали роднините си: брат, братовчед, братовчедка; с тези, които убиват другарите си; с оногова, който се хване при жената на другиго, с оногова, който неволно убие човек; с онези, които откраднат човек или жена. Кога да се отива на бой? Дали трябва, щом доде известие веднага да се тръгне или има някои дни, когато не трябва да се отива на война? Понеже отечествен обичай бил, преди да се тръгне на война, да се изпроводи от господарствената власт човек верен и мъдър, който да прегледа всички оръжия и коне и други необходими за война неща и при когото бивали намирани негодни, отсичала му се главата, то се пита папата, какво да се прави в случая. Какви животни и птици да се ядат. Дали на великите пости, ако се има нужда или, ако се няма нужда, да се предприема война; дали да стават женитби на великите пости; дали може на един път да се водят две жени, и прочее подобни запитвания, които са от обществен и практически характер.

От всички тези запитвания се вижда, че българите са били християни и са искали да се уяснят от папата върху някои правови отношения. Тъй напр. 70-то запитване гласи: дали свещеник, който има жена, трябва да се държи и почита или да се отхвърли, а 71-та, дали да се приема причастие от свещеник, който било че е хванат в прелюбодействие (накърнение на семейната чест, *adulterio*), било че само се обвинява в това, което показва, че запитвачите са имали свои свещеници, църкви и пр. Това между прочем най-добре се разбира от запитванията, дали могат те (българите) да си имат свой патриарх, защото, за да се иска патриарх, значи, че е имало християнство. По повод на това се пише:

„72. Вие попитахте, позволява ли се да се постави за вас патриарх, но за това ние не можем нищо определено да отговорим, докато нашите легати, които с вас изпращаме, не се върнат и не ни известят, какво множество и единомушие на християните има между вас. А за сега имайте епископ и, когато християнството, при съдействието на Божията благодат, се разпространи там и бъдат поставени в отделни църкви епископи, тогава да се избере един измежду тях, който да се нарече, ако не патриарх, то поне архиепископ. Към него всички да се обръщат и от него да взимат съвет в по-важните работи, защото същото предписват и казват и апостолските правила. (Сан. апост. 34): подобава, щото епископите на отделни народи да знаят, кой между тях да се счита за пръв, когото те да

почитат като глава и нищо по-важно да не вършат без негово знание и пр.

„73. Вие питате също, от кого трябва да се назначава патриарх? За това знайте, че в онова място, гдето никога не е бивал поставян патриарх или архиепископ, той трябва за пръв път да бъде назначен от по-стария, защото според апостола: по-малкия се благословява от по-големия (Евр. II, 7); а после, когато получи власт (licentia) и палиум (pallii usu), сам след това да си поставя епископи, които ще бъдат в сила да назначават негов приемник. Въпреки това вие искате да ви се назначи било патриарх, било архиепископ, било епископ, за сега от никого по-прилично не можете да искате да бъде той назначен, освен от първосвещеиика на престола на блаженния Петра, от когото и епископството и апостолството е получило своето начало, при което трябва да се пази този ред, който трябва да се разбира от само себе, от първосвещенника на апостолския престол трябва сега да ви се посвети епископ, който, ако народът Христов при негово залагане се увеличи, да получи от нас привилегиите на архиепископството и тогава чак да си назначи епископи, които след смъртта му да му изберат приемник, а поради далечния път избраният няма вече да дохожда тук за посвещение, ами епископите, които са били посветени от поминалия се архиепископ, събрани на едно, да го посветят и то като не седящ на трона, като непосветен, с изключение на тялото Христово, додето да получи от римския престол палиум, както са се съгласили всички архиепископи на Галия, Германия и други страни.

„92. Вие желаете да знаете, колко са истинските патриарси. За истински трябва да се считат ония патриарси, които заемат апостолски катедри по наследство на първосвещениците, т.е. които стоят начело на ония църкви, за които е доказано, че са основани от апостолите, а именно: римската, александрийската и антиохийската. Римската, която са основали князете на апостолите, Петър и Павел, с проповедъта си и са я осветили, след като са пролели собствената си кръв от любов към Христа; александрийската, която е основана от евангелиста Марко, ученик и по кръщение син Петров и изпратен от Петра и която той посвети Господу Христу с кръвта си; антиохийската, в която, след като станал голямия събор на светиите за пръв път верните били наречени християни и която е управлявал блаженият Петър преди да дойде в Рим в течение на няколко години. Цариградският обаче и иерусалимският първосвещенници, ако и да се наричат патриарси, нямат такова значение както горните. Защото цариградската църква нито някой от апостолите е основал, нито Никейският събор, който е най-уважаван и най-знаменит от

всички събори, споменава нещо за нея, а само поради това, че Цариград е бил наречен Нов Рим, по-скоро по благоволенieto на князете, отколкото по право, нейният първосвещеник биде наречен патриарх. Иерусалимският пък първосвещенник, макар че той сам се обявява за патриарх, но вследствие сиасителното достойнство на неговата митрополия и съобразно стар обичай и Никейския събор би трябвало да се почита, ако и в тоя свят голям събор никак да не се споменава Иерусалимския, а Елинския епископ, защото истинският Иерусалим, който е наша майка, се намира на небесата, а тоя, земният Иерусалим, съгласно предсказването Господне, е бил до основа разрушен от римския император Елия Адриана, тъй че в него не останал камък на камък, бил е построен от същия Елия Адриана на друго място, така че и мястото на кръста Господен, което е било отвън градските врати, сега се вижда вътре, и по гореречения Елия Адриана самият град се нарича Елия.

„93. По-нататък вие се допитвате, кой от патриарсите ще е втори след римския. Според това, което Св. Римска църква държи и което се разбира от никейските канони и светите римски първосвещенници защищават и самият разум учи, александрийският е втори от патриарсите след римския папа.

От отговорите на папа Николая в 866 година, прочее не се разбира, че българите тогава са се покръствали, а напротив се разбира, че те тогава са били християни.

За покръстването на българите са много по-важни сведенията на Анастасия Библиотекаря, който е зимал участие в VIII вселенски събор в 869 година и следователно е бил запознат с това покръстване. По тоя случай той се е изразил на две места: в описването на VIII вселенски събор и в описването на живота на римските първосвещенници. В втория случай той е бил по-къс, изразявал се е повече в обща форма отколкото в първия.

Основната мисъл в съчиненията на Анастасия Библиотекаря е, че е ставало спор към коя църква да принадлежат жителите на двата Епира, Тесалия, Дардания и други дунавски области, а не за жителите на долна Мизия, както се учи от българската църковна история. Жителите на горните местности той нарича българи и следователно и земята им или отечеството им – България. Тези българи били заели тези местности, когато ереси разпокъсвали Римската империя и когато тая империя се била разделила на източна и западна, значи в четвърти век. Понеже готите заеха горните места в четвърти век, то е очевидно, че той идентифицира готите и българите и счита готското покръстване за белгарско покръстване.

Ние обаче знаем, че готите са стари християни, и че само една част от тях се е кръстила в четвъртия век, а Анастасий Библиотекарят ни пише, че българите са се покръствали във време на княза си *Михаила*, т.е. в девети век, та сега трябва да се види дали станалото в четвърти век покръстване се приписва на девети век или и в девети е станало някакво друго покръстване. За да се разбере това, ще трябва по-обстойно да се прегледат някои места от съчиненията на Анастасия Библиотекаря, в които се говори за горното покръстване. Тъй напр, на едно място той пише:

Tunc ad hunc catholicum et vere praesulem orthodoxum legatos suos mense augusto indictione XIV destinavit, donaque non parva tam sanctis locis quam eidem summo pontifici contulit, suggerens ejus apostolatui quid se facere salubrius oporteret, vel quid erga reliquum Bulgaricum adhuc babtismo sacro carentem populum, ut fidei sacramenta perciperet, agi deberet Porro legatis ejusdem jam nomine Michaelis Bulgarici regis a sancto papa receptis, honorofice apud se eosretinuit. Et interim sedis apostolicae missos, Paulum scilicet Populoniensem et Formosum Portuensem magnae sanctitatis episcopos, statuens, hosque monitis inellifluis atque doctrinis instruens, ad praedicandam genti illi eos ire decrevit. Cum quibus quoniam per Bulgaricum regnum iter usque Constantinopolim terra tenus tenditur, ut quidquid de sancta Constantinopolitana Ecclesia, licet jam per Orientem hoc ipsum idem papa semel et bis apostolicis liTeeris divulgatum habuerit, apud se decretum existeret, eidem per suos legatos Ecclesiae notum faceret, Donatum episcopum Ostiensem, Leonemque presbyterum sanctae Romanae Ecclesiae, neenon et Marinum sanctae sedis diaconum apostolicae missos idoneos aequae direxit, ut illi Bulgariae populum ad fidem converterent, et iste quid vel qualiter apostolicasedes de eadem Constantinopolitana deliberatum habuisset Ecelesia modis omnibus nuntiaret quod in nomine Domini cum adjutorio sancti Pétri et Pauli factum est. Sed praefatis Paulo et Formoso venerabilibus episcopis in Buigaria morantibus, Donatus reverendus episcopus, Leoque presbyter, et Marinus apostolicae sedis minister dum Constantinopolim ire velent, ecce inter fines Bulgariae Constantinopolitanorumque quemdam Theodorum illas Custodientem invenerunt, qui eos ultra non dimisit abire, quin potius innumeris оз enotans injuriis, adeo tantae sedis legatis abusus est ut etiam equorum, in quibus sedebant, capita percuteret diceretque: Imperator noster vos necessarios sane non habet.

Sed idem imperator legatis régis Bulgarorum ita fertur dixisse: Nisi per Bulgariam missi sedis apostolicae venissent, nec faciem meam, nec Romam diebus vitae suae viderent. Illi vero per quadraginta dies illic residentes, ut cognoverunt quia hoc imperator Graecorum fieri jusserat, terga verterunt, et Romam haec eademi nuntiantes coacti reversi sunt. Porro a praenominato rege Bulgarorum apostolici missi mente alacri magnaue suscepit de votione coeperunt salutaribus edocere populum monitis, et a minitno usque ad maximum sacro fonte cum Deo gratia abluerunt omnemque ritum Christianiae fidei, sicut a sanctissimo papa instructi fuerant, in consuetudinem Bulgarorum tradiderunt.²³⁸

Превод

(Тогава в месец Август 14 индиктион изпроводи своите пратеници до този правоверник и началник на православните с не малко дарове, както за свещеното място, тъй и за неговия най-виеш първосвещеник, като поради неговото апостолство запитал, какво е прилично да прави свещения или как трябва да постъпи останалият български народ, който още не е кръстен, за да приеме тайнствата на ветара: След това пратениците на тоя на име *Михаил* български княз били приети от светия Папа, който почитателно ги задържал при себе си. И между това, като назначил за пратеници на апостолското седалище, разбира се, Павла Популониенски и Формоза Портуенски, епископи с голяма святост, които, след като увещал с медни уста и ги обучил в науките (вярата), определил ги да идат да проповядват на оня народ. Но, понеже през българската държава пътя непрекъснато върви до самата Костантинополска земя, то, макар че същият този папа веднъж и дважд да бе пращал за през Ориента писма, за да съобщи със свои черковни пратеници всичко, какво решава за светата цариградска църква, изпроводи с тях също и достойните пратеници Доната, Остиенски епископ; Леона, свещеник на светата Римска църква; както и Марина Дякон на светото апостолско седалище, тъй че онези да превърнат българския народ към вярата, а този по всякакъв начин да съобщи какво и как апостолското седалище е решило за същата Цариградска църква, което с Божие име и помощта на Св. Петра и Павла се направи. Но, когато поменатите почетни епископи Павел и Формоза се намираха в България, уважаемият епископ Донат, свещеникът Лъв и слугата на апостолското седалище Марин, поискали да идат в Цариград и ето че между границите на България и Цариград

²³⁸ Anastasii Bibliothecarii historia de vitis Romanorum Pontificum. Migne 128, II, стр. 1374.

ударили въз някого си Теодора, който пазил тези граници и който не ги пушал да минат оттатък, додето не им извършил много неправди. Той тъй постъпил с пратениците на седалището, че даже разбивал главите на конете, на които яздили, като казвал: нашият император всъщност няма нужда от вас.

Но същият император казват, че бил рекъл на легатите на българския княз: ако пратениците на Апостолското седалище не биха дошли през България, в дните на своя живот, нито мойто лице, нито Рим биха видяли. Онези обаче останали там четиридесет дни и като разбрали, че гръцкият император е заповядал това, избягали и били принудени да се върнат в Рим, където съобщили за тези работи. След това приетите с радост и голямо благочестие от поменатия български княз апостолски пратеници започнали да обучават народа чрез спасителни проповеди, като омивали от малко до голямо в свещения кладенец и направили обичаите (правилата) на християнската вяра, свойствени на българите).

От приведеното би трябвало непременно да се разбира, че българите по това време са приели християнството за пръв път, обаче от по-нататъшните сведения на Анастасия Библиотекаря се вижда, че работата е стояла малко другоячче. Но, преди да минем по-нататък, нека обърнем внимание на пътя на горното папско пратеничество. Това пратеничество не е вървяло по прочутия римски път: Цариград, Одрин, Пловдив, София, Ниш, Сирмиум и пр. То ще да е тръгнало от Анкона по море и по всяка вероятност е излязло на суша при Дурацо, защото е пътувало през Македония. Споменатият граничар на Цариградската земя Теодор е пазил границата в дефилето на Благуша планина по течението на реката *Треканя*. Това се разбира от намерения в 1898 година от данския учен пътник *Кинте* на север от Солун (Вардаровци) камък със следния надпис:

*“Ετο(υς ά)πό κτ(ίσεως) κ(όσμον) ΣΥΙΒ ίν(δικτιώνος)ζ,
 όρος Ρωμαίων κ(αί) Βϋλγάρ(ων)
 έπι Συμεών έκ θεού άρχ(οντος) Βϋλγάρ(ων)
 έπί θεοδώρϋ όλγϋ τραχανϋ
 έπί Δρίστρϋ κομίτου.”²³⁹*

(Тъй се представя този надпис от онези, които са го виждали и чели).

²³⁹ Иорданъ Ивановъ: Български старини изъ Македония. София, 1908 г. Стр. 8–9

(В година от създаването на света 6412, индикт 7-и, (904 от Хр.).
Граница между ромеи и българи.

Във време на Симеона, от Бога княз на българите,
във време на Теодор Олг Тракан, във време на Дристр комита).

Споменаваният тук Дристръ е господствал над струмишката област. Също и Теодор е властвал по реката Струмица, особено притока ѝ Траканя, дето той е пазил границата между България и Цариград.

Думата *олги* не е ми ясна, какво означава, обаче, че тук се сочи граничаря Тодор на реката Траканя, е извън съмнение. Пратениците, както се вижда, са искали да преминат от коритото на Вардар към това на Струма, за да идат в Цариград. Тъй че Анастасий Библиотекарят под България е разбирал собствено Илирия и Македония и пр. крайадриатически местности. Тази България е опирала до Адриатическо море и Италия, ако Анастасий Библиотекарят казва, че от Италия до Цариградската земя *пътят непрекъснато* вървял през България.²⁴⁰

²⁴⁰ Трябва да забележим, че горният надпис не е тълкуван правилно от българските историци. Те се уловиха за думата *тракану* и я обявиха за турска дума: таркан, която означавала княз, *управител*. С това те искаха да кажат, че най-сетне се намерили турски титли в българските паметници, тъй че българите са турци, било свършена работа. Според това обяснение Теодор е бил Симеонов тархан (подкняз, управител). По тоя изчин реката Траканя се обяви за турски титул, а Цариградският граничар Теодор за Симеонов тархан. Желанието да се изкарат българите турци е толкова голямо, щото средствата за това не се избирани. Йордан Иванов напр., който собствено не е много ангажиран в това мнение, като печата горния и други подобни надписи, изтъква турцизма на българите не само по титлата „таркан“, която съчинителят на надписа погрешно бил написал „траканъ“, но и по израза „έκ Θεού άρχων“ (от Бога княз, военачалник), защото Маркварт правилно се бил догаждал, че този израз бил превод на съот-ведствен домашен (старотурски): „тенгриде болмиш кан“, т. е от Бога станал княз (Български старини, стр. 2). Понеже сега на турски могло да се каже „от Бога станал княз“, то от израза в българските паметници: „έκ Θεού άρχων“ би трябвало да се разбира, че българите са турци, ако и да е очдвидно, че подобни изрази са били особено свойствени на гетските или галски народи. Напр. Тео-дор-рих = от Бога подарен княз; Војорих, Бого-рис – от Бога княз и пр.

Горните обяснения са толкова очевидно невъзможни, щото те показват, че авторите им са имали по-скоро желанието да представят българите за турци, отколко да защитят истината.

Освен това, опирайки се на тоя надписъ, защитниците на чуждия произход на българите казват, че навлизащите откъм североизток **татарски българи**, във времето на Симеона едва се били доближили до Солун, когато работата е стояла съвсем инак: Българите във време на Михаила и Симеона са владели Панония, Илирия, Македония и пр., тъй че горният камък е посочвал границата между българите на

По-нататък Анастасий Библиотекарят пише, че в Цариград се били събрали викариите на Александрийския, Антиохийския и Иерусалимския патриарси, както и тези на патриарха Игнатия. До тях българският княз бил изпроводил писма и подаръци по Петра и други, които били приети с голяма радост. След това се започнали преговори към коя църква да принадлежи България. От тези преговори се вижда, че между Рим и Цариград се е водил политически, а не духовен спор. Всяка една от двете страни е претендирала за България повече, защото тя политически ней е принадлежала, а по-малко че тя е нейно духовно чадо. Сетне спорът се е водил за една България, която се е намирала в Епир, Дардания, Тесалия, Илирия и пр., а не за България по реката Янтра. След взаимнообразните поздравлявания, Петър бил започнал:

„Господар Михаил българският княз²⁴¹ като чул че по апостолско желание вие сте се били събрали от разни части за доброто на светата Божа църква, приел това с радост, а на вас, които сте пратеници на Апостолското седалище, понеже при преминаването си (през България) сте благоволили да го посетите с вашето писмо, многократно ви благодари.

„Dominus Michael princeps Bulgarius, audiens quod pro utilitate sanctae Dei Ecclesiae ex diversis partibus auctoritate apostolica conveniretis, gratanter accepit, vobisque qui ex sede apostolica missi estis, quia in vestro transitu vestris eum liTeeris visitare dignati estis, multiplices gratias agit. Legati sanctae Romanae Ecclesiae responderunt: Nos quia vos filios sanctae Romanae Ecclesiae novimus, insalutos vos praeterire neque debuimns, neque volumus: quos nimirum sancta sedes apostolica ut propria membra complectitur. Bulgarorum legati dixerunt: Usque hodie pagani fuimus, et nuper ad gratiam Christianitatis accessimus, Ideoque ne aliquo errare videamur, cui Ecclesiae subdi debeamus, a vobis qui vices summorum patriarcharum geritis nosse desideramus. Legati sanctae

запад и Цариград на изток. Солун прочее е спадал в България. Това отчасти е посочено и в нашата студия: „Българите са по-стари поселеници на Тракия и Македония, от славяните, София 1908 г.“; то се разбира по само себе си онова, що изложихме дотук, па ще се разбере и от изложението, което следва.

²⁴¹ Тази фраза е преведена от *Матвея Соколова* в съчинението му: *Из древней истории болгаръ*: „Господинъ нашъ Михаилъ, прежде Борисъ“, когато в оригинала не се говори за никакъв Борис. Соколов е турил прочее в устата на Ан. Библиотекаря не казани думи, само да представи работата, че става дума за някакъв си Борис, който се бил покръстил и приел името Михаил, когато всъщност работата съвсеме не е стояла тъй. По този начин се е създавала баснята, че в девети век някакъв си български княз Борис се бил покръствал.

Romanae Ecclesiae responderunt: Sanctae Romanae Ecclesiae, cui per te, o Petre, tuus senior beato apostolorum principi Petro cum omni gentis suae regno se tradidit, a cuius successore, videlicet egregio papa Nicoiao, et praecepta vivendi et episcopos ac presbyteros suscipere meruit, vos et pertinuisse et pertinere debere etiam in eo monstratis, quod postulat nos sacerdotes et suscepistis et hactenus veneratione congrua retinetis. Bulgarorum legati dixerunt: A sancta Romana Ecclesia sacerdotes nos petisse et suscepisse et hactenus habere nos confitemur, et in omnibus obedire decernimus, verum utrum Romanae an Constantinopolitanae Ecclesiae rationabilius subdi debeamus, cum his patriarcharum vicariis diffinite.

Legati sanctae Romanae Ecclesiae responderunt: Propter quae nos sancta sedes apostolica cum Orientalibus diffinienda mandaverat, Domino iuvante, finivimus; de causa autem vestra secus quam diffinita est finienda, quia nihil in mandatis accepimus, nihil vel diffinimus, vel in praedictum sanctae Romanae Ecclesiae diffiniendum censemus. Quinimo, quia omnis vestra patria nostris sacerdotibus ubique plena est, nulli vos nisi sanctae Romanae Ecclesiae pertinere debere, diffinitiva sententia quantum ex nobis est, promulgamus.

Vicarii Orientalium patriarcharum Bulgaris dixerunt: Quando vos illam patriam cepistis cuius potestatis subdita erat, et utrum Latinos an Graecos sacerdotes habuerit, dicite? Legati Bulgarorum dixerunt: Nos illam patriam a Graecorum potestate armis evicimus, in qua non Latinos sed Graecos sacerdotes reperimus. Vicarii Orientalium responderunt: Si Graecos sacerdotes ibi reperistis, manifestum est quia ex ordinatione Constantinopolitana illa patria fuit. Legati sanctae Romanae Ecclesiae responderunt: A Graecis sacerdotibus argumentum sumere non debetis; quia linguarum diversitas ecclesiasticum ordinem non confundit.

Nam sedes apostolica, cum ipsa Latina sit, im multis tamen locis pro ratione patriae Graecos sacerdotes et Semper et nunc usque constituens privilegii sui detrimenta sentire nec debet, nec debuit.

Vicarii Orientalium patriarcharum dixerunt: Etiam si Graecorum presbyterorum ordinationem vestri juris fuisse doceatis, illam tamen patriam Graecorum regno pertinuisse nunquam negare poteritis. Legati sanctae Romanae Ecclesiae responderunt: sicut Bulgariae nobis modo pertinere ordinationem dicentes mendacium non loquimur; ita nimirum eandem Bulgariam et Graecorum regno fuisse nunquam negamus. Sed intueri vos decet quia aliud ordinant iura sedium, aliud patiuntur divisi-

ones regnorum. Nos de divisione regnorum non agimus, sed de jure sedium loquimur.

Vicarii Orientalium patriarcharum dixerunt: Illud quod vobis diverso modo Bulgarium pertinere dicitis, addiscere volumus. Legati sanctae Romanae Ecclesiae responderunt: Sedes apostolica, juxta quod decretalibus sanctissimorum Romanorum praesulum doceri poteritis, utramque Epirum, novam videlicet veteremque totamque Thessaliam atque Dardaniam, in qua et Dardania civitas hodie demonstratur, cujus nunc patria ab his Bulgaris Bulgaria nuneupatur, antiquitus canonice ordinavit et obtinuit. Ac per hoc ordinationem, quam tunc paganorum Bulgarorum irruptione omiserat, non a Constantinopolitana Ecclesia modo, ut fingitur, abstulit, sed ab his factis ipsa Christianis recepit.¹⁾* Secundo modo, quia Bulgares, qui jure gentili sibi patriam subjugantes, eam per tot annos retinon quod ceperunt, sedis apostolicae semet, ut superius diximus, patrocinio ordinationique spécialité commiTeentes nobis debent nec immerito subjici, quos ultronea voluntate magistros elegere. Tertio modo, quia eosdem Bulgares saneta sedes apostolica, jussu quondam sanetissimi papae domni Nicolai, tarn per aliquot nostrum, qui hic simus, et illic multas Ecclesias dedicantes, sacerdotes creavimus; quam per Paulum, Dominicum, Leopardum ac Formosum venerabiles episcopos, sed et Grimoaldum eo episcopum nostrum, quem hactenus isti Bulgares cum multis nostris sacerdotibus in conspectu nostro habere se fassi sunt, a diversis erroribus ad catholicae fidei veritatem multo sudore, Christi gratia praeduce, transferens ecce ultra trienium tenuit, tenet, ordinat ac disponit. Ideoque consequens non est ut sine conscientia Romani summi pontificis Ecclesia Romana, de quibus praesentialiter vestita cernitur, spoliatur. Vicarii Orientalium patriarcharum dixerunt: At quem istorum modorum modo dispensare velitis, edicite. Legati sanctae Romanae Ecclesiae responderunt: Sancta sedes apostolica vos, quia révéra inferiores estis, super sua causa judices nec eligit, nec per nos elegit, utpote quae de omni Ecclesia sola specialiter fas habeat judicandi; sed neque nobis de hac causa sententiam proferre commisit. Quapropter quod ab ea faciendum non accepimus, ejus cognitionis judicium, ei qui librorum multiplicitate ad defensionem sui multa proferre praevallet, ex integro reservamus: a qua omnis vestra sententia tanta facilitate despicitur, quanta levitate profertur.

Vicarii Orientalium patriarcharum dixerunt: Satis indecens est ut vos, qui Graecorum imperium detrectantes, Francorum foederibus inhaeretis, in regno nostri principis ordinandi jura servetes. Quapropter Bulgarorum

patriam, quam ex Graecorum potestate dudum fuisse et Graecos sacerdotes liabuisse comperimus, sanctae Ecclesiae Constantinopolitanae, a qua per paganismus recesserat, nunc per Christianismum restitui judicamus. Legati sanctae Romanae Ecclesiae clamantes dixerunt: Sententiam quam non electi neque admissi, sive tumore, seu gratia, vel quidquid illud est, modo praecipitastis potius quam protulistis, auctoritate sancti Spiritus usque ad diffinitionem sanctae sedis apostolicae omnino rescindimus, ita ut nullo modo vel nomen habere sententiae mereatur. Teque adjuramus, patriarcha Ignati, auctoritate sanctorum apostolorum principum, coram Deo suisque angelis omnibusque praesentibus, ut secundum hanc epistolam sanctissimi restitutoris tui domni Adrinni summi pontifices, quam tibi ecce offerimus, industriam tuam ab omni Bulgariae ordinatione immunem, nullum tuorum illuc mittendo, custodias: ne sancta sedes apostolica, quae tibi tua restituit, per te sua perdere videatur. Quin potius si, quod non credimus, justam te habere querimoniam aestimas, sanctae Ecclesiae restitutrici tuae solemniter suggerere non omittas. Tunc patriarcha Ignatius apostolicam epistolam suscipiens, licet magnopere monitus eam legere distulisset, respondit: Absit a me ut ego his praesumptionibus contra decorem sanctae sedis apostolicae implicer, qui nec ita juveniliter ago ut mihi subrip valeat, nec ita seniliter deliro, ut quod in aliis reprehendere debeo, ipse omitem. Hoc fine collocutio illa finita est“.

Превод

Легатите на светата Римска църква отговориха: Понеже ние Ви знаехме, че сте деца на светата Римска църква, то нито искахме, нито пък трябваше да заминем, без да Ви поздравим.

Българските пратеници казаха: до днес бехме простаци (езичници), а преди малко минахме към християнската любов, следствие това, за да не бъдем считани, че грешим в нещо, искаме да узнаем от Вас, които представлявате най-вишите патриарси, към коя църква трябва да бъдем подчинени. Легатите на светата Римска църква отговориха: към светата Римска църква, на която чрез тебе, о Петре, твоят господар със всичкия си народ на своето царство се предаде на св. Петра, началника на апостолите, от наследника на когото, т.е. от папа Николая заслужи да приеме и поука и живеене и епископи и свещеници, към която, че сте *принадлежали* и че трябва да принадлежите, вие и с това показахте, дето приехте и почитателно досега държите наши свещеници.

Българските пратеници отговориха: че сме искали и че сме приели и че досега още имаме свещеници от светата Римска църква, потвържда-

ваме и заявяваме във всичко да ѝ се повинуваме, обаче, дали е по-умно да сме под Римската или Цариградската църква, решете с тези викарии на патриарсите. Легатите на светата Римска църква отговориха:

Това, което ни поръча свящото, Апостолско седалище да разрешим с източниците, с Божата помощ свършихме, а вашата работа не трябва другояче да се решава освен, както е решена. Понеже никаква поръчка не сме получили, то нито решаваме нещо, нито пък смятаме, че трябва да я решим без знанието на светата Римска църква. Въпреки това, понеже цялото ваше отечество е пълно с наши свещеници, то, доколкото зависи от нас, казваме, че вие не трябва да спадате към никоя друга освен към светата Римска църква.

Викариите на източните патриарси казаха: *когато вие заехте онова отечество, под чия власт бе то подчинено, и дали латински или гръцки свещеници е имало, кажете? Българските пратеници казаха: онова отечество ние извоювахме с оръжие от гръцка власт, в което не латински, а гръцки свещеници намерихме.* Източните викари отговориха. Ако там сте намерили гръцки свещеници, то явно е, че онова отечество е било под разпореждане на Цариград. Легатите на светата Римска църква отговориха: Гръцките свещеници не трябва да привеждате за доказателство, понеже поради различието на езиците църковният ред не се сля. Защото Апостолското седалище, ако и да е латинско, поставяйки винаги, па и сега даже, в много места съобразно отечеството (населението) гръцки свещеници, не трябваше и не трябва да чувства ограничение на своите привилегии.

Викариите на източните патриарси казаха: Макар че казвате, че гръцките свещеници са били под разпореждането на вашето право, все пак никога не бихте могли да отречете, че онова отечество е спадало под гръцката държава.

Легатите на светата Римска църква отговориха: като казваме, че България иначе само под *наше разпореждане е спадала, лъжа не говорим.* Също, че тая България е била и под гръцкото царство, не отричаме. Но вие трябва да вземете под внимание, че друго предписват законите на Седалището и друго позволяват разделенията на царствата.

Ние не разглеждаме делението на царствата, а говорим за правото на Седалището.

Викариите на източните патриарси казаха: Това дете казвате, че българите иначе само вам са спадали, искаме да разправите.

Легатите на светата Римска църква отговориха: Апостолското седалище, в което бихте могли да се уверите от декретите на най-светите

римски първосвещеници, е държало и е давало канони на *двата Епира*, нови и стари и *цяла Тесалия* и *Дардания*, дете сега се сочи градът Дардания, *която земя сега по тези българи се казва България*. И поради това властта, която изгуби във време на нахлуването на езичните българи, не я отзе от Цариградската църква, както се мисли, а си я повърна от тях, като сама ги направи християни.

Второ, понеже българите, които според народното право си заеха земя и винаги са държали това, що са заели и, понеже тая земя, според както споменахме по-горе, се е покровителствувала и управлявала от Апостолското седалище, то по право нам трябва да бъдат подчинени, тъй като те от само себе си са благоволили да ни изберат за учители. Трето, понеже тези българи светото Апостолско седалище, по заповед на едного от най-светите папи, господаря Николая не само с някои от нас, които сме тук, които като осветихме там много църкви, създадохме свещеници, не само с почитаемите епископи Павла, Доминика, Леонарда и Формоза, но и с нашия там епископ Гримоалда, за когото тези българи тук пред нас признават, че се намира там с много наши свещеници: ги е привело към Христовата любов с голям пот, като ги е пренело от разните заблуждения към истинската православна вяра и ето повече от три години ги държа, държи, управлява и разпорежда. А от това явно следва, че без знанието на най-големия римски първосвещеник, на Римската църква не може да се съблече онова, с което тя сега е облечена.

Викариите на източните патриарси казаха: но въз основа на коя от горните точки бихте искали да владеете, обявете. Легатите на св. Римска църква отговориха: Светото Апостолско седалище, не само че не е избрало вас, които стоите по-долу, нито пък чрез нас ви избира, за съдии на неговите работи, понеже само то има отделното право да съди върху всички църкви, но и не е ни натоварило да издаваме решения по тая работа. И тъй понеже от него не сме натоварени да решаваме, ние запазваме решението на неговото усмотрение, на него, което следствие многото книги може много да приведе за своя защита, от което всяко ваше решение толкова лесно може да се презре (обори), колкото лесно е изказано.

Викариите на източните патриарси казаха: много неприлично е, че вие, като отхвърляте гръцката империя и се съюзявате с франките, запазвате си правото да заповядвате в държавата на нашите князе. Поради това решаваме: Българското отечество, за което се научаваме, че е било по-преди под гръцка власт и че е имало гръцки свещеници, да е към светата Цариградска църква, от която следствие езичество се било

отцепило, а сега чрез християнството се е възвърнало. Легатите на светата Римска църква извикали: Решението, което нито избрани, нито допустнати, било от яд или милост, или нещо друго, което по-скоро навърлихте отколко издадохте, по силата на Светия Дух до определението на светото Апостолско седалище обявяваме за невалидно, тъй че то не трябва и да се казва, че е решение. А тебе, патриархо Игнатию, те заклеваме в името иа първенеца на апостолите пред Бога и неговите ангели и всички присъстващи, че съобразно това писмо на най-светия твой възстановител, господаря Адриана, най-първия първосвещеник, което тебе сега предаваме, да не се занимаваш с никакви разпореждания в България, да не прашаш там никого от твоите хора за да не би Апостолското седалище, което тебе повърна твоето, да се счита, че чрез тебе е изгубило своето. Напротив по-добре е, ако мислиш че имаш някоя справедлива молба, което не вярваме, да не пропускаш да я представиш тържествено на светата църква, твойта възстановителка.

Тогава патриарх Игнатий, като зел апостолското писмо и макар че многократно му било напомнено да го прочете, а той отлагал, отговорил: Далечъ от мене, щото аз да имам такива желаня против правата на светото Апостолско седалище, аз, който няма да постъпя тъй детински, за да може да ми се земе нещо, нито пък съм обезумял старец, щото да правя сам онова, от което трябва да въздържам другите. С това се сключили преговорите“.

В този разказ са казани повече неща, тъй че питането се разбира съвсем другояче отколкото би се разбрало само от първия разказ. Най-напред нека изтъкнем обстоятелството, че тая България, за която се е водил спор между Рим и Цариград, се е намирала в двата Епира, цяла Тесалия, Дардания и пр., а не се е намирала на изток къде Преслава, тъй че тя стои във връзка с паноно-илирийския характер на българите. Вече само този факт съвсем изменява досегашното схващане, че във време на своето покръстване България се е намирала в долна Мизия и пр. Второ, онзи български княз, който е търсил учители или се е покръствал, се е казвал Михаил, а не Борис, което тъй също говори против досегашната история на българското покръстване. Трето, викариите на източните патриарси настояват да принадлежи България към Цариград, защото, когато българите били завладяли тая страна, те били намерили там гръцки свещеници. Основават своите искания, значи, на това, че преди дохождането на българите в Епир, Тесалия, Дардания и пр. е имало гръцки свещеници, *а не на това, че те сега били покръстили българите*, че техния император е бил кръстник на българския княз Бориса, както се

разправя в гръцките легенди и пр. Ако българите да бяха приели християнството от императора Михаила, то това непременно би се изтъкнало даже от самите българи, защото то би дало решително право на гърците. Гърците тогава просто биха казали, че искат българите да принадлежат към Цариград по простата причина, че те оттам са получили християнството. Ако българите бяха кръщавани от Цариград във време на императора Михаила, те не биха имали нужда да се обръщат към Рим. И Римските легати претендирали за горните местности, защото те в старо време са спадали под Рим, а не защото са ги покръстили. Дали римляните сега (866 г.) са покръствали българите, ще се види по-нататък, а сега нека обърнем внимание на най-същественото в горния разказ, именно че тук под българи се разбират готи. В двата Епира, Тесалия, Дардания и пр. не се знае да са нахлували българи и да са създавали там свое господство. Там нахлуха готите в IV и V век, тъй че в горното описание се мисли готското нахлуване, което се счита за българско. Това се разбира изобщо от смисъла на гореприведения разказ, дето става дума за стари работи още преди разделението на Римската империя на източна и западна, което стана в IV век, когато нахлуваха готите.

Тая работа ще ни стане по-ясна от описанието на Анастасия Библиотекаря на осмия вселенски събор. Там пояснено е изложено, че спорът между Рим и Цариград се е водил за Тесалия, Дардания, Епир и други области по Дунава, а не за източна България. Тъй напр. на едно място са казва: „*Nam tota Dardania, Thessalia, Dacia et utraque Epirus atque caeteris regions juxta Istrum Fluvium sitea apostolicae sedis vestrae moderamini antiquitus praecipue regebantur et disponebantur* (защото цяла Дардания, Тесалия, Дакия, двата Епира, както и други местности по реката Дунав се управляваха още от старо време само от Апостолското седалище чрез Вас).

А малко по-нататък, като разправя, че римски свещеници отишли при българския княз, той пише: *Qui ad principem pervenientes, totamque jam memoratum Vulgarum patriam cujus supra partes commemoravimus peragrantes* (които, като дошли при княза и проходили цялото отечество на споменатите българи, частите на което по-горе споменахме).

Частите на това отечество са Тесалия, Дардания, Епир и пр. А още по-нататък:

„*Vulgarorum patriam quae in Illyrico constituta est dioecesi Constantinopolitanae subjeциendam, cum ab olim in utraque Epiro, Dardania, Dacia, Thessalia et ceteris in Illyrico sitis provinciis Semper sedis apostolicae dispositio facta clareat* (Българското отечество, което е в Илирия, да се

подчини под Цариградската диецеца, понеже още от старо време в двата Епира, Дардания, Дакия, Тесалия и други провинции въ . . .

Тези български селища в Илирия, според Анастасия Биклиотекаря, започват от четвърти век. Той пише, че те са били под разпореждането на Римския първосвещеник до разделението на Римската империя на Източна и Западна, което, както знаем, е станало в 364 година между Валентиана и Валенса. Понеже сега гръцките князе или Византийските императори станали господари в политическо отношение на горните области, то те ги подчинили под Цариградския владика. Обаче това не траяло много, защото *веднага* след това българският народ нахлул и заел цялата подунавска област:

Sed his ipsi nec dui fruuntur siquidem jam memorala Vilgarorum gens protinus irruit, et universa circa Danubium occupat (но самите те не дълго им се наслаждавали, защото споменатият вече български народ веднага нахлу и зае всички местности по Дунава).

Това „веднага“ се разбира още в четвърти век, защото нахлуването било станало следствие разпокъсването, което било настанало в Римската империя от разните ереси, а тези ереси, както видяхме, бяха причина за готско-хунските сражения и нахлуването на готите в Римската империя. Тъй напр. Анастасий Библиотекарят по-нататък пише, че казаните провинции са се направлявали от Апостолското седалище, както за това свидетелствували писмата на папа *Дамаза* (366–384) до тези провинции (Sicut diversae pontificum Romanorum a Damaso papa per eadem provincias missae testantur epistolae) Папа Дамаз е писал в 375 година до поселениците на Епир да им съобщи, че *Авксентий*, Миланския владика, е отлъчен от църквата поради своето арианство и да ги увещава да държат с Рим. Според това излиза, че писмата на папа Дамаза са последното доказателство, че Рим се е разпореждал над горните провинции, които се изгубват за Рим, откак готите стават самовластни господари в тях. По-нататък Анастасий Библиотекарят пише, че папа Инокентий (402–417) писал до Александра Антиохийски за разпокъсването на духовните области от византийските императори, което пък показва, че във времето на този папа горните провинции вече не са спадали под Рим. Като оставим настрана доколко Рим се е разпореждал или не разпореждал и над горните провинции, ние искаме да напомним на посоченото, като на факт, че Анастасий Библиотекарят в този случай разглежда събития от четвърти век и че следователно българите са станали господари на горните провинции в четвърти век.

На друго място, като разправя за несправедливостта, че гърците

взели българското отечество, което е принадлежало на Рим, той пише:

„Nec illam Graeci ut supra monstratum est, tenuisse memorentes, nisi dum Scepтрis Romanicis potirentur“ (Нито пък гърците знаят, че са го държали, както по-горе е посочено, освен додето държаха римския скиптър). Гърците собствено не са властвали над Рим още от нахлуването на готите.

В 395 година умира Теодосий велики, който остави два сина Аркадия и Хонория. Аркадий стана император на източната империя (Цариград), а Хонорий на западната (Рим). Когато Хонорий стана император, бе на 9 години, та наместо него собствено е управлявал Стиликон. Обаче Руфин по това време подбутнал готския княз Аларих да нападне империята, но, като бил отблъснат от Стиликона, той се нахвърлил на западната част, дето му била отстъпена Испания и част от Галия. Понеже Хонорий убивал готите в Италия, то Аларих нападнал Италия. В 402 година имал сражение при Полента, в 408, 409 година обсаждал Рим и се задоволил с голяма контрибуция, а в 410 год. го превзел. Сенатът по Аларихова заповед обявил Хонория за свален, който по това време бил избягал от Милан в Равена и обявил за император префекта Атала, обаче Аларих свалил и него и влязъл в преговори с Хонория, който след Алариховата смърт (410 год.) обявил Алариховия баджанак *Атаулфа* за свой наследник и го проводил да управлява Испания от името на императора. Подир това тук идат завоевателите Одоакър, Теодорих и пр. Тъй че след смъртта на Теодосия западната империя не е зависела вече от Византия. А следствие това може да се каже, че от когато готите взели да владеят в Италия, оттогава и българското отечество, т.е. Епир, Тесалия, Дардания Илирия, не е зависело от Рим. От разделението на империята между Валентиана и Валенса и до нахлуването на готите, то е зависело от Византия, а след готсктто нахлуване е било самостоятелно. Тъй напр. на друго място Анастасий Библиотекарят пише:

Super quibus recipiendis ideo apostolica sedes nullam reperitur fecisse querelam quoniam mox has, ut praedictum est saep rmemorata Vuls garorum natio adit et sibi jure potestatis omnia vindicaret.

Превод

(Върху тяхното повръщане, прочее не се намира, че Апостолското седалище е правело някакви оплаквания, понеже в тях *веднага* дойде често пъти споменаваният български народ, както по-горе споменахме, за да си ги освободи всички чрез правото на силата).

От всичко гореприведено се вижда, че според Анастасия Библиоте-

каря българското нахлуване е станало в четвърти век, веднага след разделението на империята на източна и западна.

Анастасий Библиотекарят прочее под българско нахлуване е разбирал готско нахлуване и под българско отечество е разбирал готско отечество.

Като се има дотук изложеното предвид, ще може да се разбере първото предложение от долуприведения текст, т.е. че работата тук не е ставала за преминаване от езичество в християнство, а за повръщане на българското отечество към Рим, към който то първоначално е принадлежало. Българският княз бил приел от някой Римски поп на име Павел християнската вяра и постановленията на светите закони, понеже: „Тези закони се бяха изменили с времето, *тъй че последното състояние и последния ред си дойдоха на първото* (Quae sic temporum qualitatem discrevit ut postrema in proirem reformaret statum et ordinem). Тъй че повръщане е ставало към старото, както и трябваше да се разбира от самото естество на нещата, а не ново покръстване. А на друго място пише:

At ubi religio *redit* confestim et dioecesos fas sedi propriae reformatur (И щом вярата се *повърна* веднага и свещеността на диоцезите се *преобърна* към собственото си седалище).

Понеже питането, което се разглежда тук е много важно, то ние привеждаме и самия текст, от който са направени горните извадки.

„Понеже, когато българският княз искаше да приеме със своя народ християнската вяра, му било предложено от Апостолския стол чрез римски човек, някой си поп на име Павел, да приеме учението и тайнствата и то не само правилата на вярата, но и постановленията на светите закони, то той направи това не само защото е бил научен от казания свещеник, но и по Божие откровение. Това учение се бе изменило с време, тъй че последното състояние и последният ред да се повърне към първото състояние и първият ред, защото цяла *Дардания, Тесалия, Дакия* и двата *Епира*, както и други местности по реката Дунав, се управляваха и нареждаха от старо време само от Апостолското седалище чрез Вас. Но след като римските императори, които сега се наричат гръцки, подстрекатели и подбудители на разни направени заблуждения, ни най-малко не се уплашиха да разкъсат светата Христова църква с разни ереси, разпокъса Бог тяхното царство и те по Боже решение полека-лека престанаха да управляват в западните части. Те трябвало, като се опитвали със своите злини да сломят римските първосвещеници, без да могат, и като поради това ги наказвали с много мъки, да загубят властта над запада. След като изгубили властта над запада, понеже чрез римските първос-

вещеници не могли вече да заповедват, мъчеха се да дават съвети и да се правят, че не чувствуват загубата.

„Siquidem cum rex Vulgarorum cum propria gente Christi fidem suscepisset per hominem Romanum, id est, quemdam presbyterum Paulum nomine, documentum atque mysterium propositum habuit a sede apostolica non modo fidei regulam, sed et sanctae legis sumere disciplinam: quod et fecit, non solum a praefato presbytero, verum etiam per divinam revelationem instructus; quae sie temporum qualitatem discrevit, ut postrema in priorem reformaret statum et ordinem. Nam tota *Dardania, Thessalia, Dacia et utraque Epirus*, atque caeterae regiones juxta Istrum fluvium sitae, apostolicae sedis vestrae moderamine antiquitus praecepue regebantur et disponebantur. Sed postquam imperatores Romanorum, qui nunc Graecorum appellantur, variorum fautores vel incentores effecti errorum, sanetam Christi Ecclesiam diversis haeresibus scindere minime formidaverunt, scidit Deus imperium eorum, et in Occidius partibus paulatim regnare, superno decernente judicio, cessaverunt, donec Romanos pontifices suis pravitatibus incurvare conantes, nec valentes, ac per hoc multiplieibus poenis affisientes, Hesperiae potestatem jam prorsus amiserunt, Occidentis etiam amisso imperio, nihilominus Romanis pontificibus, quia jam jubere nequeunt, suadere nituntur; suis laesis favorem sensibus accommodandum. Sed quia isti cum Petro super petram verae confessionis stantēs, pestiferam suggestionem audire possunt obaudire non possunt, mox illi quoniam aliter eos laedere nequeunt, patrios et antiquos terminos transferunt, privilegia sedis apostolicae corrumpunt, et pene omnia jura disponendarum dioeceseon auferunt, atque suis haec fautoribus consentaneis et sectatoribus conferunt; cum quibus etiam jus, quod sedes apostolica super praedictas regiones habuit, quia juxta se sitae videbantur, usurpant, et Constantinopolitanae dioecesi nequiter applicant; cum beatus papa videatur dicere Innocentius ad Alexandrum Antiochenum inter alia scribens: Non ergo visum est ad mobilitatem necessitatum mundanarum, Dei Ecclesiam commutari, honores aut divisiones perpeti, quas pro suis causis faciendas duxerit imperator; sed bis nec ipsi diu fruuntur, siquidem jam memorata Vulgarorum gens Protinus irruit, et universa circa Danubium occupat; sicque Graeci principes, quod sedi subripiunt apostolicae, in duplum quodammodo et secundum legem resarcinant: nam cum jure dioeceseos usurpatae etiam sua, id est imperii proprii partem potestatis amittunt.

Verum tandem aliquando volens omnipotens Deus, qui olim filios Is-

rael etiam post triginta et quadringentos annos ab aifligentium pressuris eripuit, salubremque doctrinam edocuit, has etiam regiones cum populo suo ad rectum fidei tramitem aequamque justitiae normam perducere, inspiravit jam memorato principi Vulgarorum, per mérita Petri, cujus in arcto situs interventionem sibi apud Deum adesse precatus est, sicque de numerosis cuneis hostium triumphavit, miTeere Romam, et a sede apostolica fidei et sanae traditionis postulare doctrinas; quod pius princeps non segnis exsecutqr effecit, et miTeens ad apostolicam sedem cui decessor vester tune papa egregiae sanctitatis praesidebat Nicolaus, et non solum dogmata orthodoxae fidei verum etiam sanctae vitae disciplinam ad ea, quin et ad utrumque, idoneos institutores expetit, et accepit, Paulum scilicet Populoniensem et Formosum Portuensem, sanctae conversationis antistites. Qui ad principem pervenientes, totamque jam memoratorum Vulgarorum patriam, cujus supra partes commemoravimus, peragranes, terram cordium linguae vomere praescindendo, et Christum, exstirpatis errorum vepribus, in hominum mente plantando, fluentisque sacri baptisimi rigando, atque impositione manuum suarum super capita fidelium, et Deo dicata templa vel altaria incrementum perfectionis pei sanctum Spiritum inyocando, dum apostolicus ille pontifex, et ut ita dicatur, coelestis homo et terrestris angélus superstes habitus est, minime cessaverunt. Ad cujus imitationem eadem agi strenue, tu successor ejus almae ac summae magnitudinis praesul medullitus anheîasti, et in his consummandis satagere non cessasti. In tantum autem pietas creverat principes, et abundabat circa beatum Petrum venerationis affectu, ut quadam die manu propria capillos suos apprehenderet, et contemplantibus cunctis, se Romanis missis tradiderit dicens: Omnes primmates et cuncti populi Vulgarorum terrae cognoscant, ab hodierno die me servum fore post Deum beati Petri et ejus vicarii.

Quae Graeci de die in diem audientes invident, et tantae gloriae avidi, ut eum possit a Romana sede avertere, diversa requirunt ingénia, munera post munera numerosa miTeentes, et sophistica ei argumenta creberrime proponentes. At ille ut columna mansit immobilis donec eorumdem Graecorum fraude deciperetur, scribentium ei, atque dicentium quod de patria illa utrum Romano an Constantinopolitano pontifici subdi debeat, inter vicarios Romanos, patriarchamque Ignatium Constantinopoli disceptatio fuisset canonice ventilata; et conjunctis Romanis Orientis sedium loci servatores judicaverint Vulgarorum dioecesium urei fore subjiciendam, cui ante Vulgarorum adventum subdebatur: cum alia sit in mundanis negotiis, alia in ecclesiasticis dispositio juris;

et quamvis regio illa Graecis fuerit antea subdita, nullum tarnen in ea sibi jus vindicare legitime potuerunt, quam armijä olim amissam per tot tempora bellando reeipere non valuerant: quamvis et priusquam Graecis fuerit subdita, Romani hanc possedisse patescant, nec illam Graeci, ut supra monstratum est, tenuisse memorentur, nisi dum seeptris Romanicis potirentur. Quamquam etsi huic Graeci principes regioni, quae antum ad rempublicam aTeinet, dominati sint, non tarnen praejudicare possunt Dei Ecclesiae juri, quae quantumlibet illi cum diversis nationibus conflictantes, sivi vidi, sive victores exstiterint, non novit nisi charitatem et pacem. Unde quidam magistrorum ejus exclamat: Si quis videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus neque Ecclesia Dei (1 Car. XI); licet hoc ipsum an loci servatores Orientis decreverint, nullis certis probetur indiciis. Quamvis enim Romani loci servatores et Vulgarorum missi cum imperatore, seu patriarcha necnon et Orientis loci servatoribus convenissent, his tarnen omnibus in uno conclavi positis, nulli deforis venienti patebat aditus, nisi cui vel imperator vel patriarcha forsitan permisisset. Unde factum est ut quidquid Romani assererent, nec Orientis loci servatores, nec Vulgares missi intelligerent: et rursus quidquid Orientales dicerent, nec Romani loci servatores, nec Vulgarorum missi cognoscerent. Dum videlicet nullus adesset, nisi unus imperatoris interpres, qui nec Romanorum, nec Orientalium loci servatorum voces aliter audebat edere, nisi ut jam imperator ad subversionem Vulgarorum imperaret; excepto quod datum est missis Vulgarorum quoddam scriptum Graecis vereis et litteris exaratum, continens quasi loci servatores Orientis inter loci servatores Romanos et patriarcham Ignatium attitios (f. arbitri) exis tentes, judicaverint, *Vulgarorum patriam quae in Illyrico constituta est* dioecesi Constantinopolitanae subjiciendam, cum ab olim in utraque Epiro, Dardania, Dacia, Thessalia et caeteris in Illyrico sitis provinciis Semper sedis apostolicae dispositio facta clareat, sicut diversae pontificum Romanorum a *Domaso* papa per easdem provincias missae testantur epistolae, et has Graecorum principes sola vi, faventibus sibi Constantinopolitanis praesulibus, causa duntaxat qam superius adnotavimus, exhortans, ab apostolica sede subegerunt. Super quibus recipiendis ideo apostolica sedes nullam reperitur fecisse querelam, quoniam mox has, ut praedictum est saep memorata Vulgarorum natio adit, et sibi jure potestatis omnia vindicat. At ubi religio *redil*, coniestim et dioeceseos fas sedi propriae reformatur.”

Превод

Но понеже те, стоейка с Петра върху камъка (скалата) на истинската вяра, могли да слушат, но не могли да изпълняват. Тогава онези, понеже не могат другояче да им вредят, пренасят отечествените и стари граници, фалшифицират привилегиите на Апостолското седалище и отзимат почти всички права за разполагане с дицезите и ги дават на свои едномислени подстрекатели и последователи; заедно с това узурпираха също и правото, което Апостолското седалище имаше над горните области, понеже го виждаха успоредно със своето и незаконно го притуриха към Константинополската дицеза; понеже това изглежда да казва блаженият папа Инокентий (402–417), който между другото пише до Александра антиохийски: „Не се вижда, прочее нужда при непостоянството на световните нужди да се изменява божата църква, да се търпят санове и делби, които за свои цели императорът е счел за нужно да направи.“ Но тем те не дълго им се наслаждаваха, тъй като споменатият вече български народ веднага след това нахлу и завзе всички местности около Дунава. И тъй това, що гръцките князе отнимат от Апостолското седалище, се възстанови двойко: Понеже те заедно с правото на узурпирания дицез изгубват и своето, т.е. част от властта на своята империя.

Но най-сетне всесилният Бог, който едно време избави израеливите синове даже след тридесет и четиредесет годишно потисничество на притеснителите им и ги научи на здрава наука, за да доведе и тези местности с народа им в правия път на вярата и правата норма на справедливостта, внушил на вече споменатия български княз чрез заслугите на Петра, чието застъпничество той е искал, защото той се намира при Бога, когато е бил поставен на тясно и тъй е триумфирал над многобройните отряди на неприятеля да изпроводи в Рим да иска от Апостолското седалище науките (познанията) на вярата и на истинските предания. Това набожният принц бързо извършил и като проводил до Апостолското седалище, което тогава се заемаше от Вашия предшественик папа с голяма святост Николай, измолил не само правилата на православната вяра, но и поучението за свят живот, както и съответствени учители за двете. И получи разбира се, *Павла* популониенски и *Формоза* портуенски, които беха водители на свещеното превръщане. Те, като дошли при принца и проходили цялото отечество на споменатите българи, чийто части (местности) по-горе споменахме и не преставали в разораването на почвата на сърцата чрез плуга на езика и в посяването на Христа в ума на хората след изкореняване на търняка на грешките да ги поливат с водата на светото кръщение, като си поставят ръцете върху главите на

верните, да измолват чрез Светия Дух увеличаването на построяването на посветените Богу храмове и алтари, докато присъствал онзи апостолски първосвещеник, тъй да се каже небесен човек и земен ангел. Ти си вдъхнал в сърцата желанието да се вършат енергични по подражание неща, ти си наследник и началник на неговото величие, не си престанал в извършването на тези работи.

Набожността на принца толкова порасте и толкова изобилствувала почит към свети Петра, щото един ден си хванал с ръка косата и в присъствието иа всички се предал на римските пратеници, казвайки: всичките първенци и всичките народи на българската земя нека знаят, че от днешния ден аз ще бъда слуга на Бога и на свети Петра и неговия заместник.

Това гърците, като чули, от ден на ден завиждали и толкова били жадни за слава, щото, за да могат да го отвърнат от Римското седалище, прибягвали до разни хитрости, като му пращали многобройни подаръци и като постоянно му предлагали софистически доказателства. Но той остана неподвижен като стълб, додето най-сетне не бил излъган от тяхната гръцка измамливост, от онези, които му писали и които му казвали. Следствие което поради това отечество между римските викари и патриарха Игнатия в Цариград трябваше да се появи каноническо разногласие, дали то да принадлежи към римския или цариградския първосвещеник. И след като се събрали спасителите на източното седалище с римляните били решили, че българската диоцеза трябвало да се подчини на града, под който тя е била преди българското дохождане, ако и друго да разпорежда правото в световните работи и друго в духовните. Макар че онази страна по-напред е била подчинена на гърците, те не могат на законно основание да претендират да властват над нея, която веднъж на бойното поле са изгубили, воювайки през всички времена, не са могли да си я вземат; макар че е явно, че преди да бъде подчинена на гърците, римляните са я притежавали, нито пък се знае, както по-горе е посочено, че гърците са я държали освен додето са държали римския скиптър. Ако и над тая област във време на републиката гръцки князе да са властвали, те въпреки това не могат да накърняват правото на Божиата църква, която, колкото пъти онези и да воюваха с разни народи, дето те са били ту победители, ту побеждавани, не знаеше друго освен любов и мир. Поради това един от нейните магистрати извика: който и да се счита за препирлив, ние такъв обичай нямаме, нито божиата църква! Ако и с никакви сигурни белези да не се доказва, дали спасителите на източното място са решили това.

Макар че спасителите на римското място и българските пратеници да се събрали с императора или патриарха, а също и със спасителите на източното място, но, след като всички били поставени в един конклав, на никой отвън при тях идещ не се отваряше входа, освен на оногова, комуто било императорът, било патриархът би позволили. А с това бе направено, че каквото би разправяли римляните, нито спасителите на източното място, нито българите да ги разберат и напротив, каквото би казали ориенталците, нито спасителите на източното място, нито българските пратеници да ги разберат. Между това, прочее никой не присъства освен един императорски преводач, който нито на римските, нито на източните спасители, смееше другояче да превежда думите, освен както императорът за подчинение на българите заповядваше. Освен това на българските пратеници се даде някакво писмо, което било написано с гръцки думи и букви и съдържало, че уж между спасителите на източното място и римските спасители и патриарха Игнатия, бидейки арбитра, било решено, че *българското отечество, което е в Илирия, да се подчини на Константинополската диецеца, ако и още от старо време в двата Епир, Дардания, Дакия, Тесалия и други провинции в Илирия винаги да се поучаваха от разпорежданията на Апостолското седалище, както това свидетелствуват разните писма на римските първосвещеници, които са били изпроводени по тези провинции от папа Дамаза (366–384). Тях гръцките князе, като ги подбуждали със сила и с благодеяния, по причина, която по-горе изложихме, ги отклонили от Апостолското седалище. Върху повръщането на тези провинции след това не се намира, че Апостолското седалище се е оплаквало, понеже в тях веднага доде често споменавания български народ, както по-горе споменахме, за да ги освободи всички чрез правото на силата. А щом вярата се повърна, веднага и правото на диецезите се превърна към собственото си седалище).*

И тъй според Анастасия Библиотекаря ясно се разбира, че в 867 година е ставало спор между Цариград и Рим, кой да владее в духовно отношение над *Тесалия, Епир, Дардания, Илирия* и пр., а съвсем не е ставало спор, към коя църква трябвало да принадлежи обитаващия Мизия български хаган Борис. Исканията на страните са се основавали върху политическото право, т.е. върху това, кой е владял в старо време тези провинции, а не върху това, кой пръв е покръстил българския княз. Българите според Анастасия Библиотекаря са станали господари на горните провинции още в четвърти век, след раздялата на Римската империя на източна и западна, т.е. тъкмо тогава когато готите станаха господари на тези места.

Колкото пък се отнася до твърдението в съчинението на Анастасия Библиотекаря, че българите във време на папа Николая са преминавали от езичество в християнство, то, ако под него не се разбира обръщане към римска духовна юрисдикция, едва ли ще е писано от самия Анастасия Библиотекаря, защото противоречи на смисъла на неговите съчинения изобщо.

А именно: а) готите са се били кръстили преди четвърти век; б) Анастасий Библиотекарят сам твърди, че България преди това често е принадлежала към Рим, че там е имало постоянно гръцки свещеници и пр. Най-силният довод, че жителите на казаните провинции не са преминавали в девети век от езичество в християнство, ни служи фактът, че владици от тези места са взели участие в VII Вселенски или втори Никейски събор в Никея, който стана в 787 год. т.е. 78 години преди времето на папа Николая и много след господството на българите по тези места. Същият Анастасий Библиотекар в своето описание на VII вселенски събор между другите участващи владици споменава и:

*Niceta sanctissimus episcopus
Adrianopoleos;
Constantinus sanctissimus
episcopus Cotragii;
Evstadius sanctissimus episcopus
Debelti;
Gregorius peccatar presbyter et
ex persona throni Trajanopoleos
Thraciensium regiones;
Theodorus s. episcopus
Bulgarophygi;
Leo episcopus Heracliae Thraciae;*

*Nicephorus indignus episcopus
Dyrrachianensium provinciae
Illiricanensium regionis.
Joannes indignus episcopus Nicae
Thraciae;
Strategius indignus episcopus
Dardani;*

Никита най-светият епископ на Одрин.
Константин най-светият епископ на Котрагия;
Евстатий най-светият епископ на Дебелтъ;
Георги, грешник, свешеник, представляващ трона на Траянопол в Тракийската област;
Теодор св. епископ на Българофига;
Лев, епископ на Хераклея тракийска;
Никефор, недостоен епископ на Дурацката провинция в Илирийската област.
Иоан, недостоен епископ на Никея Тракийска;
Страгнегий, недостоен епископъ на Дардания;

*Anastasius episcopus Nicopoleos,
veteris Epiri;
Leo episcopus Mesembriae.*

*Анастасий, епископ на Никополъ в стария Епиръ;
Лев, епископ на Месемврия.*

Освен тези трябвало би да се вземат под внимание двама монаси, които са представлявали владици, именно *Ioannus monachus et locum obtinente Niciphori episcopi Dyrrachii* и *Cyrellus monachus et locum retinente Nicetae episcopi Gothiae*.

Дурацкият владика Никифор се спомена по-горе, обаче освен него ще да е присъствал и монаха Иоан. Не се знае коя местност Анастасий Библиотекарят е разбирал под *Готия*. Според по старите писатели Готия се сочи в Дакия по реката Тиса, обаче тук едва ли ще да е мислена тая Готия. На тая Готия е бил епископ Никита, когото е представлявал Кирил, а един Никета се спомена по-горе като Одрински епископ. Много е за вярване, че това ще да е същият Никета, само че наместо Одрин е казано Готия. Където и да се е намирала тая Готия, тя обаче е била готска страна, която е изпращала в седмия Вселенски събор свои представители.

Тук се споменават само духовниците, които са взели участие в събора, обаче това не значи, че само споменатите места са имали духовници.

От приведеното, прочее се вижда, че *Дурацо, Деволт Котрагия* (Кюстендилско), сетне *Дардания, Епир, Илирия* са имали в 787 година владици. А следствие това твърдението в съчинението на Анастасия Библиотекаря, какво във времето на папа Николая (865 г.) е станало покръстване на жителите на горните области ми се вижда не отговарящо на мнението на самия Анастасия Библиотекаря. Анастасий Библиотекарят сам не ще да е могъл да увърди, ту че горните местности са имали свои свещеници и владици, ту че едва в девети век преминават от езичество в християнство. Очевидно е, че е ставало дума за превръщане под римска юрисдикция, а не за новопокръстване.

Ако съберем всичко, дотук казано, ние виждаме, че според Анастасия Библиотекаря българите са станали господари на Епир, Тесали, Дардания, Илирия в четвърти век. А понеже готите нахлуха тогава по тези места, то готите са счестени за българи.

б) Византийски легенди за покръстването на Богориса.

За византийските легенди по покръстване на българите Голубински говори следното:

„Византийците които говорят за кръщенето на Бориса са следните: 1) Никита пафлагонски; 2) неизвестният продължител на Амртола; 3) действителният или само наричаният Симеон логотетъ; 4) неизвестният продължител на Теофана; 5) Лев граматик; 6) Скилица; 7) Кедрин; 8) Зонара; 9) архиепископ Теофилакт. Отношението помежду им е следното: Никита пафлагонски и продължителят на Амртола са първоразказвачи. Първият от тях, като съвременник на събитията, няма съмнение, говори въз основа на собствено и непосредствено знание, а вторият (от десетия век) на основание неизвестен нам източник. Симеон Логотет в една част на своя разказ е първоразказвач, именно съобщава сведения, които са зети из неизвестен нам източник, а в другата повтаря буквално разказа на предидещия. Лев Граматик буквално възпроизвежда разказа на същия продължител на Амртола. Продължителят на Теофана преправя Симеона Логотета. Скилица, Кедрина и Зонара повтарят продължителя на Теофана. Архиепископ Теофилакт говори отчасти на основание неизвестен източник, а повече съставя своя разказ, ползувайки се от Симеона логотета и продължителя на Теофана Никита Пафлагонски е съвременен разказвач и затова заслужава нашето голямо доверие. Но, като не говори за събитието нарочно, а случайно и пътем, той говори за съжаление твърде късо“.

Според Голубински, прорече източниците, започвайки от продължителя на Теофана са създадени въз основа на по-първите, които той смята за първоизточници. Защо са първите първоизточници, това Голубински не е обяснил. Той ще да си е мислил това, защото те са по-стари от другите и че са живели по-близо до 866 година, когато се предполага, че е живял Борис, обаче това не е доказателство, че те говорят непосредствено видени работи. Тъй напр. Никита пафлагонски, иай-старият от тях, който се счита за най-верен първоизточник, не ни говори за покръстването на Бориса, а само казва, че българите се покръстили, защото гладували. Като Борисов съвременник, той трябваше най-релефно да изтъкне това, ако Борис да беше покръстил българите. Той даже не споменава и името на Бориса. За да вникнем по-добре в смисъла на тези легенди, ние ще приведем тяхното съдържание.

Никита Пафлагонски за покръстването на българите пише:

„И веднага се прекратило землетресението и тогава по Божие пре-

допределе-ние българите, които били мъчени от силен глад и следствие даровете от автократа, сложили оръжието и пристъпили към светото кръщение“.²⁴²

Тук, както виждаме, не се говори, че този или онзи княз покръстил българите, а просто, защото гладували, поискали да се кръстят. Същият мотив се повтаря и от продължителя на Амартола, който за това покръстване пише:

Михаил с кесаря Варда тръгнал по суша и по море на война срещу *Михаила*, българския княз, защото узнал, че българите били изнурени от глад. Българите, като се научили за това, били като гръмнати и преди да се започне борбата и сражението, отчаяли се, че ще победят, та *поискали да станат християни и да се подчинят на Царя на ромеите*. Михаил, след като кръстил княза (архонта), дал му своето име, а болярите му, като ги въвел в града, кръстил ги. От тогава настана дълбок мир“.²⁴³

Има разлика между тоя разказ и разказа на Никита Пафлагонски. Там се споменава землетресение и глад, когато тук само глад. Тук има повече това, че Михаил и Варда, като узнали, че българите били изнурени от глад, отворили им война, че българите поискали да се покръстят и *подчинят* на византийския император, че болярите били въведени в Цариград и били кръстени и най-сетне, че българският княз се е казвал *Михаил*, подобно на това, що пише Анастасий Библиотекарят, а не Борис. Тая картина, която ни рисува Амартоловият продължител, е почти равна на оная, която ни рисува от Симеона магистера, с тая разлика само, че последният нарича българския княз *Гобор*. Симеон мигистер пише:

„В четвъртата година (от своето царуване) Михаил заедно с кесаря Варда воювал по суша и по море против Гобора (*Говорос*), княза на българите. Като чули за това и при това, като страдали от глад, те станали като гръмнати и преди да се започне борбата и сражението, отчаяли се от победата и предложили да станат християни и да се подчинят на царя на ромеите. Царят ги въвел в града, покръстил ги всички и нарекъл княза им Михаил“.²⁴⁴

На славянски (руски) тая приказка гласи:

„Михаил же коупно с кесарем Вардою на княз Блгарскій изыде свои

²⁴² Εὐθύς οὖν καὶ ὁ σεισμός ἐστῆ καὶ Βούλγαροι δὲ τότε προνοία Θεοῦ, βιαίῳ κατατακέντες λιμῷ ἅμα δι' χαί τοῖς δώροις του αυτοκράτορος θελχθέντες, τα ὅπλα καταθέμενοι, τῷ ἀγίῳ προσήεσαν βαπτίσματι. Матвей Соколов: Изъ древней исторіи Болгаръ. СПб 1879, стр. 225.

²⁴³ Матвей Соколов: Изъ древней исторіи Болгаръ. стр. 225.

²⁴⁴ Матвей Соколов, стр. 241.

своими брегом и морем гладом гыблющую Българскомоу языкоу Михаил уведав. Болгаре же таку вест прїимше страхом многим одръжими бяше, преже труда и брани оубо веды недоумяваха се и крстяном быть про- сишяс. И покорятися Греком цар княз крстив от стое крщения прїять съ сном (във втората редакция стоят и думите: „и нарече имя ему Симеонъ“) още же и велможа его введ в Константин град все крсти, и мир истинный сътвори (Временик на Амартола по списъка на Фроловски XV в. л. 105²⁴⁵)

Повечето в славянската редакция е, че българският княз бил кръстен *със сина си*. Тая приказка се намира и в следната славянска редакция: „Михаил с Вардою Кесаром идоша Болгар воевати. *Бе же тогда глад в Болгарех*. Болгари же оубояшася и просиша хрстіане быти. И пришед в Цариград княз их крстис и з'боляры своими и прїят его от коупели Цар Михаил и нарекоша имя ему Симеон. И отпусти их Цар Михаил с великою честію в свояси и тако вес род Болгарскии крщніи прїять“. (По сборката на Погодина).²⁴⁶

Като се изменявала по тоя начин, тая приказка е получила съвсем друга форма при по-късните писатели. У продължателя на Теофана (може би 12 в.), Йоана скилица, Георги Кедрена, Зонара, Теофилакта, ние я намираме значително уголемена, която по своето съдържание ни представлява същинска басня. Ние ще приведем разказа на Теофановия продължител:

„Българският княз (това беше Богорис, Βούωρις), като се научил, че жена управлява царството, станал по-смел, следствие което изпроводил до нея вестител, като казал, че ще развали мирните договори и ще отвори война на ромейската земя. Но тя съвсем не мислила женски или малодушно, а му обявила: и мене от своя страна ще найдеш готова да ти изляза насреща и се надявам да възтържествувам над тебе, а ако това не стане и ти ме победиш, то и в такъв случай аз те надминавам, победата ще бъде очевидно на моя страна: понеже ти ще победиш жена, а не мъж. Поради това той си останал мирен и не се решил да постъпи тъй безрасъдно и веднага подновил съюза на приятелството.“

„Но ето Теодора, било поради някакъв сън или видение, или по друга причина, зела да търси и да се осведомява у българския княз за някой си монах на име Теодор, наричан Куфара, който много преди това бил попаднал в плен и писмено молила княза да го намери и да го освободи за нея срещу известен откуп. Възползуван от случая и той отпра-

²⁴⁵ А. Попов: Обзоръ Хронографовъ русской редакціи. Москва 1866, стр. 176.

²⁴⁶ А. Попов: Обзоръ Хронографовъ, стр. 167.

вил пратеничество да моли за сестра си, която била някога заробена от ромеите, а сега била в царския двор. А тя, която искрено се била обърнала във вярата и във време на пленението си се била научила на писмо и от друга страна, бидейки изпълнена както следва с голямо уважение към християнските правила, богопочит и вероучение, когато се върнала при брата си, не преставала да проповядва и да убеждава брата си и да хвърга семена на вярата. Като пуснал казания Куфар, от когото бил нещо научен и оглашен в тайнствата, той получил наместо него собствената си сестра. Между това той си оставал това, което си е бил, държещ се за неверието и почитащ своето суеверие. Но ето една проведена от Бога беда взела да измъчва и изнурява земята му: това било глад. Така обикновено се превъзпитават и се отучват от злото за-грубелите и уподобилите се на земя гладуващи. И тоя (гладът), за да се отвърне бедата, принудил да се повика тоя Бог, когото почитала и прославявала така често и неговата собствена сестра. Като получил избавление от това бедствие, той се обърнал към богопочит и се сподобил с къпалнята на възраждането, като се нарекъл Михаил по името на царя, чрез проведения от него архиерей из царствения град. Като страстен любител на лова, княз *Богор* пожелал да го изобрази в една от своите къщи, в която често бивал, щото и след изтичането на деня, нощем, пак да има развлечение за очите си. И тъй, когато у него се явило таково желание, повикал при себе си един монах, живописец, от нашите ромеи. На тоя човек името му е било *Методий*. Когато той се явил пред лицето (на княза), то по някаква Божя промисъл последният не поискал да се изрисува човекоубийство на война или убиване на животни и дивеч, но казал, че желае само това от живописца, щото от едно поглеждане (на нея), зрителят да се уплаши и да се ужаси. Той, прочее, (*Методий*) като не знаел нищо друго, което да привежда повече в страх освен второто Божие доваждане, то изобразил него там: от една страна праведници, които са получили награда за делата си, от друга страна грешници, жъ-нещи плодовете, които са посеяли в живота си, прогонвани и изпраща-ни на жестоко мъчение. И тъй работата била свършена. Князът, като я видял, и се проникнал от страх Божи, след като бил оглашен в нашите божествени тайнства, посред нощ възприема Божественото кръщение. Като се обявил в него, той възбудил в целия си народ въстание. Но с помощта на малцина, като победил възстаналите и като носел в себе си кръста господов и останалите не тайно, но явно, по собствено желание станали християни. И ето че, след като се обърнал към богопочит, бидейки стесняван от множеството на своя народ, писал на господарката

за земя и по-смело ѝ искал, защото те сега не са двама а един, свързани с вярата и неразривното приятелство, като обещал сам да се подчини и да създаде ностоянен и ненанарушаем мир.²⁴⁷ Тя благосклонно го изслушала и му дала бившата дотогава пуста земя от Сидера, която тогава била граница между него и ромеите до Девелта, който у тях се нарича *Загора*. По тоя начин цяла България се причислила към благочестие, когато ги повикал сам Бог да го познаят.²⁴⁸

Разказите на Зонара, Кедрина и пр. няма да привеждаме, защото те са почти същите, както разказа на Теофановия продължител.

Приведеният разказ на Теофановия продължител ни рисува съвсемъдруг образ за покръстването на българите, отколко оня, който получихме от по-старите писатели. У Никита Пафлагонски, който е най-стар писател, за покръстването на българите се говори само в три реда, в Амартола в 4–5 реда, когато продължителят на Теофана, който е живял дълго време след покръстването, разправя работата в страници и то, че Богорис се кръстил, нещо което другите не разправят.

Сега би могло да се запита какво заключение може да се извади от приведените дотук разкази. Очевидно е, прочее, че ние тук имаме работа с приказки, а не с исторически истини. Най-вероятна би трябвало да се счита най-старата приказка, обаче тя едва ли по нещо прилича на най-новата, която съставлява основата на историята за покръстването на българите. Това, което на пръв поглед бие в очи, е че гореприведените приказки не изхождат от един мотив, който да се е изменявал само по форма, а са компилация от разни, противоречещи си мотиви. Тъй напр. мотивът на твърдението, че българите се кръстили, понеже се уплашили, като видяли, че ги напада деветгодишният Михаил, е съвсем противен на мотива на твърдението, че българският княз отишъл сам със сина си Цариград да се кръщава. Или пък, че кръщенето е станало следствие предумването на Богоровата сестра, следствие глад, следствие рисунката на Методия и пр.

²⁴⁷ Тази фраза у по-сетнешните писатели е съкратена. Тъй напр. у Кедрина тя гласи: γράφει, πρὸς τὴν δέσποιναν ἑξαίτων δοθῆναι οἱ γῆν, στενοχωρουμένων τῶν ὑπ' αὐτὸν ὑπισχνούμενος ἐνοποιῆσαι τὰ ἔθνη καὶ εἰρήνην ἐργασασθαι αἰδίον τε καὶ ἀμεταβλητον .. (Написал на господарката, като искал да му даде земя, понеже земята за неговите хора била тясна, като обещал да направи *един народ* и да създаде вечен ненарушим мир). Тъй че защитниците на чуждия произход на българите са взимали думата: ἐνοποιῆσαι τὰ ἔθνη като доказателство, че от българи и славяни е създаден един народ, когато смисълът е, че гърци и българи чрез вярата станали един народ.

²⁴⁸ М. Соколовъ, 227—231.

Понеже тези мотиви се изключват един друг, то е явно, че тук имаме компилация от разни приказки и то от толкова, колкото отделни мотиви се забелязват. Като отделни мотиви, а следователно и приказки, би могли да считаме:

а) българите са искали да се покръстят и подчинят на Византия, защото у тях е имало глад;

б) българите искали земя, следствие на което им бил даден Дебелт;

в) сестрата на българския княз живяла в Цариград, дете била станала християнка, та подействала на брата си да се покръсти и той;

г) българският княз отишъл с болярите си в Цариград да се кръсти, дете му бил кръстник самият император, а след като се кръстил, народът му се подигнал и пр.

Разкази обаче с подобни мотиви има преди девети век. Тъй напр. Малала разправя следното за покръстването на царувания близу до Босфора хунски (български) княз:

„В същото време²⁴⁹ князуващият близу до Босфора хунски княз на име *Грод* се сдружил с ромеите, дошъл в Цариград и бил осветен (кръстен). След като бил осветен, дадени му били много дарове и бил изпратен в собствената си земя, за да пази Босфора и ромейската земя. Този град бе построен от Ираклия от Испания. Той трябвало да дава всяка година на ромеите волове данък, от дете си е получил името Босфоръ²⁵⁰. В него били поставени известно число ромейски войници, а всъщност италианци, на които викаха испанци. Над тях бил поставен трибун, та заедно да пазят града. В града ставаше търговия между хуни и ромеи.

„Казаният хунски княз, след като бил направен християнин, връщайки се в своята земя, срещнал близо До Босфора брат си и, след като го изпратил с хунска помощна войска, върнал се. Тези хуни почитали идоли, които, като ги зел, разтопил ги, защото те били отъ сребро и кехлибар, събрал ги и ги заменил в Босфора с милиари. Като се научили за това свещениците на тези хуни, убили княза и наместо него направили княз брата му *Мугела*, но като се бояли от ромеите, отишли в Босфора и избили пазителите на града. Императорът, като се научил това, направил комита на теснотите на Черно море *Йоана*, бившия консул, като му заповядал да седи в тъй нареченото *Иеро*, в самото устие на Черно море, изпроводил го с *готска* войска, а императорът сам се отправил на война срещу същите хуни и изпроводил по същото Черно море пълни кораби с войска и военачалници. Също и по суша изпроводил много войска и

²⁴⁹ В началото на царуването на Юстиниана, т.е. около 527–530 г.

²⁵⁰ *Воос* – вол; *форос* – данък.

военачалника Баудария. Но варварите, като чули за това, разбягали се и тъй настанал мир в обитавания от ромеите Босфоръ“.²⁵¹

Това събитие било станало в началото на Юстиниановото царуване, нещо около 527–530 година, станало е от друга страна по бреговете на Черно море и Босфора, т.е. на българска земя. Хунският или българският княз ходил в Цариград да се кръщава, а като се върнал, народът му се подигнал против него, т.е. с него е станало тъкмо онова, което е станало с Богориса и пр. Очевидно е, прочее, че в това отношение има връзка между разказа на Малала и разказа на Теофановия продължител.

Малала разправя, че почти в същото време бил дохождал в Цариград да се кръщава и ерулският княз *Грен*. Прокоп пише, че херулите не били още християни и живели отвъд Дунава, дето били подчинили под властта си и лангобардите, които били християни, обаче във време на императора Анастасия настанала война между херули и лангобарди, в която херулите били победени и трябвало да напуснат селищата си, след което Прокоп продължава:

Когато дошли в земята, дето по-напред живели ругите, които заедно с готите бяха заминали за Италия, поискали да се поселят там. Но понеже всичко наоколо било пусто и скоро щял да настъпи глад, отишли по-нататък и дошли в земята на гепидите. Отначало гепидите ги приели приятелски и на техните молби им позволили да живеят между тях. Обаче скоро след това взели да се отнасят лошо с тях: изнасилвали жените им и им зимали говедата и други имоти. На късо, правили им разни лошевини и най-сетне явно повели война срещу тях. Херулите считали това за непоносимо, та приминали Дунава и се заселили при римляните във време, когато Анастасий бе император. Той ги приел много приятелски и ги оставил да живеят там. Обаче скоро след това те му дали повод за недоволство, понеже се отнасяли лошо с римските си съседи, за това той изпроводил войска срещу тях. В една битка римляните били победители, избили по-голямата част от тях и могли всички да унищожат, но останалите живи се поставили под защита на военачалника и го молили да им подари живота, като му обещали, че искат да бъдат съюзници и слуги на императора. Анастасий, комуто това било съобщено, позволил и тъй останали живи последните херули. Обаче те нито станали съюзници на римляните, нито пък вършили нещо за тях. Когато най-сетне станал император Юстиниан, той им даде добри нивя и съ подаръци

²⁵¹ Johannes Malalas, *Bonnae*. стр. 431–432. Сжщият факт е преразказан отъ *Никиуския* владика Йоана (*Zotenberg*, Paris 1883, стр. 390–391); от *Теофана* в година 6020 (520), стр. 270–271 на Бонското изд.

тъй ги склони, че те действително станали съюзници и християни“²⁵².

По тоя начинъ били станали херулите християни. Няма съмнение, че приведенят от Прокопа разказ е приказка, тъй че той трябва да се разглежда като такъв. На стр. 180—181 посочихме, че във време на Анастасия българите са минавали на юг от Дунава, Прокопъ, обаче, който никога не е споменал името българи, а вика на същите хора хуни, херули и пр. ни описва тук същото преминаване, само че нарича народа херули. Малала, който е писател почти от същото време, описва покръстването на херулския князь *Грепа* по следния начин:

„Въ това време (началото на Юстиниановото царуване) тръгна за при римляните херулският княз на име *Греп* и отиде във Византия със собствена войска и като се хвърлил на колене на императора Юстиниана, молил го да го направи християнин. И биде покръстен в свети Теофана, като му станал възприемник от светото кръщение самия император Юстиниан. Осветен бил той и неговите първенци и дванаесет негови роднини. Императорът след като му дал много дарове, изпроводил го в собствената му земя заедно с войската му, като му казал: когато ще ми потрябваш, ще ти известя“²⁵³

Описаното по тоя начин ходене в Цариград на херулския княз *Грепа* се възпроизвежда отсетне от Цариградския патриарх Никифора, само че наместо *херулски* княз, казано е *хунски* княз. Той на едно място пише:

„След изтичането на известно време господарят на *хуните* дойде със своите първенци и оръженосци във Византия и поиска от императора да бъде посветен в християнство. Това било прието на драго сърдце и хунските първенци (архонти) били приети от свещената къпалня от римски първенци, а техните придружници – от придружниците на последния. След като били посветени в свещените тайнства, раздадени им били царски подаръци и достойнства (санове), защото на князете им (игемоните им) били дадени титлите „патриций“ и били изпратени най-приятелски в хунската земя“²⁵⁴

Че това е една и съща приказка, дето народът един път е назван херули, а друг път хуни, може да се види от следните нейни варианти: Никиуският владика Йоан (7 век), като предава със свои думи тая приказка, нарича народа хуни. Той пише:

„В това време²⁵⁵ в земята на *хуните* князуваше един човек на име

²⁵² Procop. Vg. II, 14.

²⁵³ Malalas. Bonn. P. 427 (LXVIII).

²⁵⁴ Sanct. Nicephor. Bonn. 1837, p. 14.

²⁵⁵ Времето на Юстиниана

Гретис (Graetis), който доде при императора Юстиниана и стана християнин, той и всички негови роднини и офицери. Императорът го затрупа с подаръци и го изпроводи надире в земята му с почести като васал на Римската империя“.²⁵⁶

Същото ще се разбере и от славянската редакция на тая приказка, която гласи:

„В царство же его (Юстинианово) приложи ся к Греком цар Ерулеск *Грапис* именован и прииде в Константин град с'вои своими и поклони ся царю. Моли ся быти крест'яну. На светое Богоявление крести ся и възвиже ѝ скрста сам цар Иоустиниан крестиша же с ним и боіары его и братоучеда два и мног дар дав ему цар отпоусти. Цар же веруе им. И сана мастриискаго проси ѝ и постав на вѣстоце стратилата. Дав емоу всякоу власт творит и еже хотяше и дуку“.²⁵⁷

Вижда се, прочее, как хуни и херули се месят, а се мисли един и същи народ. Това месене е твърде естествено, защото и херулите с хунски народ съставляващи част от хунската държава на Атила и пр. Общото между тая приказка и приказката за кръщаването на хунския цар е, че императорът бил дал на княза магистърски сан, т.е. онова, що се споменава в приказката за кръщаването на хунския княз. Това пък, дето се споменава, че го направил стратилат на изток, е общо с една част от приказката за кръщаването на Босфорския княз.

Ето, прочее основите на приказката за ходенето на българския княз в Цариград. Това произлиза не само от еднаквостта на приказките, но и от факта, че тези приказки разглеждат идентичния на българите народ хуните. Разликата се състои само в това, че наместо да се каже хунски княз, казало се български, което се обяснява с факта, че писателите от девети век редовно употребяват името българи наместо името хуни. Хунският или херулският княз се казва Грапис, Гретис, Грепа, а българският у Симеона Логотета се казва *Говор*, което тъй също ни дава повод да мислим за някакво сродство. Тези разкази от друга страна стоят във връзка с готовунските събития в IV и V век и с преминаването на готите в края на V век (близо до времето на Анастасия) на юг от Дунава.

По-голяма общност има между приказките за покръстването на българите и разказите на Йордана и Марцелина за покръстването на готите. Готите, у които следствие вътрешни размирици се бил появил

²⁵⁶ Chronique de Jean, eveque de Nikiou. Zotenberg, p. 391.

²⁵⁷ Обзоръ хронографовъ русской редакции *Андрея Попова* Выпуск первый, стр. 67.

глад, нахлули в четвърти век в Римската империя и били принудени да станат християни. Иордан по тоя случай пише:

„Визиготите т.е. онези други другари на същите (остроготите) заселници на западната страна, изпоплашени от страна на своите сънародници (остроготите паднали под властта на хуните) не знаеха поради хуните, какво да правят. След зрело обмисляне и по общо решение изпроводи пратеници в Римската империя до императора Валенса, до брата на по-стария Валентиан с молба да отстъпи част от Тракия или Мизия за обработване, а те заради това ще живеят според неговите закони, и *ще се подчинят под властта му*. И, за да иамерят по-голямо доверие, *обещаха да се покръстят, ако би им се дали учители, които да разбират техния език*. Валенс се съгласил на драго сърдце на това, защото той сам щял да помоли за същото. Той прие гетите в Мизия и в тяхното лице създаде, тъй да кажем, стена на своята държава срещу други народи“. (Iord XXV).

По-нататък Иордан продължава. „Както се каза, те преминаха Дунава и с позволение на Императора се заселиха в брегова Дакия (Видинско), Мизия (северна България) и Тракия. *Тук се появи глад между тях*, което обикновено се случва с народи, които още не са се установили на едно място. За това техните първенци и войводи, които им бяха наместо князе, а именно: Фритигерн, Алтей и Сафрак, от съжаление към нуждаещата се войска, помолиха римските военачалници Лупицина и Максима да им продават продукти. Обаче жаждата за пари към какво ли не кара човека? От лакомия за пари тези военачалници продаваха за преголеми цени не само овчо и говеждо месо, ами и кучешко месо и месо от мръсни животни. Работата беше дошла дотам, че само за един хляб се даваше един роб или десет фунта за едно парче месо. Но, когато не останали ни роби, ни съдове (покъщнина), лакомите търговци, като се ползували от преголемия глад, искали да им дават синовете си. Родителите даваха и тях, защото те предпочитали, щото децата да изгубят свободата си, отколко живота си.“ (Iord. XXVI). Амиан Марцелин също ни описва това страшно гладуване на готите по това време и че лакомите римски военачалници даже и кучета им продавали. По-нататък той ни разправя, че Лупицин бил повикал готските князе Алавива и Фритигерна на обяд в Маркианопол, обаче те се усъмнили, че Лупицин иска да ги задържи или убие, та напуснали обеда и отишли при своите, които следствие това се разярили и тръгнали на бой срещу римляните. Вървейки сега на юг, те разбили при (Dibaltum) трибуна *Бързимира* (Barzimer tribunis Scutariorum), един отличен военачалник, който паднал в сражението и взели града (Amin. Marcel. XXXI; IV – VIII)

От дотукприведеното се вижда, че готите са страдали от глад, следствие което поискали да се кръстят и подчинят на императора, а като слизали към юг, взели града Дебелт (на Бургаския залив), т.е. направили същото, което се разправя за българите, които, понеже гладували, искали да се кръстят и подчинят на императора, след което им бил даден Дебелт. Споменаваните тук събития намират смисъл само за IV-то столетие, а не и за девето. Гладът на готите, напр., е твърде понятен. Те били скитници и понеже не са обработвали нищо, то у тях се появил глад, както и споменава Йордан. Гладът у тях не се е бил явил поради гладна година изобщо, а поради това, че те не са работили. За това у римляните, които работили, имало, а у тях нямало. Същото не може да се каже за българите в IX век, които по това време са владели земите от Алпите до Черно и Адриатическо море. Ако годината да е била гладна за българите, тя би била гладна и за гърците, защото е непонятно, че гладната година ще да се отнасяла само до българите, а у гърците ще е имало изобилие. Най-сетне такава една огромна маса народ, който ще да е броил милиони хора, едва ли би могла да се насити от дребната милостиня на императора. Това искане на хляб има смисъл само за нахлулите готски чети. За подобни чети има смисъл да искат да се подчинят на императора, за да получат селища, но какъв интерес са имали българите в девети век да искат да се подчинят под Византия? Да искаш да се подчиниш някому не трябва нито особени молби, нито особени жертви. Па най-сетне подчиниха ли се българите? Фактите говорят, че не. Това, прочее е очевидна безмислица за българите и става ясно само, като се вземе под внимание, че се отнася до готите. Готите взели Дебелт, а последните легенди разправят, че Дебелт бил даден на българите, което тъй също е безмислица, що се отнася до българите. Какво значение е могло да има за гъстотата на българското население, дали то е притежавало и селото Дебелт или не? Зер малко пространство е имало на север? Местността от Стара Загора до Дебелт не е била пуста, но заселена, тъй че в нея не би могли да се разширяват стеснените българи, Това са били заселени места, които едва ли току-тъй би се отстъпили някому. Дебелт в IX век си е принадлежал на българите, чиято власт тогава се е простирала много по на юг от Дебелт. Това сме доказали по-преди, а тук нека посочим на някои факти, които се отнасят по-близо до деветия век. Тъй напр. Теофан пише, че в 751 год. император *Константин Копроним* тръгнал на война срещу България

и стигнал в Берегава (Люле Бургас)²⁵⁸ обаче българите го посрещнали в клисури и го разбили. Подир пет години византийците по-дълбоко нахлули в България, защото тогава (757 г.) византийският император стигнал чак до Тунджа.²⁵⁹ Подир 43 години, в 799 год., византийският император пак тръгнал на война срещу българите и завзел *Одрин*.²⁶⁰ От всичко това ясно се вижда, че българите много време преди 866 година са владели Тракия чак до Цариград и следователно в 866 година не са могли да искат Дебелт Стара-Загора и пр. Българите в девети век, както според Анастасия библиотекаря посочихме, са владели Тесалия, Дардания, Епир, Панония и пр. провинции, за които е ставало спор към коя църква да принадлежат, тъй че покръстващите се българи нито са живели даже до Дебелт, за да го искат.

Дебелт, прочее не е бил отстъпван от Византия на българите, а е бил зает от готите в 378 година, когато поради глад и пр. са искали да се кръстят.

По-нататък в приказките за покръстването на българите се разправя, че сестрата на българския княз, която била заробена от ромеите и била задържана в царския двор, дете се била обърнала към християнската вяра, като се върнала при брата си, непреставала да го убеждава да приеме христовата вяра. Подобно нещо се разправя и у готската история. Тъй напр. *Иоан от Антиохия*, като описва събитията във време на императора *Зенона* (474–491) и похода на Теодориха велики от долна Мизия за към Цариград, говори следното за Теодориховата сестра:

„Следващата година (488) Теодорих тръгна от *Нова* (Свищов), спря се на лагер при Региумъ²⁶¹ и наводни околността. Зенон искаше да го отклони, затова изпроводи Теодориховата сестра, *която живееше в двора на императорицата* (Ариадна) в лагера му, за да разбере той неговото благоразположение от това, което той доброволно дава, преди да се потърси приятелството му“. (Johann Antioch. F. 148).

Ето пък корена на приказката, че Богорисовата сестра била живяла във Византийския двор и че придумвала брата си и пр. Като се вземе предвид, че разказите за покръстването на българите не са нищо друго освен разказите за покръстването на готите и че разказа за продължи-

²⁵⁸ ὁ δὲ Βασίλειός ἐπεστράτευγεν τὴν Βουλγαρίαν, καὶ ἔλθων εἰς Βερέγαβαν εἰς τὴν Κλεισοῦραν. Theophanes, Bonn, I, стр. 664.

²⁵⁹ εἰσήλθεν εἰς Βουλγαρίαν ἕως Τούνζας. Theoph. I, стр. 674.

²⁶⁰ Τοῦτῳ τῷ ἔτει, ἐπεστράτευσεν Νικηφόρος κατὰ Βουλγάρων καὶ κααλαβῶν τὴν Ἀδριανούπολιν. Theoph. I, 749.

²⁶¹ Станция 12 мили далеч от Цариград.

теля на Теофана, който споменава името Богорис, не е нищо друго освен вариант на разказите за покръстването на готите, за препирните им с византийските императори и пр.; че за сестрата на тоя Богорис се приказва същото, което се приказва за сестрата на Теодориха: то се дохожда до заключение, че Богорис не ще да е нищо друго освен Теодорих. Теодорих = Бого-рис, от Бога подарен княз или от Бога княз.

Византийските легенди за покръстването на българите, прочее не са нищо друго освен варианти на разказите за покръстването на готите.

4. Разказите за готските събития от четвърти век и легендите за Кирила и Методия

а) Улфила и Кирил.

Ако готите са българи, ако покръстването на българите не е нищо друго освен покръстването на готите и пр., то няма съмнение, че се налага питане, в какво отношение стои изнамервателят на готското писмо и преводачът на Свещеното писание на готски език към устроителя на славянските писмена и преводача на Свещеното писание на славянски език? Две работи ли имаме тук или една работа в два варианта?

Готският преводач и устроител на готско писмо е *Улфила*. Неговата дейност е описана най-напред от църковния писател Филосторгия, роден около 364 година в *Кападокия*, а живял в Цариград. Неговите думи, според извлеченията на Фотия, за Улфила гласят:

„Той (Филосторгий), прочее казва, че *Урфила* е превел на римска земя, като заселници голямо количество хора, които бяха изпъдени от своите стари селища, *поради религиозни работи*. Тези дойдоха откъм скитите, откъм север на Дунава и по-преди се наричаха *гети*, обаче сега те са известни повече под името *готи*. Той разправя, че тая раса хора била посветена в Христовата вяра по следния начин: Когато Валериан и Галиен (253–260) управлявали империята, голямо множество *скити*, което живеело на север от Дунава, нахлуло в римска земя и опустошило голяма част от Европа във време на своето опустошително скитане. След това преминали в Азия, наводнили Кападокия и *Галатия*. Тук те взели голямо количество роби, измежду които имаше и много църков-

ници, след това се върнали в земята си с плячка и грабеж. „Набожните роби, като се сношавали с варварите, превърнали мнозина от тях в правата вяра и ги убедили да приемат Христовата вяра наместо езическите предразсъдъци. В числото на тези роби били и родителите на Урфила, които произхождали от Кападокия, водейки своето потекло от едно село на име *Садаголтина*, близо до града *Парнас*. „Този Урфила, прочее е бил водител на тази набожна дружина, която доде откъм готите и стана най-сетне неин пръв владика. Бидейки изпроводен от княза на готите в едно пратеничество до двора на императора *Константина* (защото варварските племена в това място бяха подчинени на императора), той биде ръкоположен за владика на християните от Евсевия и другите прелати, които бяха с него. След това той много се загрижи за тях и между друго той изнамери писмени белези за техния език и преведе на техния прост (вулгарен) език всичките книги на Свещеното писание, „с изключение на книгите за царете, които той изостави, понеже те разправят чисто военни работи, а готските племена особено обичат войната, та има по-голяма нужда да се обуздават военните им страсти, отколко да се подбуждат към военни дела. . . „Това множество от покръстени беше поставено от императора в разни части на Мизия, според както той считаше за удобно и той толкова почиташе Урфила, щото често говореше за него, като за Мойсея на времето си.“²⁶² От това описание на Филосторгия излиза, че готите са били християни преди минаването на Улфила в Римската империя. Улфила е бил водител на една дошла в Римската империя дружина, на която отсетне станал владика. Той минал Дунава във време на императора Конгантина (306–337), а в 347 година в София е имало вселенски събор, дето между другите са зимали участие и пратеници на *Панония*, *Мизия*, *Дакия*, *Македония*, *Тесалия*, *Епир*, *Тракия*, *Родопа*,²⁶³ т.е. от всички подунавски области, дето са живели готи, което доказва, че по това време жителите по тези места са били християни. Тези християни обаче са обвинявани в арианство, поради което са и ставали съборите на Балканския полуостров. Срещу този арианизъм на жителите на Балканския полуостров са действали Цариградските владичи. Теодорет (387–458) пише следното за дейтелността на Цариградския владика *Йоана Златоусти* (348–404):

„Следната случка показва смелостта на владиката. Някой си *скит* на име *Гаина*, който бе див, смел и тиранин, началстваше по това време войската и имаше под себе си много свои съотечественици, а също и

²⁶² Philostorgius II, 5.

²⁶³ Theodoret. *Histor. (eccl.)* II, 8.

голяма част римска пехота и кавалерия. От него се страхували всички, а също и императорът, който го подозираше, че се стреми към императорското достойнство. Понеже бе се напоил със заблудението на арианизма, той поиска от императора да му отстъпи една църква, която да се употребява за това вероучение. Императорът му отговорил, че ще се помъчи да го задоволи. След това той изпроводил до Йоана да му съобщи за искането на Гаина, като му описал големината на неговата сила и му съобщил за честолюбивите му планове, които той подозирал, че има, помолил го да усмири разяреността на варварина с удовлетворение на молбата му. Светият владика отговорил: „Не трябва да му се прави тази отстъпка, о императорю! Не трябва да се дават свети работи на кучета. Нищо не може да ме накара да отхвърля това, което на земята учи за Бога или да предам светата църква на оногова, който я злослови. Не трябва да се боиш от този варварин, о императорю! Повикай ни двама в твое присъствие и ти да мируваш и да слушаш, какво ще кажем ние. Аз тъй ще спра неговия език, че той повече не ще иска онова, което не може да се позволи“.

„Императорът много се зарадвал от това предложение и следния ден ги повикал при себе си. Гаина повторил своята молба, а Иоан отговорил, като казал, че не е позволено на императора да прави нищо срещу работите на вярата, която той изповядва. Гаина отговорил, че е нужно едно здание да се отстъпи нему за молитва. „Всичките свещени здания Ви са отворени, казал Иоанъ; „ако вие искате да се молите, входът в никое не е запретен“. „Обаче аз, казал Гаина, принадлежа на друга секта и искам едно здание да се даде мене и на мойта партия. Службите, които съм извършил на империята в толкова войни, ми дават право, щото мойта молба да бъде удовлетворена. „Възнагражденията, които си получил, отговорил владиката, надминават по число службите, които си извършил. Ти беше поставен да командваш войските и беше облечен с консулски дрехи. Трябва да погледнеш, какво си бил по-преди и какво си сега. Противопостави твоята предишна бедност на сегашното ти богатство. Сравни облеклото, което носеше преди да минеш Дунава, с дрехите, в които сега си облечен, и ти ще трябва непременно да забележиш, че ако и твоите служби да са били малки, твоят възнаграждение е било голямо, та не трябва да бъдеш толкова неблагодарен срещу оногова, койго те е подигнал на такава голяма почестъ“. С тази реч учителят на света затворил устата на Гаина и го принудил да млъкне. „След няколко време Гаина изпълни своето отдавна намислено насилствено заимане. Събрал войска в Тракия и дигнал знамето на революцията. Когато това

известие се разчу, целият народ, както владеният, тъй и подчиненият, се изплаши. Никой не се осмеляваше да излезе с оръжие срещу него, нито пък някой смееше да иде пратеник при него: тъй голяма бе силата на варварина, от когото всички се бояха“.²⁶⁴

След това се разправя, че владиката Йоан смеял да иде пратеник при него и пр., обаче въпреки всичко това Гаина, както виждаме, е прокарал своето желание.

Созомен, който тъй също е живял близо до тези събития, пише, че Гаина, който бил издигнат от най-долен чин до комендант на войските, замислял да заеме трона на Римската империя. С това намерение той бил повикал своите съотечественици, *готите*, да навлязат в римска земя, като на мнозина от тях, които му били особени приятели, обещавал най-големите длъжности в армията. Един от тях, *Трибигилд*, който командвал голяма войска част във *Фригия*, се подигнал и пр.²⁶⁵

Тук, прочее е ставало борба между водителя на *скитите* или старите тракийски и дакийски жители, които искали да си имат своя църква и *гърка* Йоана, който не им давал такава. Във връзка с това Теодорет пише още за владиката Йоана:

„Като се научил, че *скитското* множество е попаднало във вероломната мрежа на арианизма, Йоан правеше разни усилия да го освободи. Той избра някои хора, които знаеха *техния език*, като посвети някои в *свещеници*, други в *дякони*, а останалите в *четци* на писанията и *им определи една църква*. Мнозина по тоя начин бидоха повърнати от заблудението. Той сам посещаваше тази църква и говореше на народа посредством преводач. Той поощряваше всекиго, който е надарен с нужните душевни качества, да приеме същата служба. По тоя начин той освободи *мнозина от жителите на града* от примките, в които бяха вплетени и ги убеди в апостолското учение“.²⁶⁶

От приведеното се вижда, че скитите или местното тракийско и дакийско население, са искали да имат църква на свой език, че те са получили такава в Цариград, дето сам Йоан Златоусти е проповядвал чрез преводач и най-сетне, че тези скити или готи са съставлявали голяма част от Цариград, ако се казва, че „мнозина от жителите на града се освободили от примките на арианизма“ и пр. Друг църковен писател от същото време, *Сократ* (умрял къде 440 г.), като описва междуособната война въ Цариград между ромей и готи, пише, че романите нападнали

²⁶⁴ Theodoret. V, 22.

²⁶⁵ Sozomen VIII, 4.

²⁶⁶ Theodoret. V, 30.

варварите извътре окопите (стените) *близу до готската църква* и след като избили мнозина от тях, запалили църквата и я разрушили.²⁶⁷ А Созомен, като описва борбата между Гаина и римляните, казва, че войниците запалили Църквата, която била на тоя народ (готите), в която се били скрили мнозина и по тоя начин загинали мнозина от варварите.²⁶⁸ Тези данни са важни, защото те показват, че Цариград по това време е бил заселен и от готи или скити, т.е. българи, които са имали своя църква там.

Най-важната обаче от всичките тези просветителни работи е тая, че за просвещаването на скитите (българите) св. Йоан Златоусти е търсил учители у техните малоазийски съплеменници *галатяните*. Теодорет, като описва просветителната дейност на св. Йоана Златоусти, на едно място говори:

Владиката (Цариградският Йоан), като се уведомир, че някои номадски племена в Скития, които са поставили своите палатки покрай бреговете на Дунава, жъдували за водата на спасението, но няма кой да иде при тях, търси човек, който да желае да подражае работата на апостолите, за да го изпроводи при този народ. Аз четох някои от тези писма, писани до Леонтия, *анкирския* владика, в които той говори за покръстването на скитите и го моли *да им изпроводи Способен мъж, който да им покаже пътя на спасението*.²⁶⁹

Анкира или Ангора е столицата на Галатия. Галатия пък от своя страна си носи името от жителите си гали. Нужно е сега да разберем, що са тези гали, които просвещават Дунавските жители.

Макар че нямаме намерение да излагаме историята на галите, длъжни сме да кажем най-същественото за галатяните, за да видим в какво отношение стоят те към дунавските жители, на които те пращат учители.

На стр. 21 и 33–37 посочихме, че старите писатели викали на скитите и гали или келти, следствие което се е образувало двойното име *келто-скити*, че на Панония са викали и Галия, че в Мизия е живело галското племе скордити и пр. Към там казаното нека се притури и следното:

Според *Павзания* (II век пр. Хр.) в 281 год. преди Хр. под водителството на трима водители, по всяка вероятност тримата братя: *Керетрий*, *Болг* и *Брен*, се дигат гали от приблизително дето са днес окръзите Скопски, Кюстендилски, Врански, Софийски и нападат съседите си към три

²⁶⁷ Socrat. VI, 6.

²⁶⁸ Sozomen. VIII, 4.

²⁶⁹ Theodor. V, 31.

страни. Траките и трибалите (по реката Искър) напада Керетрий; Пеония (местността по горното течение на Вардар и Струма) напада *Брен* и Акихорий; Македония и Илирия напада *Болг*, който поразил тогавашния македонски княз Птоломея.²⁷⁰

От самото разиждане на тези гали: към Искър, Пеония, Илирия и Македония се разбира, че са излезли от Дардания и северна Пеония. В третата година след това (279) потегли още веднъж една войска под водителството на Брена, която минала Македония и Тесалия и стигнала всред Гърция. Тази войска едни (Павзаний X, XIX, 9) пресмятат на 152,000 пехотинци и 20,400 конника. Понеже всеки конник е бил придружен от по два амбакта (прислужника) на коне, то всъщност всичките конници са били 65,200. Според Диодора (XXII. excerpt Hoeschel. p. 495, 497) тази войска се е състояла от 150,000 пехотници, които били въоръжени с големи щитове и 10,000 кавалерия. Освен това армията е

²⁷⁰ Paus X, IX, 7. Въ „История во Кратце о болгарскомъ народе славенскомъ сочинися и описася въ лето 1792 *Спираданомъ Јерсхимонахомъ*“ издадена от В. Златарски София 1900 год. четем за *Болга*: „О Коладе, третий крал іллирической. По Бладили наста третий крал именем Коладъ, в лето отъ сотворенія міра 4745 (763 пр. Хр.) Той беше весма нечестивъ, золь, властолюбив, блудник, суровъ и просто рещи всякой неправде отецъ, а най-паче мучитель, немилостивъ. Того ради возлюби его сатана и постави его одесную себе, дая ему честь достойною за дела его. Когда се смесиша съ елини и с римляие, іллирицы видеша, како они делают комири – ідоли и поклоняются имъ, восхоте и Колад богомъ бити и повеле народу поклонятися ему яко богу, а не яко кралю. И роди два сина, имя перваму *Болгъ* или Боу. И когда се роди первый сынъ его Болгъ, повеле всему народу по всей земли его торжествовати, сиречь праздновати в месяц декемврий 24 дня, ядуще и пиюще, и поюще песни, сиречь „Болгъ се роди Коладе, тойзи вечеръ Коладе“ и прочія, повторяюще многократно помянующе имя Колада, даже и до днесь ест праздникъ той у Болгаріи. Аще и крестисася болгари, обаче древнаго того діаволскаго обичая не забравиша. Потом уби его Богъ громом, и тако изверже окаянную душу свою. По смерти Коладовы насташа сынове его Болгъ и Брем“. След като разправя за завоеванията на Брема, най-сетне за Болга пише:

„Болгъ же братъ Бремувъ завоева Тракію, Македонію, Далмацію, даже до Белое море и до Римъ. И той бе подобенъ отца своего – мучитель великіи, повеле народовы зватися именем его *Болгаре*, и от то время назвашася іллирици *болгари*, а не якоже нецыи мнять, яко отъ реки Волги изыдоша болгары.

„Греки, не имущіи слово *буке*, не могутъ сказати болгары, но вулгары; а римляне, имущіе слово *бе*, могутъ сказати болгары“. (Стр. 12—13).

Това е за сега най-вероятното обяснение на името *българи*, защото това име действително се чу най-напред, дето е действал Болгъ. Дали Болгъ е синъ на Колада, е работа, която ще се обясни отъ Митологията. „За насъ сега е особено важно, че Болгъ се споменва въ народните песни или, че той е живялъ въ сръдцата на народа.

била последвана от голямо число търговци (лавкаджии) и 2000 транспортни коли. Според една извадка от Поливия в Суида (виж Γαλάται), под водителството на Брена са били 400,000 души. Юстин тъй също сочи 150,000 пехота и 15,000 кавалерия (Justin. XXIV). Тези цифри обаче ни се виждат баснословни и неприемливи. Гръцките писатели са сочили неприятеля в много по-голямо число, за да кажат, ако са победили, че извънредно голямото множество ги е победило или пък, ако са победили, че те със своята храброст са победили голямо множество. Освен това, понеже те говорят за числото по виждане и чуване, то е естествено, че тук има самоизлъгване. Брен, като стоял начело на една такава армия и като имал предвид победите на Болга и поражението на македонците, той съжалявал, че след такива триумфи е била напусната една такава богата плячка, за това нахлул в Македония. До когато той плячкал полетата, *Состен* му излезъл насреща, но бил разбит. Македонците се тръгнали в укрепленията на своите градове и Брен безпрепятствено оплячкал полята. След като се наситил на плячката, която представлявала земята (полята), той обърнал погледите си към божиите храмове. Отправил се към Делфи и, като станало дума, дали могат да се грабят божи храмове, той бил казал: Боговете нямат нужда от богатства, защото Те обикновено ги раздават на хората“ (Quos (Deos) nullis opibus egere, ut qui eas largiri hominibus soleant. Justin XXIV, 6). Обаче Делфийският оракул му се отплатил, както трябва. Когато бил запитан, какво да се прави поради пристигането на галите, той бил отговорил, да не се крие жътвата и виното от домовете. Мъдростта на това запрещение скоро се разбрала: галите били спрени в действията си от виното и другите изобилия и по тоя начин дали възможност на съседните народи да надойдат в Делфи.

Опилите се гали били лесно отблъснати, самият Брен бил ранен и за да не се мъчи, се самоубил.²⁷¹ Диодор пише, че Брен, като почувствувал, че няма да живее много, той събрал галите и ги посъветвал да го убият както и всички ранени, да изгорят колата и веднага да се върнат в отечеството си. Също ги посъветвал да направят княз Кихорния. След това Брен, като се опил, сам се пробол. Кихорн погребал убитите и ранените и се завърнал обратно.²⁷² Срещу тези баснословни обяснения за поражението на галите би могло да се постави твърдението на Павзания, че у галите настанала една суматоха, страхувайки се, че ги

²⁷¹ Justini Historiarum Philippicarum ex Trogo Pompeio. Ed. Panckoucke Lib. XXIV, cap. 4–8.

²⁷² Diodor. XXII Excerpt. Hoeschel, p. 497.

напада неприятел, те без да подозират, се нахвърлили един въз друг, та се избили.²⁷³

Това се вижда най-вероятно от самото естество на работата, че Брен не е преследван, ами е оставен сам да се самоубива, че галите напуснали Гърция едва след като погребали своите и пр., т.е. когато те поискали, а не са бягали от победилите ги гърци. От тези галски походи към Гърция още в началото се отделила една част от 2000 души под началството на и и през началото на следната 278 год. преди Христа тръгнала през южна Тракия към Мала-Азия – 1,6; у Суида под името Livius 38, 16; Memno с. 19.²⁷⁴

Друга тълпа от 15,000 пешаци, 3000 конника в същото време, когато Брен потеглил за юг, тръгнала източно към Тракия и отблъснала трибалите и гетите, минала планините и се явила на южния бряг, дето е била разбита от Антигона Гоната. Тая тълпа по всяка вероятност ще да е слезла из коритата на Струма и Места. Това събитие било сганало според Юстина (25, 1, 2) и Трога (24, 24) непосредствено след свързването на мира между Антигона и Антиоха и преди преманаването на галите в Азия.²⁷⁵

Веднага след това Антигон наел носещите оръжие двеста хиляди души от една 30,000, скитаща се жени и деца, под водителството на *Бидерия*, галска дружина. Според Polyaeu 4; 6, 17, Антигон обещал на всеки галат една македонска жълтица – и платил след това 30 таланта (=9000 жълтици) на въоръжените.²⁷⁶ С тези хора той искал да победи Антипатера и да заеме властта на Македония подобно Антапатера в Потидея (Касандрия), който тъй също събирал и въоръжавал галати.²⁷⁷ Сто години по-късно всред Македония, близо до царската столица Пела, се намира галатското племе *ветиите* (Livius 45, 30).

Юстин пише, че галите след нещастната си война против делфите, дето те по-скоро били почувствували силата на боговетеq отколкото тая на неприятеля, след като изгубили войводата си Брена, разбягали се, *една част в Азия*, а другата в Тракия, след което по същия път се повърнали в старото си отечество. Една част от тях се установила по при-

²⁷³ Pausanius X. cap. XXIII, 7, 8.

²⁷⁴ Mullenhoff: Deutsche Altertumskunde Bd 2, стр. 270.

²⁷⁵ Mullenhoff, Bd 2, 271

²⁷⁶ Ibidem.

²⁷⁷ Върху сраженията на Антигона с Пира: Diodor. XXII p. 563 Plutarch Payrrh. 26, Justin. 25, 3; виж Mullenhoff II, 271.

тоците на Дунава и Сава и се нарекли *скордиски*.²⁷⁸

Тези думи на Юстина ни дават съществената характеристика на галите, които се разглеждат тук. Според Юстина, прочее отишлите гали в Азия и останалите в Тракия по притоците на Дунава и Сава, които се нарекли Скордиски, са били първоначално един народ. Според други сведения, една част от тези гали основала до Стара планина държава с главен град *Тиле* (Tyle), който паднал около 212 година (пр. Хр.). Полибий 2, 45 и сл. и Трог Помпей говорят за образуване на *тилска* държава, след преминаването на галите в Азия, понеже в prol. 24 „*quas regiones felini occuparunt*“ се чете от учените „Tyleni“²⁷⁹. Тези думи на Трога Помпея поясняват Юстина. От тях се разбира, че поселилите се в мала Азия гали, произлизат от тракийските гали „тилени“, които са живели по Стара планина. Възварналите се по Дунава гали, които се нарекли *скорди*, продължават да съществуват тук и в четвърти век, когато за тях се търсеха учители у малоазийските нм братя. Тук ги споменава и родения 50 години преди Хр. Страбон, тук ги споменава и писателят от четвъртия век след Хр. Амиан Марцелин. Той, като описва Тракия, която под водителството на Прокопа се подигнала срещу императора Валенса, споменава и скордите в нея. Напр: „*Erat Thraciarum descriptio facilis, si veteres concinerent stili: quorum obscura varietas quoniam opus veritatem professum non juvat, sufficiet ea, quae vidisse meminimus, expedire. Has terras immensa quondam camporum placiditate aggerumque altitudine fuisse porrectas, Homeri perennis auctoritas docet, Aquilonem et Zephyrum ventos exinde flare fingentis: quod aut fabulosum est, aut tractus antehac diffusi latissime, destinatique nationibus feris, cuncti Thraciarum vocabulo censebantur. Et partem earum habitavere Scordisci, longe nunc ab iisdem provinciis disparti, saevi quondam et truces, ut antiquitas docet, hostiis captivorum Bellonae litantes et Marti humanumque sanguinem in ossibus capitum cavis bibentes avidius: quorum asperitate post multiplices pugnarum aerumnas saepe res Romana vexata, postermo omnem amisi exercitum cum rectore*“. (Амм. Марceil. XXVII, IV). (Описанието на Тракия би било лесно, ако старите писания би се съгласявали. Но, понеже съчиненията поради своята неясност и противоречивост не спомагат за

²⁷⁸ Namque Galli, bello adversus Delphos infeliciter gesto, in quo majorem vim numinis, quam hostium senserant, amisso Brenno duce, pars in Asiam, pars in Thraciam extorres fugerant. *Inde per eadem vestigia, qua venerant, antiquam patriam repetivere*. Et his manus quaedam in confluyente Danubii et Savi consedit, Scordiscosque se appellare voluit. Juslin XXXII, 3.

²⁷⁹ Mullenhoff 2, 271

изказване на истината, то стига да изложим това, което си спомняме, че сме видели. По тая земя се простират големи поля и високи планини. Хомеровият авторитет постоянно ни учи, че северният и западният вятър от там започват да духат. Било че е приказка, било че е тъй, едно време под името Тракия се считаше едно много по-голямо пространство, населено с диви народи. Част от тракийските земи са обитавали *скордиските*, които сега живеят много далеч от тези провинции. Както ни учат старите книги, те някога са били жестоки и ненаситни; те са жертвали своите пленници на Белона и Марса и жадно са пили човешка кръв из празен (издълбан) череп. От тяхната свирепост Рим много е теглил в разните войни, които е имал с тях, додето най-сетне не изгуби всичката си войска с военачалника си). И тъй, според Марцелина скордиските са стар тракийски народ, който в негово време не живеел вече в Тракия. В историческо време скордите обикновено се споменават в Мизия и Панония. Марцелин, прочее, вика на скордиските траки, на които други писатели викат гали. Това между другото потвърждава твърдението на Страбона, че гали и скити (гети, траки) е едно и също. Тези траки пиели кръв из човешки череп, а на българския княз Крума се приписва пиене на вино из Никифорва череп, което показва, ако е верно разбира се, че българите са имали тракийски обичаи. Освен това възможно е, че богът Белон, който се споменава тук, да е същият, който според Йеромонаха Спиридона се споменава в коледарските песни, т.е. че Белон и Болг да е едно и също. Дотук ние проследихме само галите от Бреновата чета. Извън тях обаче галите на Болга и галите на Керетрия са се задържали в местностите по Дунава и Илирия, които завладяха. *За тях именно е търсил в края на четвърти век св. Йоан Златоуст* у техните събратия *галатяните учители*. За преминаването от Тракия в мала Азия галите, между другото с били поканени и от битинския княз *Никомеда*, да му помогнат в борбата му против брата му *Зипета*. След като свършили работата, за която били дошли, те дигнали оръжие против самия повиквател и опустошили западната част на Мала Азия. Тук те помагали на разните азиатски князе в борбите им един срещу друг и никой не могъл да им противостои, додето в 209 год. пр. Хр. не ги отблъснал пергамският княз Атал. След това те заели Фиригия, *Кападокия* и Пафлагония, т.е. по-голямата част от Мала Азия, която местност следствие тяхното установяване се нарекла *Галатия*. Тая Галатия е имала за столица *Анкира* (Ангора) и Песинонт (Pessiniusj). Тук се поселили три племена и живели независимо. Като съюзници на Антиоха показали особено съпротивление на римляните във вре-

ме на войните им против Антиоха, тъй че е било нужно да се изпроводи под Кн. Манлия особена армия против тях, която да ги подчини (в 189 г. пр. Хр.) под римляните. Въпреки това Галия не била обърната в римска провинция. На галите е било винаги позволявано да задържат управлението на своите тетрархи. Тази система отворила път към самовластието и цялата страна паднала под властта на един владетел. Първият от тези тетрархи е бил *Дойтар*, съвременник на Цицерона и Цезаря, който поради помощта, що дал на римляните във войните им против Митридата, бил възнаграден с *Понта* и малка *Армения* и получил от сената титула *рекс*. Подир това, във време на княза си Амнита Галатия се съединила с Ликаония и Исаврия, а след неговата смърт в 25-та година преди Христа, станала римска провинция.

Галите тук са говорили своя език и във времето на св. Иеронима (края на IV век), понеже той свидетелства това.²⁸⁰

Връзката между галатяните в Азия и дунавските жители не ще да е изчезнала за дълго време. Теофилакт Симоката разказва един случай, който ние веднъж посочихме (стр. 72), но който заслужава да се повтори, защото от него се разбира, че на Дунава са знаели за своите съотечественици в мала Азия. Когато аварският княз Баян, след превземането на Сирмиум (582) се спускал към изток, един скит се провинил против него, следствие което се бил развалил мира. Теофилакт Симоката пише: „В началото на пролетта варварите явно развалили мира и без повод. Аз ще съобщя причините за това: Имаше някой си *скит* на име *Боколабра*, което на скитски език значи свещеник. Този човек извърши едно много смело дело. Той лежал с една от наложниците на хагана и по тоя начин се изложил на едно тежко наказание за едно временно удоволствие. Като узнал след това, че е открит, той убедил седем гепиди, които бяха под него, да избягат с него при *хуните*, които живеят на изток до персите и които са известни повечето под името *турци*. След като минал Дунава и дошъл в града *Либидионон*, той бил хванат от един капитан, който пазел брега на тая река, комуто той казал отде е и му разправил своето приключение. Понеже разказът за неговата любов и за неговото нещастие се виждали вероятни, той бил изпроводен при императора и от тоя момент се считаше, че мирът е нарушен и войната отворена.“²⁸¹

От този разказ ясно се разбира, че скитът е искал да избяга при галатяните в мала Азия. Тези галатяни са наречени от Теофилакта Симоката

²⁸⁰ J. Eusebii Hieronimi Comentar. In Epist. Ad Galat. Lib. II, cap. III. Migne XXVI, 7, стр. 379 и сл.

²⁸¹ Theophil Simocat. I, VIII

хуни и турци, което пък от друга страна показва, какви хора е считал Теофилакт Симоката за турци. Понеже той скитянин е искал да иде при хуните в мала Азия, на които викали турци, то е явно, че той е искал да иде при свои едноплеменници, с които е можел да се разбира, *тъй че по това време сродството между галатянитте и дунавските жители се е чувствало*. Работата е сега да се узнае, кога е било това време, защото, както по-нататък ще посочим, под аварско нахлуване повечето пъти се е мислило хунското и готското нахлуване в IV и V век. *Езикът на галатите е бил славянски*. Това може да се докаже с много съображения, обаче ние ще приведем само едно, което е достатъчно да ни убеди в това. Теофилакт Симоката ни споменава един скит, който се казвал *Боколабра*. Страбон, който е писател от първия век пр. Хр., ни споменава галаски княз в Азия на име *Бого-диатар*. Очевидно е, че има нещо общо в тези думи. Първата дума значела свещеник, т.е. *Богу-служител*. Втората част на думата е или латинската дума *labor* (служба), тъй че Бого-лабръ – Богослужител, както се и превежда тая дума от Симоката или пък, което е по-малко вероятно, гръцката дума *λαύρα* (манастир). *Βογοδιάταρος* пък според Страбона е синоним на *Δηίόταρος*. Тук пък наместо латинската дума *Δηι ο* (Deus, Бог) е турната славянската *бог*, тъй че наместо *Δηιοταρος* (Диотар), се е казало *Βογο-ταρος* (Боготар), което значи „от Бога даръ“ или *Божидар*. Че *Диотар* и *Боготар* са синоними се разбира от следните места у Страбона, дето той пише за галатяните:

“Ἐχουσι δὲ οἱ μὲν Τρόμκοι τὰ πρὸς τῷ Πόντῳ καὶ τῇ Καππαδοκίᾳ ταῦτα δ’ ἐστὶ τὰ κράτιστα ὧν νέμονται Γαλάται φρούρια δ’ αὐτοῖς τετείχιστα τρία, Ταοῦιον, ἐμπόριον τῶν ταύτη, ὅπου ὁ τοῦ Διὸς κολοσσὸς χαλκοῦς καὶ τέμνος αὐτοῦ ἄσυλον, καὶ Μιθριδάτιον, ὃ ἔδωκε Πομπήιος Βογοδιατάρῳ, τῆς Ποντικῆς Βασιλείας ἀφορίαῖας· τρίτον δὲ πῶς Δανάλα, ὅπου τον αὐλλογον ἐποιήσαντο Πομψτήιός τε καὶ Λεύκολλος ὃ μὲν ἤχων ἐπιτην τον πολέμου διαδοχὴν, ὃ δε παραδιδὼς την ἐξουσίαν καὶ ἀπαίρων ἐπὶ τον ὑνίαμβον. (Strabon XII, V, 2.)

Превод

(Трокмите заемат частта от Галатия, която е съседна с Понта и Кападокия и тя беше най-добрата от онези, които заемаха галатите. Тя имаше три укрепени местности: Тауион, дето е пазарът на тая местност и се намира голяма желязна статуя на Диа (Иова), свещено място, което служи за убежище; сетне Митридатий, което Помпей отдели от Понта и го даде на Богодиатара, третото място, до колко то би могло да се земе

за укрепено, е Данала, дето стана срещата на Помпей с Лукула, когато Помпей отиваше да продължава войната (против Митридата), а Лукл му предаде командата, за да отиде (в Рим) на триумф). В латинския превод на Страбона от Мюлера до Богодитара стои в скоби Дейотар (Dejtarо), което се обяснава с това, че на друго място Страбон, като описва действията на Помпей в местностите по долното течение на реката Халис, казва, че една част от тая земя била зависела от Амизина, а една част Помпей бил дал на *Цейотара*. Съпоставени *Дейтар* и *Богатар* по време и място, те са идентични. Тъй напр. Страбон пише:

Μετά δέ τήν έκβολήν τού Αλνος ή Γαδιλωνίτις έοτι μέχρι τής Σαραμηνης, ευδαίμων χώρα και πεδιάς πάσα και πάμφορος έχει δέ και προβατείαν ύποδιφθέρου και μαλακής άρέας, ής καθ' όλην τήν Καππαδοκίαν και τον Πόντον σφόδρα πολλή σπάνις εστί γίνονται δέ και ζόρκες, ών άλλαχού σπάνις εστί. ταύτης δέ τής χώρας τήν μεν έχουσίν Άμισηνοί, τήν δ'έδωκε Δηιοτάρω Πομπήιος, καθάπερ και τά περί φαρνακίαν και τήν Τραπεζουσίαν μέχρι Κολχίδος και τής μικράς Άρμενίας και τούτωι άπέδειξεν αυτόν βασιλέα, έχοντα και τήν πατρώαν тетрарχίαν τών Γαλατών, τους Τολιοτοβωγίους. Άποθανόντος δ'έκίνου, πολλά διαδοχαί τών έκείνου γεγόνασι. (Strabon. XII, III, 13).

Превод

(След устието на Халис е Гадилонитис, която се простира до Сараминис, щастлива местност, цяла равна и плодородна. Има овци, които са покрити с мека вълна, каквато е голяма рядкост в цяла Кападокия и Понта. Там се раждат сърни, каквито са рядкост другаде. Една част от тези местности имаше (владееше) Амизен, а друга част Помпей даде *Дейотару*, а също и местността покрай Франакия и Трапезусия чак до колхидите и малка Армения Те образуваха областите на неговото царство, като имаше при това и бащиния си дял от тетрархията на галатите толистобоги. След неговата смърт то се разделило на много части). В първия случай се разправя, че Помпей отделил Тавиум от Понта и го дал на *Боготаря*. Тук пък се разправя за една земя Гадилонитис, която е съседна на Кападокия и Понта, т.е. намирала се е там, дето се е намирал Тавиум. Една част от тази земя била владяна от Амизена, а другата Помпей дал на *Дейотаря*. Дейотар зел земите около Франакия и Трапезисия, т.е. част от Понта, което стана и с Боготара. Очевидно е, че Страбон е употребил названията Дейотар и Боготар за едно и също лице. Тъй е схващал това и издателят на Страбона Мюлер (Parisiiis M DCCCLIII). Мюлер е турил при

Богатара в скоби Дейотара, като е излизал от общия смисъл, без да е подозирал, че Дейотар и Богатар значи едно и също. Освен тая славянска дума Страбон е написал и славянската дума „παρίσου“. Тая дума у Плиния звучи Pathissus, у Амияна Parthiscus, (по-Тиса). Може би че самият Страбон ще да е знаел славянски, „галски“, защото е роден в Кападокия, дето са живели гали. От приведеното се вижда не само, че галите в Мала Азия са имали връзка с жителите на Балканския полуостров, но и че са говорили славянски език. У тези гали търси св. Иоан Златоусти учители за скитите по Дунава, от тях произхождал Улфила, който е съставил писмо за готите (Дунавските жители) и е превел св. Писание от гръцки на готски. Галите обикновено са считани, че са живели в днешна Франция и горна Италия, отдето една част от тях няколко века преди Христа се отправила към изток за Балканския полуостров и мала Азия. С това галите напълно се покриват с готите, защото и готите (готи, гепиди, вандала, авари, хуни) се извоздат в едно правреме откъм океана и се поселват по Дунава, тъй че Страбон се явява много прав, като твърди, че келти (гали) и скити (гети) е едно също. Тази същност сега се явява като една историческа необходимост. В науката досега не се знаеше началото на галите и гетите, обаче сега то става ясно. Това начало не е могло да се открие вследствие отсъствие на критичност у изследователите, които са се занимавали с издирване на началото на тези народи. Българите се обявиха за турци и се поставиха по Волга, а галите и гетите, най-многобройният народ на старата история, който е заемал цяла централна Европа, се обявиха за моментално изчезнали и пр. невъзможности, когато това са едни и същи хора. Тъй стои работата с готите и галите, а сега нека видим какво говорят легендите за Кирила и Методия. Славянският летописец Нестор пише, че славяните най-напред са покръстени от апостола Павла, който е дохождал в Илирия при славяните. Апостол Павел действително е дохождал в Илирия и понеже славяните са живели тогава там, то е естествено, че те са получили християнското учение най-напред от апостола Павла. Несторовите думи по тоя случай гласят: „След това княз Коцел постави Методия за епископ в Панония на стола на светаго апостола Андроника. . . . Вследствие на това на славянския народ е учител апостол Андроник, който е дохождал в *Моравия* и апостол Павел е учил тук. Тук е живял Илюрик, дето е дохождал апостол Павел, тук са живели словените най-напред. *Тъй че на словенския народ е учител Павел.* От тоя народ сме и ние русите, тъй че и на нас русите е учител Павел, понеже той е учил словенския народ и е поставил след себе си за

епископ и наместник на словенския народ Андроника“.²⁸²

И тъй според Нестора апостол Павел е пръв славянски учител, Андроник втори, а Методий трети. Според това излиза, че Методий е действал много по-рано, ако е заместник на Андроника. Освен това, според Нестора Моравия се е намирала негде в Илирия, ако там е дохождал апостол Павел, т.е., Нестор под Моравия не разбирал днешна чехска Моравия, а някаква област в България.

Апостол Павел е роден в град *Тарс* в Киликия във 2 година след Христа. От начало е бил най-голям гонител на християните, но вследствие едно видение, когато отивал за *Дамаск*, той се обърнал към християнството и станал горещ християнски проповедник. Той е проповядвал евангелието в мала Азия, на остров *Кипър*, сетне в *Галатия*, *Ефес*, *Филип*, *Солун*, *Атина*, *Коринт*. Връщал се е в Иерусалим, бил е затварян в Цезарея, а оттам изпроводен в Рим от управителя Феста. Пак се връщал на изток и къде 63 и 64 год, пак в Рим, дето си спечелил омразата на Нерона, от когото заедно със св. Петра е бил погубен в 66 година. Павел, прочее наистина е действал в Илирия (Македония), както разправя Нестор.

Солунската пък легенда за Кирила пише:

„Беше житие (рождение) мое в *Кападокия* и учение мое в *дамасце*, и в един ден, стах в църкви великой патриархии Александрии и бист глас къ мне из олтара глаголе, кыриле, кыриле, иди в земля пространу, и в языки словинские се рекше Българе, тебе бо рече господ уверити их и закон дати им, аз оскръбех велико, понеже не знах камо ест земля Българска и приход в *Кипър*, и не іех глас, земли Бугарской и хотеіах възвратитсе, ноу убоіах се да не буду іяко пророк Іѡна, и паки сънидох в *Крит* и тоу мне реша: съниди в *Солун* град, и сънидох и іявихсе митрополиту Іѡану и іегда поведах іему, ѡнь поруга се мне велико и рече, ѡ старче безумни, българе соуть человекоядци и тебе хотеть изести.“²⁸³

Според тая легенда Кирил е роден в Кападокия, от дето е роден Улфила. Обаче учил се в *Дамаск* и вследствие Божи глас трябвало да се отпрати за земята на българите и дошъл в *Кипър*, от там в *Крит* и *Солун*, т.е. извървял пак същия път, който бе извървял апостол Павел. Споменаваният тук владика Иоанъ според Успението на св. Кирила е цариградски владика, а не солунски. Там се казва: „Беше тогда Іѡаннъ патріархъ цароградскый ерес въздвигнул и хоулу на святые икони и о святого събора от стола съвръжен быс пришъдже Костандин философ к ніему

²⁸² Chronica Nestoris, Ed. Fr. Miklosich. Vindobona 1860 XX.

²⁸³ *Иорд. Ивановъ*: Северна Македония София 1906 стр. 63; *Бильбасов*: Кириллъ и Методій II, стр. 217-218.

и посрами же и поправ злочестивую ерес его потом же шьд в брегальницу и ѡбрет ѡт словенскаго езнка неколико крщене. Крстив их приведе на православную веру и написав им книги словенскимъ езикомъ и сих ихже ѡбрати на веру христiанску, четьри тысуще.“ (Бильбасов II, стр. 239–240). Несъмнено е, че тук имаме работа с патриарха Иоана Златоусти, за когото говори Теодорет, защото във времето, в което се предполага сега дейността на Кирила (866 год.) на цариградския патриаршески стол патриарх Иоан не е седел. В 847 година стана патриарх Игнатий (Никита) който бе патриарх до 851 год. След това от 858 до 867 бе патриарх Фотий, от 867 до 878 пак Игнатий, а от 878 до 886 пак Фотий, тъй че през времето, когато се предполага да са действали Кирил и Методий на патриаршеския стол са седели Игнатий и Фотий, а не Иоан. Че Успението разглежда работи от четвърти и пети век, а не такива от девети век, ще трябва да се разбира не само от това, дето се споменава патриарх Иоан, който е действал в края на четвърти и началото на пети век, но и по това, че се говори за иконоборство, което е ставало в пети, а не в девети век. На стр. 182 приведохме разказа на Никифора Грегора, че българите са дошли от Скития във време на иконоборството. Ние посочихме, че под това българско дохаждане се разбира готското дохаждане в четвърти и пети век, когато готите са се покръствали. Тъй че Успението и в тая точка под българско покръстване ни изразява готското покръстване. По-нататък в Успението се разправя, че Кирил ходил при Фулдския народ, дето отсякъл дъба, на който викал Александър: „И потом пришьд в фулския езнк и тоу обрете доуб велик, съращсе с чрешнею, емоуж жертву твораху, нарицающе александрь. Философ же оувещав тые люди православней вере, доуб же те раскопав и съсече и потом възвратися в Цариградъ и тоу обрете посланники оу цра Братислава, кнеза великие моравы“. (Бильбасов II 243.) С това, дето се говори за свещения дъб Александър, се изразява вярата на старите дунавски жители. Тъй напр. *Мойсей от Хорене*, като описва Сарматия, говори: „*Сарматiя*, Европ. част которой лежитъ к востоку от Германiи, тянется по Северному Океану до Неизвестной земли и до гор Рипiя, из которыхъ вытекаетъ река Тонавись. Сарматiя заключаетъ в себе несколько провинцiй, одну Христiанскую: полуостровъ Херсонезъ Таврической и много языческихъ. В Сарматiи 5 горъ, 13 рек, небольшое озеро и 2 острова. Там же находится два капища, из которнх одно называется Александровымъ (δὶ Ἀλεξάνδρου βωμοί) а другое Кесаревъш (δὶ Καίσαρος βωμοί).²⁸⁴

²⁸⁴ *Арменская География VII века по Р.Х.* (приписывавшаяся Моисею Хоренскому). Текстъ и переводъ съ присовокупленiемъ картъ и объяснительныхъ примечанiй. Из-

Съпоставени, тези факти ясно показват, де е действал Кирил и измежду какъв народ. Народът, прочее, между който е действал Кирил, е старият Дунавски народ, а не някакъв, който е дошъл в историческо време и се е покръствал в девети век. Вече само това достатъчно ни свидетелствува, че дейността на Кирила не може да се постави в девети век. Кирил е действал между сарматите, а Йордан вика сармати на заселниците на Мизия. Обаче според горното описание под Сарматия се разбира повече Дакия, или днешно Маджарско и Влашко, тъй също дето е действал Улфила. Тази Кирилова дейност е свързана с дейността на св. Бонифация (8 век), за когото се разправя, че в Гаизмар бил отсякъл свещения дъб, за да покажел, че езическите божества са безсилни, а в 744 година основал в Хесенъ-Насау прочутия *Фулденски* манастир. По за вярване е, че на Бонифация е приписана работа, която е извършил Кирил или Улфила много преди него, а от сетне тези две приказки са се смесили. Освен Солунската легенда и Успението на св. Кирила, които схващат дейността на Кирила в четвърти и пети век и Бохемската легенда или *Legenda de S. Ludomilla*, поставя Кирила във времето на св. Августина, роден в 354 г., т.е. във времето на Улфила, а от това ясно изпъква, че Успението под българско покръстване описва готското покръстване. В нея се говори:

*Diffundente sole justitiae radios sanctaefidei christianae orbis per climata universa, temporibus magnifici Doctoris beatissimi Augustini, sanctus Cyrillus graecis et latinis apicibus sufficientissime instructus, postquam Bulgariam ad Fidem Jesu boni convertisset, in nomine sanctae trinitatis et individuae unitatis Moraviam est ingressus, ubi omnipotenti Deo cum ejus adjutorio, non modicum populum acquisivit. Inventisque novis apicibus sive literis vetus et novum testamentum, pluraque alia de graeco sive latino sermone in Sclavonicum transtulit idioma, missas cae terasque canonicas horas resonare sclavinica voce in ecclesia statuendo, quod usque hodie in Bulgarica (Ungaria) et in pluribus Sclavonorum regionibus observatur, multaeque ex hoc animae Christo Domino acquiruntur.*²⁸⁵

Превод

(Когато слънцето на справедливостта разпръсвало лъчите на светата християнска вяра по всичките страни на земното кълбо, във времето на знаменития учител най-блажения Августин, свети Кирил добре

далъ К.П. Паткановъ СПб. 1877, стр. 21.

²⁸⁵ Бильбасов II, 247.

запознат с гръцката и латинската литература, след като преобърнал България към вярата на добрия Исуса, дошъл в името на св. Троица и неразделното единство в Моравия, дето той припечелил всемогъщому Богу с неговата помощ, не малко народ. И след като изнамерил нови букви или писмена, превел стария и новия завет и много други (книги) от гръцки или латински език на славянско наречие, като постановил да се пее литургията и другите канонически часове на славянски глас, което и до днес се пази в България и много славянски страни, а по тоя начин много души били спечелени за господаря Христа). Че в тая легенда първоначално се е описвала дейността на Улфила в четвърти век би трябвало да се разбира не само от това че тя поставя Кирила във времето на Августина (IV в.), но и от това, че Кирил най-напред е преобръщал към Христа българите, което е вършил Улфила и което не се поддържа за уж действащия в 9 век Кирил. Че дейността на Кирила и Методия трябва да се идентифицира с тая на Улфила или готските просветители може да се разбере и от съобщението, че в Спалато се билъ събрал местен събор, който осъдил славянската служба и славянския език, за който били изнамерени *готски* писмена от някой си еретик *Методий*:

Temporibus domini Laurentii archiepiscopi quaedam execrandi schismatis fuit suborta contentio in Dalmatiae et Croatiae regno. Fuerat siquidem tempore domini Alexandri papae, et Joannis decessoris Laurentii supradicti, a domino Maynardo, quondam Pomposiano abbate, et postea episcopo cardinali, quaedam synodus omnium praelatorum Dalmatiae et Croatiae multum solenniters celebrata, in qua multa fuerunt conscripta capitula. Inter quae siquidem hoc firmatum est et statutum, ut nullus de cetera in lingua sclavonica praesumeret divina mysteria celebrare, nisi tantum in latina, et graeca, nec aliqui ejusdem linguae prorioveretur ad sacros ordines. Dicebant enim *gothicas* litaeras a quodam *Methodio* haeretico fuisse repertas, qui multa contra catholicae fidei normam in eadem sclavonica lingua mentiendo conscripsit, quamobrem divino judicium repentina dicitur morte fuisse damnatus. Denique cum hoc statutum fuisset synodali sententia promulgatum et apostolica auctoritate confirmatum, omnes sacerdotes Sclavorum magno sunt moerore confecti, omnes quippe eorum ecclesiae clausae fuerunt, ipsi a consuetis officii siluerunt.²⁸⁶

²⁸⁶ Concilium provinciale spatatense contra liturgiam slavicam. *Бильбасов* I, 156–157. (Schwandtner, III, 552–553. Fejer, I, 397–398. *Bocze* I, 134–135, №CLII.)

Превод

(Във времето на господаря архиепископа Лаврентия в княжеството на Далмация и Кроация бе станала препирня поради проклинянето на схизмата. Понеже във време на господина папа Александра (1061–1073?) и Йоана, предшественика на гореказания Лаврентия, много тържествено бе събран от господина Майнарда, един Понпонзиански егумен, а след това главен епископ, синод от всички прелати на Далмация и Кроация, на който бяха дошли мнозина. Понеже в него било установено и решено, щото от сега нататък никой да не си позволява да служи божите тайнства на славянски език, освен само на латински и гръцки, нито пък някой на тоя език да се подига на свещенически чин. Защото се казваше, *че били изнамерени готски писмена от някой си еретик Методия*, който много лъжовни работи е написал на тоя славянски език против нормата на католическата църква, макар че, както се разправя, веднага по божие решение е осъден. Тъй че това след като било постановено синодалното решение издадено и потвърдено от апостолската власт, всичките славянски свещеници били крайно опечалени, понеже всичките техни църкви бидоха затворени и те престанали да служат). Очевидно е, че тук славянски и готски език се идентифицират, обаче най-важното е, че Методий е изнамерил готски писмена, което всъщност е направил Улфила, тъй че тук се споменава Методий, а се мисли Улфила. Връзка между Кирила и Методия и Улфила има и що се отнася до начина на превода на Св. Писание. Филосторгий пише, че Улфила превел Свещеното писание с изключение на книгите за царете, понеже те разправяли чисто военни работи и понеже готските племена особено обичали войната, то той не искал с това да увеличава тяхната войнственост. Същата мисъл се предава от Панонското житие на св. Методия, дето се казва, че Методий превел всички книги, с изключение на Макавеите. Там се казва: „По том же отверг ся молвы, и печал свою на бог възлож, прежде же от оученик своих посаж два попа скорописца зело, преложи в борзе вся книгн исполнь, разве *Макъкавеи*. Отъ греческа языка въ словенск, шестію месяц наченъ от марта месяца до двоюдесяте и шести дъне октябрія месяца скончав же достоиную хвалу и славу богу въздаст, дающемоу такову благодат и поспех. Сеятое възношеніе тайное с клиром своим възнес, сътвори память святого Димитрія.

Макавеите, както е известно, са израилтянски герои войсководители, тъй че военните страсти най-много би се възбудили от техните дела. Очевидно е, че и в тази точка има връзка между работата на Улфила и работата на Методия и че Панонската легенда в тоя случай не е напра-

вил нищо друго, освен че в по-кратка форма е предала онова, което се е приписвало на Улфила. По-нататък в Панонското житие на св. Методия с говори, че папа Николай, като се научил за Кирила и Методия и техните ученици, проводил до тях, че желаел да ги види, като ангели Божи. Той осветил тяхното учение и посветил Методия в попство: Сияти же на попетво блаженаго Мефодіа“. След това се разправя, че от славянските ученици трима посветил в *попове* а двама в *четци*: „и святи от ученик словенеск три *попы*, а два *анагноста*“ А в Българската легенда на св. Климента се казва:

„Сетне от ония, които бяха дошли заедно със светиите и които според думите на учителите *добре знаеха словенски език* и още се отличаваха с благочестив живот, удостои ги едни с пресвитерски, други с дяконски, трети с поддяконски чин, а самия велики Методия, макар той и да се откланял и да отказвал, ръкоположил за епископ в панонска Моравия.

Папа Николай, прочее в случая е извършил тъкмо онова, което бе извършил още в четвърти век цариградският владика Йоан Златоусти. Той, както приведохме на стр. 251, избрал хора, които знаели скитски език и някои от тях посветил в свещеници, други в дякони, а трети в четци. Тази работа се разбира много добре за времето на Йоана, обаче тя съвсем не може да се разбере за времето на Николая (866 г.). Йоан като искал да привлече скитите на своя страна, обучил хора, които знаели техния език и ги проводил да им проповядват. Папа Николай или Адриан, като се научил за голямата работа на светите мъже, приел ги радостно и някои от тях, *които добре знаели Славянски език* (*εἶτα τῶν ἐπομένων τοῖς ἁγίος, ὁσού χ αἱ Σύλο β ενικῶν γραμάτων Ικανήν πείραν*) посветил в попове, дякони и четци (поддякони) (*τους μεν των πρεσβυτέρων, τους δε του των διακόνων εστί δ ους καί ὑποδιακόνων βαμον ἡξίωαεν*). Посвещаването на четци или поддякони на хора, които са извършили такава работа и се уважавали като ангели божи, съвсем не може да се разбере, защото гези хора, ако не друго, то се са били поне четци, ??? и, които не са били поне четци, едва ли би се наели с такава работа. Най-интересното обаче е, че в горните чинове са били посветени само онези, които са знаели славянски език, от което би трябвало да се разбира, че хората, които са превели свещеното писание на славянски, които преди да дойдат в Рим са действали в Моравия, не са знаели или добре или никак славянски език. Очевидно е, прочее, че горният разказ не намира смисъл за времето на Николая и че той не е нищо друго, освен разказа за патриарха Йоана. Виенската школа е привеждала думите „които добре знаели славянски“ да доказва, че Кирил

и Методий не са били славяни. Тая работа обаче сега става ясна: Йоан е търсил хора, които да знаят славянски (скитски) да ги проводи при дунавските жители, а не, че хората, които са правели Свещеното писание на славянски, не знаели славянски или пък не са били славяни. Тъй че и в тази точка ние ще можем да разберем легендите за Кирила и Методия, само ако ги свържем със събитията от четвърти век. Ако вземем сега предвид, че Кирил е роден в Кападокия, отдето собствено произлиза Улфила и отдето са дохождали учители за дунавските жители, че той е действал във време на цариградския владика Йоана Златоусти, който е имал разпавии с дунавските жители, че е живял във времето на свети Августина, че Методий е превел Свещеното писание на *готски* без Макавеите, т.е. извършил е онова, което се приписва на Улфила, че папа Николай е посвещавал свещеници, дякони и четци, които знаели славянски, т.е. направил онова, което направил Йоан Златоусти в IV век и пр.: ние дохождаме до убеждение, че това, що се разпавя за Кирила, не е нищо друго освен онова, що се разпавя за Улфила, че Кириловата дейност трябва да се постави в четвърти век и че славянското писмо започва от Улфила.

б) Търсене на учители. Моравия и България.

Има връзка между легендите за Кирила и Методия и разказите за събитията от IV век и в това, що се отнася до търсене на учители. Тъй напр. в Солунската легенда или „Слово Кырила славенца солунскаго филозофа бугарскаго“ след като се разказва, че Кирил е роден от Кападокия, от дете чрез Дамаск, Кипър, Крит дошъл в Солун при митрополита Йоана, който му казал, че българите са човекоядци и щели да го изядат, се пише: „Изидох натръгъ и чух бльгар говореще и устрашисе срдце мои в мене, и бих іако в аде и тме, и в един днь въ недлу сту, изидох из цкрв, и седох на мраморе мислещи и скръбещи, и видех голуба глаголющи, в устех ношаше збрьк съчици скокине соугоул свезану и връже мене на крило, и пречтох их, и обретох всех 35. и вьложих их в пазуху: и несох митрополиту тогда они в тело мое съкришесе, и аз истребих грьцки іазик и гда посла митрополит звати ме на трапезу, аз не разуме що грьци къ мене (глаголет) ту сънидошесе вьси солоне чудещесе о мене, тако искаху мене, и чух бльгаре о мене говоре велики кнез Десимир Моравски, Радивои кнез преславски, и вьси кнези бльгарски събрашесе около Солуна и ратоваху се Солуном на 3 лете кръви проле-

вающе глаголаху дадите нам елика и егоже ест нам бог послал, такоже и даше мене, поеше мене бугаре с радостия великуя приведоше ме в град Равнь на реце Брегалнице. Аз написах им 35 слов. Аз их малу-чахъ а они сами много приобретаху, те бо рече те православну Веру и христито бгоу предадут боже“. (Бильбасов 218–219). Значи, когато Кирил бил в Солун, българите а именно: *Десимир*, княз *моравски*, *Радивой*, княз *преславски* и всички български князе воювали за него и след като го взели от Солун, завели го в град Равена, дето им изнамерил 35 слова. Бие в очи, че езичниците българи, за каквито те според настоящето схващане би трябвало да се считат, са воювали с християните гърци при Солун за учителя на хриятиянството, Кирила, когато всъщност би трябвало да става наопаки: християните да воюват за християнството, а езичниците против него. Вече само от това би могло да се разбере, че не е ставало борба между езичници и християни, а между две християнски партии, каквато борба се е водила в четвъртия век между готи и гърци. За да вникнем по-добре в съдържанието на горната част на легендата, нека посочим, че тя стои във връзка с житието на св. Димитрия Солунски, дето тъй също се разправя, че българите нападали на Солун, когато в Солун бил владика Йоан и пр. Там се говори: „Прочее аварският хаган, като искаше да изпълни тяхното желание (желание на славяните за превземане на Солун), съедини всички варварски племена, даже и най-отдалечените с безбройното множество на всички славяни и българи (*ἀμα τε των πάντων Σχλαβίνων καί Βουλγάρων*) и с безбройно много народ и след две години ги отпрати към нашия пазен от светията град и, като въоръжил отбрана кавалерия, изпроводил я бързо по скратен път да нападнат на града и, след като го вземат от вън или издушат жителите му, спокойно да очакват тоя хаган с неговия народ, който той бе събрал и който носеше разни военни машини за съсипването на нашия градъ“. След като по-нататък се разправя за нападането на града и отчаянието на жителите му, се продължава: „Обаче *Йоан*, нашият отец, който бе споменат по-горе, и който имаше епископството в своите ръце (*Ο την ἐπισκοπήν μετά Χείρας εχων ο προνομασθεις πατήρ ημών Ιωάννης*) напомняше да не са безгрижни, но да се въоръжат в смелост, като уверявал, че няма да се претърпи нещо лошо и печално и че трябвало да се отправят надеждите към Бога и неговия мъченик. С тези и тем подобни думи нашият свети отец ободри тези в града с помощта на своите напомнания и уверения и пребиваваше заедно с тях върху шанците. Когато всичко бе готово за съпротивление, няколко дена по-късно хаганът на варварите с другото множество бъл-

gari (*δ τῶν βαρβάρων χάγανος μετά τοῦ ἐτέρου πλήθους τῶν τε Βουλγάρων*) и всички други вече споменати народи, като някоя зимна буря се доближи до окопите на тоя пазен от светец град . . .“. Без съмнение е че нападането върху Солун, което ни описват двете легенди (българска и гръцка), е едно и също. Това нападане е станало в пети век. След смъртта на Атила (453 г.) готите се подигнаха против хунската власт, победиха Атиловите синове, и след това под водителството на Теодомира минаха Дунава и се отправиха към Византийската империя. След като завладяли Ниш, Кюстендил, Стоби, Ераклея, Лариса, нападнали и Солун, дето се намирал патриция Хиларий с царска войска. Последният видял, че не ще може да противостои на готската смелост, затова проводил до Теодомира пратеници, предложил му подаръци и по тоя начин го отклонил от разрушаването на града. След това свързал договор с готския княз, като доброволно му отстъпил за живеене: Цер (Керамия), Пела, Европа, Медиана, Петина, Верия. Готите сложили оръжието и заживели в мир. Късо след това княз Теодомир паднал тежко болен в Керамия, та повикал един събор от готите и им посочил за свой наследник сина си Теодориха. Това ни разправя Йордан за готите, а сега нека видим, какво се говори в житието за тези българи, които нападнат Солун: „Защото около шесдесет и повече години се бяха вече изминали откак бе станало опустошението на варварите върху техните бащи. И най-сетне от там се появи друг нов народ, от който по-голямото число с време бе станало свободно и най-сетне, понеже аварският хаган ги считаше като отделен народ, според съществуващите обичаи у тоя народ, постави им един началник, който се казваше *Кубер*. Той, като научил от някои ближни желанието на тоя народ за градовете на своите бащи, започналъ да разсъждава и взима целия ромейски народ заедно с други народи според както стои в книгата на Моисея за изхода на юдеите, т.е. чужденците, присъединени при тях, даже с товарчината си и с оръжието си и се подигнали и се отделили от хагана, както се каза, но последният, щом се научил, тръгнал по тях и преследвайки ги, ударил се с тях пет-шест пъти, но, понеже всеки път бил побеждаван от тях, той избягал с войските, които му останали, и отишъл в отдалечени към север места. И тъй, най-сетне след победата, същият тоя Кубер преминал с горепоменатия народ, който беше с него горепоменатата река Дунав, доде в нашата земя и зае полето *Керамизия*. След като се установили там, те поискали градовете на техните бащи, а още повече че бяха запазили православната вяра. Едни искаха нашия град Солун, защищаван от светеца, други щастливия град, царят на градовете, дру-

ги най-сетне тракийските градове, които бяха останали“. Макар мъгляво и неясно да ни говори житието, обаче ясно се прозира, че в горния разказ се изразяват готохунските работи след Атиловата смърт. Хуните с властвали над готите близо 70 години, а в житието се говори, че шейсет и повече години са били изминали откак станало опустошаването на варварите върху техните бащи. След разбиването на Атиловите наследници, готите се поселили къде Черна и Пелзо, обаче Атиловите синове тръгнали по тях като по отклонили се от тяхната власт роби, сразили се няколко пъти, след което готите преминали на юг от Дунава, дошли в Римската империя, и след като обсаждали Солун, установили се в Македония със седалище в Цер (Керамия). Същото направили и предводителстваните от Кубера българи според житието. Аварите, както що изложихме, са действали в Панония на юг от Дунава. Оттук те минаваха на север от Дунава да нападнат славяни, тъй че твърдението на житието, че между авари и българи е станало сражение отвъд Дунава, подир което българите били минали на юг от Дунава и пр., не можеше да се разбере. Сега това става ясно: Житието под авари разбира хуни, а под българи – готи. Житието на св. Димитрия, прочее под българско и славянско нападане на Солун е изразявало готското нападане на Солун в пети век. Същото се разбира и от Солунската легенда, дето се казва, че след Солунските нападения българите взели Кирила и го отвели в град Равнь, защото готите след смъртта на Теодомира под водителството на Теодориха заминаха за *Равена*, която по онова време е била столица на Италия. Солунската легенда ни рисува една омраза на Кирила и българите против гърците, а житето на св. Димитрия ни рисува пък омраза на гърците против българите, която омраза собствено е съществувала в четвърти век между готите или скитите и гърците. Според С. л. Кирил е силен противник на гърците и пр., каквито собствено са били готските владици в четвърти век, защото според онези, които постават Кирила в девети век, Кирил е грък и човек на императора Михаила, който не само, че не е бил против гърците, но е бил разпространител на гръцките идеи. А това показва, че Солунската легенда е имала предвид някакъв си български Кирил, т.е. не този, който се поставя в девети век. Второто доказателство, че има връзка между житието на Св. Д. и Св. Л. и готогръцките работи в четвърти век, е това, дето и в двете се споменава владиката *Иоан*, който е живял в четвърти век и дето в Панонск. л. се казва, че след превода на Св.п. се направил *спомен за св. Димитрия*, който се счита за солунски защитник. (в. стр. 269) Третото доказателство, че житието на св. Димитрия

ни изразява готогръцките отношения от пети век, е дето се говори за Кера Мизия (Керамия), за „славянски вероизповедъ“ и за „други християни“. Там се разправя, че аварският княз, като искал да нападне на Солун, повикал при себе си всички хора от славянски вероизповед и тяхното диво племе (*καλεῖ προς εαυτόν την άπασαν των Σκλαβινιών ὕρησκεῖαν, καί ηριόδη φνλήν*. Tougard, p. 90), а по-нататък се говори за „други християни“ (*“Οὔεν ο λοιποί των Χριστιανών*. Tougad, p. 194) от което се разбира, че е ставало борба между два народа от разен вероизповед, нещо което е ставало в четвърти век, когато готите искаха от императора и Йоана Златоусти църква за своята партия и пр. Ако поставим тези събития в седми век, според както са разбирани досега, то не би могли да разберем, защо славяните да са от друга вяра, когато те, според сегашното разбиране, са приели християнството от гърците и не са съставлявали друга вяра. Че описваните от житието на св. Димитрия работи са от четвърти и пети век, ще може да се разбере и от едно друго гръцко известие, което е запазено в архивите на Кастамонийския светогорски манастир и обнародвано от *Успенски* (История Аеона, III, 311.) То гласи:

Κατά τας ημέρας των είκονομάχων βασιλέων, τα εϋνη από τα παραδουνάβια μέρη, ενρόντα καιρόν αναρχίας διότι οι βασιλείς των Ῥωμαίων εἶχον πόλεμον κατά των αγίων εικόνων οι άσεβεῖς, τότε δη τότε οι λεγόμενοι ρηχίνοι, καί άπλούστερον βλαχορηχίνοι καί σαγονδάτοι, έξονσιάσαντες την Βουλγαρίαν, καί άπλώσαντες από όλίγον κατ όλίγον εις διάφορα μέρη εκνρίενσαυ καί την Μακεδονίαν, τέλος ήυον καί εις το αγιον “Ορος με όλα τους τάγνναικόπαιδα. διότι δεν ήτο τινάς νά τους άντισται καί να τους πολεμήση. Οἴτινες με τον καιρόν επειδή έτατηχή&ησαν από τους άγιους πατέρας, έπίστευσαν καί έγιναν τέλειοι χριστιανοί.

Превод

(В време на императорите, които оспорваха иконите, народите от дунавските краища възползувани от безначалията, защото безбожните римски императори водили борба против светите икони, а именно тъй наречените *рихуни* или по-ясно *влахорихуни* и *сагудати*, като покорили България и след като малко по-малко завзели разни крайща, заели и Македония. Най-после те дошли и в светата гора със всичките си челяди, защото немаше кой да им се опре или да воюва с тях. След няколко време светите отци ги огласиха в евангелското учение и те повярваха и станаха съвършено християни).

И тъй тези славянски племена, които според житието са нападали на Солун във времето на Кубера и пр., са дошли откъм Дунава и заели Македония във време на иконоборството, т.е. направили същото, което видяхме, че са направили готите. Същото нещо, както приведохме на стр. 182 Никифор Грегора разправя за българите. Той пише, че българите, които по произход са скити, във време на иконоборството се преселили откъм Дунава и подобно на скакалци и светкавица заели Мизия, Македония и Илирия. А от това излиза, че Никифор Грегор е викал българи на онези, на които други са викали славяни, трети готи и пр. Ако съберем сега онова, което Никифор Грегора пише за българите, светогорският разказ за славяните, разказът на Солунската легенда за българите, разказът на житието на св. Димитрия Солунски за българите и славяните, споменът в Пан. легенда за св. Димитрия и го съпоставим с разказа на Йордана и пр. писатели за делата на готите и хуните в четвърти и пети век, ние ще видим, че това е един и същ разказ, който от разни писатели разنو е изразяван. А от това се получават следните важни положения: а) Солунската легенда за Кирила и във втората си част ни изразява готски работи, които тя счита за български, б) Житието на св. Димитрия Солунски ни изразява готско-гръцки работи, славяните и българите у него, които нападали на Солун, не са нищо друго освен готите, които в петия век са нападали на Солун и пр. Тези легенди, прочее са компилация от разказите за следните исторически събития: а) нападането на Гаина на Цариград и препирнята му с цариградския владика Йоана; б) подигането на готите и гепидите против хуните и в) нападането на готите под Теодомира и Теодориха на Солун. Когато разглеждахме византийските легенди за кръстването на българите, ние изтъкнахме, че споменавания там *Богорис* ще да е същото име *Теодорих* (в. стр. 247). За усилване на това предположение нека притурим, че в една стара българска летопис се говори, че Борис е действал в Овче поле и по река Брегалница, т.е. там, дето е било седалището на Теодомира и Теодориха. Там се казва: Тъи царь (Богорис) кръсти всу землю бльгарскую и създа цръкви но земли бльгарстеи; и на реце Брегалници и тоу приемь царство, на Овчи поли създа цръкви. Преди малко, стр. 265 приведохме един откъслек от Успението на св. Кирила, дето се казва, че, когато бил цариградски патриарх Иоан (Златоусти), се била подигнала хула против светите икони, та бил дошъл Кирил философ, който го посрамил и пр. Този Кирил от сетне отишъл в Брегалница и намерил славянски племена кръстени. Онези, които не са били кръстени, той ги кръстил. Както що доказахме, това са работи от четвърти и пети век. А понеже в тези кръщелни работи се споменава

и дейността на Богориса, то е очевидно, че този Богорис е от пети век от една страна и стоящ във връзка с Теодориха велики от друга. Дали извън този Богорис е имало и друг Богорис, който да е живял в девети век, е работа, която ще трябва тепърва да се докаже, понеже ние не можахме да намерим положителни данни за това. Когато разглеждахме началото на българите, ние посочихме, че те като народ се явяват в историята непосредствено след революцията в хунската държава подир Атиловата смърт. Това се разбира от гореизложеното. Разликата е само тази, че там на хуните в Панония викаха българи, а тук на готите в Дакия, Тракия и Македония викат българи. Тези българи или готи според Солунската легенда са били предводителствани срещу Солун от князете: *Десимира* моравски, *Радивоя* преславски и всички *български* князе. Очевидно е, че под Десимир моравски, тук се е разбирал някой от князете по долината на българска Морава, или пък някоя Морава в Македония, защото от тук идат тези нападатели. Обаче понятието Морава и моравски тъй се е изкривило с време, че под него са взели да разбират днешна чехска Моравия, която съвсем не граничи със Солун, та да дожаждат нейните князе тук да се бият за учителя на християнството. Че е чиста илюзия, какво онези моравци, които според легендите са търсили учители, са излизали из днешна Чехска Моравия, би трябвало да се разбира от самото естество на работата, че Кирил и Методий не са живели в деветия век, а в четвърти или пети, когато днешна Чехска Моравия не е съществувала, като държава и пр., обаче то може да се разбере и от съдържанието на всички легенди за Кирила и Методия. Тъй напр. в Охридската легенда или житието на св. Климента, както приведохме по-преди, се казва, че Климент произлизал от европейските мизи, че тези мизи живели веднъж до Олимп, от дете били изпъдени от Александра Велики, обаче след дълго време прешли Дунава и заели: Панония, Далмация, Тракия, Илирия и част от Македония и Тесалия, т.е. описва се готското нахлуване. Климент, прочее си води потеклото от тези готи или българи и е бил техен светилник, след това се говори буквално: „Подобно на Самуила бил избран от утробата на майка си за служене Богу, още от детинство обикнал богуугоден живот. Той пръв с божествения Наума, Ангелария и Горазда прилежно изучил свещеното писание, което със съдействието на Бога било преведено на българско наречие от Кирила, наистина богомъдър и равноапостолен отец и отначало с Методия, великия учител в благопочит и православната вяра на *мизийския* народ. Според тази легенда, прочее Методий е бил учител на мизите или българите, а не на някое си друго славянско племе. Тези мизи или българи, както посо-

чихме, не са нищо друго освен старите гети или готи и като се казва, че Методий е бил учител на мизите, казва се за него онова, което е бил Улфила, защото Улфила е бил учител на мизите. По-натам в същото житие се говори: „Когато божествения Кирил най-добрия си живот бе употребил на апостолска служба и за оценение стойността на неговата вяра, се бе представил на Адриана, папа на по-стария Рим и когато Методий бил възведен в архиепископ на Моравия и България, тогава бил възведен и Климент на епископския стол на цяла Илирия и на владеещия страната български народ, подчинен на епископа Методия. И от тази част на легендата се разбира, че Методий е бил български владика, под когото се е намирал Климент, чието седалище е било град Охрид. За българите е преведено св. Писание и според македонската легенда или житието на св. Наума. Това житие сега съществува в три варианта. Единият гръцки, печатан най-напред в москополската Аколутия 1740 година, другият славянски, печатан от Л. Ковачевич в Гласник 1885 г. книга 63, който е бил даден на сръбския професор Панта Среткович от българския учител в Македония Йордан х. Константинов Джинот (Средкович Историја I, 303); третият пак славянски, намерен от Йордан Ивановъв в големия зографски пролог №47, който е преписван от поп Ивана Милошев и от брата му Никола, от дебърското село Пископие и печатан в неговата сбирка: „Български старини из Македония. София 1908 год. стр. 51–58.“

В гръцкия вариант се казва:

„Този божествен и славен наш отец Наум е цѣфтял във времето на св. Кирила и Методия, които тогава пребивавали в пределите на България и се трудили с божествена ревност да обърнат заблудените народи от еретици в православие.

От тези думи се вижда, че Кирил и Методий са действали в България и че те са обръщали заблудените от еретици в православие, т.е., те не са покръствали езичници, а са превръщали заблудените християни, което както видяхме е ставало в IV век, когато са се борили против арианството на дунавските жители. Във варианта на Джинот пък се казва:

„Съи преподоб'ны и велик отец Наоум прозебе в Мнисю и по възпитаньи от' благород'них его въмени благородство и богатъство в'се іако плевелы и прилепи се рав'ноапостолом. Кон'стадіну філософу и брату ему Методию. Проходеште и оучеште род' мусіискы и дал'матінскыи, последова их по в'суд, и яже до старого Рима. И тамо блажен'ному Ан'дріану папе по открьвен'ны(и) божіем из'вън града с в'сею оприт'чею сана црков'наго и град'скаго пред'срете с ч'сном' же велниєю. Бог же поіавы чюдеса и исцеленіа многа и прославы светъый свои. Таже бо-

жеств'ную литургію въспеваше и Кон'стан'тина філософа в иночество пострѣзает и Куріл'ла именована и свештен'ныка поставляетъ, Методіа же архіепископа Мораву и в'се Паноніе рукоположы. По съвршени(и) же лутургіе над' в'се кныге преводиміе от' гръчьскы в блъгар'скій языкъ в'семи показа ибѡ самы кныгы, раз'гыбаюште се, и казоваху се“

Както в Охридската легенда за св. Климента, тъй и тук пък за Наума се казва, че произлиза от мизите, счита се, значи, за човек от старото население на Балканския полуостров от една страна и за българин от друга. Другото важно нещо, което според другите се самоподразбираше е, че Константин и Методий са учили най-напред мизийския и далматинския народ и след това отишли в Рим. Методий бил поставен за архиепископ моравски и на цяла Панония, а след неговата смърт учениците му се разпръснали пак в Мизия и Дакия.

Другото важно в тоя вариант е, че когато след смъртта на Методия учениците му се разбягали, те преминали реката Дунав и били приети от княза *Радислава* с големи почести, т.е. съобщава се, де е князувал тоя толкова пъти споменаван Радислав. Той следователно е князувал по дължината на българска Моравя, поради което се и говори за Моравия.

След тези легенди нека видим какво говори уснието на св. Мирила, което по старост и по важност заема първо място. То не говори за българи. Според него учители са искали хазарите и моравския княз Радислав. Тъй напр., след като се разправя, че Кирил се препирал с Цариградския владика Йоана, се пише:

„Послани же быше w Захаріе (Хозарія) кнеза, гаганъ къ Михаилу царю, имуще члка иже наставит тех на православную веру поніеже и еше имъ не соуше хрстіаном нападаху на них срацине и евреие, привести их на свою нечъстивую ересь. царъ же Михаил посла Костандина философос и с братом его Методием.

По-нататък, като се разправя за тяхната дейност при хазарите и в Херсон, че в едно безводно място чрез молитва направили водата сладка, че ходили при фулдския народ и пр., се пише:

„И потом възвратися в Цариград и тоу обрете посланники оу цра w ратислава кнеза великые моравы и просеще крщеніа и оучителіа православней вере. Тогда црем быс послан в скоре философ с братом его, и шьдшу до великые моравы и пріеть бывъ ратиславwm кнезем и тоу преложива кныгы из гръчьскыих в словенскыи языкъ и крстивъ их, и приведе к православней вере и научив их словенскым кныгам и шед в панонию по том пріеть его коцел кнез лешкми и потом прееть (поіять) ть, на оученик, и наоучив их православней вере и словенскым кныгам

и многы еретики ту обрет и ереси их посрами и вбличи. Філософ же испроси в кнеза пленієных хрстіана 200 душъ и свободы их и оувсевше (като узнал) спскпъ о философе посла занъ пріити в рим. философ же носе светого клімента телъ, пріиде в рим, слышав же се папа римскыш андріан о телеси светого климента и в прихожденіс философа сrete его с чьстіу, и съ вьсемъ причьтом и съ свещами, и с благоуханными кадїли и воніама. и вблбизав пакы папа тело светого климента и вьнесоше іе в римскыи град. філософа же пріеть папа с любовіу и великою чьстіу последствующе же ему оученицы філософовы в панонія. и в моравы. повеленіем же папинем, освещени быше в двою епископу фьрмвса же и квндраха“.

В тази легенда онези, които са търсили учители, са били козари, моравци и панонци. Козарите, както по-преди посочихме, се считат за българи. Моравците пък според Солунската легенда, се считат за българи. Също за такива те трябва да се считат и от Успението.

Тук пък се казва, че от учениците от Панония и Моравия папата поставил два епископа: *Формоза* и *Кондраха*. Формоза според Анастасия Библиотекаря е бил поставен за български владика (виж стр. 226–227). А от това излиза, че Успението нарича моравци и панонци онези, които Анастасий Библиотекарят е наричал българи. Очевидно е, че в Успението се говори за същото, за което се говори в Солунската и Охридската легенди, само с тая разлика, че наместо българи се казва козари и моравци (панонци), които са тъй също българи, но наместо с общото си име, са назовани според провинциите, от които са ишли.

В Панонското житие на св. Методия това повикване на учители се изразява малко по-другоячъ. *Тамъ Радивой, Радислав* е станал на *Ростислав*. Освен това там се споменава и нов княз: Святополк. Коцел не е княз лешки, а е словенски. Тъй че докато според Солунската легенда онези, на които Кирил е изнамерил писмена, са били българи, според Успението на Кирила те са само моравци или лешци, т.е. не се казва племеното название, а мястото, дето са живели, според Панонската легенда те са словенци из Моравия. В Панонската легенда се говори:

„Прилоучшиса ся же въ ты дњи Ростислав, князь словенскъ, съ святополком, и посласта *изъ моравы* къ царю михаилоу, глхголюща тако: іако божією милостію здрави есмь, и соуть во нь вьшли оучители мнози хрстіане, изъ влаахъ и изъ грекъ и изъ немецъ, оучаще ны различъ, а ми словени проста чадъ, и неимамъ, иже бы ны наставилъ на истинноу и разоум казал. то добре владыко, посли такъ моуж, иже ны исправитъ Всіакоу правдоу. Тогоа царь Михаилъ рече к философоу Коньстянтину:

слышиши ли, философе рече сїю? инъ сего да не можеть сътворити, раз- ве тебе. тем дамъ ти дари мнози, и поим брат свои, игоумен Мефодей, и иди же. вы бо еста селоунїанина, да селоунїане все чисто словеньскы беседоуют. тогда несместа ся, вгрещи, ни бога ни царїа, по словеси свя- таго апостола петра, іакоже рече: бога боите ся, царїа чтите. но великоу слышавъша реч на молитву ся наложиста и с инеми, иже біахоу тогоже доуха, егоже и си. да тоу іави бог философоу словеньскы книги, и абїе оустроивь письмена, и беседуу съставль, поути ся ят моравьскаго, поим же методїа. начат же паки с покором повиноуя ся слоужити философоу и учити с ним. и трем летѣм исшедшем възвратиста ся из моравы. оуче- ныи научишя“.

Това твърдение на Панонската легенда, че Ростислав и Светополк са моравски князе, се е схващало от модерните учени в правия смисъл на думата, следствие което моравското търсене на учители се е делило от българското търсене на учители и се е твърдяло, че е имало две тър- сения на учители: моравско и българско, когато Моравия и България в случая са употребявани като синоними. При разбирането на тоя работа ще трябва най-напред да се има предвид, че всички легенди по Кирила и Методия са варианти на една обща мисъл, дето в едни се изтъкват едни работи повече, а в други – други и че те не са самостоятелни независими разкази, за да могат да се взимат като самостоятелни свидетелства. Тъй напр., докогато в една легенда се казва, че *българите* именно моравските князове Десимир, Радивой и пр. нападнали на Солун, в друга се казва, че Методий е бил епископ на Мизия и България, в трети пък, напр. в Панон- ската, че онези, които са търсили учители, са моравци или словенци из Моравия, т.е. изразява се същото, само че е изпуснато общото име бълга- ри и е употребено само местното моравци. Панонската легенда, прочее, не само че не е самостоятелен разказ, но е най-новия вариант на общата мисъл, която се изразява с тези легенди.

Онези, които вярваха, че българите са нахлули в края на седмия век чужда орда и че под България трябвало да се разбира само долна Мизия, си мислеха, че Панония не е България. Обаче сега, когато се обясни, че именно Панония е България, че българите под името българи са се поя- вили най-напред в Панония, че Анастасий Библиотекарят пише, че в не- гово време за Илирия, Дардания, Тесалия, Епир и пр. е ставало спор към коя църква да принадлежат, а не за долна Мизия и пр., несъмнено става, че в горния случай Панония, Моравия, България са споменавани като синоними. Ето защо едни наричат Методия български, други моравски, а трети панонски владика; едни казват, че Формоза е бил назначен за па-

нонски или моравски, а други за български владика; защо Нестор казва, че апостол Павел е дохождал в Моравия, когато той е дохождал в Македония и пр.

Освен това трябва да се каже, че ако в Панонската легенда Ростислав и Светополк се наричат *словенски* кнезове, които проводили из Моравия, от това съвсем не трябва да се разбира, че те са живели негде на запад или по-на запад от българите, защото, както доказахме, българите са живели на запад в Панония и Илирия, а славяните на изток в Дакия и Тракия.

Тъй би трябвало да се схваща и приказката за Кубратовите синове: Веднъж това събитие се приписва на хунския княз Кубрата, друг път на моравския княз, а трети път на хърватския, а всъщност е едно събитие, станало с едного и с **един народ, който от разни писатели в разни времена, разнo е наричан.**

Названието Моравия с време тъй се е отделило, щото под него са захванали да разбират днешна чехска Моравия. Че и чехите и поляците са се кръстили още в четвърти век, би трябвало да се приеме по много съображения. Созомен под година 328 пише, че племената от двете страни на Рейн били приели християнството, както и келтите и галите, които живеели на голямо разстояние от океана. Също и готите, както и племената, които по-напред живеели от двете страни на Дунава, отдавна се били обърнали към християнството и се отличавали с техните нрави и обичаи. Всички тези варвари били изявили желание да почитат християнското учение от време на войната между римляните и външните племена във време на императора Гала (251–254) и императорите, които следвали след него. Тогава, казва Созомен, едно множество от разни народи преминало от Тракия в Азия, хващало разни свещеници роби, които живели между тях. И във време на това живеене тези свещеници лекували злото и очиствали онези, които били обзети от демона, с името на Христа и с призоваването на Божия син, обаче водейки непорочен и свят живот, предизвикали със своята добродетел завист (Sozomen. II, 16).

Тъй като християнството по това време е било проникнало чак до океана, то несъмнено е, че и чехите и поляците са били християни по това време. Миланският владика, Авксентий в IV век е държал заедно с другите готски (български) владии. Той, прочее е изповядвал същата вяра, както владниците от Мурза, Сирмиум, Белград, Арчар, Никопол, (Търново), Силистра и пр. Това показва, че готският (славянският) вероизповед в IV век е обемал и Галия трансалпинска. Ломбардите или

лангобардите, които образуваха тук своя държава, са имали готски вероизповед. Следствие всичко това несъмнено става, че и чехите, които са живели между океана и Готия, са били християни и то готски християни, понеже те ще са живели между готските християни лангобардите и готите. Когато описвахме готско-хунското сблъскване, ние посочихме, че Амиан Марцелин пише, че народите от маркоманите и квадите до Черно Море са се намирили в брожение. Ако маркоманите и квадите са германци, то чехите, които по естеството на работата трябва да са живели на изток от тях, са се движили заедно с останалите дакийски народи, следователно ще са били такива християни или нехристияни, както и другите славянски (готски) племена.

Цялото това търсене на учители от българи или моравци, не е нищо друго освен търсенето на учители от готите в четвърти век. Йордан казва (виж стр. 243–245), че готите се обърнали до Валенса да го молят да им отпусне земя за живеене, като му обещали да се подчинат под властта му и да се кръстят, *ако би им дал учители, които да знаят техния език.*

Тази идея лежи в основата на Панонската легенда. Освен това ние видяхме, че е имало пращане на учители, които да превръщат от Арианство в Православие. Орозий, който е много по-стар от Йордана, пък пише, че готите молили за *епископи*.

Gotti antea per legatos supplicies poposcerunt, ut illis *episcopi*, a quibus regulam Christianiae fidei discerent, mitterentur, Valens imperator exitiabili pravitate doctores Ariani dogmatis misit, Gothi primae fidei rudimentum quod acceperunt. tenuerunt. Itaque iusto Dei iudicio ipsi eum vivum incenderunt, qui propter eum etiam mortui, vitio erroris arsurum sunt.

(Готите преди това чрез пратеници помолиха да им се проведат *епископи*, от които да научат правилата на християнската вяра. Император Валенс поради злоносната си порочност проведи учители от арианско вероучение. Готите задържаха началото на християнската вяра, което приеха. Следствие това справедливо по Божие решение го изгориха жив, понеже изгорели поради него в греха на забужданието, те тъй също са мъртви).

С това пък Орозий ни напомня на търсенето на епископи от страна на българския княз, което ни описва Анастасий Библиотекарят. *Тъй че и що се отнася до търсене на учители легендите за Кирила и Методия не правят нищо друго, освен че предават откъслечи от разказите за готско-гръцките събития в четвърти век.*

в) Символът на вярата.

Има сходство между препирните поради символа на вярата на Методиевите ученици в IX век и Улфиловите в IV век.

Както вече веднъж се посочи, готското движение в четвърти век се дължи главно на религиозни несъгласия. Поради тези несъгласия Улфила в 355 година премина със своите хора отсам Дунава. Религиозни преследвания и гонения пълнят почти целия IV век. Тъй напр. свети Иероним в своята хроника под година 370 пише:

Atanaricus rex Gothorum in christianos persecutione commotas plurimus interfecit et propriis sedibus in Romanum Solum expulit (Атанарик, готският княз, като се бил впуснал в преследване на християните, мнозина избил и изпъдил от собствените им селища в Римска земя). Орозий пък, който в това отношение ще следва Иеронима, описва това преследване тъй:

Praeterea (в 3-та година на Валенса) Atanaricus rex Gothorum christianos in gente sua crudelissime persecutus, plurimut barbarum ob fidem interfectos ad coronam martyrii sublimavit, quorum tamen plurimi in Romanum solum, non trepidi velut ad hostes, sed certi quod ad fratres pro christi confessione fugerunt Orosius VII, 32. (Освен това Атанарик, готският княз, като преследвал най-немилостиво християните в своя народ, подигна много варвари, които били убити поради вярата, до венеца на мъченици, въпреки това мнозина от тях поради христовата вяра избягаха на римска земя и то не със страх, като при неприятели, но сигурни като при братя).

Изидор, който е по-късен писател от горните (умр. 636 г.) в своята готска хроника пише за горното преследване на готите:

(era 407 369): qui Athanaricus persecutione crudelissima adversos fidem commota, voluit se exercere contra Gothos qui in gente sua chistianiani habebantur; ex quibus plurimos, qui idolis immolare non adqueverunt martires fecit. Reliquos autem multis persecutionibus adflictos dum prae multitudine – horreret interfeceret dedit licentiam, immo magis coegit, de regno suo exiire atque in Romanorum migrare provinciam ... (Който Атанарик, след като започнал немилостиво преследване против вярата, поиска да го обърне против готите, които в неговия народ се считаха за християни. От тях мнозина, които не се съгласяваха да принасят жертва на идолите направи мъченици, а на останалите, които били измъчвани от многото преследвания, като се ужасил поради голямото множество, което трябвало да убива, позволил им или по-добре принудил ги да из-

лезат из неговата държава и да идатъ в римската провинция).

Св. Епифан казва, че готският княз от яд против римляните искал да изтреби всички християни. (Ер. 338, 339). За тези преследвания говори по всяка вероятност и Василий, който в писмата си до Солунския владика Ашолия слави мъчениците между варварите отвъд Дунава, които били претърпели всички мъчения и славно умирали за своята вяра. Ер. 339. У готите се е запазил спомен за много мъченици, някои от които гръцката църква е приела за светци, като *Сава* и *Никета*. Сава е умрял мъченик на 12 Април 372 година. За мъченията на Никета разправя Никифор, който е черпил своите сведения от Созомена. Един идол бил поставен на кола и бил возен около колибите на станалите християни готи, за да му принасят жертва и да му се молят. Ако това не станело, то колибата заедно с онези, които живели в нея се изгаряла. Много мъже и жени с деца в ръка избягали в една колиба, която служила за църква и там всички били погълнати от пламъците. Всички тези мъченици се отбелязват от църковните отци като православни.

Това е било в общи черти положението на работите между самите готи. Освен това имало е религиозно несъгласие и между готи и римляни. Римските и гръцки писатели обвиняват готите в арианство. Против това арианство са се събирали на Балканския полуостров няколко събора през четвъртия век.

От тези събори най-напред заслужава да се спомене събора в *Ариминиум* в 359 год. В този събор са били отстранени от причастието владичите: *Урзакви* сингедонски (белградски), *Германий* (Germinius) сирменски, *Валенс* мурзенски, *Акксентий* милански, *Демофил* (беройски т.е. старозагорски), *Гай* и *Евдоксий*. За последните не ми е ясно, на коя област са били владичи, обаче че и те са били владичи около горните, в крайдунавските области, би трябвало да се разбира от самото обстоятелство, че вървят с тях.

Като се казва отстранени, не трябва да се разбира във физическа смисъл на думата, ами просто, че другите владичи са се изказали против тях, тъй като миланският владика Авксентий е стоял на своя пост до своята смърт в 374 година, когато е бил заместен от прочутия свой противник *Амбросия*. Имайки предвид местностите, дето са действали горните владичи, ние можем каза, че цяла поселена от българи Панония е била на едно мнение, против което са се борили Рим и източните владичи.

Недоволните от събора в Ариминиум под водителството на *Акация* се събрали на събор в Цариград. Недоволството се състояло в това, че в Ариминския събор се било решило, какво не е грешно, ако се каже;

„Синът е равен на отца“ или „е от същата субстанция като отца“, та в Цариградския събор се решило, изразите „субстанция“ и „ипостазия“ да не се употребяват относително Бога. В този събор са взели участие освен владиците от Битиния и Марисъ от Халкедон, но и Готският владика *Улфила*, също и Евдоксий. От това се вижда, че Улфила е бил солидарен с горните панонски владици.

Ариминският събор е бил още веднъж допълнен от друг събор в Рим, по всяка вероятност в 369 година, когато папа Дамаз е писал писмо против горните панонски владици до владиците на Илирия, за което става дума у Анастасия Библиотекаря (в. стр. 230). Созомен описва този случай по следния начин:

„Народът единодушно държи за формата на вярата, която е установена в Никея и счита трите лица на троицата за равни по достойнство и сила. Авксентий само е на друго мнение: Той бе милански владика и в съгласие с малко партизани бе намислил за въвеждане на нови работи и за задържане на арианската догма на различие *между Сина и Свети духа* в противовес на единодушното решение на западните свещеници. Владичите от Галия и Венеция, след като съобщили, че подобен опит да се развали мира на църквата бил направен от други, владиците от отделните провинции скоро след това се събрали в Рим и решили, че Авксентий и тези, които държат неговото мнение, да бъдат изключени от църквата. Те утвърдиха установената от Никейския събор вяра и унищожиха всичките решения, които бяха зети във Ариминиум противно на вярата, под предлог, че тези решения не са получили одобрение от римския владика, нито пък от другите владици и че те не са били одобрени от мнозина, които са присъствали на синода и са взели участие при тяхното издаване. Че такова е било взетото решение от Синода, свидетелства отправеното от римския владика *Дамаза* и другата част от Синода писмо до владиците на Илирия. То гласи:

„*Дамаз, Валерай* (аквилейски владика) и другите владици от светия събор в Рим до много обичните братия, владиците на Илирия, поздрав в името на Господа.

„Ние вярваме, че Вие държите и учите народа на нашата свята вяра, която се основава на поученията на апостолите. Тази вяра в нищо не се отличава от тая, която е възприета от бащите. Нито пък е позволено на божиите свещеници, които по правото на своята длъжност са учители, да имат друго мнение. Въпреки това ние сме уведомени от някои наши братия в Галия (горна Панония) и Венеция, че някои личности се стремят да въведат ерес. Всеки владика трябва прилежно да бди против това

зло, за да не би някои от тяхното стадо от неопит или пък от простотия да бъдат подведени да се отклонят от нашето авторитетно схващане. Този, който измисля странни учения, не трябва да се следва, а мнението на нашите бащи трябва да се задържи, каквато и да е разликата на мненията между нас. Авксентий, миланският владика, е осъден, и с право. Право е, прочее, щото всички учители в Римската империя да са на едно мнение, а да не оскверняват вярата с разни спорни учения. Когато злото на ереста най-напред захвана да се развива, когато богохулието на Ария зе да се излага, нашите бащи, на брой триста и осъмнадесет, събрани заедно в Никея, издигнаха една стена на защита срещу меча на дявола и направиха противоядие срещу отровата на лъжеучението. Това противоядие се състои във вярата, че бащата и синът имат една Божя глава, една сила и една субстанция (Χρῆμα). Следствие това трябва да се вярва, че Свети Дух е от същата ипостазия, както бащата и синътъ.

Същото писмо е изложено и от Теодорета, който по отношение на Света Троица пише:

„Това противоядие е обявяването, че бащата и синът имат една субстанция, една божественост, едно достойнство (αρετή) една мощ, един характер (καρὰκτηρ) и че Свети Дух тъй също е от същата ипостазия „субстанция“.

Тъй че римският владика Дамаз е писал своето писмо до илирийските владици против панонските.

От писмото му се вижда, че илирийските владици не са били с него, защото той казва, че мнението на бащите трябвало да се задържи, каквато и да била разликата на мненията между тях. Ако илирийските владици да са били с него, те щеха да изпроводят свои пратеници на тоя събор. Тъй обаче писмото на Дамаза се явява не като пастирско наставление, а като братско молене да не се делят или като пропаганда против панонските владици. Анастасий Библиотекарят се основава на това писмо да доказва, че Рим е заповядвал над Илирия в духовно отношение, което от самото писмо не се разбира. По онова време, както се разбира от тези препирни, илирийските, панонските и пр. владици са се считали равни на италианските и не са се считали зависими от Рим или от Цариград. Тая зависимост се установи по-късно. Както и да е, от това писмо и пр. се вижда, че италианските владици са се борили против панонските или готите. А, ако Анастасий Библиотекарят пише, че от това време Рим е бил изгубил своето влияние над Илирия, то се разбира, че това влияние му е било отнето от готите, на които Анастасий Библиотекарят вика българи. Това обстоятелство осветлява дос-

та добре кръщелните работи на българите, за които пише Анастасий Библиотекарят.

В 381 година е имало друг събор в *Аквилея* пак по тези работи. Върху тоя събор се е запазило и едно съчинение на Улфиловия ученик *Авксентий*, силистренски владика. Това съчинение, което е най-важният документ що имаме за живота на Улфила и готската църква по онова време, е открито от немския академик *Георги Вайц*, в Парижката библиотека. Там се намерил един кодекс, който съдържа няколко съчинения на Хилария и Амбросия на края на делата на Аквилейския събор в 381 година. На лист 261 стояло *Epistula Hilari adversum Auxentium Arrian explicit* (писмо на Хилария против арианеца Авксентия . . . от което се вижда, че пак е ставало борба между римляни (Хиларий) и готи (Авксентий). По краищата на много листове на тоя том друго лице е написало в курсив друго съчинение. Това съчинение е написано от готския владика *Максимиана*, който обаче е предал съдържанието на съчинението на Авксентия и е писано още в четвърти век, защото авторът се обръща на много места към Амбросия, тъй че Амбросий е бил жив, когато е било писано съчинението, а Амбросий е умрял в Април 397 година.

За нас е важно, че и сега става борба между владиците на Италия и тези на Балканския полуостров. Ариминският събор се занима с владиците на Панония, а Аквилейският пък сега се занимава с тези на Мизия. От казаното съчинение се вижда, че тук са зимали участие *Авксентий*, силистренски владика и *Паладий*, арчарски владика, *Демофил*, беройски (старозагорски) владика.

Освен тези, споменават се още и владиците *Максимин* и *Секундиан*, седлаищата на които не са отбелязани, обаче и Те са мизийски владици. В същото съчинение се споменава и *Улфила*, чието седалище е било Никопол до Стара планина (Търновско).

Римските или по-добре италианските владици в Аквилея, ръководени от Амбросия, осъдили арчарския владика Паладия и Секундиана, обаче и сега, както и след Ариминския събор, готските владици начело на Улфила се отправят за Цариград да съставят друг събор, но без успех, понеже техните противници взели императора на своя страна и го накарали да запрети събора. Това е било в 381 година, когато и умрял Улфила в Цариград. В що се е състояла, прочее разликата между готи и римляни?

Старите писатели обикновено сочат готите за арианци. Това обаче едва ли напълно е верно, ако и да е съществувала известна разлика върху схващането за Светата Троица. Вероизповедните отношения между

готи и римляни ще се разберат от разказите на старите писатели Теодорета и Созомена. Теодорет по тоя случай пише:

„Аз мисля, че трябва да разкажа за сведение на онези, които може би да не знаят работите, как готите бяха докарани да приемат заблужденията на Ария. Когато преминаха Дунава и влязоха в съюз с Валенс, безбожният Евдоксий, който присъствуваше при това, внуши на императора, че готите трябва да бъдат принудени да държат с него. Този народ бе приел от първенците светлината на познаването на Бога и беше отхранен в апостолските учения. „Миръ“, каза Евдоксий, „ще се установи между нас, ако те станат на едно мнение с нас“. Валенс се съгласи на това предложение и предложи на първенците измежду тях да приемат ученията, които той държи, обаче те му отговориха, че те не могат да напуснат ученията на техните бащи. Улфила беше техен владика и имаше такова влияние между тях, че те приемаха неговите думи като закон. Евдоксий го спечели за това с благи думи и с много подаръци, убеди го да докара готите в съгласие с религията на императора. Той изпълни своето обещание, като ги убеди, че по отношение на учението няма разлика между тях и че препирните в църквата произлизат от честолюбието на неколцина. По това време пък готите казват, че *Отец е по-голям от Сина, обаче те не казват, че Синът е създание*, ако и да позволяват това на онези, които държат с тях. Тъй че те не са напуснали съвършено ученията на своите бащи. Когато Улфила ги убеждава да държат с Евдоксия и Валенс, той ги убеждаваше, че няма разлика, що се отнася до учението, но че празни препирни са предизвикали различието във възгледите.

От това изложение на Теодорета се вижда, че готите всъщност не са били арианци, но че са имали свое си схващане за отншението между Отца и Сина. Според тях, както ще видим и по-нататък, Отецът има предимство пред Сина, Синът произлиза от Отца, когато според римляните и гърците между Отца и Сина няма никаква разлика, а според Ария пък Синът има съвсем второстепенно значение.

Созомен, следъ като разправя, че арианството е било много разпространено в Кападокия, Сирия, Антиохия и пр. пише за скитите:

„Всъщност се вижда, че всичките църкви, които се управляваха от мъже, които бяха яко привързани за вярата, не се отклоняваха от формата на вярата, която бяха приели отначало. Казва се, че това било причината за постоянството, с което скитите държаха за своята вяра. В тази страна има голямо число общини, градища, крепости. Метрополията се казва *Томис* (Кюстенджа). Тя е голяма и богата община и се намира на ляво от Черно море. Съобразно един стар обичай, който съществува и

досега, всичките църкви от цялата област са под властта на един владика. *Ветран* управляваше тези църкви във времето, когато императорът посети Томис. Валенс се отправи към тази църква и се помъчи, съобразно своя обичай, да спечели владиката за арианската ерес, обаче последният мъжествено противопостави своите аргументи и след смела защита на никейските учения, напусна императора и, последван от народа, отиде в една друга църква. Всички граждани се бяха натрупали да видят императора, понеже се надяваха, че нещо особено ще излезе от неговия спор с владиката. Валенс бил много докачен, че е бил оставен сам със своите придружници в църквата и от яд осъдил *Ветрана* на заточение. Но скоро след това той го повика, понеже, аз мисля, се е побоял от възстание, тъй като скитите явно оплаквали отсъствието на своя владика. Той добре е знаел, че скитите са храбър народ и че тяхната земя има много природни преимущества, които я правят необходима за Римската империя; тя служи като преграда за запазване от нахлуване на варварите. Това бе намерението на императора, което е било осуетено от *Ветрана*. Самите скити свидетелстват за голямата добродетел на владиката и неговия отличен свят животъ“.

По-нататм Созомен, като описва покръстването на готите във време на императора Валенса, казва, че *Фритигерн* приел вярата на Валенса, а вярата на готския владика *Улфила* не се е различавала от тая на православната църква. Православени са били готите също и според Църковния писател *Сократа*. Той, като пише за поправката, която се направила на *Ариминския* събор, от събрания по инициативата на *Акация* събор в Цариград, казва:

„На тая вяра даде своето съгласие и *Улфила*, владиката на готите, макар че той по-преди поддържаше никейската. Той бе ученик на *Теофила*, готския владика, който е присъствал на *Никейския* събор и е подписал, каквото е било там решено“.

В четвърти век толкова много се е спорило, как да се разбират отношенията между Бога-Отца, Сина и Свети Духа; толкова отделни мнения са изказвани по тая материя, че е мъчно да се каже, кои са били православни и кои не. Секи от своя страна е обвинявал противниците си в криво разбиране или не православие. Готският вероизповед се е различавал малко нещо от вероизповеда на римляните и източните отци, обаче той не е бил напълно ариански. Ария е оспорвал субстанциалитета (еднаквото състояние) на сина с Бога-Отца, той даже е отричал божествеността на сина, нещо което не се е поддържало от готите. Върху Ариевата догма *Теодорет* пише:

„Владиците, бидейки събрани на събор, искаха да отхвърлят безбожното твърдение на Ария, че синът бил създаден от нищо (ε ουκ ούτων), че той е създаваем и направяем (κτίσιμα καί ποιήμα), че е имало време, когато той не е съществувал (потέ отε ουκ ην) и че той по естество е променяем. Те всички са съгласни да представят следващото изявление, което е в съгласие със светите писания, а именно, че синът по естество е единственият роден Божи син, думата, силата и ума на бащата, че той, както Иоан казва, е „истинен Бог“ и както е писал Павел, блясъкът на славата и изразът на образа на Отца“. (Hebr. I, 3).

Според Сократа Никейският събор бил установил следната вяра:

„Ние вярваме в едина Бог, всемогещия Баща, създател на всички видими и невидими неща и в единия господар Исуса Христа, Сина божий, единственият роден от бащата, който е от субстанцията на бащата. Бог от бог, светлина от светлина, истински Бог от истински Бог, роден, а не сътворен, от същата субстанция (състояние) като бащата, от когото са направени всички неща, както на небето тъй и на земята; който заради нас хората и заради нашето спасение, слезе, оплъти се, страда и пак възкръсна на третия ден. Той се възнесе на небото и ще дойде да съди живите и мъртвите.

„Ние вярваме също и в Светия Дух.

„Обаче онези, които казват, че е имало време, когато той не е бил или че той не е съществувал преди да бъде роден, или че е бил направен от нищо, или пък разправят, че е от друго битие и същност, отколкото бащата; или че божият Син е направен, или че е променяем, или че може да се изменява: православната и апостолска църква ги анатемосва“. (Socrates I, 8).

Улфила пък, според както го формулира Вайц, е учил, че има само един истински нероден Бог. Той създал, не за да раздели своята божественост, ами за да покаже своята мощ и доброта, Сина, родения втори Бог, който обаче има по-голям Бог над себе си, Богъ-отец. Божествеността на двамата е различна. От бащата е създаден създателят (синът), от сина създанието. Бащата е Богът на господаря (Христа), а синът (Христос) е богът на всички създания. Христос е бог, който нито е равен, нито е приличен на бащата. Те са отделни личности и имат разни естества (воли). Светият дух не се казва бог. Той е създаден от бащата чрез сина от трета степен, подчинен и послушен на сина, както сина на бащата. И както е един бог, тъй е една църква, само едно истинско общество на християните. Всички други са сборове на дявола. Там Улфила смята манихеите, сабелианите, макионистите и монтанистите; новацианите и донатистите; фотианите и македонианите; омоузианите и омокузианите, т.е. ере-

тиците от по-предишните столетия, които били ненавиждани от всички партии.

Освен това Улфила бил оставил в своето завещание и формулата на своята вяра, която се предава от одного от неговите ученици по тоя начин:

„Аз Улфила вярвам в Бога-отца, единствен не роден и невидим и в неговия роден син, господар и бог наш, създател на всички създания, който няма равен на себе си и в Светия Дух, свещената светла сила, който нито е господар, нито Бог, а слуга Христов, във всичко подчинен на сина, както синът на бащата“. (Waitz). Разбира се, че ние тук имаме право да попитаме, дали този ученикъ точно предава Улфиловото схващане и дали той не е предал по-скоро своето схващане и дали този ученик е внимавал върху тънките разлики, които според нас съставляват обект на различие.

Тази вяра, както виждаме, почти не се различава от никейската, що се отнася до Христа, обаче тя напротив, се приближава до формулата на вярата на Македония, що се отнася до Свети Духа, а Улфила е осъждал македонианите. Македоний е бил по-напред Дякон в Цариград и след смъртта на Евсевия, на патриаршеския стол бил поставен Павел (341), обаче вследствие едно въстание, дето били загинали около 3500 души, заедно с Хермогена, Констанциовия генерал, Павел бил заточен и Македоний станал патриарх (342) година. В 347 година пак бил свален от противната партия и в 350 година пак качен и най-сетне в 360 година, следствие едно недоволство император Констанций пак го свалил. След последното си сваляне той станал основател на едно ново учение, което е известно под име „Пневматомахия“ (Духооспорване). Македоний собствено е бил арианец, обаче след 360 година арианците се разделяте на две: едни под водителството на *Акация* си останали чисти арианци, а други под водителството на *Македония* се събрали в Селевкия, осъдили Акация и вярата, която била установена в Ариминиум и потвърдили учението, което било установено в Антиохия и още веднъж одобрено в Селевкия. Те са считани за полуарианци.

Улфиловата вяра, прочее е по-скоро македонска отколкото арианска, обаче в това никой не го обвинява. Той напротив се е считал за православен и е зел участие в събора в 381 година, който е разглеждал учението на Македония, когато е и умрял.

Това различие на мненията за Улфила произлиза от разните възгледи на авторите, които са писали за него. Както се вижда, секи го е дърпал на своя страна, което сочи на голямото значение, което той е имал. Вяр-

но е, че неговите схващания са се различавали в нещо от тези на гърците и италианците, но понеже той е почитан в Цариград, като светец, то е явно, че не е считан за еретик. Еретичеството, което се приписва на готите, е повече политическа отколкото догматическа работа. Готите в IV и V век бяха политически ръководители на Римската империя. А понеже сега са заплашвали да станат такива и религиозни, то техните политически противници италианците и гърците са се нахвърляли върху тях с разни епитети.

Ако вникнем по-внимателно в по-нататъшното развитие на църквата, ние ще видим, че готската формула на вяра е оказала влияние върху настоящата форма на вяра на източната църква. Римските и източните отци бяха дошли до заключение, че Отец и Син са равни. Опирайки се сега на това равенство, явно излиза, че св. Дух еднакво произхожда и от Сина, както от Отца, защото Отец и Син са съвсем равни. Това е формата на вярата на днешната латинска църква. Цариградската църква обаче извежда Светия Дух само от Отца, а не и от Сина и в това отношение тя дава предимство на бащата пред сина и следователно изразява основната мисъл на готската църква. В 399 година *Гаина* издейства в Цариград отделна църква за готите, а от 506 до 519 година *Виталиан* воюва начело на скити и готи против безбожния Анастасия.

Причинна за това воюване според Йоана, никиуския владика, е била, че Анастасий назначил *Севяра*, който е бил противник на Македония (тове друг М., от VI в.), на мястото на *Флавиана*, когото заточил. Освен това Анастасий заточил и готските (българските) владици на София, Кюстендил, Ниш, Охрид и пр. (в. Дел III.). Виталиан сега според Малала искал повръщането на изгонените владици. Понеже Виталиан ний-сетн успел да стане консул в Цариград, то е твърде естествено, че е успела и защищаваната от него идея. Извън Виталиана влиянието на жителите на Балканския полуостровъв върху Цариград е било голямо, защото те са били ръководителите на Византийската империя изобщо.

Ето защо ние мислим, че да се различава цариградската църква от римската, причина главна са нейните духовни привърженици от Балканския полуостров, които са схващали, вярата малко по-иначе, отколкото римската църква.

За да вникнем по-добре в тия работи, ние ще приведем един откъслек от съчинението на Улфиловия ученик Авксентия, дето се говори за Улфила и тогавашните работи. На много места текстът е бил развален, та има празноти или изкуствени допълнения, но на всеки случай доста се разбира:

„Eo [ita praedic] ante et per Christum cum dilectione Deo patri gratias agente, haec et his similia exsequente, quadraginta annis in episcopatu gloriose florens, apostolica gratia Grecam et Latinam et Gothicam linguam sine intermissione in una et sola eclesia Cristi predicavit. Quia et una est eclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis, et unum esse gregem Cristi domini et Dei nostri, unam culturam et unum aedificium, unam virginem et unam sponsam, unam reginam et unam vineam, una domum, unum templum, unum conventum esse cristianorum, cetera vero [omnia] conventicula non esse eclesias Dei sed Synagogas esse satanae, adserebat et contestabatur. Et haec omnia de divinis scribturis eum dixisse et nos describisse, qui legit intellegat. Qui et ipsis tribus Unguis plures tractatus et multas interpretationes volentibus ad utilitatem et ad aedificationem, sibi ad aeternam memoriam et mercedem post se deleriquid. Quem condigne laudare non sufficio et penitus tacere non audeo; cui plus omnium ego sum debitor quantum et amplius in me laboravit, qui me a prima etate mea a parentibus meis discipulum suscepit et sacras litteras docuit et veritatem manifestavit et per misericordiam Dei et gratiam Cristi et carnaliter et spiritaliter ut filium suum in fide educavit.

Hic Dei Providentia et Cristi misericordia propter multorum salutem in gente Gothorum *de lectore triginta annorum* episcopus est ordinatus, ut non solum esset heres Dei et coheres Cristi, sed in hoc per gratiam Cristi imitator Cristi et sanctorum eius, ut quemadmodum sanctus David triginta annorum rex et profeta est constitutus, ut regeret et doceret populum Dei et filios Hisdrael, ita et iste beatus tamquam profeta est manifestatus et sacerdos Cristi ordinatus, ut regeret et corrigeret et doceret et aedificaret gentem Gothorum; quod et Deo volente et Cristo ausiliante per ministerium ipsius admirabiliter est adinpletum, et sicuti Josef in Aegypto triginta annorum est manifes[tatus] et quemadmodum dominus et Deus noster Ihesus Cristus filius Dei triginta annorum secundum carnem constitutus et baptisatus, coepit euangelium praedicare et animas hominum pascere: ita et iste sanctus, ipsi Cristi dispositione et ordinatione, et in fame et penuria predicationis indifferenter agentum ipsam gentem Gothorum secundum euangelicam et apostolicam et profeticam regulam emendavit et vibere [Deo] docuit, et cristianos, vere cristianos esse, manifestavit et multiplicavit. Ubi et ex invidia et operatione inimici thune ab inreligioso et sacrilego iudice Gothorum thyrannico terrore in varearico cristianorum persecutio est excitata, ut satanas, qui maie facere cupiebat, nolen[s] faceret bene, ut quos desiderabat prevaricatores facere et desertores. Cristo opitulante et propugnante fierent martyres et confessores,

ut persecutor confunderetur, et qui persecutionem patiebantur, coronantur, ut hic, qui temtabat vincere, victus erubesceret, et qui temtabatur, victores gauderent. Ubi et post multorum, servorum et ancillarum Christi gloriosum marthyrium, imminente vehementer ipsa persecutione, completis septem annis tantum modo in episcopatum, supradictus sanctissimus vir beatus Ulfila cum grandi populo confessorum de varearico pulsus, in solo Romaniae a thu[n]c beate memoriae Constantio principe honorifice est susceptus, ut sicuti Deus per Moysen de potentia et violentia Faraonis et Egyptiorum po [pulum] uum l [iberav] it [et rubrum] mare transire fecit et sibi servire providit, ita et per sepe dictum Deus confessores saticti filii sui unigeniti de varearico liberavit et per Danubium transire fecit et in montibus secundum sanctorum imitationem sibi servire de [crevit] . . . eo populo in solo Româniae ubi sine illis septem annis triginta et tribus annis veritatem predicavit, ut et in hoc quorum sanctorum imitator erat [similis esset] quod quadraginta annorum spatium et tempus ut multos re et . . . a[nn]orum . . . e vita.

Qu[i]c[um] precepto imperiali completis quadraginta annis, ad Constantinopolitanam utem ad disputationem contra p . . . stas perrexit et eundo in ecias sibi docerent et contestarent[ur] abat, et inge superdictam [ci] vitatem, recogitato ei im de statu concilii, ne arguerantur miseris misarabiliores, proprio iudicio damnati et perpetuo supplicio plectendi, statim coepit infirmari; qua in infirmitate susceptus est ad similitudine Elisei prophete. Considerare modo oportet meritum viri, qui ad hoc duce Domino obit Constantinopolim, immo vero cristianopolim, ut sanctus et immaculatus sacerdos Christi a sancti et consacerdotibus a dignis dignus digne [per] tantam multitudinem cristianorum pro meritis [suis] mire et gloriose honoraretur. Qui et in exitu suo usque in ips [o mortis] monumento [Вайц мисли, че е моменто] per testamentum fidem suam [scrib]tam populo sibi credito dereliquid, ita [dicens:]

Ego Ulfila episcopus et confessor Semper sie credidi et in hac iide sola et vera testamentum facio ad Dominum meum. Credo unum esse Deum patrem, solum ingenitum et invisibilem, et in unigenitum filium eius dominum et Deum nostrum, opificem et factorem universe creature, non habentem similem suum – ideo unus est omnium Deus, qui et de nostris est Deus – et unum spiritum sanetum, virtutem inluminantem et sanctificantem ut ait Cristus propter correctionem ad apostolosuos]: „Ecce ego miteo promissum patris mei in vobis, vos autem sedete in civitatem Hierusalem quo adusque induamini virtutem ab alto”, item .Et aeeipietis virtutem supervenientem in vos Sancto Spiritu” – nec Deum nec Domi-

num, sed ministrum Cristi nee . . . [sed] subditum et oboedientem in omnibus filio et filium subditum et oboedientem . . in omnibus Deo patri per Christum Spiritus sanito.

По-нататък от разваления текст за нас за сега най-важни са следните думи:

Et quamuis ita meministi, ut non indicares, de quo dixeris, utrum de superstite, *id est Dorostorensi*, an de Mediolanensi qui sine successore decessit, tarnen scito tam *Palladium Ratiarensem*, *Auxentium* inter ceteros consortes, saneto et omni reverentia digno ac fidelissimo doctori *Demofilo* ibicumque examen h [a] beri placuerit, Deo omnipotente per unigenitum suum Ihsu[m] dominum auxiliu[m] ferente, glorioso ac salutari certamini non defuturos. Unde et cum saneto *Hulfila* ceterisque consortibus ad alium comitatum Constantinopolim venissent ibique etiam et imperatores adissent, adque eis promissum fuisset conciliu[m], ut sanctus Auxentius exposuit, [a]gnita promissione, prefati prepositi heretici omnibus viribus institerunt ut lex daretur, quae concilium prohiberet, sed nec privatum in domo [nec] in publico vel in quolibet loco disputatio de fide haberetur, sic[ut] textus indicat [legis]

Превод

(Като проповядвал по тоя начин и в името на Христа с любовта на Бога-отца като правел разни милости, тях и тем подобни, като се стремел да достигне, славно като цъфтел четиредесет години в епископство, учи без прекъсване в едната единствената Христова църква апостолската милост на гръцки, латински и готски език. Понеже разправяше и упътваше, че е една църквата на живия Бог, стълб и цемент на истината и едно е стадото на Христа, нашия господар и Бог, една напрана, едно здание, една дева, едно заричане, една царица, една лоза, един дом, един храм, едно християнско събрание, а всички други сборища не са Божи църкви, а синагоги на дявола. И всичко това, че той е казал въз основа на Божиите предписания, а ние сме го записали, който чете, нека разбере. Той сам за вечен спомен и награда е оставил след смъртта си на онези, които искат да се ползват и да построяват на три езика много обяснения и още по-много трактати. Него достойно да похваля не съм способен, а съвсем да замълча не се осмелявам, защото от всички други аз най-много съм му задължен, толкова много той е работил за мене, като още от детинство ме взе от родителите ми

за ученик и ме научи на свето писмо, откри ми истината и чрез Божието съчувствие и Христовата милост възпита ме във вярата, като свой телесен и духовен син.

Той по Божията милост и Христово съчувствие за спасението на мнозина от лектор (учител) до триесетгодишна възраст между готския народ биде посветен в епископ, щото да бъде не само наследник на Бога и сънаследник на Христа, но и като такъв чрез Христовата милост да бъде поддържател на Христа и неговите светии, и както свети Давид тридесет години е бил поставен за княз и пророк, за да учи и управлява божия народ и синовете на Израила, тъй и тоя светия е посочен за пророк и е посветен за Христов свещеник, за да управля, поправа, учи и построява готския народ, което с Божията воля, Христовата помощ и неговата работа чудесно се изпълни и както Иосиф в Египет след тридесет години е бил избран, както господарят и Богът наш Исус Христос тридесет години, след като се бе оплъттил и кръстил, взе да проповядва евангелието и да пасе човешките души, тъй и тоя светия за прославяне на Христа поправи според евангелските, апостолските и пророческите правила чрез наредби и разпоредби и хладнокръвно понасяне на глад и лишения от страна на дейците готския народ, като го научи да се бои от Бога и създаде и увеличи християните, които да са истински християни.

Там, било от завист, било от неприятелски действия, след това от безсъвестност и безбожност с тирански ужас (страх) биде предизвикано между варварите преследване на християните от готския съдия (княз), който, подобно на дявола, който желаше да прави зло, понеже не искаше да прави добро, искаше да ги направи престъпници и отстъпници. С помощта и защитата на Христа трябваше да станат мъченици и изповедници, тъй че гонителят се смути и които бяха изложени на гонение, получаваха венци, щото този, който искаше да победи, побъдител да се червене, а които биваха нападани, да се радват, като победители. Там след славното мъченичество на много слуги и слугини Христови, след като бил силно заплашен с това преследване и след като се били изпълнили само седем години, от като станал епископ, горепоменатият най-свят мъж свети Улфила, след като бил изпъден с голямо множество народ вярващи, бил почетно приет на римска земя от тогавашния щастливо спомнян принц (император) Констанций, тъй че, както Бог чрез Мойсея избави от властта и насилието на Фараона и египтяните своя народ и направи да премине през Червеното море и предопредели нему да служи, тъй също често споменаваният Бог освободи от варварина и на-

прави да преминат през Дунава вярващите в неговия свят и единороден син и разпореда да му служат в планините, подражавайки на светиите . . . на тоя народ на *римска земя, дете, без онези седем години тридесет и три години* проповядва истината и в това бе поддържател на онези свети . . . поради което *четиредесет години* разстояние и време, щото много . . . умрял.

Той, след предварително уведомление на императора, след като изпълнил четиридесет години, отправил се за града Цариград на диспут (препирня) . . . срещу . . . да учат и да бъдат упътени . . . и горепомената община.

След като му бил напомнил (императорът) за положението на събора, да не се обвиняват по-нещастните от нещастните, които са осъдени от собственото си решение да бъдат постоянно наказвани, веднага зе да отслабва. Бил обзет от слабост подобно пророка Елисея. Трябва, прочее да се земе под внимание заслугата на човека, който по това време по Божие ръководство умря в Цариград или по-добре в Христовия град, извънредно много и славно почитан от голямо множество християни за своите заслуги, като свят и непорочен Христов свещеник от светиите и съсвещениците, като достоен достойно от достойните. Той още от своя изход до момента на своята смърт остави в завещание на своя вярващ народ написана своята вяра, която гласи:

„Аз Улфила епископ и вярващ се това съм вярвал и в тази единствена и права вяра правя завещание към моя господар (Бог). Вярвам, че Бог-отец е един-единствен, нероден и невидим, и в еднородния негов син и господар и Бог наш, който е създал и направил всички същества, нямащ равен на себе си – тъй че един е богът на всички, който е и наш бог – и един Свети Дух, свещената светла сила – както казва Христос поради поправка към своите апостоли: „Ето аз ви пращам обещанието на моя Баща, но вие да седите в града Ерусалим, додето получите силата отгоре, също: „И приемоте отгоре дошлата във вас от Святия Дух сила – нито Бог, нито господар, а слуга Христов ... нито ... а подчинен и послушен във всичко на сина, а синът е послушен и подчинен във всичко на Бога-отца.“ И макар ти за Авксентия тъй да спомена, щото да не посочиш, за кого казваш, дали за живия, т.е. за *силитренския*, или за миланския, който умря без наследник, пакъ *Поладий арчарски*, между другите другари и *Авксентий*. със светия, за всяко уважение достойния, най-верния учител *Демофил*, всякаде, дете ще се назначи сбор с всеможещия Бог, чрез помощта на господаря, еднородения негов Исус, на славната, но спасителна борба, ще приежтетвуват.

След това със свети *Улфила* и други другари в Цариград били дошли на друго събрание (съд), дето били присъствували и императорите и им бил обещан събор (концил), както разправя св. Авксентий, но горепоменатите еретици, като узнали за обещанието, употребили всички усилия да се издаде заповед (закон), която да запрети събора. Според съдържанието на тая заповед нито частно в къщи, нито в обществото, нито в кое да е място, се позволява да се спори върху вярата).

От всичко изложено до тук ясно се вижда, че готите са имали свое схващане за вярата и поради това си схващане са водили борба с латинските и източните владици. Също тъй и Методиовите ученици са имали различно от латинците схващане, с които те са водили спор за света Троица. Тъй напр. в Панонското житие на св. Методия по повод на това се пише:

„Бог благ и всемогаи, иже есте сътворил втѣхъ небытіа в бытіе всіаческаіа, видима же и невидимаа, и оукрасил всякою красотою, юже кто размышліая по малоу, от части может разумети и того познати, иже ест сътворил сица дела дивна и многа. от великоты бо и доброты дел по размыслу и родител их моудръствует ся иже поют ангели трисвятым гласом, и вси правоверниі славим в святеи троици, сиреч в втци и сине и святем доусе, еже ест в трех оупостасех (състояния), еже может кто три лица рещи, а в едином божѣстве. преже бо всіакаго часа и лета над всіацем оумом и смыслом неплотским втец сам ест сина родил. іакоже рече премоудрост: прежс всех холм раждает мя. в еуаггеліи рече само божіе слово пречистыми оусты, вѣплощь ся на последіаіа лета нашего ради спасеніа, аз в втци и втец вѣ мене. От тогоже отца и святыи доух исходит, іакоже рече сам син божіим гласом: доух истинен, иже от отца исходит. сей бог съврѣши всю тварь, іакоже глаголет давид . . .

В Българската легенда или житието на св. Климента се разправя, че след смъртта на Методия се започнало страшно гонение против учениците му заради св. Троица. Методий е учил, че Дух свети произлиза от Бащата, а неговите противници, латинските свещеници казвали, че Свети Дух произлиза и от Сина.

„Защо, викали те, още благоговееете пред Методиовите думи, които са вече изгнили и мухлясали, а не се присъединявате към живия архиепископ и не изповядате, че Синът е роден от Бащата, а Свети Дух изхожда от Сина?“

А те им отговорили:

„Ние, като намираме, че вашата нова вяра нито се потвърждава от някое писание, нито е приета от светите отци, то се страхуваме да не

попаднем под проклетия, тъй като ап. Павел ясно казва: „аще кто вам благовестит паче іаже прїясте, анатема да будетъ“ (Галат I. 9.) Ние вярваме в Духа на Сина, също в Духа на живота и правдата, – това е синът (Иоан XIV, 6); ние признаваме Духа за ум Христов, но че той произлиза от Сина, това нито сме приемали, нито ще приемем, – няма да се отречем от вярата и да станем по-лоши от неверните, няма кълнем се в свещената благодат на св. Дух! Ние вярваме, че Свети Дух изхожда от Бащата и че неговъв виновник и производител е родителят на Сина, но той тъй също принадлежи и на Сина и чрез Него се раздава на всички, които са достойни. Друго нещо е „изхождане“, а друго „раздаване“: първото изяснява, какво е битието на Духа, защото, както Синът се ражда от Бащата, тъй и Духа изхожда от Него, а второто обяснява не образа на битието, а показва обогатяване и раздаване“.

По-нататък, след като се разправя, че Светополк повикал Методиевите ученици да ги пита, защо се карат всеки ден и пр., се казва:

„Никога няма да почитаме за християни онези, които не приемат евангелието, защото, когато там един от светата Троица, Синът божий е казал: Дух истини, иже от Отца исходитъ“ – тези людие твърдят, че Светия Дух изхожда от Сина. Ако това да е наистина тъй, то защо господарят не е казал: „Дух Истини, иже от мене исходитъ?“ Това е първото доказателство. Другото е това, че вторият Цариградски събор, който се е състоял от първоосветители, събрани от целия свят, обясни догмата на св. Дух, понеже за това и бе събран, за да събори духовореца Македония – изложи формата на вярата, не в опровержение на постановената в Никейския събор, но, понеже тогава спорът за св. Дух не бе възникнал, да го допълни, както син защитава бащиното си наследство“.

Методиевите ученици, прочее, подобно на Улфиловите в четвърти век, са се препирали поради Св. Троица.

Следствие тези несъгласия против тях се започнало гонение, което ги принудило да се отправят за изток, също тъй, както и готските владици в четвърти век и пр.

Това обаче, що се говори за Методиовите ученици, се вижда съвсем непонятно, а) Непонятно е напр., че Методиовите ученици би имали друга форма на вяра, отколкото латинците, *понеже те бидоха посветени в свещенически звания от папата*. Ако те са приели своя духовен чин и своята форма на вяра от папата, то непонятно се вижда тяхното противене на папата. Ако ли, преди да приемат свещеническите достойнства от папата, са били против неговите схващания, или пък, ако те в случая да изразяваха мнението на Цариградската църква, то не-

понятно е, защо са отивали при папата, против когото те в същност са били. б) Непонятно се вижда, какво са правили Методиовите ученици цели 24 години при Методия. От легендите се разбира, като че ли те са стояли постоянно при него и след смъртта му следствие гоненията, които са се започнали против тях, заедно напуснали това място и се отправили за изток.

Такива интелегентни хора за онова време би трябвало да бъдат разпратени по славянските земи за свещеници и владици. Понеже те в какъвто куп отишли в Рим да бъдат посветявани от папата в духовни чинове, в такъв куп биват преследвани и изгонвани за към изток, то излиза, като че ли това е станало още в първия момент на тяхната дейност. В такъв случай следния разказ в гръцкото житие на св. Наума, намира смисъл:

„Великият и могъщият Кирил, началникът и водителят на това богумило дело, останал в Рим и там в *крайна старост* (*καί ἔχει φάνοητας εἰς ἄκρον γήρας*), напуснал настоящия временен и тежък живот и се преселил в вечния и безскръбния, за да се радва с желания Христос като после смъртта си правил безконечни чудеса и изцвявал страдащите от секи неджг, всяка болка и всяка дяволска напасть. Чудният пък Методий, бидейки твърде много нажален за неговата смърт, зел със себе си неговите ученици, между които не последен е бил богоносният Наум и намислил пак да се върне в българската земя. Пътуването си тъй започнал, за да иде в Илирийската страна и като преминал през земята на много племена, които се намирали на пътя, стигнал със своите съпътници в земята на алеманит, народ варварски и горделив, служещ извънмерно на своето високомерие и на много ереси и хули против Светия Дух, защото до известна степен се придържали за безумния и глупав еретик Аполинарий. И когато светиите взели тъй силно да се трудят и яко да се борят за Светия Дух, като всеки ден приваждали мнозина в православие, варварите се обърнали към тях с меч и с други воински оръжия и палачите на тамошния княз ги хванали и след като немилостиво ги изтезавали, веднага ги хвърлили в тъмница“.

По-нататм се разправя, че с помощта на Светия Дух се избавили и най-сетне отишли в България, дето първоначално се стремели.

От приведеното се вижда, че след Кириловата, а не след Методиовата смърт, светите седмочисленици са били влезли в препирня с латинците, следствие което били принудени да се отправят за изток. Методий тук не е някакъв си папски владика, а водител на учениците на Кирила за към изток. Това собствено е и най-понятно, защото иначе не може да

се разбере, как са могли да служат на папата хора, които не са изповядвали неговата вяра. Тъй погледнато на работата има сходство между панонските (готските) владици в четвърти век и Кириловите ученици в девети век.

Улфила умря в дълбока старост в Цариград, тук се казва, че Кирил умрял в Рим в дълбока старостъ. Според успението на св. Кирила Кирил ходил в Цариград да се препира с патриарха Йоана, а ние видяхме, че почти в същото време Улфила е ходил в Цариград да се препира и пр. След смъртта на Кирила Методий тръгнал начело на Кириловите ученици през Илирия за България, а ние видяхме, че след Ариминския и Аквилейския събори паноно-мизийските владици се отправиха за Цариград, да съставят друг събор.

Че тук имаме работи от четвърти век, които са ставали не в Рим, а в Цариград, ще разберем пак най-добре от успението на св. Кирила, дето се казва, че Кириловите ученици са били епископи в *Ликия*, а не в Моравия.

В това успение, след като се разправя, че Кирил донесъл тялото на св. Климента в Рим, дето бил радостно приет от папата, който посветил двама от учениците му (Формоза и Кондраха) в епископи и за препирнята му с противниците, се казва:

„И потом въсприем мнишьскыи образ и тогда наречен бы Кирил. В тоже мнишьстем образе пребие 8 дни. И оуведев о своем преставлени и призвав оученика своего, иже быс Епископ в *Лукіи*, Савву и Ангелара, Горазда, Ньума, и сих оувещав о православней вере и наоучив их, и тако предас дхъ свои в руце ба жива егоже „измлад възлюбивъ“.

С това обаче, се сочи, че Кириловите ученици са били епископи в Ликия (мала Азия), дето в четвърти век са ставали най-ожесточени спорове по схващането на вярата окончателно се установява, че тук имаме работа със събитията от четвърти век. Следствие това всичко онова, което се говори, че е вършил папата или Рим спрямо Кирила и Методия е невярно и съчинено от сетне.

Когато разглеждахме работите на Анастасия Библиотекаря, ние посочихме, че в тях се забелезва една несъобразностъ. Според него българите са станали господари на Епир, Дардания, Тесалия и пр. още в IV век. Също според него владици от Илирия, Дардания, Епир, Солун, Одрин, Готия, Анхиало, Созопол, Месемврия и пр. са зимали участие в VII вселенски събор в Никея в 787 година. Пак според него българският княз Михаил в 866 година се обърнал към Папа Николай, да иска духовни учители за народа си, **който досега още не бил кръстен**. Тъй че

народът, който преди IV век, до превода на светото писмо от Улфила на местно готско (българско) наречие, често е принадлежал в духовно отношение под Рим, народът, който в 787 година е изпровождал владици за вселенския събор: този народ в 866 година не бил кръстен и молел папата да му проводи учители, да го кръстят. Когато се чете изложението на Анастасия Библиотекаря, вижда се, как ловко се преминава от фразата „покръстване“ към „повръщане към Римъ“, че човек се вплита и не знае точно за покръстване ли става дума или за повръщане към Рим. Очевидно е, прочее, че ние тук имаме работа с отсетнешни прибавки, защото едва ли е мислимо, че самият Анастасий Библиотекар ще да си е позволил тези изключващи едно друго твърдения. Авторът на тези поправки ще да е искал да се създаде един противовес на гръцките легенди, които твърдят, че българите са кръстени от Цариград и по тоя начин да излезе, че не от Цариград, ами че от Рим са кръстени. Разказите на Анастасия Библиотекаря за покръстването на българите не могат да се вземат за съвсем апокрифни. Там се забелезват само известни несъобразности, които ще да се дължат на отсетнешни поправки, а в основата си тези разкази ни третират вероятни събития от четвърти век. За съвсем апокрифни обаче трябва да се считат тъй наречените папски писма до Методия и пр. На папа Адриана напр. се приписват работи, които е вършил още цариградският владика Йоан Златоуст в четвърти век. Като назначаването на попове, дякони, четици; посвещаването на Методия в попство; провоздането на Методия да просвещава моравците и пр. Освен това оригинални писма от папа Адриана няма. Това, що се знае за него, знае се от Панонската легенда. Тъй че то е толкова верно, колкото и самата легенда. Същото е и с тъй наречените писма на папа Йоана VIII. И те са по-късни творения въз основа на казаните легенди. Тъй напр. в едно писмо до моравския княз Святополк между другото се казва: *Quia vero audivimus, quia Methodius vester archiepiscopus ab antecessore nostro Adriano scilicet papa ordinatus, vobisque directus, aliter doceat, quam coram sede apostolica se credere et veteis et litteris professus est, valde miramur. Tamen propter hoc direximus illi, ut absque omni occasione ad nos venire procuret, quatenus ex ore ejus audiamus utrum sic teneat et credat sicut promisit aut non*“ (Бильбасов I, 130).

(Много се учудваме, като се научаваме, че Методий, вашият Архиепископ, който е *посветен и ви е изпроводен от нашия предшественик папа Адриана*, другояче учи, от как устно и писмено е изповядал пред Апостолското седалище, че вярва. Поради това се обърнахме към него,

щото, като остави всяка одумка, да доде при нас, дето да чуем от устата му, дали държи и вярва онова, що е обещал или не).

Иоан, прочее пише, че Методий е поставен за моравски архиепископ от Адриана. А понеже сведения за това ни дава само Панонската легенда, то е очевидно, че горното се твърди въз основа на сведенията на Панонската легенда и следователно е апокрифно.

Следствие тези лъжовни папски писма се е създало убеждението, че Методий е бил владика в днешна чехска Моравия и пр., когато под Моравия тук се е разбирала една област в България и пр. Освен горното папа Иоан е писал и следното писмо до Методия:

„Епископ Иан Божи слуга на слугите до Методия, най-почитаемия архиепископ на Панонската църква. От известието за твоите учения разбрахме, че повереният тебе като на духовен пастир божи народ, макар че трябваше да го спасяваш и упътваш, не това, що светата Римска църква е научила от същия апостолски първенец и секи ден възхвалява, обучавайки го, го учиш, а го въвеждаш в заблуда. Следствие това с тези писма на нашето апостолство ти заповядваме, като оставиш всяка одумка, да дойдеш лично при нас, за да чуем и разберем от устата ти дали тъй държиш и дали тъй възхваляваш, както с твоите думи и писма обеща на светата Римска църква, или не, право да разберем твойто учение.

„Сега пак се научаваме, че пееш литургията на варварски т.е. на славянски език. Следствие това веч ти запретихме с отправените до тебе по Павла, анконския епископ, наши писма, да не служиш литургия на тоя език, а или на латински, или на гръцки език, както пее разпространената по всички страни и разпръснатата между всички народи Божя църква“.

Това писмо е важно поради запрещаването на славянски език.

Щом Методий е назначен за архиепископ от папа Адриана, както се твърди от по-горното писмо на папа Йоана, то той е имал право да служи на славянски, понеже папа Николай, па и Адриан, осветили славянския превод на евангелието, както се разправя в легендите. Тъй напр. в Панонската легенда се говори:

„Папа Николай, като узнал за такива мъже, проводил за тях, желайки да ги види, като ангели Божи. Той осветил тяхното учение и положил славянското евангелие на олтаря на свети апостола Петра, а блажения Методия посветил в попство. Там имало много други хора, които хулили славянските книги, като казвали, че на никой народ не се стои да има свои книги, освен на евреите, гърците и латинците според Пилатовия надпис, който написа на кръста господов. Тях папата ги нарече пилатни-

ци и триезичници, прокле ги и заповяда на един епископ, който страдаше от същата болест и посвети от словенските ученици три попа и два анагноста (четца).

А в тъй наречената Българска легенда или Житието на св. Климента се говори:

„Като знаели, че и Павел е предлагал на апостолите своето благовествование, те тъй също се отправят към Рим, за да покажат на най-блажения папа труда си, превода на св. Писание. Те стигнали благополучно и не напразно се трудили. *Адриан*, който тогава седеше на апостолския стол, много се зарадвал, като чул за тяхното пристигане. Понеже бе отдалеч поразен от гърма на славата, която се бе разпространила за тези светии, той желаел да види и сиянието на тая благодат, която пребивала в тях и, като виждал божествени мъже, изпитвал същото чувство, както Мойсей, когато виждал Господа и пожелал да му се яви също и тяхното лице и той да може да види разумно. Той не могъл да се сдържи, а, като взел със себе си цялото духовенство и всички находящи се тогава епископи, пошъл на среща, по обичая с кръст напред и с блясъка на светилниците, като изразявал сияне от радост, а също може да се каже и сиянето на появяващите се гости, чрез които, за да ги прослави Господ със славата на своите светии, е благоволил да извърши много чудеса във време на тяхното влизане в Рим. А когато на папата се показва техния труд и когато той видя превода на св. Писание на горепоменатия език, той не знаел от радост какво да прави. Той ублажавал светите мъже, като ги наричал с разни имена: бащи, скъпи синове, своя радост, венец на вярата, диадема на църковната слава и украшение. След това какво прави той? Като зел преведените книги, донел ги пред светия алтар, посветил ги Богу, като дар и с това показал, че подобни жертви от словесните плодове са благоугодни Богу и че Господ приема такива жертви с приятно благоухание. И наистина, какво е по-приятно за словото Божие, освен словото на хората, което развързва словесните от безсловесията, тъй като подобно на подобно се радва? Той ги обявил в църквата за мъже апостоли, понеже те са извършили подвиг, равен на подвига на Павла, като се стремили да принесат Господу съвършен и свят езиков дар. За това тези от съпътниците на светиите, които по свидетелството на техните учители добре знаели славянски език и се отличавали с благочестив живот, той посветил едни в презвитери (попове) други в дякони, а някои в иподякони. А самия великия Методия, макар и да се е откланял и отричал, ръкоположил за епископ на панонска Моравия,

като считал, че би било несправедливо да се лиши от чина онзи, който действително е достоен за него“.

Според легендите, прочее, въз основа на които е написано писмото на папа Йоана, Методий именно за това е бил назначен от Адриана за панонски архиепископ, защото е превел светото писание на славянски. Папите се толкова възраждали от това, че осветили славянското евангелие, папа Николай посветил Методия в попство, а Адриан го назначил за панонски архиепископ. От думите на папа Йоана обаче „Научваме се, че пееш службата на славянски език“ излиза, като че ли папа Иоан не е знаел за горния характер на Методиовото назначение и като че ли Методий е извършил никакво нововъведение. Освен това от писмата на папите, както и от някои легенди се разбира, като че ли освен на гръцки и латински на друг език не е четено евангелието и не е проповядвано словото божие и като че ли, като се въвежда славянски език, прави се някакво нововъведение. А ние видяхме, че още в четвърти век Улфила преведе Свещеното писание на готски, Гаина издейства за дунавските жители една църква в Цариград, дето Св. Иоан Златоуст е държал проповеди чрез преводач, т.е. дето се е проповядвало на скитски или славянски и пр., тъй че твърдението в тъй наречените папски писма, че освен на латински или гръцки на друг език не се е служила Божата служба, е лъжовно. То ще да е скроено в по-ново време, за да се докаже подчинеността на славянската църква под Рим.

С дотукпосоченото ние искахме само да изтъкнем, че невярността на легендите и папските писма, що се отнася до зависимостта на св. Братия от Рим, би трябвало да се разбира от самото им съдържание, иначе обаче тяхната невярност би трябвало да се разбира по само себе си, щом българското покръстване е готско покръстване, което е станало в четвърти век.

По-късно обаче ще да е имало някаква машина за съставяне на исторически свидетелства, която ще да е имала за цел да представи работата, че всичко е произлизло от Рим. Тъй напр. а) В Цариград се назначиха от владиката Йоана попове, дякони и четци за дунавските жители, а Панонската и Българската легенди казват, че попове, дякони и четци били назначавани в Рим от папа Адриана; б) Панонската легенда на едно място казва, че словенските князе Ростислав и Светополк проведоли из Моравия до императора Михаила в Цариград, да им проводи хора, които да ги научат на истината. Михаил им изпроводи Кирила и Методия, които за тая цел превели Св. писание на славянски и пр., а мал-

ко по-нататък, същата легенда разправя, че Коцел проводил до папата да го моли да му проводи учителя Методия, когото папата на драго сърдце проводил, *щото той, като превежда книги на славянски език, да ги поучава в църковните обряди*. Славянските книги, значи, ще се преведат не по инициативата на императора Михаила, а по тая на папа Адриана. Една и съща работа, прочее се зима от едно място и се дава на друго. Противоречието, което се явява тук в редовете на една и съща легенда, съчинителят извинява със следните думи:

„Вие търсите учител не само от тоя светителски стол, но и от благоверния цар Михаила. Той ви проводи блажения философ Константина с брата му, а ние не успяхме. Те като видели, че вашата страна принадлежи към Апостолския стол, нищо не направили против каноните, но дохода при нас, като носеха мощите на св. Климента. Ние ги приехме с голяма радост и след зряло обмисляне постановихме да проводим във вашата страна свещения Методия с учениците му, нашия син, мъж съвършен по разум и правоверен, като превежда книги на Ваш език, да Ви научи, както искахте, във всички църковни обряди и светото богослужение, именно служба и кръщение“.

Ето как свързва съчинителят на легендата тези две инициативи. Коцел просил учители и в Цариград и в Рим, но додето в Рим да успеят, от Цариград изпроводили. Обаче изпроводените от Цариград хора, като разбрали, че горната страна принадлежи към Рим, отпразнали се за Рим, (били, значи, хора справедливи), а Рим ги праща на моравците. Тъй че ***Рим, а не Цариград*** праща учители на моравците. Освен това гръцкият император ще да е бил изпроводил не духовници и познавачи на вярата, а просто човешки физиономии, защото от тези хора папата първа прави избор, та поставя едни в попове (Методия) други в дякони (слуги), а трети в иподякони (помощници на слугите). Дали е мислимо да са изпращани за проповедници да просвещават в духовенство други хора, които не са имали никакъв духовен чин, е друго питане, обаче с това, че папата им дава духовните чинове, пак се поставя инициативата в Рим. Неверността на съдържанието и извънредната ловкост на автора да представи работата, като че няма противоречие, са очевидни; в) В Цариград умря Улфила в крайна старост, а в житието на св. Наума и пр. се казва, че Кирил умрял в крайна старост в Рим; г) Улфила преведе Св. писание в Цариград, легендите пишат, че Кирил превел Св. писание в Рим и пр.

Изобщо взето ясно се забелезва желанието да се припишат на Рим работи, които не са му принадлежали. Това желание е изразено в съчи-

ненията на Анастасия, Библиотекаря, дето ту се твърди, че българите са били от старо време християни, ту че били покръстени от папа Николая. В писмата на папа Йоана, па и в легендата за Кирила и Методия.

Ставало е, прочее съчиняване на легенди въз легенди. Най-напред от станалите в четвърти век във Византия събития са образувани разкази, които са приписани на Рим. След това, като се е чуло името Моравия, и понеже в днешно време друга страна Моравия, освен днешна чехска Моравия, няма, то се казало, че Методий е бил моравски владика наместо мизийски. Понеже и от тези разкази се разбира, че славяните са имали свое богослужение, тогава пък се съчиняват други разкази, в които се доказва, че славянското Богослужение не е било позволено, че освен на гръцки и латински светата служба на друг език не се е пееа и пр. *Цялата тая материя обаче е фалшива, ако и да е послужила за тонове научни трудове.*

Като съберем сега всичко онова, що се говори за апостола Павла, Кирила и Методия и Улфила, ние дохождаме до следното заключение:

1) Кирил се идентифицира с апостола Павла, като се казва, че той се учил в Дамаск, ходил на Кипър, Крит, в Солун, защото апостол Павел е вървял тоя път, който за роденият и отраслият на Балканският полуостров Кирил, е непонятен.

2) Кирил или Методий се идентифицират с Улфила, като се казва, че Кирил е роден в Кападокия, защото Улфила собствено произлиза от Кападокия, че е ходил в Цариград да се препира с владиката Йоана, понеже Улфила е ходил по онова време в Цариград да се препира; като се казва, че Методий е превел св. Писание с изключение на Макавеите, понеже Улфила, за да не поощрява геройството на своя народ, не преведе книгите за царете; като се казва, че Кирил е умрял в Рим в дълбока старост, дето бил погребан с големи почести, понеже Улфила умря в Цариград в дълбока старост, дето го погребали с големи почести; като се казва, че Кирил е живял във времето на св. Августина, понеже Улфила е живял тогава; като се казва, че отсякъл свещения дъб *Александър*, понеже този храм е бил храм на старите дунавски жители, с които е имал работа Улфила в IV век, а не Кирил в IX; като се казва, че Методий изнамерил готско писмо, понеже Улфила изнамери готско писмо; като се казва че учениците на Кирила били епископи в Ликия (мала Азия) и пр. и пр.

3) Кирил и Методий и техните ученици се идентифицират с хората на свети Йоана Златоусти, които той избра и ги посвети в свещеници, дякони и четци на писанията и ги изпроводи да превръщат скитския на-

род, понеже това има смисъл за четвърти век, а няма за девети век, тъй като Кирил и Методий и техните другари, като са се били наели да преведат евангелието и да просвещават народи, все са били поне четци, дякони и свещеници и все трябва да са знаели славянски, на който език са се наемали да преведат Св. писание, та не би имало нужда папата да търси между тях такива, които знаели славянски, за да ги посвещава тепърва в четци, дякони и свещеници.

4) Дружината на Кирила и Методия се идентифицира с дружината на Улфила, когато той премина от тая страна на Дунава следствие гонитбата на Атанарика, против християнството, като се казва, че те били гонени от славянския или моравския княз, та трябвало да минат Дунава, къде Белград и да се установят в България, защото тъдява минаха Дунава бягащите в четвърти век готи и се заселиха в отсетнешна България; идентифицира се с панонските и мизийски владици, които са спорили върху света Троица и са били принуждавани да бягат към Цариград и пр., понеже този спор за девети век, когато Методий и учениците му са били посветени от папата в свещенишки чинове, няма смисъл.

5) Кирил се идентифицира със св. Бонифация и пр. и пр.

От всичко това, прочее явно става, че историята на Кирила и Методия е сбор от разни разкази за разни събития от разни времена и за разни личности, тъй че Кирил и Методий не са съществували в тая форма, в която се схващат днес.

Преводачът на Священното писание на български и главен основател на българската църква е Улфила, комуто от сетне е дадено името Кирил.

5. Културни белези.

Езиковите данни за старостта на българите в Европа и отношението им към другите стари народи мислим отсетне да разгледаме. Но, понеже началото на разгледаните по-горе от нас народи се е обяснявало главно, за да не кажем изключително, с езикови данни, то за обща ориентировка, че полученото от историческите данни заключение се потвърждава и от езиковите, нека посочимъ сега само на следното:

а) Имената на готските и българските князе.

Името *Атила*, името на знаменития хунски император, е име, което се среща у старите европейски народи много време преди появяването на хуните. Тъй напр. *Атила* (Attilius), римски драматически поет от II век *преди* Христа, автор на една *Електра*, поддържане на Софокла. Attilius, римски консул в трети век преди Христа. У днешните българи се среща името Атила, като народно име много често. То е даже едно от най-разпространените имена в формата *Тилю* и *Тилко*.

От българските князе един се е казвал *Сабин*, а Сабин е такова известно римско име, че е излишно да се привеждат по-нататъшни доказателства за това. Друг се е казвал *Требел*, а в 264 година, във време на Галиана *C. Annius Trebellianus* се провъзгласи за император в Исаврия. Във времето на Константина е живял римският историк *Trebellianus Pollio*. Трети български княз се е казвал *Телец*, а Йордан ни говори за гетския княз *Телефа*, който бил живял много години преди Христа. Сродно с *Телеф* и *Телец* е и името *Телерик* на друг български княз. Към корена *теле* е притурено окончанието *рик* което е свойствено на галските или келтските народи, каквито са българите. Името *Кроват* е идентично с Хорвата, родоначалника на хърватите, па и със самото име хървати (кровати). Името *Есперих* или *Аспарух* е сродно с името *Аспар*, име на знаменитият римски военачалник от гетски произход, (виж Дел III). Името *Богорис*, явно личи, че е съставено от думите Бог и *рикс*. То е сродно с *Vojorix*, име на един знаменит галски войвода. Основателят на втората българска държава се е казвал *Асен*, а има римски историк и оратор, роден в 76 година преди Христа на име *C. Asinius Pollio*, друг римски историк, който е писал история на войната с партите и римска история, се е казвал *Asinius Quadratus*. *Ирнек* е без съмнение *Иречек* (Ирнечек) и пр.

Галското окончание *рик* или *рикс*, т.е. гех (княз) се намира като окончание и у имената на българските кнезове. Тъй напр. *Еспе-рих*, *Теле-рих*, *Бого-рис*. Сетне името на основателя на руската държава *Рю-рик* и пр. Най-много имена с оконч. на *рик* се срещат у готите. Тедорих, Аларих, Атанарик, Гензерих и пр. Тези имена досега не са оценявани правилно. Понеже Рюрик по своето окончание е спадал към готските имена, и понеже готите се считаха за германци, то руските учени обявиха Рюрика или основателите на руската държава за немци. Сега обаче от същия факт се вади обратно заключение: понеже името на Рюрика, по своето окончание *рик* е готско, галско, келтеко, то Рюрик е бил славянин, защото славяните са готи, гали, келти.

От посоченото обаче ясно се вижда, че българските имена са келтски, галски, готски. **Едва ли у някой друг народ имената имат такъв старински характер, както у българите.** Този характер на имената на българските князе не се е схващал, ами са се създавали разни басни, че българите по имената на своите князе били турци и то без някой от толкова многото критични умове, за които турцизма на българите е очевиден, да е можал да докаже турския им характер.

От друга страна пък имената на готските князе носят славянски характер. Тъй напр. тримата готски братия, които се подигнаха против хуните след Атиловата смърт са се казвали Валамир (Walamir), Теодомир (Theodimir) и Видимир (Widimir). *Видимир* (Vithimir) е и наследникът на Херманриха, неговият пък наследник се е казвал *Видерик* (Videricus) (Amm. Marcellin. XXXI, III, 3 и IV, 12). Един от вандалските князе, синът на Гензериха се е казвал *Генчо* (Genzo) (Procop. V. I, 5). Името Генчо носят и много илирийски князе. Един такъв Gentius напр. се споменава от Diodor-a (XXX Excerpt. Vatican, p 72-74). Името *Генчо* (Gentzon) се споменава и от Теофилакта Симоката, като име на един византийски войвода в борбата на византийците срещу аварите (VII, 3). Генчо се е казвал един византийски войвода от готски произход във време на войните им с Теодориха велики в Илирия. Тук трябва да споменем твърде разпространеното сега у българите име *Гето* (Кула), което очевидно стои във връзка с името *гети*, сетне името *Галю*, *Галчо*, което стои във връзка с името *гали*. Първият хунски княз се е казвал *Валамир* и пр. Трябва да споменем още, че владиката на Томи (Кюстенджа) във време на императора Валенса, около 378 г., се е казвал *Ветран* Vetranon, а римският военачалник, който по това време е защищавал Дебелт от готите се е казвал Barzimer (Бързимир) (Am. Marcell. XXXI, VIII, 9). Тук трябва да споменем името на готския княз *Валия*, което се явява и в съставното име Валамир, защото името Вълю, Вулю и пр. е едно от най-разпространените български имена. **Към тази категория имена спада и името Вулфила или Улфила.** То не е нищо друго освен името Вълло или Вуло. Освен това трябва да се спомене името на готския княз *Тотила*, защото името *Тота Тотю* е твърде разпространено име у нас. Подобни имена не се срещат у германците. Ако *Видимир*, *Видерик*, *Генчо*, *Валамир*, *Ветран*, *Бързимир* и пр. не са славянски имена, то ние не знаем, как би трябвало да звучи едно име, за да се нарече славянско. Тези имена обаче досега не са схващани тъй. Наместо техният очевиден славянски характер да удари в очи изследователите, та да потърсят причините на тоя славянски характер на тези имена, Виен-

ската школа създаде една формула, с която тя доста успешно събаряше всеки намек за славянска старинност на дунавските жители.

Те казваха: понеже готите са германци, то имената, като *Видимир* напр., са германски. А следствие това германците били имали имена освен на *рик*, но и на *мир*, когато нито едното нито другото е свойствено на германски език. Тъй че, ако човек би искал да приведе някое старинско име с окончание на *мир*, напр. *Varzimir* (IV век), за да докаже, че славяните са стари дунавски жители, нему това не се приемаше за доказателство, защото имало и германски имена на *-мир*, тъй че не е безсъмнено вярно, че всяко име, окончаваше на *мир*, е славянско. Тъй е и с окончанието *рик*. Нещо повече, Мюленхов отиде до там, че за да докаже, че наименованието на реката *Черна* не е славянско, привежда като противовес, че в Тракия имало река с такова име и пр., с което той иска да каже, че и неславянски народи напр. траките имали подобни думи, тъй че името на *Черна* не може да се вземе за доказателство за дунавска старинност на славяните, когато този пример всъщност сочи, че траките са славяни. Чрез тази формула всяка дума, колкото очевидно и да е тя славянска, се оборваше, като не славянска. По тоя и нему подобни начини критичните умове доказваха, че не е имало славяни на Дунава, а хората около *Archiv für slavische Philologie*, си помислиха, че те най-сетне са проводени от Бога, да втикнат тези дълбоки истини в главите на славяните, защото те не са в състояние да ги разбират. Не се търси истината и когато се извожда думата *Ostrogothi* (Остроготи) от немската дума *Osten* (изток) и по тоя начин се твърди, че готите са немци, понеже немската дума *Osten* на старонемски звучи *austan, eastan*, тъй че няма нищо общо между немската дума *austan, eastan* и думата *остро*. Освен това Йордан, от когото ни е останала тая дума, ясно казва, че Острогота е собствено име. Един Острогот напр. се споменава като син на Хизарна (Jord. XIV) и баща на Хунила и че Остроготите са наричани тъй, защото са имали за княз Острогота (Jord. XIV, 82). Този Острогота преминавал със своите хора Дунава да опустошава Мизия и Тракия (Jord. XVI. 90); той е бил княза на остроготите и визиготите и се е сражавал с гепидите (Jord. XVII 98–100). По-нататък Йордан съобщава, че Теодорих имал две дъщери, от които едната се казвала Теудикодо (*Theudicodo*), а другата *Острогото* (*Ostrogotho*). Същото може да се каже и за *визиготи*, защото, ако имаме име (Теудо-кодо, Остро-гото, Визи-мар (Jord. XXII), то може да имаме и Визи-гото и пр. Въпреки тази очевидност, че Острогот и Визигот са собствени имена, тъй наречената от нас Виенска школа ни учи, че те не са собствени

имена, а прилагателни немски думи и то остро било равно на *austan*, а визи на *westana*.

Към горните имена, които са очевидно славянски, нека притурим името на реката *Черна*, която е текла през средата на готското отечество, (в. стр. 71 и 117). След установяването, че *Черна* е *Aqua nigra*, т.е. черна вода или по-добре, че *Черна* е славянска дума, славянщината на готите или гетите е очевидна и от езиково гледище. От научно гледище приведените думи са достатъчни да покажат, че българите са стари европейски жители, че готите са славяни, и че готи и българи е едно и също и от езиково гледище.

б) Седмичните дни като белег на старо християнство у славяните.

Как са делили славяните времето отначало, непосредствени доказателства нямаме. За това деление ще можем да съдим само по аналогията със сродните им народи. Разпределението или броенето на времето е зависимо от бройната система на съответствия народ. Тъй напр., гърците и латинците са имали десетдневни недели (седмици). Това разпределение на времето на десетини у тези народи произлиза от тяхната бройна система, която е „*десетична*“. Индогерманските народи (индийци, персийци, гърци, славяни, немци, келти) са смятали *все по на 10 или по на 5*. В тези езици *десет* се повтаря в *двадесет, тридесет* и пр. до *сто*. Какво собствено означава: *едно, две, три, четири, шест, седем, осем, девет*, учените не могат още положително да кажат. Обаче за *пет* те почти положително твърдят (Hirt), че то ознакавало *ръка* (пет пръста), *десет*, индогермански *dékmt*, означавало две ръце. И понеже се вярва, че от Назарет нищо добро не излизало, то учениците по-малко са взимали във внимание славянския език, отколкото би трябвало да го зимат, иначе горните хипотези по-добре би се уяснили от него, защото никой друг от индогерманските езици не е такъв ясен представител на десетичната бройна система, както славянският. У другите езици се забелязват малки отклонения. Напр. френците казват на седъм-десет *soixante dix*, на осъм-десет *quatre vingt*. Латинците казват на двадесет *viginti*, а гърците *εἴκοσι*. *Viginti* и *εἴκοσι* са сродни. Беотски на двадесет се е казвало *Fixati = viginti*. Обаче сродството между латинското *decem* (десет и латинското *viginti*), както и сродството между гръцкото *δέκα* (десет) и *εἴκοσι* (двадесет) не е така очевидно, както сродството между славянското *десет* и *два-десет*, дето повтаря-

нето на десетте е съвсем ясно. Освен това, от славянското десет по-ясно виждаме, че десет означава „две-пет“. Старослав. *десять* е равно на *де – сять, сять = сентъ = cinq = quinque = πέντε* – пет. Тъй че *де-сент* ще рече *две-пет*.

Славянският език ни уяснява и твърдението, че *пет* било значило *ръка*. Българите на ръката на малко дете казват *куна*, което, както се вижда, стои много близо до латинското *quinque* (пет).

Както виждаме, десетичната бройна система има за най-очевиден свой представител славяните. Тя е била много силно застъпена и в Италия, дето образува основата на държавната наредба. Тъй напр., там *десет* къщи образуват един род, *десет* рода една курия, *десет* курии една община. У германците пък стотиците са играли важна роля. У източните народи (вавилоняни, египтяни) е господствувала дванадесетичната или по-добре шестичната бройна система, която по-сетне е преминала и у европейските народи. И днес ние делим деня на 24 часа, т.е. два пъти по 12, часа на 60 минути, а минутата на 60 секунди. Математиците делят кръга на 360 градуса и пр. Тъй че наместо 5, 10, 50, 100 се явяват; 6, 12, 60, 120.

Имайки дотук казаното предвид, ние можем смело да кажем: понеже десетдневната неделя у гърците и латинците е продукт на десетичната им бройна система, то десетдневна ще да е била и седмицата на славяните, понеже и те са представители на десетичната бройна система, шесто или седмодневната неделя и у тях е източно (еврейско) влияние.

Седемдневната седмица у гърците и римляните е дошла от египтяните.

Евреите тъй също са имали седемдневна „неделя“, която стои в свързка с историята им, законодателството им, религията им. Тъй напр., Бог създал света в седем дена. Всеки седми ден у тях е ден за почивка и пр. Евреите са имали само едно име за своите седмични дни – „Сабат“. Другите седмични дни са отбелязвали с първите букви на еврейската азбука. У новия завет, както и при по-старите черковни отци, обикновено дните се отбелязват така; На пръв Сабат (Неделя), на втори Сабат (Понеделник) и пр.

Германците пък са взели седмицата, както и седмичните дни от римляните, само че наместо римски божества, турили германски божества. Тъй напр., наместо римското *Solis dies* (ден на слънцето), немците казват *Sonntag* (ден на слънцето); *Lunae dies* (ден на луната) немците казват *Montag* (ден на месечината) и пр. т.е. наместо латинските *Sol, Luna, Mars* и пр. са турени немските: *Sonne, Mond, Tiwas* и пр.

След като християнството се разпространило из Римската империя, римляните се помъчили да приспособят названията на седмичните дни към текста на Св. писание, като заменили езическите названия: Слънце, Луна, Марс, Меркур, Иовис, Венера, Сатурн с други названия, пригодени към Св. писание. Тъй напр. *Solis dies* нарекли *dies dominica* (ден на Господа), от което е станало днешното френско название *dimanche*, итал. *domenica*, влашкото *думиник*. След Господния ден (*dies doininica*) следва *prima feria* (пръв празник), *secunda feria* (втори празник), *tertia feria* (трети празник), *quarta feria* (четвърти празник), *quinta feria* (пети празник) и най-сетне *Sabbati dies* (Събота).

Тези латински християнски названия за седмичните дни не са могли да си пробият път у потомците на римляните, т.е. днешните романски народи: италианци, испанци, френци и власи, защото те и днес назовават седмичните дни повече според езическото им обозначение. Само португалците наричат седмичните дни според християнското им обозначение. Християнското в седмичните дни на другите романски народи е това, че на Неделята се казва „*Domenica*“ а на Съботата „*Sabbat*“; другите названия са езически.

За да станат по-ясни разсъжденията, които има още да направим, ние ще си позволим да приведем следната прегледна таблица за седмичните дни у разните европейски народи.

Гръцки	Римски	Старохристиянски римски	Влашки	Италиански
<i>Ἡ πρώτη (ἡμέρα της ἑβδομάδος)</i> пръв ден на седмицата или <i>ἡ κυριακή</i> (господня)	<i>Solis dies</i> (ден на Слънцето)	<i>dies dominica</i> (ден на Господаря, т.е. на Господа)	<i>Думиникъ</i>	<i>domenica</i>
<i>ἡ δευτέρα (της ἑβδομάδος)</i> – втори (ден на седмицата)	<i>Lunae dies</i> (ден на Луната)	<i>prima feria</i> (пръв празник)	<i>луни</i>	<i>lunedì</i>
<i>ἡ τρίτη (της ἑβδομάδος)</i> трети (ден на седмицата)	<i>Martis dies</i> (ден на Марса)	<i>secunda feria</i> (втори празник)	<i>марци</i>	<i>martedì</i>

<i>ή τετάρτη (της εβδομάδος)</i> четвърти (ден на седмицата)	<i>Mercurii dies</i> (ден на Меркура)	<i>tertia feria</i> (трети празник)	<i>меркури</i>	<i>Mercoledi</i>
<i>ή πέμπτη (της εβδομάδος)</i> – пети (ден на седмицата)	<i>Jovis dies</i> (ден на Йова)	<i>quarta feria</i> (четвърти празд.)	<i>жой</i>	<i>giovedi</i>
<i>η έκτη (της εβδομάδος)</i> шести (ден на седмицата)	<i>Veneris dies</i> (ден на Венера)	<i>Quinta feria</i> (пети празник)	<i>винери</i>	<i>venerdi</i>
<i>το σάββατον</i> (събота)	<i>Saturni dies</i> (ден на Сатурна)	<i>sabbatio dies</i> (събота)	<i>съмбатъ</i>	<i>Sabbato</i>

Френски	Немски	Английски	Български	Еврейски
<i>dimanche</i>	<i>Sonntag</i> , старонемски <i>Sunûn tag</i> (ден на слънцето)	<i>Sunday</i>	<i>Неделя</i>	<i>Sabbat</i> или <i>Шабат</i> , което значи: <i>почивка „празнуване“</i>
<i>Lundi</i>	<i>Montag</i> , старон. <i>mânetag</i> (месечен ден)	<i>Monday</i>	<i>Пон(е) делник</i>	<i>1. Шабатъ</i>
<i>Mardi</i>	<i>Dienstag</i> , старон. <i>Ziestag</i> , т. е. ден на бога <i>Zio</i> , който старон. се е казал и <i>Tiu</i>	<i>Tuesday</i>	<i>Вторник</i>	<i>2. Шабатъ</i>
<i>mercredi</i>	<i>Wotanstag</i> , т. е. ден на бога <i>Wotan</i> . Отсетне у граничещите със славяни немци <i>Wotanstag</i> получил название <i>Mitwoch</i> , среда на седмицата или Среда	<i>Wedensday</i>	<i>Среда</i>	<i>3. Шабатъ</i>
<i>jeudi</i>	<i>Donnerstag</i> , старон. <i>Doniristag</i> , т.е. ден на бога <i>Donar</i>	<i>Thursday</i> (ден на бог <i>Thor</i>)	<i>Четвъртък</i>	<i>4. Шабатъ</i>
<i>vendredi</i>	<i>Freitag</i> , ден на богинята <i>Freya</i>	<i>Friday</i>	<i>Петък</i>	<i>5. Шабатъ</i>

<i>samedi</i>	<i>Sonnabend</i> и <i>Samstag</i> . Първото значи денят на надвечерието на слънцето. (Понеже Неделята е <i>Sonntag</i>) а второто произлиза от еврейското <i>Сабат</i> .	<i>Saturday</i> (ден на Сатурн)	<i>Събота</i>	б. <i>Шабатъ</i>
---------------	--	------------------------------------	---------------	------------------

Като прегледаме сега дните на разните християнски европейски народи, ние дохождаме до следните заключения:

Между латинските и гръцките християнски седмични дни има връзка, защото гръцкото *Кириаки* (Господня) и латинското *Доминика* (Господня) е едно и също, само че гръкът го изразява с гръцка дума, а латинецът с латинска. Едно и също е и гръцкото *Саватон* и латинското *Саббати*. Разлика има, що се отнася до другите дни. Тъй напр., християните латинци са казвали на Понеделника *prima feria* (първ празник), а гърците казват на същия ден *δευτέρα*, т. е. *втори ден от седмицата*. Разликата е не само в това, че едни казват *първ*, а други *втори* на един и същи ден, ами и в смисъла. Гръцкият ден не е *праздник*, а просто втори ден от седемте деня. Това показва, че тези две седмици не са буквално копие една от друга и че те са се развивали независимо една от друга.

Най-интересно питане, което ни се задава сега, е да се отговори, в какво отношение стоят славянските седмични дни към седмичните дни на гръци и латинци. Славянските седмични дни, както се вижда от прегледната таблица, не вървят по системата нито на седмичните дни на гърците, нито по тази на латинците. Те са нещо самостоятелно. От всичко се вижда, че те са създадени въз основа на Свещеното писание, стария завет и то главно по духа на 10-те заповеди Божи. Последният ден у славяните е *Неделята*, с която те изразяват 4-та заповед: „Шест дни работи, а седмия не работи, *не-деляй*“. И в това отношение има голяма разлика между смисъла на гръцката и латинската Неделя и славянската Неделя. У гърците Неделята е първият седмичен ден, защото Понеделникът носи име „втори“, когато славянската Неделя е седми ден. Гърците и латинците казват на неделята господов ден, когато славяните употребяват съвсем друго понятие: *не работи*. Славянската Неделя не е нито етимологически, нито логически сродна с гръцката *кириаки* и латинската *доминика*.

Тази оригиналност ни става по-ясна, като погледнем на останалите

седмични дни. Тъй напр., след неделята у славяните иде *по-неделник*. Тук вече се забелезва още по-голема разлика. Денят след Неделята се определя от самата Неделя, когато гърците казват на тоя ден девтера (втори ден), а латинците *prima feria* (първ празник); т.е. тук няма нито логическо, нито етимологическо сродство.

Логическо сродство би могло да се каже, че има между славянските: Вторник, Четвъртък и Петък и латинските: *secunda feria* (втори празник), *quarta feria* (четвърти празник) и *quinta feria* (пети празник). Обаче и тук системата се прекъсва от *Средата*. След Вторника у славяните иде Среда, т.е. среда на седмицата, а у латинците си следва бройната система непрекъснато, т.е. латинците казват на Средата *tertia feria* (трети празник). Средата у славяните е среда между Неделя и Събота.

Колко и да е малък тоя допир между латинци и славяни, той все поне е някакъв допир, когато между гърци и славяни *няма изобщо никакъв допир*. Нито между един от славянските и гръцките християнски седмични дни няма еднаква логическа или етимологическа връзка. По-голямото сродство на славянските седмични дни с латинските, отколкото с гръцките сочи на техния галски характер.

Езическата седемдневна седмица се е установила у римляните едва във времето на императорите. Въ II-ия век е вече съществувала, защото Dion Cassius, който е живял тогава, бележи, че е съществувала.

От кога се захваща христианизирането на седмичните дни, точно не може да се каже, обаче, понеже езическата седмица захваща от 11-ия век, то християнската не ще може да захваща по-рано, ами и тя ще захваща най-рано от 11-ия век, а може би и много по-късно.

Християнските латински седмични дни не са могли да ѝ пробият напълно път у новолатинците, защото и днес италианците, испанците, френците, власите си служат повече с езическите названия на седмичните дни. А това показва, че първите римски християнски названия на седмичните дни далеч не са били усвоени от масата на романките народи. Те са се употребявали само от по-интелигентните и от духовенството, а народът си е продължавал да си нарича дните по езически. Това не е така и със славяните. Християнските славянски седмични дни с проникнали в цялата славянска маса, защото всички славяни, т.е. българи, сърби, руси, чехи и поляци еднакво наричат своите седмични дни:

Полски	Чехски	Сръбски	Руски	Български
Niedziela	Neděle	Неделя	Воскресение (Неделя)	Неделя
Poniedziałek Wtorek	Ponděli Útery	(Понделък) (Понедеоник) Уторник, (Уторак)	Понеделник Вторникъ	Понделник Вторник
Sroda	Strěda	Среда	Среда	Среда
Czwartek Piątek Sobota	Ctvrtek Pátek Sobota	Четвртин (Четвртак) Петак Субота	Четверг Пят- ница Суббота	Четвъртък Петък Събота

Тази еднаквост на славянските седмични дни сочи на една обща славянска култура, или че християнството се е разпространило между славяните от един източник, а не, че поляците са получили християнството от един източник, българите от друг, русите от трети и пр. А този факт е много важен, защото той потвърждава онова, което изложихме по-преди, именно, че славянското християнство започва още от апостола Павла и че славяните в духовно отношение са представлявали една култура.

И тъй, не само че славянските християнски седмични дни са оригинални, но те са и единствени *най-християнски дни* измежду дните на днешните европейски народи.

Могло би да се запита, дали няма някаква връзка между славянската и еврейската седмица. Казахме вече, че славянската християнска седмица е създадена въз основа на Стария завет и, следователно, въз основа на еврейската седмица, въпреки това обаче, тя не е нейно буквално копие. Тъй напр., у евреите секи седми ден е бил определен за почивка (Сабатъ=почивка, неделяне=Неделя), а такъв е смисълът и на славянската Неделя. Втора връзка между еврейската и славянската седмица може да се забележи и в това, дето денят след Неделята се казва „По-неделникъ“.

Следнеделният ден значи се определя чрез Неделята и в свързка с Неделята, понеже той се казва подирнеделник. А тъй се определят и еврейските седмични дни. Евреите имат само едно име за седмичните дни, това е *Сабат*. Дните след Сабат се определят чрез Сабат или в свързка със Сабат. Тъй напр., денят след Сабат се е казвал: „на първи Сабат“, след него „на втори Сабат“, на трети Сабат, на четвърти Сабат

и пр. Съставителят на християнската славянска седмица ще да е имал това предвид, като е повторил Неделята в По-неделника. Той ще да е искал да подражае еврейските названия, но по-нататък се е отклонил. Третата връзка между славянската и еврейската седмица, може би се състои във факта, дето славяните (българи, сърби, руси) казват на седмицата Неделя, защото в този смисъл се употребява и еврейската Сабат. А това е една остра разлика между славянската седмица и седмицата на гърците и римляните.

Като сравняваме, прочее славянската християнска седмица: християнската седмица на гърците и латинците, ние виждаме, че тя не е зета от тях, а че е съставена въз основа на Стария завет или еврейската седмица. Този факт потвърждава казаното от Нестора, какво пръв учител на славяните е апостол Павел, защото само оттук можем да си обясним тази независимост на славянската Неделя от гръцката и латинската и връзката ѝ с еврейската. Нека не се забравя, че апостол Павел е ходил у галатяните, че у галатяните са живели много евреи християни, и че нашето християнство, като доказахме, е дошло от Галатия, освен това, че апостол Павел е дохождал у Македония и пр. и нам ще ни стане ясно, защо у нашето християнство се забелезва еврейско, а не гръцко или латинско влияние.

Много е важно отношението между славянската и немската седмица. Немските седмични дни по принцип всички са езически и са създадени въз основа на езическата римска седмица. Тъй че тук не може да става дума, че славяните в това отношение са заели нещо от немците.

Въпреки това, между немци и славяни има допирни точки. Те са Среда и Събота. Една част от немците е зела да казва на Wodantag (Среда) Mittelwoch = среда на седмицата. Очевидно е, че между славянското и немското название има логическо сродство. Та сега е важно да се знае, немците ли са заели своята Среда от славяните или славяните от немците. Струва ни се, че тук не може да става никакъв спор за приоритета на тая дума. Немска не е, защото е притурена у немски език, защото и сега не се употребява у всички германски народи, напр. англичаните, нордците и др. северни германци не я употребяват. Тя се употребява само от югоизточните германски народи, т.е. онези народи, които са се допирали до славяни. Па и тези народи са казвали на Средата първоначално Wodanstag наместо Mittwoch. Средата няма никакъв смисъл у германската седмична система, защото тая система не е бройна, т.е. не се казва първи ден, втори ден, та да може да се каже и

среден ден. Германските седмични дни носят названия на божества, те са: ден на слънцето, на месеца, на Ция, на Водана, на Донара, на Фрея и на навечерието на слънцето (събота). Тъй че среда на седмицата у германците няма смисъл, защото не може да се каже между какво е среда. Средата напротив е свойствена на славянската седмична система, защото тя е бройна система. Средата тук е среда между Неделята и Съботата. Наместо да се каже трети ден, казва се „среда“, т.е. среда между Понеделник и Вторник от една страна и Четвъртък и Петък от друга. Германците си имат за Среда название: *Wodanstag*, което отговаря на тяхната система, а Средата е притурена отпосле у онези германски народи, които се допират до славяни. Тя се употребява от всичките славяни и е свойствена само на славянската система, а следствие това *немците са я заели от славяните*.

Славяните и германците се допират и що се отнася до *Събота*. И за тоя ден германците употребяват езическо название. Напр. англичаните казват *Saturday* (ден на Сатурна). Другите пък немци казват *Sonnabend*, предвечерие на слънцето, т.е. на Неделята, защото Неделята се казва ден на слънцето, *Sonntag*). Освен *Sonnabend* в Австрия и южна Германия Съботата се казва и *Samstag*. *Samstag*-а извождат от латинското *Sabbati dies*. Струва ни се, че това извожданс е ставало тъй, защото не се е знаело да се каже нещо по-сполучливо. Преди всичко латинските и гръцките α -та в *Sabbat* не са носови. От тях не може да се получи носовото *Sam*, както е в немски или в славянски. Този носов звук не се намира в италианския език, за да можем да кажем, че от него е преминал у немците. И италианците си казват на събота *Sabbato*, т.е. както и латинците. От де се е взел тогава немския носов азвук ам у *Samstag* = *Sambatstag*? Немската *Sambatstag* е сродна със славянската *Събота*, защото славянският звук тук е носов. На български се казва *Събота*, на руски и сръбски *Субота*. Последните у-та отговарят на българското „ъ“. Тъй че българската *Събота*, първоначално се е произнасяла *Самбата*, като това свидетелства влашкия език. На влашки се казва *Съмбат*. А вследствие на това ние можем да кажем, че *освен Среда немците са заели от славяните и Събота*. От немците е минала у френците, които я наричат *samedi*.

Че Среда и Събота са минали от славяните у немците се твърди и от най-знаменития германист *Jacob Grimm*. *Deutsche Mytologie*. Berlin 1875. IV. 104 Това си мнение Грим е изчазал, основавайки се на положителни данни. Среда носи езическо наименование в мнозинството от германските езици. Тъй напр. среднонидерл. *Woensdach*, севернони-

дерл. Woensdag, старофранкски Wânsdey, севернофр. Winsdei, англосакс. Vōdenes, Vodensdäg, английски Wednesday, старонордски Tysdagr, шведски Onsdag, дански Onsdag. Освен тези езикови данни, Грим привежда и исторически доказателства (стр. 106), че четвъртият ден на седмицата у германците се е казвал Woden. А от всичко това несъмнено излиза, че названието Mittwoch (среда) у граничещите със славяните немци е заето от славяните. Въпреки всичко това Франц Миклосич, основателят на тъй наречената от нас Виенска школа в своята студия (Die christliche Terminologie der slavischen Sprachen в Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, phil. histor. Classe Bd. 24 Wien 1876, стр. 19–21) пише:

„Броенето на седмичните дни не се съгласява с гръцкото и латинското, понеже славянинът отбелязва Вторника, а не Понеделника за втори ден, следствие което седмицата започва с Понеделника, а не с Вторника, поради което според Стули наместо Понеделник се казва „първи день“. Това обстоятелство е доказателство за немския произход на сряда, която е непонятна у славянското броене и престава да е гатанка, само ако се извади от немската Mittwoch“.

И тъй, понеже славянската седмица не се съгласява с гръцката и латинската, то от това следвало, че славянската *Сряда* е заета от немците. Благодарим за тая логика. Немците, значи, са дали на славяните онова, което те сами не са имали. За тая своя „обективност“ Миклосич получи от германските учени названието „Велики“.

Ние видяхме, че славянската седмица е оргинална. А ста пък виждаме, че тя е влияла върху образуването на седмичните дни у съседните на славяните германски народи Чрез тоя факт ние получаваме белег за старостта на славянското християнство.

Славяните освен дето са влияли в християнско отношение върху германските народи, но те са влияли и върху романски народи.

Власите напр. в старо време са били в духовно отношение под българите. Тъй че ние имаме не само културни белези, а и исторически факти за приоритета на славянското християнство над християнството на романските народи. Имайки предвид това, ние си обясняваме съдържанието, на по-преди приведената българска народна песен, според която Траян се е считал от българите за езичник.

И тъй, ако съдим по названията на седмичните дни, трябва да заключим, че славянското християнство е независимо от гръцкото и латинското, че то захваща още от апостола Павла и че е създадено на славянска почва.

в) Поп и владика.

Самобитни са не само славянските седмични дни, но и славянските названия *поп* и *владика*, които тъй също съставят неразделна част от самото християнство.

Виенската школа мисли, че *поп* е гръцката дума *πάππας* (баща) или *πάππος* (дедо), от която се била образувала и латинската дума *papa* (титлата на папата). Мислим, че не е било възможно да сме заели една титла от гърците, когато тя не се е употребявала у тях. Думата „попъ“ не е съществувала, като название на свещеник у по-стария гръцки език. Тази дума се забелезва у по-новия гръцки език, дето тя ще да е минала от български. Гърците казват на поп *ιερεΐ* (*Ιερεύς*), но и презвитер, *πρεσβύτερος*, (по стар, старешина), Последното чрез латинците е минало, като свещеническо название, почти у всички европейски народи: латински *presbyter*, германски *Priester*, френски *prêtre*. Гръцката дума *πάππας* или *πάππος* значи *баща, отец и дядо*. А тези понятия са се разпространили и у нас. Ние казваме на един 20 годишен, поп: „дедо попе!“ или „отче попе!“, притуряме значи към поп гръцките определения на *πάππας* и *πάππος*. Тъй че думата *поп* не изразява у нас стар човек. За да стане попа стар, ние притуряме определенията дедо или отче. Това ние не би направили, ако самата дума да си означаваше „дедо“, защо в такъв случай би било „дедо дедо“, което е абсурд. Па и старите писатели са правили разлика между *papa* (римски папа) и *поп*. В Панонската легенда се казва, че папа Николай посветил Методия в *попство*, т.е. в свещенически чин, а не, че го направил *papa*.

Поп е народния (простия) израз за свещеник, затова мислещите се за по-учени са го избягвали и са се старали да го заменят с чуждия израз *презвитер*, но тая дума и днес не се употребява от народа, нито пък му е някак си известна. Русите са заменили названието поп със *свещеник*, чехите казват на попа *кнез*, но му казват и поп, обаче поп се счита за по-просто. Изобщо взето у всички славянски народи поп е вулгарното, народното, простото название за свещеник.

Тая дума се намира и у немците, *Pfaff*, старогорнонемски *phaffo*, среднонордски *rare*, нордски *rapi*. Германистите не проумяват точно, от де иде тая дума у немския език. Разбира се, че в случая се и не взима предвид славянския език, понеже, според тяхното схващане, както и според схващането на голяма част учени, се мисли, че славяните са дошли в тези селища след германците, затова се и не обръщат към славянския език, да видят, дали няма да намерят нещо в него. Понеже у

немските езици има две думи за поп: *Priester* (презвитер) и *Pfaff* (поп), то би могло да се запита, защо немците да са заели два израза за едно и също понятие, когато би могли да си послужат само с едно? Извождането на думата *Pfaff* от латинската рара (названието на папата) не може да се обясни, защото думата *rara* съществува у немски език и се казва *Papst*. Интересни са етимологическите промени на тая дума. В старо и средногорнонемски се е казвала *bâbes*, а това отговаря на етимологическите закони на съответствените езици, т.е. от *rar* в немски език се получава *bâb*. Според етимологическите закони на славянски и гръцки език гръцкото *πάππας* или *πάππος* (дедо) става у славянски език *баба*, което и днес съществува у славяните. Думата *баба* е общеславянска и се намира у всички славянски езици. Напр. руски *баба*, чехски *баба* (*baba*), полски *баба* (*баба*) и пр. Гръцкото *πάππας* отговаря етимологически на славянското *баба*. И тук *η* става у славянски на *б*, тъй че у славянски език се получава *бат* – което се среща у думите: *батю*, руски *батка*, *батюшка* – баща. Според особеностите на български език *т* става *щ* (свет – свещ и пр.) за това вместо *бат* се получава *бащ-а*.

Приведохме тези примери, за да покажем, че във формата *баба* щеше да се яви гръцкото *πάππας*, а не във форма на *поп*, както що е станало с латинското *rara* или гръцкото *πάππας* в немски език (*bâb*), и освен това да посочим, че у нашия език съществува гръцката дума *πάππος* в формата *баба*. Ако българите да бяха заели гръцкото *πάππας*, те щяха и етимологически и логически да кажат *баба*. Думата *поп*, прочее не отговаря ни етимологически, ни логически на гръцката *папас*, тя е стар народен чиновнически термин, който е съществувал в езика ни преди Христа. Понеже се намира у всички славянски народи, тя е общославянска и следователно праславянска, т.е. не е заета в историческо време. Намира се и в пруски език = *raps*. Миклосич я счита за панонска дума, а панонците са българи. Нека към гореказаното да притурим, че в латински (галски) на жертвоприносител се е казвало *Рора* (*поп*) и нам ще ни стане ясно, че думата *поп* е стара народна дума.

Ако доказателствата, че думата *поп* е народна, са малко сложни, то че думата *владика* е народна дума, едва ли някой оспорва. На *владика* гръцки се е казвало *ἐπίσκοπος*, което значи нагледник, управител. Тази гръцка дума се употребява и от другите европейския народи. Напр. латински на *владика* се казва *episcopus*, старогорнон. *biscof*, а сегашно немски *Bischof*, (англ. *bishop*), френски *évêque*. У славянските писмени паметници тъй също се среща тая дума: *Нестор* я пише *епискоуп*, сетне се среща като *бискуп*. Обаче народът, поне българският,

сръбският и руският, си казва на епископа *владика*. Макар че нашият народ е стоял толкова време под гръцко духовно ведомство, дето са били в употребление титлите: епископ, архиепископ, митрополит, патриарх, той не е можал да запази нито една от тези титли. Обикновеният българин не разбира нищо от горните имена. Той си знае, че висшия духовен началник се казва владика, макар тая титла да не се употребява и днес от властта. И тук имаме двойственост: народът си е употребявал едни термини, които си е разбирал, а чуждите влияния са се мъчили да му втълпят други, които той обаче не приел.

Названието владика, което се пази в душата на народа, съставя неразделна част от самата религия. То често се споменава из славянските текстове на Свещеното писание и се употребява наместо названието на Христа. За разлика от Бога-отца, Христос обикновено се казва господар, което на славянски е предадено с господ или владика на латински с доминус, а на гръцки с кириос. Под „*владико!*“ в молитвите се разбира *Господи!*, Света Богородица се назовава *Владичице!* То е понятие, следователно, което се е употребявало и употребява за название на Христа от една страна и за название на непосредствения божи представител на земята, на най-висшия земен духовен началник от друго. Погледнато тъй на понятието владика, то няма нищо общо с гръцкото *епископ*, което е обикновен нагледник (околийски началник). Владика е господар или владетел. Такъв смисъл няма гръцкото епископ, което чуждите влияния са се мъчили да присадят в народа ни. И при названията на *поп* и *владика* има разлика между системата на славянските духовни названия и тая на гърците и латинците. Гърците казват на свещеника *презвитер* = постар. Над презвитерите стоят епископите (нагледниците) и архиепископите (главните нагледници или началници на нагледниците). Най-сетне се свършва с *papa* (дедо) и *патриарх* (пръв отец). Тук имаме, следователно, *стар*, *по-стар* и *най-стар*, когато славянските *владика* и *поп* нямат нищо със старостта и, следователно, не са копие от гръцките. Думите поп и владика, прочее са самобитни славянски названия, които тъй също сочат, че християнството у славяните е оригинално, че то се е създало направо на славянска почва.

Дял III

ВИЗАНТИЯ И БЪЛГАРИЯ

В едно правреме се е започнало известно движение на келтоскитските народи откъм Атлантическия океан към Балканския лолуостров и мала Азия. Една част от този порой е взела на юг от Дунава и се установила в Панония, Илирия и Тракия, а другата част се поселила на север от Дунава в Дакия. Тази част, която се е била установила на юг от Дунава е започнала да бъде покорявана от римляните още от времето на Юлия Цезаря, Августа и пр., тъй че около един век след Христа тя е вече съставлявала част от голямата Римска империя. Келтоскитите на север от Дунава в Дакия, наричани още и даки или гети са били покорени от Траяна в 101 и 104 година след Хр., който разбил *Децебала*, дакийския княз при Торда и *Сармизегетуза*, столицата на Децебала. Децебал, като не могъл да търпи римското владичество, се самоубил (106) и оттогава Дакия станала римска провинция. Въ време на Адриана (129 г.) Дакия била разделена на две части: горна Дакия, състояща се вероятно от Банат и Трансилвания, и долна Дакия, състояща се от Влашко. Под Антония Пия бе разделена на три: *Dacia Apulensis*, наречена тъй от *Apulum*, днешен Карлсбург; *Porolissenis* от *Porolissum* и *Mohensis*, име от неизвестен корен (*дравидо-индуски*).

Обаче римското владичество на север от Дунава трая едва до 251 година. От 272 година Аврелиан зел Дунава за граница на Римската империя, като си оттеглил легионите отсам Дунава. След това името Дакия [*Dacia Aureliana*] било дадено на една нова провинция, която била образувана между горна Мизия на запад, долна Мизия на изток и Македония на юг със столица София. Във време на Диоклетиана името Дакия било дадено и на двете диоцези на източната префектура, която обхващала горна Мизия, аврелианова Дакия и няколко други окръга откъм североизток. Тая Дакия била разделена на шест провинции: 1] Брегова Дакия (*Dacia Ripensis*), между реката Тиса и Дунава с главен град Арчар [*Ratiaria*]; 2] Вътрешна Дакия [*D. Mediterranea*, с главен град София; 3] Дакия задалпинска, (*D. Transsalpina*), отвъд Карпатите; 4) горна Мизия, с главен град *Viminacium*; 5) Дардания с главен град Скопие (*Scupi*); 6) *Prevalatana* с главен град Скодра.

Оттеглянето на римските войски на юг от Дунава съставлява важен момент в общата история, защото от сега тълканите от римляните гетски народи преминават в офанзива, а римляните се поставят в дефанзив. От сега нататък римляните вече не нападат, а се отбраняват, нападатели от сега нататък са живещите на север от Дунава гетски племена, които иай-сетне срушват римското владичество на Дунава. Обаче келтоските или българите по това време са имали двоен характер: едни на север от Дунава, извън орбитата на Римската империя, които се събуждат и полека-лека разкъртват Римската империя със своите удари, а други на юг от Дунава, които са съставлявали част от Римската империя, били са нейни носители и най-храбри нейни защитници.

След като римската власт се разпространи толкова много към изток, Балканският полуостров стана център на Римската военна сила. От тук римляните провождаха войски за Азия и Африка; от Панония те държаха в респект Галия, Британия и Испания.

Войските си обаче те събираха отначало предимно, а от сетне изключително от Балканския полуостров.

Отличилите се от войниците достигаха до чин военначалник, а някои от отличилите се военачалници се провъзгласяваха за императори, тъй че в последно време Балканският полуостров или българският елемент стана ръководител на Римската империя изобщо. Нека хвърлим тогава един бегъл поглед върху отношенията на българите на юг от Дунава към Римската империя. Пръв император от Балканския полуостров е бил Деций.

Деций (Сп. Messius Quintus Trajanus Decius) е роден в 201 година до *Сирмиум* в Панония от долен род. Бил е управител на Мизия и след като убил собственоръчно императора *Филипа* в битката при Верона, бил е прокламиран в 240 година за император.²⁸⁷ Него пък убил в 251 година, когато се сражавал против готите, *Гал*, който го е наследил. Започвайки с Деция, не само че управлението на Римската империя преминава

²⁸⁷ Самото име на Decius трябва да се счита за предимно българско. То се явява като една от съставните части на името Деси-мир, името на българския княз, който според Солунската легенда е нападал на Солун, за учителя на православието Кирила (в. стр. 272). То и днес е едно от най-разпространените български имена във форма: Десю, Дечо, Деко, па може би, че тук спада и името Дико и Дако. Никак не е за чудо Дакия да си води името от някой си Дако. Тук ще спада и името на Д е ц е б а л а и пр.

Казваме, че то е предимно българско, защото толкова много е разпространено у българите и защото не го намираме тъй разпространено у италианците.

в ръцете на жителите на Балканския полуостров, но от тогава престава и Римското владичество на север от Дунава, следствие на което готите захващат да нахлуват на юг от Дунава. Тъй че тъй наричаното досега голямо преселване на народите започва собствено от времето на Деция. От сега нататък официалната Римска империя води борба главно с готите, които я разрушават.

И *Гал* (С. Vibius Trebonianus Gallus) е бил войвода в Мизия, който, след като в един поход срещу готите убил Деция, се прокламирал за император. Той отначало имал за другар *Хостелиена*, сина на Деция, обаче скоро погубил и него и зел за другар сина си *Волузиана*. Той свързал унизителен мир с готите и е преследвал християните и, когато в 254 година преследвал в Умбрия Емилиана, бил е убит от собствените си солдати. Наместо него легионите на Галия и Германия провъзгласили за император *Валериана*. Той зел за другар сина си *Галиена*, отблъснал нападането на готите върху границите на империята, обаче следствие издайничеството на своя фаворит Марциана, бил е разбит от Сапора при Едеса и хванат роб (260 год.), дете е бил мъчен много години. След смъртта на Галиена (268 г.) бил е провъзгласен за император *Клаудий II*.

Marcus Aurelius Claudius, наречен *готски* поради победата си над готите, е роден в 215 година в *Далмация*. Той е победил Авреола, против когото, сражавайки се при Милано, падна Галиен, а в 269 г. готите при Ниш. Умрял е след двегодишно царуване в Сирмиум от чумата, която е върлувала тогава. По своите добродетели той е бил наречен втори Траян. Него го наследил *Аврелиан*.

Lucius Domitius Aurelianus е роден в 212 година в *Сирмиум*, като син на селянин. В 258 год. е бил направен от Валериана консул, а след смъртта на Клаудия (270 г.) станал император. И той е имал войни с готите, вандалите, сарматите, маркоманите и пр. Той украсил Рим, намалил данъците и направил много полезни реформи. В един поход против персите бил е убит при Византия (275 г.) по заповед на Мнестея, един от неговите освободени. След него царувал една година Тацит, който извождал своя род от прочутия историк Тацита, а след него станал император *Проб*.

Marcus Aurelius Valerius Probus е роден в *Сирмиум*, значи илириец, подобно на Аврелиана, в 232 година, като син на един военен трибун. По своята смелост той напреднал във войската във време на Аврелиана и Тацита, а след смъртта на Тацита, 276 г., бил е провъзгласен от армията в Сирия за император. След разни победи над чужди народи бил е удушен в 282 година от своите войници в Сирмиум, защото ги карал да правят

каналите и прочее полезни работи. Проб е разпространил винената лоза в своето отечество, както и в Галия и Мизия. След Проба за император е бил избран роденият в Нарбон *Кар* (Carus), които обаче царувал само една година, защото е бил убит. Него го наследили синовете му Нумериан и Карин, който след осем месеца е бил убит от своя тъст *Апера*. Него пък убил *Диоклетиан*, който станал император.

G. Aurelius Diocletianus е роден в Доклеа (*Далмация*) в 245 година, като син на роб. Отначало прост войник, той под Проба станал мизийски войвода (dux Moesiae), след това Consulus suffectus (283 г.), а под Нумериана – Comes domesticus или командант на офицерите на палата (284 г.). Той собственоръчно убил Апера, защото убил Нумериана и в *Никомидия се провъзгласил* за император. Две години след това (286) той взел за другар Максимиана Херкула, който е син на един селянин в околността на Сирмиум и го проводил да управлява на Запад. Понеже империята била много обширна, то Диоклетиан решил да раздели управлението на *четири*. В 293 година *Галер* и *Констанций* били назначени за *цезари*, а Диоклетиан и Максимиан за *август*. Диоклетиан зел Тракия, Азия, Египет със столица Никомидия. Максимиан: Италия, Сицилия, Африка със столица Милан. Максиминов цезар бил Констанций Хлор, който управлявал Галия, Испания и Великобритания със столица *Еборанум* (Йорк) и Триер, а Диоклетианов цезар бил *Галер*. C. Galerius Valerius Maximianus е роден в *Дакия*. Отначало е бил овчар и със своята смелост се подигнал до най-големия чин в армията. Диоклетиан го адоптирал (осиновил), оженил го за дъщеря си и в 299 година го назначил за цезар, като му дал да управлява Илирия и Гърция с главен град *Сирмиум*. В 305 година след като Диоклетиан и Максимиан абдикирали, той станал август, като задържал за себе си Ориента и Италия, а на своя другар Констанция оставил останалата част от империята. За цезари били назначени *Максимин Дая* и *Север*, тъй също Илирийци.

От тази тетрахрия излиза *Константин Велики*, като самостоятелен господар.

C. Flavius Valerius Aurelius Claudius Constantinus е син на Констанций Хлор и Елена. Роден е в 274 година в *Ниш*. Оженил се за дъщерята на императора Максимиана и в 306 година, веднага след смъртта на баща си, е бил провъзгласен за август от легионите в Британия. Той отстранил другите цезари и августи и станал сам господар на цялата Римска империя, като и установил за столица *Византия* или днешния Цариград, който според него се нарича Константинопол.

След неговата смърт, 337 година в Никомидия, управлението на

Римската империя поели тримата му сина: Константин II (запад). Констанций (Азия и Египет) и Костанс (Италия и Африка). Сега пък между тях се започнало съперничество за самовластие, което свършило с това, че *Констанций* станал самовластен (353–360), а подир него братовчед му *Юлиан* (361–363).

След Юлиана за император бил провъзгласен от персийската войска *Иовиан*, който обаче умрял още в 364 година. След което за император бил избран *Валентиниан*, а за негов помощник брат му *Валенс*. *Falilavius Valentinianus* и *Flavius Valens* са родени в *Илирия* първият в 321 година, а вторият в 328 година. Първият е царувал от 364 година до 375, а вторият – от 364 до 378. Валентиниан оставил за себе си западната част на Римската империя, а на брата си Валенса дал източната.

Името на Валенса е твърде много свързано с готохунските работи. В негово време стана забележителното за историята готохунско сблъскване и масовото нахлуване на готи на юг от Дунава, в негово време са се търсили от готите християнски учители и пр.

Ако прекъснем тук реда на императорите и хвърлим един поглед надире, ние ще видим, че **почти всички императори, започвайки от Деция, произлизат от Илирия и Панония**. Понеже тези императори са били повече селски, па и робски синове от **Илирия, Далмация, Дакия, Дардания (Ниш)**, то би могли да се попитаме, от каква народност са били те? Гърци сигурно не са били, а и латинци не са били. Те са произлизали **от местното население**, което е живеело по тези места. А ние видяхме, че това местно население стои във връзка със **славянската раса** изобщо и с **българите** или южните славяни в частност. Каква е била народността напр. на Валенса, може да са съди по това, че подигналия се против него Прокоп го е укорявал, че е *Sabaia*rius (биро или квасопиец), от което се разбира, че Валенс се е считал, че произхожда от местното население, поне то, както доказахме, не е употребявало виното, а е пило мед и някакво от ечемик приготвено питие (*Sabaia*).²⁸⁸

Освен това Валенс се сочи за арианец, което тъй също показва неговия гетски или тракийски произход. Готите или траките са били арианци, понеже *Ария* бе заточен от Никеийски събор в Илирия, от дето той е могъл да им повлияе. В борбата си против Прокопа Валенс се е поддържал главно от галатяните в Азия, което тъй също сочи, че той е произлизал **от местното галско, скитско или българско население**.

Тези императори, прочее, произлизащи от дунавските заселници и

²⁸⁸ Amm. Marcellin. XXVI, VIII.

опиращи се на това население в своите военни походи, пренесоха столицата на Римската империя в Константиум и с това туриха начало на бъдещата Византийска империя.

Чия и каква тогава е била Византийската империя, би трябвало да се разбира по само себе си от гореприведеното.

Валенс падна в 378 година в едно сражение с навлизащите готи при Одрин. На негово място император *Грациан*, синът на императора Валентиниана I, който наследил баща си в 375 година, като император на западната част, веднага (378) назначил *Теодосия* за главнокомандващ на източната империя.

Flavius Theodosius, който е роден в 346 год. в *Испания*, биле провъзгласен в 379 година в Сирмиум за император.

Теодосий заслужава нашето особено внимание главно по това, че той в противовес на своя предшественик Валенса, който бе арианец, е бил противник на арианците. Никой император не се е борил тъй много и тъй систематично против арианците, както той. По негова инициатива се събра в 381 година вселенския събор в Цариград, за да осъди Македония и пр. А от това явно личи, че религиозните различия са били и национални различия. Валенс, който произхождал от Балканския полуостров, е поддържал вярата на своите сънародници, а Теодосий, който иде откъм Испания – на своите. Сега се захващат религиозните препирни, които пълнят четвъртия, петия и шестия век, и са най-важният момент от историята на християнската църква, защото следствие тези крамоли се явиха отсетне отделните християнски църкви. Тези религиозни несъгласия са и главната причина за пропадането на Римската империя. Тези събития са от особен интерес за българите, защото главните дейци, против които се е борил Рим и Цариград, както в политическо, тъй и в духовно отношение, са били българите. Обаче ние тук не можем да се прострем върху този важен епизод, а само ще намекнем на някои точки. Когато Теодосий стана император, на цариградския патриаршески стол седеше готският владика *Демофил*, който е бил направен патриарх от Валенса. Демофил притежавал *всички църкви* в Цариград. Обаче след смъртта на Валенса противната партия повикала *Грегора* от Низианз, за да ѝ помага против еретиците, както те са наричали своите противници (готите). Грегор, макар че не притежавал никаква катедра, имал епископско достойнство. Той бил избран за владика в Сазима в Кападокия, която длъжност собствено никога не е изпълнявал, а помагал на баща си, като владика на Назианз и след бащинската си смърт се оттеглил в уединение. Помолен от съпартизаните в Цариград, той им дошъл на по-

мощ. По това време, 380 година, месец юли, Теодосий бе издал от Stoli (Stobi) приказ, с който запрещава на арианците да се събират²⁸⁹, а малко по-късно, на 26 ноемврий, той запитал патриарха Демофила, дали иска да приеме Никейската вяра, на което Демофил не се съгласил. Тогава императорът му заповядал да напусне всички църкви в града. Демофил предпочел да напусне църквите и да се оттегли в Берое (Стара Загора) в Тракия, дето по-напред е бил владика, отколкото да се откаже от своето схващане. Цариградски владика сега станал Грегора. Теодосий, след като взел църквите на арианците или по-добре на готите в Цариград, издал на 10 януарий 381 година, във време на консулството на Евхерия и Сиагрия, Закон, с който запрещавал на еретическата секта, а особено на фотинианите, арианците и евномианците да правят събрания в градовете, и че само Никейската вяра могла да се изповяда явно²⁹⁰. Работата обаче не вървяла тъй дълго. След Теодосиевата смърт син му *Аркадий* (395–408 г.), който бе император на източната империя, назначи за цариградски владика прочутия антиохийски свещеник *Йоана* (398–404), който е известен под презимето *Златоусти*, и е бил тъй също от противната на готите партия. По това време главнокомандващият на императорските войски, скитът или готът *Гаина* се явява в Цариград при императора и го моли да отстъпи в Цариград една църква за готската партия. Императорът, бидейки сам, както и жена му, арианец, е искал да изпълни желанието на Гаина (в. стр. 249–250). Работата се свършва с това, че готите получили своя църква в Цариград, дето св. Иоан Златоусти е проповядвал на готите с преводач. Една реч той е държал в църквата св. Павел в Цариград, между пасхата и първата неделя след пасхата. Той най-напред накарал *готите* да прочетат евангелието на свой матерен език и да дадат обяснения, а след това той почнал:

„Искал бих, щото този ден тук да присътствуваха *елини*, за да чуят прочетеното и да разберат, каква крепост на разпнатия на кръста, каква сила на кръста, какво благородство на църквата, каква твърдост на вярата, какъв позор на заблудението, какво осмиване на демоните. Учението на философите е подронено даже у онези, които говорят една реч с тях, а нашето е много силно даже у *иноезичните*. . . .“²⁹¹

Трябва да се предполага, че готите (българите), които по това време са били фактическите ръководители на Римската империя, са съставлява-

²⁸⁹ Виж и у съчинението на Авксентия върху Улфила. Waitz, 23.

²⁹⁰ *Lebeau: Histoire du Bas-Empire*, t. IV. p. 192–193.

²⁹¹ Осма реч на св. Йоана Златоусти. Виж: Творения Святияго отца нашсго *Йоана Златоустаго* в русском переводе, том XII. стр. 329. СПб. 1906.

вали сила, против която красноречието на Йоана не е могло да успее. Иоан от силен техен противник се принуждава да проповядва в тяхната църква и да ги сочи за пример. За повърхностния наблюдател дейността на св. Йоана Златоуст се е представлявала, като че ли той е имал за цел да просвещава непросветените дунавски жители. По-отблизо погледнато обаче, ясно изпъква, че той повече е защищавал гръцките възгледи против българските. Той е обучавал калугери, свещеници и пр. не толкова да превръщат към Христовата вяра не християни, отколкото да превръща отклоняващите се от неговото схващане на вярата заселници на Балканския полуостров. Тази негова партийност ясно се вижда от неговата дейност изобщо. Той се бори напр. против Гаина, не за това, че Гаина е езичник, а за това, че той поддържа готския вероизповед и пр. Тя се прозира и в следните думи на неговото писмо до *Олимпияда*:

„Монасите марси и *готи*, при които постоянно се крие владиката Серапион, ми известяват, че е дошъл дяконът Модуарий с изветие, че славният владика *Унила*, когото аз преди малко посветих и изпроводих в *Готия*, е умрял. Той е извършил много добри работи. Този дякон е донесъл писмо от княза на готите, който иска друг владика. Срещу нещастие то, което ни застрашава, аз не виждам друго средство освен отлагането. Сега не им е възможно да отплуват нито в Босфора, нито на друго място. Затова постарай се да ги задържиш поради зимата. Не занемарвай това, защото аз го считам за много важно. Две работи ме плашат, за които моля Бога да не се случват – първо, аз не бих искал, щото този владика да бъде поставен от онези, които са извършили толкова злини и които нямат никаква власт за това; второ аз не бих искал да се посвети който и да е. Ти знаеш добре, че те няма да се погрижат да изберат добър човек. Ако това, дано не стане, би се случило, то ти не си да не знаеш, какво може да последва от него. Употреби, прочее всичкото си старание, за да предотвратиш това зло. Най-добро би било, ако Модуарий би могъл да дойде тайно, без шум чак до нас. Ако това не може, то направете всичко, що може да се направи. Спомни си вдовицата в евангелието, която дала два обола. Тя с това надминала всички други, които са дали много по-голями суми, защото тя дала всичко, що имала (Лук. XXI, 2–4).

„Също и тези, които предават на работа всичките си грижи, на които са способни, не трябва да се укоряват и заслужват да бъдат напълно възнаградени. Благодаря от дъното на сърцето си на владиката *Хилария*,²⁹² за дето ми пише да ме пита да му позволя да се повърне в своя-

²⁹² Един от противниците на готските владичи.

та църква (своя град), като ми обещава, веднага да се върне, щом като нареди всичко. Неговото присъствие ни е много полезно. Понеже той е човек, който е изпълнен с набожност, постоянство и ревност“²⁹³.

Това писмо много ясно ни рисува каква е била дейността на св. Йоана Златоусти спрямо готите. Той се е старал да ги привърже към своето гледище. Това писмо е писано в 404 година в Кукус, т.е. след неговите препирни с Гаина. Иоан Златоусти особено се е боял да не би Модуарий да иде в Цариград, защото е вярвал, че той оттам ще получи желаемия владика, обаче хората в Цариград по онова време нямали власт да посещават владици. От тези думи ясно се вижда, че в това време в Цариград е господствало противното на Златоустовото гледище, на което той е оспорвал законността.

Пак от там в същата година Иоан Златоусти е писал писмо до готските монаси в местността *Промота*. В това писмо той ги похвалява, че въпреки притесненията, козните, изкушенията, оскърбленията и пр. те държали за своето. Като им казал да не се отчайват, защото награда за това ще получат от сетне и пр. Между другото той им говори и следните думи:

„Нам ни е известно вашето хладнокръвие, вашето мъжество, вашето търпение, вашата искреност и гореща към нас привързаност; непреклонността и неизменността на вашата душа, за което ви изказваме голяма благодарност от наша страна. Нашето сърдце за винаги е свързано с вас, а големината на разстоянието не ни прави да изстиваме спрямо вашата любов. Благодаря ви тъй също за грижите, които имахте да не допуснете бъркотии в *готската* църква и да печелите време. Не само че не ви укорявам, за дето не изпроводихте никого, напротив аз ви похвалявам и одобрявам.“²⁹⁴

Очевидно е, че дейността на св. Йоана Златоусти не се е състояла в правене езичници на християни, а в защита на собственото си гледище. Отделните християнски партии, които са се били явили по това време са обвинявали своите противници в еретичество, безбожие и пр. Това е вършил и св. Иоан Златоусти.

Гоненията, на които е била изложена готската църква във времето на Теодосия, са се спрели след неговата смърт. След Теодосиовата смърт готската църква, не само че не е била тъй преследвана, но тя станала господарка на положението в Цариград. Може би причината за това да

²⁹³ XIV писмо до Олимпиада.

²⁹⁴ 194 (207). Писмо до готските монаси в земята Промота. Творения Св. Иоанна Златоуста III, 1897, стр. 785–786.

е, че императорите, които идват на престола, са произлезали от Тракия. Аркадий биде наследен от сина си Теодосия II (408 до 450), който пък бил наследен от оженилия се за сестра му Пулхерия *тракиец* Марциан [450–457]. След Марциана *готът* Аспар направил император *тракиеца* Лъва (457–474). Готската църква се обезпокоява чак във времето на императора *Анастасия* (491–518). Никак не е ясно, какво е било вероизповедното схващане на Анастасия, та да не се съгласява с това на готите или жителите на Балканския полуостров, за да е имало нужда да се преследва готската църква, тъй че е по-за вярване, че това преследване ще да се е дължало повече на политически причини, отколко на вероизповедни. На 28 Декемврий 514 година Анастасий се обърнал с покана към папа *Гормизда* (514–523) да земе участие в събора, който той свиквал в Хераклея. Този събор трябвало да реши някои догматически спорове, които били възникнали в *Скития*²⁹⁵. В какво собствено са се били провинили скитските владици не се знае, обаче на есен в 515 година императорът повикал в Цариград владиците: *Паврентия* лихридски (охридски), *Домниона* сердийски (софийски). *Алкисона* никополски (в Епир), *Гаяна* наиски (нишки) и *Евангела* павталийски (кюстендилски). Двама от тях: Алкисон и Гаян умряли там, а Домниана софийски и Евангела кюстендилски императорът възвърнал на катедрите им, защото се боял от илирийската войска (ob metum illiriciani catholici militis), а престарелия охридски владика Лаврентия дълго време задържал при двора си, след което и той се върнал.²⁹⁶

Страхът на императора от илирийските войски не е бил без основа. Неправдите, които е вършил той против българите, не останали без протест: под водителството на Виталиана българите или жителите на Тракия, Мизия и Скития се подигат против Анастасия.

Сега се започва една борба, която съставлява важна страница в Римската история изобщо и българската в частно.

Виталиан е син на Патрикола и внук на прочутия пълководец и държавен мъж Аспаря. *Аспар* е син на Ардибура и е роден около 400 година,²⁹⁷

²⁹⁵ *Леопорсий II*: История Тесалониксаго Екзархата до времени присоединения его к Константинопольскому Патриархату. С П Б. 1901, стр. 151

²⁹⁶ Леопорский, 158–159.

²⁹⁷ В 434 година е бил консул. Cassiodori Senatoris Variarum (Monumenta Germaniae, стр. 425) – Ilatii Episcopi Descriptio Consulorum (Migne LI, стр. 914). В 430 година е бил вече военачалник, защото тая година, идещ с войска от Византия, се е явил в Африка на помощ на византийските войски (Ргосор, Вв. I, 3). В 424 год. е действал като военачалник под баща си Ардабура срещу *Йоана*, узурпатора на Италия. В 471 год.

Той е бил на времето си най-видната личност на Византийската империя. Чрез неговата мощ и неговото влияние стана император тракиец *Лъв*.

След смъртта на Теодосия II (450) сестра му, императорицата *Пулхерия*, се оженва за сенатора *Марциана*, роден в 391 година в Тракия, но живяла само до 453 год., след което император става мъжът ѝ, *тракиецът* Марциан. Но в 457 година умира и той и след него с помощта на Аспаря, станал император *Лъв*, също тракиец.

Аспар е могъл сам да стане император, обаче той не е искал, което сочи на голям характер в него. Касиодор, който е съвременник на Аспаря, пише в своите *Variae*:

„Aliquando Aspari a senatu dicebatur, ut ipse fieret imperator: qui taie reperetur dedisse responsum: „timeo, ne per me consuetudo in regno nascatur“²⁹⁸ (Никога от сената било казано на Аспаря да ее направи сам император, който разправят, че дал такъв отговор: „Боя се да не би чрез мене да се породи навик в управлението“).

Наместо да направи себе си император Аспар направил другиго. Той обърнал око най-напред на *Лъва*, който е бил прост трибун в Селимврия и който нему дължал положението си, понеже преди това той е бил управител ка Аспаровите имоти и с помощта на Аспаря напреднал до трибун във войската. Но примерът с *Марциана*, който по-напред бил под него, а, след като станал император, се отнасял другояче с него, ще да го е накарал да свърже известни условия. Аспар имал три сина: *Ардабур*, *Патрик* или *Патрикол* и *Херманрих*, та взел обещание от *Лъва*, че един от тях ще бъде направен цезар. Простият трибун му обещал всичко и Аспар се задоволил с това, без да иска сам да става император. *Иордан* пише, че *Лъв*, по потекло бес, бил направен чрез мощта на патриция Аспаря от военен трибун на император²⁹⁹. *Лъв* бил избран за император и бил коронясан за такъв от патриарха *Анатолия*. Това е за пръв път, дето император се коронясва от владика. Той биде направен император, без оглед към *Антемия*, мъжа на *Ефемия*, *Марциановата* дъщеря, макар че неговия дедо го б направил началник на милицията и най-сетне консул (455), тъй че той не само по родство, но и по чин е стоял най-близу до императорското достойнство.

Защо Аспар не стана сам император?

с бил убит. Като се земе всичко това предвид, предполага се, да е роден около 400 година.

²⁹⁸ Cassiodor. var. Monum. Germ. стр. 425.

²⁹⁹ Jornandcs, Panckoucke, p. 164.

Историците от онова време казват, че Аспар не е искал или не е могъл да стане император, защото е бил *арианец*, а това ни дава съществена развръзка на събитията, които ни занимават. Лъв между другите имал за съперник и *Василика*, брата на жена си *Верина*, (вероятно славянско име). Прокоп в своята история на вандалските войни прави следния намек върху отношенията между Василика, Лъва и Аспаря:

„Императорът се показал много щедър срещу солдатите и матрозит, защото искал да се не попречи нещо на желанието му да накаже варварите. (вандалите в Африка). Въръжението му струвало 130 пфунда злато. Но резултатът не отговори на труда, защото, понеже съдбата не искаше да бъдат унищожени вандалите от тая експедиция, Лъв трябваше да назначи за главнокомандващ Василика, брата на жена си Верина, който се стремеше с всички сили към императорската корона. Той даже се надаваше да я получи без бой, понеже си беше осигурил приятелството на Аспаря. Аспар беше *ариянец* и защото не искаше да промени тая си вяра, той не можеше да достигне до властта, обаче беше доста силен да подигне другиго. Той бе станал подозрителен на императора Лъва, който бил открил замислите му. Затова се казва сега, че Аспар се страхувал, че след победата над вандалите, властта на Лъва ще се заякчи твърде много, затова говорил на Василика да щади вандалите и Гайзериха“.

По нататък Прокоп разправя, че Василик не можал да успее и свързал примирие с вандалите. Колкото се отнася до подбудителните причини на това примирие, Прокоп казва: „Може би Василик искаше да се покаже приятел Аспарю или пък беше подкупен, или мислеше, че върши добро.“ След това Василик се върнал във Византия, но се скрил, като молещ се за защита в църквата св. София. Императорицата го измолила, та се спасил от тая опасност, обаче на трона не можал да се качи, понеже император Лъв убил чрез наемници Аспаря и сина му Ардабура, защото ги подозрял, че искат да го убият.³⁰⁰

Погубването на Аспаря и синовете му ще да се дължи на издайничеството на Василика. Аспар е бил получил от императора обещание да назначи човек от *неговата секта* за цариградски префект, обаче Лъв назначил едного с противно на Аспаровото вероизповедно схващане.

Тогава Аспар се разсърдил и, като хванал Лъва за пурпурната дреха, извикал: „Императоре, не е хубаво, щото онзи, който носи тая дреха да лъже! На което Лъв отговорил: „Нито пък е хубаво да бъде принуждаван и каран, като робъ“.

³⁰⁰ Вж. 1, 6.

Тези думи много добре характеризират отношенията между Лъв и Аспаря.

Лъв все пак се съгласил да даде достойнството цезар на едного от синовете му. По-старият Ардибур, като арианец, не могъл да се надява, че ще стане император. Тогава императорът хвърлил око на Патрикола, втория Аспаров син. Той бил добричина и отстъпчив, та Лъв се надявал, че ще предпочете короната пред своята вероизповедна особеност. Лъв го назначил за цезар и, за да му даде по-голяма тежест, сгодил го за втората си дъщеря Леонтия, която била още малолетна. Обаче противната партия се възпротивила на това желание на императора. Народът псувал Патрикола в цирка. Поповете и калугерите начело с патриарха, последвани от едно голямо множество, дошли в двореца и с викове молили императора да определи за наследник *православен* и да не излага правоверните на грубостите, на които се били изложени във времето на Констанса и Валенса. Лъв отговорил, че той е избрал Патрикола под условие, че той ще се откаже от своя вероизповед и че новият цезар скоро щял да даде доказателство за чистотата на своята вяра. Народът му повярвал и зел да го акламира. В време на това подигане Аспар и Ардабур се били скрили в Халкедон в църквата св. Ефемий, отдето излезли чак когато императорът отишъл лично да ги земе и да ги доведе в Цариград. Обаче започналите се борби и интриги не се свършили с това.

Тези почести Лъв ще да е правил на Аспаровата фамилия повече, защото ще да се е боял от готите, отколкото, че ѝ е бил толкова благосклонен. За да се измъкне от влиянието на гетите или тракийците, които в лицето на Аспаря и пр. го тиранизирали, и за да намери яка поддръжка, Лъв се обърнал към *исаврийците*. Този народ, който всъщност е бил сбирщина от разни хайдутини, обитаващи Исавийските планини (мала Азия), е бил прочут по своя грабеж и по своята неукротимост. Лъв привлякъл към себе си Траскалесе или Трасискодизе или пък Арикмезий, който е произхождал от един прочут род от тези планинци, дал му патрицийско достойнство, поверил му командването на своята гвардия и, като връх на благоволение, го оженил за по-старата си дъщеря Ариадне. По тоя начин той доближил до трона един варварин, който далеч не заслужавал това. Траскалесе бил грозен по тяло и по дух, без способности, без познания, без нрави, па даже и без смелост.³⁰¹ Той по-напред имал друга жена, от която му бил осганал един син. По-отсетне той си променил името на *Зенон*. Императорът го назначил главнокомандващ на

³⁰¹ Lebeau: Histoire du Bas-Empire. VII p. 19.

войските в Ориента и, за да го украси с всички титли, които имат най знатните лица в империята, назначил го консул, като му дал и името Флавий (Flavius), което е било прилагателно име на царската фамилия след Константина и се е давало за отличие.

Когато този Зенон около 470 година бил в Тракия в *Serdica* (София) той бил нападат и щял да бъде убит. Някои историци мислят, че това нападение се дължало на Аспаря, който бил подбутнал хора за това. Това подозрение се е хвъргало върху Аспаря, защото се е мислило, че Аспар лично е бил противен на Зенона. Обаче като се вземе предвид, че в тоя случай не е ставало толкова борба между две личности, колкото между две системи, между два народа, то подозрението върху Аспаря се явява безосновно. Тук е ставало борба между готи и не готи, между готското религиозно схващане и нему противното, тъй че е по-вероятно, че самите софианци са искали да се освободят от един противник на техния народ и на тяхната вяра. Това е още по-вероятно, понеже опитът за убиването на Зенона стана в 470 година, а Аспар е убит в 471 година в Цариград в царския палат. Ако Аспар да беше правил в 470 година опити да убие Зенона, то, като турнат на око, едва ли би се решил в 471 година да е гост в императорския дворец, дето той биде убит.

Работата по убийството на Аспаря стои така: На Лъва било съобщено, че Аспаровият син Ардабур работил за повдигане на исаврийците, които императорът считал за особени свои привърженици. След това Зенон му казал, че Мартин, Ардибууров офицер, му съобщил, че било взето решение да се убие императора. Въз основа на тези интриги е бил погубен Аспар и син му Ардабур. Йордан пише, че убийството е станало по подбудата на Зенона:

*Asparem autem patricium cum fillius Ardabure et Patriciolo, Zenonis generi sui instinctu in palatis trucidavit.*³⁰² (По подбуждане на Зенона, своя зет, той уби в палата патриция Аспаря със синовете му Ардабура и Патрициола).

Прокоп иише: „Императорът уби чрез наемници в палата Аспаря и Ардабура, понеже подозирал, че искали да го убиятъ.“³⁰³

По-нататък, на стр. 362 на същото издание Йордан пише:

³⁰² Iornandès, Panckoucke. Стр. 166.

³⁰³ Прокоп. Вv. I. 6.

„Quo tempore in Constantinopoli, Aspar, primus patriciorum, et Gothoruin genere clarus, cum Ardabure et Patriciolo filiis, illo quidem olim patricio, hoc autem Caesare, genoroque Leonis principis appeilato, spadonum ensibus in palatio vulneratus interiit.

В Цариград по това време погина от мечовете на евнусите Аспар, първият измежду патрициите, произхождащ от една знатна *готска* фамилия със синовете си Ардабура и Патрициола, първия бивш патриций, а втория цезар и наричан зет на императора Лъва.

Тази бележка на Йордана ще да е взета от Комеса Марцелина, който в своята хроника по тоя случай пише:

„A. C 471. Aspar primus patricioruin cum Ardabure et Patriciolo filiis illo quidem olim patricio hoc autem Caesare genoroque Leonis principis appellato, Arianus cum ariana prole spadonum ensibus in palatio, vulneratus interiit*“

В 471 година погина от мечовете на евнусите в палата Аспар, първият измежду патрициите със синовете си Адрабура и Патрициола, първия бивш патриций, а последния цезар и наричан зет на Императора Лъва, *арианец* от *арианско* потекло.

* Marcellni Comitit Chronicon Migne LI.

Вследствие тези убийства императорът получил прякора „касапинъ“.

Аспаровото коварно убийство не е минало без протест. Неговият оръженосец готът *Остри* (очевидно славянско име), който имал чин комита, се подигнал начело на *готи* (*Εἰς Γότθος των .???. τφ αυτω Ασπαρα, όνόματι “Οστρνς. κόμης.* Malal II. р. 79) и дошъл да нападне двореца. Гвардията му излезла насреща и след едно кръвопролитно сражение Остри си тръгнал на диге, като зел със себе си една от наложениците на Аспаря, която била прочута по своята хубост. От това подигане на Остри се създаде поговорката: *Νηκρον φίλος ούδεῖς, εἰ μη μόνος Οστρνς* Malalas II, р. 79. (Никой не е приятел на умрялия, с изключение само на Остри). Остри не е бил сам в това отношение. Теодорих кривогледа, брат или братовчед на Аспаровци, като чул за убиването на Аспаря, присъединил се към Остри и дошъл с него пред Цариград. Зенон и Василик едва могли да съберат войска да ги отблъснат, обаче Остри и Теодорих си останали под оръжие, додето не свързали мир с Лъва, който се уплашил да не би към тях да се присъединят и готите от Панония.

В този заговор паднали само Аспар и Ардабур. Патрикол, ако и ранен на много места, сполучил да избяга. Понеже Зенон от сетне не могъл да го намери, и за да му отнеме всяка надежда да се ожени за Леонтия, той я оженил за Марциана, сина на западния император Антемия. Патрикол се оженил за друга жена, от която имал прочутия от сетне свой син *Виталианс*. Третият Аспаров син Херманрих, който не се е намирал във време на нападането заедно с другите в палата, избягал в Исаврия. Зенон го обичал, не го считал за заговорник, подпомагал неговото избавление и го оженил за дъщерята на едного от своите бастарди (незаконни синове). След смъртта на Лъва, Херманрих дошъл в Цариград, дето живял в почести.

Ако и Зенон да задържал своето положение, все пак опасността откъм страна на готите или по-добре тракийците не била изчезнала.

Въ време на императора Лъва Аспар, Лъвовата жена Верина и брат ѝ Василик държали на едно. След смъртта на Лъва и Аспаря партиите не се променили. Верина, Василик и отмъстителя за Аспаровата смърт, неговият роднина Теодорих кривогледи, се подпомагат. Тъй че естеството на борбите и партиите си остава също. Отдавнашният претендент за царския престол Василик успял с помощта на Теодориха кривогледи да изгони Зенона и да стане сам император. Тогава Зенон пише на Теодориха амала (Теодомировия син, отсетнешния Теодорих велики) да му помогне чрез една диверсия. Теодорих събрал войски и се доближил до Цариград, но когато стигнал, Зенон бил вече господар на положението. Василик бил напуснат от всички и избягал с жената си и децата си в църквата Св. Ирина.

Всичките поданици на империята признали Зенона, обаче Теодорих кривогледи, който се бе обявил за Василика съвсем не бил човекът, който току-тъй би сложил оръжието. След като заел цяла Тракия, доближил се до Цариград. Но в момента, когато той се готвил да обсажда Цариград, открил заговор, между някои от своите офицери, които били подкупени да го предадат на императора. Следствие това той си тръгнал от града и се отдалечил в тракийските планини. Зенон изпроводил войски под командата на Хераклия, който се бе отличил в Африка противъв вандалите, да го преследват. Но той бил обграден и хванат от Теодориха, та императорът се принудил да даде сто таланта откуп за него, която сума била събрана от роднините на Хераклия. Обаче, след като бил освободен и се бил отправил за Аркадиопол, бил нападен от една тълпа *готи*, дето един му нанесъл с меч удар по рамото. Един войник, който го придружавал, спрял убийцата и му извикал: „Не знаеш ли кой е тоя, когото бие-

шъ“? „Зная, отговорил, той няма да ни избегне!“ В това време другарите му се хвърлили върху Хераклия, отсеки му главата и ръцете, казвайки: „Ето що е заслужил той!“ Това било грубо отмъщение за грубите обноски на Хераклия и неговата партия спрямо готите или тракийските жители. Този факт доста добре показва, какво е било настроението у тракийските жители спрямо Цариградската власт.

Бидейки застрашен от Теодориха кривогеди, Зенон решил да му противопостави Теодориха амала или Теодомировия син. Този Теодорих още млад по това време стоял мирно във време на борбите между Зенона и Василика. Зенон го направил свой приятел, като го почел с най-бляскавите римски достойнства и му поверил голяма армия.³⁰⁴ Йордан казва, че Зенон бил адоптирал Теодориха за свой син по оръжие, че на своя сметка му дал триумф в града и му дал достойнството постоянен консул, което се е считало за най-голямото отличие. (*Ad ampliandum honorem ejus in arina, sibi eum filium adoptavit, de suisque stipenddiis triumphum in urbe donavit; factusque est consul Ordinarius, quod summum bonum, primumque in mundo decus edicitur.* Jord. LXI). Същият казва още, че императорът бил въздигнал една статуя на кон пред своя палат в чест на един такъв голям княз (*nec tantum hoc, sed etiam equestrem statuam ad fama tanti viri ante regiam palatii collocavit.* Jord. LXII).

Бащата по оръжие проводил на своя син коне и едно пълно въоръжение. Теодорих не получил правото да наследи престола, обаче между него и Зенона се била уговорила тясна дружба, да си помагат в бъдещите войни.

Явно се вижда, защо е бил Зенон толкова любезен към тоя Теодорих. Той е искал да посее разногласие между готите, които да се унищожават едни други, а той да си владее спокойно. Той се е боял тъй също от своя „син“ и съюзник, колкото и от своя неприятел и е искал да употреби двамата Теодориховци един срещу други.

Понеже със съюзници и пр. Зенон поканил Теодориха да се присъедини към ромеите, за да се нападне другия Теодорих. Младият амалец отговорил, че неговите сили стигали да разруши тоя неприятел. Но след като поразсъдил, той поискал помощ. Зенон разпоредил да се направят най-обширни приготовления. Събрал войски, кола; накупувал храни (жито), волове и пр. нуждни продоволствия, назначил военачалници. И когато всичко било готово, той проводил да кажат Теодориху да се отправи срещу неприятеля, за да изпълни своите длъжности като

³⁰⁴ Φίλον επο???σατο, καί αξιασ αι είσι χαμπροταται Ρομαιοις σεμνωσ επεκοσμησε, καί αρχειντων μαγιστωρ ταγμιτωρ εποισησεν. Malach. exc. leg. p. 79.

патриция, военачалник и син на императора. Теодорих обаче познавал слабостта и непостоянството на Зенона, та отговорил, че нищо не би го спряло, ако Зенон би му се заклел, че никога няма да преговаря с Теодориха кривогледи.

Зенон се заклел, че никога няма да се отклони от уговореното, ако Теодорих сам не го наруши. Въз основа на това уверение Теодорих тръгнал със своята войска, която била на лагер до Маркианопол (Девня). Било му обещано, че щом настъпи в Стара планина, той ще намери Марциана с две хиляди тежко въоръжени и две хиляди коня. Ако има нужда от повече, той може да получи колкото ще от гарнизона в Хераклеа и другите съседни на Византия места. Обаче всички тези обещания били праздни думи, защото Теодорих не срещнал никого нито по полите на Стара планина, нито до Одрин. Водачите, които му били дадени, наместо да го преведат през най-сигурните и най-удобните пътища, те завели армията му по пътища тесни, стръмни, скалисти, додето стигнали до планината Сонда (*Εἰς τοὺς περὶ Σονδὶν παραγίνεται χώρους*. Malach ehe leg. p. 80). Тази планина, която съставлявала част от Родопските планини, била толкова стръмна, че не било възможно да се премине в присъствие на неприятел (*Ὅρος δε ἐστὶ τοῦτο ὑψηλὸν τε καὶ μέγα. καὶ ἀπρον ἐπελθεῖν, εἴ τις ἄνο κωλύει* Malach. ehe. leg. p. 89). Там се бил установил Теодорих кривогледи, а Теодорих амала бил принуден да се установи в долината.

Двете бойни страни тъй били затворени между тези планини, че не могли да се мръднат, без да се сблъскат. Тук между тях ставали чести схватки, дето те взаимнообразно си отнимали коне, стада и продоволствия.

Теодорих кривогледи, чиято борба почивала на съвсем други идейни принципи, отколкото тая на Теодориха амала, се доближавал до неприятелския лагер и упреждал Теодориха амала, като го наричал клетвопрестъпник, предател, безумно дете, което не може да разбере, че намеренията на императора са да ги въоръжава един против друг, за да ги унищожи и двамата и че на римляните било безразлично кой от двамата ще победи, защото отслабналият победител не би могъл да избегне от сетне и своето погинване. Нали и те трябваше да се присъединят към вас, притурил той, обаче те ви проводиха само обещания и измама; те ви оставиха само срама *да бъдете изменници на своя народ*.

Тези думи направили силно впечатление на войниците на Теодориха амала. Те се събрали при палатката му и взели да викат, *че тези укори са справедливи*, че е лудост да се въоръжава човек срещу своите роднини, за да служи на вероломни съюзници.

Кривогледият, възползуван от първото впечатление, следния ден се укачил на една височина, която е била над лагера на Теодориха амала и от там извикал:

„Недостойни сине на добрия Теодомира, защо водиш към смърт твоите съотечественици? Колко войници си изгубил досега? А тези, които са ти останали, до какво положение си ги докарал? Секи от тях е тръгнал по с два-три коня, а сега ги гледам пеша да вървят по тебе, като роби, през скали и урви. Солдати, вие сте хора свободни, и от род тъй също добър, род като неговия (*Ελεύθεροί τε καί ἡένους ούχειρονος* Malach. exc. leg. p. 20). Преди тази нещастна война вие живеехте в изобилие, а сега гинете от глад и неволя“.

Докоснати от тая реч, войниците на Теодориха амала искали да се подигнат против него. Те поискали от него да свърже мир с техните съотечественици, като го заплашили, че ще го напуснат в случай, че откаже. Амалецът сам бил разсърден поради вероломството на ромеите, та проводил да иска среща с Теодориха кривогледи. Двата княза преговаряли на брега на една река, която ги делила един от друг. След като се помирили с клетва и двамата проводили пратеници в Цариград. Теодорих амалат укорил Зенона, че не си е държал думата и по тоя начин го е поставил в положение да третира с неприятеля. Той искал да му се доставя храна за войската чак до жътва, иначе той е принуден да живее от грабеж.

Другият Теодорих спомнил за сключения между него и Лъва договор и искал изпълнението му и изплащането на две хиляди фунта злато, които се били уговорили да му се плащат годишно. Освен това той искал да се освободят неговите роднини, които са още живи, с изключение, че Ил и другите исаврийци, към които той имал доверие, не би се заклели, че те са умрели (Malach., exc. leg. p. 96).

Под свои роднини Теодорих кривогледи тук е мислил фамилията или синовете на Аспаря, които бяха убити във времето на Лъва. Не се знае, какво е отговорил Зенон на тези искания на Теодориха кривогледи, обаче на Теодориха амала той отговорил, че ромейските генерали били тръгнали да се присъединят с него, обаче в това време се научили, че той изневерявал на империята и се съединявал с неприятеля. Ако иска да напусне своя нов съюзник, той му обещава веднага да му даде хиляда либри злато, десет хиляди либри сребро и годишен данък от десет хиляди златни монети. Освен това предлагала му се за жена Юлиана, дъщерята на западния император Олимбрия. Зенон третирал унижително пратениците на Теодориха амала, като при това се помъчил да ги вземе на своя страна, но не успял. Теодорих не отстъпвал.

Досега Зенон се боеше само от едного от Теодориховците, а сега, когато двамата са съединени, няма съмнение, че се е боял още повече. За това гледал как да може да ги разедини. Като не можал да успее при Теодориха амала, той се помъчил при Теодориха кривогледи. С него той успял да свърже мир. Условиата на мира откъм Теодорихова страна са били да му се поддържа една тринадесетхилядна армия; да командва той две роты от императорската гвардия; да му се даде една от двете длъжности комендант на войските на Палата; да му се дадат всички титли и достойнства, които той бе получил от Василика; децата на Аспаря, ако има такива, да се повърнат в притежание на своите имоти и да могат небезпокоявани да живеят в града, който Зенон би им посочил. Предвид на тоя договор Зенон зел генералското достойнство на Теодориха амала и го дал на Теодориха кривогледи.

В този договор на Теодораха кривогледи със Зенона ясно се прозира неотклонната негова тенденция да стане господар на положението в Цариград. Той е бил привърженик на Аспаровата партия и неотклонно я е поддържал.

Този договор разсърдил Теодориха амала, който сега с оплячкването на Тракия се заел да покаже на императора Зенона, че този договор не му осигурява мира.

Теодорих кривогледи, като се научил за съсипиите на Теодориха амала, наместо да се притече на помощ на своя нов съюзник, той се радвал и викал: нека оставим да прави, какво ще приятелят и синът на императора (*φίλος αὐτῶν καὶ αἱ υἱὸς λεγόμενος*. Malach. ехе, leg. p. 91), който всичкото, което може да направи, е да съсипе бедните земледелци, а Зенон и Верина нека си спят спокойно. Теодорих кривогледи бил свързал мир само да дочака сгоден час да започне война. По това време срещу Зенона се бил подигнал Марциан.

Теодорих, като чул това, събрал войска и искал да дойде в Цариград на помощ на императора. Той си мислил, че ще намери Цариград разделен на партии и че лесно ще го вземе, обаче Зенон предугадил това му намерение и проводил да му съобщят, че революцията е потушена, тъй че няма защо да идва в Цариград.

Двамата Теодориховци, както съюзникът тъй и неприятелят, били еднакво опасни за Зенона.

Теодорих амалът се спрял в Македония, дето той избил ромейския гарнизон в Стоби. Когато се доближавал до Солун, жителите му, които не очаквали никаква помощ от страна на императора, си мислили, че сам Зенон ги издава, та се подигнали, счупили му статуята и се отпра-

вили към къщата на управителя, за да я запалят и щели да я запалят и да го пребият, ако свещениците и магистратите не били го спасили. Самите жители най-сетне се решили сами да се защищават, като дали началството на Солун на своя владика. Тази ще е защитата на Солун, коя се описва от житието на св. Димитрия Солунски. Зенон изпроводил пратеници до Теодориха, които го увещавали да се остави от неприязнелствата. Теодорих се склонил и изпроводил и той от своя страна пратеници, като запретил на войските да разоряват.

Зенон дал на Теодориха Пауталия (Кюстендил) и го облякъл в консулско достойнство.

Той се надявал, че Теодорих амалът от Кюстендил ще държи в респект Теодориха кривогледи, обаче Теодорих амалът не останал дълго време тук. Той влязъл в преговори с един знатен гот от Дирахиум (Дурацо), който бил от същата амалска фамилия и, без в Цариград да подозират, той заел Дурацо. Завзимането на Дурацо от Теодориха много разтревожило цариградските кръгове. Сега се започват нови преговори и нови заплашвания. Дадени били наставления на илирийския военачалник Сабина, чието седалище е било в Едеса, да покаже Теодориху римската сила и пр. На пратениците Теодорих отговорил, че той си живял мирно и бил решен верно да служи на империята. Но, когато Зенон го бил повикал на помощ против другия Теодорих, той му обещал значителна помощ, обаче далеч не си държал думата, като го съблазнил, за да го погуби с цялата му армия, защото му дал за водачи хора, които го въвлекли в тесноти и пропасти, дето погубването му било неизбежно. Той далеч не бил толкова немилостив, колкото Зенон е бил неверен.

Преговорите свършили с това, че Теодорих се оттеглил в Брегова Дакция и долна Мизия със столица Нове (Свищов). По това време Теодорих кривогледи пада от кон и умира, тъй че Зенон се освободил от по-страшния противник.

След това Теодорих амалът ходи в Мала Азия да се бие срещу неприятелите на Зенона, оттам се връща пак в Нове и оттук насетне по покана на Зенона, който искал да го поотдалечи от Цариград, той отива, та отнима от Одоакра Италия, завладява я и става прочут неин цар под името *Теодорих велики*.³⁰⁵

Ако погледнем сега на дотукнаменатото, ние виждаме как централната цариградска власт е действувала с хитрости: давания на титли, осиновявания, обещания на пари и пр. вероломства, за да насъсква

³⁰⁵ Lebeau, VI – VII.

един княз срещу други, едно племе срещу друго, в чието унищожение тя е виждала своята сила.

Младият Теодорих Теодомиров, който тогава едва ли е имал 22 години, се обсипва с най-големите ласкателства, които фантазията е могла да измисли и по този начин се подбужда да нападне Теодориха кривогледа. Теодорих кривогледа действа против Лъва и Зенона, защото е искал да отмъсти за Аспаровото убиване. Аспар пък не стана император и погина, защото се е държал за вярата и за гледището на своите съотечественици готите, гетите или българите или за това на Улфила в по-старо време. След смъртта на Теодориха кривогледа българското схващане е имало знатен защитник в лицето на Виталиана. *Виталиан* е син на Патрикала или внук на Аспаря, тъй че неговата борба не е нищо друго освен пръстен от общата верига.

Той е роден в града *Залдаба* (Zaldaba) в Тракия или долна Мизия. Град или крепост Залдаба се споменава от Прокопа в „*regione mediternea*“ където днешно Шуменско, понеже го туря в една област с Томи (Кюстенджа). Теофилакт Симоката споменава Залдаба по пътя от Варна за Свищов (в. стр. 162–163). Следствие това Залдаба се е намирала в областта на днешния Шуменски окръг или най-много в днешния Търновски окръг. Тук собствено се е и движил Виталиан, който се е борил против посегателствата на императора Анастасия.

Анастасий започнал борба против църквата. Свалил патриаарха Ефемия и турил на негово място Македония.³⁰⁶ Като се разчуло това, голямо количество народ надошло в цирка и с виковете си искало владиката (Ефемия). Скоро обаче той се наситил и на Македония, та свалил и него. Сега пък се подигнала буна от привържениците на Македония. От това се породили несъгласия, та императорът искал да свика събор в Хераклеа. Какви собствено са били неговите вероизповедни схващания и какво всъщност е искал, що се отнася до вярата, точно не може да се каже, обаче онова, което собствено е важно за нас, то е, че той е преследвал готските владици иди владиците на Тракия, Мизия и Илирия. Следствие тази негова постъпка се подига Виталиан. Малала, който обикновено е държал противна на готите партия, по подигането на Виталиана пише: В неговото управление тракиецът Виталиан, под предлог, че ще освободи изгонените епископи, събрал войска от *хуни* и *българи* и завзел Тракия, Скития, Мизия чак до Варна и Анхиало.

³⁰⁶ Трябва да се прави разлика между този Македоний и Македоний, основателът на особена партия или ерес. Последният е живял един век по-рано, още във времето на Улфила.

(Ἐπί δέ τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἐνυράννησε Βιταλιανος ὁ θράξ διὰ πρόφασίντινα, φεσί. λεγόν ὅτι διὰ τοὺς ἐξορισθέντας ἐπίσκοπους. καί παρέλαβε τὴν θράκιν καί Σκυθίαν καί Μυσίαν εὖς Ὀδησοῦ καί Ἀγχιάλου, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ πλῆθος Οὐννων καί Βουλγάρων. Malalas. Bonn. p. 402).

А Йордан, който е безпристрастен спрямо готите, пише:

„Войниците под Анастасия, изморени от разни сражения, ту в Илирия срещу Сабина и Мунда на Морава, ту срещу Помпея в Одрин, ту срещу Ариста на Цурта (Цибъръ?) ту срещу партите в Сирия, без да се говори за вътрешните разорения и сраженията в самия форум на императорския град, се сражаваха в Италия повече, като пирати, отколкото като народни защитници, бяха станали ненадежни. Но онова, що най-много трябва да се съжالياва, е, че той свърши с шестгодишно воюване с едно от своите офицери, *скита Виталиан*. Този Виталиан, неприятел не на републиката, но лично на императора се приближи с шестдесет хиляди души чак до три мили далеч от Цариград и опустоши със своя грабеж много предградия на царския град. Срещу него излезе да се сражава Хипатий, братовчедът на императора, с многобройна войска. Но преди да покаже на бойното поле колко той мрази тоя противник, той биде хванат от *хуните*³⁰⁷ и позорно продаден на Виталиана. След Хипатия управителя му и началника на войските му (*Magister militum*) биваха често разбивани от Виталиана и при това винаги осмивани и поругавани от него. Тъй, от всички страни заграден от своите неприятели, Анастасий често въздишал, обаче той не заслужавал да получи наказание от никого от своите противници, *понеже не уважавал правата на църквата*³⁰⁸. Огорчен и ожесточен; той умира на повече от осемдесет годишна възраст, в двадесет и осма година на своето царуване и притиснатата държава (република) отдъхна едва под неговия наследник Юстина. Юстин от началник на гвардията, бѐ избран за император от сената и царува девет години. Той, щом забележил, че Амантий, маршалът на двореца (*prepositum palatii*) и кубикюларите (камердинерите) Андрея, Мизаел и Ардабур заговаряли срещу неговия трон, наказал ги. Заповядал да убият Амантия и Андрея, а Мизаела и Ардабура проводил на заточение в Сердика (София). Теокрита, сателита на Амантия, когато Амантий бил тайно подготвил да се качи на престола, хванал и хвърлил в затвор. Този нещастник, умъртвен от удари на ками и тояги, биде хвърлен в морето и въпреки това пак погребан и по тоя начин бил лишен от трона, за

³⁰⁷ Тук на тракийците се вика хуни.

³⁰⁸ Тези думи на Йордана са много важни, защото Те показват, че Йордан е защищавал готския вероизповед.

който заговарял. Юстин се *съюзил с Виталиана*, повикал го при себе си и го провъзгласил за настоящи военачалник (*magister militum*) и консул. Но веднага го подозрел, *че иска да се върне на старите си планове*, та го погубил в палата със своите гвардейци Целерина и Павла. Виталиан издъхнал, прободен на шеснадесет места³⁰⁹.

И тъй според Иордана, който е съвременник на тези събития *скитът* Виталиан се подигнал начело на *хуни* против Анастасия, защото не уважавал правата на църквата. Скитът Виталиан, внукът на Аспаря, който е *гот* и *гет*, значи, се подига начело на хуни, които са тъй също скити. Това ясно показва, кои са недоволниците.

Комес Марцелин ни описва в своята хроника действията на Виталиана по следния начин:

„*Скитът* Виталиан, след като събрал повече от шест хиляди *римска* въоръжена кавалерия и инфантерия³¹⁰, събрани в три дни, доде в местността, която се казва *Septimus* и постави лагер. И като разположил от море до море своята войска, приближил се сам до портата, която се казва златна, без повреда на някого, твърдейки, че иде в Цариград заради *вярата на православните* и заради *Македония*, епископа на града, изгонен от Императора Анастасия. Но вследствие преструвките и клетвопрестъпничествата на Анастасия и подмамването и подлъгването на пратеника Теодора, върнал се на осмия ден от пристигането до града. Подир това след нощно нападане влязъл в Одеса (Варна), мизийската община. Намерил Кирила, който е повече развратник, отколкото предприемчив военачалник, че спи между две любовници, извлякъл го и го заклал с гетски нож и се обявил явно за неприятел на царя Анастасия.“³¹¹

А под година 515 същият пише:

„Същият Виталиан стана още по-голям неприятел на императора Анастасия: Изпроводил напред своите конници и слязал с въоръжени в кораби по левия за него бряг. След като обкръжил, сражавайки се с пеша войска, Состенеум, сам влязал вътре и го завзел. Изпратени били от царя до Виталиана сенатори, които да заключат с него мир: двадесет фунта злато, освен това царски подаръци взе от Хипатия, а сто хиляди либри злато му били предложени за работния Ураний от родителите му в

³⁰⁹ Jornandès. Panckoucke, 147–8.

³¹⁰ Думата „римска“ на Комеса Марцелина тук има голямо значение, защото от това се разбира, че Комес Марцелин, който е един от най-авторитетните писатели за това време, е считал хуните или българите, начело на които се подигна Виталиан, за римска войска или за хора принадлежащи на Римската империя.

³¹¹ J. Marcellini Comilis Chronicon. Migne LI.

Созопол. Виталиан бил направен *Magister militum* на Тракия, а Хипатия, когото държал в окови, повърнал на вуйка му“.

Според Марцелина, прочее Виталиан се е борил „за вярата на православните и за Македония“, от което излиза, че Комес Марцелий подобно на Йордана е считал за православно онова, което Виталиан е защищал. Също и Теофан, който е бил калугер в Мизия, т.е., в отечеството на подигналите се против Анастасия скити, счита Виталиан за православен, а Анастасия за безбожен:

Τούτφ τω ετει Βιταλιανον τον υιον Πατρικίλου κόμητος Φοιόεράτων οί έν Σχο&ιφ καί Μνολς. καί λοιπαίς χώραις δρυ-όόοζοι παρεκάλουν κινηύηναι κατά Άναστασίου του δυσσεβοϋς. (Theorh. I. 242.) (Тая година Виталиан, синът на началника на федератите Патрикола, събирал в Скития, Мизия и други места *православни*, за да воюва срещу безбожния Анастасия).

Това показва, че за православие се е считало онова, което е защищал Виталианъ.

Виталиан е успял да прокара своето желание. В 519 година стъпи на византийския престол тракиецът Юстин. Той повикал Виталиана в Цариград и го направил *Magister militum*, а противните Виталиану владци били заточени или избити, от което следва, че от сега нататък българският вероизповед става господстващ в Цариград. В 520 година Виталиан бил направен консул, но в седмия месец от консулството си бил убит в царския палат.

За нас Виталиан особено е важен по това, че онези, които под негово водителство се подигат, се наричат българи. Тъй напр. Малала, както посочихме, казва, че Виталиан събрал войска в Скития, Тракия и Мизия от хуни и *българи*. Теофан повтаря Малала, а Евагрий казва, че Виталиан се бил подигнал начело на хуни³¹². На същите тези хора никиуският владика Йоан вика *скити и готи* (*Marin prépara un grand nombre de vaisseaux, rassembla toutes les troupes qu'il put trouver à Constantinople, et partit pour aller attaquer Vitalien, selon l'ordre de l'empereur. En voyant approcher Marin, le rebelle prit tous les vaisseaux qu'il put trouver, embarqua un grand nombre d'arches, scythes et gothes, et se dirigea vers Byzance, croyant pouvoir vaincre ses adversaires. A малко по-напред, като описва позициите на двете страни, казва:*

*Le général Cyrille se rendit dans une ville appelée Odysseus et y demeura, et Vitalien dans la province de Bulgarie.*³¹³

Тези скити, готи, хуни или изобщо българи са били главно старите

³¹² Evâgrius, III, 43.

³¹³ *Jean de Nikiou, 738–379.*

заселници на София, Кюстендил, Охрид, Ниш, Мизия и Тракия, които се подигнали против Анастасия, защото им изгонил владиците. Появилото се тук недоволство не е моментално, а почива на системно различие между българите и гърците. Тази борба се започна от Улфила и съотечествениците му, продължи се от Демофила, който предпочете да се отрече от патриаршеския стол и да се върне в Сјара Загора, отколко да се отрече от убежденията си; от Гаина, Аспаря, Теодориха, Виталиана. Понеже на ссщите хора писателите от шестия век насам викат българи, то очевидно става, че тези българи не са нищо друго освен старите заселници на Мизия, Тракия, Скития, които начело на Витилиана воюват за своята отечествена вяра.

С това, прочее, се възстановява връзката между старо и ново.

От сега нататък ще знаем, кои са тези българи, които образуваха на Балканския полуостров своя държава.

Историците не са схващали правилно събитията от това време. Те са мислили, че в четвърти век св. Иоан Златоусти е покръствал някакви си некръстени скити; че в четвърти и пети век някакъв си чужд народ, именувем готи, нахлувал в Римската империя; че Виталиан, Аспар, Теодорих, Гаина и пр. не са нищо друго, освен неразбрани честолюбци, които се подигат против богопомазаните ромейски императори. Това обаче не е било тъй. Св. Иоан Златоусти е действал като представител на гръцкото гледище и на гръцката нация. Той е имал работа с партийни противници, а не с езичници.

Готите не са нахлули в четвъртия век чужденци, а са били фактическите носители на Римската империя след втория век. Гаина, Аспар, Теодорих, Виталиан действат, като национални защитници, а не като честолюбци.

Виталиан не наследи Анастасия, обаче него го наследи друг тракиец, Юстин.

Юстин е роден в Тракия (450–527). Отначало е бил пастир, а отсетне постъпил в гвардията, на която във време на Анастасия станал началник. След смъртта на Анастасия, той, който не е знаел ни да чете ни да пише, е бил провъзгласен от него за император (518). След неговата смърт в 527 година го наследи братовчед му Юстиниан.

Юстиниан е роден в Таурезиум в Мизия (днешно Кюстендилско или Софийско). Той е царувал от 527 до 565 година и е последен славен римски император.

С Юстина и Юстиниана настъпва важен момент във византийската история изобщо и българската в частно. Този важен момент се състои в

това, че вярата, за която толкова много се бореха българите още от времето на Улфила, става господстваща.

Със завзимането на престола от тракиецца Юстина, Виталиан бил повикан в Цариград, а противните владици били изпъдени. Поради това от сега нататък не се чува вече за български недоволства. Напротив, досегашните недоволници стават покорни носители на тежестите на Римската империя.

Българите или готите откъд Дунава са си прекарвали патриархален живот без някой да е знаел нещо особено за тях, додето не били нападнати от римския император Домициана в 89 г. след Хр. Домициан разбил Децебала и го принудил да плаща данък, обаче това разбиване едва ли е било толкова голямо, защото къде 101–104 година Траян се принуждава на нов поход против Децебала. Сега Децебал е бил разбит и, като не могъл да претърпи срама на поражението, се самоубил, а римляните образували от Дакия своя провинция. Въпреки римското господство, заселниците на Дакия са продължавали да си живеят свой за себен родов живот. Йордан и други стари писатели, които са писали за тоя народ след римското нахлуване, ни го описват като самостоятелен народ със свои наредби, свои обичаи, свои князе, а не го разглеждат като роби или слуги на римляните. Политическият център на тоя народ се е намирал до Карпатските планини.

Обаче с време народът се увеличил и земята му станала тясна. Това станало причина да се нахвърлят едни въз други за отнемане на земя. Следствие на което една част преминава на юг от Дунава, за да търси другаде такава. Йордан пише, че гепидският княз Фастиди бил проводил до Острогота, княза на готите, за да му кажат, че той е затворен между стръмни планини и гъсти гори и иска едно от двете: или война или земя да му даде. А Орозий пише, че хунският народ, който дълго време бил заобиколен между непристъпни планини, подигнал се срещу готите и пр. (в. стр. 62). Тези думи на тези стари писатели доста добре характеризират причините на войните, които са водили помежду си дакийските поселници. Също и подигането на народите, които съставляваха Атиловата държава, против Атиловите синове след Атиловата смърт е станало поради мера, защото след това ние виждаме, че по-силните заемат земята на по-слабите, а по-слабите минават на юг от Дунава да молят Византия да им даде земя. Освенъ това, в началото на четвърти век се разпространява и християнството между дакийските жители. Сега пък се захваща едно преследване на християните, което по своите ужаси далеч не може да се сравнява с битките, които са ставали за мера.

Следствие това преследване една част от дакийските заселници, гетите, преминава на юг от Дунава, дето тя заселва известни части. Във време на тези религиозни крамоли между готите е последвало пък хунското подигане или хунския удар въз готите, от който удар започва тъй наричаното голямо преселване на народите, което създава нова ера в световната история.

Макар че работите не са станали тъкмо тъй, както са схващани досега, се пак тая готско-хунска буна съставлява важен исторически момент. Важен е напр. този момент, понеже сега за пръв път се образува голяма варварска държава до Римската империя. Римляните досега са имали работа с отделни варварски племена, които са прекарвали повече мирен патриархален живот. Тези неорганизиранни и слаби племена лесно са бивали покорявани от организираните римски легиони и по тоя начин римляните полека-лека бяха станали господари почти на целия дотогава известен свят. Хуните обаче успяха да съединят под своята власт почти всички дакийски народи и да образуват една държава, която е всявала не страх, а ужас в Рим и Цариград. Тази империя е образувана чисто на варварска почва. Тя е първата варварска сила, която се противопоставя на римската и за това от нея действително трябва да започва ново време. Досега римляните нападаха другите и завземаха чужда земя. Сега те се принуждават да пазят своето и да губят от своята земя. Това е първото следствие от голямата хунска държава. Атила, който успя да образува такава една сила, която бе страшилище за римляните, се рисува от по-сетнешните писатели като някое чудовище, а всъщност той е бил рядко гениална личност, у която правото е предшествувало силата. Държавата на Атила е най-славният момент не само от историята на българите или южното славянство, но от историята на славянската раса изобщо. От Атила наистина не са останали веществени паметници, обаче от него е останал паметник в душата на народите, с които той е имал работа. Най-важната немска песен за *нибелунгите* има за основа създадените от Атила събития, дето Агила се нарича *Ецел*. Според тая песен Атила се сочи като висш арбитър в препирните на немските князе. Атила под название *Атли* се споменава и в скандинавските и исландските традиции. Тези традиции за Атила в немския народен епос са следа от владичеството на Атила над тези народи. Това между прочем би могло да се разбере и от следната песен, която Атиловите хора са пели над неговото мъртво тяло: „Най-славен цар на хуните бе Атила, син на Мундцука, господар на най-храбри народи, който, като никой преди него, с нечувана сила сам управляваше *Скития* и *Германия*. Плашеше със завладяване на

градове двете римски империи и понеже се боеха да не притури и останалото към своята плячка, помолиха го и той се съгласи да приеме годишен данък. И, след като всичко това щастливо направи, той умря, не от удара на неприятеля, не от измама на своите, но във веселото празненство, всред блясъка на своя народ, без да почувствува някаква болка. Кой би считал това за смърт, дето никой няма да намери отмъщение? След като го оплакаха по тоя начин, те дадоха на гроба му *страда* (*strava*), както те сами я наричат с безбройно много яденета, но, понеже имало и недоволници, изразяваха плача със смес от радост“. Последните редове на латински гласят: *Postquam talibus lamentis est defletus, stravam super tumulum ejus, quam appellant ipsi, ingenti commessatione concelebrant, et contraria invicem sibi copulantes luctum funerum mixto gaudio explicabant.*³¹⁴

На тая голяма хунска държава не било речено да съществува за дълго. След смъртта на Атила синовете му се скарали и започнали да се делят и с това дали повод на подчинените народи да възстанат и се освободят от хунската власт. Още в началото на тези сражения паднал най-стария Атилов син *Елак*, който трябвало да замести баща си и с това едновластието се нарушило. Пръв се бил подигнал против хуните гепидският княз Ардарих, а сетне и тримата готски братя: Валамир, Теодомир и Видимир. Заедно с другите подведомствени народи те разбили хуните и сега заживели свободен живот.

Дотук няма нищо неестествено, защото подобни революции не са нещо необикновено в историята. Жалното обаче тук е, че у тези победители не се е било явило честолюбието да се замести Атила или пък да се замести господстващото досега племе хуните с друго някое от племената победители. Чудно е, че нито у Ардариха, нито у Валамира, нито у кого да е от другите герои на деня по онова време не се бе появило това честолюбие, за да се продължи започващата на самостоятелна почва скитска сила. Какво правят нашите герои, разорителите на всесилната Атилова държава. След като разбиват Атиловите синове и разсипват Атиловата държава, обръщат се към Римската империя да молят императора да им даде земя, в замена на което те да му извършвали военни работи или да му бъдат стражари на империята. Има хора, които са способни само да завидват и да разоряват, без обаче да са способни да сътворяват. От такъвъв вид хора са били разсипниците на Атиловата държава. Наместо да заместят Атила или хуните и да диктуват на света, те разрушават скитската империя и се явяват с молба пред Римския им-

³¹⁴ Jornandès, Panckotickс, p. 374–6.

ператор за помощ. Това разпръсване на народите от Атиловата държава и моленето им за земя показва, че и сегашната революция е станала поради теснотията на мера.

Главните племена или народи, които съсипват Атиловата държава, са гепидите и остроготите. Гепидите заели досегашните селища на хуните, като „храбри“ хора, а остроготите или тримата братя Валамир, Теодомир и Видимир напуснали изобщо Дакия и Панония и тръгнали да търсят нови селища. От тях Валамир паднал в едно сражение срещу хуните (Атиловите синове), а Видимир и Теодомир тръгнали за противоположни страни. Видимир тръгнал за Италия, дето той веднага, щом стигнал, се поминал, а Теодомир и син му Теодорих заминали за Византийската империя. Видимир оставил за наследник едноимения си син Видимира. Тогава император на западната империя е бил Глицерий, който дал подаръци на младия Видимир и го придумал да напусне Италия и да се отправи за Галия (южна Франция), като му рекъл: „там живеят визиготите, вашите съплеменици“. Видимир послушал императора, приел подаръците и се отправил за Галия. Тук той се съединил със своите съплеменици визиготите, дето неговите хора се претопили с тях в един народ, както са били преди раздялата си на визи и остроготи. Те обитавали Галия и Испания и тъй се държали, че никой не могъл да ги надвие. (lord VI) Визиготите, за които тук става дума, са част от готите, които напуснаха своето отечество в четвъртия век във време на религиозните преследвания и хунския удар. Тогава те минали на юг от Дунава и след смъртта на досегашните им князе, особено след тая на Атанарика, си избрали за княз *Алариха*, който се отправил най-напред за Илирия, а отсетне за Италия, която завладял. След Италия тези готи завладяли Галия и Испания и са били едни от главните Атилови противници на Каталунското поле.

Теодомир замина със сина си Теодориха за Македония, дето той умря в Цер (Керамия или Керамизия – днес село в Кратовско). За действията на сина му Теодориха се спомена по-преди. Освен това разпръсване на готите трябва да кажем още, че синът на Атиловия министър Едекона *Одоакър* след смъртта на баща си (465 г.) постъпил в Равена, като началник на императорската гвардия, която се състояла от Херули, а в 476 година свалил от престола императора *Ромула Августула* и станал цар на Италия.

Против него прожда император Зенон Теодориха сина на Теодорима. Додето беше жив Теодорих кривогледа, Зенон чрез разни хитрости: давания на титли, обещавания на пари, осиновяване и пр. Съблазни,

подбуждаше Теодориха Теодомиров против него, а след като умря Теодорих кривогледа, Зенон по същия начин предразполага Теодориха да иде да отнеме Италия от Одоакра, за да я повърне на империята или на Зенона. Зенон се е надявал да се възползува от взаимното им съсипване, обаче в тоя случай се излъгал. Теодорих заминал за Италия, успял във време на един обед да убие Одоакра, обаче наместо да повърне Италия на империята, той хвърлил народната си носия, облякъл царската тога и се провъзгласил за цар на Италия. Той тъй е управлявал Италия, че историята му е дала названието велики.

Както в четвърти, тъй и в пети век след революцията в Атиловата държава, преминаването на Дунава е станало главно срещу днешния Видин, който сам е спадал към Атиловата държава. Тук искаме да обърнем внимание на един факт, който е от голямо значение за разбиране състава на българите.

Йордан казва, че след страшното нечувано кървопролитно сражение в Атиловата държава след Атиловата смърт, (в. стр. 115–116) сарматите, цемандрите и някои хуни получили места в Илирия до Кастра Мартена, т.е. днешна Кула. (*Saurmatae vero, quos Sarmatas diximus, et Cemandri. et quidam ex Hunnis in parte Illyrici ad Castrum Martenem sedes sibi datas coluere*). Днешният етнически състав на Кула обаче ни навежда на мисълта, че заселниците на града Кула и съседните с него села: Бойница, Шишинци, Гулеманово, Малък-Извор в България и съседните с тях отвъд границата в Сърбия: града Зайчар и селото Велики-Извор са един род хора. Те се различават и по говор и по носия от съседите си. Явно се виждаше досега, че те са друг род хора, стоящи по-близо до източните българи, отколкото до западните, обаче не се знаеше кога са дошли те там. У по-старите хора се е запазило преданието, че езикът им е *тетевенски*. „Азъ оратъ тетевянски“ помня, че ми каза веднъж майка ми, като подчертаваше с това горно-крайския диалект спроти долнокрайския, от което може да се мисли, че този род хора са сродни с хората от Тетевенско. Следствие това се мислеше, че те ще да са дошли в ново време от източна България, именно откъм Тетевен. Обаче непонятно беше, че те в ново време биха намерили толкова много празна земя. Па и да предположим, че наоколо би се намерило това празно място, непонятно е, де е било отишло населението на самата Кула, която като римски кастел, е била непременно поселена. Тъй че това поселение се явяваше необяснимо за ново време и следователно трябва да се постави в едно време, когато е ставало общо движение на народите, дето едни са заимали местата на други. Извън тези предположения, че горното поселение е станало

след разпадането на Атиловата държава (454), за което говори Йордан, като най-сигурно доказателство ни служи народния състав на селото *Бойница*. Това село е заселено от два елемента. Двете трети от селото са същите хора, както в Кула, Гулеманово, Зайчар и пр., които говорят на „азъ“ и изговарят е, като я: аз, мляко бяло и пр., едната трета говори на „я“: я, млеко, бело. И двата елемента са се поселили заедно, защото мерата им е размерена помежду им с геометрическа точност. Освен това и едната трета или долнокрайците не са хора от останалото видинско население. И те са чужди, кацнали тук. А това именно отговаря на описанието на Йордана, който казва, че там са се поселили сармати, цемаирки и някои хуни.³¹⁵

От самия израз на Йордана се вижда, че поселилите се тук хуни са били малко спрямо другите. Очевидно е, че тази част хуни са долнокрайчените в село Бойница. Към това ни навежда и самото име на селото, смисълът на което е: бойници или войници, каквито са били действително поселилите се в онова време. Това название на селото се явява непонятно за едно късно поселение, когато то е могло да стане само по разпореждането на централната власт.

Такова голямо пространство земя в ново време не би могло да се даде на едно село. То отговаря на смисъла на препирните в V век, когато са се биели едни с други поради малка мера, каквато те тука намерили в изобилие.

Освен това трябва да се каже, че Бойница е било първото и единственото селище, което е направено още в V век, защото околните села от тоя род: Шишинци, Гулеманово, Кула са изселеници от Бойница, които са се поселили на около нея по периферията на нейната мера. За това съществуват предания, но то се разбира от самото разположение на селата, защото другите села нямат голяма мера и са се поселили по периферията на бойнишката или по-добре в бойнишката. Извън това Бойница има място за още няколко села. Тя има сега земя, която не принадлежи никому и в ново време е станала общинска на повече от 9 хиляди декаря. Всичко това показва, че тя е била централното селище, дето са се поселили първоначално двете племена, а от него са се разселили другите. Без съмнение е, че Извор в Сърбия се е отделил от Бойница, а от него

³¹⁵ Разликата между двете народности на с. Бойница след освобождението зе да намалява. Долно-крайчени зеха да усвояват езика на горнокрайчени, понеже той е официален, а горнокрайчени почнаха да употребяват носията на долно-крайчени, понеже тя е по-естетична. Преди обаче е съществувала остра разлика и в говор и в носия.

се е отделил Зайчар. В такъв случай става ясно, защото само Бойница със своето име „Бойница“ да напомня на страшната кървава революция, следствието от която е било и нейното поселване. Заслужава да се обърне внимание и на наименованията на другите села. Шишинци и Гулеманово водят своите имена от родоначалниците, които са ги основали. Но понеже подобни имена днес не съществуват, то е явно, че това е станало в едно много старо време, когато е имало подобни имена. Извор в Сърбия се нарича тъй, защото е до един извор. Кула се казва тъй според римската кула (кастел) до която е построена. Местното население я нарича *Кулата*. Името Зайчар произлиза по всяка вероятност от лично-то име *Зайд*, каквито е имало в старо време.

И тъй, като имаме предвид, че хората, които поселяват Бойница, Кула, Шишинци, Гулеманово, Извор и Зайчар, съставляват отделен род по отношение на съседите си; като имаме предвид името на селото Бойница и двойния му етнически състав, като имаме предвид имената: Шишинци и Гулеманово, които са старински, голямото пространство земя, която заема Бойница и всички заедно, каквато в ново време не би се намерила празна, то ние дохождаме до заключение, че Бойница и споменатите около нея села водят началото си от хората, за които разправя Йордан, че са се поселили тук в пети век, около 455 година, след разпадането на Атиловата държава. А ако това не са същите хора, то би трябвало да се отговори, де са отишли тогава хората, за които Йордан говори, че са се поселили в пети век там, и които са били в двоен етнически състав, какъвто ни представлява селото Бойница? Що се отнася до тетевяния говор, той сочи към едно първично племе тетевяни, от което са се отделили, и от което по всяка вероятност произлизат и днешните тетевенци, а не че са дошли в ново време от Тетевен. Между двата говора сега има разлика, освен това кулчени носят бели дрехи и пр., което тъй също сочи, че раздялата е станала в старо време.

С установяването на тоя факт се получава една опора, макар и малка, за обяснение на етническия състав на Атиловата държава.

По-преди посочихме, че българите на юг от Дунава са съставлявали Римската империя и са били главни нейни носители. Сега ще приведем няколко примера, от които да се разбере по-ясно горната мисъл.

От 376 г. или откак Римската империя влезе в дефанзива, българите или жителите на Балканския полуостров са единствени нейни защитници. Първият римски военачалник, който трябваше да се срещне в 378 г. с нахлуващите готи при Дебелт (Бургас), се е казвал *Бързимир*, чието име сочи на неговата българска народност. След готското нахлуване в

четвърти век Римската империя захваща в V век силно да се безпокои от хунския император Атила. Атила е представлявал един характер, какъвто рядко се среща в човешката история изобщо. И ако той успя да стане онова, което бе, то се дължи повече на неговата нравствена особеност, пред която византийските хитрости са се оказали безсилни. Римляните, за да привлечат към себе си отделните варварски водители, обикновено им са давали разни титли, чинове, подаръци и пр. Те бяха дали на Алариха титлата генерал на Римската армия. Също такава титла император Теодосий дал и Атилу. Атила я зел, за да получава възнаграждението, което е свързано с тая титла, обаче същевременно казал на пратениците, че тази титла, както и всички други, с които те мислят да го почетат, няма да го спре да ги напада, ако те не го задоволят; че той, прочее ще може да ги накара да го признаят не само за техен генерал, но и за техен господар; че той има роби царе (князе) по-големи не само от римските генерали, но и от римските императори.

Тези думи много добре характеризират човека, който успя да създаде нечуваната дотогава скитска империя. Когато започнал войната, той проводил пратеници до двата императора да им кажат: Атила, моя господар и *вашия*, ви заповядва да му пригответе един палат. Но, преди да започне войната с римляните, той най-напред се справил с аказирите. Аказирите живели по родове, дето всеки род си имал свой княз. Теодосий изпроводил до тях пратеници с подаръци, за да ги отклони от съюза им с Атила. Обаче пратениците, когато раздавали подаръците, не знаели, че най-старият от князете има предимство пред другите, и че от него трябвало да захванат. Най-старият княз на име Куридах се докачил от това и съобщил на Атила, който дошъл, наказал князете и ги привел в покорност. След това Атила, последван от своите васални князе, от които най-забележителен е бил гепидският княз Ардарих, навлязъл в земята на империята. Той посетил Илирия, Тракия, Дакия, Мизия, дето взел повече от седемдесет града, между които са: Пловдив, Аркадиопол, Маркианопол, Констанция, Арчар и Ниш. Само Адрианопол и Хераклея не паднали сега в неговите ръце, иначе кулата Атирас между Силимврия и Цариград била оплячкосана. Също и Македония, Тесалия чак до Термопол.³¹⁶ Императорът изпроводил срещу него войски, разделени в две армии. Едната под командата на *Аспаря* и *Аребинда*, а другата под командата на *Арнегиска*. Арнегискъл влязъл през Долна Мизия и се срещнал с Атила при града *Vum*, на устията на реката Вит³¹⁷ и след като

³¹⁶ Attila rex usque ad Thermopolim infestus advenit, *Marc, Chron*,

³¹⁷ Arnegiscius magister militae in Ripense Dacia, juxta Utum amnem ab Attila rege,

храбро се сразил, паднал в сражението. Също и другите двама били разбити, тъй че на императора не оставало нищо друго, освен да свърже позорен мир, което и направил в 448 година.

Онова, което нас най-много интересува в случая е, че и тримата военачалници, които защищават Римската империя против Атила, са готи, гети или българи. Аспар, който след това влиза в конфликт с императора и бива убит, според както изложихме, е гот или гет, който не могъл да стане император, защото бил *арианец*. Този Аспар е гот, гет, от арианска вероизповед, когато е думата да стане император или когато води борба с друга някоя партия на империята, обаче той е чист римлянин, когато защищава тая империя срещу външни посегателства.

Почти в същото време Римската империя се защищава пак от българи и българин предводител, прочутият *Аеций*. Йордан, като описва събитията във време на Аеция, казва, че *Валия*, визиготският княз, след като преследвал вандалите през Испания, които минали в Африка, защото били поканени от Бонифация, върнал се в *Толоза* (Тулуза). Обаче тук той се разболял и умрял. По това време дошъл при визиготите *Беремунд*, синът на Торисмунда, един княз от рода на амалите, със сина си *Видириха*, като напуснал остроготите, които още били под властта на хуните. Макар че той бил от най-благородния род на амалите, от които са излезли много князе, той не искал да се хвали с това, което е, та онези избрали след смъртта на Валия за княз *Теодорида*, един извънредно умерен и способен, както по тело, тъй и по дух човек. След това Йордан говори буквално:

„Въ време на консулството на Теодосия и Феста (439) римляните развалили мира с него, съединили се с *хунски* помощни войски и навлезли в Галия... Тогава командваше войските патриций Аеций, *който произлиза от храбрия народ на мизийците*³¹⁸ и бе роден в Доросторум (Силистра), като син на *Гаудентия*. Той бе заякнал срещу мъчнотиите на войната и нарочно бил роден за Римската империя, за да подчини надутостта на суевите и грубостта на франките. (Aëtius ergo patricius tune praterat militibus, fortissimorum Moesiorum Stirpe progenitus, in Dorostena civitate, a patre Gaudentio, labores bellicos tollerans reip. Romanae singulariter natus, qui supereiam suevorum Francorumque bateariam immensis caedibus servire Romano imperio coegisset). Също и *хунски* войски под водителството на Литория събра той против готите и след като дълго време и двете страни държаха своите войски едни срещу други и понеже никой не бе по-

viriliter pugnans plurimis hostium interemptis occisus est, *Marc Chron*,

³¹⁸ Името Аеци съществува у днешните българи в формата Яцо Ацо, Ачко.

слаб, а и двамата били храбри, подали си десницата и възстановили старото съгласие. И от двете страни бе установен съюз и заякчен мир, след което и двете страни си отишли по домовете“. (Jord. XXXIV).

Този свързан съюз се бори отсетне против Атила на Каталунското поле. Не искаме да описваме тая прочута борба, а желаем само да изтъкнем кои са били защитниците на Римската империя. Аеци, който е мизиец, се бори против Атила *начело на хуни*. Това обстоятелство досега не се е оценявало както трябва, обаче то сега се разбира: щом Аеци е мизиец, то се разбира по само себе си, че ще воюва начело на хуни. Тогавашният император Валентиниан написал на Теодорида, като го поканил да се присъедини към империята против „тиранина на света“, който искал да покори цялото човечество. С ласкателни думи подбудил Теодоридовото честолюбие и Теодорид му отговорил, че ако и Атила да е станал високомерен поради своите победи над толкова народи, то готите знаели да се бият и с високомерни. Тъй се подготвила голямата Каталунска битка. Понеже аланският княз Сингебан, от страх за бъдещето се обещал Атилу да му се предаде, както и да му предаде града Aureliana (Орлеан) в Галия, дето той тогава се е намирал, то Теодорид и Аеций щом се научили за това, преди да пристигне Атила, издигнали окоп пред града и наблюдавали подозрителния княз и го поставили с народа му посред съюзните си народи. Битката станала в 451 година. От една страна, както виждаме, са стояли: Аеци със своите *хуни*, Теодорид със своите визи и остроготи, освен това алани и други помощни народи. От друга страна е бил Атила със своите хунн, с остроготите под водителството на Валамира, който е бил дясната ръка на Атила и братята му Теодомира и Валамира; с гепидите под водителството на Ардариха, сетне алани и други народи. В тази битка загинал визиготският княз Теодорид, обаче визиготите били успели да отблъснат Атила, който си тръгнал оттук и се повърнал към Италия, дето той искал своята годеница, сестрата на императора и половин Италия зестра, но следствие молбите на папата, отложил изпълнението на желанието си. Каталунската битка се е считала за първо поражение на Атила. Това обаче не е съвсем вярно, защото Атила е отстъпил сам. Може би че е считал за безцелна самата борба, защото не се вижда, какво би получил Атила, ако би победил. Ако ли пък Атила е отстъпил, защото се е чувствувал слаб да победи, то показва, че той е обладавал голяма съобразителност и голям стратегически талант. Тъй той е запазил своята армия и с нея нахлува в Италия. В тая битка загина визиготският княз, а от Атилова страна никоя видна личност не е паднала, което по-

казва, че положението на Атила не е било отчаяно. Той ще да е оставил варварската по онова време Галия, за да се отправи към богатата Итатия.

Съставът на народите, които зеха участие в битката на Каталунското поле, е много важен, както за българската, тъй и за общата история изобщо, защото и двете страни са представлявали българския род. Аеци е мизиец и е стоял начело на хуни, визиготите, които са част от поселилите се готи в Мизия и Тракия след нападането на хуните и религиозните преследвания на Атанарика. От друга страна пък Атила начело на хуни, които са идентични с българите, остроготи, които, след това под водителството на Теодомира се поселиха в Македония и Тракия и са, както сме доказали, идентични с българите. Накъсо казано, дунавските заселници или българите са били разделени на две: едни са служили на Римската империя, било като съюзници, било като наемници, било най-сетне, че са били нейни граждани, а другите, които са живели отвъд Дунава, са били организирани от Атила в една държава: тези две групи от един и същ народ се срещат на Каталунското поле, за да оставят в историята спомен от своята храброст.

След смъртта на Атила, около 466 год., отделни хунски князе пак нападат на Римската империя. Такъв е бил Хормидак, който през зимата минал замръзналия Дунав и настъпил в средиземна Дакия, която делила двете Мизии. Хуните били победени и били принудени да се затворят в Сердика, дето били принудени да капитулират. Се по същото време Атиловите синове проводили пратеници до императора Лъва, да го молят да се забравят миналите неприятелства и да се възстанови търговията между римляни и хуни, както е било обичай в старо време (*χάτά το παλαιόν εθος*. *Prise*, *exc. leg. p. 44*), тъй че между двата народа да стават свободно панаири и пазари на брега на Дунава. Лъв не приел това предложение. Тогава Атиловият син Денчек, Денгизик (*Δευγίζιχ*)³¹⁹, се разсърдва и решава да си отмъсти с оръжие. За

³¹⁹ В хрониката на Паскала, стр. 323, Атиловият син се нарича *Динзирих*, *Δευζίριχος υἱός Αττίλά*. Тъй че явно се забелязва месенето на двете окончания *рих* и *ек*. Имена с окончание на *ек* особено са разпространени у чехите: Марек, Шоурек, Прошек, Томек, Иречек и пр. Такова е окончанието на най-младия Атилов син: Ирник = Ирнек. Иордан нарича горния Атилов син *Dincic*, дето тъй също се забелязва окончанието *ек*, може би Денчех. Предвид на това *Денгизих* е или Дензирих или Денчек. Понеже името на другия Атилов син окончава на *ек* и понеже според Иордана се разбира, че е било Денчек, то ние ще го пишем *Денчек*. Тук нека споменем още, че освен дето формата на горните хунски имена е запазена у чехите, у чехите съществува и името *Верих*, име на един Атилов първенец, сетне думата *страва*. Нека се сравни още Ирнек и Иречек (Ирнечек). Може би тези белези искат да кажат, че и чехите са

тая война той не можал да накара и брата си Ирнека, който князувал в малка Скития (източна България), като римски съюзник. Когато Денчек навлязъл в Римската империя, комендантът на Тракия Анагаст, синът на двадесет години по-рано загиналия срещу Атила Арнегискъл, проводил да го питат защо напада на империята, на което Денчек не отговорил, а проводил да кажат на императора, че, ако не му се даде земя в империята и ако не му се дадат пари да плати на своите, той ще покаже на римляните, че е Атилов син. На тази смелост Лъв отговорил, че хуните ще получат всичко от него, ако го признаят за свой суверен. Следствие този отговор на Денчека не оставало нищо друго, освен да нападне. Като се чуло за приближаването на хуните, *Василик*, *Острий*, прочутият Аспаров оръженосец и др. офицери, които се намирали в двореца, отишли да се присъединят към Анагаста, за да делят славата на войната.

Хуните, понеже не знаели пътя, се вплели в едни долини, на които римляните затворили всички изходи.

Скоро след това гладът ги принудил да искат мир. Те предложили да се подчинят, ако им се даде земя. Генералът им отговорил, че трябва да се попита императора, обаче те му възразили, че гладът не може да дочака тоя срок и че трябва да се отговори веднага, понеже, додето им оставали още сили да продадели скъпо живота си, те ще се възползват от тях, за да умрат като храбри хора. Анагаст, след като се посъветвал, искал да им даде храна, додето се получи отговор от императора, под условие, че те би разделили войските си според разпределението на римските войски, за да се назначат римски офицери да хранят отделните части. Обаче Денчек освен хуни имал под своето знаме и голямо количество готи. Те съставлявали половината от неговата армия. Между римляните бил и Аспаровият офицер *Хелхал*, по рождение хун. Той дал съвет да се посее недоверие между готи и хуни, за да се въоръжат едни против други. Натоварен да доставя продоволствия на една дивизия, дето готите били мнозинство, той събрал първенците и започнал: Макар и отговорът на императора да бъде благоприятен, макар този принц, слушайки своята природна доброта, да би им дал селища, обаче хуните сами ще се възползват от тая щедрост. Не знаете ли, рекъл той, че този народ никак не обича земледелието и че той презира работата? Вие ще бъдете техни орачи и техни роби, а те, които пърличат на диви свине, ще изяждат плодовете на жътвата, която вие сте оросили с вашия пот. Какво е станало

били един от народите, които са съставлявали Атиловата държава.

с тая едновременна омраза, която делеше двата народа? Вашите прадеди не са ли се клели, че никога готите няма да се съюзоват с хуните³²⁰? Клетвопрестъпничеството е съставило вашия съюз, плодовете от които са унижение и тегло. Аз не съм забравил, *не аз сам съм хун*, обаче аз не мога да замълча онова, що ми говори справедливостта и състраданието за вашето положение.

Готите, съблазнени от тези думи, решили да се освободят от хуните. Заговорът бил съобщен тайно на целия народ, тъй че готите от всяка дивизия се подигат против хуните. Хуните били изненадани и разбити, преди да могли да се поставят в положение да се защищават. Във време на това клане римляните нападат върху двата народа и избиват мнозина от тях. Обаче готите, като забележили, че не се щадят, се събрали. Възмущението и срама, че са били излъгани, удвоили техните сили. Те си пробиват път през неприятелските войски и избягват из оросената с кръв долина. По-нататъшните следствия на тая война не се знаят. Денчек успял да избяга, обаче две или три години подир това той бил убит от Анагаста. Главата му била донесена в Цариград, когато се иразднували игрите на цирка, забодена на върха на едно копие, тя служила няколко дена за зрелище.³²¹

Ардабур, Аспаравия син, тъй също е бил зел участие в тая война, дето, както се съобщава, той убил *Бигела*, готския княз (Tunc Leo ... Bigelem Getarum regem per Ardaburem Asparis filium interemit. Jord de regn success.)³²².

Тук нека спрем разказа, за да се попитаме, кои са тези „римляни“, които защищават Римската империя против Денчека и готите. Това са готът *Анагаст*, готът *Остри*, Аспаровият оръжоносецъ; готът *Ардабур*, Аспаровият синъ; хунът *Хелхал*, гетът или тракиецът *Василик*, братът на императорица Верина, която, като и мъжа ѝ Лъв, е от местното тракийско население беси. Тези готи и хуни са чисти ромеи, додето бе император чистия римлянин, бившия Аспаров служител – бесът Лъв. Когато обаче стават императори нетракийците Зенон и Анастасий, тези чисти римляни изведнъж стават на готи, на неправовърни арианци и пр. Този факт достатъчно сочи на характера на самата Византийска империя. В горния случай, прочее българите на юг от Дунава, понеже са съставлявали част от Римската империя, са се считали за римляни, чиято длъжност

³²⁰ Κασπερ ἐς αἰί ποτε τοῖς Οὐννοῖς τοῦ Γότθων γένους ἀσηφύνου διαμείναντος. Καὶ ἐκ προγόνων τὴν αὐτῶν ἀποφυγεῖν ὑμαιχμίαν ὁμοοσμένων. Prisc, exc. leg. p. 45.

³²¹ Последното се намира в хрониката на Паскала, стр. 323.

³²² Виж Lebeau, VI.

е била да защитават Римската империя против онези българи, които са били извън тая империя. На Каталунското поле Атила се отблъсва от *мизиеца* Аеция и *гота* Теодорида, тук Денчек се разсипва от хуна Хелхала и готите Остри, Ардабур, Анагаст и пр.

Тези чисти римляни стават на варвари, когато царуват като императори нетракийците Зенон и Анастасий, а след тяхната смърт, когато императори стават тракийците Юстин и Юстиниан, те пак стават чисти ромеи и защитници на Римска империя.

След смъртта на Анастасия за император бил избран роденият в *Бедериана* (Дардания) началник на гвардията и сенатор Юстин. Жената на Юстина се е казвала *Луципина*, обаче, след като станала императорка, тя приела името *Ефемия*, при което притурила и името *Елия Марцич* и по тоя начин станала ромейка. Понеже Юстин бил стар, шестдесет и осем годишен, той се подпомагал в управлението от сестриния си син Юстиниана. Юстиниан е бил на тридесет и пет години, когато Юстин станал император. Роден е в Таурезиум, град в Дардания, съседен на Бедерия, родното място на вуйча му. У дома си той е носил името *Управда*, което преведено на латински значи Юстиниан, затова се е и викал тъй. Според *Теофила*, Юстиниановия учител, освен дето Юстиниан се е казвал *Управда*, но и баща му се е казвал *Изток*, майка му, Юстиновата сестра, *Бегленица*, също и сестра му се е казвала *Бегленица*. Да се превеждат местните имена на латински или гръцки е съставлявало нещо като мода. Ние посочихме, че името *Богорис* е преведено на Теодорих, *Боготар* на Дейотар, *Преведено* е и името *Атанарик*, дето гръцката дума *атанатос* е турната наместо някоя народна дума. Също такава е името *Кирил*, дето се е мислил *Улфила* и пр. Тази преводност на имената е внесла голямо смущение в историята, защото по тоя начин се е прекъсвала нишката и не се знае, кои лица се разбират под тези имена. Ние слушаме за Юстиниановци, Кириловци, Дейотаровци, Атанариковци, Теодориховци и пр. и си мислим, че те нямат нищо общо с Улфиловци, Управдовци и пр., **а в същност това са били едни и същи хора**. В славянските пък легенди слушаме за *Десимир*, а в същност това не е нищо друго освен *Теодомир*, дето първата част на името, *деен*, се е счела за прост израз на думата *deus* (бог) та е изразена със същоозначаващата гръцка дума *теос*, *Теодомир*. Бащата на Юстинина, който се е казвал *Изток*, и майка му *Бегленица* са били прекръстени на *Сабатиус* и *Вигиланция*, за да станат римляни, разбира се.

За да изтъкнем от друга страна, в какво отношение са стояли управителите на Римската империя във времето на Юстиниана към днешни-

те българи, нека обърнем внимание, че почти всички по-видни народни имена от това време днес съществуват у българите. Напр. *Виталиан* – Витан, *Белизар* = Велизар, *Мундо* = Мънзо, *Герман* – Герман. Първата Германова жена се е казвала *Пасара* = Пасара (*Пасарев* се казва един бивш народен представител). Може би, че селата Герман и Пасарел, Софийско, да стоят във връзка с тези имена, защото от тука произлиза Герман. *Аеци* – *Яцо*, *Ацо*. *Верина* (жената на тракиеца Лъва) = Вяра и пр. Това са стари народни имена, които и днес са едни от най-разпространените у българите. Защо тези имена живеят у българите, а не живеят у италианците и гърците? – защото си са български имена. Ето още едно доказателство, че старите тракийци живеят в лицето на днешните българи.

Крупното историческо събитие, което става с възкачването на тези дарданци или по-добре българи на престола, е че Юстин изпъдил владичите, които поддържаше Анастасий, и възвърнал онези владичи или онази вяра, за която се бореше Виталиан, Аспар, Гаина, Улфила, Демофил и пр.

В неделя на 15 юлий, седем часа след прокламирането му за император, Юстин се отправил за голямата църква, дето народът го благопожелавал и го наричал *нов Константин* и *нова Елена*. След това народът единодушно поискал императорът да направи да престане схизмата, която разделяла църквата в Цариград след несправедливото сваляне на Македония, да изпъди от Антиохия безбожния Севяра и пр.

На тези народни манифестации би трябвало да се обърне внимание, защото ние видяхме подобни манифестации и във времето на Лъва, Зенона, Анастасия. Струва ми се, че народът е разбирал мислите и настроенията на императора и според тях е правил своите изявления, защото видяхме, че Лъв, Зенон и пр. получаваха акламации, задето са поддържали онези партии, които сега се считат за схизматически. Но, ако и чувствата на тези манифестанти да не са поддържани от абсолютно всички жители на Цариград, това се показва, че партията на Виталиана или тракийската партия е била силно застъпена в Цариград.

Юстин се помъчил да тури ред в църквата. Той даже искал да събере събор и за това писал на папа Хормизда да проводи свои пратеници. Папата проводил такива петима. Въведените от Зенона и Анастасия ереси били острани. Въ всичките тези работи Виталиан е играл първата роля.

Но, когато Юстин забележил големия популяритет на Виталиана, той го погубил, както що посочихме.

Каква собствено е била формата на Виталиановата вяра и каква онази на онези, които той побеждава, това тук не толкова много ни интерес-

сува: *за нас е важно, че отсега нататък тази вяра става господстваща вяра в Цариград.*

Отсега нататък жителите на Балканския полуостров не се бунтуват вече поради вероизповедни различия. Напротив, досегашните недоволници стават носители на империята.

Император Юстиниан е роден в Дардания. Неговият прочут военачалник Белизар е роден тъй също в Дардания (Германия, Сепаревска-Баня Дупнишко). Те и двамата, прочее, са родени в страната, която първа се подигна против Анастасия поради своите изгонени владици. А това е доста важно, за да се разбере кой елемент господствува отсега нататък в Римската империя. Освен Белизаря един от славните Юстинианови войводи под Белизаря е и *Иоан Виталиановия братовчед*. За него Комес Марцелин пише, че е стоял начело на *българи*:

A. C. 548 Iohanes magister militum
in Campania praedans Gothos
nonullos liberat Senatores: qui
postea patitur nocturnum Totilae
Superventum Bulgarorum suorum
proditiōne*

Началникът на конницата Иоан, след като ограбил в Кампания готите, освободил няколко сенатори, но след това претърпял нощно нападение от страна на Тотила следствие издайничеството на *своите българи*.

* Marcell. Chron. Migne LI.

Тези българи според Марцелина са заселниците на Тракия и Мизия (в. стр. 179), които Марцелин туря на една нога с гетите. Това се прозира и от следните пасажи в неговата хроника:

Mundo Illyricianae utriusque
militae ductor, dudum Getis Illyricum
discursantibus primus omnium
Romanorum ducum incubit, eosque
haud paucis ipsorum interemptis
fugavit. His autem deinde coss.
idem dux audaciae suae secundus
in Thraciam quoque advolans.
praedantes eam Bulgares ieliciose
pugna cecedit, quingentis eorum in
praelio trucidatis“.

Мундо, войводата на двете войски в Илирия, пръв от римските военачалници пропъди гетите, които се скитаха (тарашуваха) досега из Илирия, като изби немалко от тях. Същият тоя войвода се осмели да се нахвърли на Тракия и щастливо разби опустошаващите я българи, от които паднаха петстотин в сражението.

Това събитие ще да е станало около 515 години. Преди това в 499 година пак са били нападани българите в Тракия:

(„A C. 499.). Aiiustus Illyricianae ductor militiae cum XV millibus armatorum et cum DXX plaustris armis ad praeliandum necessariis oneratis contra Bulgares Thraciam devastantes proiectus est. Bellum juxta Zurtam ilavium consertum, ubi plus quam IV millia nostrorum, aut in fuga aut in praecipitio ripae fluminis interempta sunt“.

В 499 год. Арист военачалникът на илирийските войски с петнадесет хиляди въоръжена войска и с 520 кола натоварени с нужните за сражения оръжия тръгна срещу българите, които опустошавали Тракия. Битката стана до реката Цурта, (Цибър?), гдето повече от 4 хиляди наши погинаха, било като бягаха, било като падаха от брега в реката.

Това сражение е станало във време на императора Анастасия. Ние знаем причината за българското недоволство, обаче някои писатели изразяват българските недоволства против централната власт не във вид на подигане, а във вид на нахлуване за плячка, което е бъркало за правилното разбиране на работите. Начело на тези мизийски българи по-напред воюва Виталиан против Анастасия, а сега Иоан защитава правата на Римската империя.

Българите, значи, които преди четиридесет години се подигат под Виталиана против императора Анастасия за защита на православието, па и на своите национални интереси, сега са римляни, ромеи, които защитават тая империя и се борят за нейното величие против своите съплеменници готите в Италия.

Най-влиятелната и знатна личност във време на Юстиниана е бил принц (княз) *Герман*, трети син от Юстиниановия брат. Този Герман е събирал войските за своите походи главно в Софийско, дето е умрял (Ргос. Вг. III 40). Това негово събиране на войски тук е твърде понятно, защото, като братовчед на Юстиниана, той естествено е произлизал от тая местност, затова е и събирал своите войски тук. Герману станал зет Иан, Виталиановия братовчед, което показва, че между тези фамилии не е имало неприятелство, а някои даже предполагат, че те и иначе са били сродни.

Освен тези, изобщо всичките Юстинианови войници и военачалници са произлизали от Тракия, Илирия и Скития, даже и от местности, които са стояли извън Римската империя.

Върху тези военачалници Прокоп пише следното:

„За съюзници (foederati) се считаха по-напред само онези от варварите, които не бяха покорявани и заробявани от римляните, ами се приемаха в държавата, като равноправни граждани, понеже римляните наричат foedus сключен с неприятеля договор. Сега обаче никому нищо не пречи да си присвои това название, понеже времето не задържа първоначалното значение на имената, а в постоянната промяна на нещата хората не взимат във внимание повода за това название. Предводители на съюзниците сега бяха *Доротей*, генерал на войските, които квартируваха в Армения, и *Саломон*, който надзираваше в Белизаровата войска – римляните го наричат доместикус. Този Саломон обаче беше евнух и то не от хора направен такъв, а от една случка, която го сполетя още в пелени – и *Киприян*, *Валериян*, *Мартин*, *Аятя*, *Иован*, *Марцел*. Най-сетне и по-горепоменатия *Кирил*. Кавалерийски полковници бяха *Руфин* и *Аиган* и двама от дома на Белизаря, заедно с *Барбата* и *Папа*. Пешата войска командваше *Теодор*, комуто казвали на прякор ктенат, *Теренций*, *Заид*, *Марциан* и *Сарап*. Някой си *Иоан*, родом от Епидамнус, който сега се казва Дирахиум (Дурацо) беше поставен над всички военачалници на пешите войски. От всички тези само Соломон беше роден от Изток (арменец) от най-крайния ъгъл, гдето сега е градът Дар. Аиган произхождаше от масагетите, които сега се казват хуни. *Другите почти всички бяха заселници на тракийските брегове*“ (Вв. I, 11).

В своята история на готските войни, като стане дума да говори за народността на войниците на тези военачалници, той освен хуни, *славяни*, *анти*, друга народност не е споменал.³²³

Като се има сега всичко това предвид, разбира се много добре защо след Юстиниана не се чува вече за религиозни и пр. недоволства на жителите на Балканския полуостров: *защото те са сега господарите на положението*.

Предвид на гореизложеното ние можем да попитаме чия или каква е била Византийската империя във времето на Юстиниана: гръцка ли, латинска ли?

Очевидно е, прочее, че Юстиниановата власт изникна и се създаде от партията на Улфила, Гаина, Аспаря, Теодориха кривогледи, Виталиана; че неговата империя се е защищавала и крепила от жителите на Тракия, Мизия и Илирия, а поради всичко това *Юстиниановата държава е била българска държава*, нейната история спада в българската история.

³²³ Виж: Праотечеството и праезикът на българите стр. 101–110.

В българската история спада още: историята на основаната от Теодориха готска държава в Италия, историята на другата готска (везеготска) държава в Галия (днешна Франция) и Испания, историята на галите в мала Азия, па и тази на вандалите в Африка.

Юстиниановото царуване е успало да изглади вътрешните противоречия, следствие което не е имало български недоволства и затова отсега нататък не се говори за български действия. Във времето на Юстиниана се само споменава за нахлуването на някои български чети от отвъд Дунава, които обаче у някои писатели са отбелязани като хуни, у други като славяни, у трети като авари. А вътре в самата империя, поне що се отнася до Балканския полуостров, е било всичко мирно. Чак във времето на Хераклия (612–641) се чува за един *хунски* княз Кубрат, от когото досега се е започвала българската история.

Този Кубрат се споменава от Йоана Никиуския владика, който е живял в същия век. Според него Кубрат е участвувал в размириците, които се били настанали във Византия след смъртта на Хераклия (641). След смъртта на Хераклия наследил го син му Константин, роден от Евдоксия, който разделил управлението с природения си брат *Хераклиона*, роден от *Мартина*. Тази случка се описва от Йоана по следния начин:

„Валентин, като видял, че целият народ го признава и мирно му се подчинява, короняса заедно с Домициана и други патрици младия Константин, сина на по-стария Хераклия, когото бе възприел от свещената къпалня, Хераклеон. След това всички хора си отидоха мирно. Обаче (революционерите) не оставиха тоя мир за дълго. Скоро след това, след като въздигнаха на трона Константина, те проявиха много по-голямо неприятелство против двамата императори, т.е. против Хераклия II и младия Константин. Дяволът посея несъгласие между Хераклия II и армията и веднага войските от провинцията Кападокия започнали да вършат насилия и показали едно писмо, за което се разправя, че било пратено от Мартина и Пира, Цариградски патриарх, до Давида Логотета, за да го накарат да предприеме силна война (против революционерите), да вземе Мартина за жена и да свали синовете на Константина, т.е. Константина (младий), кой го управляваше с Хераклия и своя брат. Когато византийските жители се научиха за тая новина, те казваха, че авторът на тоя проект бил *Кубрат* князът на *хуните*, братовчедът на *Органа*. Този човек бе кръстен в Цариград още в детинство и приет в обятията на християнството и бе порастнал в императорския палат. Той бе свързан с тясно приятелство с Хераклия I, който го бе отрупул с благодеяния и след смъртта му от признателност бе привързан към неговите деца и

неговата жена Мартина. Чрез силата на светото животворно кръщение, което бе получил, той победи всички варвари и езичници. Казваше се, прочее, че той подпомагал интересите на децата на Хераклия и бил против децата на Константина³²⁴.

Очевидно е, че отношенията на Кубрата към Византийския двор са били също такива, каквито са били отношенията към същия на много български князе и първенци преди него: Аспаря, Виталиана и пр. Той е бил една знатна личност, която е имала първенство в Цариград. Като човек, който се е считал, че принадлежи към Византийската империя, то естествено е, че той е зимал и участие във вътрешните борби на тая империя. Педесет години след Кубрата, във времето на Юстинина II (685–711) се чува името на българския княз *Требела*.

Собствено трябва да се каже, че Требел е първото име на български княз след Виталиана.

Самото име на Требела, както посочихме на стр. 318 показва, че той произлиза от старото тукашно население. Отношенията на този български княз към Византийския двор е също такъво, каквото и на много негови съотечественици преди него.

В 694 година поданиците на Юстиниана II се подигнали против него, отсичат му носа и го изпъждат въ Херсон, дето стоял десет години. След това той отива в България, т.е. в Тракия при българския княз Требела и с негова войска се явил пред стените на Цариград и сполучил да си повърне престола. За тая услуга Требел е бил надарен с много дарове, какго и с титула цезар (705). А когато в 717 година арапите обсадили Цариград, българите ги нападнали и го спасили. В 719 година Требел пак искал да натрапи изпъдения император, обаче Лъв исаврийски му попречил.

Тези отношения на Требела и Кубрата към Византия досега не са могли да се разбират ясно, защото бе чудно, че някакви си тъкмо що дошли откъм Волга самоеди да стоят в такива тесни отношения с Византийския двор: сега се вижда, че те си са били в реда на нещата.

Името на Кубрата се меси и в други събития.

Тъй например Цариградският патриарх Никифор за времето около 634 година пише:

„В това време се подигна Кубрат, братовчедът на Органа и господарят на Хуногундурите срещу аварския хаган и пропъди с псувни от бащината му земя народа, който имаше от него. След това изпроводи пратеници до Хераклия и свърза с него мир, който трая чак до края на живо-

³²⁴ Zolenberg: Chronique de Jean cvcque de Nikiou, p. 459–460.

та му. Хераклий му проводи дарове и му даде патрицийско достойнство“.

Понеже тук се говори за съюз между Кубрата и Хераклия, което би могло да се разбира и от Йоана от Никиу, то горният разказ в тая точка се явява като правдоподобен. Обаче в първата си точка, дето се говори, че Кубрат се подигнал против аварите, та ги изпъдил и пр., не се прави нищо друго освен се предава онова, което стои в житието на св. Димитрия солунски, че направил Кубер с аварите (в. стр. 274). Ние доказахме, че под това подигане се разбира подигането на готите против хуните в 454 г. и пр., тъй че горният факт съвсем не е станал във време на Хераклия. Може би че разказът и във втората си точка да е баснословен в тая си форма, обаче той се наемква на някакво вероятно събитие, защото тук се вижда, че княза на Хуногундурите е бил подбутнат да се подигне против аварите, които бяха покорили това племе, което византийците действително са вършили. Тук се говори, че хуногундурите се подигнали против аварите, а във Фредегаровата хроника, че аварите се подигнали против българите:

„В тая година (632) в държавата на *аварите*. на които викат хуни, настана силно скарване: караха се един авар и един българин за престононаследство. Двамата събрали голяма войска и се биеха един с друг. Най-сетне *българите* били победени. 9000 сега от тях бидоха изпъдени с жени и деца из Панония и се обърнаха към Дагоберта с молба да им отстъпи постоянни селища в страната на франките. Дагоберт им каза да презимуват привременно у баварците, додето той се посъветва с франките, какво да се направи по-натам. Когато те сега се бяха разпръснали по къщите на баварците да прекарат зимата, Дагоберт издаде заповед до баварците, щото в една нощ всеки да избие в къщата си българите с жени и деца. Това биде веднага извършено от баварците. Само *Алцеко* с 700 мъже, жени и деца остана от българите жив, като избяга в марката на венеците, дето той със своите още много години живя при Валука, княза (дука) на венеците.“³²⁵

Това скарване между аварина и българина и изпъждането на българите е станало почти в същото време, когато според Никифора Кубрат, господарят на хуногундурите се подигнал бил срещу аварския княз и изпъдил аварите, тъй че между тези два разказа ще има нещо общо.

Нямаме възможност да кажем дали съобщението на Фредегаря е вярно или не. Предполагайки, че е вярно, ние мислим, че Цариградският патриарх Никифор ще да го е съединил отсетне с разказа на житието на

³²⁵ Fredegarius, cap. 72.

св. Димитрия солунски като му е поставил за главен герой Кубера, когото той е нарекъл Кубрат. Както и да е, това са отделни незначителни епизоди, които нямат особено влияние върху българската история.

Понеже искаме да свършим тук с прегледа на българите на юг от Дунава, то предвид на досегаизложеното ще трябва да кажем:

а) Византия се направи за източна столица на Римската империя от родения в Ниш Константинъ; Византийската империя се създаде и закрепил, като такава от жителите на Балканския полуостров или българите.

б) Източната или Цариградската църква се заседна в тая си форма от времето на Юстина и Юстиниина, които закрепиха партията на българите, тъй че тя е продукт на българския гений.

Предвид на това Византийската империя е била предимно българска империя.

На тая империя официалният език е бил латински и гръцки, за това е считана отначало за латинска, а отсетне за гръцка.

Сега нека завършим и с българите извън Римската империя.

Разпръснатите след революцията против Атиловите синове племена, които съставляваха Атиловата държава, се съединяват пак под една власт около един век след Атила под аварския княз *Баяна*. Къде края на Юстиниановото царуване се появила нова сила на границата на Римската държава. Това бе тъй наречената аварска държава или държавата на Баяна. Аварите се появяват откъм горна Панония и действат главно в Панония на юг от Дунава, първата прицелна точка на които е била илирийската столица Сирмиум.

От тук те разпростират властта си по целия Балкански полуостров и образуват една държава почти равна на Атиловата. В тая държава са влизали гепиди, хуни, българи, славяни и прочее племена, които съставляваха Атиловата държава. Баян е казвал, че неговата власт се простира додето слънцето грее. Тъй че разединените народи след революцията в Атиловата държава сега пак се съединяват. Писида, както приведохме на стр. 164, казва, че в старо време въстанали, сега се съединили и пр,

Юстиниановата държава смири противоречията между гърци и българи, следствието от което бе че Византийската империя можа да просъществува още осъм столетия, Баяновата пък смири противоречията между отделните скитски племена и по тоя начин създаде основа за отсетнешната българска държава.

Къде собствено от сега нататък е границата между българите, които са съставлявали Византийската империя, и българите извън тая импе-

рия, точно не може да се посочи. Старите писатели говорят, че Баян е свързвал мир с Цариградската власт в Анхиало, че той е бил заел цяла Тракия почти до Византия и пр. От друга страна за тези местности дълго време след това продължават да претендират и Византийците.

Какво е станало с аварската държава след смъртта на Баяна, много сведения нямаме. От тези обаче, които имаме, се вижда, че аварската държава е заменена с българска. Фредегар пише, че около 632 година в държавата на аварите станало скарване около престолонаследията, дето се карали един аварин и един българин. Аварите били надвили, та българите избягали и пр. Всъщност работата е била наопаки: българите са останали, защото те от сега нататък се чуват по Дунава.

След Баяна, чиято държава, както доказахме, се състоеше повече от българи (в. стр. 131, 163 и др.) за български нападения въз империята се говори от Теофана и Никифора във времето на Константина Поганата. Понеже от това нападане досега е започвала българската история, то нека разгледаме тези разкази. Теофан пише:

„Когато император Константин се научил, че ненадейно племе мръсно и нечисто се разположило на лагер отвъд Дунава и напада и ограбва дунавските области. (Ὁ ἐ βασι Κωνσταντίνος μεμαυ-ηκώς, ἀτι ἐξάπινα πτό; v.vαοδ у.αι ἀχάΟαοατον ἰΟtv τον Δαυον,ύιον τις ροc.γov σκήνοισεν, у.αι τ ἂ ουшо vта τω Δαυον,ύω. ἐχτοέχι ι у.αι λνμαίνεται).

(Тая земя която те владеят сега, а някога бе под властта на християните), силно се обезпокоил и заповядал на всички теми да преминат в Тракия, въоръжил морска и сухопътна войска с цел да изгони с оръжие неприятеля от заетите места. След това разположил войска на суша при казания Огл и близките до Дунава места, а корабите пристанали до близкия бряг. Когато българите видяли толкова много разположена войска, отчаяли се за спасението си, избягали в поменатото укрепление и се установили там в безопасност. В продължение на три или четири дена не смеяли да излязат из укреплението, но и ромеите не смеяли да открият бой поради околните блата. Тогава мръсният народ, като видял ромейската слабост и нерешителност, ободрил се и станал по-смел. Тъй като императорът страдал от остра подагра, той бил принуден да се върне с пет бързи кораби и със своята свита в Месемврия да прави бани, като заповядал на войската и военачалниците да подмамят българите да излязат из укреплението и след това, ако биха посмеяли да излязат, силно да ги нападнат, ако не излезат да ги обградят и да ги пазят в укреплението.

Конницата помислила, че императорът бяга, уплашила се и без да

бъде преследвана от някого, зела да бяга и тя. Българите, като видяли това, пуснали се подире им, мнозина избили други наранили с меч, трети пък преследвали чак до Дунава, който преминали и дошли до тъй наречената Варна, близо до Одесос и тамошната местност. Видяли място заградено отдире от реката Дунав, отпред и от двете страни с клисури и Черното море и подчинили обитаващите там седем славянски племена. Северите поставили към източната област в предната верегавска клисура на юг и запад чак до аварите били поставени по договор останалите седем племена. След като разширили пределите си, възгордели се и взели да нападат и разоряват ромейски градове и местности. Поради това и поради многото несполуки императорът бе принуден да свърже мир с тях, като се съгласил да им плаща ежегодно данък. Чудно бе за близки и далечни да чуват, че тоя, който бе покорил всички на изток и на запад, север и юг, биде покорен от тоя мръсен и сега явил се народъ“.³²⁶

Същото се разправя и от Цариградския патриарх Никифора, само че в по-съкратена форма.

Няма да разглеждаме приведения разказ, за да видим кое събитие ни изразява той, т.е. дали под думата Константин тук ще трябва да се разбира Константин Погонат или Константин Велики и някой от неговите синове, когато готите преминаваха Дунава; дали под Огл тук не трябва да се разбира Олта или Огоста, дето пребиваваха готите в IV и V век, отдето те се отправиха към Маркианопол или Варна в случая и пр., а ще го приемем, като изразяващ работи от времето на Константина Погоната, защото за нас е безразлично, дали това събитие е станало в четвърти или в седми век: и в едното и в другото време, то ни изразява обикновено явление между дунавските жители и Римската империя. От него ние разбираме, че живеещият отвъд Дунава скитски народ, който от Теофана редовно се нарича българи (в. стр. 111–112) нападнал Византийската империя. След като знаем, че Теофан редовно вика на скитите или хуните българи, ние разбираме много добре, какво са били тези хора, които според него са нападнали на Империята. Някои учени, между които на първо място трябва да се спомене Шафарик, на които горните събития не бяха ясни и които считаха българите за дошла откъм Волга турска или финска орда, започнаха българската история от горното нападение на българите въз Византийската империя, като казаха, че тогава те били преведени отсам Дунава от своя *хаган Аснаруха*.

³²⁶ Theoph. Bonn. I, 547– 550

За никакъв Аспарух, както виждаме, тук не става дума, че превеждал отсам Дунава българи.

Не стига това, че те, като не можеха да вникнат в съдържанието на горните разкази, криво ги тълкуваха, но си позволяваха и сами да притурят несъществуващи елементи и по тоя начин да създават изкуствени басни, от които и днес не можем да се освободим.

Горното събитие според Теофана било станало в 671 година, а според Никифора в 579. Обаче не много след това Константин Погонат умрял и го наследил син му Юстиниан. Юстиниан развалил договорите, които баща му бил свързал и тръгнал на война против българите.

Теофан под година 678 пише:

„Също и мира, който бе свързал с *българите* развалил. Развалил и изнасиллил съюза, който бил свързан от баща му. И като намислил да оплени *българите* и Славяния, заповядал на конните отряди да нахлуят в Тракия.“

А под година 680:

„Тая година Юстиниан тръгна с войска към Славиния и (или) България, отблъснал *българите*, които му излезли насреща и стигнал чак до Солун. Много славяни взел на своя страна, отчасти чрез победа, отчасти те сами дошли при него и, след като минал провлака Абид, поставил ги в Опсикия. На връщане пътят му бил препречен от *българите* в клисури и планински теснотии, та много от войниците му, ту били избити, ту били наранени, тъй че едва могъл да се спаси с преминаване към противоположна страна“.

Според тоя Теофанов разказ се разбира онова, което си е в реда на нещата да се разбере, т.е., че българите са поселявали Македония и Родопите, където те се чуват още във времето на Аспаря и Теодориха кривогледни. Освен това, дето Теофан под българи е разбирал хуни и готи, но и тоя негов разказ ни дава съществено осветление, че той под българи не е разбирал никаква си едва в 671 година явила се турска орда, а стария скитски и тракийски народ.

Онези, прочее, които въз основа на Теофана са твърдели, че българите са дошла в 671 година чужда орда, не са говорили истината.

Понеже от началото на седми век там, дето по-напред се е говорило за авари, се говори за българи, то българската държава се чува наместо аварската и като продължение на аварската. Държавите напр. на българските князе: Крум, Омортаг, Михаил, Владимир, па и Симеон, са се намирали в Панония, Дакия и Илирия, т.е. извън сферата на Византийската империя и там, дето са били държавите на Атила и Баяна. За

пример нека видим, де е била държавата на Омортага и Михаила.

В анализите на Айнхарда под година 824 и 826 се говори следното по изравняването на границата между франки и българи:

„824. Българският крал (гех) Омуртаг изпроводи с писмо до императора пратеници за свързване на мир. Последният ги приел, прочел техните писма и, понеже с право бил учуден от новостта на работата, за да се осведоми добре върху причините на това необикновено и невиджано дотогава във Франция пратеничество, изпроводил някого си Махелма от Бавария с онези пратеници до българския крал.“³²⁷

Понеже това пратеничество не успяло в мисията си, то българският цар проводил идущата година друго пратеничество. У Айнхарда под година 825 стои:

„Българският крал отново проводи пратеници до императора, разбира се, за пограничните белези, за установяване на междата между франки и българи“³²⁸. Под година 826 пак у Айнхарда стои: „Когато българските пратеници съобщили на краля си, какво са направили, той изпроводи оновова, когото бе изпроводил най-напред, пак при императора с писмо, като му предлагаше, щото без секакво отлагане да се разпорежи за определение на границата или, ако това му се не харесва, то всяка страна да защитава своята граница без установен договор“.

От приведеното се вижда, че границата на България е достигала до тогавашна Франция (Германия), от което се разбира, че Дакия и Панония са съставлявали българската държава по онова време.

До де собствено географически са се простирали българските граници се вижда от следното, което под година 827 у Айнхарда се говори:

„Между това българите излезли по реката Драва и с огън и железно опустошили седиците в Панония славяни, изпъдили техните войводи и им поставили български управници“.

Де по реката Драва са станали тези събития, ще видим от онова, що се говори под следната (828) година в хрониката на Айнхарда.³²⁹

828. В месец февруарий заседава в Ахен имперското събрание, в кое-

³²⁷ Annalium Fuldcnsium. Pirs prima. Auetore tinhardo. в Scriptorcs rcriim germanorum in usum scholarum. Hannovercrac 1691. Стр. li. Окоп топа Einhard's Jalubiiclicr nacli der Ausgabe der Moniimcnta Germaniac übersetzt von Ü-r OTeo Abel zweite, Auflage beameciiet von U ' W'aTeenbach, Leipzig 1 SSO. стр. 151.

³²⁸ Scriptorum rerum germanorum in usum scholarum. Стр. 23.

³²⁹ Айнхард (Einhard, Eginhard, Einhart) е роден около 770 година с Майнгау, умрял в 810 г. Възпитаван е в Фулденския Манастир. Той е биограф на Карла Велики и е най-знаменитият историописател от онова време.

то между многото други предмети особено се разгледаха събитията в Испанската марка. Войводите бяха намерени за виновни и, както трябва, наказаха се с отнемане на достойнството им. Също тъй беше сменен от длъжността и фриаулския дук Балдрих, чиято страхливост миналата година позволи, щото българската войска да опустоши границите на Горна Панония, а марката била разделена между четирма графове“.

И тъй, горните събития са ставали във Фриаул и Горна Панония, следователно там е била границата между България и Германия. Като захванем по границата на Фриаул към север, българските граници са пресичали Моравия. В хрониката на Айнхарда се споменава, че в 824 година, когато са ходили при Германския император, пратениците на Омортага за установяване на границите, са били дошли и пратеници от ободритите, които са поселявали част от Моравия, да се оплакват от българите. Там се говори:

„От страна на ободритите, които носят име Преденеценти и които са съседи на българите и обитават допиращата се до Дунава Дакия, беше тъй също съобщено пристигането на едно пратеничество, което той веднага повика при себе си. Когато ободритите се оплакаха от неприятелствата на българите и молеха за помощ против тях, заповяда им се да си идат и да додат в определения на българското пратеничество срок“.

Ободритите са живели по реката Одър, от дето си и носят името. Те често са воювали с немската държава по реката Елба. И понеже са били съседи на българите, то българите са опирали до тях. Тъдява са били дълго време българските граници, защото тук ги намираме и 70 години по-късно. Под година 892 четем въ Фулденските анали следното:

„От Франция краля победоносно потегли към Алемания и отпразнува в кралския дворец в Улм Рождество Христово. Оттам тръгна към изток с надежда да се срещне със Свентобалда, но оня отказа да дойде при краля по приетия обичай, не съдържа думата си и другите си предишни обещания. Кралят се разсърди от това и в Хенгистфелдон се разговори с дука Бразлавона, дето той между другото се осведоми за времето и мястото, как би могъл да навлезе в земята на моравците. Било решено да я нападнат три въоръжени армии. Кралят събра франки, баварци и алемани и в месец юлий доде в Моравия. Там стоя той четири седмици с това множество, към което се бяха присъединили и унгарите и изгори и опустоши цялата тая местност. След това в месец Септемврий изпроводи до българите и техния крал *Лаодомир* пратеници с подаръци за подновяване на миналия мир, като искал да не се позволява на моравците купуване на сол от там. Обаче, поради дебненията (препятствията) на

дука Свентибалда, те не можаха да идат по сухо, а тръгнаха от държавата на Браулавна през реката Одагра (Одра) чак до Кулпа, тогава по реката *Сава* с лодка в България³³⁰

От горния разказ се вижда, че българите в 892 г. са заемали цяло днешно Маджарско до Моравия. Те били молени да не дават на моравците да купуват сол, което показва, че те са владели Галиция и Седмоградско, от дете са купували моравците солта. Също и сега, както и по-преди, българите са владели местността между Сава и Драва, т.е. днешно Хърватско и Славония, ако по реката Сава се е отивало в България.

И тъй, като в началото на Омортаговото царувоне, тъй и 70 години подир него, т.е. до падането на първото българско царство и дохождането на маджарите, българите са владели *Дакия и Панония*. От приведеното ясно се вижда, че известната досега в историята българска държава се е намирала там, дето е била държавата на Атила и Баяна. Тя е проче и продължение на Атиловата и Баяновата държава под българско название.

След Омортага, като знатен български княз се споменава *Михаил*, който в българската история е известен под името Борис. И Михаил е бил княз на българите извън Римската империя. Характерът на неговата държава ще се разбере, ако се имат предвид следните данни, що имаме за него.

Михаил се споменава от Константина Порфирогенита, че след смъртта на баща си, *Пресиама*, нападнал Сърбите, които били разбили баща му. Той навлязъл в Сърбия, обаче се помирил със сърбите, та се върнал обратно в земята си. Синовете на сръбския княз го довели до българската граница, дори до *Рашка* (Новопазарско). От това съобщение на Константина Порфирогенита излиза, че *Рашка* е била българска страна, а Сърбия се е състояла от днешна Херцеговина и част от Босна. След това този български княз се споменава, че е ходил на поклонение в един манастир в *Цивидал* (границата на Италия до Триесткия залив). Там, по всяка вероятност в Аквилея, е било намерено едно евангелие, по страните на което са записани хора, които са дохождали из България, между които и Михаил. Според както съобщава Ягич в своя Архив за славянска филология, учените били установили, че ръкописът на това евангелие бил от V или VI столетие, според изследванията на В. С. Z. Bethman в:

³³⁰ Scirptores Rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae Historiae. Annalium Fuldensium. Pars secunda. Стр. 121–122 Също Die Jahrbücher von Fulda und Xanten nach der Ausgabe der Monumenta Germaniae übersetzt von D-r C. Rehdantz, Leipzig, стр. 110–111.

Neues Archiv für Gesichtsforschung 1876, никое от там записаните имена не било по-старо от VIII столетие и никое по-младо от X столетие.³³¹ На лист 3-и било написано:

hic sunt nomina de bolgaria imprimis rex illoruin Georg et frater eius Dox et alius frater eius Gebriel: Michael et uxor eius Maria et filius eius Rasata et alius Gabriel et Tercius filius Simeon, et quartus filus Iakob. et filia eius dei ancilla praxi et alia filia eius Anna.³³²

Ягич съобщава, че името Георг тук не стои във връзка, ами е било написано по-напред на това място, следствие което следващото след думата „illarum“ име Михаил е написано отдолу. Тъй че трябва да се чете: rex illorum Michael et frater eius dox cte. На лист четвърти има от същата ръка написано:

de bolgaria qui primus venit in isto monasterio. nomen eius Sondoke et uxor eius anna: et pater eius iohannes. et mater eius maria, et filius . . . michael, et alius filius eius vulecneo et filia eius bogomila et alia kalia et tercia mar . . . elena et quinta maria et alia uxor eius Sogesclausa, et alius homo bonus, petrus. . . et georgius.³³³

Анастасий Библиотекарят говори, че българският княз Михаил се е обръщал към папата за поука. Този княз е бил княз главно на заселниците на Илирия, Дардания, Епир, Тесалия (в. стр. 207–230). А от всичко това несъмнено става, че този Михаил е бил паноно-илирийски княз, който е князувал главно на българите, които са стояли извън Византийската империя. Този факт показва, защо този Михаил се е обръщал за поука към Рим, а не към Цариград: защото е бил по-близо до Италия, отколкото до Византия. Този български княз Михаил, както се вижда, е бил набожен човек, който ще да е работил за заякчаването на християнството между своите поданици. Това е дало повод нему да се припише покръстването на българите изобщо, както и да се идентифицира с

³³¹ Archiv für slav. Philologie Bd II.

³³² Archiv für slavische Philologie Bd 2, (Това са имената от България. Най напред техният княз Михаил и брат му Доко и другия негов брат Гавриил и жена му Мария и син му Расата и друг син Гавриил, трети син Симеон и четвърти син Якоб и дъщеря му божа слугиня Пракса и другата му дъщеря Ана.

³³³ Също там. (Онзи, който пръв дойде от България в тоя манастир, Името му е Сондоке и жена му Ана и баща му Иоан и майка му Мария и син му . . . Михаил и друг негов син Вълецнео и дъщеря му Богомила и друга Каля и трета Мар . . . Елена и пета Мария и друга негова жена Согесклауза и друг добър човек Петър и Георги.

Теодориха (Богориса). От самия факт, че преди него са ходили други ла се церкуват в тоя мѣнастир. се вижда, че християнството тук е съществувало на дълж и на шир.

След Михаила. като много знатен български княз, се чува Симеон. Той е действувал главно в Македония (в. стр. 210–112).

След смъртта на Симеона настъпват съдбоносни моменти за българския политически живот:

а) Нахлуват маджари, които заемат българска Дакия (Унгария), б) до Адриатическо море започва да се развива нов политически живот на сърбохарватите, които се увеличаваха за българска сметка; в) източна България пада под Византия.

От кога, прочее започва българската държава и българската църква?

– Българският политически живот започва оттогава, откогато започва политическият живот на скитите и готите. Обаче по-новият български политически живот започва от четвърти век. От готохунското сблъскване в четвърти век се започва хунската държава от една страна и готската църква от друга. Продължение от Атиловата държава е държавата на Омуртага, Крума, Владимира и др. Действията пък от друга страна на Виталиана, Теодора, Гаина или борбата за национална църква започват от Улфила. Тъй че модерната българска държава и църква започват от четвърти век.

Дял IV

ПРЕГЛЕД НА ПО-ГЛАВНИТЕ МНЕНИЯ ЗА ЧУЖДНИЯ ПРОИЗХОД НА БЪЛГАРИТЕ

Когато се разсъждава върху произхода на българите, не винаги вярно се предават чуждите мнения, което пречи на уясняването на работата. За да се уясни това питане и от тая гледна точка, ние ще приведем тук откъслечи от съчиненията на по-важните писатели, които са защитавали чуждия произход на българите, ако и те днес да не представляват особен интерес за нашата теза.

От модерните историци най-старият, който счита българите за *турци*, е Шльоцер, чиято история излезе в 1771 година.

Той пише:

„Bulgarien granzt an die Donau, den Pontus, den Berg Hamus und Serbien; ehemals war es der untere Theil von Mosien. Die jetzigen Einwohner reden eine slavische Mundart, die von der serbischen nur in der Aussprache etwas verschieden seyn soll. Als die nachsten am Griechischen Reiche waren sie die ersten Slaven, die in der Mitte des 9-ten Jahrhunderts die griechischen Religion annahmen.

Превод

(България граничи с Дунава, Черно море, Стара планина и Сърбия; едно време тя е била долната част на Мизия. Сегашните жители говорят един славянски диалект, който се бил различавал от сръбския само по изговарянето. Като най-близки до гръцката държава, те бяха първите славяни, които в средата на 9 век приеха гръцката вяра.)

Den Namen hat das Land unstreitig von den Bulgaren, die anfanglich an der Wolga wohnten, nachher nach vofruckten, und unter dem Keiser Zeno bis an die Donau drangen. In der Folge setzten sie ofters uber die Donau und fielen in Thracien und Mosien ein. Im 7-ten Jahrhundert gieng ein Haufen von ihnen nach Italien, und Hess sich in Herzogtum Benevenuto nieder. Unter Constantin III. scheinen sie sich in Niedermosien ange-

baut zu haben. Von der Zeit an hatten sie ihre eigene Könige, und führten mit den Byzantinischen Kaisern die blutigsten Kriege. A. 1017 wurden sie vom Kaiser Basilius unterjocht; nach der Zeit erwählten sie sich zwar wieder Könige aus ihrem eigenen Mitte, die aber unter Byzantinischer Hochheit standen. A. 1275 überwand Stephan König von Ungern den Bulgarischen Fürsten Sea; allein mit Hülfe der Griechen schüttelten sie das Ungrische Joch wieder ab. A. 1396 eroberte Bajassid dieses Land völlig, und machte es zur Provinz des Türkischen Reiches. Die Geschichte dieses Volkes ist noch wie alles, was die Volkerwanderungen betrifft, in tiefer Dunkelheit. Die heutigen Bulgaren sind unstreitig Slaven, aber die alten, die von der Wolga herkamen sind unstreitig keine slaven, sondern höchst wahrscheinlich ein Türkisches Volk. Die Walachen sind ihre Brüder; die Morgenländische Geschichte kennt sie beyde, und aus Vergleichung derselben mit den Byzantinern, auch durch Untersuchung der Walachischen, der Moldauischen Sprache, wird sich der Ursprung dieses berühmten Volkes näher finden lassen.

Превод

Страната си води името без съмнение от българите, които първоначално живееха до Волга, след това полека пристъпиха напред и във време на императора Зенона нахлуха чак до Дунава. След това често минаваха Дунава и нападаха на Тракия и Мизия. В 7-мо столетие една част от тях отиде в Италия и се посели в херцогството Беневенто. В време на Константина III ще да са се установили в долна Мизия. От това време те си имаха свои крале и водеха с византийските императори кървави войни. В 1017 година бидоха покорени от императора Василия. След това време, ако и да си избираха свои крале, те обаче стояха под византийско господство. 1275 година унгарският крал *Стефан* надви българския княз *Сea*; обаче с помощта на гърците те пак отърсиха унгарския ярем. В 1396 година Баязид завоюва напълно тая страна и я направи провинция на турската държава. Историята на тоя народ, както и всичко, що се отнася до голямото преселване на народите, е в дълбока тъмнина. Днешните българи са без съмнение славяни, но старите, които додоха от Волга, без съмнение не са славяни, а твърде вероятно *турски* народ. Власите са техни братя. Историята на източните народи ги познава и двата и от сравнението им с византийците, а също и чрез изследване на влашкия или молдовския език ще може по-лесно да се намери произхода на тоя прочут народ.

По-нататък на стр. 252 §25 той пише за власите следното:

„Auch die Walachische Geschichte stehet so, wie die Ungrische mit der Nordischen in engen Verbindung: sie giebt dieser Licht und Aufklärung bey vielen wichtigen und dunkeln Fragen und erhahlt von ihr ein gleiches wechselweise zuruk.

Die Walachey begreift in weiterer Bedeutung auch die Moldau, von der sie durch grosse Gebirge und den Fluss Seret geschieden wird. Beyde werden von einerley Volke bewohnt, das eine Sprache, namlich die Walachische, redet. Diese Sprache gehet von alien ubrigen Europaischen wesentlich ab: sie hat sehr viel lateinische Worter, die man noch von den alten Romischen Kolonien ableitet, welche Kaiser Trajan hieher geschickt hat und weswegen die Walachen auch sich selbst Romunius nennen; allein die bei weitem grosseren Maine ihrer Worter, nebst der ganzen Gramatik, ist aus einer zur Zeit noch unbekanntten Sprache, die aber venuthlich die alte Bulgarische ist.

Превод

Също и влашката история подобно на унгарската стои в тясна връзка с нордската: тя осветлява и пояснява последната в много важни и тъмни работи и получава същото от нея.

Влахия в по-широка смисъл на думата обема и Молдавия, от която тя се отделя от големи планини и ръката Серет. И двете се поселяват от един и същ народ, който хортува един и същ език, а именно влашкия. Този език съществено се отличава от всички други европейски езици: той има твърде много латински думи, които се извождат от старата римска колония, която император Траян проводи тук и поради което и самите власи се наричат ромуни. Обаче много по-голямата половина от техните думи заедно с тяхната граматика е от един за сега още непознат език, който се предполага да е старобългарския.

Den Namen Walach hat man bisher durchgangig aus dem Slavischen erklart, worinen Wlach einer Italiener oder Walschen bedeutet. Allein warum denkt man nicht lieber an die alten Wlachen, die zu Ausgang des 5-ten Jahrhunderts zugleich mit den Bulgaren ins Land kamen, nach Nestors Aussage, die Slaven von der Donau verdrangien, und noch in eine Menge spaterer Denkmaler, als in den Byzantinern, den Morgenlandern, dem Notarius des Bela, und in den Briefen des Pabstes Inocentius III, als eigenes, auslandisches und berühmtes Volk vorkommen? Bey ihrer ersten Erscheinung in diesen Gegenden findet man sie ausdruklich mit den Bulgaren verbunden: da nun die letzteren der Bulgarey oder Mosien

den Namen gegeben, so entsteht die naturlichste Vermuthung, dass die nachstanliegende Walachei oder Dacien von den Walachen benannt sey.

Aus Mose dem Armenier, dem Nubischen Erdbeschreiber, und aus Abulgasi lasst sich schliessen, dass Walachen und Bulgaren eine Sprache geredet. Diese Sprache brachten sie nach Europa mit: die Bulgaren aber verlohren die ihrige in Mosien und lehrnten von ihren Ueberwundenen, die ungleich Zahlreichen wie sie waren, Slavisch sprechen: die Walachen hingegen enthielten sie in der Walachey und Moldau, obgleich mit der lateinischen vermischt, die seit Trajans Zeiten noch hier geredet ward. Dies sind Muthmassungen, die sich aber, wo ich nicht irre, bey weiterem Nachforschen zur Gewissheit bringen lassen.³³⁴

Превод

Името Влах досега изобщо се е обяснявало със славянски език, дъто *влах* значи италианец или *вшли*. Обаче защо по-скоро да не се мислят старите *влаха*, които в началото на 5 век заедно с българите дойдоха в земята, според Несторовия разказ изпъдили славяните от Дунава и се явяват в много отсетнешни паметници, напр. в тези на византийците, източните писатели, в нотариуса на Бела и в писмата на папа Инокентия III, като засебен, чужд, прочут народ? Въ време на първото си появяване в тези места, прочее намират се съединени с българите: понеже последните са дали името на България или Мизия, то по само себе си трябва да се предполага, че съсъдната ѝ Влахия или Дакия е получила названието си от власите.

От Моисея армененина, нубийския географ, и от Абул-гаси може да се заключава, че власите и българите са говорили един език. Този език те донесоха в Европа; българите изгубиха техния в Мизия и научиха от техните покорени, които бяха много по-многобройни от тях, да говорят славянски, а власите го задържаха във Влахия и Молдавия, ако и смесен с латински, който след времето на Траяна се е говорил тук. Това са предположения, които ако не греша, с по-нататъшни издирвания могат да станат истини).

Като оставим настрана дали това, що козва Шльоцер, по само себе си е вярно, Шльоцер, както виждаме, не е доказал, че българите са турци. Той, въз основа на тогавашното състояние на историческата наука, е само изказал мнение, че българите са турци, без да е привел поне какви и да е доказателства за него.

³³⁴ Allgemeine Nordische Geschichte herausgegeben von August Ludwig Schluzer. Halle 1771. S. 240–252.

От много по-голяма важност е излязлото три години по-късно съчинение на *Тунмана*, понеже изказаното в него мнение се приповтаря от по-сетнешните историци. За това нека видим какво казва той:

„Indem alles auf dieser Seite in Gahrung war, erfolgte im J. 462 eine neue Wanderung Asiatischer Volker in die Gegenden um den Don. Ugrische Stamme aus den Landern jenseits der Wolga, von den Saviren vertrieben, nehmen die hiesigen Sitze der Hunnen ein, und folgen ihnen in ihrer Rolle auf dem Welt-theater. Hier fangt die Geschichte der Ungern und der Bulgaren an.

Превод

„Когато от тая страна всичко кипеше, в 462 година последва ново нахлуване на азиатски народи в областите около Дон. Угърски племена из страните отвъд Волга, изпъдени от савирите, заемат тукашните селища на хуните и изпълняват тяхната роля на световната сцена. Тук захваща историята на унгерите и българите“.

По-нататък (стр. 33) като изброява споменваните от Агатия народи, продължава:

„Aber wer waren diese fast eben unbekannten Burugunder?

Bulgaren waren sie, Geschlechtsgenossen der Kutriguren, und also vom Ugrischen Stamme. Ihr Land nennt Paulus Warnefridi Wurgundaib und sagt, dass seine Longobarden hieselbst von den Bulgaren angefallen wurden. Auch werden jene Bulgaren, die im J. 679 über die Donau giengen, sich in Mosien niederliessen, und einer abgerissener Zweig der Maotischen waren, häufig mit Namen belegt, die mit der von Agathias gebrauchten Benennung sehr nahe übereinkommen. Al-Bergendi bei d'Herbelot nennt sie Burgjan oder Borgjan. Burgjan, oder Borgan heissen sie auch bei Abifelda, ob er sie gleich, so wie nach ihm auch d'Herbelot gethan, mit den Deutschen Burgundern verwechselt. Anderswo nennt er sie Borgal, und sagt, dass Ternowo ihre Hauptstadt sei. Aber hier hat gewiss ein Kopist das Ende L für das Ende R geschrieben. Die Uebersetzer des Nubischen Erdbeschreibers, die überhaupt sehr fehlerhaft gelesen, schreiben das Mosische Bulgarien Bergian, an stat Borgian. Der gemeine Mann unter den Griechen nennt dieses Volk noch heutiges Tages Wurgari; und diesen Namen fuhren sie auch bei Manuel Malaxus, in der geschriebenen Chronik, die du Cange citieret. Sire de Villerval nennt ihr Land la Bourgerie und Muratori glaubt, dass die Grafschaft Burgaria in

Mailandischen, von jenen Bulgaren, die mit Albion im 1.568 nach Italien kamen in Besitz genommen, und benannt worden sey. Inzwischen ist es höchst wahrscheinlich, dass alle diese Namen eigentlich nur ein einziger seyn, und dass ihre Verschiedenheit von der häufigen Verwechslung der so nahe verwandten Buchstaben L und R hergerührt habe.

Nach dieser Zeit fangen die Bulgaren an grosses Aufsehen in dem ostlichen Europa zu machen. Ihrer wilden Tapferkeit konnte lange kein Widerstand gemacht werden. Bald fielen sie die Romer, bald die Orieen an. Sie drangen bis an die Thore von Konstantinopel, und verheerten Mosien, Thracien, Illyrien und Pannonien auf die schrecklichste Weise. Im J. 487, giengen sie, soviel man weis, zum ersten mal liber die Donau, und wurden in einer Schlacht von dem Ostgothischen Konig, Theodorich dem Orossen, zum allerersten male überwunden: und im J. 507 sagt Ennodius, dass sie schon seit geraumer Zeit furchterlich gewesen. Sonst ist Moses von Chorene der alteste Schrifsteller der ihrer gedacht hat. Er schrieb um eben die Zeit, da sie in den Gegenden an der Maotis kamen. Der Einfall der Saragureji in Armenien hat sie ihm bekannt machen konnen. Inzwischen redet er doch von Bulgaren in weit alteren Zeiten. Denn schon 100 Jahre vor chr. G., da Arsaces I in Armenien regierte, sollen bei inner-lichen Unruhen in Bulgarien verschiedene von diesem Volke sich nach Armenien begeben haben, wo ihnen die fruchtbarsten Landereien zu bauen eingeräumt worden sind. Von ihrem Anfuhrer *Wend*, soil der Wanandische Distrikt den Namen bekommen haben. Slaven waren diese Bulgaren auf keine Weise. Sie gehorten zu eben derselben Vulkerelasse, als die Kutriguren³³⁵ und waren also Blutsfreunde der Ungern. Ihre Sitten und Gebrauche, so viel als man sie kennt, ihre Lebensart und ihre ganze Verfassung, waren so wie bei den Ungern, mehrentlich Turkisch. Ihr Filrst wird bei dem Presbyter Diocleas Chagan genannt.³³⁶ Alle ihre Nomina propria gehen ganzlich von den Slavischen ab, und kommen dagegen mit den ungerisehen sehr uberein. Das Yolk wird wie die ubrigen ungerisehen Stamme, ofters Hunnen gennant. Und von den Sohnen des Konigs der zu den Zeiten Konstantins Porphirogeneta regierte, hatte der altere den Namen Kan Artikinos, und der andere Bulias Tarkan.³³⁷ Tarkan war eine Wurde bei den Turken, schon zu der Zeit, da ihrer zuerst in der Geschichte gedacht wird. Wer eine solche bekleidete war von alien Arten der Auflagen frei: ihm war erlaubt, alle von ihm im Kriege gemachte

³³⁵ Nicephor Patr. Breviar.

³³⁶ Apud Luciom, p. 288.

³³⁷ Const. porph. de Cer. Aul Byz. LII, C 47. – *Καναρτιχεινος* und *Βουλια; Ταρχανος*.

Beute zu behalten, ohne dem Konige das geringste abzugeben. Er hatte die Freicheit, vor ihm, wenn er wollte, zu erscheinen, ohne um Erlaubnis dazu gebeten zu haben. Endlich durfte er, nicht einmal um eines Hauptvererechens willen, am Leben gstrafft werden. Der Name Kan war bekanntlich ein Titel, den die Turken nur ihren vornehmsten Prinzen gaben. Artikirios und Bulias liessen sich wohl auch aus der Turkischen Sprache erklaren: aber da ich weiter nichts, als nur etwas wahrscheinliches angeben kann, so will ich lieber diese Muhe anderen uberlassen. Dieses Turkische hatten wohl die Bulgaren aus ihrem ersten Vaterlande mit sich gebracht: aber nachdem sie sich daselbst mit den vor ihnen im Lande wohnenden Slaven vermischt hatten, verlernten sie nach und nach die Lebensart ihrer Vorfachen und sogar ihre Sprache: und die Slavischen Sitten und Sprache wurden die herrschenden. Dass die Bulgaren und Wlachen ganz verschiedene Volker sind, werde ich anderswo anzeigen.”³³⁸

Превод

„Обаче кои бяха тези почти непознати буругунди? Българи бяха те, съплеменници на кутургурите и следователно от угърско потекло. Тяхната земя Паул Варнефрид (дяконът) нарича Вургундаиб и казва, че неговите лонгобарди тук са били нападнати от българите. Също и онези българи, които в 679 год. преминаха през Дунава, установиха се в Мизия и бяха откъснат клон от меотидските, често се назоваваха с имена, които стоят твърде близо до употребяваното от Агатия название. Ал. Бергенди у де Хербело ги нарича Бургян или Борган. Бурган или Борган се наричат и от Абифелда, макар че той, както по него и де Хербело да ги меси също и с немските бургундери. На друго място той ги нарича Боргал и казва, че Търново е тяхна столица. Но тук някой копист непременно ще е написал крайното л вместо крайното р. Преводачите на нубийския земнописец, които изобщо много погрешно четат, пишат мизийска България Бергиан вместо Боргиян. Простият грък и днес нарича този народ вургари. Това име носят те и у Мануел Малакса, в писаната хроника, която цитира Дюканж. Сър де Вилервал нарича тяхната страна бургери, а Муратори мисли, че графството Бургария в Миланско било наречено по онези българи, които го завладяха в 568 година, когато додоха с Албиона в Италия. Твърде вероятно е обаче всички тъзи имена да са едно единствено и тяхното различие произлиза от честото месене на тъй близко сродните букви л и р.

³³⁸ *Johann Thunmann: Untersuchungen uber die Geschichte der ostlichen europaischen Volker. Erster Theil, Leipzig 1774 S. 29–34.*

След това време българите захващат да обръщат внимание на източна Европа. На тяхната дива храброст дълго време не можеше да се противостои. Те нападаха ту римляните, ту гърците. Нахлуха чак до вратата на Цариград и опустошиха най-страшно Мизия, Тракия, Илирия и Панония. В 437 год., доколкото се знае, те за пръв път преминаха Дунава и бидоха за пръв път надвити в едно сражение от източнотския княз Тедориха Велики, а в 507 година Енодий казва, че те от дълго време са били страшилище. Иначе Мойсей от Хорене е най-старият писател, който ги е споменал. Той е писал тъкмо във времето, когато те додоха от местностите до Меотида. Нахлуването на сарагурите в Армения го запозна с тях. Между това той говори за българи в много по-стари времена. Защото 100 години преди Рожд. Хр., когато в Армения царуваше Арзацес I, следствие вътрешни размирици в България, мнозина от тоя народ се отправили за Армения, дето им били отстъпени най-плодородните местности за обработване. От Венда, техния предводител, бил си получил името Ванандския Окръг.

Славяни не са били тези българи по никой начин. Те принадлежаха към същата класа от народи, както и кутригурите и бяха следователно кръвни приятели на унгерите. Тъхните обичаи и нрави, доколкото са известни, техният начин на живот и тяхното държавно устройство бяха както при старите унгарци повече турски. Техният княз у презвитера Дюклеа се нарича хаган. Всичките техни собствени имена съвършено се различават от славянските, а напротив, твърде много се съгласяват с унгерските. Народът подобно на другите унгерски племена, често се нарича хуни. А от синовете на княза, който князуваше във времето на Константина Порфиригенита, името на по-стария бе кан Артикин, а другия Вулиас Таркан. Таркан бе чин у турците още във време, когато те най-напред се споменават в историята. Който заемаше такъв, бе освободен от всички видове тегоби. Нему бе позволено да си задържа цялата плячка, която е направил във време на война, без да даде нещо на краля. Той бе свободен да се явява при него когато поиска, без да моли за позволение. Най-сетне той не можеше да бъде наказван на смърт даже и за убийство. Името кан беше, както е известно, титул който турците даваха само на своите първи принцове. Артикин и Вулия би могли да се обяснят и от турски език, *но понеже аз по нататък освен вероятност, нищо друго не мога да кажа, то по-добре нека оставя този труд другиму.* Турския език са донесли българите със себе си, разбира се, от тяхното първо отечество, но след като се установили в Мизия и се смесили с живещите преди тях в тая земя славяни, забравили полека-лека начина на

живот на техните прадеди, па даже и езика им, тъй че славянските нрави и славянският език станали господстващи. А че българите и власите са два съвсъм различни народа, ще посоча на друго място.

Няма да преценяваме съдържанието на гореприведеното, защото то е писано в едно време, когато авторът не би могъл да каже нещо повече. Той меси българите със старите скити, като се ползува от Моисея от Хоренея и казва, че още 100 години преди Христа нахлували в Армения, и пр., защото това се отнася до старите скити, т.е. счита ги за стар крайзовски народ, а не за тъкъв, който е дошъл там в VII век. Сетне казва, че българите са турци, защото са сродни с хуните, обаче от това, че българите са сродни с хуните, не следва, че са турци.

За доказателство, че българите са турци, той привежда от писателя от десети век Константина Порфириогенита думите *Καναρτικεῖως*, което според него било кан Артикан и. *Βυλιας Ταρκανος*, когато е очевидно, че това са имена, а не титли. Ако да бяха титли, то те щяха да бъдат тъй написани, както се пишат титлите, а не заедно. Константин Порфириогенит употребява същия начин на израз и към българския княз Михаила, когато той нарича *Μιχαελ ὁ Βοριος*. Тъй че, ако се земат другите думи за титли, че преди тях имало член, трябвало би да се земе и думата „Борисъ“ за титла, обаче тя е прякор, затова и горните ще да са такива. Но най-интересното е, че Тунман изоставя другиму да докаже турцизма на казанитъ думи. Той, значи, счита себе си, че не може да ги докаже, и следствие това той нищо не е доказал за турцизма на българите. **От две думи, чийто турцизъм самият автор не може да докаже, не може да се гради теория, че българите са турци.** Ако българите да са имали турски титли, това по-старите писатели щяха да изтъкнат, а не едва живещия в десети век Константин Порфириогенит. За турцизма на българите Тунман е само изказал едно предположение, обаче това предположение не може да ни служи за доказателство, че българите са турци.

По хронологически ред след Тунмана иде Енгел.

В 1497 год. излезе в Хале написано от Енгела продължение от общата история, което разглеждаше голямото преселване на народите и историята на българите в Мизия. Това е първата системна българска история, за която обаче в България едва ли е знаел някой. Енгел собствено поддържа схващането на Тунмана. Как той схваща началото на българите, ще се види от следните негови думи:

„Обаче в местностите отвъд Днестър ставаха около това време събития, които след това имаха решаващо влияние върху съдбата на лонгобардите, гепидите и славяните. До дъто гърците мислеха, че хунската

държава продължава да съществува над Черно море, дъто се била делила според имената на два брата на Утигури и Кутригури, *татарски народи* бяха станали господари и над тези чисти хунски остатъци и към края на пето столетие ги изкорениха, които, доколкото те бяха известни на гърците по своите налитания, задържаха само старото име утигури и кутигури, обаче твърде размесени. Из Скития, казва Нестор, или, както той сам определя, из земята на козарите, дойдоха тези, които бидоха наречени *българи*.“

„Около 501 год. нападнаха за пръв път в римската област, когато на тях се чудеха, като на съвсем чужд народ, без даже да ги назоваваха с определено име. Те нахлуха, карайки пред себе си антите и славяните, защото се показаха в Тракия и Илирия. Около 538 год., когато славяните си седяха съвсѣм мирно, едно силно пълчище от тях нахлу в Мизия и Малка Скития. Тогава те имаха два водителя; защото, казва руската хроника, българите в старо време, още в баснословните времена на *Кия*, са се делили според техните стари селища на волжки българи, т.е., до Волга, които също се казваха и просто *волохи*, и камски българи, които по-напред са живели до реката Кама. Един от тези предводители се е казвал *Дронго*, а другия *Вулгар* (Einer dieser Anfuhrer hiess Drongo der andere Wulger). И трябва ли да се счита за невъзможно, че от последния народът всъщност е получил определено име, което еднообразно се е запазило у византийците, славяните и русите. „И двата тези краля паднаха в сражението против римляните, но въпреки това българите победиха и, както се вижда, те са се съгласили да стоят мирно само срещу годишен данък. А че те наистина са били народ от татарски произход, се вижда:

1) От *Нестора*, който казва, че са дошли от земята на козарите.

2) Техните крале се наричаха в по-старите византийски известия, когато българите още не се бяха смесили със славяни и власи, *ханове* или хагани. Тъй се наричат те у Щритера, Кодина и Теофилакта (Memoriae II. p. 499. Щритер разбира това за хана на аварите, като върховен господар на българите в 578–598 година. Изобщо, охотно се посочва, че българите са от унгарски и фински произход, но, както ми се вижда, за това не съществуват никакви други основания, освен това, че гърците месят българите с утригури и кутригури.

3) Имената на старите им предводители звучат съвсем татарски, напр. Кубрат (от гърците по някой път развалено в Кробат), Батбай, Котрагус (от когото българите отчасти се наричат и котраги, отдето пък иде отдавнашното месене с кутригури), Аспарух, Тербел, Телец, Баян (преобърнато от гърците в Паган), Токт, Кампаган (хан Кимпа). Цериг

– сетне имената на благородните българи Боил, Цигат, Конартикин, Булия, Тарканус и пр.

4) Обичаите на техните князе да принасят животни в жертва, да си мият краката в морето, да държат много наложници, които го приемат легнали, да биват приемани от войската с викове. (Stritter II p. 554.) е татаро-ориенталско³³⁹.

Тъй схваща българското начало Енгел.

Обаче неговите исторически понятия не са били съвсем ясни. Тъй напр., той казва, че един от предводителите на българите, които живеели по Волга и Кама се е казвал *Дронг*, а другия *Вулгер*, от когото ще да са си били получили българите името, че тези два предводители паднали и пр. Тук имаме вавилонско смесване на понятията: това не са били два княза; Дронг и Вулгер, ами са били два *български* княза или краля с много *друнги*. (οί Βούλγαροι δύο ρηγες μετά πλήθους Βουλγάρων καί δρουγγου. Theoph Vonn.I p. 338). Тези два княза не са живели по Волга и Кама, а в Скития и Мизия, дето те са се били подигнали против византийците и пр. (виж стр. 111–112). Без да излагаме по-нататъшните несъобразности в гореприведеното, нека само да кажем, че Енгел счита българите за татари, а) защото Нестор казва, че са дошли от земята на козарите, б) че по-старите писатели наричали техните крале ханове, че имената на българските князе били татарски и пр. На това може да се отговори: понеже Нестор ги изважда от земята на козарите, то те са стар скитски народ, каквито са козарите, а не са татари. Старите писатели не са наричали българските князе ханове, Щритер и Кодина са съвременени писатели, а Теофилакт не казва на българските князе ханове. Имената на българските князе не са татарски, а са стари европейски, именно (виж стр. 318–322).

Че българите си мили краката в морето е късна измислица, па най-сетне тя сочи на *мохамедански* религиозен обичай, а не на татарски произход. Миенето на краката е установено от Мохамеда за южните народи в Арабия, дето те вследствие жегата са се изпотявали и вмирисвали, а не е народен обичай на северните народи около Кама, за каквито се представяват българите.

Енгел на едно място споменава южнославянския историк Архимандрита Йоана Райча, което показва, че той е знаел за тоя историк. Райч е написал няколко тома история на славяните, а най-много на хърватите, българите и сърбите. В тая история той е поддържал, че готите, аварите

³³⁹ *Johann Christian von Engel: Fortsetzung der Allgemeinen Welthistoria durch eine Gesellschaft von Gelherten in Teutschland und England. Theil 49. Halle. 1797. S. 251–252.*

и българите са славяни, но вижда се, че или не е бил разбран или не е бил четен както трябва, защото неговите идеи не оказаха никакво влияние на историческата наука.³⁴⁰

Европейските учени в това отношение по онова време обикновено малко са зимали мненията на другите работещи по същата тема, а са се стремили да изкажат всеки свое мнение.

След горните писатели по хронологически ред заслужва да се види Клапрот. По началото на българите той пише:

Les Boulgares, qui après la destruction de l'empire d'Attila devinrent puissants et célèbres dans Europe orientale, furent aussi un peuple d'origine hunique. Moise de Kohren les appelle Boulghameh, et les place au nord du Caucase. Nicephore et Théophane nous donnent la certitude que ces Boulgares étaient des Huns, et le dernier dit positivement qu'ils appartenaient à la même race que les Koutrougoures. Il rapporte aussi que les Onougoundoures, les Boulgares et les Kotrages occupaient orginairement les pays, situés au nord du Pont-Euxin et les bords du Palus Maeotis, entre l'Atalis et le Tanais (Don), et qu'ils habitaient principalement entre le Maeotis et le Kouphis.

Nicephore Gregoras nous apprend que les *Boulgares* avaient reçu le nom du fleuve Boulgan (Volga) sur les bords duquel ils avaient orginairement habité. En effet, le nom de Grande-Boulgarie désigné chez les autres historiens byzantins, le pays situé entre le Don et le Volga, ne se borne pas seulement à la contrée à laquelle Théophanne et Nicéphore l'attribuent. Les anciens noms propres de ce peuple, conservés par les auteurs du moyen âge, n'offrent aucune analogie avec ceux des peuples slaves; ils se rapprochent au contraire du hongrois. Les grands, chez les Boulgares, portaient le titre de *boilad* qui convient parfaitement avec celui des chefs des hongrois appelés encore aujourd' hui *beled*.³⁴¹

Превод

„Българите, които след пропадането на Атиловата държава станаха силни и прочути в източна Европа, бяха тъй също народ от хунски произход. Мойсей от Хорене ги нарича *булгари* и ги поставя на север от

³⁴⁰ История разных словенских народов най-паче же болгарь, хорватов и сербов из тмы забвенія, изятая и во свет историческій произведеная *Joанном Раичем*, Архимандритом в свято-архаггелском монастыре Ковиле, часть первая в Будином граде 1823.

³⁴¹ Tableaux historiques de l'Asie par *J. Klapproth*. Paris 1826.

Кавказ. Никифор и Теофан ни уверяват, че българите били хуни. Последният положително твърди, че те са от същата раса, от която са и кутругурите. Те съобщават тъй също, че *оногундурите, българите и котрагите* първоначално са заемали местностите над Черно море и по бреговете на Азовско море, между Атал и Танаис и че те най-после са живели между Азовско море и Куфис.

Никифор Грегорас ни учи, че българите били получили име от реката Вулган (Волга), по бреговете на която те първоначално са живели. Всъщност името на голяма България при другите византийски историци означава, страната между Дон и Волга, т.е. не се ограничава само в местността, дето я описва Теофан и Никифор. Старите собствени имена на тоя народ, които са запазени от писателите на средните векове, не представят никакво сходство с тези на славянските народи; те напротив се доближават до тези на унгарците. Големците у българите носеха титула *бойлад*, който напълно съответствува с този на началниците на унгарите, които и днес още се казват *белед*.“)

Клапрот, прочее идентифицира хуните с българите, в което отношение е прав. Че българските собствени имена обаче се различават от славянските и че са били сходни с маджарските, не е привел доказателства. Той, прочее е само изказал едно мнение, без да го е доказал. А как трябва да се разбира това, дето Никифор Грегорас казва, че българите са получили името от реката Булган, е посочено на стр. 182.

Турският характер на българите най-добре бил доказан от *Фреена*. Фреен е писал по този случай две съчинения: *Drei Münzen der Wolga – Bulgaren* и *Die ältesten arabischen Nachrichten über die Wolga – Bulgaren aus Ibn-Foszlans Reisebeschreibung*. Същността на първото му съчинение се състои в следните му думи:

„Unter den zahllosen silbernen Samaniden, die sich von hier zu Lande gemachten, Münzfunden herschrieben und von mir untersucht worden, waren mir schon mehrere Male einige Münzen aus dem 4-ten Jahrh. der H. oder dem 10-ten uns. Zeitr. vorgekommen, auf denen ich die Fürsten, welche sie geprägt, nicht auszumitteln im Stande war. weil mir die Prägorte auf den mir damals zu Gebot stehenden Exemplaren unerklärbar geblieben waren. Ich glaubte die im Gebiete der Samaniden, mit deren Münzgepräge sie auch übrigens fast ganz übereinstimmen, geschlagen, und hielt die auf ihnen vorkommenden Namen für die von Unterstatthaltern jener Fürsten, obgleich es mich Wunder nahm, wie solche des regierenden Landesherrn Namen hätten übergehen können“.

„Unlängst ist mir ein Licht über diese röthselhaften Münzen aufgegangen. In einer neuen aus Moskau eingelaufenen Sendung von Münzen mit Telerer Abbasiden und früherer Buweihiden und besonders Samaniden boten sich mir auf einmal vier Exemplare von einer jener obgedachten Münzen dar, auf deren einem, in der Münzsammlung der Asiatischen Lehranstalt hieselbst befindlich, ich den so lange unerrathen gebliebenen Namen des Prägortes, von dessen Bestimmung hier die des unbenannten Fürsten abhing, mit aller in Kufischer Schrift nur möglichen Deutlichkeit ausgedrückt fand, und zu meiner nicht geringen Verwunderung las wie folgt. (Цитира предложението на турски и после в немски превод). *In Namen Gottes! Dieser Dirhem ist geprüft in Bulghar im Jahre dreihundert und sechs und sechzig*, (d. i. im. J. 976 n. Ch.).

„Die alte Arabische, sogenannte Kufische Schrift hat bekanntlich weder die diakritischen Punkte, welche mehreren Buchstaben des Arabischen Alphabets zur gegenseitigen Unterscheidung von einander dienen, noch weiss sie etwas von Vocalzeichen, die im Arabischen den Buchstaben oben oder unten beigefügt werden; die richtige Lesung bleibt desswegen, besonders bei Eigennamen, nicht selten problematisch. Dessen ungeachtet kann es diess Mal doch keinen Zweifel unterliegen, dass auf dieser Münze vorkommende (турска дума) zu lesen sey (тур. д.) *bibulghar* d. i. in Bulghar, weil jede andere mögliche Uebertragung der Buchstaben keinen irgend bekannten Ortsnamen an die Hand gäbe“.³⁴²

Превод

„Измежду многото сребърни Саманиди, оттук (Русия) намерените монети, които са изследвани от мене, срещнах няколко пъти някои монети от 4 столетие по Х. или от 10-то по наше леточисление, върху които не можах да откроя князете, които са ги лели, защото не можах да отгада мястото на екземплярите, които тогава ми бяха на разположение. Аз ги мислех излени в областта на Саманидите, с чието монетолееене те иначе съвсем се схождаха и считах, че имената по тях са имена на провинциалните управители на онези князе, макар че ми беше чудно, как би могли такива да не вземат под внимание името на господаря на страната. Напоследък ми станаха ясни тези загадъчни монети.

В една новопристигнала от Москва пратка монети средни абасиди и бивши бивайхиди, а особено саманиди, веднага съгледах четири екземпляра от една от горепоменатите монети, на един от които, който се

³⁴² Drei Münzen der Wolga – Bulgaren aus dem X Jahrhundert n. Ch. Erläutert von *Ch. M. Fraehn*. Gelesen den 24 März 1830.

намира в монетната сбирка на Азиатското учебно заведение, намерих съвсем ясно изразено тъй дълго неотгадаемото име на местолееенето, от чието определение зависеше тук това на неназвания княз, доколко това е възможно с куфското писмо, и за мое голямо учудване прочетох следното:

„В Божие име! Този Дирхем е излян в Булгар в триста шеесет и шеста годика, (т.е. в 976 г. сл. Хр.).

„Старото арабско тъй наречено куфско писмо няма, както е известно, диакритическите точки, които служат за отличие между много букви на арабската азбука, нито пък има вокални белези, които в арабски се поставят под или над буквите, поради това правилното четене, особено на собствените имена, твърде често е проблематично. Въпреки това този път не ще да има никакво съмнение, че нахождащото се (турска дума) ще трябва да се чете (турска дума) *би булгхар* т.е. в Булгхар, защото секо друго възможно пренасяне на буквите не дава никакво известно име на място“.

И тъй Фреен намерил монети с куфско писмо, дето собствените имена не могат да се четат точно.

От разните комбинации на пренасяне той взел оная, от която може да излезе думата *би булгхар*, защото всяко друго възможно пренасяне не му давало известно местно име или по-добре не му давало желаемото от него име. Фреен, прочее не е намерил името *бибулгхар* въз монета, а е създал такова чрез волно пренасяне на слоговете. Ако утре другиму потрябва друго някое име, той ще вземе пък друго възможно пренасяне на слоговете и ще си получи друго име и пр. Па най-сетне и да е намерена някаква дума *бибулгхар* върху някаква монета, какво се доказва с това за националността на българите? Ако горната монета наистина е ляна в Булгхар, то би излязло, че в Булгхар са се лели турски монети, а не че българите са поселявали онези места. Всичко това са очевидно несериозни работи, които изтъкват голямото желание на автора да изкара българите турци, па макар и с очевидни нелепости.

Сега нека минем към другия труд на Фреена.

Освен по-горния начин Фреен бил доказал турцизма на българите и чрез известията на арабски писатели. В това второ свое съчинение той пише:

Es kommen in ihnen einige Winke vor, welche mit anderweitigen Andeutungen verglichen, uns mit der Zeit einmal der Lösung einer Cardinalfrage näher bringen können auf die unser Autor leider sich gar nicht

eingelassen hat, nämlich: *zu welcher Völkerrace die Bulgaren gehörten?* Es ist bekannt, wie sehr hinsichtlich dieses wichtigen Punktes die Meinungen der achtbarsten Geschichtsforscher variieren. Während einige sie für *Slawen* erklären, halfen andere sie für ein Volk *Tatarischer*, das will sagen Türkischer Race, andere endlich rechnen sie zum *Ost-Finischen* oder Uralischen Völkerstamm Bewiesen hat seine Behauptung eigentlich wohl keiner, keiner die Frage, entschieden. Wie wäre das auch möglich gewesen, da man sich beinahe nur auf die, übrigens gewiss sehr wichtigen *Responsa ad Consulta Bulgarorum* des Pabstes Nicolaus I vom J. 866 beschränken musste, und man sonstiger specieller Daten über Sprache, Verfassuug Sitten, Gebrauche und andere Eigenthümlichkeiten dieses Volkes aus früherer Zeit fast ganz ermangelte. Zwar gehen auch denen, welche wir in diesen Beziehungen durch 1. Ferhalten haben, meistens die Bedingnisse ab, welche der Geschichtsforscher, um zu einem sicheren Resultate zu gelangen, erheischen darf: sie stehen theils zu isolirt da, oder sie sind zu allgemein und nicht characteristisch genug, theils sind sie, wie die Sprachproben, als solche nicht die geeignetsten, sind dabei zu gering an Zahl und, viel die Conjectur sie meistens erst habilitieren muss, noch problematish. Wer möchte sie aber trotz alle ihrer Unvollkommenheit verschmähen, und die einzelnen Fingerzeige, welche in ihnen liegen, unbenutzt lassen? Wer nicht vielmehr selbige in Vettindung mit anderweitig uns gegebenen bringen und versuchen, ob wir dadurch über den in Frage stehenden Gegenstand etwas mehr Licht gewinnen?

Wenn in dem Arabischen Texte bei Yakut der frühere Titel des Bulgharen Königs wirklich für *Vlatavaz*, der Name des Vaters desselben für *Vasilko*, der des Methes für *Sidschu* (Sütschowka) zu nehmen ist: so hätten wir in diesen drei alt – Bulgarischen Sprachproben eben soviele *Slavische* Wörter. Auch die Sitte der Bulgharen, aus Ehreeietung ihr Haupt zu entblößen, sowie Hirse und Meth als Nahrung und Getränk derselben, und vielleicht noch einiges andere von I. F. Angemerete könnte auf eine Slavische Nationalität sich beziehen lassen. Für deise Hessen noch die Autoritäten I. Foszlans selbst und Yakuts sich geltend machen insofern von ihnen die Benennungen *Bulgharen* und *Slawen* abwechselend und ohne Unterschied gebraucht werden; ähnlich wie die Donau – Bulgharen, welche unter König Simeon (zu Anfang des zehnten Jahrhunderts) eine Expedition gegen Konstantinopel unternahmen, von Abul Faradsch bald Slawen, bald Bulgharen genannt werden (*Historia Dynast*, p. 181 *Chron. Syriae* p. 178 f.).

Aber dem Slawismus scheint mir fremd zu seyn, was in unsers Rei-

senden Bericht von der linken Seite als Ehrenplatz, von der Per sischen Sitte auf den Fersen zu sitzen, von der Strafe für Diebstahl und Unzucht, von dem Aberglauben hinsichtlich des Hundegeheuls und des Blitzenschlagens vortoommt; eben so auch der Name des Königs *Almas*, der sich als ein Ungarischer verräth; und unter die Kategorie des *Ugorischen* (Uralischen oder Ost – Finischen) mögen vielleicht auch zum Tlieil die obgedachten, auf Slawen bezogenen Particularitäten gehören. Denn auf ein Volk Finischen Abstammes weisen uns Istachry und Ibn – Haukal deutlich hin, wenn sie uns sagen, dass *die Sprache der Baigarenden der Chasaren gleiche* (турско писмо). Die letztere aber war höchst wahrscheinlich ein Ost – Finischer Dialekt, wenigstens deutet dahin unter andern auch der Name der ehemaligen Chasarischen Festung Sarkel, dessen Etymologie ich in dem verbasterten Ydiom der Tschuwaschen nachgewiesen habe, als in welchem (. . . typ.) *schorekil* ein weisses Haus bedeutet.

Hinwiederum treffen wir eiden früheren Donau – Bulgaren Titel und Namen, welche sich ganz als Türkische ergeben. Dergleichen sind offenbar die Titel *Chan* und *Terchan* in den Namen *Βουλιαν Ταρκανος* und *Καλουτερκανος*, so wie Tekin im Namen *Καναρτικεινος*, die Eigennamen *Organus*, d. i. *Urchan*, Toktus, d. i. *Tuktu*, Bajanus, d. i. Būjan. Der Name *Umarus* (Omar) ist eigentlich Arabisch, so wie *Asparuk* (Persisch) Stritter Mem. popul. T. II. p. 461. 457)

Es geht daraus deutlich hervor, dass es schon in früher Zeit eben so wenig ein rein Slavisches, als rein Finisches oder Türkisches, sondern ein Amalgam von allen drei Racen war. Aller Wahrscheinlichkeit nach gehörte es ursprünglich zum grossen Finnischen Völkerstamme, erlitt aber in der Folge der Zeit eine starke Vermischung mit Slavischen und türkischen Völkern, und die Bulgharen an der Wolga wurden endlich fast ganz zu Türken, während ihre Brüder an der Donau in Slawen umgewandelt wurden.

Diess von uns gewonnene Resultat findet eine Bestätigung in dem Zeugnisse, welches einst im zehnten Jahrhundert Bulgharen selbst über ihre Nationalität ablegten und an dessen Autenticität zu zweifeln man keine Ursache hat. Es ist der Araber *Schms – ed – din Muhamed aus Damaskus*, der uns diese merkwürdige Aussage aufbewahrt hat (In seinem Kosmographischen Werke Nochebet-ed-dehr, Cod. MS. Acad Sceint. Nr. 593 fol. 135) Er erzählt: Ein Trupp Pilgrimme dieses Volkes sey, nicht lange nach der Bekehrung desselben zum Islam, auf seiner Wallfahrt durch Bagdad gekommen und dort befragt worden:

Zu welchem Volke sie gehören und was für ein Volk die Bulgharen

seyen? – Die Antwort, welche diese Leute erhielten lautete; wir sind Bulgaren, *Bulgharen aber sind ein Volk, das aus einer Vermischung von Türken und Slawen erwachsen ist.*

Превод

„В тях се срещат някои белези, които сравнени с други намеци ще могат с време най-сетне да ни приблизят до решението на едно главно питане, върху което за жалост нашия автор никак не се е спрял, а именно: *към коя раса народи ще да принадлежат българите?* Известно е колко много се различават в тая важна точка мненията на най-уважаемите историци. Докато едни ги обявяват за *славяни*, други ги считат за народ от *татарска*, т.е. турска раса, други пък ги причисляват към *източно-финското* или уралското племе. Доказал всъщност своето твърдение не е никой, никой не е решил питането.

„Как би и било това възможно, когато човек трябваше да се ограничи само с иначе твърде важните *отговори на българските запитвания* на Папа Николая I от 866 г. и когато други специални сведения за езика, държавното устройство, обичаите, нравите и други особености на тоя народ от минало време почти съвсем нямаше. Па и на тези, които ние в това отношение сме получили от И. Ф., в повечето случаи отсъстват условията, които има право да изисква историкът, за да дойде до сигурен резултат: те са или без всякаква връзка към други, или твърде общи и недостатъчно характерични, или пък, както езиковите проби, като такива, не най-подходящи, малко по число и понеже трябва тепърва де се установяват чрез предположения, още и проблематични. Кой обаче, въпреки всичките техни несъвършенства, би ги пренебрегнал, и не би се възползувал от отделните намеци, които се намират в тях? Кой напротив няма да ги съпостави с други от друго място и няма да опита дали ние чрез това не си уясняваме повече въпросния предмет?

„Ако в арабския текст у Якута предишният титул на българския княз наистина трябва да се вземе за *Владавац*, името на баща му за *Василко*, това на меда за *сидшу* (сучавка); то в тези три старобългарски езикови проби ние бихме имали и също толкова *славянски* думи. Също и обичаите на славяните, при отдаване на чест да си свалят шапката, както и просо и мед, като тяхна храна и питие, а може би и нещо дуго отбелязано от И. Ф., биха могли да се сметат за славянски. За славянщината се изказват и самите авторитети на И. Фосслана и Якута, понеже те променливо и без разлика употребяват названията *булгари* и *славяни*, подобно както и дунавските българи, които във време на цар Симеона (в началото на

10-то столетие) предприеха една експедиция против Цариград, от Абул-лъ-Фарадш се наричат ту славяни, ту българи (Historia Dynast, p. 181, Chron. Syriac 178).

„Обаче чуждо на славянски език ми се вижда съобщението на нашите пътници за лявата страна като почетно място, за персийския обичай да се сяда на петите, за наказанието за кражба и разврат, за суеверието относително виенето на кучетата и гръмването; а също тъй и името на княза *Алмус*, което се вижда, че е маджарско. Под категорията на *Угорски (Уралски или Източнофински)* може би принадлежи една част и от горепоменатите за славянски считани особености. Защото върху народ от финско потекло ясно ни сочат Исташри и Ибнъ-Хаукал, като ни казват, че *езикът на българите е еднакъв с този на хазарите*. Последния обаче бе по всека вероятност източнофински диалект, към това поне сочи между другото и името на някогашната хазарска крепост Саркел, чиято етимология аз доказах във вкорясалия се диалект на чувашите, в който *Шоре-кил* означава бяла къща.

„Освен това ние намираме у по-предишните дунавски българи титли и имена, които се виждат, че са турски. Такива са очевидно титлите *Хан* и *Терхан* в имената *Βουλιὰς Ταρκανος* и *Καλουτερκανος*, както и *текин* в името *Κοναρτικεινος*, собственото име *Орган*, т.е. *Орхан*, *Токтус* т.е. *тукту*, *Баянус*, т.е. *Боян*. Името *Умарус* (*Омар*) е в същност арабско, както и *Аспарук* (перско)

„От това ясно се вижда, че той още в старо време не бе нито чисто славянски, нито чисто фински или турски, а амалгама от всички три раси.

„По всяка вероятност първоначално той е принадлежал към големия фински род, обаче с времето силно се е смесил със славянски и турски народи и българите на Волга са станали съвсем турци, когато техните братя на Дунава се преобърнаха на славяни.

„Този от нас получен резултат се потвърждава от свидетелството, което веднъж, в десето столетие, самите българи издадоха за своята народност, и чиято автентичност стои извън всякакво съмнение. Арабинът *Шемсъ-еддинъ-Мухамед от Дамаск* ни е запазил този важен разказ. Той разправя: число богомолци от тоя народ, не дълго след приемането му на исляма, отивайки на поклонение, минали през Багдад и там били разпитвани: от кой народ са и какъв народ са българите? Отговорът, който тези хора дадоха, гласеше: ние сме българи, ***българи обаче са народ, който е произлязъл от смешение на турци и славяни.***

(След критическите си бележки, печата текста на Ибн Фосзлана и превода му).

Übersetzung.

Bulghar, die Hauptstadt der *Slawen*³⁴³ ist in hohen Norden gelegen. Die Kälte ist dort sehr streng: die Erde wird fast im Sommer so wenig als im Winter von Schnee frei und nur selten sieht man eine trockene Stelle. Die Bulgaren bauen ihre Häuser bloss aus Holz und zwar so, das sie einen Balken auf den anderen passen und diese durch starke, ebenfalls hölzerne Nägel mit einander verbinden. Früchte und andere bessere Erzeugnisse des Bodens gedeihen dort zu Lande nicht.

Den Weg von Bulghar bis Itil, der Hauptstadt der Chasaren legt man, wenn man durch die Steppen reist, etwa in einem Monate zurück. Den Fluss Itil hinauffahrend, braucht man fast zwei Monate: fährt man aber stromabwärts, nur etwa zwanzig Tage. Von Bulghar bis zur Griechischen Gränze sind es zehn Tagereisen; bis *Kujabe* (Kiew), der Hauptstadt der Russen, gegen zwanzig, bis zum Lande der Baschurd (Baschkiren) fünf und zwanzig.

Der König von *Bulghar* hatte sich mit seinen Unterthanen zur Zeit der Regierung Muktedir-billaks, zur Muhamedanischen Religion bekehrt und darauf einen Gesandten nach Baghdad abgehen lassen, um den Chalifen davon in Kenntniss zu setzen und sich von ihm Iemanden zu erbitten, der sie die Gebete und Religionsgebräuche lehrte. Was sie eigentlich zur Annahme des Islams bewogen hatte, habe ich jedoch nicht erfahren können. Indessen habe ich eine kleine Schrift gelesen, deren Verfasser *Ahmed ben Fozlan ben el-Abbas ben Ased ben Hamalel* ein Client von Muhamed ben Suleiman, als Gesandter Muktedir's an den König der *Slawen* abging und in derselben alles, was er seit seiner Abreise von Baghdad bis zu seiner Zurückkunft erlebt hatte, niedergeschrieben hat. (Aus dieser entlehne ich hierfolgenden Nachrichten über die Bulgaren).

Превод

„Булгхар, главният град на *славяните*³⁴⁴ се намира в крайния север. Студът там е много голям. Земята в лето, почти като и в зима, едва се освобождава от сняг и само тук-там се вижда сухо място³⁴⁵. Българите правят своите къщи само от дърво, и то тъй, че един кириш се поставя

³⁴³ Es ist bereits oben bemerkt worden, dass lakut, so wie Ibn – Fozlan die Bulgaren für Slawen gehalten und beide Namen abwechselnd als Synonimen gebraucht hat.

³⁴⁴ Още по-горе се забележи, че Якут, како и Ибн Фосзлан е считал българите за славяни и е употребявал променливо двете имена като синоними.

³⁴⁵ Тъй описва Херодот Скития или земята на хуните, т.е. българите.

на други, като се съединяват с дебели, тъй също дървени клинци³⁴⁶. Ово-
щия и други по-добри земни произведения там не виреят.

Пътят от Булгар до **Итил**, до главния град на хазарите, се премина-
ва, ако се пътува през степите, нещо за един месец. Ако се върви срещу
течението на реката Итил, нужни са почти два месеца, когато по тече-
нието надолу само двадесет дена. От Булгар до гръцката граница има
десет дена ход; до Кюябе (Киев) главния град на русите, около двадесет,
до земята на Башхурд – двадесет и пет.

Князът на **Булгар** премина с поданиците си във време на царуване-
то на Муктедиръ-билак в мухамеданската вяра и след това изпроводи
пратеник за Багдат, да извести за това на Халифа, и да измоли от него
някаго, който да ги научи на молитвите и обичаите на вярата. Какво ги е
накарало да приемат исляма, не можах да се науча. Обаче аз съм чел една
брошура, написана от *Ахмедъ бенъ-Фосзлан*, бен ел-Аббас, бен Азед, бен
Хамалел, клиент на Мухамед бен Сулейман, който отиде като пратеник
на Муктедира до княза на **славяните** и в нея е записал всичко, що е пре-
живял от отпътуването си от Багдат до завръщането си (от нея заемам
долните известия за българите).

„Von dem König der *Slawen*, dem Blatwaz (Vlatavaz) Almus, Sohne
Schilkos (Vassilkos) war ein Schreiben an den Emir der Gläubigen Mukte-
dir – billah eingegangen, worin jener bat, ihm Männer zu senden, um ihn
in der Religion zu unterrichten und die heiligen Gebräuche des Islams zu
lehren.

Der Verfasser erzählt nun, was ihm alles auf der Reise nach Charism
(Chiwa) und von dort weiter bis zum Lande der *Slawen* begegnet ist, das
aber hier zu wiederholen zu weitläufig seyn würde. Er fährt dann alsofort:
„Wir waren noch eine Strecke Wegs von etwa vier und zwanzig Stunden von
König der *Slawen*, dem unsere Gesandtschaft galt, entfernt, als derselbe uns
die vier Fürsten, die ihm unterthan sind, nebst seinen Brüdern und Kindern
zur Bewillkommnung entgeschickte Diese empfingen uns, und nachdem
sie uns mit Brod, Fleisch lind Hirse bewirtet haTeen, schlössen sie sich un-
serem Zuge an. (След като описва церемониите при посрещането и
обеда, пише) Bevor wir aber aufstanden, wurde noch dem Könige und uns
Meth, den man dort *el – sidschu* nennt, gerichtet.

Vor unserer Ankuntt hatte die öffentliche Fürbitte (*chuipe*) für ihn
also gelautet: Gott, segne den König, den Vlatavaz, den König von Bulg-

³⁴⁶ Тъй описва Прикс къщите у Ати.товата столица.

harien. . . (стр. 576) Alle Bulgharen tragen Mützen. Wenn ihr König ausreitet, so geschieht es, ohne dass er einen Trabanten oder sonst eine Begleitung bei sich hat. Passirt er den Marketplatz, so stehen alle, die sich dort befinden, auf, ziehen die Mütze ab und nehmen sie unter den Arm, und setzen sie erst, wenn er vorüber ist, wieder auf. Eben so nehmen alle, welehe zum Könige gehen, vornehme sowohl als geringe Leute, ja auch seine Kinder und Brüder, in dem Augenblicke, wo sie ihn ansichtig werden, ihre Mützen ab und unter den Arm, machen alsdann eine leichte Verbeugung mit dem Kopfe, und stehen bis er sie sich setzen heisst. Wer sich aber vor ihm niederlässt, thut es kniend (oder, auf den Fersen sitzend). Seine Mütze zieht er nicht eher wieder hervor, als bis er dem Könige aus dem Augen ist: erst dann bedeckt er sich wieder . . .

(576) Um sich zu baden, steigen Männer und Weiber zusammen in einen Fluss, nackend ohne sich gegenseitig mit irgend etwas zu bedecken. Doch treiben sie dabei auf keinerlei Weise unerlaubten Umgang mit einander. Hat aber jemand diesen getrieben, sey er wer er auch wolle, sie binden ihn mit Händen und Füßen an vier Pflöke (oder Pfähle), die sie in die Erde geschlagen, und spalten mit einem Beile seinen Leib vom Genicke bis an die Lende. Ebenso verfahren sie mit dem schuldigen Weibe. Darauf hängen sie von beiden die Stuke an einen Baum auf. Ich habe mir viele Mühe gegeben, sie dahin zu bringen, dass sich die Weiber beim Baden vor den Männern verschleierten, habe jedoch nichts bei ihnen ausgerichtet.

Mit einem Diebe verfahren sie ganz auf dieselbe Art, wie mit dem, der die Keuschheit verletzte.³⁴⁷

Превод

„От княза на *славяните*, Блатвац (Влатавац) *Алмус син на Шилка* бе дошло писмо до Емира на верните Муктедир билах, в което оня молеше да му се изпроводят мъже да го научат на вярата и на свещените закони на исляма“³⁴⁸

„Авторът разправя, какво е видял в своя път към Харизм и оттам на-

³⁴⁷ Die ältesten Nachrichten über die *Wolga - Bulgaren* aus Ibn - Foszlan's Reisebeschreibung. Der Text kritisch berichtigt, mit treuer Übersetzung begleitet und den nötigen Erläuterungen versehen von *Ch. M. Fraehn*, gelesen den 28 März 1832. Отпечатано в: *Mémoires de l'Academie Imperiale des sciences de Saint - Péterbourg*. VI. Série, tome I 1832. p. 546-577.

³⁴⁸ Очевидно е, че тук се приповтаря легендата за покръстването на Бориса и Моравския княз или пък на готите.

татък чак до земята на **славяните**, обаче ние бихме се разпрострели много, ако бихме повторили това. След това той продължава:

„Ние бяхме на път далеч около двадесет и четири часа от княза на **славяните**, към когото бяхме изпратени, когато той и четиримата нему подчинени князе заедно с братята му и децата му изпроводи да ни посрещнат. Те ни дочакаха и след като ни нагостиха с хляб, месо и просо, присъединиха се към нас. (След като описва церемониите при посрещането и обедата, пише). Преди да станем, нам и на княза се поднесе мед, който там се казва ел-сидшу (сучавка).

Преди нашето пристигане народът се молеше за него тъй: *Боже, благослови княза, владавеца, княза на България*³⁴⁹

„Всички българи носят шапки (не чалми?!). Когато князът им излезе на кон, то не го придружаваше телохранител или изобщо някой. Ако мине през пазаря, то всички, които се намират там, свалят си шапките и ги турят под мишка, и си ги турят на главата чак, когато той замине. Тъй също всички, които отиват при княза, първенци или долни хора, даже и децата му и братята му, в момента, когато го видят, си снимат шапките, турят ги под мишка и после слабо навеждат глава и стоят, додето не им каже да седнат. Който седне пред него, седа коленешким (или клеква на петите си). Шапката си не изважда, додето не се затули от княза, чак тогава я туря“.

„Когато се къпят, мъже и жени влизат заедно голи в някоя река, без с нещо да се покриват. Обаче в тоя случай те не вършат никакви непозволени сношения. Ако някой направи това, бил той кой да е, те го завръзват с ръце и крака за четири дирека или колци, които забиват в земята и разцепват с брадва телото му от врата до краката. Също тъй постъпват с виновната жена. След това покачват парчетата от двамата на някое дърво. Аз много се мъчих, да ги склоня, щото жените във време на къпане да се забулват пред мъжете, обаче нищо не можах да направя.

С крадец постъпват също тъй, както с тогова, който е развалил невиността“.

Какво, прочее е доказал Фреен за турцизма на българите? За да докаже, че българите са някогашни заселници на Волга и Кама, сочи на арабски и персийски имена у тях, като че ли Арабия и Волга и Кама е едно и също и като че ли персийците не спадат към индоевропейския, а не към турския клон от народи; привежда Ибнъ-Фосзлана, който ясно и категорично твърди, че българите са славяни и пр. очевидно несери-

³⁴⁹ Като се съди по съдържанието, това не е нищо друго освен разказа на Приска, когато е ходил при Атила.

озни работи. Фреен, прочее е искал да представи българите за турци, па макар и с очевидни нелепости.

Разказът на Ибнъ-Фосзлана обаче не е бил разбран както трябва, иначе той все пак е документ за българската история. Този разказ е компилация от стари гръцки работи. В него се изразяват готхунските работи от четвърти и пети век. Търсенето на учители, което се споменава тук, е готското търсене на учители. След това се споменава, като главен град на хазарите **Итил**. Това е реката **Тил** или **Кил**, за която говори още Теофилакт Симоката (в стр. 71 и 182–183). Това се разбира от самото местоположение, на което се поставя Булгхар. Той е бил десет дена далеч от Цариград, когато **Киев**, главният град на русите, е двадесет дни далеч от Цариград или гръцката граница, а земята на Башхурд (бохемците, чехите) отстояла 25 дена от Цариград. От тези точки се разбира, че Българията, за която тук става дума, се е намирала в Дакия т.е. там, дето е била едно време Атиловата държава. Обръкването на понятията тук, между впрочем, е произлизло и от названието **Тил**, което турците ироизнасят обикновено **итил** и което се е давало на реката Волга, а собствено е мислена реката Жил.

Иначе посрещането на пратеника, гощаването, описанието на дървените къщи на българите и употребяването на меда и просото и пр. не е нищо друго, освен възпроизвеждане на разказа на Приска за ходенето му при Атила. Самото име на тоя български княз **Шилко** не е нищо друго освен **Тилко** или Атила. В това описание ни се съобщават някои работи повече от онези, що ние знаехме само от Приска, тъй че то съставлява особен интерес за българската история. Интересен е напр. фактът, че Атила тук се именува с българския израз Тилко, а не с латинския Attilius. Както се вижда, и при Атила народното име е латинизирано, както и при много други видни българи. Сетне обичаите им да се къпят заедно и пак да пазят нравствеността и пр. Това съчинение е първият по-стар труд, дето Тилко, Атила, се счита за български цар.

Всички тези работи не са схващани, затова тоя иначе важен за българската история труд не е бил използван както трябва.

След Фреена по хронологически ред трябва да споменем **Цойса** или съчинението му: *Die Deutsche und ihre Nachbarstämme*, което има особено влияние върху учения свят. Цойс счита българите за хуни, но и за турци. Той пише:

„Die Bulgaren sind die nach Osten an den Pontus und die Maeotis zurückgewichenen Hunnen. Diese Behauptung ist nicht so gewagt, als

sie scheinen möchte. Achte man auf einige Züge in des Ennodius Schilderung der Bulgaren, die diesen Namen des erstenmal nennt (in seiner Rede an Theodorich, wo er des Gothenkönigs Waffenthat gegen den Führer der Bulgaren vor seinem Auszuge aus Moesien feiert, Opp. Sirm. 1, 1598, 1599). Цитира по-нататък местата от Енодия, според които се разбира, че българи и хуни е едно и също, а след това пише:

„Die alten Bulgarenlander um die Maeotis sind von den Chasaren genommen worden. Desungeachtet behauptet sich der Bulgarenname auch in dieser Lage nur in den höheren Gegenden an der Wolga, an der Nordseite der Chasaren. Araber berichten zuerst wieder von diesen Ländern, wo sie sich seit dem Anfange des 10-ten Jahrh. als Kaufleute oder zur Verereitung des Islams einfanden (Frähn Ibn-Foszlan's-Vorr. IX – X) und bei den Bulgaren an der Wolga machte im J. 922 Christlicher Zeitrechnung IbnFozlan, des Chalifen Muktedir Gesandter an den Bulgarenkönig, Bekanntschaft mit den Russen, dessen merewürdigen Bericht über dieses Volk Jakut aufbewahrh hat; auch nur Araber berichten von der Ueberwältigung der Wolgabulgaren durch die Russen und Zerstörung ihrer Stadt Bulgar (S. 552), deren Ruinen bei Spask sichtbar sind.“

„An der Wolga, an der sich Reste der Bulgaren erhalten haben müssen, finden sich aufwärtsneben den finnischen Völkern nur Türken, zum Beweise, dass die nomadischen Bulgaren, und folglich die Hunnen, zum grossen Nomadengeschlechte der Türken gehörten. Einige alte Zeugnisse werden nicht gegen diese Annahme geltend gemacht werden können, da sonst alle historische Andeutungen dafür sprechen, dass die Hunnen die ersten Türken sind, welche von den nordwestlichen Gebirgen Hochasiens in die Steppenländer um das kaspische und schwarze Meer hervorbrachen und alles vor sich niederwerend die Bahn öffneten durch die weiten Striche, über welche sich seitdem die Völker ihres Stammes ausgössen (S. 301).

Weitere Bestätigung bringen folgende Gründe: 1. Die Sprache der Bulgaren und folglich der Hunnen, kann nicht von der Türken verschieden gewesen sein. Die Würde des Tarchan bei den Türken, *Ταρχάν* Menand. p. 384, findet sich auch bei den Bulgaren wieder: *πώς εχουσιν ό Καναρτικεϊνος και ό Βολιας Ταρκάνος*, fragt der byzantinische Ceremonienmeister, nach dem er sich um das Befinden des Bulgarenkönigs und Königin erkundigt (Const. Porphyrog. de caerem. aulae. Byz. ed Reiske p. 395).³⁵⁰

³⁵⁰ Die Deutschen und die Nachbarstämme von *Kaspar Zeuss*. München 1837. Стр. 710–726.

Превод

(Българите са отстъпилите към изток до Черно и Азовско море хуни. Това твърдение не е тъй смело, както се вижда. Нека се обърне внимание върху някои черти в описанието на българите от Енодия, което за пръв път споменава това име (в речта му до Теодориса, дето той слави военните подвизи на готския княз преди излизането му из Мизия против българския предводител).

(Цитира по-нататък места от Енодия, според които се разбира, че българи и хуни е едно и също и след това пише:

„Старите български земи около Азовско море са взети от хазарите. Въпреки това българското име се запази и в това положение само в по-високите местности до Волга, на север от хазарите. Пак араби съобщават най-напред за тези страни, дето те в началото на 10-столетие са идвали, като търговци или за разпространяване на исляма. (Фреен Ибн. Фосзлан. Пред IX – X.) и у българите до Волга се запозна с русите. В 922 год. по християнско леточисление Ибн Фосзлан, пратеникът на халифа Муктедир до българския княз, чийто забележителен разказ за тоя народ ни е запазил Якут. Също тъй пак араби разправят за покоряването на българите до Волга от русите и за разорението на града им Булгар (сгр. 552), чийто развалини се виждат при Спаск“.

„До Волга нагоре, дето ще трябва да са се запазили остатъци от българи, се намират освен фински народи само турци, което доказва, че номадските българи, а следователно и хуните са принадлежали към големия номадски род на турците. Някои стари свидетелства не могат да бъдат поставени срещу това предположение, понеже иначе всички исторически намеци говорят, че хуните са първите турци, които от северо-западните планини на Азия се появиха в степите около Каспийско и Черно море, и като покоряваха всичко пред себе си, отвориша път през обширни пространства, дето след това нахлуха народите от техния род“.

„Други потвърждения ни дават следните основания: 1. „Езикът на българите и следователно и тоя на хуните, не може да се е различавал от тоя на турците. Тарханският чин у турците, *Тархан* Menand. p. 384, намира се отново у българите: *Как е Канартикина и Вулия Тракана*, пита византийски церемониалмайстор, след като се осведомил за благосъстоянието на българския княз и княгиня).

Какво, прочее е доказал Цойс?

Цойс каза и приведе макар и съвсем малко доказателства, че българите са хуни. В това отношение той е прав. След това той е забравил, че е привел доказателства, че българите още в V в. действат около Сир-

миум, и че те там се описват като стар многоброен народ, та се впуснал да разправя за българи на Волга, и че тези българи били турци. Че е имало българи на Волга, той се основава на Фреена. А ние видяхме, че Фреен не е доказал с нищо, че е имало българи на Волга, тъй че Цойсовите разкази за някакви си българи на Волга нямат никаква реална основа. Че българите са турци, Цойс го доказва с това 1) че до Волга сега били живели турци и второ, че са хуни. Могат на Волга да си живеят какви щат племена, обаче Цойс с нищо не е доказал, какво общо имат тези племена с българите. А че българите са турци, защото са хуни, е още по-несъстоятелно. Преди всичко хуните не са турци, а стар Дунавски народ. Но по-интересен е той по-нататък, като казва, че езикът на българите и следователно и тоя на хуните не ще да се е различавал от тоя на турците, защото у българите имало тархански титли, от което се разбира, че хуните са турци, защото българите са турци, а пък ние очаквахме обратни доказателства, т.е. да се докаже, че хуните са турци, за да излезе, че българите са турци. Тъй излиза, че българите са турци или не славяни, защото са хуни, а хуните са турци, защото са българи. Това обаче не е сериозна работа.

Сега нека видим, какво говори за българите *Рьослер*. За тяхното начало той пише:

„Dass wir in den Bulgaren Abtheilungen der alten Hunnen zu erkennen haben, scheint mir durch die genaue Untersuchung von K. Zeuss sichergestellt zu sein. (Auch der Gelehrte P. Hunfalvy hat gegen diese Gleichstellung nichts eingewendet). Dagegen halte ich desselben Behauptung, beide Völker, Bulgaren und Hunnen seien zum Türkenstamme zu rechnen, für nicht begründet. Gegen diese ethnographische Gruppierung hat sich mir mancherlei aufgedrängt, das sie in Frage stellt . . . Unter dem Namen Bulgaren, den sie gewiss nicht nach dem wol zuerst von ihnen so benannten Fluss Wolga führten, macht sich das kriegerische Volk zuerst wieder im J. 485 also ein Menschenalter nach Attilas Tode gefürchtet. Von ihren damaligen Sitzen am Pontus und der Maeotis aus wo sie in häufiger Zwietracht sich zerfleischten, überschreiten sie zum ersten mal die Donau und treffen in Moesien auf die Ostgothen, welehe, seitdem sie Panonnien verlassen hatten (474), daselbst wohnten. Ihr König war Theodimir, dessen Sohn Theodorich; er hat die bereits abzienden oder Zurückgeschlagenen Bulgaren verfolgt, am Borysthenes besiegt und einen Anführer Namens Libertem erlegt. Sehr willkommen musste es den Bulgaren sein, dass

die Ostgothen, die Hüter der Donaugrenze, nach Italien abzogen. . . .

Die Folgen des Gothenabzuges empfand zunächst Thracien, welches die Bulgaren im J. 499 verwüsteten. Ohne Widerstand zu finden, ergossen sie sich über die innersten Gebiete der Monarchie. Da sie endlich auch im offenen Treffen an dem Flüsschen Zurta über Aristos siegten, so gab man ihnen wie einer unwiderstehlichen Wasserflut alles bis auf die Hauptstadt preis. Diese wurde durch Kaiser Anastasios mit einer langen Mauer befestigt, welche von Selymbria an der Propontus bis in die Gegend des Ortes Derkon am schwarzen Meere reichte. Im J. 517 waltete sich ein neuer Sturm unter Anführung der Bulgaren gegen das römische Reich; Macédonien, Epiros, Thessalien wurden hart mitgenommen; 539 erneuern sich dieselben Scenen. Ihre Ausdehnung reichte diesmal einerseits bis in den Peloponnes, anderseits nach Kleinasien (Procop. b. p. II, 4 p. 167 ed. Bonn). Zwanzig Jahre später (559) streifen die Bulgaren von neuem bis an die Mauer des Anastasios die ihre Festigkeit wiederholt gegen die Feinde erproben muss. Endlich schlug sie Belisarios. Dies war für lange Zeit der letzte Zug, welchen die Bulgaren selbständig unter eigenem (Agathias V, 16–20) Namen vollführten. Ausser Verwüstungen des flachen Landes, Zerstörungen ummauerter Orte, Verarmung des Reiches, hatten diese Einbrüche doch auch eine andere bleibende unerwischbare Wirkung; im Gefolge der Bulgaren, freiwillig oder in gezwungener Heerpflicht, erscheinen auch Schwärme von Slaven und zwar den beiden Hauptstämmen der Anten und Sklawenen (Slowenen) angehörig und beginnen an Stelle der durch den Krieg und beständige Fortschleppung sich vermindernden alten Bevölkerungen die leeren Räume zu füllen. Durch Jahrhunderte hindurch bildete nun die griechische Halbinsel das Colonialland der Slaven, wohin der Reichtum ihrer Bevölkerung aus den sarmatischen Tiefländern abfloss.

Wie ihre Vorfahren, so lange sie noch ausschliesslich den Hunennennamen trugen, in der Zeit vor der Einigung unter der starken Hand Attilas sich gern zu Kriegsfahrten verdangen und als Raisläufer in jedermanns Sold stehen, so auch die Bulgaren. Ihrer etliche sind mit König Albion nach Italien gezogen. Ein Fürst der Kutuguren, Sinuio, diente den Römern gegen die Vandalen in Afrika. Seit dem Vordringen der türkischen Avaren nach Westen schlossen sie sich aber besonders diesen an; namentlich sind es die Stämme der Tarniach und Kutuguren, welche dem Chagan dienen. . .

Der rasche Verfall avarischer Herrschaft sogleich nach dem Scheitern dieser Weitaussehenden Expedition, die inneren Zerwürfnisse durch

welche die Awaren aus einer despotischen Monarchie zu einer Oligarchie übergingen, haben auch das Band gelöst, welches die Utugurischen Bulgaren an die Awaren knüpfte. Ihr Häuptling Kuvrat, fand nun den Dienst der Romäer zusagender; er sandte (ö34) eine Botschaft an Kaiser Heraklios, schloss einen Frieden – und Dienstvertrag mit ihm, den er bis zu seinem Tode hielt. Wie froh man darüber in Constantinopel war, zeigte, dass man dem Bulgarenfürsten die Ehren eines Patricius zuerkannte. Zwischen 660 und 668 ist dieser „Patricius“ Kuvrat gestoreen. Die Söhne kehrten sich an den Vertrag nicht weiter. Zugleich mit den Saviren, einem dritten Hauptstamme der hunnischen Bulgaren, die nördlich der Kuban und Kumaquellen in der Steppe sassen, brach ein zahlreicher Haufe gegen Mösien auf und errichtete in diesem von Slaven bereits erfüllten Raum die Standlager ihrer Horde. . .

Nun nahmen die Saviren die östliche Landschaft, das Kleinscythien der Römer; die Dobrudscha der Späteren, der Süden und Westen blieb den Slawen der Norden am Strome hin fiel den Utuguren zu. (сочи на Теоф. I 549). Ihr Besitz umfasste das gesammte römische Mösien, reichte also im Westen über die jetzige Timokgrenze Bulgariens oder des modernen Tunavilajet in die Landschaften des Margus (Morawa), Gebiete die erst im zwölften Jahrhundert, lange nachdem der alte Bulgarenstaat untergegangen war, von den Sereen an sich gebracht und entslowenisirt worden sind. Ihr nordwestliches Nachbarreich war bis zum Anfang des 9 Jahrhuuderts Avarien, der Grenzstrom die Donau.

Eine andere Abteilung war in den Sitzen am Azowschen Meere vom Don zur Wolga zurückgeblieben und wurde heerpflchtig dem um eben diese Zeit in Aufschwung kommenden Staate der Chazaren mit seinem Mittelpunkte zu Itil am gleichnamigen Strome. Dieselben haben sich, unbekannt wann, doch kaum vor dem Anfang des 9 Jahrhunderts höher hinauf gezogen und die Landschaft an der Mündung der Kama in die Wolga besetzt.

Daselbst hatten sie zu Nachbarn die Cazaren in Süden, die baschkirischen Ungarn in Osten, die Burtasen Samo jeden und andere Finnenstämme im Norden, die von den scandischen Russen beherrschten Slaven im westen. Von diesen Wolgabulgaren, die für immer von ihren ungleich bekannteren Brüdern an der Donau geschieden blieben, geben uns die arabischen Reisenden und Geographen während des 10 Jahrhunderts häufige Nachrichten . . . (Seite 249).

Bei Aufwerfung der Frage nach der Nationaliät achten wir vor allem auf die Stimme derjenigen welche die Sprache der Bulgaren gehört ha-

ben, oder Urtheile über sie durch Ohrenzeugen empfangen. Hier ist Istachri (um 915–291) unsere vornehmste Quelle. Er sagt von der Sprache der Bulgaren, sie und die chazarische sind eine und Ibn Haukal nennt sie ähnlich der der chazaren (Bulgarorum genuinorum lingua similis est linguae Chazarorum). Welchem Sprachzweige, dem türkischen oder finnischen, denn nur darüber bestet Streit, das Chazarische angehörte, berührte er mit keiner Silbe. Dagegen lesen wir bei Ibn Fodhlân: Die Sprache der Chazaren weicht von der türkischen und persischen ab und hat mit keinem von irgend einem Volke etwas gemein (Lingua Chazarorum a Turcica et Persica differet, nec ullius ullius populi lingua aliquid commune cum ea habet).

Fassen wir die Aussagen Ibn Haukalas und Ibn Fodhlâns zusammen, so ergibt sich, dass wie das Chazarische so auch das Bulgarische keine türkische Sprache gewesen sein könne. Damit in Einklang ist das Zeugniß Rabbi Petachias von Regensburg, eines Reisenden aus dem 12 Jahrhundert, nach welchem die Chazaren und Kumanen die bei ihm Kedar heissen verschiedene Sprachen reden. (Travels of Rabbi Petachia of Ratisbon translated by D-r A. Benisch. London 1856, p. 9. Journ. asiat. 1831 VIII, p. 272).

Die Chazaren heissen geradezu Iuharan, d. 1. Ugrier bei Tabari (X 924) . . . Wenn demnach das Bulgarische ein türkisch – chazarisches Mischidiom war, so sind zwei Fälle denkbar: Entweder war die Gramatik türeisch oder sie war Chazarisch und darnach war sie entweder eine türkische Sprache mit chazarischen Elementen oder eine chazarische mit türkischen Elementen. Man wird recht thun, derjenigen Annahme zu folgen, welche mit den obigen Zeugnissen Ibn Haukalas und Ibn Fodhlâns übereinstimmt. Das Bulgarische ist also Chazarisch mit türkischen Beisatz Noch kommt ein griechisches Zeugniß dazu. Genesisios im 10 Jahrhundert sagt aus die Bulgaren stammten theils von den Avaren, theils von den Chazaren. (*το γένος ἑξ Ἀβάρων τε χάζαρων* Lib IV). Also auch hier die Vereindung türkischer mit chazarischen Elementen. An den ugrischen Charakter der Chazaren aber zu zweifeln, halte ich für verlorene Mühe.

Man wird nun nicht mehr gegen den ugrischen Charakter der Bulgaren die Einwendung erheben dürfen, dass die uns bekannt gewordenen Wörter ihrer Sprache vornehmlich türkische sind. So Karachazar Tschaschair Bäk Tarchan, sodann eine Reihe von Eigennamen wie Organas (Urchan), Toktus (Tugtu), Bajan (Büjan). Die Aemternamen können schon als Uebertragung von avarischen und chazarischen Höfe, die Nomadenvölkern lange tonangebend gewesen sein müssen, keineswegs

auffallen. So ist auch byzantinisches Hof-und Titelwesen weithin bei anderen Völkern eingedrungen.

Neben den türkischen Namen finden sich aber eben so viele nicht türkischen Namen, Namen die aus einer finnisch – ugrischen Sprache stammen. So Krum Kuber (?), Kuvrat Apsich Alzick Sundlich. Letztere erinnern an die hunnischen Dengizich, Ambazuch, Mundiuch. Ein anderes Zeugnis für das Ugentum der Bulgaren ist das in die slavische Sprache ihrer Unterthanen eingedrungene Ur Herr wörtlich identisch mit den magyar. . .

Das ethnographische Ergebnis, das wir aus dieser Erörterung gewinnen leidet an grosser Unbestimmtheit; wir vermögen auf diesem Wege den genaueren Platz der Bulgaren in der finnisch – ugrischen Familie nimmer zu bestimmen. Bietet sich uns noch ein anderer? Ich will einen betreten, ähnlich demjenigen auf den schon L. Schlözer einmal hingewiesen hat, wenn er sagt: Vielleicht hat die Sprache der heutigen Bulgaren noch Wörter in sich die uns auf die Spur brächten, was die alten nicht-slavischen Bulgaren für ein Voik gewesen. Ich muss es anderen überlassen, das Bulgarische darauf hin zu prüfen, ob es die von Schlözer vermuteten Aufschlüsse gewährt, ich will mich auf eine kleine linguistische Streife im Romänischen beschränken.

(Тук привежда думи повече смешни, отколко сериозни, че у румънски имало самоедски думи, след което заключава:)

Ich ziehe nun die Folgerung aus den angeführten ethymologischen Prämissen. Die Sprache welche das Volk redete von welchem die Romänen noch Reste bewahren, war eine samojedische, die Bulgaren ein Stamm der Samoeden, oder diesem zunächst verwandt.³⁵¹

Превод

„Че ние ще трябва да виждаме у българите части от старите хуни, ми се струва, че е установено от внимателното издирване на К. Цойса. (Също и ученият Р. Hunfalvy не е възразил нищо против това индентифициране). Обаче твърдението му, че двата народа, българи и хуни, били от турски род, считам за необосновано. Против това етнографическо групиране се натъкнах на много неща, които го правят съмнително.

Под името българи, което те без съмнение не водят от тъй наречена-

³⁵¹ Rosler R: Romanische Studien, Leipzig 1871; V Die Völkerstellung der Bulgaren S. 233251.

та река Волга, която по всяка вероятност най-напред от тях е наречена тъй, този войнствен народ отново задава страх в 485 г., т.е. един век след Атиловата смърт.

„От техните тогавашни селища до Черно и Азовско море, дето те поради чести несъгласия се унищожаваша едни други, преминават за пръв път Дунава и ударят в Мизия върху източните готи, които след като бяха напуснали Панония (474), живееха там. Техен княз бе Теодомир, негов син Теодорих. Той е преследвал започналите да се връщат или отблъснатите българи, победил ги до Бористена, (Днепър), като убил един водител на име Либерта.

„Твърде много трябва да се е харесало на българите, че източните готи, пазителите на източната граница, заминаха за Италия.

Следствията на готското заминаване почувства най-напред Тракия, която българите в 499 г. опустошиха. Без да намерят съпротивление, нахлуха в най-вътрешните области на монархията. Понеже те най-сетне победиха в открит бой до реката Цурта, Ариста, то всичко до столицата им бе изоставено, като на някой непреодолим порой.

Последната биде укрепена от императора Анастасия с дълга стена, която се простираше от Селимбрия до Пропонта чак до Деркан на Черно море. В 517 г. под водителството на българите се разнесе нова буря срещу Римската империя: Македония, Епир, Тесалия, бяха силно опустошени. В 539 година се подновиха същите сцени. Те сега се разпространиха от една страна чак в Пелопонес от друга в Мала Азия. Двадесет години по-късно (559) българите отново достигат чак до стената на Анастасия, която често трябваше да изпитва своята твърдост срещу неприятелите. Най-сетне ги разби Белизарий. Това беше за дълго време последния поход, който българите извършиха самостоятелно под свое име. Освен опустошения на полята, разорения на обградените селища, обедняване на държавата, тези нахлувания имаха и друго постоянно, неизгладимо действие: с българите доброволно или в принудена военна повиност се явиха също и тълпи славяни, и то от двете главни племена, антите и склавените (словените) и започват да пълнят праздните места на старото население, което се намаляваше от война и постоянно отвеждане. В продължение на няколко столетия гръцкият полуостров бе колониалната страна на славяните, където се изливаше богатството на тяхното население из сарматските долини.

„Както техните прадеди, додето те само хунско име носеха, преди съединението им под силната ръка на Атила, се наемаха от секиго за военни пътешествия и войници, тъй също и българите. Някои от тях отидоха

с княз Албиона, в Италия. Един княз на кутугурите, Синио, служеше на ромеите срещу вандалите в Африка. След нахлуването на турските авари към запад някои от тях се присъединиха към тях, именно племената на Тарниах и кутугурите са, които служеха на хагана. . .

„Бързото пропадане на аварското владичество веднага след неуспеха на тази обширна експедиция, вътрешните раздори, чрез които аварите преминаха от деспотическа монархия в олигархия, разкъсаха и връзките, които свързваха утугурските българи с аварите.

Техният главатар Кубрат намери службата на ромеите по-износна. Той изпроводи в 634 пратеничество до Хераклия, свърза мир с него – и служебен договор, който той държа чак до смъртта си. Колко с се радвали за това в Цариград, се вижда, че на българския княз биде дадена титлата патриций. Този патриций Куврат е умрял между 660 и 668. Синове му не държаха повече договора. Същевременно със савирите, трети главен род от хунските българи, които седеха на север от Кубан и изворите на Кума в пустинята, потегли една многобройна тълпа към Мизия и основа в тази вече от славяни напълнена местност лагера на своята хорда. . . Савирите пък заеха източната област, малка Скития на римляните, Добруджа на по-последните. Югът и западът остана на славяните. Северът към реката на Утугурите. (Сочи на Теоф. I 549). Те заемаха целата римска Мизия, и се простираха следователно на запад до задднешната тимощка граница на България или на модерния Тунавилает в местностите на Морава, области, които чак в дванаесето столетие, дълго след пропадането на старата българска държава, бяха заети от сърбите и словенизиранни.

Техния северозападен съсед беше до началото на 9 век Авария, а гранична река - Дунавът.

Друго отделение бе останало в селищата до Азовско море, от Дон до Волга, и биде подчинено във военно отношение на подигащата се в това време със средна точка Итил до същоименната река хазарска държава. Те неизвестно кога, но едва ли преди началото на 9 век, са се поместили по-нагоре и са заели местността при вливането на Кама във Волга. Там те имаха за съседи откъм юг хазарите, откъм изток башкирските унгарци, откъм север бургасите самоеди и други фински народи, откъм запад завладените от скандинавските руси славяни. За тези Волжки българи, които останаха завинаги разделени от техните едноименни братя на Дунава, имаме чести свидетелства от арабски пътешественици и географи през 10 столетие.

Когато се пита за националността на българите, нека преди всичко

се обърне внимание на гласа на онези, които са слушали езика на българите или пък са чували да се говори за него от хора, които са го чували. Първият наш източник за това е Исташри (около 912–921). За езика на българите той казва, че е същият, като езикът на хазарите, а Ибн Хаукел го нарича подобен на хазарския. Към кой езиков клон, към турски или фински, защото само върху това има спор, принадлежи хазарския, той не е споменал нито с един слог. Напротив у Ибн Фодлана четем, че езикът на хазарите се отклонява от турския и персийския, и няма нищо общо с езика на кой да е друг народ.

Ако съберем разказите на Ибн Фодлана и Ибн Хаукала, то излиза, че нито хазарският, нито българският език могат да бъдат турски. С това се съгласява свидетелството на Раби Петахиа от Регензбург, пътешественик от 12 век, според който хазарите и куманите, които у него се казват Кедар, говорят различни езици (Travels of Rabbi Petachia of Ratisbon translated by D-r A. Benisch. London 1856, p. 9. Journ. asiat. 1831 VIII p. 272).

Хазарите направо се наричат Juharan, т. е. угри.

Ако следователно българският език е бил турскохазарски смесен диалект, то с възможни два случая: или граматиката е била турска или е била хазарска и следователно езикът е бил или турски с хазарски елементи или хазарски с турски елементи. *Добре ще се направи, ако се следва онова предположение, което съответства на горното свидетелство на Ибн Хаукала и Ибн Фодлана. Българският език, прочее, е хазарски с турски примеси.*

Към това иде и едно гръцко свидетелство. Генезий в 10 столетие разправя, че българите произхождали част от авари, част от хазари. Също и тук съединение на турски с хазарски елементи. На угърския характер да се съмняваме, считам за загубен труд. Няма вече да се смее да се възразява срещу угърския характер на българите, че познатите ни думи от техния език са предимно турски. Като Карахазар, Чаушаир, Бек, Тархан. След това редица от собствени имена като Органа (Урхан), Токтус (Тугту), Баян Бюян). Имената на чиновите (длъжностите) не би могли да обръщат внимание, като заети от двора на аварите и хазарите, които дълго време са давали тон на номадски народи. Тъй и византийски дворцови обичаи и титли са проникнали нашироко у други народи.

Освен турските имена, намират се обаче и тъй също много не турски имена, имена, които произлизат от финско угърски език. Тъй напр. Крум, Кубер, Куврат, Апсих, Алцих, Сундлих. Последните напомнят на хунските Денгизих, Амбацух, Мундюх. Друго свидетелство за угърство-

то на българите е проникналото в славянски език на техните поданици Ур. господар буквално идентично с мадж. Ур. . .

Етнографският резултат, който ние получаваме от тези разсъждения, страда от голяма неопределеност; ние по този път никога няма да бъдем в състояние да определим точното място на българите в финско-угърската фамилия. Да ли ще ни се покаже друг? Аз искам да хвана един подобен на оня, на който още Л. Шльоцер веднъж посочи, като каза: може би, че езикът на днешните българи съдържа още думи, които би ни довели въз следите, какъв народ са били старите неславянски българи.

Аз трябва да го предоставя на други да изследват за тая цел български език, дали той съдържа предполагаемите от Шльоцеа обяснения, а нека се ограничи в една малка езикова ивица в румънски език“.

(Тук той привежда думи повече смешни отколко сериозни, че в румънския език имало самоедски думи, след което заключава:)

„Аз вадя само заключенията от приведените етимологически премисии. Езикът, който народът говореше, от който румъните пазят още остатъци, бе самоедски, българите едно самоедско племе, или пък нему близко сродно“.)

Какво, прочее е доказал Рьослеръ?

От всички свои предшественици, той най-категорично се е изказал, че българите са хуни. Сетне той пръв възстава против онези, които твърдят, че българите са били турци, за което привежда и съображения. Според него българите и козарите са един народ, който е говорил един език. Всичко дотук е вярно. По-нататък обаче той прави крупни грешки. Въз основа на досегашното схващане той си мисли, че хуните и хазарите са живели на изток, за това ги и поставя по реката Волга. По-нататък, което силно говори против неговата сериозност, той без всякакъв сериозен повод иска да изтъкне, че българите са били *самоеди*. Това той доказва посредствено: намира в румънския език въображаеми самоедски думи и понеже в румънски език имало самоедски думи, то той заключава, че българите са самоеди. Преди всичко той не е намерил самоедски думи в румънски език, но и да е намерил такива, то това се отнася само до румънския народ и език, а не и до българския. Това би показало, че у румъните има и самоеди, но не и че българите са самоеди. Щом той по тоя или друг начин е дошъл до убеждение, че българите са били самоеди, трябваше отсетне да се обърне към българския език, за да види дали подобни самоедски остатъци не се намират у него. Защо напр. у румъните, които само са се влияли от българите, се намират самоедски думи, а

не се намират у самите самоеди, т.е. българите. *Работата за откриване на такива у български език, Рьослер предоставя на други, а от това се вижда, колко сериозни са неговите твърдения.*

Рьослер, прочее нищо не е бил доказал за народното положение на българите. Цялата му работа не е нищо друго освен сбор от фантазии комбинации. Тъй напр. той пише, че славяните са били доведени на Дунава от българите и въпреки това българите били намерили на Дунава славяни, в които се претопили.

Че българите са живели по Волга, това Рьослер знае от арапски писатели, които по-преди видяхме, какво пишат. Изобщо това са несвързани фрази на един човек, който си мисли, че колкото повече абсурди произнася, за толкова по-голям ум иска да бъде считан.

След Рьослера ревностен защитник на чуждия произход на българите се появи в лицето на руският академик, немец по рождение, *Куник*. Понеже досегашните определения на началото на българите са неудовлетворени, то Куник си помисли, че ще развърже Гордиовия възел, като каже, че българите са турци-чуваши.. Преди това си доказателство Куник приведе известията на *Ал. Бекри* за славяните. Понеже тези известия са важни, ние ще приведем една малка, но съществена част от тях:

„За славяните (Сакалиб). Славяните са потомци на Мазана, сина на Яфета, техните селища се простират от север чак до запад. Ибрахим, синът на Якоба израилтянин казва: страната на славяните се простира от Сирийското море към околното море към север. И северните племена завладяли някои от тях и живеят сега между тях (славяните). Те се състоят от многочислени разнообразни племена. И в минало време ги събрал един цар, на който титула бил Mâxâ, и той бил от едно от племената, което се казвало Влинбаба, и било това племе у тях почитано. След това се разединила тяхната реч и се прекратил техния тосподарствен ред и техните племена станали отделни групи и във всяка се въцарил неин племенен цар.

И царете сега са четири: цар *ал-Блгарин* и *Бвислав*, (Брислав), цар *Фраги* и *Бвймы* и *Кракв-а* и *Мишка* цар на севера, и *Накур* на крайния запад“.

След това (стр. 52) се разправя, че Ибрахим не ходил при царя ал Блгарин, а само слушал за него и че Цариград бил на юг от Блкадин, от което се разбира, че българите са заемали почти същите си селища.³⁵²

³⁵² Известия Ал-Бекри и других авторов о руси и славянах. Часть I. Статьи и разыскания А. Куника и барон В. Розена. Приложение к XXXIIму тому, записок И. Академий. Наук № 2. Т. 32, стр. 46–117.

Според горното свидетелство, прочее *българите са едно от славянските племена*. Под думата Фрагигор е се било разбирало градът Прага, а под думата Кракв, Кракау. Въпреки това Куник продължава да счита българите за турци и даже определя от кое турско племе са. По-нататък, на стр. 118 на същото съчинение Куник в една статия озаглавена: О родств Хагано-Болгар с Чувашами по славяноболгарскому Именику, разглежда отношенията между българи и чуваша. Той най-напред предполага, че чувашите са турци, след което пък предполага, че тези чуваша – турци са българи. По повод на това той пише:

„Колкото повече аз съм се замислял за отношението на чувашите към измрелите камски българи, толкова повече се убеждавах, че в чувашите ние срещаме, ако не остатъци от тъй наречените бели или сребърни българи, (камски българи), то се някое от турските отрасли, към което са принадлежали и жителите на българското ханство по средата на Волга, а тъй също се убеждавах в това, че кога и да е с помощта на чувашки език, както и с помощта на нахождащите се и досегашно време в земята на чувашите собствени имена и топографически названия, учените ще внесат светлина в областта на изучаването на старотюркския елемент, който се забелезва у хагано-българите на Дунава, у черните българи на Кубан, у хазарите и други незначителни тюркски племена, нам известни само по една руска летопис. Откритият в 1866 г. неизвестен до това време паметник, е изменил това предположение в твърда увереност“.

„В 1857 г. Академията на науките предложила премия (на графа Уварова) за описване на южнославянските и руски статии в тъй наречените хронографи.

На професора Андрея Ник. Попова руската наука дължи обясняването на това питане. В два ръкописа, които носят заглавие: *Летописец Еллинскій и Римскій*, г. Попов нашъл отривка от родословието на дунавските хагано-българи (Обзор I стр. 25).

„При имената на хановете с църковно-славянски цифри е обозначено продължителността на управлението и на някакъв неславянски език, продължителността на живота на всеки хан. При пръв поглед на тоя именник, аз разбрах с помощта на отдавна мене известни числителни имена на чувашки език, много от тези последни загадъчни числителни имена. Като сравних по-отблизо тези български числа с числата на якутите, османите, източните турци и т. н., се срещна поразително сходство в звуково отношение, но в същото време се срещнаха и значителни различия. Веднага се породи у мене мисълта, че всички турски народи от днешно време трябва по своя език да се делят на два главни отрасли,

от които единия още във време на нашествието на хуните (или даже преди Атила?) е проникнал далеко в Европа. Макар че хранех малко надежда, че от първата група турски народности би се нашла поне една между езическите сибирски татари, въпреки това аз не закъснях още на 15 март 1866 г. да запозная, както с откритието г. Попова, така и с моите бегли определения на това откритие В. Радлова, който по това време бе предприел далечни пътувания из Барнаул с лингвистическа цел. В отговор на моята молба, когато има време, да подхвърли моя възглед на проверка, той на 10 февруарий 1867 г. ми изпроводи из Барнаул сравнителна таблица на числителни имена на различни турски народи, благодарение на което работата могла значително да се уясни. В същото време, т.е. в 1866 година аз съобщих както на тукашни, тъй и на други учени в Москва, Казан, Париж и т. н., че ключът на тези числителни имена бил намерен. Но, понеже след изтичането на 10 години, никой не е оценил моето съобщение, то по-долу печатам самата таблица на г. Радлова“.

Сега нека напечатаме самата таблица на Радлова със заключението му, обаче преди това би трябвало да забележим, че Попов не е доказал, че казания списък е български, че е писан от българи и пр., тъй че теоритите, които се градят въз него са чиста фантазия. Но, какъвто и да е този списък, Куник го обяснява по тоя начин:

<i>по български</i>	<i>по татарски</i>	<i>по чувашки</i>
1 вере(ни)	бир	Пер
2 сомор (??)	(jirip, сур)	
3 (веч)	уч	Виссе
4 дван	торт	Дватта
5 дилом (??)	–	Пілік
6 (алт)	алты	Алта
7 (чет) (?)	жетті	Січча
8 шегор	сашэ	Саккыр
9 дохс, тох теку(токор)	токус	Тукур
10 ом	он	Вонна
20 твирем	jirimä	Сірім
30 вечем	Учон	Вутуръ
40 тутомъ	тортон	–
50 алемъ	аллір	Алла

60 алтом	алтан	–
70 четем (?)	јәттән	–
80 шехтем	Сәксән	–
90 (тохтом)	токсан	–

„Ето резултатите на моите изследвания; *сам чувствам цялата им неудовлетворителност*. Въпреки това аз се надявам, че те са напълно достатъчни да потвърдят вашето мнение за турското произхождение на българските числа и за близката им връзка с чувашките числа. В. Радлов“.

Доказано ли е по горния начин, че непознатите думи в списъка на Попова са чувашки числа? – Не. Тук имаме волно създадени български числа, които, колкото и волно да са натъкмявани се пак не са могли тъй да бъдат натъкмени, щото да дадат някаква вероятност. *Верени* било чувашкото число *пер*? По този начин и славянският език би могъл да се изкара за чувашки, защото славянското *пер*-ви стои по близо до чувашкото *пер*, отколкото българското *верени* до чувашката *пер*. и пр. Не стига това, но много от чувашките съответствени числа съвсем ги няма за сравнение и пр. Освен това казаните български думи не дават никакъв смисъл, ако се вземат за числа. Тъй напр. Авитохол жит лет т (300) род ему Дуло, а лет ему *диллом твирем*. Това Куник превежда тъй: Авитохол живял 300 години, той бил от рода Дуло, а живял *диллом твирем* (5.20) години. Кой ще повярва Кунику, че един човек е живял 300 години?

Какво означава 5.20, сто ли е, 25 ли е? Тъй то няма никаква смисъл. После защо и *диллом твирем* да означава години на живот, когато по-преди ясно се казва „*жит лет 300.*“ Няма защо да посочваме на несъстоятелността на горното предположение, защото самият му автор, Радлов, го счита за несъстоятелно.

Ние бихме могли само да запитаем кое е накарало Куника да си мисли, че българите са живели по средна Волга, та да се принуждава да търси техния корен в тамошните жители, защото ние не можахме да намерим нищо, което да му е дало повод за това.

След като свършва своите доводи, че неизвестните думи са чувашки числа, Куник пристъпя към обяснение на имената на князете. От 13 князе 8 принадлежат на рода Дуло, а другите пет – на разни други родове, та Куник се спира да определя, какъв е бил този род и привежда из *Germania antiqua*, edid, Möllenhoff (Berlin 1873)

Sarmatae gens. Bastarnae. Carpii. Gothii Duli Gippedi, дето едно от гот-

ските племена се е казвало *дули*. Освен това името *Ερμωνδοῦλοι* Möllenhoff р. 156 и Excerpta latina Barbari в Eusebii chronicorum libri duo. Vol I. Ed. Schoene. Berolini 1875. р. 189., което напомня името на немското племе *хермандури*. А от всичко това се вижда, че племенното име *дули* е *готско*, защото е имало готско племе, което се е казвало *тъй*, а не *турско*.

Като разглежда имената на князете за *Гостуна* казва: „конечно, звучитъ совершенно по славянски“; за *Безмера* „звучитъ опять совершенно по славянски“; за другите князе не казва „по какво“ звучат, което показва, че за *очевидно* турско име той не е счел нито едно.

И *тъй* Куник ни привежда Ал. Бекри, който извожда българите от *славяните*, привежда ни данни, че е имало готско племе *дули*, че *Гостун*, и *Безмер* звучали съвършено по славянски, и въпреки това не се е посвенил да ни твърди, че българите са турци-чуваши, за които нищо не е привел. Ние ще кажем, че това не е сериозна научна работа. Ако въпреки това неговият труд е бил напечатан от Руската академия на науките, то показва, колко се е желало доказателството на чуждия произход на българите от тая академия, която далеч не е била *тъй* щедра към славянската школа.

Най-голямо влияние обаче за днешното схващане на началото на българите е оказал славянският учен *Шафарик*, защото неговото мнение се прие от славянските учени и се взе за основа от Иречека при написването на Българската история. Той не е важен по това, че е изнесал никакви нови данни, които да са дали превес на това или онова направление, а *по това, че постави въпроса на лична почва*, като обяви защитниците на славянския произход за шовинисти, с които не би трябвало да се спори.

Едни обявиха българите за турци, други за самоеди, трети за чувашки, Шафарик пък за *уралски чуди*. Той пише:

„Намират се въпреки това писатели, които подведени било от мисълта да кажат нещо ново, *било че имат особено мнение за народна чест и слава*, било от неумение и неразсъдливост, *обявяват дошлите в 678 година в Мизия уралски българи* за прави славяни³⁵³, обаче безосновността на това предположение веднага ще се съзнае, щом се погледне с безпристрастно око на историческите източници на двата народа. *Не считам за нужно да се разпростирам върху уясняването на историческата истина, която отдавна е уяснена*³⁵⁴, а ще добавя само някои важни обстоя-

³⁵³ Тук Шафарик обръща внимание на *енелина*: Древше и нынешние болгаре. Т. I. Москва 1829.

³⁵⁴ Тук Шафарик посочва: *Thunmann* Unters, über östl. Völker 1774; Engel: Geschichte

телства: а) Всички византийски летописци начело с Теофана (817) и Никифора (828) сочат българите, дошли от Волга и Дон, за по близки до хуните и кутургурите. И самия наш хронограф Нестор ги извежда из Скития, живеещи в земята на козарите, заедно с авари, угри и козари³⁵⁵.”

По нататък той приповтаря онова, което се говори от по-предишни писатели, без да приведе нещо ново.

И тъй според Шафарика историческата истина отдавна била уяснена от *Тунмана*, *Енгела*, *Клапроша* и *Фреена*, а онези, които не я приемали, правели това, защото имали криво мнение за народна чест и слава, т.е. били шовинисти.

Ние обаче видяхме, че никой от горните писатели не е доказал нещо. Те само са изказвали предположения, като са предоставяли на бъдещото поколение да намери данните за техните предположения, тъй че Шафарик в случая е казал една неистина. Друга неистина, която той казва, е че Никифор и Теофан били казвали, че българите са дошли от Дон и Волга. Освен това дете е имал смелостта да заблуди своите читатели, че горните писатели били окончателно уяснили българското начало, той е имал друга още по-голяма смелост, да обяви онези славяни, които не са се съгласявали с това мнение, за шовинисти и по този начин да постави горния спор на лична почва. Шафарик си е мислил, че понеже е очевидно, че българите са сродни с хуните, аварите и козарите, които той е считал за източни народи, то е очевидно, че българите не са славяни, за това е бил толкова несдържан към противното мнение, но понеже казаните народи са стари скитски народи, следователно и българите. Такива, които след Шафарика са оказали най-голямо влияние върху разбирането на началото на българите, заслужват преди всичко да се споменат *Марин Дринов* и *Константин Иречек*. Те казват, че приемат Шафариковото мнение, защото то за сега им е било най-ясно, обаче всъщност съвсем им не е им било ясно. Дринов в своя „Поглед върху произхождането на българскии народ и началото на българската история“, който излезе в 1860 г., описва началото на българите по следния начин:

„Но ето, че около половината на 7 век явява се откъм Дунава нова дружина, която ощети благите надежди на Византийското правителство. На тази нова дружина е било речено да тури край на племения жи-

v. Bulgar. 1794 стр. 252–255. *Klaproth*: *Tableaux histor. de l'Asie*, Paris 1826 стр. 260–262; *Ch. M. Frähn*: *Die ält. arab. Nachr. über d. Wolga-Bulgaren* в *Mem. del'Acad. VI Sér X T* 1.546–551.

³⁵⁵ Slovancké staroiitnosti sepsal *Pavel. Jos. èafarik*, Dil II. от sebrané spisy v. Praze 1863. стр. 176–177.

вот между славените на Балканския полуостров и да ги съедини повече в едно яко политическо тело, което да може да спаси заедно с независимостта и народността на славяните. Казваме и народността, защото е известно, че подвластните на Византия народи лесно губеха народността си и ставаха безродно *ромей*. Тази дружина, на която бе отсъдено да запази многобройните славянски племена от византийската власт и пагубна за народността им политика и да създаде една силна славянска държава, както ще покажем, не бе многобройна, но беше войнствена, защото, освен войната, други занятия не познаваше. Освен това, тя не бе от славянски род, а беше от едно съвсем друго потекло и съставяше част на едно *чудско* или *финско* племе, назоваемо *българи*. Тунман и Енгел са доказали, че тези *българи* са от *татарско* потекло. Райч и Венелин са ги приемали за славяни, в наши дни се появи една нова теория за тях, която ги изкарва *монголи*. Особено много е разпространено сега едно мнение, което ги изкарва за смес от татарско и чудско племе и ги нарича *фино-татари*. Ние приемаме Щафариковото мнение, че те са били от чудско или финско потекло. При това бързаме да забележим, че нас твърде малко ни занимава потеклото на тези *българи*, защото този въпрос си няма мястото в историята за нашия народ, който не е техен потомък и няма нищо общо с тях, освен само името, което той случайно прие от тях.

„В първата половина на VII век това племе съставяше голяма орда, която се скиташе между реките Дон и Волга. Около 660 година, когато умря нейния силен началник Кубрат, тя се раздели между неговите пет синове на пет малки орди, от които само две останаха да се скитат на бащиното си място. Другите три се пръснаха да си търсят земища в други някои места. Една от тях премина в Панония (в сегашна Венгрия), друга пък влезе в Италия и се посели там в Беневентската област, а пък третата се спусна към устието на Дунава, гдето се и запре само няколко време. Нейният началник, третият Кубратов син, Аспарух, като се запозна тук с работите на Балканския полуостров, намери за сгодно да преведе своята орда там. В 679 год. той е преминал (със своята орда) на юг от Дунава и пр“³⁵⁶

В дотук казаното Дриновите възгледи съвпадат с Шафариковите, обаче три години след горния си труд Дринов е бил принуден от обстоятелствата да критикува Кръстевичовата „История българска“, в която Кръстевич доказва, че *българите* са *хуни* и там е подложил на резка критика горните твърдения. Под дял II той оспорва твърдението на Кръс-

³⁵⁶ Поглед върх произхождението на българский народ и началото на българската история. От М. Дринов Пловдив, Русчук, Велес. 1869, стр. 40–43.

тевич, че българите са живели в Азийска Сарматия. Понеже Кръстевич, между другото се е опирал и на Никифора и Теофана, то Дринов оспорва и тяхната действителност, когато Шафариковото учение, което той приема за достоверно, се основава именно на Никифора и Теофана. Изобщо по тоя случай той говори:

„Пита се, могли ли са тези писатели (Никифор и Теофан) да знаят, що се е чинило 500 и 1000 години преди тях в азийската Сарматия, дето те според Г. Кръстьовича поставят първоначалните български жилища? Който ще нека им приеме свидетелствата за несъмнени, но ти, читателю, не им вярвай на тези свидетелства, додето не ти ги повторят с други някои по за вярване свидетелства. Искаш ли да се увериш, до колко тези писатели са познавали Азийска Сарматия? На ти пример: Теофан казва, че през нея протича голяма река, именуема Ател (Волга), която изтичала из Океана и се втичала в Азовско море; реката Дон, спроти него, изтича от Кавказа и се втича във Волга. От съединението на Волга с Дон изтичала друга река, Куфис (Кубан) и текла нанякъде си. Види се, че Теофан е слушал нещо за реките; Танаис, Ател и Куфис (Дон, Волга и Кубан), но накъде текат, де изтичат, къде се вливат, за това и хабер не е имал. Какво чакаш от такъв писател да ти разправи за жилищата на хуните и българите в тези страни?“

„Свидетелството си за древните жилища на българите Теофан е взел от Никифора, както всеки може да се увери, ако сравни думите и на двамата за този предмет, но той ги е пояснил с гореприведеното описание на сарматските реки и го е объркал с други още мъдрувания, за които ще споменем по-надоле. Третий Византийски източник Никифор Григора, както казахме, е живял в 14-й век, та се разбира, че не е могъл да знае за вярно, де са били древните жилища на българите. От тези трима византийци по-вече внимание за нашия предмет заслужва свидетелството на патриарха Никифора, та току на него ние и намираме за нужно да се запрем. „При Меотидското езеро, казва той, към реката Кофин намира се стара България и земята на тъй зоваемите котраги, които са едноплеменни с българите“. По-надоле Никифор говори, че в VII век българите се разделили между петте Кубратови синове на пет части, от които само една останала на предното си място, а другите четири се разошли по разни страни: една минала през р. Дон, та се заселила на другия му бряг, друга отишла в Панония, трета стигнала даже до Италия, дето се и поселила, четвъртата минала на Балканския полуостров. Това разселване на българите, което е дало Никифору повод да говори за древните им жилища и което станало уж 100-тина години преди него, много прилича на

басня, защото само в басните и приказките може да се допустне такова разделение и разсейване на цял народ от петима братя. В погледа си за произхождението на българския народ, ние приведохме това Никифорово свидетелство, без да го изложим на критика, едно защото краткостта на тази книжка не ни позволи и друго, защото ние не сме уверени, че тези българи са нашите праотци, и не ни се щеше да се маем на басните, що са изписани за них. Спроти Никифора, токо в VII век българите уж преминали през Дон и се показали в Панония, Италия и на Балканския полуостров, а ние имаме здрави свидетелства, че те са връхлетели по тези места още в V век. Макар Аврелий Касиодор, който се е родил в 468, а умрял около 575 на стогодишна почти възраст, като описва в своя летопис по-главните дела на Теодориха Велики, говори между друго, че с неговата храброст българите останали победени. А Касиодоровото свидетелство може да има цена, защото Касиодор е бил съвременник на Теодориха Велики и е живял при двора му.

„Друг един съвременен писател на Теодориха – Енодий Тицински, който е живял между 473 и 521 г. говори в похвалното си слово Теодориху, че той още на млади години се прославил с това, дето разбил непобедимите дотогава българи. Енодий споменава и друга битва на готите с българите, която станала пак в Теодорихово време, но в която Теодорих не вземал участие по причина на старите си години. Касиодор ни е зачувал и два документа из канцеларията на Остготския крал Аталарика, внука на Теодориха, който е царувал от 526 до 534 г. С единия той награждава някого си Токоло с патрицийско звание за това, че на млади години той се отличил в една война с българите, която станала около Сирмиум (Срем), с другия се дава такава награда на някого си Киприяна, който тоже храбро воювал с българите. Няма съмнение, че остготите още доде живееха в Панония, преди да се преселят в Италия, което стана в 487 год. били са принудени да воюват с българите, които още тогава са връхлетели покрай долния и средния Дунав. А това, като е тъй, сиреч ако още в V век българите ги е имало на Дунава, дето са били и многочислени и страшни спроти свидетелствата на Касиодора и Енодия, как да се повярва на Никифоровата приказка, че те около средата на VII век минали през Дон и се спуснали към Дунава и по-нататък. Да се каже, че те и по-преди се спускали към Дунава, но са се връщали пак зад р. Дон, а токо в VII век отишли, та вече не се върнали, това е нещо невероятно и пр.“³⁵⁷

³⁵⁷ Периодическо списание на Българското Книжовно Дружество. Браила 1872, стр. 210 -238.

И тъй в своя поглед, опирайки се на Шафарика, Дринов, казва, че българите са се скитали между Дон и Волга, три години обаче по-късно той скритикува разказите на Никифора и Теофана, обяви ги за приказки, свързва българското начало с разказите на Енодия и Касиодора, и по тоя начин той доказва несъстоятелността на твърдението, че българите са дошли откъм Дон и Волга и че са преминали Дунава едва в 679 година.

Дринов, прочее е прозирал истината, обаче смелостта му е била недостатъчна да я защитава, ами отсетне се потайваше и се наслаждаваше на фалшивите похвали, че бил горещ защитник на Шафариковото учение. В същото го обвинява и Иловайски. Иловайски сочи, че Дринов привежда доказателства, че *уругундите* или *буругундите*, които още в III век живели по Дунава са славяни, които не трябвало да се месят с немските бургунди. Същите бургунди се споменават и от Агатия. Шафарик ги счита за част от българския народ, но Дринов отхвърля това: „На каком же основание? Се пита Иловийски. „Да в таком случае – говорит он – само собой рушилось – бы учение об угорской, или как выражается Шафарик, чудской народности Болгаръ“. (Чт. Об. И. и Др. 1872, кн. 4)³⁵⁸

Тъй че заключенията не се вадят според данните, които се намират, ами данните се приспособяват, за да оправдаят предварително зетите решения.

Сега нека видим мнението на общеприетия у нас историк Иречека, който в своята „история на Българите“ пише:

„*Курт* е известен и на византийските хронографи, у които той се нарича *Кувран* или ***Кроват***. Той отхвърлил аварското иго и заключил приятелски съюз с императора ***Ираклия*** (634–641 г.³⁵⁹). За синовете на Куврата говори подробно Никифор. Сиоред неговите думи, българите след смъртта на Куврата, във време на Константина IV (668–684) се разделили на пет орди според числото на петте сина на умрелия княз. По-сетнешните византийски писатели са преписвали разказа на Никифора, който се е считал досега за достоверен. Но в него има значителен анахронизъм. ***Разделението на българските орди е било много по-рано от VII-то столетие.*** Съществуват ***ясни*** свидетелства, че българите много по-рано чергарували около Дунава. Готският историк Йордан (552 г.) съобщава, че около половината на V-о столетие те се помещавали на северозападния бряг на Черно-море и били източни съседи на дакийските славяни³⁶⁰). От там те са нападали и грабили Дунав-

³⁵⁸ Д. Иловайский: Разыскания о начале Руси. Москва 1882, стр. 428.

³⁵⁹ Аварите по това време са живели в Панония с център р. Сава и Драва.

³⁶⁰ Йордан не казва, че българите са източни съседи на дакийскит славяни. Той

ския край³⁶¹. Касиодор (467–575), министър остготския крал Теодориха (487–526) и неговия съвременник Енодий, епископ Тицински, говорят за техния крал, че той два пъти победил българите, които се считали многочислени и непобедими. Първото от тези сражения, в което младия Теодорих показал своя героизъм, последвало още до преминаването на остготите из Панония в Италия (487 г.), а може би след това, когато според гръцките известия българите били повикани на помощ срещу готите от Императора Зенона (482 г.). Във второто сражение, което станало около *Сирмия* (град на реката Сава) при източната граница на готското царство, кралят вследствие старческа слабост не можал лично да участва. Между това българите често нападали на полуострова и особено грабили Тракия (490–502). После те се покорили под върховната власт на аварите. Около половината на VII столетие българския княз на Дунавската орда бил *Асперих*, когото гърците наричат *Аспарух*.³⁶²

Според дотукприведеното Иречек счита разказа на Никифора за анахронизъм, че българите са се разделили преди VII век, тъй че те са живели до Дунава от много старо време. По-нататък, на стр. 168–170 той пък приема учението на Шафарика, който въз основа на Никифора и Теофана твърди, че българите са дошли на Дунава откъм Волга и Дон в 679 г. Там той пък пише: „Много полемически статии са писани за народността на Аспаруховите българи и техните отношения, както към коренните мизийски славяни, тъй и към сегашните българи. В края на миналото столетие са били обнародвани две статии относително тези въпроси. Според тях сегашните българи се признават за потомци на Аспаруховите орди. Едни считат древните и нови българи за татари; други мислят, че и едните и другите са славяни. Немските изследователи Тунман (1775) и Енгел 1796 г. са доказвали, че дружината на Аспаруха е била по произхождение татарска и за това са считали сегашните българи за послavianчени татари, като не са имали, разбира се, точни сведения за техния характер и език. Сърбинът Раич (1794) и Русинът Венелин (1829) отивали противоположно. Като узнали от собствен опит, че сегашните българи са славянски народ, те обявили, че техните прадеди, българите от времето на Аспаруха, не могли да не бъдат такожде славяни. Обаче и двете партии забравили едно много важно обстоятелство.

казва, че славянското племе антите е живело над Черно-море между реките Днестър и Дунава, а българите живели до Черно-море, обаче от тая страна на агазирите, които са живели по Карпатите, следователно в днешна Румъния и България.

³⁶¹ За това няма никакви сведения.

³⁶² Историята на Българите. Търново, 1886 год. Глава V, стр. 159–160.

Аспаруховите българи и техните приемници са завземали не повече от четвъртата част на онова пространство, което сега е заето от говорещият по славянски български народ. Само след изтичането на две столетия тяхното господство се разпространило по другата страна на Балканите в Тракия и Македония, които в 679 г. били вече пославянчени. За това именно не могат да се считат българите, които в 679 г. живели в Мизия, за прадеди на всички сегашен български народ.

„Но работата е в това, че между древните и сегашни българи няма никаква родствена връзка. Тоя заплетен въпрос е бил решен от Шафарика в съчинението му, „Slovonské Starozitnosti“ (1837). Според неговия възглед българите, т.е. ордата, която завзела Мизия под предводителството на Аспаруха в 679 г., а също и родствената ней орда при Кама и Волга, принадлежат към уралското, т.е. чудското или финското племе, следователно била близка по родство на вотяците, чермисите и зиряните. „Предводители“ пише Шафарик, „на немногочислени, но храбри и опитни във военното дело пълчища нападнали на миролюбивите, занимаващи се със земледелие и стопанство славяни, подчинили ги под своята върховна власт, поселили се между тях и като опитали един път удобството на благоустроения живот, в късо време до такава степен се сблизиха със своите нови поданици, щото най-сетне приели техните нрави, обичаи и език и даже заедно с тях приели и християнството, но при това съвършено изгубили своята народност и се превърнали от уралски фини в задбалкански славяни. Това възрение било прието почти от всички уважаеми славянски и неславянски учени. **У сегашните българи при обсъждането на тоя въпрос обикновено е преобладавал недостатък от научна критика или изопачено понятие за народна чест.** Повечето се придържат о Венелиновото мнение. Само в последно време учението на Шафарика е намерило усърден защитник в Дринова. То и нам се чини за вярно и исторически основателно,³⁶³

И тъй Иречек не е имал сигурно мнение за началото на българите, защото те според него хем са стари дунавски жители, хем пък са дошли оттатък Днепър и Днестър, мнението на Шафарика. И Иречековата интерпретация е неточна, както и Шафариковата. И той подобно на Шафарика, казва, че Тунман и Енгел са доказали, че българите са татари, когато те не са го доказали; казва след това, че Шафарик бил уяснил това питане, когато Шафарик не е представил никакви нови данни за неговото решение, а просто волно се е присъединил към мнението на

³⁶³ Д-р Конст. Иос. Иречек. Историята на Българите. Търново 1886. Стр. 168–170.

Тунмана и пр. Твърди, че Дринов бил ревностен защитник на учението на Шафарика, какъвто Дринов, както приведохме, не е бил и пр. подобни, които съвсем не са отличителна черта на човека на науката и истината. Слабостта на научните си доводи Шафарик искаше да забули, като постави въпроса на лична почва, същото е направил и Иречек: Шафарик обвини несъгласяващите се с него в криво съзнание, що е народна чест, като при това имаше предвид Венелина, Иречек отнесе това съждение към българите, които според него имали изопачено понятие за народна чест. Следствие което не се съгласявали с Шафарика, когато иначе всички уважаеми славянски и неславянски учени били на мнението на Шафарика. Тъй че, ако хората не се съгласяват с Иречека и пр., то не е, че той не е имал мнение по въпроса, не е че той не е привел никакви данни за неговото решение в тая или оная смисъл, а просто, че имали изопачено понятие за народна чест. Но това научна работа ли е? Това е собствено новия елемент, който Иречек е внесъл за защита на Виенската школа.

Този начин на защита на чуждия произход на българите намери ревностни последователи. В 1900 г. професорът на обща литература на Софийското Висше училище **д-р Иван Шишманов** написа в редактираното от него и издавано от Министерството на Народното Просвещение списание „Сборник за народни умотворения“ кн. XVI и XVII една студия под заглавие „Критичен преглед на въпроса за произхода на прабългарите“ (страница 505–753), в която той започва:

„Много пречи на спокойното изследване на въпроси от нашата категория и обстоятелството, че представят известно обществено значение, което неволно понякога кара дори и иначе по-обективни изследвачи да се влияят от чужди на науката съображения. По такъв начин **въпросите от научни се преобръщат, за жалост, в партийни, и вместо истината да бъде едничката цел на изследването, много пъти политичната тенденция определя неговите задачи и средства**: един недъг, който се дължи впрочем изобщо на болезненото развитие на националните идеи от началото на века. Още в 1876 год. Дринов в своята критика на Иречековата история (Пер. спис. Браила, XI – XII, 219) се оплаква, гдето „по нас се е укоренил такъв обичай, че които историци не са съгласни с последното мнение (именно, че българите са славяни) те са или врагове на нашият народ, или пък не са учени хора. И аз гледам, че някои от нашите писачи, когато им трябва да унижат някого от тия историци в очите на народа ни, те казват: „той нарича Българете фини!“ – Дринов тъй добре познава идиосинкразията на тия наши писачи(?!), щото се вижда дори принуден да им признае, че по-добре щяло да бъде, ако да излезе-

ше тая ордия славянска, но че нищо **срамотно** нямало за нас, ако да е и от финска рода!“ (стр. 507).

И Шишманов, прочее, подобно на Иречека, поставя работата на лична почва. За него хората на противното мнение са **писачи**, които считали за срамотно, че българите са от „финска рода“, а понеже Дринов се ползуваше с уважение на учен човек между българите, той го зима на своя страна и го представлява, като най-убеден защитник на волжките и донски селища на българите, какъвто той не е бил и пр. Читателят чувства, дали това е наука или хитруване.

Горните обвинения, обаче са безосновни, защото никога една школа не е била така абсолютна господарка на положението, както що е била Виенската школа в случая. Шишманов по-нататк сам пише:

„При всичката популярност на Венелиновата хипотеза у нас, към която клони още дори Любен Каравелов (Знание I, р. 136), чудно е, че – с изключение на Кръстьовичевите изследвания – ние **малко** намираме у нас опити, да се даде по-здрава основа на славянската теория, като се привлече по-енергично на помощ етимологията и народната ономастика“. (Стр. 542). Кои са тогава тези шовинисти, които притискали всички други и Шишманова с тях, преди още той да е захванал да пише по тая работа?

Работата собствено е стояла наопаки: Личният елемент се въведе от Шафирака, продължи се от Иречека и сега от Шишманова. Те са онези, които, за да покрият несъстоятелността на своите твърдения поставиха работата на лична почва, за да кажат, че тяхното мнение се оспорва не за това, защото е несъстоятелно, а защото шовинистите не могли да търпят неславянския произход на българите.

Шишманов дели онези, които са се занимавали с отгадаването произхода на българите, на учени и не учени. Учени са всички онези, които поддържат, че българите са някаква си не славянска орда, а всички други, които поддържат славянския произход на българите, са неучени. Към последните той се отнася надменно и подигравателно. Той говори за тях, само защото е точен учен, който иска всичко да изтъкне, а не че те заслужавали това. Изобщо взето Шишманов не търси, какви са българите, защото това учените окончателно са уяснили. Неговата цел е да се подиграе с неучените и да докаже чуждия произход чрез етимологията на името българин. За тая цел той погледнал в разни енциклопедии на разни народи и намерил, че едни казват **българин**, други **българин**, **болгарин**, **булгарин**, **богарин** и пр. Той събрал тези имена, извадил средна пропорционала и дошъл до убеждение, че основното име е **бъл-**

гарин (стр. 725–733). Това име **българин** той сега разлага на **Болга-ј-ир**. Тук **Болга** е равно на **Волга**, а и **ир**=**ар**=**мъж**, **юнак**. Тъй че **българин** било значило: **мъж от Волга, Воложанин**. Неговите последни думи по това гласят:

„Най-силен доказ за правотата на своята етимология (по-силен и от аналогията с името Кангар (Кӓнгӓр) ние съглеждаме обаче в местното татарско название на двете села в тетюшкия уезд: Большше и Малые Болгарян. Местното татарско население ги нарича обаче **Болгаир**, която форма не е нищо друго, освен една чисто логична съпоставка (begriffliche Zusammensetzung) на същите елементи, които образуват и нашето национално име: Болга+ир. Болга е Волга, а **ир** е именно казанско тоб. форма от турск. дума **ар** = мъж, юнак.

И така българин значи буквално човек, мъж от Волга, Воложанин.

С това се решава не само една трудна филологична гатанка, а се печели, както казахме от начало, и един нов аргумент в полза на турско-татарската теория, много по тежък от колкото всички други езикови докази, защото българите са могли да се нарекат само турко-татарите, поселени по бреговете на Волга. Непосредното заключение от горното положение е, че за да се именуват тъй, още преди да се разделят на няколко клона, прабългарите трябва да са живели **дълго време** наедно в басейна на реката, от който **ся** получили названието си,“ (стр. 743–744).

Всичко това са такива играчки, които сочат на голямата несериозност на автора. Чудно е, че никой от неговите колеги-филолози не е му обърнал внимание, че събраните из лексиконите думи, не дават никакъв научен етимологически материал. Най-сетне той трябваше да разбере, че ако името българин иде от реката Волга, то те щяха да се казват от самите българи **вългари**, а не българи и пр. Сетне той трябваше да знае, че реката Волга в старо време не се е казвала Волга, а Ател, Ител, Идел, **татарски** се казва **Etsel**, а името българи се чува още в трети век и пр. Па най-сетне неговата логика изобщо не издържа критика.

Тъй напр., като сравнил разните изрази на името българин той дошъл до заключение, че основната форма на тези изрази е израза **българин**. Щом това е тъй, той трябваше тая форма да разлага на предполагаемите от него нейни съставни части, а не формата **Болгаир**, за която не е доказал, че е основна форма на изразите. Трябваше, прочее или да разлага формата **българин** или пък да докаже, че формата **Болгаир** е основна форма на изразите на българин. Тъй обаче той доказвал една основна форма, и понеже отсетне му потрябвало да изкарва българите

за заселници по Волга, той си взел пък друга волна форма **Болгаур**, която той волно си разлага на **Волга** – и **ур**, защото ние не виждаме, кое му дава право да мисли, че **Болгаур** е **Волга – ур**, понеже между тези два израза има голяма разлика. По тоя начин Шишманов бил решил важна филологична гатанка, а в същност нищо не е решил, защото това си са негови волности, без система и без логика. Цялата му работа е сбор от подобни нелогичности.

Освен това той не винаги добросъвестно предава съдържанието на авторите. Като говори напр., за списъка на Попова, той казва, че Попов намерил списъка на български **хагани**, когато в списъка не се говори за хагани, а за **князе**, с което фалшиво съобщение той подчертава турския характер на българите; туря в устата на Прокопа името българи, когато той не споменава такова и пр. и пр.. от което явно изпъква, че той не е имал за цел да разкрие и обясни, а да забули и заблуди.

Предвид на това работата на Шишманова няма никакво значение за науката и истината.

Освен чрез етимологическото обяснение на името българин, Шишманов иска да докаже чуждият произход на българите и по антропологически начин.

За да се разбере сериозността на тоя нов елемент за определяне националното положение на българите, ние ще обърнем внимание само на следните му думи.

„Преди откритието на руско-турската (по-после и на сръбско-българската) война се интересува за българските черепи и **Вирхов** – и на два пъти докладва подробно за своите наблюдения (Zschr. für Ethnol. т. IX, 70 и т. XVIII, р. 112, Anthropologie der Bulgaren. Вж. и Т. X. 34), като се опита въз основа на малкото данни, които му доставиха измеренията на няколко черепа (при първия си реферат той имал само **един** череп, подарен нему от Коперницки, при втория – всичко 19), да определи дору и „националното положение“ на българите (т. IX „Lieber die nationale Stellung der Bulgaren“). Като разглежда изпратения нему от Коперницки български череп, той не намира наистина нищо необичновено в него, само някои особености му напомнят низките черепни форми на **австралийските диваци** (р. 73) и за това той заключава, че българите по произход не са **славяни**. В страните, от дето те са се преселили в Мизия, сега живеят фински племена. Възможно е впрочем, да са се явили те в новото си отечество вече като смесено племе. Заключениеето на Вирхова биде прието от John **Beddoe** (Nature 1878 № 456 Journ. of the anthrop. Inst. 1879. февр.1). От всички български чере-

пи ни един няма „истински славянски тип. . . they were probably ugrian, than anything else“.

„Друго мнение изказа в Dechambre-овия „Dictionnaire encyclop. des Sciences médicales“ (чл. région danubienne) бившият професор на Букурещкия университет, *Obedenare*, който от формата на българските черепи заключава, че българите трябва да са говорили едно наречие близко с това на *самоедите* и *тунгузите*“ (стр. 749).

И тъй Вирхову дали един череп, без да се знае от де е и що е, и понеже тоя череп приличал на черепите на австралийските диваци, то той заключил, че българите не са славяни. Мнението на Вирхова се приело от John Beddoe, тъй че от просто предположение станало на правило.

Много по-чудовищно е мнението на Obedenare. Той пък, като разглеждал някакви си черепи, дошъл до заключение, че българите ще са говорили едно наречие, близко до това на самоедите и тунгузите. По формата на черепа, значи, се вади заключение за неговия език!?

Всичко това ще да е чиста наука, обаче намират се и некритични умове които наричат подобни учени издирвания *шарлатания* и *лудост*, та Шишманов се принуждава пак да бележи:

„Няма съмнение: Вирхов има право да се оплаква, че малко са. тия лингвисти, които, като Дийфенбаха напр., да усещат важността на физичната антропология, обаче не може да се откаже от друга страна, че за това донегде е виновна и самата антропология, което се признава впрочем и от хора като Богданова. Ала коя млада наука не е прекарвала подобни периоди на кипеж и несигурност. Тия признаци на едно живо развитие не дават във всеки случай никому право да нарича изобщо данните за антропологията – Schwindelei (лъготене, измамване). folie (лудост)“.(стр.752–753).

И антропологическите доводи на нашия автор не са наука. Кой е този, който би повярвал, че от един неизвестен череп би могло да се съди за националността на българите? Това са фокуси пред Виенската школа с практическа сметка и нищо повече, защото ясно се прозира, че авторът сам е чувствал, че работата му не е наука. Читателят разбира сега защо Шишманов започна с укори против шовинистите, като представи себе си и хората на Виенската школа за мъченици поради чистотата на своите убеждения: той е чувствувал несъстоятелността на своите доводи и за да обезсили укорите, които му се следват, поставя работата на лична почва и се оплаква, че е мъченик, *преди да е станал такъв*. Следствие незаслужените укори, които той отправя на своите съотечественици, Шишманов мина за обективен критичен ум. Archiv für slavische Philologie

го насърчи в това направление, която реклама подигна Шишманова до най-високото служебно положение.

Шишманов се подиграва с нашите стари историци, като Кръстевича, Паисия, Раича и пр. Нямаме много място да излагаме техните учения тук, обаче това са хора, които заслужват голяма почит. Най-вярно е бил схванал българското начало **Паисий**. Той пише:

„В то время царствовал Уалент цар во Цариград. Онны **Болгари** имели намерение и согласие да идат да тражат добра и питома земля; ишли в землю Маджарскою и Влашкою. Пратили царю Уаленту, просили да и пустит през Дунав, да се населят покрай Дунав во Тракию: тая земля возлюбыхи Болгари; обещали ся царю Уаленту да му будут покорни, и Греком и Римлянѡмъ и да помагают им на войска. И велел Уалент Болгаром преити Дунав в Тракию и да се населят покрай Дунав, от Черно море до Морава и Храшава и да чуваят крайна Греком от Гофов, скифов, Аваров (то су Татари и Маджари). Тако Болгари преишли в то время Дунав, и населилися перво покрай Дунав. Едни Болгари остали с някоего войвода своего в Паноню со Авари или Маджари, и были, за много время заедно со Маджари. В то время не знаяли Греци Болгари, како са називали Болгари, но са ги звали Гофи и Гуны: кои народи исходили от северна и полунощна страна, всех називали Гофи, како и ныне называют их Татари.

„Много народ на то имя после разумели во время Теодосия и називали их Болгари или Волгари, защо не имеют Греки буки, но веди пишут в място буки и кажут Волгари, а не Болгари. Тако нашли Болгари добра и изобилна земля и населилися.“³⁶⁴

Вижда се колко по-близо е стоял Паисий до истината от Шишманова и пр.

Едва ли друг някой писател е обвиняван по-несправедливо, отколкото Кръстевич. Модерното българско учителство сочи Кръстевича като образец на лекомислие, който имал смелостта да нарече българите хуни. От изложеното дотук обаче се вижда, че всички историци са считали българите за хуни, тъй че мнението на Кръстевича съвсем не е било нещо особено, което е трябвало да се сочи като куриоз. Щом българите са хуни, то естествено е, че българската история е хунска история, за това той описва тая история. Кръстевич се различава от другите само по това, че той счита хуните за славяни, когато другите ги считат за фини, турци, татари, самоеди, чуваша и пр.

Друг българин, който е писал по началото на българите, е профе-

³⁶⁴ История славенобългарска 1762. Издадена от А. Теодоров. в неговия Трем на Българската словестност, свезка I Пловдив, Хр. Данов, 1898. стр. 34–35.

сорът по българска история **В. Н. Златарски**. Той написа в „Периодическо списание“ 1903 год. том 63 няколко статии под заглавие „**Основанието на българското царство**“ Задачата на автора не е била да определя дали славяните и българите са стари или нови дунавски заселници, защото той счита за свършено, че славяните са захванали да преминават на юг от Дунава едва в V век, а българите са чужда (турска) орда, която се явила на Дунава едва в края на седми век. Неговата работа е била просто да повтори това и да го по-обясни с някои други разсъждения.

Как той схваща тези работи, ще се разбере от следните негови думи, с които почва своите студии:

„Славянското движение на юг от Дунава, което се бе почнало от края на V век и се продължи до половината на VII век, се завърши с туй, че към това време целият почти Балкански полуостров, с изключение на приморските укрепени градове, бе гъсто населен от славени, и че едни от славянските племена, именно тия, които се бяха поселили в южната част на полуострова, признаха, от части доброволно, отчасти под натиска на оръжието, върховната власт на византийския император, а другите, които се бяха настанили в северната част, останаха в неопределени политически отношения спрямо източната империя.“ (Псп. LXIII, 5–6).

По-нататък се пише, че тъкмо когато византийското правителство кроило окончателното покорение и подчинение на балканските славени под властта на империята, на Балканския полуостров се основа новата българска държава, след което се говори буквално:

„Възникването на българската държава обикновено се представя като свършено случайно събитие за балканските славени, като такова, което е станало въпреки тяхното желание, и което те трябва да признаят като факт и да се помирят с него. Обаче ако се вгледаме по-внимателно в подробностите и смисъла на дошлите до нас известия за него, то надали може да се придаде такъв случаен характер на това събитие и да се допусне такава пасивност на славените в него. Като главни изводи за основанието на българското царство, както е известно, служат известията на двама византийски хронисти от началото на IX в. – Теофан и патриарх Никифор“.

По-нататък той въз основа на тези писатели, определя, че първоначално българите са живели отвъд Азовското море и реката Кубан. От там след раздялата на Кубратовите синове, Кубратовият син Аспарух преминал Днепър и Днестър и се поселил в местността, която се нарича **Ουκλος** (Onclos), но правилно прочетено би трябвало да се нарича

Огъл (*“Ογλος*). Тоя Огъл според автора е остров **Пюки** в устието на Дунава.

След като се установява това, се вади заключение, че ордата е била малочислена, защото е могла да се побере на едно такова малко място и по произход турска, понеже в турско-кавказкото наречие имало дума **огъл**, която значила, **двор, плет, оградено място**, т.е. тъкмо онова, което е представлявал остров Пюки. Късно след това Аспарух преминал Дунава и достигнал до град Варна, дето решил да се посели. Тук им излязъл насреща Константин Погонат, но те го разбили и принудили да свърже с тях мир и да дава данък. След това авторът говори буквално:

„Актът, който провъзгласи основанието на българското царство на Балканския полуостров, бе мирът, сключен в 679 год. между Аспаруха и Константина IV Погоната. По тоя мир, както е известно, императорът се съгласил да плаща ежегодно данък на българския княз и чрез това формално била отстъпена страната между Дунава и Балкана, т.е. старите провинции Мизия и малка Скития. Но дали границите на новооснованото царство са съвпадали със старите граници на тия провинции, трудно е да се каже. Във всеки случай от данните, които ни дават Теофан и Никифор, как е била определена защитата на държавата, границите на българското новоосновано царство могат да се определят приблизително:

„На изток – границата, като е захващала от устието на Дунава, отивала по брега на Черно море до предгорията на Стара Планина, може би, до устието на р. Камчия и близката Камчийска планина. Влизали ли са тук приморските градове, като Кюстенджа, Балчик, Варна и др. Още от началото не може да се констатира, обаче, към средата на VIII век, ние знаем, че Варна е вече принадлежала на българите. На юг границата се е захващала от Черно море и е отивала по северните преградия на Стара планина до р. Искър, при изхода на искърското дефиле; следователно, всичките северни устия на Балканските проходи са принадлежали на българите. На запад границата първоначално е вървяла от р. Искър по Врачанската планина, на север към р. Огоста при днешното село Хайредин и е съвпадала със съществуващия днес стар окоп, който върви право на север и се свършва при самия Дунав, между с. с. Козлодуй и Цибър; по-сетне когато Аспарух, според свидетелството на арменската география, отблъснал аварите на запад, границата от Врачанската планина е минала по Берковската и по въртела на север към р. Цибър, отдето и е съвпадала със съществуващия днес стар окоп, който върви към Дунава и се свършва при гр. Лом. **Що се отнася до северната граница,**

то тя остава за Аспарухово време трудно определяема: наистина, по-сетне, в началото на IX век българите са владели и отвъд Дунава една доста голяма част от Банат с Трансилвания и Влашко, но ние не знаем кому е принадлежало това завоюване. Ако то е било направено от Аспаруха, то все пак не е известно, колко надалеч от Дунава на север в току-що казаните земи на север е вървяла границата, ако ли пък то е направено след Аспаруха, то при него северната граница е съставлявал Дунавът. Както и да е било, в тия приблизително граници се е почнала историята на българското царство.“

Тези граници не са продукт на някакви данни, а волно съчинени и преписани от църковната история на Голубински, но понеже авторът не е посочил това, то се мислеше, че те са негово издирване въз основа на някакви данни. Голубински по тоя случай пише:

„Что касается до первоначальных пределов основаннаго Аспарухом государства, то восточная граница его, начинаясь с устья Дуная, шла по берегу Чернаго-моря за Варну (Мемор. рор. II, 508) – южная граница, начинаясь немного южнее Варни, шла по северным отрогам Балканов, с которых оставляя влево Софию, още находившуюся во власти греков, приблизительно на р. Мораву у нынешняго Пирота или Шарыкия, и потом по сей последней и по болгарской Мораве, – западная граница шла или по соединенной Мораве от верховьев до устья, или с ея верховьев отклоняяс от нея влево на нижнюю Саву и захватывала древній Сингедон, нынешній сербскій – Белград. Северная граница отстается неизвестною: после Аспаруха болгары владели по сю сторону Дуная, более или менее значительной частью Баната с Трансильваніей и Валахиі с Молдавіей, но нет сведенію кому принадлежало зто завоевание. Если оно било сделано самим Аспарухом, то граница шла неизвестно на каком расстояніи от Дуная, по сей час указанным областям; если же после Аспаруха кем нибудь из его приемников, то границу составлял самый Дунай.³⁶⁵

Това е работата на Златарски.

Очевидно е, прочее, че Златарски нищо ново не е допринесъл за разрешаването на проблемата. Той е само перефразирал мнението на някои по-стари писатели и повече нищо. Златарски, не сямо че не е отишъл с нещо напред, но е отишъл на дире даже. За него, вижда се, не съществуват по-стари писатели, като Теофилакт, Малала, Марцелин, Йордан, Енодий, Касиодор, чийто мнения той трябваше да формулира, та започва от Никифора и Теофана. За него не съществува Дринов, който критику-

³⁶⁵ История православных церквей 1878 г. Стр. 4.

ва тези известия на Никифора и Теофана (в стр. 449–451). Той не знае напр., че Теофан и Никифор под българи разбират скити, хуни, гети, ами се мъчи да доказва с изкуствено нагодения израз огъл, че те са турци. Не предава верно и всичко, що Никифор и Теофан пишат, а си взима от тях само известни части, с които той се мъчи да опривдае своето предположение, а другите изоставя. Тъй напр. Теофан пише, че в 531 год. в Скития и Мизия се възбунили два български царя, които разбили изпратената против тях римска войска и си останали господари на положението в казаните местности (в. стр. 111–112). Златарски нищо не говори за тези сведения на Теофана, а си позволява да пише, че българите според Теофана и Никифора за пръв път били дошли в Мизия във времето на Константина Погоната. След това, пак въз основа на Т. и Н., той определя, какви граници са заемали „новодошлите българи във времето на Константина Погоната“, които южно опирали до Стара планина, когато Теофан и Никифор не само че не говорят подобни работи, но ясно твърдят, че българите по това време са владяли и Македония (в. стр. 395). Маркар че от израза καί τους Βουλύάρους προς τό παρόν ύπηνηκότας ώθησεν μέχρι δε Θεσσαλονίκης έκδραμών,³⁶⁶ се разбира, че българите са живели из пътя от Цариград към Солун, Златарски пише:

„Юстиниан нарушил мира с българите главно, за да възпре разширението на новооснованото царство. И наистина в следната вече 688 год. Юстиниан II потеглил в поход по-напред срещу българите, които вече били готови да го посрещнат, но били отблъснати. След това той се обърнал към македонските славени, като искал по-напредъ с тях да се разправи и сетне да насочи силите си към българите и да ги покори.“ (стр. 475), от което се разбира, че българите са живели отделно, в Мизия, а славяните в Македония, когато работата е била наопъки (в. стр. 394–395). Изобщо зето: ако Комес Марцелин пише, че в 499 година българите разбили римската войска при реката Цурта (Цибър) и следователно си останали господари на Мизия; ако Теофан пише, че в 531 год. българите разбили византийците в Мизия и си останали господари на страната; ако Комес Марцелин пише, че в 535 год. Мизия, по реката Янтра, е обитавана от българи; ако Теофилакт Симоката пише, че същата местност около 590 год. е била заета от българи и пр., и пр., то ние имаме право да кажем на Златарски, че той нито търси, нито говори истината, като, без да каже нещо за горните и тем подобни сведения, си позволява да твърди, че според Никифора и Теофана в 679 година някакъв си Аспарух,

³⁶⁶ Theoph. I Bonn. 557.

(син на хунския княз Кубрата) основал българска държава между Дунава и Стара планина, дето той покорил славянски племена, които претопили неговите турци в славяни, когато е очевидно, че тези местности са поселявани от българи и преди 679 година и когато казаните „втори“ нито директно говорят това, нито пък то индиректно се разбира от тях. Изобщо взето Златарски систематически е изкривявал истината. Той не чувства за недостолепно например да взима работи от Голубински, без да съобщи, да туря в устата на Никифора и Теофана работи, които те не са говорили и пр., и пр.³⁶⁷ може би само и само да се хареше на Виенската школа, защото Иречек, за когото българите са некритични и без понятие за народна чест, похвали в Archiv für slavische Philologie тези работи на Златарски. Следвайки тоя **научен** метод, Златарски достигна до най-високата академическа степен.

Също и Баласчев схваща българите, като дошли откъм Дон и Волга турци.³⁶⁸

Какви са неговите понятия за истината може да се разбере от това, че когато аз по-миналата година му възразих, че не е прав, като твърди, че българската държава започва едва от края на седмия век, понеже според Малала и Теофана два български царя (reges) са действали в Скития и Мизия още в 531 година, той ми отговори следното:

„Преди всичко ще забележим на г. доктора, че Иоан Малала и Теофан са писали на гръцки, та не са могли да пишат (reges) на латински. Ние направихме справка и у двамата писатели, но, за голямо съжаление на

³⁶⁷ Това качество на Златарски е изтъкнато и от професора Успенски, директора на руския архелогически институт в Цариград. Успенски, както е известно, в съгласие с българското правителство направи разкопки при Абоба, обаче, преди да се почнат разкопките, водило се е спор, къде да се правят, при Абоба ли или при Прослава. Учителят Шкорпил е бил на мнение, че Абоба е старата българска столица и настоявал там да се направят разкопки, а Златарски е поддържал, че старата столица е Прослава. По повод на това Успенски пише в известията на института, том X, стр. 6–7: Несогласие заявено било со стороны молодого болгарского ученого В. Златарского. В своих ранних работах он держался традиционного взгляда на первую столицу Болгарских ханов, отождествляя ее с Преславой, поэтому к теории г. Шкорпила он отнесся с полным недоверием, называя ее поверхностной, небоснованной и нуждающейся в научных доказательствах. Неодобрительно отзовавшись в конце 1898 год. „о голой бездоказательной догадке“, которую позволил себе г. Шкорпил, уже в следующем году в августе месяц г. Златарский публично выступил на XI Археологическом съезде в Кіеве с якобы новой и ему принадлежащей теорией о приурочении памятников Абобы к болгарской старине».

³⁶⁸ Г. Баласчев: Бележки върху веществената култура на старо-българското ханство. София 1982.

д-р Ценов *не съществува подобно нещо в техните съчинения*. Този поразителен факт ни кара да мислим, че нашия доктор, като чете византийските писатели или не проумява съдържанието им, или пък нарочно сам ги е скроил, за да даде авторитетност на твърдението си. За да не голословим и несправедливо да набеждаваме г-н доктора, ние му предлагаме анкета по всичко писано и пр.“ (Вечерна поща 1908 г., брой 2565). Работата се отнася до следния израз на Теофана: Τοῦτῳ τ φ ετει (6031) ἐκίνησαν οἱ Βούλγαροι δύο ρήγες μετὰ πλή&οης Βουλγάρων и пр., който смята на теорията на късното дохождане на българите, за това Баласчев казва, че той не съществува в казаните автори, та даже и анкета предлага. Това са фокуси, с които обективните учени защитават своята правоверност, обаче те по-скоро сочат на особена нравствена култура, отколко че горният израз не съществува.

Длъжен съм да се спра и върху отзива за моята студия: „Праотечеството и праезикът на българите“ в руското списание: „Журнал Министерства Народнаго Просвещетя“ 1907 г. Люн стр. 458–459. Авторът прави своята оценка не защото моята работа заслужавала някакво внимание, а „ради предупреждения лиц, могущи такую книгу приобрести по одному заглавию ея“. Този господин, който не се е подписал, си мисли, че аз съм бил написал студията просто от шовинизъм, защото българите не са били славяни и пр. От де има право той да твърди таково нещо, не казва. Неговите укорни думи по мой адрес гласят:

„В этой примеси народа тюркского происхожденія, который быстро исчез в преобладающей численностью славянской массе, не может быть ничего обиднаго болгарскому національному чувству. В выясненіи вопроса о происхожденія болгаръ завоевателей принимали участие известнейшіе славянскіе ученые, в том числе и многіе болгарскіе, между которыми в последнее время интересные и обстоятельные труды принадлежат Д. И. Шишманову, В. Н. Златарскому, Г. Баласчеву. Жал, что автор, знающи все эти труды не воспользовался ими для популярнаго хотя бы изложенія вопроса.“

Читателят виде, какви са работите на Шишманова, Златарски и Баласчева, към които той ни праща, тъй че от това ясно се вижда, че рецензентът е някой от критичните умове на Виенската школа, ако си позволява да приказва подобни нелепости с такава дързост.

Понеже искаме да свършим тук прегледа на чуждите мнения, то нека да завършим със следното.

Главната методична грешка на противниците на славянското или българското европейско старожителство се състои в това, че те месеха

историческите и филологическите доказателства. Трябваше историческите доказателства да съставят отделна система и филологическите отделна, за да се види какво може по исторически начин да се докаже и какво по филологически. А тук какво ставаше: най-напред въз основа на исторически сведения се предполагаше, че славяните са най-късните пришълци на Дунава, че готите, защото били излезнали из Скандинавия, са германци и пр. Въз основа на това предположение се състави сравнителната граматика на езиците на европейските народи. С тази, по този начин съставена сравнителна граматика, сега пък се определя старожителството на славяните. Тъй че с едно неизвестно се определяше друго неизвестно. Съставената по този начин сравнителна граматика има фалшива основа, защото тя предполага някакъв си несъществуващ германски готски език, който по своята старост вървял след гръцкия и латинския език. Славянският пък език, според това схващане, е най-новият език. Старите елементи, които се намираха у него, били от сетне заети от другите народи и пр. Тъй наредената граматика няма съмнение, че беше принудена да защитава онова, което се защитаваше досега. Тази граматика ще ни говори съвсем друго, ако изхвърлим предполагаемия готски език, ако поставим славянския език успоредно с латинския и гръцкия и пр. и пр.

Втора грешка е, че **предубеждението се взима за правило**. Предубеждението напр., че славяните са късни пришълци е толкова голямо, че **въз основа на него се е натъкмявала и историята и филологията**. Наместо от резултатите на историята и филологията да се установи, кога са дошли славяните, напротив резултатите на историята и филологията се приемаха и отхвърляха според това, дали те потвърждават или не предубеждението за късното дохождане на славяните. На стр. 147, 148 и 149 може да се види с каква логика Мюленхов отхвърля славянщината на имена като: Черна, Берзова, Тиса, Бистрица, Пелзо и пр. Тези имена, карали всеки без предразсъдъци и методически мислещ човек да ги счита за домашно произведение, а не за славянски, защото иначе би излязло, че славяните са стари заселници. Фактите, значи, не служат Мюленхову да си създаде убеждение, а напротив, неговото предубеждение го кара да отхвърга фактите. Все въз основа на тази логика местните славянски имена у Прокопа, като: Стреден, Делевин, Лавуца, Клесвестита, Врациста, Миларека и пр. да не се извеждали от славянски език. Херман Хирт напр. след многото си неправилни филологически обяснения, че славяните са късни пришълци, най-сетне опира до думата *more*, за която пише: *Da die Slaven das Wort Meer kennen, so mussten wir*

auch ihnen Sitz an der See anweisen, aber hier wie auch sonst wird man sich hüten von der Sprache alzuviel erpressen zu wollen.³⁶⁹

Превод:

(Понеже славяните имат думата *море*, то трябва и те да са седели до море, но тук, както и въобще, нека се предпазваме от желанието да истискваме премного от езика).

От научно гледище това стига да покаже, че славяните са стари обитатели на морските брегове, обаче то не трябвало да се приеме, защото ще опровергае предубеждението, че славяните са късни пришълци.

Но трябва ли ние да считаме тая логика за логика на науката и истината?

Със същата логика се защитава и турцизма на българите. Фактите за тяхната европейска стариност не се приемат, защото щяло да излезе, че българите са славяни и пр. Сноменатият по-преди мой неизвестен критик в руския журнал на Министерството на Народното Просвещение, за да ме укори окончателно и за да докаже, че аз нямам никакви филологически понятия, говори следното:

„Обрациком филологическаго пониманія автора может служить хотя бы следующее место: „окончаніе *рик* ест старое окончаніе славянских имен: Рюрик, Телерик Илюрик, Норик, все зто имена, котория принадлежат языку одного народа, следовательно ни Рюрик не ест немец, ни Телерик ест турок, вместе с именами Илюрик и Норик они принадлежат одному народу, т.е., славяномъ“.

Най-напред нека да забележим, че рецензента не говори истината, понеже горната фраза не е моя, а от него създадена въз основа на моето съчинение. Тази фраза той е съставил тъй, за да произведе учудване у своите четци. Но да оставим това. Той се чуди, че *турчина* Телерик, *германеца* Рюрик, *келтиец* Илюрик се поставят заедно. Той си знае, че горните имена принадлежат на разни народности, следователно не могат да произлизат от един език, а понеже аз ги поставям във връзка, то това за него съставлява обект на особено учудване. **Нему значи, предубеждението е правило, към което той приспособява фактите, а фактите не му служат да си измени предубеждението.**

Сродството на индоевропейските езици се разработи предимно, за да не кажем изключително, в Германия. Но, понеже немците не знаят славянски, те не бяха в състояние да разберат истинското положение на славянския език спрямо другите езици от индоевропейската раса. Това

³⁶⁹ *Herman Hirt: Die Indogermanen. Bd. I S. 124.*

беше работа на славянските учени. Славянските учени обаче не бяха в състояние да изпълнят своят дълг към науката и истината. Наместо това те приеха незавидното положение да са разпространители и крепители на идеите на немската ученост. Ако работата да свършваше дотук, ние бихме казали, че кривото схващане на славянското и българско начало лежи в способността или неспособността на човека да схваща истината. Обаче към горното се вплитат и политически съображения. **Немската политика би искала да се докаже културния инфериоритет на славяните.** Нейно желание е да се създаде убеждението, че славяните не са способни за самостоятелен политически живот, за това тя подкрепя убежденията, че славяните никога не са основавали самостоятелни държави, че техните държави са основавани все от чужди народи. Руската напр. от варяги, българската от турци, чехската от франки и пр. Понеже между немската политика и немската историческа наука често пъти има тясна връзка, то немската ученост охотно подпомага и поддържа трудове, чиято тенденция е обяснението на славянската долнокултурност. Хора като Ягича се подигат до степента на велики обективни умове. Ягич от своя страна промовира по тоя начин пък свои привърженици. И тъй се създават обективно мислещи борци за борба против славянските шовинисти.

За Миклосича напр. почти всяка славянска дума, всяко културно понятие у славяните е заето от немци, латинци и гърци и пр. В тоя дух се списва и *Archiv für slav. Philologie*. От това много ясно се вадеше заключението, че славяните са инфериорна раса, тъй че ако те днес са подчинени под разни народи, то е защото те друго не заслужават. **Тъй се получаваха теоретически основи за политическото робство на славяните.**

Убедена в правотата на това свое мнение, Виенската школа бойкотираше всяко мнение, което е против чуждия произход на българите и късното дохождане на славяните.

Как гледа на гези работи напр. първият неин представител, **Ягич**, може да се види от следните думи на Иловайски за него.

„На третем археологическом съезде, когда я предложил результаты своего изследованія о болгарах, в числе возражателей выступил и г. **Ягич**, хорватскій филолог, тогда еще професор одесскаго, а ныне берлинскаго университета (теперь же петербургскаго). Он объявил, что изследованія моего **не читал**, но что, въ всяком случае, **как лицо „компетентное“**, со мною не согласенъ“.³⁷⁰

³⁷⁰ Д. Иловайкии: Разысканія о начале руси. Москва 1882 стр. 435.

Ягич не благоволява да чете, защото е схващал своята дейност не в размишление, съмнение и в търсене на истината, а в защитаване и разпространяване на чужди идеи, която роля той изпълнява с рядка енергия. Но това учена работа ли е?

Ако би искали сега да се попитаме, кой какво е доказал, то ще трябва да кажем, че е ставало надпреварване за задоволяване на известни тенденции, а не за търсене на истината.

А от всичко това ясно се вижда, че онези, които са защищавали чуждия произход на българите, правили са го не въз основа на подробно и внимателно издирване.

К Р А Й.

Откъс от книгата „Кривата България и покръстването на българите“

„Турската и гръцката тирании бяха свели българския народ до най-ниското стъпало на човешка култура, но българизма му те не можаха да изкоренят. Под съзнанието на народа все още бяха останали зародиши от национален усет. Българският народ съзна, че е бил народ и е имал своя самостоятелна държава и успя даже да си извоюва своя народна църква. Русия освободи една част от българския народ. Освободените българи се повикаха за самостоятелно управление, но те се разделиха по атавизъм на два дела.

Херодот разправя за нашите прадеди кимериите или скитите следното:

Веднъж персите ги нападнали. Те се събрали на съвет да решат, какво да правят. По-имотните казали, че трябва непременно да се защитават, та ако и всички би погинали. „Ако избегаме от тук, къде можем да идем и каква ще бъде нашата съдба“ казали те. Другата партия била на мнение да не се бият, а да бегат. И понеже била по-многобройна и по-силна, тя се нахвърлила върху оние, които искали да се бият и ги избила. Тогава нахлули персите и безпрепятствено заели кимерийската земя. Избегалите отишли да си търсят прехрана у други народи. Херодот ги нарича „доулои“ т.е. слуги, роби, което латинците отсетне нарекоха склавени (слуги, роби), а по-новите писатели ги нарекоха славени. След освобождението българският народ се разделил на два дела. Единият дел, който се наричаше славянофили, бе на мнение, че България трябва да се постави под протектората на Русия, защото тя сама не могла да се управлява.

Другата партия, която сенаричаше патриоти, беше за една самостоятелна България. Ожесточените борби между тези две партии пълнят историята на България от освобождението до световната война. Русофилите се засилиха от разните модерни течения, като комунисти, социалисти и други исти, които за народност и отечество лула тютюн не даваха. Отечестволюбието се счете за порок, за назадничавост. Тежко тому, комуто излезеше дума, че е патриот. Когато в 1907 година аз издадох моята книга „Праотечеството на Българите“, от която излизало, че българите са били нещо по-добро от онова, което се мислеше досега за тях, аз бидох обявен за патриот и, следователно, за човек, който стои извън законите. Всички, които ме критикуваха, критикуваха ме не по съдържание, не защото посочените от мен данни са неверни, а защото съм бил патриот, който изнасял факти, че българите са били и храбри и културни, когато според мнението на моите противници било очевидно, че българите са създадени от природата за тор на чужди ниви.“

АЗЪТ НА БЪЛГАРИТЕ

В българското СЛОВО, ПЕСЕН, ОБРАЗ, ТАНЦ, ОБРЕДНИ ТРАДИЦИИ и ДРЕВЕН КАЛЕНДАР са закодирани космическите, т. е. свещени познания за света. Достигнали до т. нар. „СРЕДА НА ВРЕМЕНАТА“, тези знания се оказва, че са жизнено необходими, както за нас – оцеляващите от безкрайни „присъствия“ българи, така и за оскотелия в „цивилизования избор“ човешки род. С тази МЪДРОСТ светът може много по-безболезнено и безкръвно да извърши очакваната от наши и чужди прорицатели, мъдреци и учители „ГОЛЯМА ПРОМЯНА“, необходима за новата ера на ЗЕЛЕНИЯ ВОДОЛЕЙ.

Тя ще даде отговор за смисъла на човешкия живот и ще замени досегашните сбъркани „леви“ и „десни“ модели на обществени отношения. Нещо повече! Светът ще разбере, че е живял в лъжа, като волно или неволно е обслужвал злото, т. е. Мамона.

Това означава, че натрапеното в света ЕГО на вменения в човека ЕГОИЗЪМ, ще бъде отстранен и на негово място ще се изяви и прояви философската и теософска същност на БЪЛГАРСКИЯ ГЛАГОЛИЧЕН „АЗ“. Това е АЗЪТ НА ЛИЧНОСТТА – винаги носещ ОСЪЗНАТАТА СВОБОДА като вътрешна и външна отговорност. Само общество с такива ХРИСТИЯНСКИ ДОБРОДЕТЕЛИ, т. е. от личности, може да гради ДЕМОКРАЦИЯ, осигуряваща безкраен творчески процес за СЪЗИДАНИЕ в условия на РАВНОВЕСИЕ и ХАРМОНИЯ.

Останалото е демагогия, т. е. прикрит цинизъм, стоящ в основата на досегашните потънали в кръв „изми“. Всички те винаги са обслужвали сатанизмът в неговите извратени форми на оцеляващото имане и нямаване.

Българите, като генетичен носител на космическата, т. е. божествена мъдрост, имат много по-голяма отговорност от останалите народи да открият, съхранят и разпространят тези свещени познания за обкръжаващия ни свят. Нека да не повтаряме грешката на предците ни, които преди 11 века са заменили своите свещени закони и традиции с чужди. Историята недвусмислено ни показва, че 1000-годишната ни орис като народ е следствие от попиляна мъдрост. Но фактите показват и нещо друго! Всяко чуждо „присъствие“ в тази ОБЕТОВАНА ЗЕМЯ без изключения е било наказвано. Има защо да бъде така и така ще бъде до края на времената!!!

ПЪТЯТ, ИСТИНАТА и ЖИВОТЪТ са в нас – ТРАКИТЕ, СЛАВЯНИТЕ и БЪЛГАРИТЕ.

ЕЗАР – ПЪРВА КНИГА НА НОВИТЕ БЪЛГАРИ

ИЗДАТЕЛСТВО ХЕЛИОПОЛ

„СЛЕДВАЙ СЪРЦЕТО СИ!“

КНИЖАРНИЦА „НОВОТО БИТИЕ“

София 1000, ул. Хан Крум 7 А (до пл. Славейков)

За контакти: тел. **0887 025 404**

e-mail: **heliopol@abv.bg**

Интернет сайтове на Хелиопол:

www.book-heliopol.com

www.rosovazora.com

www.imadrugpat.org

www.heliopol.com

www.beinsa.net

www.7rilskiezera.com

Книжарница „**Новото Битие**“

Книжарница „**Кито**“, ул. Денкоглу № 46

Книжна борса **Болид**, ет. 2

Книжарница „**Астея**“ тел. 02 981 10 58

Книжарница „**Новата Епоха**“ тел. 02 981 32 79

Книжарница „**Розова Зора - Билкария**“, гр, Стара Загора,

ул. Княз Борис I № 104, срещу централна поща

Книжарница, гр. Русе, ул. „Борисова“ № 56

Верига книжарници **Сиела**

Верига книжарници **Букпойнт**

Верига книжарници **Хеликон**